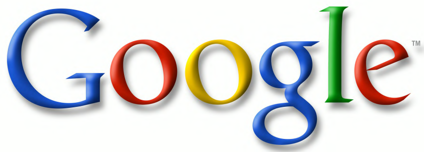

HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 057 032 294

K. D. Karousos

K. Δ. ΚΑΡΟΥΣΟΥ

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1908

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ:

Importance de la cartographie officielle.—Etude sur l'«Ordnance Survey» du Royaume-Uni de Grande Bretagne et d'Irlande.— Genève, 1886.

Notice sur les cartes topographiques de l'Etat-Major Général d'Autriche-Hongrie.— Genève, 1887.

La cartographie de l'Etat et la question d'une réforme foncière en Grèce.— Genève, 1891.

Μελέτη περὶ κτηματολογίου.—Ἐν Ἀθήναις, 1898.

Τὸ ζήτημα τοῦ κτηματολογίου κατὰ τὴν δεκαετίαν 1888-1898.—Ἐν Ἀθήναις, 1898.

Τὸ ζήτημα τοῦ κτηματολογίου καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας πολιτική.—Ἐν Ἀθήναις, 1899.

Grundeigentum, Flaechensteuer, Korinthennaturalsteuer und Korinthenbank in Griechenland (Schaeffle's Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft). — Tübingen, 1900.

Titelscheine nach dem Torrens'schen Systeme betr. das unbewegliche Eigentum. — (Schaeffle's Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft).— Tübingen, 1901.

Τὸ ζήτημα τοῦ κτηματολογίου καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ ἑταιρίαι.—Ἐν Ἀθήναις, 1901.

Die vorgeschlagene Einführung des Grundbuchsystems in Griechenland (Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung).—Wien, 1903.

La question de l'introduction des livres fonciers en Italie (1904).— (Pas en librairie).— Genève, 1905.

Περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ περὶ συστάσεως κτηματικῆς Τραπέζης καὶ πιστωτικῶν ταμείων τῶν κτηματιῶν.—Ἐν Ἀθήναις 1905.

Livres fonciers et banque foncière, en Grèce. — Paris 1906.

C. D. Carusso und M. Haid.— Zur Grundstückvermessung in Griechenland (als Manuscript gedruckt). — Karlsruhe 1907.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

Προλεγόμενα 1

ΜΕΡΟΣ Α

Ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα τοῦ Κράτους 9

ΜΕΡΟΣ Β

Τὰ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέτρα·

Δανία 43

Βαυαρία 68

Βάδη 149

Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη 225

ΜΕΡΟΣ Γ

Τὸ ζήτημα τοῦ κτηματολογίου, κατὰ τὴν εἰκοσαετίαν 1888-1908, καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα ἐν Ἑλλάδι . . 259

ΜΕΡΟΣ Δ

Συστάσεις πρὸς τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ἑλλάδος 317

Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεύς, περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1906, ηὐδόκησε νὰ μοὶ ποιήσῃ λόγον, ἐκ γενικῆς ὅλως ἀπόψεως, περί τινων γεωργικῶν ζητημάτων, ἐκφράσας συνάμα τὸ ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς γεωργίας ζωηρὸν Αὐτοῦ ἐνδιαφέρον· ἐνδιαφέρον καὶ ἐμπράκτως ἤδη ἐκδηλούμενον.

Ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τῶν σκέψεων τοῦ Βασιλέως, αἵτινες —τολμῶ ν' ἀποφανθῶ—διεγίνωσκον τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτερα σημεῖα λυσιτελοῦς ὑπὲρ τῆς γεωργίας δράσεως, ὡδηγήθην ἵνα τὰ τῆς μερίμνης ὑπὲρ τῆς γεωργίας, ἰδίᾳ τὰ ὑπὸ τοῦ Κράτους ληπτέα, θεμελιώδους σημασίας νομοθετικὰ καὶ ἄλλα ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέτρα—ἄρα μὴ ἀποβλέποντα εἰς μόνην τὴν ἐκ τεχνικῆς γεωργικῆς ἀπόψεως ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας—ἐρευνήσω ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐγγύτερόν πως ἢ ὅσον μέχρι τοῦδε εἶχον πράξει καὶ περιλάβει τοῦτο ἐν τῷ κύκλῳ τῶν μελετῶν μου.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ, διέτρεξα τὰ κυριώτερα ἐπιστημονικὰ ἔργα τὰ τὴν ἐκτενεστάτην οἰκείαν ὕλην πραγματευόμενα, πρὸς δὲ καὶ νομοθετήματα, ἐπισήμους ἐκθέσεις καὶ στατιστικοὺς πίνακας περὶ τῶν παντοειδῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέτρων, τῶν ἐν ταῖς κυριωτέραις χώραις, μεγάλαις καὶ μικραῖς, λαμβανομένων τῇ μερίμνῃ τοῦ Κράτους, τῶν γεωργικῶν συνδέσμων καὶ τῶν ἰδιωτῶν· ἔλαβον δὲ πολλαχοῦ καὶ συνεντεύξεις μεθ' ἁρμοδίων προσώπων.

Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου θεωριῶν καὶ τῶν ἐμπράκτως ἐφαρμοζομένων μέτρων,—ἅτινα, στενῶς πρὸς ἄλληλα συνδεόμενα, ὑφιστάμενα δὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν φυσικῶν, τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν, ἐσωτερικῶν τε καὶ ἐξωτερικῶν, συνθηκῶν, κατὰ χώρας καὶ κατὰ καιροὺς ποικίλλουσι—προκύπτουσί τινες γενικῆς ἰσχύος διαγνώσεις περὶ τῆς ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης τοῦ Κράτους· διαγνώσεις, ὑπὸ τῆς θεωρίας ὑποδεικνυόμεναι, ὑπὸ δὲ τῆς ἁπανταχοῦ πείρας ἐπιβεβαιούμεναι, ὡς περὶ τούτου μαρτυρεῖ ἡ ἐν ταῖς διαφόροις πεπολιτισμέναις χώραις ἐξέλιξις τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέτρων· τούτων τῶν διαγνώσεων τὴν ἐξακρίβωσιν κυρίως ἐπεζήτησα ἐν ταῖς ἐρεύναις μου.

Ἐν ἐκτάσει ἀφήγησις τῶν πορισμάτων ἐκ τῆς οἰκείας μελέτης καὶ ἐκ τῶν ἐν διαφόροις χώραις συλλεχθεισῶν πληροφοριῶν ἤθελεν ἀπολήξει εἰς ἔργον ὀγκῶδες, πολύτομον· εἰς τοιούτου δὲ ἔργου τὴν ἐκπόνησιν δὲν ἀπέβλεψα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὡς ἀνωτέρω ἐργασία μου ἐπερατώθη ἀκριβῶς καθ' ἣν ἐποχὴν προετιθέμην νὰ δημοσιεύσω τινὰ ἐν σχέσει πρὸς τήν, κατὰ τὴν ἀπὸ 1888 - 1908 εἰκοσαετίαν, ἐξέλιξιν τοῦ ζητήματος τοῦ ἑλληνικοῦ κτηματολογίου, ἐπειδὴ ἡ ἐπίλυσις τοῦ ζητήματος τούτου, ὑπὸ τὴν εὑρεῖαν ἔννοιαν ἧς τὸ ζήτημα ἔτυχε παρ' ἡμῖν, ἐνέχει σημασίαν θεμελιώδη μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους ὑπὲρ τῆς γεωργίας ληπτέων μέτρων, τοῦτο δὲ τρανῶς πάλιν ἐκδηλοῦσι τὰ πορίσματα ἐκ τῆς τελευταίας μελέτης μου περὶ τῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης, τούτων ἕνεκεν ἔκρινα εὔλογον τὴν ἐν τῷ παρόντι ἔργῳ παράθεσίν τινων ἐκ τῆς μελέτης ταύτης προκυψάντων πορισμάτων, παρά τινας ἐντυπώσεις μου, ἐκ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ἐξελίξεως τοῦ ζητήματος τοῦ ἑλληνικοῦ κτηματολογίου.

Τὸ παρὸν ἔργον ἐπιζητεῖ ἵνα συντελέσῃ, κατά τι, εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι ὤθησιν πρὸς μᾶλλον ἁρμοδίαν ἢ μέχρι τοῦδε

ρύθμισιν τῆς καθόλου, ἰδίᾳ δὲ τῆς τοῦ Κράτους, μερίμνης ὑπὲρ τῆς γεωργίας. Ὡς πρὸς τὴν ἐκπόνησιν καὶ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου τούτου, μετ' οὐδενὸς εἰς συνεννόησιν οὐδεμίαν ἦλθον. Εἰς δὲ τὰ συμπεράσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγω ἐνταῦθα, μὲ ὡδήγησαν ἐξ ἑνὸς μὲν τὸ πόρισμα τῶν μελετῶν μου καὶ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐρευνῶν μου, ἐξ ἄλλου δὲ ἡ ἐξ ἀντικειμένου ἐκτίμησις ὡρισμένων τινῶν παρ' ἡμῖν συμβάντων, ἅτινα ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀντιληφθείς, ἐκλαμβάνω ὡς συμπτωματικὴν ἔνδειξιν τῆς, ὡς πρὸς τὰ περὶ ὧν πρόκειται σημεῖα, ἀνεπαρκοῦς παρ' ἡμῖν πολιτειακῆς μερίμνης. Ἄλλου εἴδους αἴτια, ἄλλης φύσεως βλέψεις δὲν ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν ἐνταῦθα διατυπουμένων σκέψεων.

Ἐν τῷ μέρει Α' παρατίθημί τινας γενικὰς θεωρητικὰς σκέψεις καὶ ὑποδείξεις, ἀναφερομένας εἰς τά, ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Κράτους, ληπτέα μέτρα, τὰ ἀποβλέποντα εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας καὶ εἰς τὴν εὐεξίαν τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν. Ἐγγύτερός τις, μᾶλλον συστηματικός, προσδιορισμὸς τῶν πολυαρίθμων καὶ πολυειδῶν ἐν λόγῳ μέτρων, καὶ τῆς σειρᾶς καθ' ἣν ἁρμόζει νὰ λαμβάνωνται ταῦτα, ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἐν ἑκάστῃ ὡρισμένῃ περιπτώσει εἰδικῶν συνθηκῶν. Ἀλλὰ μὴ προκειμένης ἐνταῦθα προσχεδιάσεως εἰδικοῦ, ἐν δεδομένῃ περιπτώσει, προγράμματος, ἐπιζητῶ, κατὰ γενικὸν μόνον τρόπον, προσδιορισμὸν τοῦ πνεύματος, ὅπερ ἁρμόζει νὰ καθοδηγῇ τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν τοῦ Κράτους.

Ἐν τῷ μέρει Β' παρατίθημι συνοπτικὰς πληροφορίας περὶ τῶν ἔν τισι χώραις τῆς ἀλλοδαπῆς ληφθέντων ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέτρων.

Ἡ ὅλως γενικὴ καὶ ταχεῖα ἐπισκόπησίς μου περὶ τῶν ἐν ταῖς κυριωτέραις εὐρωπαϊκαῖς χώραις, οἷον ἐν Ἀγγλίᾳ, Αὐστροουγγαρίᾳ, Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ἰταλίᾳ, γενομένων, ἀπέ-

ληξεν εἰς τὴν ἔνδειξιν τῆς ἐνίοτε καταπληκτικῆς ὑπὲρ τῆς γεωργίας δράσεως, καὶ σημαντικῆς ὑπὲρ ἐμψυχώσεως τῆς γεωργίας δαπάνης, καὶ τῆς μεγάλης τεχνικῆς προόδου καὶ αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς. Ἀλλ', ὡς ἀνωτέρω εἶπον, δὲν προτίθεμαι νὰ διατυπώσω ἐνταῦθα ὀγκώδη περὶ τούτων πάντων ἔκθεσιν, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον συγκριτικὴν περὶ τούτων μελέτην· μηδὲ θέλω τῇδε κἀκεῖσε παρατάξει πληροφορίας ἀναγομένας εἰς ὡρισμένας χώρας, χρησιμωτάτας μὲν πρὸς ὑποστήριξιν σκέψεών τινων, ὡς λ. χ. ἐν μέρει Α' καὶ Γ', ἀλλὰ καὶ ἐνίοτε προξενούσας σύγχυσιν, καθὸ διδούσας λαβὴν εἰς ἀνασκευαστικὴν παράθεσιν διαφορετικῶν πληροφοριῶν ἐξ ἄλλων χωρῶν.

Ἐξ οὗ ἐνταῦθα περιορίζομαι εἰς τὸ νὰ παραθέσω, ὑπὸ τύπον τεσσάρων χωριστῶν σημειωμάτων, πληροφορίας περὶ τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας ληφθέντων μέτρων εἰς τέσσαρας χώρας, αἵτινες πληρέστατα ἀπεικονίζουσι τὸ γενικὸν πνεῦμα τῶν καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις, μεγάλαις καὶ μικραῖς, τοιούτων μέτρων, αἵτινες δέ, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν, ἀποβαίνουσι μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαι διὰ τὸν ἕλληνα μελετητήν.

Τὸ μὲν πρῶτον σημείωμα ἀνάγεται εἰς τὴν Δανίαν, συνετάχθη δὲ τοῦτο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πληροφοριῶν ἃς ἔλαβον ἐπὶ τόπου, ἐν σειρᾷ μακρῶν συνεντεύξεων μετὰ τοῦ διασήμου κ. Maar, καθηγητοῦ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ Σχολῇ τῆς γεωργίας καὶ κτηνιατρείας ἐν Κοπενάγῃ. Ἡ Δανία ἐκδηλοῖ χαρακτηριστικωτάτην περίπτωσιν τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς προόδου τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, περίπτωσιν ἐν μὲν τῷ συνόλῳ αὐτῆς ἀξίαν ἐγγυτέρας μελέτης, ὡς πρὸς πολλὰ δὲ εἰδικὰ σημεῖα εἰς ἄκρον διδακτικὴν καὶ ἀξιομίμητον.

Τὰ ἕτερα τρία σημειώματα ἀνάγονται εἰς τὴν Βαυαρίαν, τὴν Βάδην καὶ τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην. Περὶ τῶν χωρῶν τούτων εἶχον ἤδη πληροφορίας τινάς, προηγουμένως ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς, ἐπὶ τόπου δὲ καὶ κατ' ἄμεσον τρόπον, ἐξ

ἐπισήμων πηγῶν ἀντληθείσας· τὰς οἰκείας σημειώσεις μου συνεπλήρωσα νῦν ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ μου, τῇ βοηθείᾳ τῶν νεωτέρων ἐπισήμων ἐκθέσεων. Τὰ μὲν ἐν Βαυαρίᾳ καὶ ἐν Βάδῃ γενόμενα μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἐνδελεχοῦς δράσεως τῶν οἰκείων Διοικήσεων, τὰ δὲ ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ ἀποδεικνύουσι τὰ ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου κατορθώματα τῆς τῶν χωρῶν τούτων αὐστροουγγρικῆς Διοικήσεως.

Καθῆκόν μου θεωρῶ νὰ μνημονεύσω τὰ φαεινὰ ὀνόματα τοῦ Buchenberger καὶ τοῦ Kallay, χρηματισάντων Ὑπουργῶν τῆς Βάδης καὶ τῆς Αὐστροουγγαρίας, τοὺς ὁποίους ἐν ταῖς μακραῖς συνομιλίαις, ἃς ἄλλοτε ἐπ' ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ μετ' αὐτῶν ἔσχον, ἤκουσα θίγοντας πολλὰ σημεῖα, ἐξ ὅσων σήμερον ἐνταῦθα διατυπῶ.

Ὡς ἐκ τῆς διαφερούσης διαθεσίμου ὕλης, δὲν ἠδυνήθην νὰ συντάξω τὰ ἐν λόγῳ τέσσαρα σημειώματα ὑπὸ τύπον ὁμοιόμορφον, διευκολύνοντα τὴν ἀπὸ μιᾶς χώρας εἰς ἄλλην σύγκρισιν τῶν παρατιθεμένων πληροφοριῶν καὶ ἀριθμῶν· μολαταῦτα, ἰδίᾳ δὲ ἐν τοῖς περὶ Βαυαρίας καὶ Βάδης σημειώμασι, ἐπεζήτησα τήρησιν ὁμοίας περίπου σειρᾶς, ἀναφέρων περὶ τῶν ἑξῆς κυριωτέρων σημείων, τουτ' ἔστι περὶ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, τῶν νομικῶν συνθηκῶν τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, τῆς κατατμήσεως τῶν γαιῶν καὶ τῆς περιστολῆς ταύτης, τῆς τῶν κτημάτων συνενώσεως κτλ., περὶ τῶν γενικῶν εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἀναγομένων ἢ ταύτην ἐνδιαφερόντων μέτρων, οἷον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν γαιῶν καὶ τῶν χωρικῶν, τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας διὰ καταμετρήσεως τῶν γαιῶν καὶ ὁροθετήσεως αὐτῶν, καὶ δι' ἐφαρμογῆς ἁρμοδίου συστήματος κτηματικῆς δημοσιότητος, ἰδίᾳ δι' εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων, τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως καὶ τῆς προσωπικῆς τῶν γαιοκτημόνων πίστεως, τῆς τῶν ὑποθηκικῶν χρεῶν στατιστικῆς, κτλ., πρὸς δὲ τῆς ἐγγείου φορολογίας, τῶν παντοει-

δῶν ἀσφαλιστικῶν ἱδρυμάτων, τῶν μέσων συγκοινωνίας, τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων, ἔργων πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἐδάφους, κτλ., περὶ τῶν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν διαφόρων προϊόντων χρησιμοποιουμένων ἐκτάσεων, ἐκτάσεως τῶν δασῶν, ἀπαριθμήσεως τῶν ζῴων, γεωργικῆς βιομηχανίας, ὁλικῆς ἀξίας τῶν συγκομιζομένων καρπῶν, ἀξίας τῶν ζῴων, κτλ., περὶ τῶν εἰδικῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέτρων, οἷον τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων, γεωργικῶν σχολῶν, γεωργικῶν σταθμῶν, κτλ., τῶν παντοειδῶν μέτρων πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων καὶ τῆς βιομηχανικῆς κατεργασίας τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων, τῶν μέτρων περὶ γεωργικῆς ἀστυνομίας καὶ κτηνιατρείας κτλ., τῶν γεωργικῶν ἑταιριῶν καὶ παντοειδῶν γεωργικῶν συνδέσμων, περὶ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας τῆς γεωργίας, τῆς ἐπισήμου γεωργικῆς στατιστικῆς, τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπανῶν τοῦ Δημοσίου, κτλ.

Τὰ παρατιθέμενα σημειώματα δὲν εἶνε μονογραφίαι, ἀκριβῶς ἀπεικονίζουσαι τὰς ἐν ταῖς οἰκείαις χώραις ὑφισταμένας συνθήκας καὶ τὴν ἱστορικὴν τούτων ἐξέλιξιν, ἀλλ' εἶνε ἁπλῶς πρόχειρα σχεδιογραφήματα, ἐνδεικνύοντα τὸ πολλαπλοῦν καὶ τὸ ποικίλον τῶν μέτρων τῶν ἀπαρτιζόντων ἰδίᾳ τὴν τοῦ Κράτους ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν.

Ἐν τῷ μέρει Γ' ἀναφέρω τὰ τῆς ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1888-1908 ἐξελίξεως τοῦ ζητήματος τοῦ ἑλληνικοῦ κτηματολογίου· ἀλλ' ἡ ἱστορία ὁλοκλήρου εἰκοσαετίας ἀποβαίνει βραχυτάτη ὡς ἐκ τῆς ἐλαχίστης ἐξιστορητέας ὕλης. Πρὸς ἐπεξήγησιν τοῦ τελευταίου τούτου ἐπιζητῶν τὰ αἴτια, φέρομαι εἰς αὐστηράς τινας περὶ τούτων κρίσεις· συνάμα δέ, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου, ἀναγκάζομαι νὰ περιαυτολογήσω, τῆς ἐξελίξεως τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ζητήματος συνδεθείσης μέχρι τοῦδε ἀδιασπάστως πρὸς τὰς ἐμὰς προσωπικὰς προσπαθείας.

Ὡς ἐκ τῆς θεμελιώδους σημασίας, ἣν ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐνέχει ἡ ὀρθὴ ἐπίλυσις τοῦ ζητήματος τοῦ κτηματολογίου — κατὰ τὰ περὶ ταύτης ἐν οἰκείῳ χώρῳ καθοριζόμενα — καταλήγω εἰς ἔκφρασιν σκέψεών τινων ἀναγομένων εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν, ἰδίᾳ τὴν τοῦ Κράτους.

Ἐν τῷ μέρει Δ′ ἔχων ὑπ' ὄψει τὰ πορίσματα ἐκ τῆς θεωρητικῆς μελέτης, ὡς ἐν μέρει Α′, καὶ ἐκ τῆς διεθνοῦς ἐρεύνης περὶ τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐμπράκτως λαμβανομένων μέτρων, ὡς ἐν μέρει Β′, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν παραγκώνισιν εἰς ἣν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως κατεδικάσθη—ὅλως δὲ ἀναρμόστως—τὸ ζήτημα τοῦ κτηματολογίου, ὡς καί τινας ἐντυπώσεις μου περὶ ὡρισμένων τινῶν παρ' ἡμῖν συνθηκῶν, ὡς ἐν μέρει Γ′, ἀπευθύνω πρὸς τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ἑλλάδος, πρὸς πάντας τοὺς εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἀσχολουμένους ἢ ἐνδιαφερομένους, συστάσεις τινὰς ἀποβλεπούσας εἰς τὸ νὰ ἐξαιτήσωσιν οὗτοι παρὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς τὴν σύντονον παρασκευὴν καὶ τὴν προσήκουσαν ἐφαρμογὴν σοβαροῦ μεταρρυθμιστικοῦ ὑπὲρ τῆς γεωργίας προγράμματος, διὰ τοῦ ὁποίου τὴν προχάραξιν τὸ παρὸν ἔργον ἴσως δυνηθῇ νὰ παράσχῃ χρήσιμά τινα γενικὰ στοιχεῖα.

(Κατὰ Μάϊον τοῦ 1908)

ΜΕΡΟΣ Α

Η ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ παραγωγὴ τῶν φυτῶν, ἰδίᾳ τῶν σιτηρῶν καὶ τῶν ζῴων, ὧν, πρὸς διατροφήν, χρῄζει ὁ ἐγχώριος πληθυσμός, θεωρητέα ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ ὡς κυριώτατον μέλημα τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας καὶ ζῳοτεχνίας ἐν γένει· ἐπιζητητέα δὲ καὶ ἡ τῆς παραγωγῆς ταύτης αὔξησις κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἐν σχέσει πρὸς βλέψεις διεθνοῦς ἐμπορίου, πρὸς ἐξαγωγὴν εἰς χώρας μὴ παραγούσας ποσότητα γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων ἐπαρκῆ εἰς τὰς ἑαυτῶν ἀνάγκας.

'Αλλ' ὁ γεωργὸς δὲν δύναται νὰ ἐπιτυγχάνῃ κατὰ βούλησιν τὴν παραγωγὴν ἑνὸς οἱουδήποτε ἐκ τῶν πολυαρίθμων καὶ πολυειδῶν προϊόντων, τῶν χρησιμοποιουμένων ὡς ὑλικὰ πρὸς διατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου ἢ πρὸς ἐνδυμασίαν αὐτοῦ ἢ ὡς πρῶται ὗλαι διὰ βιομηχανικοὺς σκοπούς. Ὁ γεωργὸς ἐξ ἀνάγκης θέλει περιορισθῇ εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν προϊόντων ἐκείνων, ἅτινα ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ δύνανται νὰ τελεσφορήσωσιν ὑπὸ τὰς δεδομένας φυσικὰς συνθήκας τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος, ἐξ ὧν κυρίως ἐξαρτᾶται, κατὰ ποσόν

τε καὶ κατὰ ποιόν, ἡ γεωργικὴ παραγωγή· μεταξὺ δὲ τῶν προϊόντων τούτων ὁ γεωργὸς θέλει ἐκλέξει τὰ ὑποσχόμενα ὡς οἷόν τε μείζονα πρόσοδον· ἐπὶ ταύτῃ δὲ τῇ βλέψει θέλει ἐπιζητῇ αὔξησιν τῆς ποσότητος καὶ βελτίωσιν τῆς ποιότητος τῶν παραγομένων προϊόντων, θέλει τρέπεσθαι καὶ εἰς ἀλλαγὴν τοῦ εἴδους τῶν καλλιεργουμένων προϊόντων.

Εἰς τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν τίθενται ὅρια, ἐκ τῆς πρὸς καλλιέργειαν διαθεσίμου ἐκτάσεως καὶ ἐκ τῆς γονιμότητος τοῦ ἐδάφους. Καὶ ἐπιτυγχάνεται μὲν αὔξησις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς διὰ τῆς μᾶλλον ἐκτατικῆς καλλιεργείας, ἔνθα τοῦτο καθιστᾷ ἐφικτὸν ἡ ὕπαρξις καλλιεργησίμων, μήπω δὲ καλλιεργουμένων γαιῶν, ἢ ἐν αἷς περιπτώσεσιν ἐκτάσεις ἐκ φύσεως μὴ κατάλληλοι πρὸς καλλιέργειαν μετατρέπονται εἰς καλλιεργησίμους, συνεπείᾳ ἐνεργουμένων βελτιώσεων τοῦ ἐδάφους, ἐκτελέσεως ἔργων ὑδραυλικῶν ἢ ἄλλων. Ἀλλαχοῦ δέ, — ἰδίᾳ ἐν ταῖς καθ' ἅπασαν αὐτῶν τὴν ἔκτασιν ἤδη καλλιεργουμέναις εὐρωπαϊκαῖς χώραις, ἐν αἷς καὶ μεγάλως αὐξάνεται ὁ πληθυσμὸς — ἐπιζητεῖ αὔξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἡ ἐντατικὴ καλλιέργεια, διὰ τῆς ὅσον ἔνεστι πλήρους χρησιμοποιήσεως τῆς τοῦ ἐδάφους παραγωγικῆς δυνάμεως· εἶνε δὲ ἡ τοῦ ἐδάφους παραγωγικὴ δύναμις ἐν γένει ἐπιδεκτικὴ αὐξήσεως, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἁρμοδίας συστηματικῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας.

Βραδέως εἰσάγονται καὶ γενικεύονται, παρὰ τῇ πλειονότητι ἰδίᾳ τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν, μεταβολαὶ ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῶν καλλιεργουμένων προϊόντων, ἢ τὸν εἰθισμένον τρόπον καλλιεργείας, ἢ τὴν ἐν γένει ὀργάνωσιν τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως, οἷον λ.χ. τὴν ἀναλογίαν μεταξὺ τῶν πρὸς παραγωγὴν διαφόρων προϊόντων χρησιμοποιουμένων ἐκτάσεων, ἢ τὸν συνδυασμὸν καλλιεργείας τῆς γῆς καὶ κτηνοτροφίας. Πολλοὶ ἐκ τῶν γεωργικῶν τάξεων ἐν στενῷ ἀπομεμονωμένῳ κύκλῳ βιοῦντες, μεθ' ὑπερβολικῆς δὲ συντηρητι-

κότητος προσκολλώμενοι εἰς πατροπαραδότους, ἐμπειρικῶς ἀναπτυχθέντας κανόνας γεωργικῆς ἐργασίας, δυσπίστως ἀποδέχονται τὰς ἐκ τῆς ἐπιστήμης διδαχάς, ἀναποφασίστως δὲ ἢ συχνάκις καὶ ἐχθρικῶς διάκεινται ἀπέναντι οἱασδήποτε καινοτομίας. Καίτοι, κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν μεταρρυθμιστικῶν μέτρων ἐνδιαφερόντων τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμούς, ἐπιβάλλεται ὁ προσήκων σεβασμὸς πρὸς τὰς ἐγχωρίους παραδόσεις, καὶ ἡ περιεσκεμμένη προσαρμογὴ τῶν νέων μέτρων εἰς τὰς τοπικὰς συνθήκας, οὐχ ἧττον ὅμως ὡς ἐκ τούτου οὐδόλως ἁρμόζει ἡ παρεμπόδισις, οὐδὲ ἡ ἐπιβράδυνσις τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ὑποδεικνυομένων, τὴν ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας σκοπούντων μεταρρυθμιστικῶν μέτρων· ἰδίᾳ δὲ τῶν νομοθετικῶν ἐκείνων διατάξεων τῶν ἐνεχουσῶν θεμελιώδη σημασίαν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἢ τῶν συντελουσῶν εἰς τὴν ἐκ γενικῆς τε καὶ ἐξ εἰδικῶς γεωργικῆς ἀπόψεως διαφώτισιν καὶ πρόοδον τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν· τῶν μέτρων ἐκείνων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἡ προσωπικὴ τῶν γεωργῶν ἐργασία τρεπομένη εἰς μᾶλλον εὐρὺ πεδίον ἐνεργείας καὶ καθισταμένη μᾶλλον σκόπιμος ἀποβαίνει καὶ μᾶλλον ἐπιτυχής.

Εἰς τὴν πρόοδον τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας σημαντικῶς συνετέλεσαν αἱ ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ ἐκ τῆς χημείας ἔρευναι, αἱ ἀναγόμεναι εἰς τὴν θρέψιν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων· πρὸς δὲ συνετέλεσαν εἰς τὴν γεωργικὴν πρόοδον καὶ αἱ τελειοποιήσεις τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων.

Αἱ γνώσεις περὶ τῶν τῆς γεωργίας, προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπὶ μᾶλλον ἀναπτυχθεῖσαι καὶ τυχοῦσαι ἀεὶ μείζονος ἐπιστημονικῆς στηρίξεως, συστηματικῶς δὲ συνενωθεῖσαι καὶ καταταχθεῖσαι, ἀπετέλεσαν τὴν γεωργικὴν ἐπιστήμην· αἱ δὲ

ὧν κατ' ἀκολουθίαν ἐν ταῖς πλείσταις χώραις, τό τε ἔδαφος καὶ ἡ ἐκ κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀπόψεως βαρυσήμαντος τάξις τῶν χωρικῶν, ἀπηλευθερώθησαν τῶν ἐκ τῶν φεουδαλικῶν συνθηκῶν δεσμῶν, πραγματικῶν δουλειῶν καὶ προσωπικῶν ὑποχρεώσεων πρὸς παροχὴν ὑπηρεσιῶν καὶ καταβολὴν τελῶν εἰς τοὺς τιμαριούχους. Οἱ γεωργοὶ μεγάλοι καὶ μικροί, ἀπολαύσαντες τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος ἐπὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν, ταύτας δὲ δυνάμενοι κατὰ βούλησιν νὰ χρησιμοποιῶσιν, ἐπέδειξαν ἀεὶ μεῖζον ἐνδιαφέρον καὶ μείζονα ἐπιμέλειαν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἑαυτῶν κτημάτων, ἐφαρμόζοντες, προϊόντος τοῦ χρόνου, τὰς ὑπὸ τῶν τεχνικῶν προόδων ὑποδεικνυομένας τελειοποιήσεις.

Πρώτιστος ὅρος ἵνα ὁ γαιοκτήμων συγκεντρώσῃ τοὺς ἑαυτοῦ κόπους ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ, εἶνε ἡ μετὰ νομικοῦ κύρους ἀναγνώρισις τῶν ἐπὶ ταύτης ἐννόμως ὑπ' αὐτοῦ κεκτημένων δικαιωμάτων, καὶ ἡ τῶν δικαιωμάτων τούτων ἀποτελεσματικὴ ἐξασφάλισις. Ὅθεν, διὰ τὴν γεωργικὴν πρόοδον, θεμελιώδη σπουδαιότητα ἐνέχουσιν ἡ ἐξακρίβωσις καὶ ἡ ἐνήμερος τηρουμένη γνῶσις καὶ ἡ ὑπεράσπισις τῶν παντοίων δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων, ὅπερ κάλλιον παντὸς ἄλλου ἐπιτυγχάνει τὸ σύστημα τῶν καθαυτὸ κτηματικῶν βιβλίων· (περὶ τῆς τούτων εἰσαγωγῆς ἐν Ἑλλάδι, βλ. Μέρος Γ').

Εἰς τελειοποίησιν τῆς ἐργασίας τοῦ γεωργοῦ, εἰς παραγωγὴν προϊόντων μείζονος ποσότητος, συνάμα δὲ καὶ κρείττονος ποιότητος, εἰς αὔξησιν οὐχὶ μόνον τῆς ἀκαθαρίστου, ἀλλὰ καὶ τῆς καθαρᾶς ἐκ τῆς γῆς προσόδου συντελοῦσιν ἡ παρὰ τοῖς γεωργοῖς ἐξάπλωσις τῶν τεχνικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν γεωργικῶν γνώσεων, ἡ ἁρμοδία τῆς ὑποθηκικῆς καὶ τῆς προσωπικῆς πίστεως ἐπενέργεια, καὶ πάντα τὰ λοιπά, πολυάριθμα καὶ πολυειδῆ, νομοθετικά, κανονιστικὰ καὶ ἄλλα ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέτρα, τὰ ἀλληλοστηριζόμενα καὶ ἀλληλοσυμπληρούμενα.

Εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν ἀνάγονται, ἢ ταύτην ἐνδιαφέρουσι τὰ ἑξῆς·—ἡ γνῶσις τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος (χαρτογραφικὰ ἔργα, μελέται γεωλογικαὶ καὶ ὑδρογραφικαί, παρατηρήσεις μετεωρολογικαί, κτλ.)·—ἡ γνῶσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων πολιτῶν (ἰδιοκτῆται, ἐργάται, κτλ.), τῶν μεταναστευόντων γεωργῶν, κτλ.—ἡ γνῶσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων (ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ γερμανικοῦ landwirtschaftlicher Betrieb, γαλλιστὶ δὲ exploitation agricole), ἡ ἀνὰ ἐμβαδὸν κατάταξις αὐτῶν, κτλ.·—ἡ γνῶσις τῆς κατατμήσεως τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας (μεγάλα, μέσα, μικρὰ κτήματα)·—ὁ προσδιορισμός, ἡ διακανόνισις, ἡ σήμανσις, ἡ ὑπεράσπισις τῶν ὁρίων τῆς ἰδιοκτησίας (κτηματικὸς χάρτης, κτλ.)·—ἡ συνένωσις ἐσκορπισμένων κτημάτων·—ἡ ἐξακρίβωσις καὶ ἡ διακανόνισις τῶν νομικῶν συνθηκῶν τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας (κτήματα δημόσια, κοινοτικά, ἰδιωτικά, κτλ.) καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων (κυριότης, βάρη, δουλεῖαι· ἐμπράγματον δίκαιον, σύστημα κτηματικῶν βιβλίων, διατάξεις κληρονομικοῦ καὶ οἰκογενειακοῦ δικαίου, κτλ.)·—ἡ διακανόνισις τῶν περὶ ἐκμισθώσεως τῶν γαιῶν, περὶ γεωργικῶν ἐργατῶν, κτλ.·—ἡ στήριξις καὶ ἀνάπτυξις τῆς πραγματικῆς, ἰδίᾳ τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως, καὶ τῆς προσωπικῆς τῶν κτηματιῶν πίστεως (διατάξεις ἐνοχικοῦ δικαίου, διατάξεις περὶ ὑποθηκῶν, περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως, περὶ κτηματικῶν βιβλίων κτλ·)·—ἡ ἀναδιοργάνωσις ὑφισταμένων καὶ ἵδρυσις νέων πιστωτικῶν καταστημάτων, ἡ ἐπίβλεψις αὐτῶν, ὁ καθορισμὸς τῶν κυρίων ὅρων τῆς παροχῆς τῶν δανείων, τοῦ τρόπου ἀποτιμήσεως τῆς ἀξίας τῶν ἀκινήτων· ἡ καταπολέμησις τῆς τοκογλυφίας· — ἡ ρύθμισις τῆς ἐγγείου φορολογίας, τῶν παντοειδῶν κτηματικῶν τελῶν, τοῦ δασμολογίου, τῶν μονοπωλίων γεωργικῶν προϊόντων, ἡ συνομολόγησις διεθνῶν ἐμπορικῶν συνθηκῶν·—ἡ ὀργάνωσις ἀσφαλι-

στικῶν καταστημάτων κατὰ τῆς χαλάζης, κατὰ τοῦ πυρός, ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τυχαίων δυστυχημάτων ἐν ὥρᾳ ἐργασίας, κατὰ τῆς θνητότητος τῶν ζῴων, κτλ.·— ἡ ἐγκατάστασις μέσων συγκοινωνίας (ὁδοί, δρόμοι ἀγροτικοί, σιδηρόδρομοι, διώρυγες, ἐμπορικὴ ναυτιλία), ἡ ῥύθμισις τιμολογίου μεταφορᾶς καὶ τρόπου μετακομίσεως τῶν προϊόντων, ἡ ἀνέγερσις γενικῶν ἀποθηκῶν, ἡ ἀνὰ περιόδους διοργάνωσις ἀγορῶν· ἡ ἐκτέλεσις ἔργων πρὸς διευθέτησιν ποταμῶν καὶ χειμάρρων, προφύλαξιν ὀχθῶν, κατασκευὴν προχωμάτων, καὶ ἔργων ἀρδεύσεως, ἀποξηράνσεως, ἐξυγιάσεως ἑλώδους ἐδάφους· ἡ ἀνέγερσις γεωργικῶν οἰκημάτων, ἀποθηκῶν, σταύλων, κτλ.·—ἡ ὀργάνωσις τῶν τῆς γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ συστάσεως καὶ συντηρήσεως ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων σκοπούντων τὴν κατάρτισιν ἐπιστημόνων (διδασκάλων τῆς γεωργίας, γεωπόνων, κτηνιάτρων) καὶ τὴν τελειοποίησιν τῆς γεωργικῆς ἐπιστήμης (ἀνώταται γεωργικαὶ καὶ κτηνιατρικαὶ σχολαί, μετὰ προσηρτημένων ἐργαστηρίων γεωργικῆς χημείας, φυσιολογίας τῶν ζῴων κτλ., μετὰ δοκιμαστικῶν ἀγροκηπίων, κλινικῆς τῶν ζῴων κτλ., μετὰ βοτανικῶν κήπων, συλλογῶν προϊόντων ἐγχωρίων ἢ ἀλλοδαπῶν, καὶ γεωργικῶν μηχανημάτων κτλ.), ὡς καὶ τὴν γεωργικήν, θεωρητικήν τε καὶ πρακτικήν, μόρφωσιν τῶν γεωργῶν (μέσαι γεωργικαὶ σχολαὶ διὰ τὰς μέσας τάξεις τῶν γαιοκτημόνων, κατώτεραι δὲ σχολαὶ διὰ τὴν τάξιν τῶν μικρῶν γεωργῶν συχνάκις λειτουργοῦσαι μόνον ὡς χειμεριναὶ σχολαί, καὶ σχολαὶ προσπαιδευτικαὶ πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις ἀποκτωμένων γνώσεων καὶ ἀπόκτησιν ὠφελίμων τινων γεωργικῶν γνώσεων· πρὸς δὲ εἰδικαὶ σχολαὶ ἢ καὶ βραχείας διαρκείας μαθήματα περὶ ὡρισμένων κλάδων τῆς γεωργίας ἢ κτηνοτροφίας, οἷον περὶ δενδροκομίας, ὀπωροκομίας καὶ κηπουρικῆς, ἀμπελουργίας καὶ οἰνολογίας, κτηνιατρικῆς, πεταλουργίας, γαλακτοκομίας, γεωργικῶν βιομηχανιῶν, κτλ.· πρὸς δὲ καὶ περιο-

δεύοντες διδάσκαλοι τῆς γεωργίας, διδοντες ἐπὶ τόπου μαθήματα περὶ διαφόρων γενικῶν ἢ εἰδικῶν γεωργικῶν θεμάτων)·—ἡ σύστασις σταθμῶν χημικῆς ἀναλύσεως τῶν λιπασμάτων κτλ. καὶ ἐξετάσεως τῶν σπόρων κτλ., σύστασις δοκιμαστικῶν ἀγροκηπίων, προτύπων ἐπαύλεων, σχολικῶν ἐπαύλεων δι' οἰκοτρόφους, σταθμῶν διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν κτηνῶν καὶ ἵππων, ἡ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγωγὴ ζώων ἀναπαραγωγικῶν·—ὁ διορισμὸς εἰδικῶν συμβούλων διὰ τὴν γεωργίαν, τὴν ζῳοτεχνίαν, τὴν γαλακτοκομίαν, κτλ., καὶ εἰδικῶν μηχανικῶν διὰ τὴν προσχεδίασιν ἔργων πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἐδάφους, κτλ.·—ἡ παροχὴ ἐπὶ μικρῷ τόκῳ χρεωλυτικῶν δανείων πρὸς ἐπιχείρησιν βελτιώσεων τοῦ ἐδάφους· ἡ παροχὴ χρηματικῶν βοηθημάτων πρὸς ἀγορὰν ζώων ἀναπαραγωγικῶν, γεωργικῶν μηχανημάτων, κτλ.· ἡ διανομή, ἐπὶ μικρῷ ἀντιτίμῳ, νέων φυτῶν, σπόρου, κτλ.· ἡ ὀργάνωσις γενικῶν καὶ μερικῶν γεωργικῶν ἐκθέσεων, καὶ διευκόλυνσις τῆς εἰς ταύτας συμμετοχῆς, ἡ ἀπονομὴ χρηματικῶν καὶ τιμητικῶν βραβείων ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐκθέσεων, καὶ ἐν γένει εἰς ἐπιτυχεῖς ἰδιωτικὰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, εἰς βελτιώσεις τοῦ ἐδάφους, ἐφαρμογὴν ἐντελεστέρων ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων, τελειοποιήσεις ἐν τῷ τρόπῳ τῆς καλλιεργείας τῶν γαιῶν, βελτίωσιν τῆς ποιότητος τῶν διαφόρων παραγομένων προϊόντων καὶ τῆς γενεᾶς τῶν κτηνῶν, ἵππων, κτλ., τελειοποιήσεις ἐν τῇ ἰχθυοτροφίᾳ, πτηνοτροφίᾳ, μελισσοκομίᾳ, σηροτροφίᾳ, γαλακτοκομίᾳ κτλ., ἐν τῇ γεωργικῇ καταστιχογραφίᾳ· ἡ ἀπονομὴ βραβείων διὰ τὴν ἐκπόνησιν συγγραμμάτων ἐνδιαφερόντων τὴν γεωργίαν, κτλ.·—ἡ ρύθμισις τῶν διατάξεων περὶ ἀγροφυλακῆς, καταπολεμήσεως τῶν νόσων τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων (ὀργάνωσις τῆς κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας), προστασίας τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ὠφελίμων πτηνῶν, ἐξολοθρεύσεως πτηνῶν, ἐντόμων κτλ. ἐπιβλαβῶν εἰς τὴν γεωργίαν, ἐξετάσεως τῆς ποιότητος τῶν πρὸς διατροφὴν εἰδῶν καὶ τῆς

νοθεύσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων·—ἡ διακανόνισις τῶν περὶ συστηματικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν δασῶν καὶ συντηρήσεως τούτων, καὶ ἔργων ἀναδασώσεως· τῶν περὶ τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν ζῴων, ἰδίᾳ τῶν βοῶν καὶ τῶν ἵππων, περὶ τῆς ἰχθυοτροφίας καὶ ἁλιείας, περὶ τῆς θήρας, περὶ τῶν γεωργικῶν βιομηχανιῶν· — ἡ ἀνάπτυξις τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος, πρὸς ἵδρυσιν καὶ συστηματικὴν λειτουργίαν παντοίων συνδέσμων, ἑνώσεων, ἑταιριῶν ἀποβλεπουσῶν εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῶν συμφερόντων τῆς γεωργίας, καὶ δὴ πρώτιστα πιστωτικῶν καὶ ταμιευτικῶν ἑταιρικῶν ταμείων, πρὸς δὲ συνδέσμων διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀγορὰν καὶ πώλησιν γεωργικῶν προϊόντων, συνδέσμων ἀσφαλιστικῶν παντὸς εἴδους, καταστημάτων συνεργατικῶν γαλακτοκομίας, ἀναπαραγωγῆς ζῴων, ἀποθηκεύσεως προϊόντων, κτλ.·—ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐπὶ τῆς γεωργίας ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους, καὶ αἱ περὶ τῶν τῆς γεωργίας ἐπίσημοι ἔρευναι, γενικαὶ ἢ μερικαί, καὶ ἡ ἐπίσημος γεωργικὴ στατιστικὴ (περὶ ὧν κατωτέρω ἐκτενέστερος ὁ λόγος)· αἱ ἐπίσημοι λογοδοσίαι καὶ ἐκθέσεις καὶ τὰ στατιστικὰ δημοσιεύματα περὶ τῶν τῆς γεωργίας καὶ ἡ τούτων εὐρεῖα κυκλοφορία· ἡ παροχὴ ἐπισήμων πληροφοριῶν περὶ παντὸς εἴδους τὴν γεωργίαν ἐνδιαφερόντων ζητημάτων (ἴδιον γραφεῖον πληροφοριῶν, εἰδικοὶ σύμβουλοι, κτλ.).

Ἁπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἀπαρτιζόντων τὴν ἐν συνόλῳ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν ἐμφαίνει ὅτι τὰ πλεῖστα, θεμελιώδους δὲ σημασίας μέτρα, εἶνε μέτρα, ἅτινα μόνον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κράτους δύνανται νὰ λαμβάνωνται, θὰ ἐμαρτύρει δὲ ἄγνοιαν τῶν ἀναγκῶν τῆς γεωργίας καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν δέον αὗται νὰ πληρῶνται κατὰ τὰς σημερινὰς ἰδέας καὶ ἀπαιτήσεις, πρὸς δὲ ἄγνοιαν καὶ τῆς ἐν ταῖς διαφόροις χώραις ἐξελίξεως τῶν τῆς γεωργίας, τὸ φρονεῖν ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος ἐπέμβασις τοῦ Κράτους καθί-

σταται ἄτοπος, καθὸ δυναμένη δῆθεν νὰ παρενοχλήσῃ τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τῶν τῆς γεωργίας. Ἁπανταχοῦ ἡ τοῦ Κράτους οἰκεία ἐπενέργεια μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας, ταύτην ἀποτελεσματικῶς ὑποβοηθήσασα· ἐὰν δέ, ἔν τισι περιπτώσεσιν, ἡ ἐπέμβασις τοῦ Κράτους ἀπέβη ἀνεπιτυχής, εἰς τοῦτο, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, συνετέλεσαν ἀμελέτητοι περὶ τῶν ληπτέων μέτρων διαγνώσεις.

Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, πρὸς ἑδραίωσιν τῶν συμφερόντων τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, ἀπαραίτητος εἶνε ἡ ἁρμοδία ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα τῆς Διοικήσεως καὶ τοῦ νομοθετικοῦ Σώματος, ἡ ὑποβοηθοῦσα τὴν συστηματικὴν ἐξέλιξιν καὶ ταχεῖαν πρόοδον τῆς ἰδιωτικῆς ἐργασίας. Τὸ Κράτος, ἐπεμβαῖνον, ἐπιζητεῖ ἵνα, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ ἐφικτοῦ, ἐξομαλύνῃ τὰς ὑφισταμένας, προλαμβάνῃ δὲ νέας συγκρούσεις μεταξὺ ἀντιθέτων συμφερόντων· τὰ οἰκονομικὰ δὲ καὶ τὰ κοινωνικὰ συμφέροντα τῶν διαφόρων εἰς τὴν γεωργίαν ἐνδιαφερομένων τάξεων, ἢ ὡρισμένων ὁμάδων πολιτῶν, οὐχὶ μόνον ἐντὸς τοῦ συνόλου τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς στενωτέρας περιοχῆς, συχνότατα, ἀναποδράστως δέ, εὑρίσκονται ἐν σφοδρᾷ πρὸς ἄλληλα ἀντιθέσει. Ἀλλ' αἱ ἐν τῷ ὡς ἀνωτέρω πνεύματι προσπάθειαι τοῦ Κράτους ἀποβαίνουσιν ἀνεπαρκεῖς, ἐὰν ταύτας δὲν ὑποστηρίζωσιν αὐτοὶ οἱ ἐνδιαφερόμενοι πολῖται· ἐὰν οἱ μεγαλοκτηματίαι, καὶ ἐν γένει ἐκ τῶν ἐνδιαφερομένων οἱ μᾶλλον πεφωτισμένοι, δὲν δίδωσι τὸ καλὸν παράδειγμα εἰς τοὺς μικροὺς γεωργοκτηματίας καὶ τοὺς ἐν γένει ἧττον πεφωτισμένους, ἐπιδεικνύοντες, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, συμβιβαστικὰς διαθέσεις, ὑπὸ πάντων δὲ ἐξ ἴσου τῶν ἐνδιαφερομένων δὲν ἐπιζητῆται εἰλικρινῶς ἡ ἐξομάλυνσις τῶν μεταξὺ αὐτῶν ἀναφυομένων ἀντιθέσεων, πάντες δὲ ὁμοῦ ἡνωμένοι—τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος ἀναπτυσσομένου καὶ ἐκδηλουμένου ἐν ταῖς ποικίλαις αὐτοῦ ἐφαρμογαῖς—δὲν θέτωσιν ὡς κοινὸν

σκοπὸν τὴν ἐμψύχωσιν τῆς ἐθνικῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

Ἐκτὸς τῆς ἐν τῇ Βουλῇ ἀντιπροσωπεύσεως τῶν εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἐνδιαφερομένων πολιτῶν δι' ἀνδρῶν δυναμένων μεθ' ἱκανότητος καὶ δραστηριότητος νὰ δράσωσιν ὑπὲρ τῆς γεωργίας, ἁρμόζει, πρὸς τούτοις, ἵνα τὰ συμφέροντα τῆς γεωργίας ἀντιπροσωπεύωνται παρὰ τῇ Διοικήσει κατὰ τρόπον ὅλως ἄμεσον καὶ συστηματικὸν ἐν μονίμοις γεωργικοῖς συμβουλίοις, ἐπιτροπαῖς, ἐπιμελητηρίοις (βλ. κατωτέρω), ἐν τοῖς ὁποίοις ῥυθμίζεται, ὡς οἷόν τε κάλλιον, ἡ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν ἀποβλέπουσα ἐργασία.

Τὰ εἰδικὰ προβλήματα, ὧν ἡ λύσις ἐναπόκειται εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν, ἡ μεταξὺ τῶν προβλημάτων τούτων ἁρμοδία συσχέτισις, ἡ σειρὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς προσηκούσης αὐτῶν λύσεως, ἡ διάφορος σπουδαιότης ἣν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέτρον ἐπιδεικνύει ἐν ταῖς διαφόροις περιπτώσεσι, ταῦτα πάντα ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν κατὰ τόπους καὶ χρόνους εἰδικῶν συνθηκῶν, ἀλλ' ἐν πάσαις ἀνεξαιρέτως ταῖς περιπτώσεσι τινὰ ἐκ τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας ληπτέων μέτρων ἐνέχουσι γενικὴν θεμελιώδη σκοπιμότητα.

Πρὸς ἐπιτυχῆ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν, συντελεστικωτάτη εἶνε ἡ ἁρμοδία σύμπραξις τοῦ Κράτους καὶ τῶν παντὸς εἴδους γεωργικῶν συνδέσμων καὶ ἑκάστου τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν, πασῶν τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ἀλληλοστηριζομένων καὶ ἀλληλοσυμπληρουμένων· τίς δὲ ἡ μερὶς τῆς ὅλης ἐργασίας, ἡ ἀναλογοῦσα εἰς ἕκαστον τῶν μνησθέντων παραγόντων, τοῦτο ἐν ἑκάστῃ εἰδικῇ περιπτώσει ῥυθμίζεται κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος τῆς διοικητικῆς καὶ τῆς νομοθετικῆς μηχανῆς, κατὰ τὴν διάφορον ἀνάπτυξιν τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος καὶ τὴν διάφορον ἰσχὺν τῆς ἰδιωτικῆς αὐτοβουλίας.

Ἐν ταῖς πλείσταις χώραις αἱ *γεωργικαὶ ἑταιρίαι* ἐχρησίμευσαν ὡς μόνιμος μεσάζων μεταξὺ τοῦ Κράτους καὶ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, διὰ τὴν ῥύθμισιν τῶν πρὸς ἐμψύχωσιν

τῆς γεωργίας ληπτέων μέτρων. Συνήθως αἱ γεωργικαὶ ἑταιρίαι δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὸ ν' ἀσχολῶνται μόνον περὶ τὴν παροχὴν παντοίων ἐνθαρρύνσεων ἢ τὴν διάδοσιν γνώσεων, ἀναγομένων εἰς τὸ τεχνικὸν μέρος τῆς γεωργίας, ἀλλ' ἐνεργήσασαι ἐρεύνας καὶ μελέτας, προκαλέσασαι εὐρείας παρὰ τοῖς ἐνδιαφερομένοις συζητήσεις, συνηγορήσασαι ὑπὲρ τῆς γεωργίας καὶ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, αἱ γεωργικαὶ ἑταιρίαι ἀποτελεσματικῶς συνετέλεσαν εἰς τὴν ὡρίμασιν νομοθετικῶν μέτρων μεγάλης διὰ τὴν γεωργίαν σημασίας, εἰς τὴν λύσιν πολλῶν γεωργικῶν προβλημάτων τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς φύσεως, εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος· αἱ γεωργικαὶ ἑταιρίαι ἐλειτούργησαν ὡς σύμβουλοι, ὡς οἰκειοθελεῖς συνεργάται τοῦ Κράτους διὰ τὴν παρασκευὴν διατάξεων νομοθετικῶν καὶ κανονιστικῶν, διὰ τὴν ὀργάνωσιν ἱδρυμάτων ἐκπαιδευτικῶν, διὰ τὴν λῆψιν μέτρων ἐνθαρρυντικῶν, ἀναγομένων εἰς τὰ τῆς γεωργίας· μόνον οὕτω πως αἱ γεωργικαὶ ἑταιρίαι ἀνταποκρίνονται εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῶν, τὸν διαγινωσκόμενον ἐξ ἀπόψεως ἐπιστημονικῆς, ἀλλὰ καὶ ὅλως πρακτικῆς συνάμα.

Ἡ δὲ ἐν τοιούτῳ εὐρεῖ πνεύματι ἐπενέργεια τῶν γεωργικῶν ἑταιριῶν εἶνε ἔτι μᾶλλον ἀναγκαία, μέχρις οὗ θεσπισθῇ καὶ ἐντελέστερον ὀργανωθῇ ἡ παρὰ τῇ Διοικήσει κατ' ἄμεσον ὅλως τρόπον μόνιμος ἀντιπροσώπευσις τῶν γεωργικῶν συμφερόντων, εἰς ἣν ἀποβλέπει ἡ σύστασις τῶν ἀνωτέρω μνησθέντων γεωργικῶν συμβουλίων ἢ ἐπιτροπῶν ἢ ἐπιμελητηρίων. Ἐν αὐτοῖς συνεργάζονται οἱ διευθύνοντες τὰς ἐνδιαφερομένας ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους μετ' ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων γεωργικῶν σωματείων (ἑταιριῶν, συνδέσμων, ταμείων, κτλ.), ὡς καὶ ἀνδρῶν ἀντιπροσωπευόντων τὰς διαφόρους γεωργικὰς τάξεις, πρὸς δὲ καὶ ἀνδρῶν οἰκείας ἐπιστημονικῆς αὐθεντίας· καὶ εἶνε μὲν ταῦτα σώματα ἁπλῶς συμβουλευτικά, ἀλλὰ προσήκει ἵνα ἡ Κυβέρνησις ὑποχρεώ-

νηται ὅπως τὴν γνώμην αὐτῶν ἐξαιτῆται ἑκάστοτε πρὸ τῆς εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβολῆς νομοσχεδίων καὶ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς κανονιστικῶν μέτρων, κατ' ἄμεσον ἢ κατ' ἔμμεσον τρόπον ἀναγομένων εἰς τὰ τῆς γεωργίας.

Μέχρι δὲ τῆς συστάσεως τοιούτων ἐπισήμων συμβουλευτικῶν σωμάτων — ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ μετὰ τὴν σύστασιν αὐτῶν — λυσιτελὴς ἀποβαίνει ἡ ἀνεξαρτήτως τῆς κυβερνητικῆς συμπράξεως, ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν—εἰς τοῦτο δὲ πάλιν καταλλήλως θέλει συντελέσει ἡ πρωτοβουλία γεωργικῶν ἑταιριῶν καὶ ἄλλων γεωργικῶν συνδέσμων—σύστασις μονίμων, κατὰ περιοχάς, *γεωργικῶν ἐπιτροπῶν* (περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν Μέρει Δ').

Ὡς ἐκ τῆς ἀεὶ κάλλιον ἀναγνωριζομένης σημασίας ἣν ἐνέχει ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα τοῦ Κράτους, καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀεὶ μειζόνων προβλημάτων τῶν ἐν τῇ μερίμνῃ ταύτῃ περιλαμβανομένων, ἐπιζητεῖται ὁσημέραι μᾶλλον συστηματικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐπὶ τῆς γεωργίας ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους.

Κυρίως ἐν προγενεστέροις χρόνοις — ἀλλὰ καὶ νῦν ἔτι ἔν τισι χώραις—ἡ δημοσία ὑπηρεσία τῆς γεωργίας ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, ἢ τοῦ Ἐμπορίου ἢ τῶν Δημοσίων ἔργων· καὶ δή, ἔν τισιν,—ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὅλως ἐξαιρετικαῖς — περιπτώσεσι, τμῆμα ἱκανῶς παρηγκωνισμένον· ἀλλαχοῦ ἡ γεωργία τίθεται παρὰ τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν, τὰ δημόσια ἔργα ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τοῦ οἰκείου ὑπουργείου· ἀλλαχοῦ πάλιν — ἰδίᾳ εἰς τὰ μεγάλα Κράτη — ὑφίσταται ἴδιον Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας, ἐν τῷ ὁποίῳ συγκεντροῦνται διαφόρως κατατεταγμένοι πάντες οἱ εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἀναγόμενοι κλάδοι τῆς ὑπηρεσίας, οἷον τὰ περὶ γεωργίας, δασῶν καὶ ὑδάτων, ὑδραυλικῶν καὶ ἄλλων ἔργων βελτιώσεως τοῦ ἐδάφους, ἱπποφορβείων, κτηματικῆς καὶ ἀγροτικῆς πίστεως, κτλ., εἰς τὸ ὁποῖον δὲ ὑπάγονται τὰ γεωργικὰ

συμβούλια, αἱ ἐπιτροπαί, ἢ τὰ ἐπιμελητήρια, τὰ γραφεῖα τῆς στατιστικῆς, τῶν διεθνῶν πληροφοριῶν, κτλ.

Πρὸς ἐπιτυχῆ αὐτῆς λειτουργίαν, ἡ ἐπὶ τῆς γεωργίας ὑπηρεσία δέον νὰ διατελῇ ἐν πλήρει γνώσει τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ἀναγομένων ἢ τὴν γεωργίαν ἐνδιαφερουσῶν συνθηκῶν, πρώτιστα μὲν τῶν ἐγχωρίων, πρὸς δὲ καὶ τῶν τῆς ἀλλοδαπῆς. Ἡ γνῶσις τῶν ξένων θεσμῶν δὲν προώρισται ἵνα ὁδηγῇ εἰς ἄκριτον αὐτῶν ἀπομίμησιν, ἀλλ᾽ ὑποδεικνύουσα τὰ ἀλλαχοῦ εἰς ἀναλόγους περιπτώσεις γενόμενα καὶ τὴν ἐξ ἐκείνων προκύψασαν πεῖραν, ὑποβοηθοῦσα τὴν ἐκλογὴν μέτρων ἤδη ἀλλαχοῦ ἐφαρμοσθέντων, δυναμένων δὲ νὰ προσαρμοσθῶσι προσηκόντως εἰς τὰς ἐγχωρίους συνθήκας, χρησιμεύει πρὸς ἀποφυγὴν χρονοτριβῶν καὶ πειραμάτων δαπανηρῶν, ἐνίοτε καὶ ἐπιβλαβῶν.

Αἱ τῆς γεωργίας συνθῆκαι καὶ ἀνάγκαι, ὑφιστάμεναι συχνάς, ἐνίοτε ἐξακολουθητικὰς μεταβολάς, ποικίλλουσι καὶ ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ κατὰ περιοχάς, ἢ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ ἀπὸ τούτου τοῦ κτήματος εἰς ἄλλο, ἀπὸ τούτου τοῦ γεωργοῦ εἰς ἄλλον. Ἡ ἐπὶ τῆς γεωργίας ὑπηρεσία δέον νὰ διατελῇ ἐνήμερος τῶν ὡς ἀνωτέρω μεταβολῶν ὡς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας λαμβανομένων μέτρων, ἵνα ἐν ἀνάγκῃ μεριμνᾷ ὑπὲρ τῆς τούτων προσηκούσης μετατροπῆς ἢ συμπληρώσεως.

Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν διαστάσεων καὶ τῶν συνεπειῶν γενικῆς ἢ μερικῆς γεωργικῆς κρίσεως, καὶ τῶν αἰτίων αὐτῆς, καὶ τῆς τούτων προσκαίρου ἢ διαρκοῦς φύσεως, ἐνεργεῖται συνήθως εἰδικὴ περὶ τῶν τῆς γεωργίας ἔρευνα· ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς τοιαύτης ἐρεύνης ἀναζητοῦνται τὰ νομοθετικὰ ἢ ἄλλα μέτρα, τὰ ληπτέα πρὸς ἀποσόβησιν τῆς κρίσεως, πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Κατὰ τὰς διαφόρους περιπτώσεις, κύρια αἴτια τῶν κρίσεων ἀναγνωρίζονται καταστροφαὶ ἐκ θεομηνίας, κακαὶ ἐσοδεῖαι, ἀνεπάρκεια τῆς σιτοπαραγωγῆς

ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν παραγωγὴν ἄλλων προϊόντων, πόλεμος, πτῶσις τῶν τιμῶν πάντων τῶν προϊόντων, ἢ ὡρισμένου εἴδους αὐτῶν, ἐλαττουμένη κατανάλωσις, ὑπερπαραγωγή, συναγωνισμὸς ξένων χωρῶν, ἀνεπαρκὴς ἀνάπτυξις τῶν μέσων συγκοινωνίας, ἐλαττωματικὸν δασμολόγιον, κτλ., ἔλλειψις κεφαλαίων πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν πιστωτικῶν ἀναγκῶν ἢ πλημμελὴς ὀργάνωσις τῶν πιστωτικῶν ἱδρυμάτων ἢ κενὰ τῆς κτηματικῆς, ἰδίᾳ τῆς ὑποθηκικῆς νομοθεσίας, κτλ., σημαντικὴ ὑπερτίμησις τῆς ἀγοραίας ἀξίας τῶν γαιῶν ἄνω τῆς κατ' ἀναλογίαν τῆς προσόδου πραγματικῆς αὐτῶν ἀξίας, ὑποθηκικὴ ὑπερχρέωσις τῶν κτημάτων συνεπείᾳ σφαλερᾶς ἀποτιμήσεως τῆς αὐτῶν ἀξίας, κτλ., ἄνισος κατανομὴ φόρων καὶ τελῶν, ἀκανόνιστοι συνθῆκαι τῆς ἐκμισθώσεως τῶν γαιῶν, σπάνις ἐργατικῶν χειρῶν, μεγάλη ὕψωσις τῶν μισθῶν, κτλ.

Οὐχὶ δὲ μόνον συνεπείᾳ γενικῶν ἢ μερικῶν κρίσεων, ἀλλὰ καὶ τακτικῶς, ἀνὰ ὡρισμένας περιόδους ἐτῶν, ἐνεργοῦνται ἐπίσημοι περὶ τῶν τῆς γεωργίας ἔρευναι, προϊόντος τοῦ χρόνου τελειοποιουμένου τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐνεργοῦνται αὗται, ἐπιζητουμένης δὲ ἀεὶ μείζονος ἀκριβείας καὶ στηρίξεως ἐπὶ στατιστικῶν βάσεων.

Οὕτω λ. χ. εἰδικῶς ἐντεταλμένοι ἐρευνηταὶ ἀποστέλλονται εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας πρὸς ἄμεσον, ἐπὶ τόπου, περισυλλογὴν πληροφοριῶν ἀναγομένων εἰς τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμούς, εἰς τὴν ποιότητα τῶν γαιῶν, τὸ εἶδος τῶν προϊόντων, τὴν πρόσοδον τῶν γαιοκτημόνων, κτλ., συντάσσονται ἀνὰ δήμους, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δηλώσεων τῶν ἐμπόρων, πίνακες τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως καὶ τῶν τιμῶν τῶν τροφίμων, καὶ πίνακες τῆς ποσότητος τῶν συγκομιζομένων καρπῶν· ἐκ τῶν πορισμάτων τῶν ἐν ὡρισμένῳ ἀριθμῷ περιοχῶν γενομένων ἐξακριβώσεων ἐξάγεται, κατ' ἀναλογίαν, συμπέρασμα περὶ τῶν ἐν πάσαις ταῖς λοιπαῖς περιοχαῖς τῆς χώρας ἐπικρατουσῶν συνθηκῶν· ἡ Κυβέρνησις ἀπευθύνει ὅλως γενι-

κὰς μόνον συστάσεις πρὸς τὰς διοικητικὰς καὶ τὰς δημοτικὰς ἀρχάς, ἵνα αὗται ὑποβάλωσι πληροφορίας ἀναγομένας εἰς τὰ τῆς γεωργίας.

Ἰδίᾳ ἐν ἀρχαιοτέροις καιροῖς — καὶ νῦν ἔτι ἐν χώραις ἀρχεγόνου καταστάσεως — συλλέγονται, ἥκιστα συστηματικῶς, πληροφορίαι καὶ γνῶμαι ἄσχετοι πρὸς ἀλλήλας, οὐχὶ σαφῶς καθωρισμέναι, μὴ στηριζόμεναι ἐπὶ τοῦ κύρους τῶν ἀριθμῶν, ἐπηρεαζόμεναι ὑπὸ βλέψεων προσωπικῶν καὶ ὑπὸ προκαταλήψεων, κατὰ τὸ μᾶλλον δὲ ἢ ἧττον ἀπολήγουσαι εἰς ὑποθετικὰ πορίσματα. Βραδύτερον ἐπιζητεῖται, — σπουδαῖος δὲ ἀρωγὸς ἐπέρχεται ἡ καταμέτρησις τῶν γαιῶν — ἡ γνῶσις τῶν ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ γεωργικῶν συνθηκῶν, αἱ δὲ ἔρευναι ἐπεκτείνονται ἐπὶ τῶν ἑξῆς σημείων· ἔκτασις τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν, κατ' εἶδος τῶν κυριωτέρων παραγομένων προϊόντων, καὶ ποσότης τοῦ, κατὰ μονάδα ἐκτάσεως, χρησιμοποιουμένου σπόρου, καὶ παραγωγή, κατὰ μονάδα ἐκτάσεως, τῶν διαφόρων προϊόντων, ἔκτασις τῶν δασῶν κατ' εἴδη τούτων, ἔκτασις τῶν καλλιεργησίμων, μήπω δὲ καλλιεργουμένων γαιῶν, ἐκτάσεις μὴ καλλιεργήσιμοι (ὁδοί, ὕδατα, οἰκοδομαί, κτλ.)· ποσότης τῆς ἐτησίας παραγωγῆς τῶν διαφόρων προϊόντων ἐκ γαιῶν καὶ δασῶν, ἀποτίμησις τῶν προσόδων τῶν γαιῶν καὶ δασῶν, ἀνὰ κατηγορίας τούτων· ἀπαρίθμησις τῶν κτηνῶν, ἵππων καὶ ἄλλων ζῴων, κατὰ εἴδη, ἀγοραία αὐτῶν ἀξία, ἐτησία παραγωγὴ γάλακτος, τυροῦ, κτλ.· ἐτησία κατανάλωσις σιτηρῶν, κρεάτων, κτλ., τιμαὶ τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν καὶ δασικῶν προϊόντων κατ' ἐτήσιον μέσον ὅρον, εἰσαγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ τῶν διαφόρων ὡς ἀνωτέρω προϊόντων· πρὸς δέ, κατάτμησις τῆς ἰδιοκτησίας, ἀριθμὸς τῶν κτημάτων καὶ ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀνὰ κατηγορίας αὐτῶν κατὰ διάφορον ἐμβαδόν· καλλιέργεια τῶν γαιῶν ἐκτατικὴ ἢ ἐντατική, καλλιέργεια ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν, ἐνοικιαστῶν ἢ μορτιτῶν· διάκρισις

ἀγροτικῶν κτημάτων μετὰ ἢ ἄνευ κτηνοτροφίας, καὶ εἶδος τῆς κτηνοτροφίας· ἀγοραία ἀξία καὶ μίσθωμα τῶν κτημάτων· ἀπογραφὴ τῶν γεωργῶν (καλλιεργητῶν καὶ κτηνοτρόφων), διάκρισις γαιοκτημόνων, καὶ μή, ἀσχολουμένων ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γεωργίαν ἢ συνάμα καὶ εἴς τινα βιομηχανικὴν ἢ ἄλλην ἐργασίαν, ἀπολαβαὶ ἐξ ἀσχολιῶν παρέργων, ἀποδημία γεωργῶν εἰς πόλεις καὶ μετανάστευσις εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, μισθοὶ τῶν γεωργικῶν ἐργατῶν· ἐν χρήσει γεωργικὰ σκεύη, ἐργαλεῖα, μηχανήματα· κατ' ἔτος χρησιμοποιούμενα λιπάσματα, κατ' εἴδη, πρὸς δέ, παντὸς εἴδους ἔργα πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἐδάφους, αναδάσωσις, κτλ., ὑποθηκικὴ ἐπιβάρυνσις τῶν κτημάτων ἀνὰ κατ' ἐμβαδὸν κατηγορίας τούτων, ἀναγκαστικαὶ ἐκποιήσεις, κτλ.

Ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐνεργοῦνται αἱ ἐπίσημοι γεωργικαὶ ἔρευναι, ποικίλλων ἐν ταῖς διαφόροις περιπτώσεσι, καθίσταται, προϊόντος τοῦ χρόνου, μᾶλλον συστηματικός. Ἄλλοτε μέν, ἡ ἔρευνα ἐνεργεῖται ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ, συντάσσονται ἐρωτηματολόγια καὶ ὁδηγίαι διὰ τοὺς ἐρευνητάς, συνιστῶνται, ἀνὰ ἐπαρχίας, ἐπιτροπαί, αἵτινες ἀπαντῶσιν εἰς τὰ ἐρωτήματα, στηριζόμεναι ἐπὶ τῶν γνωμῶν τῶν ἐνδιαφερομένων, ταύτας τὰς γνώμας περισυλλέγουσαι, εἴτε ἐν δημοσίᾳ ἀκροάσει τῶν ἐνδιαφερομένων, εἴτε διὰ τῆς ὑπὸ τούτων ὑποβολῆς ὑπομνημάτων καὶ ἐκθέσεων γραπτῶν. Ἄλλοτε δέ, ἐκλέγεται ἀριθμός τις δήμων ἐνδεικνυόντων χαρακτηριστικὰς συνθήκας, ἐν αὐτοῖς δὲ ἐξακριβοῦνται καὶ μελετῶνται ἐπιτοπίως ὑπὸ εἰδικῶν ἐπιτρόπων τῆς Κυβερνήσεως τὰ τὴν γεωργίαν ἐνδιαφέροντα σημεῖα, ἐκ τῶν οὕτω δὲ προκυπτόντων πορισμάτων ἐξάγονται, κατ' ἀναλογίαν, συμπεράσματα δι' ἅπασαν τὴν χώραν· τοιοῦτον σύστημα προϋποθέτει ὕπαρξιν βασίμων στατιστικῶν στοιχείων.

Ἄριστος δύναται ν' ἀποβῇ προσήκων συνδυασμὸς τῶν γραπτῶν ἐκθέσεων καὶ τῆς ἀκροάσεως τῶν ἐνδιαφερομένων,

μετὰ τῶν αὐτεπαγγέλτων στατιστικῶν ἐξακριβώσεων καὶ τῶν ἔν τισι χαρακτηριστικοῖς δήμοις ὑπὸ εἰδικῶν ἐπιτροπῶν ἐνεργουμένων περὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἐρευνῶν, καὶ τῶν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἐξακριβώσεων περὶ τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ἀποδόσεως χαρακτηριστικῶν τινων γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων. Λυσιτελὴς εἶνε ἡ μετὰ τῶν ἐπὶ τόπου ἀποστελλομένων κυβερνητικῶν ἐπιτρόπων καὶ τῶν ἑκασταχοῦ διοικητικῶν ἀρχῶν σύμπραξις τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν, τῶν γεωργικῶν ἑταιριῶν καὶ συνδέσμων καὶ ἀριθμοῦ τινος ἐπιλέκτων πολιτῶν ἀντιπροσωπευόντων πάσας τὰς τάξεις τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν, πάντα τὰ γεωργικὰ συμφέροντα· τοιαύτη σύμπραξις συντελεῖ ἄριστα εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν οἱασδήποτε τάσεως πρὸς ὑπερβολικὴν αἰσιοδοξίαν ἢ ἀπαισιοδοξίαν, συχνάκις ὑπαγορευομένην ἐκ πολιτικῶν καιροσκοπιῶν ἢ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ἰσχυρῶν μερικῶν συμφερόντων. Σπουδαῖον εἶνε τὸ καθιστᾶν εὐρέως γνωστά, διὰ δημοσιεύσεως αὐτῶν, τὰ πορίσματα ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐρευνῶν, πρὶν ἢ εἰσαχθῶσιν ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὑπὸ τῆς Διοικήσεως οἰκεῖα μεταρρυθμιστικὰ μέτρα· οὕτω πως, προλαμβάνονται ψευδεῖς διαδόσεις καὶ διασκεδάζονται ὑπόνοιαι ἀνυπόστατοι, συχνάκις συνεπάγουσαι καὶ οἰκονομικὰς διαταράξεις.

Τὸ πρόγραμμα ἐπισήμου γεωργικῆς ἐρεύνης χρῄζει περιεσκεμμένης παρασκευῆς· αἱ παντοειδεῖς ἐγχώριαι συνθῆκαι ὑποδεικνύουσι τὴν ἐφικτὴν καὶ ἁρμόζουσαν ἔκτασιν τοῦ προγράμματος, πρὸς δὲ καὶ τὴν προσήκουσαν μέθοδον τῆς αὐτοῦ ἐκτελέσεως. Τὰ τῆς ἐρεύνης λυσιτελῶς διευθύνονται ὑπὸ ἰδίου κεντρικοῦ γραφείου· ἐγκαίρως δὲ αἰτουμένης τῆς συμπράξεως πάντων αὐτῶν, δίδονται οἰκεῖαι λεπτομερεῖς ὁδηγίαι εἰς τὰς ἑκασταχοῦ διοικητικὰς καὶ δημοτικὰς ἀρχάς, εἰς τὰ γραφεῖα τῶν ὑποθηκῶν ἢ τῶν κτηματικῶν βιβλίων, εἰς τὰς γεωργικὰς ἑταιρίας, τοὺς συνδέσμους, κτλ.

Ἐὰν ἐξ ἑνὸς ἔρευναι γενικαί, ἐπεκτεινόμεναι ἐπὶ πάντων

τῶν ἐν τῇ οἰκείᾳ χώρᾳ τὴν γεωργίαν ἐνδιαφερόντων σημείων, ἐνεργῶνται ἀνὰ περιόδους, λ. χ. δέκα ἢ πλειοτέρων ἐτῶν, ἐξ ἄλλου πολὺ συχνοτέρα καθίσταται ἡ ἀνάγκη ἐρευνῶν μερικῶν, ἀναγομένων εἰς ὡρισμένους κλάδους τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, εἰς ὡρισμένα ζητήματα ἐνδιαφέροντα τὴν γεωργίαν· τὰ δὲ ἐκ τῶν τελευταίων τούτων πορίσματα, παρατιθέμενα παρὰ τὰ ἐκ τῶν γενικῶν ἐρευνῶν προκύπτοντα, συμπληροῦσιν ἐκεῖνα.

Αἱ γεωργικαὶ ἔρευναι καὶ ἡ γεωργικὴ στατιστική, ὡς πρός τινα σημεῖα ἀλληλοσυμπληροῦνται, ὡς πρὸς ἄλλα δὲ συνταυτίζονται, ἐφ' ὅσον ἀποβλέπουσιν εἰς τὰς αὐτὰς ἐξακριβώσεις· τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα παρέχουσι βάσιμον ὑποβοήθημα εἰς τὰς ἐρεύνας, αὗται δὲ χρησιμεύουσιν ὡς προκαταρκτικὴ ἐργασία εἴς τινας κλάδους τῆς γεωργικῆς στατιστικῆς, καθὸ ὑποδεικνύουσαι τὰ σημεῖα, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ ἐνέργεια τρεχούσης ἀκριβοῦς στατιστικῆς ἐνέχει, παρὰ τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτῆς ἐνδιαφέρον, καὶ ὅλως ἄμεσον πρακτικὸν τοιοῦτον, συχνάκις δὲ εἰδικαὶ ἔρευναι ἀπαιτοῦνται πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν αἰτίων τῶν συνεπαγόντων τὰ ὑπὸ τῶν ἀριθμῶν τῆς στατιστικῆς εἰκονιζόμενα ἀποτελέσματα.

Ἐν πρώτοις ἡ γεωργικὴ στατιστικὴ ἠσχολήθη περὶ τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ, τῆς ἐκτάσεως καὶ τοποθεσίας τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν, τοῦ διαφόρου εἴδους τῶν καλλιεργουμένων προϊόντων, τῆς προσόδου τῶν γαιῶν, ποσότητος τῆς συγκομιδῆς, ἀριθμοῦ τῶν κτηνῶν καὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, ἐμπορίου τῶν γεωργικῶν προϊόντων μετὰ τῶν ξένων χωρῶν. Βαθμηδὸν ἐπεξετάθη τὸ πρόγραμμα τῆς γεωργικῆς στατιστικῆς—εἰς ἣν ὁ κτηματικὸς χάρτης παρέχει βάσιν ἀπαραίτητον — ἐπὶ τῶν ἑξῆς σημείων·—ἀναλογία τῶν γεωργικῶς χρησιμοποιουμένων ἐκτάσεων ἐν σχέσει πρὸς τὰς διαφόρους ὑψομετρικάς, γεωλογικάς, κλιματολογικὰς συνθήκας, κατάτμησις τῆς ἰδιοκτησίας εἰς μεγάλα,

μέσα, μικρὰ κτήματα, ἐμβαδὸν τῶν διαφόρου εἴδους καλλιεργειῶν, ἀπαρίθμησις, κατ' εἴδη, τῶν ὀπωροφόρων δένδρων καὶ τῶν ζῴων καὶ τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων, ἀξία (ἀγοραία τιμή, μίσθωμα) τῶν γαιῶν καὶ τῶν ἀγροτικῶν οἰκοδομῶν (οἰκημάτων, ἀποθηκῶν, σταύλων), καὶ τῶν ζῴων, καὶ τῶν μηχανημάτων·—κινητὰ κεφάλαια τοποθετημένα εἰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, χρέη ὑποθηκικὰ (καὶ αἴτια αὐτῶν) καὶ ἀναγκαστικαὶ ἐκποιήσεις, κτλ.·—τρέχουσαι ἐξακριβώσεις σχετικαὶ πρὸς τάς, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὡς πρὸς τὰ ἐν λόγῳ σημεῖα ἐπερχομένας διακυμάνσεις, πρὸς τὰς ἐκ τεχνικῆς ἀπόψεως μεταβολὰς ἐν τῇ ἐκμεταλλεύσει τῶν γαιῶν, πρὸς τὸ ποσὸν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐτησίας συγκομιδῆς, κατ' εἶδος προϊόντων, καὶ τῆς παραγωγῆς τῶν γεωργικῶν βιομηχανιῶν, πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν, δασοκομίαν, ἁλιείαν (κτηματίαι, μισθωταὶ γαιῶν, κτλ.), καὶ πρὸς τὰ τῆς προσωπικῆς χρεώσεως, ἐν γένει πρὸς τὰ τῆς οἰκονομικῆς πάντων τούτων καταστάσεως, πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν γεωργικῶν ἐργατῶν, τοὺς μισθοὺς αὐτῶν, πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν γεωργικῶν προϊόντων, ἀνὰ κυριώτερα εἴδη, μετὰ διακρίσεως τῆς προελεύσεως καὶ τῶν κέντρων καταναλώσεως, τῆς ποιότητος τῶν προϊόντων, τῶν κατὰ μέσον ὅρον τιμῶν, κτλ., ὑπολογισμὸς τῶν προσόδων καὶ ἐν γένει τῆς τελεσφορήσεως γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων·—γνῶσις τῶν πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας διαφόρων μέτρων, κτλ.·—ἀναφορικῶς δὲ πρὸς τὰ ὡς ἀνωτέρω πάντα, ἐκπόνησις ἀνακοινώσεων, ἐκτενεστέρων μονογραφιῶν, γραφικῶν πινάκων.

Κατὰ τὴν συνομολόγησιν διεθνῶν ἐμπορικῶν συνθηκῶν, καὶ ῥύθμισιν ἀναγομένην εἰς μέτρα δασμολογικά, μέσα συγκοινωνίας, τιμολόγια μεταφορᾶς, ἀπαιτεῖται πρὸς ἁρμοδίαν συσχέτισιν τῆς ἐγχωρίου πρὸς τὴν ξένην παραγωγὴν καὶ κατανάλωσιν, παρὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἐγχωρίων, καὶ ἡ γνῶσις

τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πολλαπλῶν ἐπιδρώντων ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἐπὶ τῆς κυμάνσεως καὶ ἐκείνης καὶ ταύτης, καὶ τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων· εἰς τοῦτο δὲ ἀποβλέπει ἡ διεθνὴς συγκριτικὴ στατιστικὴ περὶ τῶν τῆς γεωργίας.

Ἐὰν ἡ γεωργικὴ στατιστικὴ τῶν διαφόρων χωρῶν ἦτο ὡς οἷόν τε πλήρης, ἐνηργῆτο δὲ αὕτη πανταχοῦ κατὰ τὸ αὐτό, ἢ ὁμοιόμορφόν τι σύστημα—τοῦθ' ὅπερ δὲν ἔχει οὕτως—ἡ σύγκρισις μεταξὺ τῶν ἐκ πλειόνων χωρῶν στατιστικῶν στοιχείων ἤθελεν εἶναι εὐχερὴς καὶ ἤθελεν ἄγῃ εἰς μᾶλλον ἀκριβῆ ἀποτελέσματα. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἡ διεθνὴς στατιστικὴ παρέσχε πληροφορίας περὶ τῆς κατ' ἔτος ἢ καθ' ὡρισμένας περιόδους ἐτῶν ὁλικῆς γεωργικῆς παραγωγῆς πασῶν τῶν χωρῶν, ἰδίᾳ δὲ στοιχεῖα ἀναφορικῶς πρὸς τὴν παγκόσμιον παραγωγὴν καὶ κατανάλωσιν τῶν σιτηρῶν, ἐξακριβουμένων τῶν ἑξῆς σημείων δι' ἕκαστον εἶδος σιτηρῶν· ὁλικὴ ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ καλλιεργουμένη ἔκτασις, ποσότης τοῦ συγκομιζομένου καρποῦ κατ' ἀνώτατον, κατώτατον καὶ μέσον ὅρον ἐν ὡρισμένῃ περιόδῳ ἐτῶν, ἀναλογία τῆς παραγωγῆς ἀνὰ μονάδα ἐδαφικῆς ἐκτάσεως καὶ ἀνὰ κάτοικον, ὁλικὴ ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ καὶ ἀνὰ κάτοικον κατανάλωσις, τιμαὶ τῶν σιτηρῶν, κτλ. Αἱ τοιούτου εἴδους στατιστικαὶ ἐξακριβώσεις καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν στηριχθεῖσαι οἰκονομολογικαὶ καὶ γεωργικαὶ ἐκτενεῖς καὶ πολυειδεῖς μελέται ἐπεβλήθησαν ἅμα τῇ ἀνάγκῃ τῆς εἰσαγωγῆς σίτου εἰς Εὐρώπην, ἰδίᾳ δὲ ἐν αἷς χώραις ἡ ἐν λόγῳ εἰσαγωγὴ ἐνεῖχε μεγάλην σπουδαιότητα. Πρόσφατος διεθνὴς συμφωνία — ἵδρυσις μονίμου διεθνοῦς γεωργικοῦ Ἰνστιτούτου ἐν Ῥώμῃ, 1905 — ἀποβλέπει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν τῆς συγκριτικῆς διεθνοῦς γεωργικῆς στατιστικῆς.

Κατ' ἀντίθεσιν τῆς ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ, ἰδίᾳ παρὰ τοῖς γεωργικοῖς πληθυσμοῖς, λίαν διαδεδομένης προκαταλή-

ψεως ὅτι ἡ γεωργικὴ στατιστικὴ ἀποβλέπει κυρίως, ἢ καὶ ἀποκλειστικῶς, εἰς φορολογικὸν σκοπόν, τὰ ἐκ τῆς γεωργικῆς στατιστικῆς πορίσματα εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα εἰς τὴν Διοίκησιν, ἵνα αὕτη ῥυθμίζῃ τὰ ὑπὲρ τῆς γεωργίας ληπτέα μέτρα καὶ τήν, συμφώνως πρὸς τὰς μεταβαλλομένας τῆς γεωργίας συνθήκας καὶ ἀνάγκας, περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν μέτρων τούτων· ἀδιακόπως δὲ πρέπει νὰ λειτουργῇ ἡ οἰκεία στατιστικὴ ὑπηρεσία ἵνα, ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῆς στηρίζον τὴν ἐκ τῶν διαφόρων ἀπόψεων μελέτην τῶν συμφερόντων τῆς γεωργίας τὸ Κράτος ἁρμοδίως ἀναπτύσσῃ τὴν ἑαυτοῦ μόνιμον ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν.

Ὅθεν ἐπιβάλλεται ἡ προσήκουσα ὀργάνωσις τῆς ὑπηρεσίας τῆς γεωργικῆς στατιστικῆς, ὡς τμήματος προσαρτωμένου εἴτε παρὰ τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Γεωργίας, εἴτε παρὰ τῇ κεντρικῇ στατιστικῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Κράτους· λυσιτελεστάτη δὲ ἀποβαίνει ἡ ὑπὸ προσήκοντα τύπον δημοσίευσις (περιοδικὰ δελτία, μονογραφίαι, γραφικοὶ πίνακες, κτλ.), καὶ ἡ ὡς οἷόν τε μᾶλλον εὐρεῖα διάδοσις τῶν ἐκ τῆς γεωργικῆς στατιστικῆς πορισμάτων.

Κατὰ τὴν ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ κατάταξιν τῶν εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἀναγομένων ὑπηρεσιακῶν κλάδων, αἱ ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάναι τοῦ Δημοσίου ἐπιβαρύνουσι τοὺς προϋπολογισμοὺς ἑνὸς μόνου Ὑπουργείου, ἢ πλειόνων Ὑπουργείων (Γεωργίας, Ἐσωτερικῶν, Δημοσίων Ἔργων, Παιδείας). Παρὰ δὲ τὰ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ Κράτους σημειούμενα κονδύλια, τὰ ἀναγόμενα εἰς τὰς δαπάνας τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως, δαπανῶσι πρὸς τούτοις ὑπὲρ τῆς γεωργίας—κατὰ τὴν διάφορον, μᾶλλον ἢ ἧττον ἀποκεντρωτικὴν ὀργάνωσιν τῆς διοικήσεως—καὶ τὰ νομαρχιακά, ἐπαρχιακὰ ἢ ἄλλων διοικητικῶν ὑποδιαιρέσεων ταμεῖα· πρὸς δὲ καὶ τὰ δημοτικὰ ταμεῖα.

Σύγκρισις τῆς ἐν διαφόροις χώραις ὁλικῆς ὑπὲρ τῆς γεωρ-

γίας δαπάνης, ἔτι δὲ μᾶλλον σύγκρισις τῶν κατὰ διάφορον προορισμὸν διακρινομένων κονδυλίων τῆς ὁλικῆς δαπάνης, ἀποβαίνει αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δυσχερεστάτη, ἰδίᾳ ὡς ἐκ τῆς διαφόρου κατατάξεως τῶν οἰκείων κονδυλίων ἐν τοῖς προϋπολογισμοῖς τῶν διαφόρων Κρατῶν, καὶ τῶν μνησθέντων διαφόρων ταμείων· πρὸς δέ, ἐπὶ τῶν ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπανῶν—ὧν τὸ ποσὸν κυμαίνεται καὶ κατὰ περιοχὰς καὶ κατὰ καιροὺς — διαφόρως ἐπιδρῶσιν ὁ βαθμὸς τῆς ἀναπτύξεως εἰς ὃν ἤδη ἔφθασεν ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ ἡ καθόλου γεωργικὴ τέχνη, ἡ ἐπικράτησις τῆς μεγάλης ἢ τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἡ ἐπικρατοῦσα τάξις τῶν περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων πολιτῶν (κτηματίαι, μισθωταί, κτλ.), ἡ δύναμις τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐργασίας καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν ἰδωτικῶν κεφαλαίων.

Διὰ διεθνεῖς συγκρίσεις δὲν εἶναι μέτρον ἀκριβὲς ἡ ἔκφρασις τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπανῶν κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων, ἀποβαίνει δὲ μᾶλλον ἐνδιαφέρων ὁ ὑπολογισμὸς τῆς δαπάνης κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων πολιτῶν (ἀναλογιστέον ὅτι ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν κατοίκων, καὶ ἡ αὔξησις, ἐν γένει δ' αἱ κυμάνσεις αὐτοῦ, οὐδεμίαν στερεὰν ἀναλογίαν τηροῦσι πρὸς τὸν ἀριθμόν, τὴν αὔξησιν ἢ ἐν γένει τὰς κυμάνσεις τῶν περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων)· ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα εἶνε ἡ ἔκφρασις τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπανῶν κατ' ἀναλογίαν τῆς διὰ γεωργικοὺς σκοποὺς χρησιμοποιουμένης ἐδαφικῆς ἐκτάσεως, κατ' ἀναλογίαν ὡρισμένης ἐδαφικῆς μονάδος τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως.

Οἱ ἀριθμοὶ ἐξ ὑπολογισμῶν οἷοι οἱ ἀνωτέρω μνησθέντες, ἢ ἐξ ἄλλων παρομοίων, δὲν ὑποβοηθοῦσιν αὐτοὶ μόνοι οὐσιωδεστέραν τινὰ κρίσιν ἐν διεθνέσι συγκρίσεσι τῆς δαπάνης, ἄνευ γνώσεως τῶν ἐν ταῖς οἰκείαις χώραις εἰδικῶν συνθηκῶν, ἄνευ σταθμίσεως τῆς ἐν ἑκάστῃ περιπτώσει χρησιμοποιήσεως τῆς

δαπάνης, τῶν ἐκ ταύτης ἐπιτυγχανομένων ἀποτελεσμάτων. Ἐνταῦθα παράθεσις καὶ ἀναλυτικὴ ἐπεξήγησις τοιούτων ἀριθμῶν ἤθελεν ἀπαιτήσει ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος δυσανάλογον πρὸς τὰς διαστάσεις τοῦ παρόντος κεφαλαίου. Ἀλλ' ἐνδιαφέροντα εἶνε τὰ ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεώς τινων περὶ τῆς δαπάνης διεθνῶν συγκρίσεων προκύπτοντα ὡς ἑξῆς γενικὰ ἀποτελέσματα.

Κατὰ γενικὸν κανόνα, ὅσον πλειότερον ἐν χώρᾳ τινὶ ἡ ἰδιοκτησία εἶνε κατατετμημένη, ἄρα ἐπικρατεῖ ἡ μικρὰ καὶ ἡ μέση ἰδιοκτησία, τοσοῦτο μείζονες εἶνε αἱ ἐγειρόμεναι ἀπαιτήσεις ὡς πρὸς τὴν ἐπενέργειαν τοῦ Κράτους διὰ τὴν ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας, τοσοῦτο μεγαλείτεραι εἶνε καὶ αἱ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ δαπάναι τοῦ Δημοσίου. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἐν πάσαις ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις, αἱ καθόλου ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάναι εἶνε σημαντικαί, μεγάλως αὐξήσασαι, προϊόντος τοῦ χρόνου· ἀλλ' ἐξ ἄλλου καὶ ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ ηὔξησε καὶ ἡδραιώθη σημαντικῶς.

Εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάνας τοῦ Κράτους — καὶ τῶν δήμων — ἁρμόζει ἡ ἀντιπαράθεσις τῶν ὑπὸ οἱονδήποτε ὄνομα, καὶ ἐν οἱᾳδήποτε ἀναλογίᾳ εἰσπραττομένων φόρων καὶ τελῶν, τῶν ἀμέσῳ ἢ ἐμμέσῳ τῷ τρόπῳ πληττόντων τὴν ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ἐκ ταύτης πρόσοδον (δημόσιοι, ἢ ἐπαρχιακοὶ ἢ δημοτικοὶ φόροι καὶ τέλη, ἔγγειος φόρος, φόρος ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος, φόρος ἐπὶ τῆς περιουσίας, τέλη ἐγγραφῆς, μεταγραφῆς, χαρτοσήμου, διὰ πράξεις μεταβιβαστικὰς καὶ ἄλλας μεταξὺ ζώντων, ἢ αἰτίᾳ θανάτου, κτλ.). Αἱ ἐκ τούτων πάντων εἰσπράξεις ἁρμόζον εἶνε, ἵνα, κατὰ πρώτιστον λόγον, χρησιμοποιῶνται εἰς ἐνίσχυσιν αὐτῆς τῆς πηγῆς, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχονται· οὕτω πως διὰ τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας, τῇ μερίμνῃ τοῦ Κράτους, λαμβανομένων μέτρων ἐπιτυγχάνεται αὔξησις τῆς ἀξίας τῆς ἀγροτικῆς κτηματικῆς περιουσίας, καὶ βελτίωσις τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τῶν γαιο-

κτημόνων, ἐξ οὗ οἱ μὲν φορολογούμενοι γαιοκτήμονες φέρουσιν εὐκολώτερον τὸ ἐκ τῶν φόρων βάρος, ἡ δὲ φορολογοῦσα Ἀρχὴ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων κάλλιον ἐξασφαλίζει.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Κράτους ὑπὲρ τῆς γεωργίας διατεθειμένα ποσὰ ἁρμόζει ἵνα χρησιμοποιῶνται ἀποκλειστικῶς μόνον πρὸς λύσιν προβλημάτων ἐνεχόντων σπουδαιότητα ἀναντίρρητον διὰ τὴν ἐν γένει ἐνίσχυσιν τῆς γεωργίας, διὰ τὴν ἐθνικὴν γεωργικὴν παραγωγήν, διὰ τὴν διευκόλυνσιν εἰς πάντας ἐξ ἴσου, μεγάλους τε καὶ μικροὺς γεωργούς, τῆς ὅσον τὸ δυνατὸν ἁρμοδιωτέρας ἐκμεταλλεύσεως τῶν φυσικῶν τῆς γῆς δυνάμεων, κατ' ἀντίθεσιν τῆς προστασίας συμφερόντων μερικῶν, τῆς συνήθως ὑπαγορευομένης ὑπὸ βλέψεων ἐσωτερικῆς πολιτικῆς.

Τὸ Κράτος ἀπονέμει χρηματικὰ βραβεῖα εἰς ἄριστα προϊόντα, οὐχὶ ἵνα ἀποζημιώσῃ τὸν παραγωγὸν διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ—προσήκουσαν ἀποζημίωσιν θέλει εὕρῃ ὁ κατορθῶν τὴν παραγωγὴν προϊόντος μείζονος ἀξίας, ἐν τῇ ὡς ἐκ τούτου ἐπερχομένῃ αὐξήσει τῶν ἑαυτοῦ προσόδων — ἀλλ' ἁπλῶς πρὸς ἀναγνώρισιν ἐνθαρρυντικὴν ἐργασίας σημειούσης ἀξιομίμητον πρόοδον ἐν τῇ γεωργικῇ παραγωγῇ· ἐπὶ δὲ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ συναγωνιστικοῦ πνεύματος ἐπιτυχῶς ἐπιδρᾷ ἡ συστηματικῶς διενεργουμένη ἀπονομὴ χρηματικῶν καὶ τιμητικῶν βραβείων, τῇ προκηρύξει διαγωνισμάτων ἀφορώντων εἰς τὴν λύσιν προβλημάτων ἀκριβῶς καθωρισμένων ἐν ὡρισμένοις κλάδοις τῆς γεωργικῆς ἐργασίας.

Ἡ εἰς τοὺς γεωργοὺς ὑπὸ τοῦ Κράτους διανομὴ χρηματικῶν βοηθημάτων — σπανίως ἐνεργουμένη κατὰ τρόπον ἀνεπηρέαστον πολιτικῶν συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν — δικαιολογεῖται μόνον ἐν ὅλως ἐξαιρετικαῖς περιπτώσεσι γεωργίας πασχούσης, λ. χ. συνεπείᾳ θεομηνίας ἢ ἀποδεδειγμένης πλημμελείας ἀγροτικῶν νομοθετημάτων, ἢ ἐλλείψεως ἢ ἀνεπαρκείας μέτρου ἢ ἔργου ἐξ ἐκείνων, ὧν ἡ ἐφαρμογὴ καὶ ἡ

ἐκτέλεσις ἐπιβάλλεται εἰς τὴν Διοίκησιν πεπολιτισμένης χώρας. Ὡς οἱαδήποτε ἄλλη, καὶ ἡ γεωργικὴ ἐπιχείρησις ὑπόκειται εἰς περιπετείας καὶ κινδύνους· ἀνεπιτυχεῖς κερδοσκοπικοὶ ὑπολογισμοί, ἐπιζήτησις ὑπερβολικοῦ κέρδους, ἄγνοια ἢ παράβλεψις τῶν τεχνικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν κανόνων τῆς γεωργικῆς, ἔλλειψις δραστηριότητος, κτλ., ταῦτα πάντα συνεπάγουσι παρά τισι γεωργοῖς, ἢ τάξεσι γεωργῶν, ἢ ἐν ὡρισμένοις κλάδοις παραγωγῆς, ἢ ἐν ὡρισμέναις περιοχαῖς, καχεξίας μᾶλλον ἢ ἧττον προσκαίρους καὶ μερικάς, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ ἐξ αὐτῶν πάσχοντες δὲν ἁρμόζει, ἵνα ἀξιῶσι χρηματικὴν ἀρωγὴν ἐκ μέρους τοῦ Κράτους.

Μηδὲ ἁρμόζει, εἰ μὴ μόνον ἐν ἐξαιρετικαῖς, πληρέστατα δεδικαιολογημέναις περιπτώσεσιν—οἷον συνεπείᾳ θεομηνίας, νόσων τῶν φυτῶν, κτλ.,—ἀναστολὴ ἢ ἐλάττωσις τῶν φόρων· οἱ μὲν γεωργικοὶ πληθυσμοί, ἀσμένως ταύτας ἀποδεχόμενοι, καλοσυνηθίζουσι καὶ ζητοῦσιν αὐτὰς συχνότερον τοῦ δέοντος, δημοκοποῦντες δὲ κυβερνῆται εὐκόλως ἐνδίδουσιν ἀπέναντι τοιούτων αἰτήσεων, ἢ ἐξ ἰδίας προαιρέσεως εἰσάγουσι τοιαῦτα μέτρα, ἅτινα εἶνε μὲν ἐκ τῶν μᾶλλον εὐχερῶς ἐφαρμοζομένων μέτρων ἀρωγῆς τοῦ Κράτους εἰς τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμούς, ἀλλὰ καὶ συχνότατα εἶνε μέτρα ἰδίᾳ εὐπρόσδεκτα πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εὐγνωμοσύνης, ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν τῆς ψήφου τῶν ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς ἐκλογέων. Αἱ λεγόμεναι φορολογικαὶ ἀνακουφίσεις, μᾶλλον τοῦ δέοντος ἐφαρμοζόμεναι, ἐνίοτε δὲ μὴ πληρέστατα δικαιολογούμεναι, μαρτυροῦσιν ἐπιπολαίους διαγνώσεις ἐκ μέρους τῶν κυβερνώντων καὶ ἀδιαφορίαν αὐτῶν μὴ τυχὸν τὴν αὔριον καὶ ἄλλαι τάξεις, ἢ καὶ πᾶσαι αἱ τάξεις πολιτῶν ἐξαιτήσωσι τῆς αὐτῆς φύσεως ἀρωγὴν ἐπὶ οἱῳδήποτε προσχήματι, παραγνωρίσει δὲ τῆς πρὸς καταβολὴν φόρων ἀπέναντι τῆς πολιτείας ὑποχρεώσεως τοῦ πολίτου.

'Απέναντι τῆς ἐν τῷ ὡς ἀνωτέρω πνεύματι περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων αὐστηρότητος, ἀπαραιτήτως ἐξ ἄλλου ἐπιβάλλεται ἵνα τὸ Κράτος λαμβάνῃ ὑπὲρ τῆς γεωργίας τὴν ἁρμοδίαν πρόνοιαν, τὴν συντελοῦσαν εἰς τὴν ἐκ κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως εὐεξίαν τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν· εἶνε δὲ τοῦτο τὸ ἄριστον μέσον πρὸς ἐξουδετέρωσιν πλείστων ἐκ τῶν παθημάτων, εἰς ἃ εἶνε ἐκτεθειμένη ἡ γεωργία (ἐκτὸς τῶν ἐξ ἀνωτέρας δυνάμεως προερχομένων), εἶνε τὸ ἄριστον μέσον ὅπως προλαμβάνωνται ἀδικαιολόγητοι ἢ ὑπερβολικαὶ ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς διὰ χρηματικῶν βοηθημάτων ἢ δι' ἀναστολῆς ἢ ἐλαττώσεως τῶν φόρων ἀρωγῆς τοῦ Δημοσίου, καὶ ὅπως μὴ πέραν τῶν προσηκόντων ὁρίων ἐφαρμόζωνται δασμολογικὰ ἢ ἄλλα προστατευτικὰ μέτρα, καὶ ὅπως περιορίζηται ἡ διάδοσις ἄκρων βλέψεων κακῶς ἐννοουμένης ἀγροτικῆς πολιτικῆς.

'Επωφελούμενοι ἰδίᾳ τῶν στιγμῶν γεωργικῶν κρίσεων, δημοκόποι ἐπιτηδευόμενοι ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν ἐκ τῆς κρίσεως πασχόντων πληθυσμῶν, προβάλλουσι παντοειδῆ δραστικὰ μέτρα ἀποβλέποντα εἰς τήν, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, μόνον κατ' ἐπιφάνειαν βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, κατ' οὐσίαν δὲ μέτρα ἐπικίνδυνα, μαρτυροῦντα ἄγνοιαν τῶν ἔκ τε τῆς θεωρίας καὶ ἐκ τῆς πείρας διδαγμάτων, μέτρα διασαλεύοντα τὴν δημοσίαν τάξιν, ἀνοίγοντα πληγὰς μεγαλειτέρας ἐκείνων, ὧν δῆθεν σκοποῦσι τὴν ἐπούλωσιν. 'Εναντίον τῶν τοιούτου εἴδους τάσεων οὐδὲν ἀντεπεξέρχεται κάλλιον εἰμὴ ἡ ἐκ μέρους τοῦ Κράτους, ἐπὶ τῇ βάσει αὐθεντικῆς γνώσεως τῶν τῆς γεωργίας συνθηκῶν καὶ ἀναγκῶν, ἁρμοδία ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα.

'Εναντίον δὲ ἄκρων τινῶν θεωριῶν καὶ προτάσεων περὶ καταργήσεως τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐθνικοποιήσεως τῶν γαιῶν, ἢ ἄλλων παρομοίων ὀνειροπολημάτων ἀπορρεόντων ἐκ μᾶλλον ἢ ἧττον ζωηρᾶς ἢ ἀσθενοῦς φαντα-

σίας, ἀντιτάσσεται, ὡς ἄριστος φρουρός, ἡ ὕπαρξις μικρῶν γεωργοκτηματιῶν, πολυαρίθμων ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὸν λοιπὸν ὅλον πληθυσμὸν τῆς χώρας. Αὐτὴ δὲ ἡ, ἐξ οἰκονομικῆς, πρὸς δὲ καὶ ἐκ κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀπόψεως μεγάλην ἐθνικὴν σημασίαν ἐνέχουσα, συντήρησις τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ ἐπιζήτησις τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, συνεπάγει τὴν ἀνάγκην ἰδίας ἐκ μέρους τοῦ Κράτους μερίμνης, μὴ περιοριζομένης μόνον λ. χ. εἰς νομοθετήματα περὶ «ἐσωτερικοῦ ἐποικισμοῦ», περὶ περιστολῆς τῆς ἀποδημίας τῶν γεωργῶν ἐξ ἀγροτικῶν περιοχῶν εἰς τὰς πόλεις ἢ τὰ βιομηχανικὰ κέντρα καὶ τῆς αὐτῶν μεταναστεύσεως εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, περὶ ἀποκτήσεως μικρῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, μετὰ οἰκήματος, ὑπὸ ἐργατῶν ἀσχολουμένων ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ τοῖς πέριξ τούτων, κτλ.· ἀλλὰ μερίμνης τοῦ Κράτους ἀπαραιτήτως ἐπεκτεινομένης καὶ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ νοητικῆς ἀναπτύξεως, καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τῆς τάξεως τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν· διότι οὕτω μόνον θέλει τρέπεσθαι εἰς τὴν γεωργικὴν ἐπιχείρησιν μέγας ἀριθμὸς πολιτῶν, καὶ δὴ πολιτῶν εἰς τοῦτο ὁρμωμένων ἐξ οἰκονομικῶν βλέψεων, ὅθεν καὶ στεργόντων ἵνα σοβαρῶς περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολῶνται.

Ἀποδεκτέον, ὅτι κατὰ γενικὸν κανόνα ἡ γεωργικὴ ἐργασία ἀποβαίνει μᾶλλον ἐπιτυχής, ὁπόταν ἡ γῆ καλλιεργῆται ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἰδιοκτήτου, ἢ ὑπὸ ἐνοικιαστῶν ἢ μορτιτῶν, ἡ δὲ καλλιέργεια τῶν μικρῶν κτημάτων καθυστερεῖ, ἐκ τεχνικῆς ἀπόψεως, ἀπέναντι τῆς τῶν μεγάλων κτημάτων· ὡς ἐκ τούτου, ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάγκη ἰδίας μερίμνης ὑπὲρ ἐμψυχώσεως τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς προόδου τῶν ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν ἰδιοκτητῶν καλλιεργουμένων μικρῶν ἀγροτικῶν κτημάτων.

Ὡς μᾶλλον λυσιτελὴς θεωρεῖται ἐν γένει ἡ συνύπαρξις κτημάτων μεγάλου, μέσου καὶ μικροῦ ἐμβαδοῦ ἐν προσηκούσῃ, ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, πρὸς ἄλληλα ἀναλογίᾳ· διαφέρει

δὲ ἡ ἀναλογία αὕτη ἐν ταῖς διαφόροις περιπτώσεσιν.Ἐνίοτε δὲ ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς χώρας ἀναφύονται συγχρόνως τὰ ὡς πρὸς τὴν ὑποδιαίρεσιν τῆς ἰδιοκτησίας ὅλως ἀντίθετα δύο προβλήματα, καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν μελετᾶται ἡ διὰ τῆς κατατμήσεως μεγάλων κτημάτων κατάρτισις μικρῶν κτημάτων, πρὸς περιστολὴν τῆς ἐνδείας τῶν χωρικῶν καὶ περιορισμὸν τῆς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν μεταναστεύσεως τῶν γεωργῶν, ἢ διευκόλυνσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐποικισμοῦ, ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου πάλιν μελετᾶται ὁ τρόπος τῆς περιστολῆς τῆς ἐν ἄλλαις περιοχαῖς τῆς χώρας ὑφισταμένης ὑπερβολικῆς κατατμήσεως τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας ὡς ἐξ ἧς πληθύνεται ἡ τάξις τῶν πτωχῶν ἀγροτῶν καὶ παρεμποδίζεται ἡ τῆς γεωργίας πρόοδος. Συχνά, ὁσάκις ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν μεγάλων ἢ τῶν μικρῶν κτημάτων ἀνεφύησαν ἐπιζήμιοι συνέπειαι, ἐλήφθησαν περιοριστικῆς φύσεως νομοθετικὰ μέτρα πρός, οὕτως εἰπεῖν τεχνητῷ τρόπῳ, συντήρησιν ἢ σχηματισμὸν μεγάλων, ἢ τἀνάπαλιν, μικρῶν κτημάτων. Τοιούτου εἴδους μέτρα, ἐφαρμοστέα μόνον ἐξαιρετικῶς, ἢ καὶ μόνον παροδικῶς, ἐν περιπτώσεσιν ἀποδεδειγμένης ἀνάγκης· κατὰ γενικὸν δὲ κανόνα, ἁρμόζει ἵνα ἡ τῶν κτημάτων ὑποδιαίρεσις ῥυθμίζηται ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας ἐπενεργείας τῶν ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων συναλλαγῶν· αἱ ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου σημείου διαμφισβητήσεις, ὡς καὶ ἀπατηλοί τινες καθορισμοὶ περὶ κινητοποιήσεως τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, περὶ καταθρυμματισμοῦ τῶν γαιῶν, καὶ ἄλλων παρομοίων, ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς ἱκανὰς παρανοήσεις.

Βάσιν στερεὰν εἰς τὰς ἐλευθέρας ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων συναλλαγὰς παρέχει κτηματικὴ νομοθεσία ὡς οἷόν τε μᾶλλον τελειοποιημένη, καθιεροῦσα τὸ σύστημα τῶν κατ' οὐσίαν τε καὶ κατὰ τύπον καθαυτὸ κτηματικῶν βιβλίων, τὸ παρέχον ὑπεράσπισιν εἰς τὴν ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν καὶ τὰ ἐπὶ ταύτης δικαιώματα, ἀσφάλειαν εἰς τὰς παντὸς εἴδους πράξεις ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων· εἶνε δὲ οἱ ὅροι οὗτοι ἀπαραίτητον συμ-

πλήρωμα τῆς συστάσεως τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας, τῆς καθιερώσεως τῆς ἐλευθέρας ὑπὸ τοῦ κυρίου διαθέσεως τοῦ ἑαυτοῦ κτήματος.

Πρὸς δέ, τὰ κτηματικὰ βιβλία τὰ μετὰ τοῦ κύρους τῆς δημοσίας πίστεως ἑκάστοτε ἐκδηλοῦντα τὰ ἐφ' ἑκάστου ἀκινήτου κτήματος παντὸς εἴδους δικαιώματα—κυριότητα, δουλείας, βάρη,—ὡς καὶ ὁ κτηματικὸς χάρτης, ἐφ' οὗ στηρίζονται τὰ κτηματικὰ βιβλία, ὁ μετὰ προσηκούσης ἀκριβείας καθορίζων τὴν ὑλικὴν τῶν ἀκινήτων κτημάτων ταυτότητα, καὶ ἐξασφαλίζων τὰ ὅρια αὐτῶν, καὶ παρέχων γεωμετρικὰ στοιχεῖα πρὸς ὑπολογισμὸν τῶν ἐμβαδῶν, ἄρα καὶ πρὸς ἀποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, ἐνέχουσι θεμελιώδη πρὸς ἑδραίωσιν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως σημασίαν, παρὰ τὰς ἐκ τοῦ νόμου εἰδικὰς διατάξεις περὶ ὑποθηκῶν, περὶ ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν, περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως, περὶ ἐξασφαλίσεως τῶν ἀξιώσεων τῶν προηγουμένων ὑποθηκικῶν πιστωτῶν κατὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ἐκτέλεσιν, κτλ.

Μόνον δὲ ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ὡς οἷόν τε πλήρους ἀσφαλείας τοῦ ὑποθηκικοῦ πιστωτοῦ καθίσταται ἐφικτὴ ἡ εὐρεῖα τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως ἐπενέργεια, ἡ προσήκουσα διοργάνωσις τῶν τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν ἐξυπηρετούντων ἱδρυμάτων, ἡ ἐν ταῖς γεωργικαῖς ἐπιχειρήσεσι τοποθέτησις ἐπαρκῶν κεφαλαίων, ὧν ἄνευ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀδύνατος καθίσταται ἡ πρόοδος τῆς γεωργίας· ἀναφορικῶς δὲ πρὸς τὰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, ἡ πραγματικὴ πίστις εἶνε κατὰ κύριον λόγον πίστις ὑποθηκική, τῆς ἐπὶ κινητῷ ἐνεχύρῳ πίστεως σχετικῶς ὀλίγον χρησιμοποιουμένης· ἀπαραίτητος ἐξ ἄλλου εἶνε ἡ, παραλλήλως πρὸς τὰ τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως, προσήκουσα διοργάνωσις τῶν τῆς προσωπικῆς πίστεως τῶν κτηματιῶν καὶ γεωργῶν, ἰδίᾳ τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν.

Ἐν νεωτέρᾳ ἐποχῇ, γεννᾶται δυσχερὲς πρόβλημα, ἀναγόμενον εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ὑποθηκικῆς ὑπερχρεώσεως ἀπελευθέ-

ρωσιν τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν, παρὰ τὸ ὁποῖον ὑφίσταται τὸ ἤδη ἐκ παλαιοτέρας ἐποχῆς ἀναγόμενον εἰς τὴν διάσωσιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀνύχων τῆς τοκογλυφίας· οἱ γεωργοκτηματίαι, ἰδίᾳ οἱ μικροί, ζητοῦσιν—οὐχὶ πάντοτε δεδικαιολογημένως—διακανόνισιν τῶν ὑποθηκικῶν χρεῶν, ζητοῦσι δὲ—δικαίως ὅλως—προσήκουσαν ὀργάνωσιν καί, ὡς ἐκ τῶν μεταβαλλομένων ἐπιδρώντων αἰτίων, προσήκουσαν ἑκάστοτε ἀναδιοργάνωσιν τῶν τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν, ὡς καὶ τῶν τὴν προσωπικὴν πίστιν ἐξυπηρετούντων ἱδρυμάτων, αὐστηρὰν δὲ τούτων ἐπίβλεψιν, ἀφοῦ καὶ καλοὶ νόμοι καὶ καλὰ καταστατικὰ δὲν παρημπόδισαν πολλάκις παρεκτροπὰς ἐκ τοῦ κύκλου ἐργασίας, εἰς ἣν τινα ἱδρύματα ἐν πρώτοις εἶχον προορισθῇ.

Ἡ λειτουργία τῶν ὡς ἀνωτέρω πάντων πιστωτικῶν ἱδρυμάτων δέον νὰ ᾖ τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν τῆς πίστεως εὐρεῖαν ἐπενέργειαν. Εἰς δὲ τὴν ἐλευθέραν τῆς πίστεως ἐπενέργειαν, ἧς ἀπαραιτήτως χρῄζει ἡ πρόοδος τῆς γεωργίας, δὲν ἁρμόζει νὰ παρεμβάλλωνται προσκόμματα, οἷα παρεμβάλλει ἡ ἀνεπαρκὴς κατάρτισις τῆς κτηματικῆς νομοθεσίας καὶ ἡ ἀνεπαρκὴς ὀργάνωσις τῶν πιστωτικῶν ἱδρυμάτων, οὐδὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ προσχήματι περιστολῆς τῆς δι' ὑποθηκῶν ὑπερχρεώσεως, ἢ περιορισμοῦ τῆς ἐν γένει συνάψεως ὑποθηκικῶν καὶ προσωπικῶν δανείων· διὰ τοιούτων μέσων οὐδόλως προλαμβάνεται ἡ ἐξ ἰδίου πταίσματος ὑπερχρέωσις, μέτρα δὲ περιοριστικὰ τῆς πίστεως, ἢ τοῦ δικαιώματος τοῦ προκαλεῖν τὴν ἀναγκαστικὴν ἐκτέλεσιν, ἢ ἄλλα παρόμοια, ἐπιτρέπονται μόνον ἐκτάκτως, ὡς μέτρα πρόσκαιρα πρὸς διόρθωσιν λίαν ἀνωμάλου καταστάσεως, πάντοτε δὲ ἐφαρμοζόμενα ἐντὸς ὁρίων ἀκριβῶς καθωρισμένων.

Ἐκ τῆς καθόλου ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης τοῦ Κράτους δὲν ἁρμόζει ἵνα οἱ ἐνδιαφερόμενοι πολῖται προσδοκῶσι τὰ πάντα, τὴν ἀφ' ὅλων τῶν κακῶν γενικὴν σωτηρίαν. Τὸ

Κράτος, ἐπεμβαῖνον, οὐδαμῶς ἀναλαμβάνει κηδεμονικὴν ἐπὶ τῶν πολιτῶν προστασίαν, ἀλλ' ἐπαφίνει εἰς ἕκαστον πολίτην τὴν πλήρη εὐθύνην τῆς δράσεως ἢ τῆς ἀδρανείας αὐτοῦ· εἰς τὸ Κράτος ἐναπόκειται ἵνα, ὡς πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν, λάβῃ μέτρα νομοθετικά, διοικητικὰ καὶ ἄλλα, συντελοῦντα ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πρωτοβουλίας, τῆς δραστηριότητος, τῆς ἐργασίας τῶν περὶ τὴν γεωργίαν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν, ὡς καὶ εἰς τὴν ἑδραίωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος, τοῦ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὡς οἷόν τε κάλλιον ἀναπτύσσοντος τὴν προσωπικὴν ἑνὸς ἑκάστου ἐργασίαν, τοῦ ἄγοντος εἰς τὴν σύστασιν γεωργικῶν συνδέσμων, πιστωτικῶν τε καὶ παντὸς ἄλλου εἴδους, ὅλως ἀπαραιτήτων πρὸς τελεσφόρησιν ἰδίᾳ τῶν μικρῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων. Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας ἀπαιτεῖται συνεχὴς καὶ συστηματικὴ σύμπραξις τῆς ἰδιωτικῆς μερίμνης μετὰ τῆς μερίμνης τοῦ Κράτους, ἥτις, ὡς ἐκ τῶν ἐντός τε καὶ ἐκτὸς τῆς χώρας μεταβαλλομένων συνθηκῶν καὶ ἐπιδρώντων αἰτίων, δέον νὰ ᾖ ἀδιάκοπος.

Ἐν ταῖς ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐνεργείαις αὐτοῦ, τὸ Κράτος ἔχει νὰ ἐξομαλύνῃ οὐχὶ μόνον τὰς δυσχερείας τὰς παρεμβαλλομένας ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῶν συμφερόντων τῶν διαφόρων κλάδων γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ τῶν διαφόρων τάξεων κτηματιῶν καὶ γεωργῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς δυσχερείας τὰς προκυπτούσας ὡς ἐκ τῶν ἀναποφεύκτων συγκρούσεων μεταξὺ τῶν ἀξιώσεων τῶν περὶ τὴν γεωργίαν ἐνδιαφερομένων, πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῶν πάσης ἄλλης τάξεως πολιτῶν, εἰς οὓς τὸ Κράτος ὀφείλει ἐξίσου ὑπεράσπισιν καὶ ἐμψύχωσιν τῶν ἑαυτῶν συμφερόντων. Ἐξ οὗ καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα τοῦ Κράτους δὲν ἁρμόζει ἵνα ἀκολουθῇ βλέψεις ὑπερβολικῶς μονομερεῖς, μὴ λαμβανούσας ὑπ' ὄψιν τὴν συσχέτισιν τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐνεργειῶν πρὸς τὰς λοιπὰς πάσας ἐνερ-

γείας τοῦ Κράτους, ὡς καὶ τὰ πολλὰ σημεῖα συναφείας μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων ἐνεργειῶν.

Ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα τοῦ Κράτους δέον ν' ἀκολουθῇ πρόγραμμα καλῶς περιεσκεμμένον, οὗτινος τὸ μὲν γενικὸν πνεῦμα καὶ τὰ κύρια σημεῖα ὑποδεικνύονται ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἡ ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἐπεξεργασία δεῖται ἑκάστοτε προσαρμογῆς εἰς τὰς κατὰ τόπους καὶ χρόνους εἰδικὰς συνθήκας.

Ἀνωτέρω ἐγένετο μνεία τῶν πολλαπλῶν μέτρων τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν καθόλου ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν, τὰ δὲ ἐν μέρει Β' παρατιθέμενα παραδείγματα θέλουσιν ἱκανῶς μαρτυρήσῃ ὑπὲρ τῆς ἐμπράκτου ἐφαρμογῆς τῶν ἐν λόγῳ μέτρων. Ἐκ δὲ τῆς συγκρίσεως τῶν ἐν τῷ παρόντι μέρει Α' ἐκτιθεμένων, πρὸς τὰ ἐν μέρει Β' ἐξιστορούμενα,—πρὸς τὰ ὁποῖα ἀνάλογα εἶνε, ὡς πρὸς τὸ γενικὸν αὐτῶν πνεῦμα, καὶ τὰ ἐξ ἄλλων χωρῶν προκύπτοντα ἐν συνόλῳ πορίσματα—προκύπτει, ὅτι τὰ ἐκ τῆς θεωρίας διδάγματα πληρέστατα ἐπικυροῦνται ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς πείρας πορισμάτων, ὅτι ἐκεῖνα μετὰ τούτων ὁμοῦ ὁδηγοῦσιν εἰς διάγνωσιν ὀρθὴν τοῦ πνεύματος, ὅπερ δέον ν' ἀκολουθῇ ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα τοῦ Κράτους, ὅτι ἡ μέριμνα αὕτη δέον προσηκόντως νὰ ἐπεκτείνηται ἐπὶ πάντων ἐν γένει τῶν νομοθετικῶν καὶ ἄλλων μέτρων καὶ τῶν παντοειδῶν ἱδρυμάτων τῶν ἀποβλεπόντων, ἐκ νομικῆς, οἰκονομολογικῆς καὶ τεχνικῆς γεωργικῆς ἀπόψεως, εἰς τὴν ἑδραίωσιν τῶν συμφερόντων τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας οἱασδήποτε ἐκτάσεως, μεγάλης ἢ μικρᾶς, καὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς παντὸς εἴδους, καὶ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν πάσης τάξεως. Πόσον δὲ ὀλέθριος εἶνε, ἐκ κοινωνικῆς τε καὶ ἐκ πολιτικῆς ἀπόψεως, ὁ ἀντίκτυπος τῆς καταπτώσεως τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, ὁποίαν θεμελιώδη σημασίαν διὰ τὴν οἰκονομικὴν εὐημερίαν χώρας τινὸς ἐνέχει ἡ πρόοδος τῆς γεωργίας, ταῦτα τρανῶς ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία τῶν ἐθνῶν.

ΜΕΡΟΣ Β

ΤΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΜΕΤΡΑ

Α΄) ΔΑΝΙΑ

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 17ου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ γεωργία, ἐν Δανίᾳ, περιῆλθεν εἰς κρίσιμον θέσιν, τῇ ἐπιδράσει διαφόρων αἰτίων σχετιζομένων πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως, πρὸς τὰς περὶ κυριότητος καὶ ἐκμισθώσεως τῶν γαιῶν συνθήκας, τὸ σύστημα τῆς καλλιεργείας τῶν γαιῶν, τὰς κακὰς ἐσοδείας, ἐπιζῳοτίας, κτλ.· πρὸς δέ, πρὸς τὴν ἐπαύξησιν τῶν χρεῶν τοῦ Κράτους συνεπείᾳ πολέμων, τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν τῆς ἀλλοδαπῆς συνθηκῶν, τοὺς ὅρους τῆς ἐξαγωγῆς τῶν προϊόντων, τὴν ἔλλειψιν ἐργατικῶν χειρῶν, κτλ.

Ἥ τε Διοίκησις, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐνδιαφερομένων οἱ βαθμηδὸν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διαφωτιζόμενοι, ἠσχολήθησαν, ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος, περὶ τὴν ἀναζήτησιν τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, μεταξὺ δὲ τῶν κυριωτέρων αἰτίων τῆς ἐπικρατούσης γεωργικῆς κακοδαιμονίας ἀνεγνωρίζοντο καὶ τὰ ἑξῆς.

α΄) Ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, αἱ κατοικίαι τῶν γεωργῶν ἔκειντο ἐντὸς τοῦ οἰκείου χωρίου (συχνάκις μακρὰν τῆς ὑπὸ ἑκάστου καλλιεργουμένης γῆς). Ἐκ τῶν γεωργῶν, μόνον ὀλίγιστοι ἦσαν ἰδιοκτῆται τοῦ ὑπ' αὐτῶν καλλιεργουμένου ἐδάφους· οἱ πλειότεροι ἦσαν μισθωταὶ ἐφ' ὅρου ζωῆς ἤ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, μισθωταὶ ἐπὶ διαρκείᾳ τῆς ζωῆς αὐτῶν τε καὶ τῆς συζύγου αὐτῶν, κατὰ τὰς ἐν Δανίᾳ ἐπικρατούσας περὶ ἐκμισθώσεως τῶν γαιῶν συνθήκας. Ἕκαστος δὲ μισθωτὴς ἐλάμβανε συνήθως ὑπ' ἐκμίσθωσιν μικρὰν ἔκτασιν ἐδάφους, ἀποτελοῦσαν ἓν «χωρικὸν κτῆμα». Ἡ τοιαύτη ἔκτασις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνήθως ἀνερχομένη εἰς περίπου 30 ἕως 40 ἑκτάρια, ἐπὶ τῇ προϋποθέσει μέσης γονιμότητος τοῦ ἐδάφους· ἢ ἄλλως, κατὰ τὸν ἐν Δανίᾳ εἰθισμένον ὁρισμόν, ἡ ἀξία τοιούτου κτήματος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνερχομένη, κατὰ μέσον ὅρον, εἰς περίπου 4 τόννους χάρτκορν *.

Συχνάκις, ἡ μνησθεῖσα ἔκτασις ἐδάφους, ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ

* Εἷς «τόννος χάρτκορν» (tönde hartkorn) εἶνε, κυριολεκτικῶς, εἷς δανικὸς τόννος (μέτρον κυβικόν, ἴσον πρὸς 1,39 ἑκατόλλιτρα) σκληρῶν σιτηρῶν, ἤτοι σικάλεως ἢ κριθῆς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς βρόμην. Ἀλλὰ τοῦ «τόννου χάρτκορν» γίνεται χρῆσις ὡς μονάδος πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν. Ἤδη κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους πρὸς προσδιορισμὸν τῶν ἀγροτικῶν μισθωμάτων (εἴτε εἰς εἶδος, εἴτε εἰς χρῆμα καταβαλλομένων) ἐγίνετο παραβολὴ ὡρισμένης τινὸς ποσότητος τῶν διαφόρων ἄλλων προϊόντων—λ. χ. δύο τόννων βρόμης—πρὸς ἴσης ἀξίας ποσότητα χάρτκορν—ἕνα τόννον χάρτκορν, ὡς μονάδα πρὸς τοιαύτην παραβολήν—.Ἐν δὲ τῷ τοῦ ἔτους 1664, πρώτῳ πίνακι κατανομῆς τοῦ δημοσίου ἐγγείου φόρου τὰ μισθώματα τῶν γαιῶν ἦσαν ἐκπεφρασμένα εἰς τόννους χάρτκορν. Ἀλλὰ καὶ ὁπότε, περίπου κατὰ τὰ ἔτη 1800 - 1825, μετὰ τὴν ἐκτελεσθεῖσαν καταμέτρησιν τῶν γαιῶν, ἐνηργήθη νέα τούτων κατάταξις, ἡ ἀξία τῶν κτημάτων ἐξεφράζετο διὰ τόννων χάρτκορν· τοῦθ' ὅπερ καὶ νῦν εἰσέτι γίνεται συχνάκις, ἐν στατιστικαῖς περὶ ἀγροτικῶν κτημάτων μελέταις. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὰς σημερινὰς τιμὰς εἷς τόννος χάρτκορν ἀντιπροσωπεύει περίπου ἀξίαν ἄνω τῶν 6000 κορωνῶν· (ἡ δανικὴ κορῶνα ἴση πρὸς 1,39 φράγκα, ἢ δραχμὰς χρυσᾶς). Ὁ εἰς χάρτκορν καθορισμὸς σαφῶς διακριτέος ἀπὸ τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἐμβαδοῦ· τούτου ἡ μονὰς εἶνε ὁ δανικὸς τόννος γῆς (tönde Land) ἴσος πρὸς 0,55 ἑκτάρια· ἀναλογοῦσιν, ὡς ἔγγιστα, εἰς 1 τόννον χάρτκορν, ἐν μὲν ταῖς νήσοις 10, καὶ ἐν Ἰουτλανδίᾳ 26, ἐν δὲ συμπάσῃ τῇ Δανίᾳ 17 τόννοι γῆς κατὰ μέσον ὅρον.

ἐνοικιαστοῦ καλλιεργουμένη, δὲν ἦτο συνεχής, ἀλλ' ἀπετελεῖτο αὕτη ἐκ πολλῶν (μέχρις ἑκατόν, ἢ καὶ ἔτι πλειόνων) μικρῶν ἐδαφικῶν τμημάτων ἐσκορπισμένων, τῇδε κἀκεῖσε, ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ οἰκείου χωρίου. Ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης ἐσκορπισμένης τοποθεσίας τῶν τμημάτων, πρὸς δὲ καὶ συνεπείᾳ τῶν ἰσχυόντων ἐπιχωρίων ἐθίμων περὶ κοινῆς καλλιεργείας, κοινῆς βοσκῆς, κτλ., εἰς ἃ ὑπέκειντο οἱ τοῦ αὐτοῦ χωρίου κάτοικοι, ἐγεννῶντο σημαντικαὶ δυσχέρειαι ὡς πρὸς τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν, σπουδαίως δὲ παρημποδίζετο ἡ πρόοδος τῆς γεωργίας.

β') Κατὰ τὸ ἔτος 1702, εἶχον ἀρθῇ αἱ περίπου ἐν τῷ ἡμίσει τῆς χώρας ὑφιστάμεναι, διαφόρου εἴδους προσωπικαὶ ὑποχρεώσεις, αἱ σκοποῦσαι τὴν εἰς τὸ ἔδαφος προσκόλλησιν τῶν χωρικῶν, ἐνοικιαστῶν τε καὶ ἰδιοκτητῶν. Οὕτως, εἶχεν ἀρθῇ καὶ ἡ ὑποχρέωσις, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ὁ χωρικὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγκαταλίπῃ ὡρισμένην τινὰ περιοχήν, ὅπως τυχὸν μετοικήσῃ εἰς ἄλλην, ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ οἰκείου τιμαριούχου, ἢ τῆς οἰκείας Ἀρχῆς. Ἀλλά, βραδύτερον πάλιν, ἐθεωρήθη λυσιτελὴς ἡ ἐν τοιούτῳ πνεύματι ὑποχρέωσις, καὶ δή, ἐξ ἑνὸς μὲν διὰ στρατιωτικοὺς σκοπούς, ἐξ ἄλλου δὲ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ πρὸς καλλιέργειαν τῆς γῆς ἀπαιτουμένου ἀριθμοῦ ἐργατικῶν χειρῶν καὶ διὰ τὴν συντήρησιν τῆς τάξεως τῶν χωρικῶν· (εἰς τὴν συντήρησιν δὲ τῶν μικρῶν χωρικῶν κτημάτων ἀπέβλεψαν καὶ νομοθετικαὶ διατάξεις ἀπαγορεύουσαι τὴν τοιούτων κτημάτων συνένωσιν, πρὸς σχηματισμὸν κτημάτων μείζονος ἐκτάσεως)· ἐξ οὗ, ἐν ἔτει 1733, εἰσήχθη καὶ πάλιν, ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ ὑποχρέωσις ἐν τῷ ὡς ἀνωτέρω περιοριστικῷ πνεύματι, κατὰ δὲ τὰ ἑπόμενα ἔτη, κατέστη ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ἔτι μᾶλλον αὐστηρὰ ὡς πρὸς τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ὁ χωρικὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ μὴ μετοικήσῃ εἰς ἄλλην περιοχήν. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ὑποχρέωσις προυκάλεσε σοβαρὰς μεταξὺ τῶν χωρικῶν δυσαρεσκείας, ὡς ἐκ τοῦ συνε-

παγομένου περιορισμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, πρὸς δέ, καθὸ σχετιζομένη καὶ πρὸς τὴν παροχὴν στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν.

γ′) Οἱ νόμοι, οἱ ἀφορῶντες εἰς τὰ τῆς ἐκμισθώσεως τῶν γαιῶν, ἦσαν ἀνεπαρκεῖς καὶ ἐλαττωματικοί, καθὸ μὴ λαμβάνοντες δεόντως ὑπ᾽ ὄψιν τὰ συμφέροντα ἐξ ἴσου τῶν τε ἐκμισθούντων κυρίων καὶ τῶν ἐνοικιαστῶν, μηδὲ τὰς περιπτώσεις καταστάσεως τυχὸν κρισίμου τῆς γεωργίας, κτλ.

δ′) Οἱ ἰσχύοντες ἔγγειοι φόροι, αὐτοὶ καθ᾽ ἑαυτοὺς βαρεῖς διὰ τὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνθήκας τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν τιμῶν, ἐπίεζον ἔτι μᾶλλον τοὺς φορολογουμένους ἐν κρισίμοις διὰ τὴν γεωργίαν στιγμαῖς. Προσετίθεντο δὲ καὶ ἄλλα φορολογικὰ βάρη, καταβαλλόμενα εἰς προϊόντα κατὰ τὸ σύστημα τῆς δεκάτης, συνεπάγοντα δὲ πάντα τὰ ἐκ τοῦ συστήματος τούτου προκύπτοντα μειονεκτήματα· προσετίθεντο καὶ ὑποχρεώσεις ἀγγαρείας.

ε′) Ἐπειδὴ συχνάκις οἱ χωρικοὶ δὲν ἠδύναντο εὐκόλως, ἢ καὶ οὐδόλως ἠδύναντο, νὰ καταβάλλωσι τοὺς ἀπ᾽ εὐθείας εἰς τοὺς κυρίους τῆς γῆς πληρωτέους φόρους, ὡς καὶ τοὺς δημοσίους φόρους, δι᾽ ὧν τὴν καταβολήν, ἐν μέρει, ὑπέγγυοι ἀπέναντι τοῦ Δημοσίου ἦσαν αὐτοὶ οἱ κύριοι τῆς γῆς, ἀπήτουν οὗτοι, ὡς ἀντισήκωμα διὰ τοὺς καθυστεροῦντας φόρους, αὔξησιν τῶν παλαιόθεν ἤδη εἰθισμένων καὶ κεκανονισμένων διαφόρου εἴδους ὑπηρεσιῶν καὶ ἐργασιῶν τῶν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν χωρικῶν παρεχομένων· κατὰ κύριον δὲ λόγον προέκειτο περὶ προσθέτου βοηθητικῆς ἐργασίας πρὸς καλλιέργειαν τῶν μεγάλων τιμαριωτικῶν κτημάτων, περὶ παροχῆς ἀνδρῶν, ἵππων, κτλ. Ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς οὕτω πως ἐπιβαλλομένης προσθέτου ἐργασίας, μὴ κανονισθέντα δεόντως, ἔμειναν ἀόριστα· ὡς ἐξ οὗ ἀνεφύησαν ἱκαναὶ δυσαρέσκειαι μεταξὺ τῶν χωρικῶν, συνεπήγετο δὲ συχνάκις καὶ ἔλλειψις χειρῶν πρὸς καλλιέργειαν τῶν μικρῶν χωρικῶν κτημάτων.

ϛ′) Ἡ κατανάλωσις τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἔν τε τῇ

χώρᾳ καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, προσέκοπτον εἰς δυσχερείας συνεπείᾳ διαφόρων διατάξεων περιοριστικῶν, ἢ καί τινων ὑπὲρ τὸ δέον λεπτολόγως κανονιστικῶν.

ζ΄) Ὡς ἐκ τοῦ ἐν χρήσει, πεπαλαιωμένου ἤδη, συστήματος τῆς καλλιεργείας, ἡ ἐκ τῆς γῆς πρόσοδος ἀπέβαινε σχετικῶς μικρά. Πρὸς δέ, ἐστεροῦντο οἱ χωρικοί, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τῆς ἀπαιτουμένης γενικῆς διαφωτίσεως καὶ εἰδικῆς γεωργικῆς παιδεύσεως· ὁ δὲ περὶ τὴν ἐργασίαν ζῆλος αὐτῶν ἐχαλαροῦτο, συνεπείᾳ τῶν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν δυσμενῶν καὶ καταπιεστικῶν συνθηκῶν.

Ἐν ἔτει 1755, διὰ Βασιλικῆς ἐκκλήσεως, προκαλοῦνται πάντες οἱ πολῖται, ἵνα ἐκφέρωσι γνώμην περὶ οἱουδήποτε, ἐν γένει, κοινωφελοῦς ζητήματος οἰκονομολογικοῦ, κτλ., ὑποβάλωσι δὲ οἰκείας ἀνακοινώσεις καὶ ἐκθέσεις, δημοσιευθησομένας τῇ μερίμνῃ τῆς Διοικήσεως. Ἐκ τῆς ἐπακολουθησάσης ἐκφράσεως πολλῶν γνωμῶν καὶ ὑποβολῆς πολλῶν ἐκθέσεων προέκυψεν ἡ διαφώτισις διαφόρων εἰδικῶν ζητημάτων, ἐπὶ τῇ βάσει ἰδεῶν μᾶλλον ἀνεξαρτήτων καὶ συζητήσεων μᾶλλον ἐλευθέρων, ἢ ὅσον ἄλλως θὰ ἐπετρέπετο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1758, λαμβάνονται ἐπανειλημμένως μέτρα εἰδικὰ πρὸς διόρθωσιν τῶν μειονεκτημάτων τῶν προκυπτόντων ἐκ τῆς ἀνωτέρω μνησθείσης ἐσκορπισμένης τοποθεσίας τῶν ἐδαφικῶν τμημάτων, καὶ τῆς κοινῆς καλλιεργείας καὶ βοσκῆς· ἀλλὰ ῥιζικὴν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐπίδρασιν ἐξασκεῖ ὁ οἰκεῖος νόμος τοῦ ἔτους 1781.

Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν, ἀπὸ περίπου 1760 μέχρι 1781, ἐφηρμόσθησαν ἐπί τινων δημοσίων κτημάτων, ὡς καὶ ἐπί τινων μεγάλων ἰδιωτικῶν κτημάτων μέτρα μεταρρυθμιστικὰ ἐπιζητοῦντα, καὶ πράγματι ἐπιτυχόντα, τὴν διόρθωσιν πολλῶν ἐκ τῶν κακῶς ἐχόντων· ἐκ δὲ τῶν μέτρων ἐκείνων

προέκυψαν πορίσματα διδακτικά, χρησιμοποιηθέντα βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Κράτους, κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν οἰκείων μεταρρυθμίσεων. Μεταξὺ ἄλλων, ἐλήφθησαν καὶ τὰ ἑξῆς μέτρα:

Ἐν ἔτει 1761, ἡ Βασίλισσα χήρα Σοφία Μαγδαληνή, τὰ ἐκ τοῦ μεγάλου κτήματος Αὐτῆς, ὀνόματι Hörsholm, μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς ἐκμίσθωσιν ἐφ' ὅρου ζωῆς παρακεχωρημένα τμήματα, θέτει εἰς πώλησιν, ἤ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, κατὰ τὸν ἐν Δανίᾳ ὁρισμόν, παραχωρεῖ εἰς κληρονομικὴν ἐκμίσθωσιν, συνεπάγουσαν διὰ τὸν μισθωτὴν τὸ δικαίωμα πρὸς πώλησιν καὶ ὑποθήκευσιν. Συνάμα δέ, αἱ διάφοροι ὑποχρεώσεις πρὸς παροχὴν ὑπηρεσιῶν καὶ ἐργασίας, καὶ ἡ δεκάτη, ἀντικαθιστῶνται διὰ παγίου ἐτησίου τέλους.

Παρόμοια μέτρα ἐφαρμόζονται ὑπὸ τὸν Βασιλέα Χριστιανὸν Ζ' ἐν ἔτει 1766, ἐπί τινων δημοσίων κτημάτων ἐν τῇ βορείῳ Σιελλανδίᾳ.

Ἤδη δὲ τῷ 1764 ὁ διάσημος πολιτικός, κόμης Βέρνστορφ, ἐφαρμόζει μέτρα παρόμοια ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Κοπενάγην κειμένου κτήματος αὐτοῦ, ὀνόματι Gentofte· ὑπὸ τὸν ῥητὸν ὅμως ὅρον τοῦ νὰ προηγῆται ἑκάστοτε ἡ συνένωσις τῶν τοῦ αὐτοῦ ἐνοικιαστοῦ ἐσκορπισμένων τμημάτων, ὡς καὶ ἡ ἄρσις τῆς ἐν τῇ οἰκείᾳ περιοχῇ εἰθισμένης κοινῆς καλλιεργείας, βοσκῆς, κτλ. Προσέτι δέ, ἐν αἷς περιπτώσεσι (μεγάλη ἀπόστασις, κτλ.) ἐθεωρεῖτο τοῦτο ἐπάναγκες πρὸς μᾶλλον λυσιτελῆ γεωργικὴν ἐργασίαν, ὁ τέως ἐφ' ὅρου ζωῆς μισθωτής, νῦν δὲ κληρονομικὸς μισθωτής, μετοικῶν ἐκ τοῦ χωρίου, ἐγκαθίστατο (ἀνέγερσις κατοικίας, καὶ διὰ γεωργικοὺς σκοποὺς οἰκοδομῶν, σταύλων, κτλ.) ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ κτήματος.

Ἤδη ἐν ἔτει 1760 ἐν Ἰουτλανδίᾳ ἐνοικιασταί τινες, ἀπὸ κοινοῦ ἀγοράσαντες κτῆμα, ἀποκτῶσι τὴν πλήρη ἐπ' αὐτοῦ κυριότητα· καὶ ἄλλαι σημαντικώτεραί τινες ἐκτάσεις ἐδάφους ἀγορασθεῖσαι ὑπὸ ἰδιωτῶν, τμηματικῶς ἔπειτα ἐκποιοῦνται ὑπ' αὐτῶν. Εἰς ταύτας δὲ πάσας τὰς περιπτώσεις, οἱ νέοι

κύριοι ἠδύναντο ἐλευθέρως νὰ ἄρωσι πολλά, τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνωτέρω μνησθέντων αἰτίων τῆς γεωργικῆς κακοδαιμονίας. Ἡ τοιούτου εἴδους τάσις πρὸς ἀγορὰν κτημάτων σημαντικῶς, κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη, ηὔξησε κυρίως ἐν Ἰουτλανδίᾳ, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἐν ταῖς νήσοις.

Σημειωτέον, ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὰ τέλη αὐτοῦ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐπῆλθε σημαντικὴ ὕψωσις τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Αὕτη δὲ ἡ ὕψωσις, καὶ ἡ συνεπείᾳ ταύτης ἐπελθοῦσα ὑπερτίμησις τῶν κτημάτων, πρὸς δὲ καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν μεταρρυθμιστικῶν μέτρων τῶν ἐφαρμοσθέντων ἐν ταῖς ἀνωτέρω μνησθείσαις εἰδικαῖς περιπτώσεσι, ταῦτα πάντα ἐπέδρασαν κατὰ τρόπον ὥστε, μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων χωρικῶν, ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ ἐκλείπῃ ἡ ἀρχικὴ ἀποστροφή, ὁ φόβος μετατροπῆς τῆς ἰδιότητος αὐτῶν ἀπὸ ἐνοικιαστῶν εἰς ἰδιοκτήτας, ὑπερισχυούσης ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κυριότητος. Ἀκριβῶς δὲ ὡς ἐκ τοῦ γεννηθέντος ῥεύματος, τείνοντος εἰς τὸ νὰ διευκολύνῃ τοὺς χωρικοὺς μισθωτὰς ἐφ' ὅρου ζωῆς ὅπως γίνωσιν ἰδιοκτῆται, ὡς καὶ συνεπείᾳ τῶν ὁσημέραι μᾶλλον ἀναφυομένων ἐν γένει μεταρρυθμιστικῶν τάσεων, οἱ τιμαριοῦχοι, ἀνησυχοῦντες, ἐτρέποντο εἰς πώλησιν τῆς ἀγροτικῆς αὐτῶν ἰδιοκτησίας. Πράγματι δέ, ἐν ἔτει 1786, ἄρχεται περίοδος μεγάλων μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῇ ἀφορώσῃ εἰς τὰ τῆς γεωργίας.

Ἐν πρώτοις, διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος συνιστᾶται εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ ἐξ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἐκ νομομαθῶν καὶ ἐκ κτηματιῶν πρὸς ἐπεξεργασίαν τοῦ προγράμματος τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἀνατίθεται δὲ εἰς τὴν ἐν λόγῳ Ἐπιτροπήν, μεταξὺ ἄλλων, ἵνα αὕτη διατυπώσῃ πᾶν μέτρον δυνάμενον νὰ συντελέσῃ πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν χωρικῶν, ἐφ' ὅσον τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ παραβλάψεως ἢ περιορι-

σμοῦ τῶν ἐννόμως κεκτημένων δικαιωμάτων τῶν κυρίων τῆς γῆς. Σπουδαιόταται ἀπέβησαν αἱ ἐργασίαι τῆς Ἐπιτροπῆς, τὰς δὲ ὑπ' αὐτῆς ὑποβληθείσας συστάσεις ἠκολούθησαν, ὡς πρὸς τὰ κυριώτερα σημεῖα, τὰ βραδύτερον ληφθέντα νομοθετικὰ μεταρρυθμιστικὰ μέτρα.

Εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ α') ἕως ζ') μνησθέντων μειονεκτημάτων ἀπέβλεψαν τὰ ἑξῆς μέτρα:

Ἀναφ. πρὸς α'). Τὰς διατάξεις τοῦ μνησθέντος νόμου τοῦ ἔτους 1781 συνεπλήρωσαν αἱ διατάξεις νέου οἰκείου νόμου τοῦ 1792. Συνεπείᾳ τῶν νόμων τούτων — πρὸς δὲ τηρητέαι ὑπ' ὄψιν αἱ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εὐνοϊκαὶ τιμαὶ τῶν προϊόντων—περὶ τὰ τέλη τοῦ 18^ου^ καὶ ἀρχὰς τοῦ 19^ου^ αἰῶνος, διὰ περίπου τὸ ἥμισυ ἐκ πάντων τῶν χωρικῶν κτημάτων, εἶχεν ἐκτελεσθῇ ἡ συνένωσις τῶν ἐσκορπισμένων τμημάτων (μολονότι οἱ οἰκεῖοι νόμοι δὲν ἦσαν ἐξαναγκαστικοὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο)· εἶχον δέ, ὡς πρὸς τὰ αὐτὰ κτήματα, ἀρθῇ, κατὰ μέγα μέρος, αἱ προϋφιστάμεναι συνθῆκαι κοινῆς καλλιεργείας, κοινῆς βοσκῆς, κτλ. Κατὰ τὸ ἔτος 1837 μόνον ἐπὶ 1 % ἐξ ὅλων τῶν χωρικῶν κτημάτων δὲν εἶχον κανονισθῇ τὰ περὶ συνενώσεως τῶν ἐσκορπισμένων τμημάτων καὶ περὶ ἄρσεως τῆς κοινῆς καλλιεργείας, κτλ.

Μικρὰ ἦσαν, κατ' ἀρχάς, τὰ ἀποτελέσματα τῶν διαφόρων ληφθέντων μέτρων, τῶν εἰδικῶς ἀποβλεψάντων εἰς τὴν εἰς ἰδιοκτήτας μετατροπὴν τῶν ἐφ' ὅρου ζωῆς ἐνοικιαστῶν, ἀλλ' ηὔξανον τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα βαθμηδόν, ηὔξησαν δὲ ταχέως, ἰδίως περὶ τὰ τέλη τοῦ 18^ου^ αἰῶνος καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1807. Ἔκτοτε ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τὰ ἐν λόγῳ ἀποτελέσματα ἦσαν πάλιν πολὺ μικρά, συνεπείᾳ τῶν ἐν γένει ἀνωμάλων περιστάσεων (πόλεμος, κρίσις γεωργική, κτλ.).

Ἐν ἔτει 1835 περίπου 42,000 χωρικὰ κτήματα (ἀντιπροσωπεύοντα 177,000 τόννους χάρτκορν) εἶχον περιέλθῃ

εἰς τὴν κυριότητα τῶν γεωργῶν, ἐνῷ 25,000 κτήματα (ἀντιπροσωπεύοντα 137,000 τόννους χάρτκορν) ἐκαλλιεργοῦντο ὑπὸ ἐκμίσθωσιν ἐφ' ὅρου ζωῆς.

Διὰ νόμου του ἔτους 1851, κανονίζονται τὰ τῆς πωλήσεως τῶν γαιῶν τοῦ Δημοσίου—συνήθως ἐκτάσεων ἀποτελουσῶν μικρὰ κτήματα — εἰς τοὺς ἤδη μισθωτὰς αὐτῶν ἐφ' ὅρου ζωῆς, ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους διὰ τούτους, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ τίμημα τῆς ἀγοραπωλησίας.

Κατὰ παρόμοιον τρόπον κανονίζονται, διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1852, τὰ τῆς πωλήσεως τῶν κτημάτων τοῦ Πανεπιστημίου, κτλ.

Διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1854, παρέχονται εἰς τούς, τίτλῳ πρωτοτοκίας, τιμαριούχους, ἰδιοκτήτας δὲ καὶ μικρῶν κτημάτων (χωρικῶν κτημάτων), διάφοροι πρὸς πώλησιν τούτων διευκολύνσεις. Διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1861, ὁρίζεται ὅτι τιμαριοῦχος πωλῶν τοὐλάχιστον ἐνέα μικρὰ χωρικὰ κτήματα (βραδύτερον, διὰ νόμου τοῦ 1872 καταργεῖται ἡ εἰδικὴ αὕτη διάταξις, ἡ καθορίζουσα εἰς ἐνέα τὸν ἀριθμὸν τῶν πωλουμένων κτημάτων), δικαιοῦται νὰ διαθέσῃ ἐλευθέρως,—ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἤτοι τῆς συνενώσεως μετ' ἄλλων μικρῶν κτημάτων ἢ καὶ μετὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ μεγάλου κτήματος—ἐδαφικὴν ἔκτασιν ἀνερχομένην εἰς περίπου τὸ $^1/_{10}$ τοῦ ὅλου ἐμβαδοῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πωλουμένων κτημάτων· τοὐθ' ὅπερ προηγουμένως ἦτο ἀπηγορευμένον. Ἡ τοιαύτη ὑπὸ τοῦ νόμου παρεχομένη διευκόλυνσις ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ τρέψῃ τοὺς τιμαριούχους εἰς πώλησιν μείζονος ἀριθμοῦ κτημάτων εἰς τοὺς χωρικούς. Ἀλλ' ἐπέβαλλεν ὁ νόμος, ὡς ὅρον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς μνησθείσης διευκολύνσεως, ὅτι τὰ οἰκεῖα κτήματα ἔπρεπε νὰ πωλῶνται εἰς τοὺς ἑκάστοτε ἐνοικιαστὰς ἐφ' ὅρου ζωῆς, ἢ εἰς τοὺς ἐγγυτέρους τούτων συγγενεῖς.

Τὰ ὡς ἀνωτέρω νομοθετικὰ μέτρα διηυκόλυνον τὴν ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἀγορὰν τῶν κτημάτων, ἅτινα ἕως τότε ἦσαν

παρακεχωρημένα αὐτοῖς εἰς μίσθωσιν ἐφ' ὅρου ζωῆς· ἐξ οὗ ταχέως ἐξηπλοῦτο ἡ μετατροπὴ τῶν χωρικῶν ἀπὸ ἐνοικιαστῶν εἰς ἰδιοκτήτας.

Εἰς τοῦτο δὲ σημαντικῶς συνετέλεσαν καὶ αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ οἰκείου χρονικοῦ διαστήματος ἐπικρατήσασαι ὑψηλαὶ τιμαὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων. (Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1818 ἕως 1828, ἡ Δανία διῆλθε σημαντικὴν γεωργικὴν κρίσιν, εἶχε δὲ ἐπέλθῃ μεγάλη ἔκπτωσις τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἔν τισι δὲ περιοχαῖς τῆς χώρας ἡ ἀξία τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων κατῆλθε μέχρι τοῦ $^1/_4$ ἢ καὶ τοῦ $^1/_{10}$ τῆς ἀξίας, ἣν τὰ κτήματα εἶχον πρὸ τῆς κρίσεως. Βραδύτερον, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἑπομένων δύο δεκαετηρίδων, ὑψώθησαν πάλιν αἱ τιμαὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων· ἀνῆλθον δὲ αὗται εἰς τὸν ἀνώτατον ὅρον, κατὰ τὰ ἔτη 1870 ἕως 1880 περίπου, κυρίως συνεπείᾳ τῶν εὐνοϊκῶν συνθηκῶν τῆς καταναλώσεως ἐν τῇ ἀγγλικῇ ἀγορᾷ. Ἐπηκολούθησε πάλιν ἔπειτα ἔκπτωσις τῶν τιμῶν).

Πρὸς τούτοις, τὸν σχηματισμὸν μικρῶν ἰδιοκτητῶν διηυκόλυνε καὶ ἡ ἐν γένει βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῆς τάξεως τῶν χωρικῶν, ἡ ἐπελθοῦσα συνεπείᾳ τῶν λοιπῶν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ, ληφθέντων μέτρων, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος.

Οὕτω πως, ὁ ἀριθμὸς τῶν κτημάτων τῶν εἰς ἐκμίσθωσιν ἐφ' ὅρου ζωῆς παρακεχωρημένων, ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1850 ἀνερχόμενος εἰς περίπου 22,000, κατῆλθεν εἰς περίπου 4,000 ἐν ἔτει 1895. Δύναται δέ τις ν' ἀποδεχθῇ, κατὰ προσέγγισιν, ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος ἀριθμὸς ἰσχύει καὶ νῦν, ἐπὶ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ ἄνω κατά τι τῶν 70,000 κτημάτων, τῶν ἐνΔανίᾳ καθοριζομένων ὡς χωρικῶν κτημάτων.

Συνεπείᾳ τῶν ἀνωτέρω μνησθέντων μεταρρυθμιστικῶν νόμων, ἔκτασις (δημόσιαι γαῖαι, κτήματα τοῦ Πανεπιστημίου, κτλ.), ἀποτελοῦσα περίπου 20 ἕως 30 % τῆς ὁλικῆς

ἐκτάσεως τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους τῆς Δανίας, διατελέσασα ἕως τότε ἐκτὸς τῶν συναλλαγῶν ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων, ἐτέθη πλέον ἐν τῷ πεδίῳ τῶν συναλλαγῶν τούτων.

Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, καὶ σήμερον εἰσέτι, ὑπερτερεῖ ἐν Δανίᾳ τὸ μικρὸν χωρικὸν κτῆμα (περιλαμβάνον κατοικίαν καὶ ἔκτασιν ἐδάφους καλλιεργουμένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδιοκτήτου ἢ ὑπὸ τοῦ ἐνοικιαστοῦ). Ἐκ τῆς διὰ τόννων χάρτκορν ἐκπεφρασμένης ἀξίας τῆς γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως—περίπου δὲ 80 % τοῦ ὁλικοῦ ἐμβαδοῦ τῆς χώρας (ἐκ 38,340 τετραγ. χιλιομ.) χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν γεωργίαν· καὶ περίπου 70 % τῶν κατοίκων (ὁλικὸς πληθυσμὸς 2,172,000 ἐν ἔτει 1890) ἀσχολοῦνται περὶ τὴν γεωργίαν—ἀναλογοῦσι περίπου 75 % εἰς τὰ μικρὰ χωρικὰ κτήματα, ἐξ 1 ἕως 12 τόννων χάρτκορν, ἐνῷ ἐκ τῶν λοιπῶν περίπου 25 %, τὸ μὲν ἥμισυ ἀποτελοῦσι μείζονα κτήματα, ἐξ ἄνω τῶν 12 τόννων χάρτκορν, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ εἶνε πολὺ μικρὰ κτήματα, κάτω τοῦ ἑνὸς τόννου χάρτκορν.

Ἤδη μετὰ τὰ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μεταρρυθμιστικὰ μέτρα τὰ ληφθέντα κατὰ τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ σχηματίζηται ἀριθμός τις ὅλως μικρῶν κτημάτων, ἐκ κάτω τοῦ ἑνὸς τόννου χάρτκορν· οὗτος δὲ ὁ ἀριθμὸς σημαντικώτατα ηὔξησεν ἰδίως εἰς τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος· ἀνέρχεται δὲ νῦν εἰς περίπου 100,000. Οἱ πλειότεροι ἐκ τῶν καλλιεργούντων τὰ τοιαῦτα ὅλως μικρὰ κτήματα εἶνε καὶ ἰδιοκτῆται αὐτῶν, τινὲς δὲ ζῶσιν ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς προσόδου τοῦ ἑαυτῶν κτήματος, ἐνῷ ἄλλοι ἐργάζονται προσέτι, ὡς ἐπὶ μισθῷ γεωργικοὶ ἐργάται, ἐπὶ ξένων μεγαλειτέρων κτημάτων. Δύο νόμοι, τῶν ἐτῶν 1899 καὶ 1904, ἀπέβλεψαν ἰδιαιτέρως εἰς τὸ νὰ διευκολύνωσι τὸν σχηματισμὸν τῶν ὅλως μικρῶν κτημάτων. Δυνάμει τοῦ τελευταίου τῶν δύο τούτων νόμων ἐπετράπη εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἵνα διαθέσῃ, ἐπὶ πέντε ἔτη, τρία ἑκατομμύρια

κορωνῶν κατ' ἔτος, εἰς δάνεια, ὑπὸ ὅρους εὐνοϊκοὺς διὰ τοὺς δανειζομένους, παρεχόμενα εἰς τοὺς βουλομένους ν' ἀγοράσωσιν ὅλως μικρὰ κτήματα· τὸ κτῆμα δὲ καὶ ἡ οἰκοδομή, παρέχουσιν ἐγγύησιν ὑποθηκικὴν διὰ τὸ δάνειον. Πρὸς δὲ τὸ Κράτος ὑπεβοήθησε διαφοροτρόπως τὴν τελειοποίησιν τῆς ἐργασίας τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὅλως μικρῶν γαιοκτημόνων (σχολεῖα, εἰσφοραὶ διὰ περιηγήσεις πρὸς μελέτην, βραβεύσεις, κτλ.).

'Αναφ. πρὸς β'). Ἡ ὑπὸ β') μνησθεῖσα ὑποχρέωσις ἤρθη ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ, δυνάμει νόμου τοῦ ἔτους 1788.

'Αναφ. πρὸς γ'). Διὰ δύο νόμων τοῦ ἔτους 1787 καθωρίσθησαν, μετ' ἀκριβείας, τὰ ἀμοιβαῖα δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τῶν κυρίων τῆς γῆς καὶ τῶν ἐνοικιαστῶν, ἐλήφθη δὲ πρόνοια πρὸς πλήρη ἐξασφάλισιν τῶν συμφερόντων τῶν ἐφ' ὅρου ζωῆς ἐνοικιαστῶν.

'Αναφ. πρὸς δ'). Συνεπείᾳ τῆς ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ ἐν ταῖς τιμαῖς τῶν προϊόντων ἐπελθούσης βελτιώσεως τὸ ἐκ τῶν ἐγγείων φόρων βάρος — καίτοι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ οὐδεμίαν σημαντικὴν μεταβολὴν εἶχεν ὑποστῇ — καθίστατο ὀλιγώτερον ἐπαισθητὸν διὰ τοὺς φορολογουμένους.

'Εν ἔτει 1806 ἤρξαντο καὶ αἱ ἐργασίαι πρὸς κατάρτισιν τῶν νέων φορολογικῶν καταλόγων, τῶν χρησιμοποιηθέντων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1844. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξετελέσθη καταμέτρησις τῶν γαιῶν καὶ κατάταξις αὐτῶν ἀνὰ διαφόρους κατηγορίας, καὶ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας τῶν διαφόρων ποιοτήτων ἐδάφους, κτλ.

Ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1796 ἐλήφθησαν μέτρα—νομοθετικὰ τοιαῦτα λ. χ. ἐν ἔτει 1810—περὶ μετατροπῆς τῶν ὑφισταμένων φόρων τῆς δεκάτης εἰς πάγιον ἐτήσιον δόσιμον (κυρίως καταβαλλόμενον εἰς σιτηρά). Οὕτω πως, μέχρι τοῦ ἔτους 1848, 90 $^0/_0$ τοῦ ὅλου ποσοῦ εἰς ὃ ἀνήρχοντο οἱ φόροι τῆς δεκάτης εἶχον μετατραπῇ εἰς πάγιον ἐτήσιον τέλος. Πρὸς δὲ

καθωρίζετο διὰ νόμου, ὅτι ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1863 δὲν ἐπετρέπετο πλέον ἡ ἐπιβολὴ φόρων κατὰ τὸ σύστημα τῆς δεκάτης, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τύπον παγίων ἐτησίων τελῶν.

Διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1903 διετάχθη ἡ μετατροπὴ τῶν βάσεων τῆς ἐπιβολῆς τῶν ἐγγείων φόρων, δημοσίων τε καὶ δημοτικῶν· ἀντὶ τῆς παλαιᾶς ἐκτιμήσεως κατὰ τόννους χάρτκορν εἰσαγομένης νέας ἐκτιμήσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀγοραίας ἀξίας τῶν κτημάτων. Πρὸς δὲ εἰσήγετο καὶ φόρος ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἐπὶ τῆς περιουσίας.

Ἀναφ. πρὸς ε´). Συνεπείᾳ διαφόρων—καὶ νομοθετικῶν—διατάξεων, ἐκανονίσθησαν μετ' ἀκριβείας αἱ, ὡς πρὸς τὰς ὑπηρεσίας καὶ ἐργασίας, ἃς ὑπεχρεοῦντο νὰ παρέχωσιν οἱ χωρικοί, ὑφιστάμεναι ἀοριστίαι, ἤ, πρὸς ἀναπλήρωσιν αὐτῶν, ὡρίσθη πάγιον ἐτήσιον τέλος. Ἄλλως τε, προϊόντος τοῦ χρόνου, αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ὑπηρεσίαι ἐπεζητοῦντο δσημέραι σπανιώτερον, νῦν δὲ ἐλαχίστην ὅλως σημασίαν ἐνέχουσιν.

Ἀναφ. πρὸς ϛ´). Δυνάμει δύο νόμων τοῦ ἔτους 1788, τὸ ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν ἐκηρύχθη ἐλεύθερον· ἤρθησαν δὲ αἱ περιοριστικαὶ διατάξεις αἱ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν ἀφορῶσαι. Ἐν ἔτει 1797 ἐθεσπίσθη διὰ νόμου δασμολόγιον κατὰ πνεῦμα, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, λίαν φιλελεύθερον. Αἱ ἐσωτερικαὶ συγκοινωνίαι ἀνεπτύχθησαν σημαντικῶς, συνεπείᾳ τοῦ περὶ ὁδοποιΐας νόμου τοῦ ἔτους 1793, κτλ.

Ἀναφ. πρὸς ζ´). Αἱ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐφαρμοσθεῖσαι τεχνικαὶ τελειοποιήσεις αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, τὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα, κτλ., πρὸς δὲ εἰς βελτιώσεις τοῦ ἐδάφους, κτλ., συνεπήγαγον αὔξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἥτις ἐξηκολούθησε καὶ μεθ' ὅλην τὴν περίπου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1880 ἐπελθοῦσαν ἔκπτωσιν τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων. Διὰ σειρᾶς δὲ νόμων, θεσπίζονται μέτρα ἀποβλέποντα εἰς τὰς ἐν λόγῳ τελειοποιήσεις, οὕτω λ. χ., μεταξὺ ἄλλων, διὰ τῶν νόμων

περὶ κτηνοτροφίας, ἱπποτροφίας, χοιροτροφίας, κτλ., διὰ τοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1848 περὶ ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως τῶν γαιῶν, κτλ.

Τὰ ἑξῆς μέτρα ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἐν γένει διαφώτισιν τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν γεωργικὴν ἐκπαίδευσιν· ὁ περὶ σχολείων νόμος τοῦ ἔτους 1814, διὰ τοῦ ὁποίου ἐβελτιώθη ἐν γένει ἡ κατωτέρα ἐκπαίδευσις· ἡ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῇ ἐπιχορηγήσει τοῦ Δημοσίου, ἵδρυσις ἰδιωτικῶν σχολῶν πρὸς περαιτέρω ἐκπαίδευσιν, κυρίως τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν· ἡ ἐν ἔτει 1858 ἵδρυσις τῆς ἐν Κοπενάγῃ ἀνωτάτης Σχολῆς κτηνιατρείας καὶ γεωργίας πρὸς μόρφωσιν κτηνιάτρων, γεωπόνων, δασονόμων, γεωμετρῶν, γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων, καλλιεργητῶν κήπων ὀπωροφόρων καὶ λαχανοφύτων,— (κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1904-1905 ἦσαν ἐγγεγραμμένοι 406 φοιτηταὶ) — μετὰ προσηρτημένου χημείου καὶ φυσιολογικοῦ ἐργαστηρίου, θεραπευτηρίου δι' ἀσθενοῦντα κτήνη καὶ ἵππους, βοτανικοῦ κήπου, κτλ.· ἡ ἵδρυσις γεωργικῶν σταθμῶν· ὁ διορισμός, εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν, εἰδικῶν συμβούλων δι' εἰδικοὺς τεχνικοὺς γεωργικοὺς σκοπούς, οἷον γαλακτοκομίαν, βουτυροκομίαν, καὶ δι' ἱπποπαραγωγήν, κτλ.· ὁ παρὰ τοῖς διαφόροις γεωργικοῖς συνδέσμοις διορισμὸς τοιούτων εἰδικῶν συμβούλων, τοῦ Δημοσίου καταβάλλοντος μέρος τῆς πρὸς τοῦτο δαπάνης· ἡ, μετὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος, δημοσίευσις πολλῶν περὶ γεωργίας συγγραμμάτων, φυλλαδίων, κτλ., ἐν μέρει ἔργων δανῶν συγγραφέων, ἐν μέρει δὲ μεταφράσεων ἔργων ξένων συγγραφέων· ἡ δημοσίευσις πολλῶν περιοδικῶν πραγματευομένων εἴτε τὰ τῆς γεωργίας ἐν γένει, εἴτε εἰδικῶς τὰ περὶ κτηνοτροφίας, περὶ ἀγροτικῶν ζητημάτων, κτλ.

Πρὸς δὲ ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ τῶν ἑξῆς.

Ἐν ἔτει 1896 συνεστάθη Ὑπουργεῖον τῆ Γεωργίας.

Ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ Κράτους προσηκόντως ηὐξήθη

τὸ ἐτήσιον διὰ τὴν γεωργίαν κονδύλιον, ἰδίᾳ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν. Τὸ ἐν λόγῳ κονδύλιον διὰ τὸ ἔτος 1905-1906 ἀνέρχεται εἰς ἄνω τῶν τριῶν ἑκατομμυρίων κορωνῶν. Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου ὁρίζονται: διὰ τὴν ἀνωτάτην Σχολὴν κτηνιατρείας καὶ γεωργίας 300,000· διὰ μέτρα πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς κτηνοπαραγωγῆς 800,000· διὰ κτηνιατρικοὺς σκοποὺς περίπου 300,000· δι᾽ ἀναφυτεύσεις παρὰ τὴν παραλίαν πρὸς συγκράτησιν ἀνεμοφορήτου ἄμμου 240,000 κορωνῶν, κτλ.

Ἐν ἔτει 1769 ἱδρύθη ἡ δανικὴ γεωργικὴ Ἑταιρία, ἡ συντελέσασα τὰ μάλα πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας, διὰ βραβεύσεων, διαδόσεως δημοσιευμάτων, διαλέξεων, κτλ., ἡ καὶ ὡς πρός τινα σημεῖα τῆς ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης λαβοῦσα τὴν πρωτοβουλίαν, καὶ ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐρωτηθεῖσα, ὑποβαλοῦσα δὲ τῇ Κυβερνήσει συστάσεις περὶ ἐκκρεμῶν γεωργικῶν ζητημάτων.

Πολυάριθμοι γεωργικοὶ σύνδεσμοι ἱδρύθησαν, ἀποβλέποντες εἰς γενικώτερόν τινα, ἢ εἰς εἰδικόν, σκοπόν. Οὕτω λ. χ. ὑφίσταντο περὶ τὸ ἔτος 1900 600 σύνδεσμοι πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς κτηνοπαραγωγῆς, 200 πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ἱπποπαραγωγῆς, 1000 πρὸς κατασκευὴν βουτύρου (ἐνῷ ἐν ἔτει 1880 μηδὲ εἷς τοιοῦτος σύνδεσμος ὑπῆρχεν), 600 παντὸς εἴδους σύνδεσμοι καταναλώσεως (ὁ ἀριθμὸς τούτων ἀνῆλθεν εἰς περίπου 1000 μέχρι τοῦ 1905), κτλ. Πρὸς δέ, κατὰ ἐπαρχίας, ἱδρύθησαν κεντρικαὶ ἑνώσεις τῶν ὡς ἀνωτέρω διαφόρων συνδέσμων.

Ἐλήφθη πρόνοια περὶ ὀργανώσεως ἐκθέσεων, διαγωνισμάτων, βραβεύσεων, κτλ., τοῦ Δημοσίου εἰσφέροντος σημαντικὰ ποσὰ διὰ τὰ οἰκεῖα βραβεῖα.

Μέτρα τινὰ ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν σπουδαίων τινῶν γεωργικῶν προϊόντων· οὕτω λ. χ. ὁ νόμος τοῦ ἔτους 1885, καὶ νεώτεροι οἰκεῖοι νόμοι, ἐνέχουσιν αὐστηροτάτας

διατάξεις ἀφορώσας εἰς τὴν νόθευσιν τοῦ βουτύρου διὰ μαργαρίνης· ὁ νόμος τοῦ 1903 ἐγκαθιστᾷ ἔλεγχον πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐξαγωγῆς κρεάτων κακῆς ποιότητος ἢ σεσηπότων· διάφορα νομοθετικὰ μέτρα, ἐν ἀνάγκῃ, ἤτοι ἐν περιπτώσει μεταδοτικῆς νόσου, ἀπαγορεύουσι τὴν μεταφορὰν κτηνῶν καὶ ἵππων, ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην περιοχήν, ἢ ἐν τῷ μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐμπορίῳ.

Περὶ τῆς συντηρήσεως τῶν δασῶν, καὶ μᾶλλον προσηκούσης αὐτῶν ἐκμεταλλεύσεως, ἐμερίμνησεν ἤδη οἰκεῖος νόμος τοῦ ἔτους 1805. Ἡ ἔκτασις τῶν δασῶν, ἥτις ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἦτο λίαν σημαντική, βαθμηδὸν ἠλαττώθη μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε περὶ τὸ ἔτος 1800 ἀπετέλει μόνον 3 ἕως 4 $^0/_0$ τῆς ὅλης ἐκτάσεως τῆς χώρας. Διὰ τοῦ μνησθέντος νόμου ἐκανονίζοντο ἐν ταῖς λεπτομερείαις τὰ περὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν δασῶν καὶ τὰ περὶ ἀναδασώσεως, εἰς δὲ τὴν ἐπενέργειαν τοῦ νόμου προσετέθη καὶ ἡ σπουδαία ἐπίδρασις διαφόρων φιλοδασικῶν συνδέσμων, ἀπολαμβανόντων ἐπιχορηγήσεως ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου. Ἡ ἔκτασις τῶν δασῶν ἀνέρχεται νῦν εἰς 6 ἕως 7 $^0/_0$ τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας.

Ὡς ἐκ τῆς θεμελιώδους αὐτῶν σημασίας πρὸς ῥύθμισιν πλείστων καὶ σπουδαιοτάτων ζητημάτων ἀφορώντων εἰς τὰ τῆς ἀκινήτου ἐν γένει, ἄρα καὶ εἰς τὰ τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἰδίας μνείας ἄξια εἶνε τὰ ληφθέντα μέτρα τὰ αναγόμενα εἰς τὴν καταμέτρησιν τῶν γαιῶν καὶ εἰς τὴν κατάρτισιν τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως τῆς χώρας εἶχον ἐκτελεσθῇ ἤδη, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, καταμετρήσεις γαιῶν, ὅπως χρησιμεύσωσι κυρίως διὰ τὴν ἐνεργουμένην συνένωσιν τῶν ἐσκορπισμένων ἐδαφικῶν τμημάτων.

Νέαι καταμετρήσεις γαιῶν ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ ἐξετελέσθησαν, ὑπὸ ἰδίας ὑπηρεσίας πολιτικῶν γεωμετρῶν, ἀπὸ τοῦ

1806 μέχρι τοῦ 1822, πρὸς σκοπὸν ἐγγείου φορολογίας. Ἡ ἐργασία αὕτη δὲν ἐστηρίχθη ἐπὶ γενικοῦ τριγωνομετρικοῦ δικτύου, ἐξετελέσθη δὲ διὰ τῆς μετροτραπέζης, χρησιμοποιουμένων καὶ ἀναδιορθουμένων τῶν προϋφισταμένως χαρτῶν, ὁσάκις ἐθεωρεῖτο ὅτι οὗτοι ἠδύναντο καλῶς νὰ χρησιμοποιηθῶσι· δὲν ἐλήφθη προσήκουσα μέριμνα περὶ προσδιορισμοῦ καὶ σημάνσεως τῶν ὁρίων τῆς ἰδιοκτησίας· ἐδαπανήθησαν δὲ διὰ τὸν οὕτω πως καταρτισθέντα χάρτην περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια κορωνῶν, τοῦ Δημοσίου φέροντος τὴν δαπάνην. Ὁ χάρτης, ἀπὸ τῆς καταρτίσεως αὐτοῦ, ἐτηρήθη ἐν ἐνημερότητι ὑπὸ εἰδικῆς ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Γεωργίας λειτουργούσης ὑπηρεσίας· αὐστηροτάτη δὲ εἶνε ἡ συσχέτισις τῆς ἐνημέρου τηρήσεως τοῦ χάρτου πρὸς τὴν λειτουργίαν τῶν κτηματικῶν βιβλίων· (πᾶσα ὑποδιαίρεσις κτήματός τινος ἐνεργεῖται ὑπὸ ἐνόρκων γεωμετρῶν, δέον δὲ νὰ προηγηθῇ ἡ ἐπὶ τοῦ χάρτου χάραξις αὐτῆς, πρὶν περὶ ταύτης γίνῃ μνεία ἐν τῷ κτηματικῷ βιβλίῳ).

Ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν μεθόδων οὐχὶ ἱκανῆς ἀκριβείας, δι' ὧν ὁ χάρτης εἶχε καταρτισθῇ ἐν πρώτοις, μεθ' ὅλης δὲ τῆς μετέπειτα αὐστηρῶς ἐνεργηθείσης ἐνημέρου τηρήσεως αὐτοῦ, ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐν σχέσει πρὸς τὰ κτηματικὰ βιβλία ἀνάγκη ἀκριβεστέρου χάρτου — ἀποτελοῦντος προσῆκον συμπληρωματικὸν τῶν κτηματικῶν βιβλίων ὄργανον,—προεβλήθη δὲ τελευταῖον ἡ ἰδέα περὶ καταρτίσεως νέου χάρτου, στηριζομένου ἐπὶ τοῦ μεγάλου τριγωνισμοῦ τῆς χώρας καὶ ἐπὶ προσήκοντος προσδιορισμοῦ τῶν ὁρίων τῆς ἰδιοκτησίας, τῶν κτημάτων καταμετρουμένων κατ' ἄμεσον τρόπον, ἐξ οὗ θέλουσι προκύψῃ ἀριθμητικὰ στοιχεῖα τῆς καταμετρήσεως ἑνὸς ἑκάστου κτήματος. Οἰκεῖον περὶ νέου χαρτογραφικοῦ ἔργου σχέδιον διετυπώθη ὑπὸ τῆς εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς συσταθείσης, τῷ 1903, ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Γεωργίας πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἀφορώντων εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ εἰς τὸν προϋπολογισμὸν

διατάξεις ἀφορώσας εἰς τὴν νόθευσιν τοῦ βουτύρου διὰ μαργαρίνης· ὁ νόμος τοῦ 1903 ἐγκαθιστᾷ ἔλεγχον πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐξαγωγῆς κρεάτων κακῆς ποιότητος ἢ σεσηπότων· διάφορα νομοθετικὰ μέτρα, ἐν ἀνάγκῃ, ἤτοι ἐν περιπτώσει μεταδοτικῆς νόσου, ἀπαγορεύουσι τὴν μεταφορὰν κτηνῶν καὶ ἵππων, ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην περιοχήν, ἢ ἐν τῷ μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐμπορίῳ.

Περὶ τῆς συντηρήσεως τῶν δασῶν, καὶ μᾶλλον προσηκούσης αὐτῶν ἐκμεταλλεύσεως, ἐμερίμνησεν ἤδη οἰκεῖος νόμος τοῦ ἔτους 1805. Ἡ ἔκτασις τῶν δασῶν, ἥτις ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἦτο λίαν σημαντική, βαθμηδὸν ἠλαττώθη μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε περὶ τὸ ἔτος 1800 ἀπετέλει μόνον 3 ἕως 4 % τῆς ὅλης ἐκτάσεως τῆς χώρας. Διὰ τοῦ μνησθέντος νόμου ἐκανονίζοντο ἐν ταῖς λεπτομερείαις τὰ περὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν δασῶν καὶ τὰ περὶ ἀναδασώσεως, εἰς δὲ τὴν ἐπενέργειαν τοῦ νόμου προσετέθη καὶ ἡ σπουδαία ἐπίδρασις διαφόρων φιλοδασικῶν συνδέσμων, ἀπολαμβανόντων ἐπιχορηγήσεως ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου. Ἡ ἔκτασις τῶν δασῶν ἀνέρχεται νῦν εἰς 6 ἕως 7 % τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας.

Ὡς ἐκ τῆς θεμελιώδους αὐτῶν σημασίας πρὸς ῥύθμισιν πλείστων καὶ σπουδαιοτάτων ζητημάτων ἀφορώντων εἰς τὰ τῆς ἀκινήτου ἐν γένει, ἄρα καὶ εἰς τὰ τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἰδίας μνείας ἄξια εἶνε τὰ ληφθέντα μέτρα τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν καταμέτρησιν τῶν γαιῶν καὶ εἰς τὴν κατάρτισιν τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως τῆς χώρας εἶχον ἐκτελεσθῆ ἤδη, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, καταμετρήσεις γαιῶν, ὅπως χρησιμεύσωσι κυρίως διὰ τὴν ἐνεργουμένη[illegible]σιν τῶν ἐσκορπισμένων ἐδαφικῶν τμημάτων.

Νέαι [illegible]μετρήσεις γαιῶν [illegible]

σαν. [illegible]

ὰ
χι
τὰ
υμ-
Τοῦ
λάβῃ
αὐτῷ

αραίτη-
ἡν πίστιν
«πιστω-
ς βλέψεις,
γίας, παρε-
κικὰς ὁμο-

τωτικῶν συν-
πρωτοβου

τῆς ἀπαιτηθησομένης δαπάνης· προϋπελογίσθη δὲ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἡ ὁλικὴ δαπάνη πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν τριγωνισμῶν κατωτέρων τάξεων, πρὸς ἄμεσον καταμέτρησιν τῶν κτημάτων (ἀριθμητικὰ ἀποτελέσματα), σχεδίασιν τοῦ χάρτου, ὑπολογισμὸν τῶν ἐμβαδῶν, εἰς περίπου 20 ἑκατομμύρια κορωνῶν δι' ἅπασαν τὴν χώραν.

Ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἡ ἐκτενὴς ἐφαρμογὴ μέτρων τινῶν μεταρρυθμιστικῶν, ἀφορώντων ἰδίᾳ εἰς τὸν ὑλικὸν μετασχηματισμὸν τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, εἰς τὴν αὐτῶν ὑποδιαίρεσιν, συνένωσιν, κτλ. — μέτρων δὲ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὁποῖα, ἀκριβῶς, εἶχεν ἀναφυῇ ἐν πρώτοις ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνεργείας καταμετρήσεως τῶν γαιῶν—ὡς πρὸς πολλὰ σημεῖα διηυκολύνθη βραδύτερον, ἕνεκα τῆς ὑπάρξεως τοῦ οἰκείου χάρτου, τοῦ ἀναπαριστῶντος τοποθεσίαν καὶ ἔκτασιν ἑνὸς ἑκάστου κτήματος, ἢ τμήματος αὐτοῦ. Ἀναλόγως δέ, τὴν ἐφαρμογὴν μεταρρυθμιστικῶν μέτρων ἀφορώντων εἰς τὴν σύστασιν ἢ τὴν μετατροπὴν ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων, εἰς τὰς συναλλαγὰς ἐπὶ ἀκινήτων καὶ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως, κατέστησαν μᾶλλον εὐχερῆ αἱ ὑφιστάμεναι ἀρχαιότεραι καταγραφαὶ κτημάτων (ἀναφέρονται λ. χ. τοιαῦται ἀπὸ τοῦ 16^{ου} αἰῶνος) καὶ τὰ βραδύτερον καταρτισθέντα κτηματικὰ βιβλία.

Οὐσιαστικὰς περὶ κτηματικῶν βιβλίων διατάξεις ἐνέχει ὁ τοῦ ἔτους 1683 ἀστικὸς νόμος, ὁ κωδικοποιῶν τινὰ πρὸ αἰώνων ἤδη θεσπισθέντα, διατάσσων δὲ τὴν τήρησιν βιβλίου ἀναγομένου εἰς τὰς μεταβιβάσεις τῆς κυριότητος καὶ τὰς ὑποθήκας. Αἱ οἰκεῖαι διατάξεις ἐκανονίσθησαν ἀκριβέστερον ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1738. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1845 διετάχθη, διὰ νόμου, ἡ συσχέτισις τῶν κτηματικῶν βιβλίων πρὸς τὸν διὰ φορολογικὸν σκοπὸν καταρτισθέντα χάρτην καὶ τοὺς φορολογικοὺς καταλόγους, ἑκάστου ἀκινήτου κτήματος καθοριζομένου ἐν τῷ κτηματικῷ βιβλίῳ ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ, ὃν τὸ

κτῆμα φέρει ἐν τῷ οἰκείῳ φορολογικῷ καταλόγῳ καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Τὸ σύστημα τῶν κτηματικῶν βιβλίων τῆς Δανίας καθιεροῦν τοὺς κανόνας περὶ πλήρους δημοσιότητος τῶν ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων, καὶ εἰδικότητος τῶν ὑποθηκῶν, καὶ περὶ τῆς δημοσίας πίστεως τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου, ἤτοι τῆς ἀποδεικτικῆς ἰσχύος τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ ἐγγραφῶν, ἀποβλέπει εἰς τὴν παροχὴν τῆς προσηκούσης ἀσφαλείας εἰς τὰς ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων πράξεις καὶ εἰς τὴν στήριξιν εὐρείας ἐπενεργείας τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως. Τὰ βιβλία τηροῦνται ἐν ἰδίοις γραφείοις, ὑπὸ τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν. Ἐν τῷ κτηματικῷ βιβλίῳ τῆς οἰκείας περιοχῆς ἕκαστον ἀκίνητον κτῆμα, κατὰ γενικὸν κανόνα, ἔχει ἴδιον φύλλον, ἐν τῷ ὁποίῳ καταχωρίζονται αἱ εἰς τὴν ὑλικὴν ταυτότητα, εἰς τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος, εἰς τὰ βάρη καὶ τὰς δουλείας, ἀναγόμεναι πληροφορίαι καὶ ἄλλαι σχετικαὶ σημειώσεις, καὶ δὴ μόνον διὰ παραπομπῆς εἰς τὰ κατὰ λέξιν ἀντίγραφα τῶν οἰκείων ἐγγράφων (τίτλων, συμβολαίων, δηλώσεων), τὰ ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ καταχωριζόμενα. Τοῦ περιεχομένου τῶν κτηματικῶν βιβλίων δύναται νὰ λάβῃ γνῶσιν ὁ βουλόμενος· ἀντὶ δὲ μικροῦ τέλους, δίδονται αὐτῷ ἔγγραφοι περιλήψεις, κτλ.

Τὰ κτηματικὰ βιβλία παρέσχον βάσιν ἀρίστην, ἀπαραίτητον δέ, πρὸς ἁρμοδίαν ὀργάνωσιν τῶν τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν ἐξυπηρετούντων ἱδρυμάτων, ἰδίᾳ τῶν ὑπὸ τὸν τύπον «πιστωτικῶν συνδέσμων», ἀποκλειόντων κερδοσκοπικὰς βλέψεις, αὐτοδιοικουμένων, ἐκδιδόντων ὑποθηκικὰς ὁμολογίας, παρεχόντων δάνεια οὐχὶ εἰς χρῆμα, ἀλλ' εἰς ὑποθηκικὰς ὁμολογίας, κτλ.

Ἄμεσος ἀφορμὴ πρὸς ἵδρυσιν τοιούτων πιστωτικῶν συνδέσμων τῶν γαιοκτημόνων, ἐδόθη, ἰδιωτικῇ πρωτοβουλίᾳ,

διὰ τῆς δημοσιεύσεως οἰκείας προτάσεως. Αἱ δὲ νομοθετικαὶ βάσεις πρὸς ἵδρυσιν πιστωτικῶν συνδέσμων ἐτέθησαν ὑπὸ οἰκείου νόμου τοῦ ἔτους 1850, παρέχοντος εἰς τοὺς συνδέσμους διευκολύνσεις ἐν σχέσει πρὸς καταβολὴν τελῶν χαρτοσήμου καὶ πρὸς τὰ τῆς ἀναγκαστικῆς ἐκποιήσεως, ἀποδεχομένου δὲ τὰς ὑπὸ τῶν πιστωτικῶν συνδέσμων ἐκδιδομένας ὑποθηκικὰς ὁμολογίας, διὰ δικαστικὰς καταθέσεις ὑπὲρ ἀνηλίκων, κτλ. Νόμος τοῦ ἔτους 1861 διακανονίζει περαιτέρω τὰ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἑταίρων τῶν πιστωτικῶν συνδέσμων καὶ καθορίζει ὅτι πρὸς σύστασιν νέων πιστωτικῶν συνδέσμων ἀπαιτεῖται ἑκάστοτε εἰδικὸς νόμος· πλείονες δὲ τοιοῦτοι εἰδικοὶ νόμοι εἰσάγονται κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη, ὡς λ. χ. περὶ ἱδρύσεως πιστωτικῶν συνδέσμων τῶν ὅλως μικρῶν γαιοκτημόνων, συνδέσμων τῶν ἰδιοκτητῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων. Διὰ νόμου τοῦ 1896 ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς συνδέσμους ἡ παροχὴ δανείων καὶ ἄνευ χρεωλυσίας ὑπὸ τὸν ὅρον ἵνα τοιαῦτα δάνεια ἀνέρχωνται εἰς μόνον τὸ $^1/_3$ τῆς ἐκτιμωμένης ἀξίας τῶν κτημάτων, κτλ. Ἀπὸ τοῦ 1850 μέχρι τοῦ 1899 συνιστῶνται δέκα περίπου πιστωτικοὶ σύνδεσμοι, οἵτινες ἐν συνόλῳ ἀνταπεκρίθησαν πληρέστατα εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῶν· ἐξαιρετικῶς δὲ μόνον ἀναφέρονται ζημίαι, ἀσήμαντοι ὅλως, ἃς ὑπέστησαν οἱ σύνδεσμοι· ἀλλὰ τηρητέον ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῶν πιστωτικῶν συνδέσμων δὲν εἶχεν ἐπέλθῃ σημαντικωτέρα τις γενικὴ γεωργικὴ κρίσις. Ἐν γένει τὰ ὑφιστάμενα ἱδρύματα, ἡ ὀργάνωσις αὐτῶν, τὰ διαθέσιμα κεφάλαια, οἱ ὅροι τῆς παροχῆς τῶν δανείων, κτλ., ἀναφέρονται ὡς ἀνταποκρινόμενοι καλῶς εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως.

Τὸ ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ ἐξ ὑποθηκικῶν ὑποχρεώσεων βάρος ἐπὶ τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων ὑπελογίζετο ὡς ἀνερχόμενον, περὶ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος, εἰς 1100 ἑκατομμύρια κορωνῶν, ἐξ ὧν 400 δανεισθέντα ὑπὸ πιστωτικῶν συνδέσμων,

200 ὑπὸ ταμιευτηρίων, τὰ λοιπὰ δὲ 500 ἑκατομμύρια ὑπὸ διαφόρων ἱδρυμάτων, οἷον, τὸ εἰδικὸν ταμεῖον πρὸς διαχείρισιν τῆς περιουσίας τῶν ὑπὸ ἐπιτροπείαν ἢ κηδεμονίαν, τὸ δημόσιον ἀσφαλιστικὸν ἐπὶ τῆς ζωῆς ἵδρυμα, ἀσφαλιστικὰ ἐπὶ τῆς ζωῆς καταστήματα, διάφορα ἐπιστημονικὰ ἢ ἀγαθοεργὰ ἱδρύματα, τράπεζαι, ἰδιῶται κεφαλαιοῦχοι. Κατὰ ὡς ἔγγιστα ὑπολογισμούς, τὸ ὁλικὸν ἐξ ὑποθηκικῶν χρεῶν βάρος ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων, ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1885 ἕως 1894, ἀνήρχετο εἰς περίπου 50 $^0/_0$ τῆς ἀξίας τῶν ἐν λόγῳ κτημάτων. Ἡ δὲ ἐπὶ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν κτημάτων, κατὰ διάκρισιν τῆς εἰς τόννους χάρτκορν ἐκπεφρασμένης αὐτῶν ἀξίας, ἀναλογία τοῦ ὑποθηκικοῦ βάρους εἶχεν ὡς ἑξῆς, τῶν στατιστικῶν τούτων στοιχείων προκυπτόντων ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν κτηματικῶν βιβλίων:

Τὸ ὑποθηκικὸν βάρος ἀνήρχετο διὰ κτήματα 1 ἕως 2 τόννων χάρτκορν εἰς 45 $^0/_0$, διὰ κτήματα 2 ἕως 4 τόννων χάρτκορν εἰς 48 $^0/_0$, διὰ κτήματα 4 ἕως 12 τόννων χάρτκορν εἰς 55 $^0/_0$, διὰ κτήματα ἄνω τῶν 12 τόννων χάρτκορν εἰς 71 $^0/_0$, τοῦ τιμήματος ἀγοραπωλησίας.

Κατὰ τὸν δανικὸν νόμον ἡ ἐπὶ ὑποθήκῃ ἐγγύησις περιλαμβάνει καὶ τὰ ἐξ ἀπογραφῆς κτήνη, ἵππους, κτλ., καὶ τὰ ἐξ ἀπογραφῆς ἐργαλεῖα, μηχανήματα, κτλ.· κυρίαν σημασίαν ἐνέχει ἡ ὑποθηκικὴ πίστις πολὺ δὲ ἧττονα ἡ προσωπικὴ τῶν γαιοκτημόνων πίστις· εἰδικὰ δὲ ἱδρύματα ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς, εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς προσωπικῆς τῶν γαιοκτημόνων πίστεως προωρισμένα, δὲν ἀνεπτύχθησαν, εἰμὴ ἐν σχετικῶς μικραῖς διαστάσεσι. Καὶ ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐπικρατοῦντος εἴδους τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, οἱ δανοὶ γεωργοί, οἱ σχεδὸν πάντοτε συνάμα καὶ κτηνοτρόφοι ᾐσθάνθησαν σχετικῶς ὀλίγον τὴν ἀνάγκην εἰδικῶν μέτρων, ἀποβλεπόντων εἰς εὐρεῖαν ἐξυπηρέτησιν τῆς προσωπικῆς αὐτῶν πίστεως· διὰ τῆς πωλήσεως λ. χ. τοῦ κυριωτάτου προϊόντος,

τοῦ βουτύρου, ἐντός τινων ἑβδομάδων, ἢ καὶ ταχύτερον, ἀπὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ γάλακτος, ὁ παραγωγὸς εἰσπράττει χρῆμα· ἀναλόγως δέ, καὶ διὰ τὴν παραγωγὴν ᾠῶν, κτλ. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐν αἷς περιπτώσεσιν ἡ κυρία πρόσοδος προκύπτει ἐκ τῆς παραγωγῆς σιτηρῶν, μαλλίου, κτλ., ὁ δὲ γεωργὸς εἰσπράττει χρῆμα κατὰ μακρότερα χρονικὰ διαστήματα, λ. χ. ἅπαξ τοῦ ἔτους.

Διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1898, θεσπίζεται ὅτι, πρὸς ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐνίσχυσιν τῆς γεωργικῆς ἐργασίας, πέντε ἑκατομμύρια κορωνῶν χρησιμοποιηθήσονται ὡς προκαταβολαὶ τοῦ Δημοσίου, παρεχόμεναι εἰς τὰ ἱδρυόμενα ἑταιρικὰ ταμεῖα ἀγροτικῆς πίστεως· ὑφίστανται σήμερον ἄνω τῶν 150 τοιούτων ταμείων.

Τὰς ἐν Δανίᾳ, κατὰ τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐπιτευχθείσας σημαντικὰς προόδους ὡς πρὸς τὰ τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, ἱκανῶς ἀπεικονίζουσιν οἱ μεταξὺ ἄλλων πολλῶν ἑξῆς χαρακτηριστικοὶ ἀριθμοί:

Ἡ ἀξία τοῦ διὰ τὴν γεωργίαν χρησιμοποιουμένου ἐδάφους ἀνῆλθε μέχρι περίπου τοῦ ἑξαπλοῦ ἢ ἑπταπλοῦ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1830 μέχρι τοῦ ἔτους 1894.

Ἡ ἀσφαλιστικὴ ἀξία τῶν ἐν ἀγροτικαῖς περιοχαῖς κειμένων οἰκοδομῶν, τῶν ἐξησφαλισμένων παρὰ τῇ σημαντικωτάτῃ τῶν δανικῶν πυρασφαλιστικῶν ἑταιριῶν, ἀπετελεῖτο ἐκ 212 ἑκατομμυρίων κορωνῶν, ἐν ἔτει 1830, ἀνῆλθε δὲ εἰς περίπου 1500 ἑκατομμύρια κορωνῶν, κατὰ τὸ ἔτος 1899.

Ἡ ἔκτασις ἀκαλλιεργήτου ἀμμώδους ἐδάφους ἀνήρχετο, ἐν ἔτει 1820, εἰς 134 δανικὰ τετραγωνικὰ μίλια (1 δανικὸν τετραγωνικὸν μίλιον ἴσον πρὸς 56 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα)· συνεπείᾳ δὲ ἐκτελεσθέντων ἔργων γονιμοποιήσεως, ἡ ἔκτασις αὕτη ἀπετέλει τῷ 1896, 63 τετραγωνικὰ μίλια.

Ἡ ἀξία τῆς συγκομιδῆς σιτηρῶν ἐκ 30 ἑκατομμυρίων

κορωνῶν, ἐν ἔτει 1771, ἀνῆλθε, κατὰ μέσον ὅρον, εἰς 209 ἑκατομμύρια κορωνῶν, κατ' ἔτος, ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1875 - 1878.

Ἡ παραγωγὴ γάλακτος, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος, ἀνῆλθεν εἰς τὸ πενταπλοῦν ἢ ἑξαπλοῦν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κτηνῶν ηὔξησε σημαντικῶς κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα· περίπου διπλάσιος κατέστη ὁ ἀριθμὸς κερασφόρων κτηνῶν· πενταπλάσιος δὲ περίπου ὁ τῶν χοίρων.

Τὸ ἐξαγόμενον βούτυρον, περιπλέον τοῦ εἰσαγομένου, ἦτο ἐν ἔτει 1800 ἀξίας κάτω τῶν 400,000 κορωνῶν, ἡ ἀξία δὲ αὕτη ἀνῆλθεν ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1895 - 1899, κατὰ μέσον ὅρον εἰς ἄνω τῶν 92 ἑκατομμυρίων κορωνῶν κατ' ἔτος *.

Τὰ ἐξαγόμενα ᾠά, περιπλέον τῶν εἰσαγομένων, ἦσαν ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1865 - 1869 ἀξίας, κατὰ μέσον ὅρον, 24,000 κορωνῶν κατ' ἔτος· ἡ ἀξία δὲ αὕτη ἀνῆλθε κατὰ τὰ ἔτη 1895 - 1899, κατὰ μέσον ὅρον, εἰς ἄνω τῶν 11 ἑκατομμυρίων κορωνῶν, κατ' ἔτος.

Τὸ ἐξαγόμενον χοίρινον κρέας, περιπλέον τοῦ εἰσαγομένου, ἦτο, κατὰ τὰ ἔτη 1763 - 1771 ἀξίας, κατὰ μέσον ὅρον, 47,000 κορωνῶν, κατ' ἔτος· ἡ ἀξία δὲ αὕτη ἀνῆλθε, κατὰ τὰ ἔτη 1895 - 1899, κατὰ μέσον ὅρον, εἰς 46 ἑκατομμύρια κορωνῶν κατ' ἔτος.

Ἡ εἰς μόνον τὴν Ἀγγλίαν ἐξαγωγὴ βουτύρου, χοιρίνου καὶ ἄλλου κρέατος, ᾠῶν, κτλ., ἀπὸ τῆς περιόδου τῶν ἐτῶν 1865 - 1869, μέχρι τῆς περιόδου τῶν ἐτῶν 1895 - 1899, ηὔξησεν ἀπὸ περίπου 8 εἰς περίπου 177 ἑκατομμύρια κορωνῶν, κατ' ἔτος, καὶ κατὰ μέσον ὅρον.

Ἡ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐν γένει ὁλικὴ ἐξαγωγὴ τῶν διαφόρων γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων, περιπλέον τῆς εἰσαγωγῆς, ἀπὸ τῆς περιόδου τῶν ἐτῶν 1763-1771, μέχρι

* Βλ. ἐν τῷ ἐνταῦθα περὶ Βαυαρίας σημειώματι ἐπίσημον ἐν Βαυαρίᾳ ἀναγνώρισιν τῆς καταπληκτικῆς ἐν Δανίᾳ προόδου τῆς γαλακτοκομίας.

τῆς περιόδου τῶν ἐτῶν 1895-1899, ηὔξησεν ἀπὸ περίπου 4 εἰς περίπου 132 ἑκατομμύρια κορωνῶν κατ' ἔτος, καὶ κατὰ μέσον ὅρον. Ὡς πρὸς τὸν τελευταῖον τοῦτον ἀριθμόν, — ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐξασκουμένην ἐπιρροὴν — μεταξὺ ἄλλων, σημειωτέον καὶ τὸ ἑξῆς: κατὰ τὰ ἔτη 1870-1874 ἡ ἐξαγωγὴ σιτηρῶν καὶ ἀλεύρου, περιπλέον τῆς εἰσαγωγῆς, ἀνήρχετο εἰς 41 ἑκατομμύρια κορωνῶν, κατ' ἔτος καὶ κατὰ μέσον ὅρον. Βραδύτερον ὅμως, αἱ διάφοροι ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐπιδρῶσαι συνθῆκαι ὑπέστησαν μεταβολὰς τοιαύτας (αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, σημαντικὴ αὔξησις τῆς πρὸς θρέψιν τῶν κτηνῶν καταναλώσεως, μεγάλη ἐξάπλωσις τῆς ζυθοποιΐας, κτλ., ἐξ ἄλλου, μείωσις τῶν ἐκτάσεων καλλιεργείας σιτηρῶν, ἐπὶ αὐξήσει τῆς καλλιεργείας ζῳοτροφικῶν φυτῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀναπτυσσομένην κτηνοτροφίαν, κτλ.), ὥστε μετὰ παρέλευσιν εἰκοσαετίας, ἤτοι ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1895-1899, ὅλως ἀντιστρόφως, ἡ εἰσαγωγὴ σιτηρῶν καὶ ἀλεύρου, περιπλέον τῆς ἐξαγωγῆς, ἀνήρχετο εἰς 45 ἑκατομμύρια κορωνῶν κατ' ἔτος, καὶ κατὰ μέσον ὅρον.

Πολυάριθμα καὶ πολυειδῆ εἰσὶ τὰ αἴτια τά, προϊόντος τοῦ χρόνου, κατ' ἄμεσον ἢ κατ' ἔμμεσον τρόπον συντελέσαντα εἰς τὴν ἐμψύχωσιν καὶ ἑδραίωσιν τῆς ἐν Δανίᾳ γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας.

Ἁρμόζει ἡ μεταξὺ πολλῶν ἄλλων αἰτίων κατ' ἰδίαν μνεία τῆς λυσιτελοῦς ἐπιδράσεως τοῦ ἐκτάκτως εὐνοϊκοῦ πεδίου καταναλώσεως ἐν τῇ ἀγγλικῇ ἀγορᾷ, τῆς προκηρύξεως, ἐν ἔτει 1849, ἐλευθέρου συντάγματος καὶ ἀπονομῆς πολιτικῶν καὶ δημοτικῶν ἐλευθεριῶν, τῆς ἐπιμελείας, ἱκανότητος, ἠπιότητος χαρακτῆρος τῶν γεωργῶν, τῆς ἐν γένει ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἀτομικῆς ἐργασίας, τῆς ἱκανότητος καὶ δραστηριότητος τινῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν. Ἐνῷ τἀνάπαλιν τηρη-

τέα ὑπ' ὄψιν ἡ ἀπώλεια μεγάλης ἐκτάσεως πολυτίμου ἐδάφους, συνεπείᾳ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου τοῦ 1864.

Ἐπιβάλλεται δὲ ἡ ἀναγνώρισις ὅτι ἡ τοῦ Κράτους μέριμνα, ἐκδηλωθεῖσα διὰ τῆς ἐφαρμογῆς μακρᾶς σειρᾶς μέτρων μεταρρυθμιστικῶν, συνετέλεσεν ἀποτελεσματικῶς πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν συμφερόντων τῆς γεωργίας, πρὸς δικαίαν ἱκανοποίησιν τῶν ἀξιώσεων τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν. Ἡ οἰκεία νομοθεσία ἐπιτυχῶς κατώρθωσε νὰ ὑποβοηθήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὴν ἰδιωτικὴν ἐργασίαν, νὰ προνοήσῃ ὑπὲρ τῆς ἔκ τε ὑλικῆς, καὶ ἐξ ἄλλων ἀπόψεων, εὐημερίας τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν.

Τὰ ἤδη ἀπὸ περίπου μεσοῦντος τοῦ 18ου αἰῶνος ληφθέντα μεταρρυθμιστικὰ μέτρα προητοίμασαν τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κάλλιον ἐστηρίχθησαν καὶ εὐκολώτερον ἀνεπτύχθησαν τά, κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ἐπακολουθήσαντα μεταρρυθμιστικὰ μέτρα. Πᾶσα δὲ αὕτη ἡ, περίπου ἑκατονταετοῦς διαρκείας, μεταρρυθμιστικὴ ἐργασία ἀνύψωσεν ἐν Δανίᾳ τὴν γεωργίαν, ἰδίᾳ δὲ τὴν κτηνοτροφίαν εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο μεγάλης ἀκμῆς, εἰς ὃ ἔφθασε, διαρκούσης τῆς Βασιλείας Χριστιανοῦ τοῦ Θ' (1863 - 1906).

Β') ΒΑΥΑΡΙΑ

Ἐν Βαυαρίᾳ, χώρᾳ ὁλικοῦ ἐμβαδοῦ περίπου 75,865 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων (ἐξ ὧν περίπου 5,937 ἀναλογοῦσιν εἰς τὸ Παλατινᾶτον τοῦ Ρήνου), λίαν ποικίλλουσιν αἱ ὀρογραφικαὶ καὶ γεωλογικαὶ συνθῆκαι. Ἀπὸ τῶν Ἄλπεων τῆς μεσημβρινῆς Βαυαρίας ἐπεκτείνεται μέχρι τοῦ Δουνάβεως τὸ μέγα σουηβο-βαυαρικὸν ὑψίπεδον, ἐκτάσεως περὶ τὰς 26,000 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ἐν τῇ βορεινῇ Βαυαρίᾳ κεῖται ἡ ὀρεινὴ ζώνη τοῦ σουηβο-φραγκωνικοῦ Ἰούρα, τὸ δὲ Παλατινᾶτον τοῦ Ρήνου ἀποτελεῖται ἐκ τῆς παρὰ τὸν Ρῆνον ἐκτενοῦς πεδιάδος, καὶ ἐκ τῶν περὶ ταύτην ὀρεινῶν καὶ λοφωδῶν περιοχῶν.

Ἐν τοῖς βαυαρικοῖς λεκανοπεδίοις τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Μάϊν (Ρήνου) σημαντικῶς ποικίλλει τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς, τῆς χιόνος, τῆς ὁμίχλης καὶ τὸ ὕψος, ἡ κλίσις καὶ ἡ ποιότης τοῦ ἐδάφους, ἐξ οὗ, κατὰ τὰς διαφόρους τοῦ ἔτους ἐποχάς, λίαν διαφέρουσιν ἡ ποσότης τῶν ὑδάτων καὶ ἡ ταχύτης τοῦ ρεύματος τῶν ποταμῶν.

Ἐπὶ τῆς θερμοκρασίας τῆς ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ σχετικῶς μικρὰς διαφορὰς ἐπιδεικνυούσης, κυρίως ἔχει ροπὴν ἡ τῶν διαφόρων περιοχῶν κατὰ τὸ ὕψος τοποθεσία, ἥτις ἐν μέρει ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῆς ἀπὸ μιᾶς περιοχῆς εἰς ἄλλην μεγάλης,

ἐκ γεωργικῆς δὲ ἀπόψεως βαρυσημάντου, κυμάνσεως τοῦ ποσοῦ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων.

Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1895, ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἀνήρχετο εἰς 5,779,000· ἐκ τούτων ἠσχολοῦντο περὶ τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ δασοκομίαν, ἔχοντες ταῦτα ὡς κύρια αὐτῶν ἐπαγγέλματα, 430,000 ἀνθρώπων, ἄλλαι δὲ 901,000 ὡς βοηθητικὸν προσωπικόν· πρὸς δέ, ἠσχολοῦντο περὶ τὴν γεωργίαν, ἐν παρέργῳ, ἕτεραι 142,000 ἀτόμων, καὶ ἄλλαι 135,000 ὡς βοηθητικὸν προσωπικόν.

Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1900, ἠριθμοῦντο ἐν συνόλῳ 6,176,000 κάτοικοι. Ἐν δὲ τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1895 - 1900, ὁ μὲν πληθυσμὸς τῶν πόλεων ηὔξησε κατὰ 17,3 %, ὁ δὲ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν μόνον κατὰ 2,0 %.

Ὡς ἐκ τοῦ ὑπερτεροῦντος ἀριθμοῦ τῶν μέσων καὶ μικρῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν μικρῶν χωρικῶν κτημάτων, τῶν καλλιεργουμένων συνήθως ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ τοῦ ἰδιοκτήτου, μειοῦται ἡ ἀνάγκη μισθωτῶν ἐργατικῶν χειρῶν, τὸ δὲ ἐργατικὸν ζήτημα διὰ τὰς πλείστας τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ἐνέχει μικράν, ἢ καὶ οὐδεμίαν σημασίαν. Σπανίως δὲ γεωργικοὶ ἐργάται ἐπιζητοῦσι θέσιν πρὸς ἀρτιωτέραν ἐκμάθησιν τῆς γεωργικῆς ἐργασίας, εἰς ἁρμοδίως ἐκμεταλλευόμενα μεγάλα κτήματα· ἰδίᾳ δὲ οἱ νέοι ἐργάται ἀποδημοῦσιν ὁσημέραι ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἐξοχῶν εἰς τὰς πόλεις, πρὸς ἀναζήτησιν ἐργασίας μᾶλλον ἐπικερδοῦς ἢ εὐκόλου, ἢ καὶ ἐργασίας, ὡς ἐκ τῶν θελγήτρων τῶν πόλεων, δῆθεν μᾶλλον εὐχαρίστου.

Ἐπὶ 100 κατοίκων τῆς χώρας, ἐν ἔτει 1871, 84 ἦσαν κάτοικοι ἀγροτικῶν περιοχῶν, 16 δὲ πόλεων· τῷ δὲ 1885, 80 ἦσαν κάτοικοι ἀγροτικῶν καὶ 20 ἀστικῶν περιοχῶν. Ἔλλειψις γεωργικῶν ἐργατικῶν χειρῶν ἀναφέρεται ὡς ὑφισταμένη

περὶ τὸ 1875· περὶ δὲ τὸ 1890, δὲν ὑπῆρχε μὲν τοιαύτη ἔλλειψις, ἀλλὰ μᾶλλον ἐσπάνιζον καλῶς κατηρτισμένοι ἐργάται, ἐκτελοῦντες ἐργασίαν ἀνταποκρινομένην εἰς τοὺς μισθοὺς οὓς οὗτοι ἀπῄτουν. Ὡς ἐκ τῶν ἀναποφεύκτως μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν ἀναφυομένων συγκρούσεων, ἐπανειλημμένως ἐμελετήθη καὶ συνεζητήθη τὸ ἐργατικὸν ζήτημα· τῷ 1895, διετάχθη ἡ τῶν δεσμωτῶν ἐκτενεστέρα χρησιμοποίησις εἰς ἔργα γεωργικῶν βελτιώσεων τοῦ ἐδάφους· κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀναδιωργανώθησαν συνεπείᾳ τῆς εἰδικῆς ἐρεύνης τοῦ ἔτους 1895, τὰ πρὸς τοποθέτησιν ἐργατῶν μεσιτικὰ γραφεῖα καὶ ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, καὶ συνεστήθησαν, συνήθως ὑπὸ τῶν δήμων, γραφεῖα σκοποῦντα ἔλεγχον ἢ ἐκτέλεσιν τῶν τοιούτων μεσιτικῶν πράξεων, καὶ ἀπονέμονται βραβεῖα δι' ἀγαθὰς πολυετεῖς ὑπηρεσίας, κτλ.

Ἤδη κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα ὑφίστατο ἐν ταῖς βαυαρικαῖς χώραις ἡ ἐπὶ τῆς γῆς ἐλευθέρα ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία, πολυάριθμα δὲ ἦσαν τὰ μικρὰ ἀγροτικὰ κτήματα, τὰ καλλιεργούμενα, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδιοκτητῶν, ἢ ὑπὸ δούλων, συνήθως αἰχμαλωτισθέντων ἐν πολέμοις.

Συνεπείᾳ τῆς μεταξὺ πλειόνων οἰκογενειαρχῶν συμφωνίας πρὸς ἀπὸ κοινοῦ ἐν χωρίῳ ἐγκατάστασιν, καὶ καλλιέργειαν μεγαλειτέρας τινὸς ἐκτάσεως γῆς, ἑκάστη οἰκογένεια λαμβάνει τῆς αὐτῆς περίπου ἐκτάσεως καὶ ποιότητος γῆν, θεωρουμένην ὡς ἐπαρκῆ πρὸς διατροφὴν τῆς οἰκογενείας καὶ ὡς δυναμένην νὰ καλλιεργῆται ὑπ' αὐτῆς τῆς ἰδίας. Αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, δυσχερὴς ἀπέβαινεν ἡ εἰς τὰς οἰκογενείας, μετὰ τῆς ποθουμένης ἀκριβείας, κατανομὴ τῆς ἀροσίμου γῆς· ὡς ἐκ τῆς κατανομῆς δὲ ταύτης προέκυψεν ὑποδιαίρεσις τῶν ἐκτάσεων τῆς αὐτῆς γονιμότητος εἰς μικρὰ τμήματα, διασκορπισμὸς τῇδε κἀκεῖσε τῶν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἀνηκόντων τμημάτων. Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀνεφύησαν ἀεὶ

μείζονες ἀνισότητες ἐν τῇ κατανομῇ τῶν γαιῶν, συνεπείᾳ τῆς αὐξανούσης ἰσχύος τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, καὶ τῆς ἱδρύσεως τῶν μονῶν.

Ἐπὶ τῆς κατατμήσεως τῶν γαιῶν, ἰδίᾳ τῶν μικρῶν χωρικῶν κτημάτων, ἐπέδρασαν οἱ ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, ἰδίᾳ οἱ ἐκ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου κανόνες. Εἴς τινα μέρη τῆς χώρας, ἴσχυον οἱ βαυαρικοὶ ἐπιχώριοι νόμοι, οἱ καθιερώσαντες τὸ ἔθιμον τῆς ἐπὶ θανάτῳ μεταβιβάσεως τοῦ χωρικοῦ κτήματος, ἐξ ἀδιαιρέτου, εἰς ἓν τῶν τέκνων· τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὴν διατήρησιν τῶν χωρικῶν κτημάτων, ἀλλὰ δυσκολίαι καὶ περιπλοκαὶ ἀνεφύοντο, ἐν ἀρχαιοτέροις ἰδίᾳ χρόνοις, ὡς πρὸς τὴν ἀποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων καὶ τοὺς ὅρους τῆς ἀποζημιώσεως τῶν συγκληρονόμων. Εἰς ἄλλα μέρη, ἰσχυόντων τῶν ἐπιχωρίων νόμων τῆς Φραγκωνίας, τῆς Πρωσσίας, καὶ ἄλλων, εἰσήχθη τὸ ἔθιμον τῆς ἐξ ἀδιαιρέτου μεταβιβάσεως τῶν κτημάτων, ἢ καθιερώθη ἡ ἐδαφικὴ ὑποδιαίρεσις τῶν κτημάτων, ἡ συνεπάγουσα μεγάλην τῶν γαιῶν κατάτμησιν. Ἐν τῷ Παλατινάτῳ τοῦ Ῥήνου, ἰσχύοντος τοῦ ἐκ τοῦ Ναπολεοντείου κώδικος κανόνος τῆς ἀναγκαστικῆς κληρονομικῆς διαιρέσεως, ἐπῆλθε, βαθμηδόν, μεγάλη τῶν γαιῶν κατάτμησις.

Ὡς ἐκ τοῦ θεσμοῦ τῶν καταπιστευμάτων, ὁ μεγαλείτερος ἀριθμὸς τῶν μεγάλων κτημάτων, δεσμευμένος ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐπὶ θανάτῳ μεταβιβάσεως αὐτῶν, καὶ ἐξαιρούμενος ἐκ τῶν ἐλευθέρων συναλλαγῶν, διετηρήθη ἐν τῇ κυριότητι τῆς αὐτῆς οἰκογενείας.

Ἐν ἔτει 1887, ἐκ τῶν ὑφισταμένων 3329 γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ἐμβαδοῦ 50 ἕως 100 ἑκταρίων, ὁμοῦ 210,245 ἑκταρίων, καὶ τῶν 594 ἐπιχειρήσεων ἐμβαδοῦ ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων, ὁμοῦ 97,286 ἑκταρίων, ἄρα ἐκ τῶν ἐν συνόλῳ 3923 μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ὁμοῦ καλλιεργουμένης ἐκτάσεως 307,532 ἑκταρίων, αἱ 312 ἐπιχειρήσεις, ὁλικοῦ ἐμβα-

δοῦ 156,227 ἑκταρίων (ἐξ ὧν περὶ τὰς 88,000 ἑκταρίων δάση, τὸ δὲ ὑπόλοιπον διαφοροτρόπως, γεωργικῶς, χρησιμοποιούμενον), ἀπήρτιζον 146 καταπιστεύματα· ἐκ τούτων δὲ τὰ 61, ἀπαρτιζόμενα ἐξ 181 γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐκαλλιεργοῦντο ἐπὶ ἐκμισθώσει.

Ὁ θεσμὸς τῶν οἰκογενειακῶν, συνήθως ὑπὲρ τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ, συνιστωμένων καταπιστευμάτων, ἀποτελεῖ κατὰ τὸ βαυαρικὸν σύνταγμα προνόμιον ὑπὲρ οἰκογενειῶν καὶ προσώπων τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν. Τὸ ἐκ τοῦ θεσμοῦ τούτου προκῦπτον πλεονέκτημα τῆς ἐν ταῖς οἰκογενείαις διατηρήσεως τῆς κτηματικῆς περιουσίας ἠθέλησε νὰ παράσχῃ εἰς πάντας ἐν γένει τοὺς γαιοκτήμονας, ἰδίᾳ ἀποβλέπων εἰς τὴν διατήρησιν τῶν μέσης ἐκτάσεως χωρικῶν κτημάτων, οἰκεῖος νόμος τοῦ 1855 (Gesetz vom 22 Februar 1855 über die landwirtschaftlichen Erbgüter)· τὰ ἐκ τοῦ νόμου τούτου ἀποτελέσματα ἀπέβησαν μικρά, ἐν ἔτει δὲ 1890 ὑφίσταντο μόνον τρία λεγόμενα κληρονομικὰ χωρικὰ κτήματα.

Ἐπὶ τῶν νομικῶν συνθηκῶν τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας ἐπέδρασαν, ὡς φαίνεται, μόνον ἐν σπανίαις περιπτώσεσιν οἱ ἐκ διαθήκης ὅροι, τοῦ διαθέτειν σπανίως ἐνεργουμένου ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν.

Τὸ περὶ γάμων δίκαιον, — ἀδιακρίτως τοῦ ἂν στηρίζεται ἐπὶ νόμου, νομικοῦ ἐθίμου, ἢ ἰδιωτικῶν συμφώνων — ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως καὶ τῆς ὑποδιαιρέσεως τῆς κτηματικῆς περιουσίας· αἱ δὲ ὡς πρὸς τὸ δίκαιον τοῦτο ἐν Βαυαρίᾳ ὑφιστάμεναι διαφοραὶ (σύστημα τῆς διαιρέσεως τῆς περιουσίας, τῆς κοινοκτημοσύνης, κτλ.) διαφόρως ἐπέδρασαν ἐν ταύταις ἢ ἐκείναις ταῖς περιοχαῖς.

Ἐν συνόλῳ, ἡ ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου ἐπίδρασις συνεπάγει, ἐν τῷ ἀσυγκρίτως μείζονι μέρει τῆς χώρας, τὴν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἐξ ἀδιαιρέτου μεταβίβασιν τῆς κτηματικῆς περιουσίας. Ἐν δὲ τῇ λοιπῇ χώρᾳ, ἰδίᾳ ἐν σύμπαντι

τῷ Παλατινάτῳ τοῦ Ρήνου, ἐνεργεῖται, κατὰ κανόνα, ἡ τῶν κτημάτων ἐδαφικὴ ὑποδιαίρεσις.

Ἀλλ' ἐπὶ τῆς τῶν κτημάτων κατατμήσεως, παρὰ τὴν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς χώρας ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἰσχύοντος δικαίου, καὶ παρὰ τὰς συνηθείας τῶν διαφόρου καταγωγῆς πληθυσμῶν, ἐπέδρασαν καὶ αὐταὶ αἱ ποικίλλουσαι φυσικαὶ συνθῆκαι, αἱ ἐπιβάλλουσαι ἑκασταχοῦ εἰδικούς τινας ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς γεωργικῆς ἐργασίας ὅρους, ἐπιδρῶντας, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ τῶν κτημάτων μετασχηματισμοῦ.

Ἐν ἔτει 1894, διέταξεν ἡ Κυβέρνησις τὴν ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων δικαστικῶν Ἀρχῶν καὶ τῶν συμβολαιογράφων ὑποβολὴν ἐκθέσεων περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὅν, ἐν ταῖς δεξιὰ τοῦ Ρήνου περιοχαῖς ἡ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία μεταβιβάζεται ἀπὸ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα (ἀποδοχὴ ἐκ μέρους ἑνὸς κληρονόμου, ἀποζημίωσις τῶν συγκληρονόμων, ἀποτίμησις τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων, κτλ.), περὶ τῶν κυρίων αἰτίων τῆς κατατμήσεως τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, καὶ τῆς διὰ χρεῶν ἐπιβαρύνσεως τῶν χωρικῶν. Ὑπεβλήθησαν 800 ἐκθέσεις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων διετυπώθησαν καὶ προτάσεις (μεταξὺ ἄλλων, ἀναγόμεναι καὶ εἰς προσδιορισμὸν τῆς κατ' ἐλάχιστον ὅρον ἐκτάσεως τῶν κτημάτων, κτλ.), ἃς τὰ ἁρμόδια Ὑπουργεῖα ἔθεσαν ὑπὸ μελέτην (1897).

Ἐν ἔτει 1882, ἠριθμοῦντο ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ 681,521 γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὁλικῆς, γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης, ἐκτάσεως ἐκ 4,305,411 ἑκταρίων.

Τὸ ἐμβαδὸν ἑκάστης ἐπιχειρήσεως ἐκυμαίνετο ἐν τῇ μεσημβρινῇ Βαυαρίᾳ καὶ ἐν τῷ ἄνω Παλατινάτῳ ἀπὸ 7 ἕως 9, ἐν τῇ Φραγκωνίᾳ ἀπὸ 5 ἕως 6 ἑκτάρια, ἐν δὲ τῷ Παλατινάτῳ ἦτο κάτω τῶν 3 ἑκταρίων.

Ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ ἐπὶ 100 γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων

ἦσαν κατὰ μέσον ὅρον: 25,5 ὅλως μικραί, ἤτοι κάτω τοῦ 1 ἑκταρίου· 55,1 μικραί, ἤτοι ἀπὸ 1 μέχρι 10 ἑκταρίων· 19,3 μέσης ἐκτάσεως, ἤτοι ἀπὸ 10 μέχρι 100 ἑκταρίων· καὶ 0,1 μεγάλαι, ἤτοι ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων ἑκάστη.

Αἱ ὅλως μικραὶ (κάτω 1 ἑκταρίου) ἀπαντῶνται κυρίως ἐν τῷ Παλατινάτῳ, ἔνθα αὗται ἀποτελοῦσι τὸ ἓν τρίτον μέχρι τοῦ ἡμίσεος τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἔκτασις τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων (1-10 ἑκταρίων) εἶνε 4 ἑκταρίων· ἐν σχεδὸν πάσαις ταῖς περιοχαῖς τῆς χώρας, πλέον τοῦ ἡμίσεος (55,1 $^0/_0$) τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων εἶνε μικραί· ἀποτελεῖ δὲ ἡ ὑπὸ τούτων γεωργικῶς χρησιμοποιουμένη ἔκτασις 34 $^0/_0$ πάσης τῆς γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως τῆς χώρας. Ἀπ' ἐναντίας αἱ μέσης ἐκτάσεως ἐπιχειρήσεις (10-100 ἑκταρίων) ἀντιπροσωπεύουσι τὰ $^3/_5$ πάσης τῆς γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως τῆς χώρας, καίτοι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέρχεται εἰς μόνον $^1/_5$ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ πασῶν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς χώρας· κατὰ μέσον ὅρον, ἑκάστη μέσης ἐκτάσεως ἐπιχείρησις ἔχει ἐμβαδὸν 19,76 ἑκταρίων γεωργικῶς χρησιμοποιουμένων· εἶνε δὲ αὕτη ἡ ἐν Βαυαρίᾳ χαρακτηριστικὴ γεωργικὴ ἐπιχείρησις, τῆς ὁποίας ἡ ἐπικράτησις ἐκδηλοῦται καὶ ἐκ κτηνοτροφικῆς ἀπόψεως, εἰς τὰς μέσης ἐκτάσεως γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις ἀναλογούντων 76 $^0/_0$ τῶν ἐν πάσῃ τῇ χώρᾳ ἵππων, καὶ 67 $^0/_0$ τῶν βοῶν· ἡ ἀναλογία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μέσης ἐκτάσεως, πρὸς τὸν ἀριθμὸν πασῶν ἐν γένει τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων κυμαίνεται ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς ἀπὸ 1 ἕως 43 $^0/_0$, μικροτάτη δὲ εἶνε ἡ ἀναλογία αὕτη ἐν τῷ Παλατινάτῳ. Μεγάλαι ἐπιχειρήσεις (ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων) ὑφίστανται ἐν συνόλῳ 594, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιοχῇ ἀποτελοῦσιν αὗται 1 $^0/_0$ τοῦ ἀριθμοῦ πασῶν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων· εἶνε δὲ ἡ γεωργικῶς χρησιμοποιουμένη ἔκτασις

ἑκάστης τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, κατὰ μέσον ὅρον, 163,8 ἑκταρίων.

Κατὰ νεωτέρας στατιστικὰς ἐξακριβώσεις τοῦ ἔτους 1895, ὁ ἀριθμὸς τῶν παντὸς εἴδους γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων — ἐξαιρέσει 5231 δασικῶν ἐπιχειρήσεων, ὁλικῆς ἐκτάσεως ἄνω τοῦ 1 ἑκατομμυρίου ἑκταρίων —ἀνήρχετο εἰς 663,785, ὁλικῆς ἐκτάσεως 5,945,736 ἑκταρίων· 156,971 γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις εἶνε ἐμβαδοῦ κάτω τοῦ ἑνὸς ἑκταρίου, 372,683 ἀπὸ 1 ἕως 10, 133,510 ἀπὸ 10 ἕως 100, καὶ 621 ἀπὸ 100 καὶ πλέον ἑκτάρια.

Εἰς ἐξουδετέρωσιν τῶν ἔκ τε οἰκονομικῆς καὶ ἐκ κοινωνικῆς ἀπόψεως μειονεκτημάτων, τῶν προκυπτόντων ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς κατατμήσεως τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἀπέβλεψεν ὁ νόμος τοῦ 1852 (Gesetz vom 28 Mai 1852, die Gutszertrümmerung betreffend), ὁ θεσπίσας ποινὰς πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐπαγγελματικῶς ἐνεργούντων τὴν τμηματικὴν ἀπαλλοτρίωσιν ἀγροτικῶν κτημάτων, καὶ τῶν μεσιτευόντων εἰς τοιούτου εἴδους πράξεις. Κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τούτου ἀνεφύησαν πολλαὶ δυσχέρειαι, κατηργήθη δὲ οὗτος, τῷ 1861, σχηματισθείσης ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τῆς πεποιθήσεως ὅτι πρὸς περιστολὴν τῶν μειονεκτημάτων ἐκ τῆς ὑπὲρ τὸ δέον κατατμήσεως τῶν γαιῶν, μᾶλλον ἀποτελεσματικὴ εἶνε ἡ λῆψις μέτρων πρὸς συνένωσιν τῶν ἐσκορπισμένων τμημάτων.

Τὰ περὶ ἐπαγγελματικῶς ἐνεργουμένων ἀγοραπωλησιῶν ἀγροτικῶν κτημάτων ἐκανονίσθησαν, λυσιτελέστερον ἢ ἕως τότε, ὑπὸ τῶν, κατ' ἀκολουθίαν τοῦ γερμανικοῦ ἐναντίον τῆς τοκογλυφίας νόμου τοῦ 1893, οἰκείων βαυαρικῶν διατάξεων τοῦ 1894 (Vorschriften des K. Staatsministeriums des Innern, v. 1 Ianuar 1894, bezüglich des gewerbsmässigen Betriebes des Handels mit ländlichen Grundstücken). Αἱ

διατάξεις αὗται δὲν ἀπέβλεψαν εἰς ἄμεσον περιορισμὸν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος συναλλαγῶν, ἀλλὰ παρέσχον ὑπεράσπισιν ἐναντίον τῆς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν συναλλαγῶν τούτων τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως, τοὺς δὲ ἐπὶ κτημάτων ἐμπορευομένους κατέστησαν μᾶλλον προσεκτικοὺς ὡς ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς κατατμήσεως τῶν κτημάτων ἐξασκουμένου ἐλέγχου. Ἐκ τῶν ἀναφορικῶς πρὸς τὸ εἰδικὸν τοῦτο θέμα ἐξακριβώσεων, προκύπτει ὅτι ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1882-1895, κατετμήθησαν μᾶλλον τὰ κτήματα μεγαλειτέρου, ἢ τὰ μικροτέρου ἐμβαδοῦ· ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τελευταίων τούτων ἐμειώθη, αὐξησάσης ἐξ ἄλλου τῆς ὁλικῆς αὐτῶν ἐκτάσεως· ὅτι ὡς συνέπεια τοῦ ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων ἐμπορίου, ἐκδηλοῦται μᾶλλον ἡ τῶν κτημάτων διὰ προσαρτήσεως νέων τμημάτων προσαύξησις ἢ ἡ τμηματικὴ κατατομὴ αὐτῶν.

Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1897-1903, ἐλήφθησαν μὲν μέτρα τινὰ φορολογικῆς, καὶ ἄλλης, φύσεως, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων ἐμπορευομένων ἐμειώθη· ηὔξησε, μολαταῦτα, ἡ τῶν κτημάτων κατάτμησις. Κατὰ τὰ ἔτη 1894-1903 κατετμήθησαν 7680 κτήματα ὁλικῆς ἐκτάσεως 116,363 ἑκταρίων· ἐκ τούτων δὲ 5223 κτήματα, ἤτοι 68 %, ἐκτάσεως 87,054 ἑκταρίων, κατετμήθησαν ἐκ βλέψεων ἐμπορίας. Ἐξ ἁπάντων τῶν κατατμηθέντων κτημάτων, τινὰ μὲν ὑπέστησαν μερικὴν μόνον ἐλάττωσιν τοῦ ἑαυτῶν ἐμβαδοῦ, ἄλλων δέ, — καὶ δὴ 1804 τὸν ἀριθμόν, ἤτοι 23,5 % ἐξ ἁπάντων τῶν κατατμηθέντων — ὑποδιῃρέθη εἰς τμήματα τὸ ὅλον ἑκάστου αὐτῶν ἐμβαδόν. Ἐν πάσαις ταῖς περιοχαῖς, τὸ κατὰ μέσον ὅρον ἐμβαδὸν ἑκάστου τῶν κατατμηθέντων κτημάτων, εἶνε μεγαλείτερον τοῦ κατὰ μέσον ὅρον ἐμβαδοῦ πάντων ἐν γένει τῶν ἐν τῇ οἰκείᾳ περιοχῇ κτημάτων· ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δέ, κατατέμνονται μᾶλλον τὰ μεγαλειτέρου ἢ τὰ μικροτέρου ἐμβαδοῦ κτήματα.

῾Ως ἐκ τῆς αὐξανούσης κατατμήσεως τῶν κτημάτων, ἡ Κυβέρνησις — ἐπὶ τῇ βάσει ἐνεργηθείσης ἰδίας ἐρεύνης — ἀναζητεῖ (1903) καθορισμὸν τῶν πρὸς περιστολὴν ταύτης τυχὸν ληπτέων μέτρων. ᾿Αντίθετοι πρὸς ἀλλήλας γνῶμαι ἐκφέρονται ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, πλεῖσται δὲ ἐξ αὐτῶν ἀποφαίνονται ἐναντίον οἱουδήποτε περιορισμοῦ τῆς τοῦ κυρίου ἱκανότητος περὶ τὸ διαθέτειν, ἄλλαι δὲ θεωροῦσιν ὅτι ἄνευ τοιούτου περιορισμοῦ δυσκόλως θέλει ἐπιτευχθῆ διαρκῶς περιστολὴ τῆς τῶν κτημάτων κατατμήσεως. ῾Ο ὑποκινηθεὶς διὰ νόμου καθορισμὸς κατωτάτου ὁρίου τοῦ ἐμβαδοῦ τῶν γεωργικῶς, ἢ δασικῶς, χρησιμοποιουμένων κτημάτων — πέραν τοῦ ὁποίου ἀπαγορεύεται ἡ ὑποδιαίρεσις — ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος ἀποφανθέντων.

Τὸν περὶ συνενώσεως τῶν κτημάτων νόμον τοῦ ἔτους 1861 (Gesetz v. 10 November 1861, betr. die Zusammenlegung der Grundstücke) ἀντικατέστησεν ὁ νέος νόμος τοῦ ἔτους 1886, (Gesetz v. 29 Mai 1886, betr. die Flurbereinigung, καὶ Vollzugsvorschriften hiezu, vom 29 Mai 1889). ῾Ο νόμος οὗτος ἀποβλέπει εἰς μείωσιν τῆς πρὸς καλλιέργειαν τῶν γαιῶν δαπάνης διὰ τῆς συνενώσεως τῆς ὑπὲρ τὸ δέον κατατετμημένης καὶ ἐσκορπισμένης ἰδιοκτησίας, τῆς τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν δυσχεραινούσης καὶ συνεπαγούσης πολυαρίθμους δουλείας, πρὸς δὲ καὶ διὰ τῆς διευθετήσεως τῶν ἀγροτικῶν δρόμων.

Παλαιόθεν ἔν τισι περιοχαῖς ἐνηργεῖτο, οἰκειοθελῶς, ἡ ἀνταλλαγὴ καὶ συνένωσις ἐσκορπισμένων κτημάτων, χάριν τῆς τούτων κρείττονος ἐκμεταλλεύσεως· κτηματικαὶ συνενώσεις ἀναφέρονται λ. χ. ἤδη ἐν ἔτει 1540, εἰς μόνον δὲ τὸ Allgaü, μέχρι τοῦ ἔτους 1791, εἶχον ἐνεργηθῆ 222 τοιαῦται. Τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ διακανόνισιν δὲν ἐπέτυχεν ὁ νόμος τοῦ ἔτους 1861, ὁ, μᾶλλον τοῦ

δέοντος, ἐπὶ τῆς μερίμνης τῶν ἐνδιαφερομένων κτηματιῶν στηριχθείς. Διὰ τοῦ μᾶλλον δραστηρίου νόμου τοῦ ἔτους 1886 συνεστάθη καὶ ἰδία 'Αρχή, εἰς ἣν ἐναπετέθη ἡ διεύθυνσις καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος συνενώσεων, ἔκ τε τεχνικῆς καὶ ἐκ διοικητικῆς ἀπόψεως· ὡς πρὸς δὲ τὴν κάλυψιν τῶν δαπανῶν, ἐξησφαλίσθησαν εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους σημαντικαὶ ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου διευκολύνσεις.

Αἱ ἐνεργηθεῖσαι συνενώσεις μεγάλως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς προόδου τῆς γεωργίας· ηὔξησε δέ, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὴν οἰκείαν ἀρχὴν ὑποβαλλομένων αἰτήσεων πρὸς συνένωσιν κτημάτων, ἰδίᾳ ἐν αἷς περιοχαῖς, ὡς ἐκ τῶν ἤδη ἐκτελεσθεισῶν συνενώσεων, οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ ἐμπράκτως ἐγνώρισαν τὰ ἐκ τούτων προκύπτοντα πλεονεκτήματα.

'Επ' εὐκαιρίᾳ τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1887 ἕως 1897 ἐκτελεσθεισῶν συνενώσεων, δὲν ἀνεφύησαν ἄξιαι λόγου δυσχέρειαι ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ὑφισταμένους πίνακας τοῦ κατάστρου καὶ τὰ βιβλία τῶν ὑποθηκῶν, ἀλλ' ἐπεβλήθη ἡ ἀνάγκη νέων καταμετρήσεων τῶν γαιῶν, διὰ μεθόδου μᾶλλον ἀκριβοῦς τῆς ἐφαρμοσθείσης πρὸς κατάρτισιν τοῦ χάρτου τοῦ κατάστρου, τούτου ἀποδειχθέντος ἀνεπαρκοῦς διὰ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος εἰδικὸν σκοπόν. Καίτοι ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὰς ἐνεργηθείσας συνενώσεις ἐνδιαφερομένων ὑποθηκικῶν πιστωτῶν καὶ ἄλλων ἐνεχομένων ἀνήρχετο εἰς περίπου 15,000, μολαταῦτα οὐδεμία ἔνστασις ἠγέρθη ἐναντίον τῶν προσχεδιασθέντων ἔργων.

'Ο νόμος τοῦ 1886 ὑπέστη, ἐν ἔτει 1899, μετατροπάς τινας (Novelle v. 9 Juni 1899, betr. die Flurbereinigung), ἐξ ἑνὸς ὑποδειχθείσας ἐκ τῆς πείρας, ἐξ ἄλλου δὲ ἐπιβληθείσας ὡς ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου γερμανικοῦ ἀστικοῦ κώδικος· εἰσήχθη μεταξὺ ἄλλων ἁπλοποίησις τῶν περὶ τῆς διακανονίσεως τῶν ὑποθηκῶν, διευκολύνσεις δὲ ὡς πρὸς τὴν

δροσήμανσιν τῶν κτημάτων παρέσχεν ὁ περὶ δροσημάνσεως νόμος τοῦ 1900.

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς σπουδαιότητος, ἣν ἐνέχει ἡ συνένωσις ἐσκορπισμένων κτημάτων, καὶ ἡ συγχρόνως ἐκτελουμένη διευθέτησις τῶν ἀγροτικῶν δρόμων, ἐξαπλοῦται ὁσημέραι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων, ἰδίᾳ δὲ τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν.

Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1887-1896 ὑπεβλήθησαν 592, ἐν δὲ τῇ περιόδῳ 1897-1903 ἕτεραι 580, αἰτήσεις πρὸς ἐνέργειαν κτηματικῶν συνενώσεων. Ἀπέναντι τούτων τῶν ἐν ὅλῳ 1172 αἰτήσεων, μέχρι τοῦ 1903 εἶχον ἐνεργηθῆ μετὰ ἐννόμου κύρους 417 συνενώσεις, εἶχε δὲ περατωθῆ ἡ σήμανσις ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀπομενούσης τῆς ἀποδόσεως ἐννόμου κύρους ἀναφορικῶς πρὸς 72 περιπτώσεις· ἀπερρίφθησαν 153, ἦσαν ἐν ἐπεξεργασίᾳ 69, διετάχθη ἡ ἐπεξεργασία ἑτέρων 185, ἦσαν δὲ ἁπλῶς προσημειωμέναι 276 αἰτήσεις.

Ἐν ταῖς ὡς ἀνωτέρω 489 περιπτώσεσιν, ἐνεργηθεισῶν (417) καὶ παρασκευασθεισῶν (72) συνενώσεων, ἐνδιεφέροντο 31,100 κτηματίαι, ἡ δὲ συνενωτέα ἔκτασις ἀπετελεῖτο ἐκ 42,821 ἑκταρίων. Ἐκ τῶν 417 ἐνεργηθεισῶν συνενώσεων μόνον 6 ἐνηργήθησαν διὰ καταναγκάσεως. Τὸ ἐκ τῶν ἐνεργηθεισῶν συνενώσεων προκῦψαν κέρδος ὑπολογίζεται ὡς ἀνερχόμενον ἐν συνόλῳ εἰς περίπου 12 ἑκατομμύρια μάρκων *. Ἐκ δὲ τοῦ ποσοῦ τούτου ἀνάγονται εἰς τὴν καθαυτὸ συνένωσιν τῶν κτημάτων ἄνω τῶν 9 ἑκατομμυρίων μάρκων (ἔκτασις τῶν συνενωθέντων κτημάτων περίπου 35,000 ἑκταρίων), εἰς δὲ τὴν διευθέτησιν τῶν ἀγροτικῶν δρόμων περίπου 3 ἑκατομμύρια μάρκων (ἐνεργηθεῖσαν ἐπὶ ἐδαφικῆς ἐκτάσεως περίπου 7,000 ἑκταρίων).

* 1 γερμανικὴ μάρκα = 1.24 φράγκα ἢ δραχμαὶ χρυσαῖ.

Ἡ δαπάνη πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν εἰρημένων ἔργων, κυμαίνεται κατὰ τὸ ἐμβαδὸν τῆς ὅλης συνενωτέας ἐκτάσεως, καὶ τὴν πεδινὴν ἢ ὀρεινὴν τοποθεσίαν αὐτῆς, καὶ τὴν μείζονα ἢ ἧττονα κατάτμησιν τῆς ἰδιοκτησίας, καὶ τὸ κανονικόν, ἢ μή, σχῆμα τῶν κτημάτων, κτλ. Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους διὰ τὸ ἔτος 1903/1904, σημειοῖ διὰ τὴν οἰκείαν ὑπηρεσίαν κονδύλιον ἐκ 272,000 μάρκων, καὶ καταβολὴν εἰς τὸ οἰκεῖον εἰδικὸν ταμεῖον ἐκ 35,000 μάρκων.

Ἤδη τὰ ἀρχαιότερα ἐγχώρια δίκαια, καὶ ἀστυνομικὰ διατάγματα, περιεῖχον διατάξεις ἐνδιαφερούσας τὰ τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς γεωργίας· ἐν τῷ ἐγχωρίῳ δικαίῳ τοῦ ἔτους 1756 λ. χ. περιέχονται διατάξεις περὶ νομῆς καὶ κυριότητος, περὶ μεταβιβάσεως ἀκινήτων κτημάτων, περὶ ἀγροτικῶν δουλειῶν, περὶ θήρας καὶ ἁλιείας, κτλ.· πρὸς δὲ ἴσχυον εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς χώρας οἰκεῖαι διατάξεις θεσπισθεῖσαι ὑπὸ τῶν κυριάρχων.

Ἐπανειλημμέναι προσπάθειαι πρὸς ἑνιαίαν διακανόνισιν τῶν πεπαλαιωμένων, εἰς πολλὰ δὲ σημεῖα ἀντιφασκουσῶν διατάξεων τῶν ἐνδιαφερουσῶν τὰ τῆς γεωργίας, ἀπέτυχον, μέχρις οὗ, κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐλήφθησαν τὰ ὑπὲρ τῆς γεωργίας θεμελιώδη σπουδαιότητα ἐνέχοντα μέτρα τῆς λεγομένης ἀπελευθερώσεως τῶν γαιῶν, καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας διὰ τῆς καταμετρήσεως καὶ ὁροθεσίας τῶν γαιῶν καὶ τῆς ἑδραιώσεως τῶν τε συναλλαγῶν ἐπὶ κτημάτων καὶ τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως, ὡς καὶ σειρὰ ἄλλων μέτρων ἀποβλεπόντων εἰς τὴν ἐκ τεχνικῆς ἀπόψεως ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας.

Διάφοροι τὰ τῆς γεωργίας ἐνδιαφέρουσαι διατάξεις, οὕτω π. χ. περὶ ἀγροφυλακῆς, περιέχονται ἐν τῷ ἀστυνομικῷ ποινικῷ νόμῳ τοῦ ἔτους 1871 καὶ τῷ τοῦ γερμανικοῦ Κράτους ποινικῷ νόμῳ.

Περὶ τὸ ἔτος 1880, ἡ βαυαρικὴ γεωργία εἶχε περιέλθει ἐν γένει εἰς δυσχερῆ θέσιν, ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου τῆς ἀλλοδαπῆς συναγωνισμοῦ, τοῦ συνεπάγοντος ἔκπτωσιν τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἰδίᾳ τῶν σιτηρῶν, καὶ ὡς ἐκ τοῦ αὐξάνοντος ὑποθηκικοῦ ἐπὶ τῶν γαιῶν χρέους, κτλ. Πάλιν δὲ τότε ἐπέδειξε τὸ Κράτος τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας αὐτοῦ μέριμναν, διὰ τῶν ληφθέντων νομοθετικῶν καὶ ἄλλων μέτρων, περὶ ὧν πάντων κατωτέρω ὁ λόγος.

Δυνάμει τοῦ περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν γαιῶν νόμου τοῦ ἔτους 1848 (Gesetz v. 4 Juni 1848 über die Aufhebung der standes- und gutsherrlichen Gerichtsbarkeit, und die Aufhebung, Fixirung und Ablösung von Grundlasten) περιῆλθεν εἰς τὸ Κράτος ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τῶν προνομιούχων τάξεων τῶν εὐγενῶν καὶ τιμαριούχων· τὰ ὑπὲρ τούτων ὑφιστάμενα, καθαρῶς προσωπικὰ τέλη, ὡς καί τινα ὡρισμένα βάρη, κατηργήθησαν ἄνευ ἀποζημιώσεως· ἀπηγορεύθη ἡ σύστασις τῆς ἄνευ ἐπικαρπίας κυριότητος, κατεστάθησαν πάγια τὰ μεταβιβαστικὰ τέλη, τὰ ἑδραιοῦντα τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος, ὡς καὶ πάντα τὰ κατὰ νόμον εἰσέτι ἰσχύοντα ἐπὶ κτημάτων τέλη καὶ φορολογικὰ βάρη, ὡρίσθη δὲ ὁ τρόπος τῆς τῶν τελευταίων τούτων ἐξαγορᾶς, ἤτοι τῆς ἀπὸ τούτων ἀπελευθερώσεως διὰ καταβολῆς ἀποζημιώσεως· ἀνεδέχθη δὲ τὸ Κράτος ἵνα μεσάσῃ κατὰ τὴν ἐξαγορὰν τῶν εἰς δικαιούχους ἰδιώτας καταβαλλομένων παγίων τελῶν, καὶ συνεστήθη ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἴδιον ταμεῖον· ὡς ἐκ τούτου ἀνέλαβε τὸ Δημόσιον σημαντικὴν ὑποχρέωσιν, ἀνερχομένην, τελευτῶντος τοῦ ἔτους 1888, εἰς ἄνω τῶν 155 ἑκατομμυρίων μάρκων (νῦν δὲ σχεδὸν εἰς τὸ διπλάσιον ποσόν). Τὸν νόμον τοῦ ἔτους 1848 συνεπλήρωσαν βραδύτερον νέοι οἰκεῖοι νόμοι τῶν ἐτῶν 1872, 1898, 1899, 1901.

Διὰ τοῦ περὶ ἐγγείου φόρου νόμου τοῦ ἔτους 1828 (Gesetz v. 15 August, die allgemeine Grundsteuer betr.) διετάχθη καὶ ἡ γενικὴ τῶν γαιῶν καταμέτρησις, ἡ περιλαμβάνουσα καὶ ἐκτάσεις τινάς, ἤδη προγενέστερον καταμετρηθείσας.

Ἡ διὰ τῆς μετροτραπέζης ἐκτελεσθεῖσα ἐργασία ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ τριγωνομετρικοῦ δικτύου πρώτης τάξεως, τοῦ ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου πρὸς καταρτισμὸν τοῦ τοπογραφικοῦ χάρτου τῆς χώρας ἐκτελεσθέντος.

Αἱ τοῦ κατάστρου χαρτογραφικαὶ ἐργασίαι, ἀρξάμεναι τῷ 1828, ἐπερατώθησαν τῷ 1871, διὰ ταύτας δὲ (κατώτεροι τριγωνισμοί, ἀποτύπωσις τῶν γαιῶν, λιθογράφησις τῶν φύλλων τοῦ χάρτου, ὑπολογισμὸς τῶν ἐμβαδῶν) ἐδαπανήθησαν 15,4 ἑκατομμύρια μάρκων. Αἱ δαπάναι πρὸς κατάρτισιν τοῦ χάρτου, κτλ. προστιθέμεναι εἰς τὰς δαπάνας διὰ τὴν ἀποτίμησιν τῶν προσόδων τῶν γαιῶν, διακανόνισιν τοῦ ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν φόρου, διαφόρους προκαταρκτικὰς ἐργασίας, γενικὰ ἔξοδα, ἀναθεωρήσεις, κτλ., ἀνῆλθον ἐν συνόλῳ εἰς περίπου 42,8 ἑκατομμύρια μάρκων, ὡς ὁλικὴ δαπάνη πρὸς κατάρτισιν τοῦ κατάστρου.

Πρὸς ἐκτέλεσιν πάσης τυχὸν ἀπαιτουμένης νέας καταμετρήσεως, ἐφαρμόζεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1875 ἡ διὰ θεοδολιδίου πολυγωνομετρικὴ μέθοδος καὶ ἡ διὰ κανόνων ἢ χαλυβδίνου ταινίας ἄμεσος καταμέτρησις τῶν γαιῶν (νέαι τεχνικαὶ ὁδηγίαι τοῦ ἔτους 1885).

Ὁ κατὰ νόμον τοῦ ἔτους 1828 ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς καταρτίσεως τοῦ χάρτου τοῦ κατάστρου γενόμενος προσδιορισμὸς τῶν ὁρίων τῶν κτημάτων ἀπέβη ἀνεπαρκής. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς διὰ τῆς μετροτραπέζης ἐπὶ τοῦ πεδίου ἐργασίας, ἐσημαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους προσωρινῶς διὰ πασσαλίσκων τὰ ὅρια τῶν κτημάτων· αὕτη δὲ ἡ προσωρινὴ σήμανσις ἐξηφανίζετο, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἢ καὶ συνήθως, ἅμα τῇ

περατώσει τῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου ἐργασιῶν· ἐξ οὗ καὶ ἐν πολλαῖς περιοχαῖς ἐπεκράτει ἀβεβαιότης ὡς πρὸς τὰ ὅρια τῶν κτημάτων.

Ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1830 ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ἡ ἀνάγκη σταθερᾶς σημάνσεως τῶν ὁρίων τῆς ἰδιοκτησίας· τὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῶν γενομένων προτροπῶν, ὅπως οἱ ἐνδιαφερόμενοι κτηματίαι προβῶσιν οἰκειοθελῶς εἰς τὴν σταθερὰν σήμανσιν τῶν ἑαυτῶν κτημάτων, ἀπέβησαν ὅλως μικρά. Εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, διὰ τῆς προσηκούσης σημάνσεως τῶν αὐτῶν ὁρίων, ἀπέβλεψεν ὁ νόμος τοῦ 1868 (Gesetz v. 16 Mai 1868, betr. die Vermarkung der Grundstücke). Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπεδείχθη ἀνεπαρκής, ἔκ τε νομικῆς καὶ ἐκ τεχνικῆς ἀπόψεως· ἡ πρὸς ὁροσήμανσιν ὑποχρέωσις ἦτο πολὺ περιωρισμένη, ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς περίπλοκος, ἡ δαπάνη πολὺ μεγάλη διὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους, ἡ διὰ ποινικῶν διατάξεων ὑπεράσπισις τῶν ὁροσήμων ἀνεπαρκής, κτλ. Καὶ αἱ νέαι περὶ καταμετρήσεως τῶν γαιῶν τεχνικαὶ ὁδηγίαι περιωρίσθησαν εἰς προσωρινὴν μόνον πασσάλωσιν τῶν ὁρίων τῶν κτημάτων. Εἰς διόρθωσιν τούτων πάντων ἀπέβλεψεν ὁ περὶ ὁροσημάνσεως νέος νόμος τοῦ ἔτους 1900 (Gesetz v. 30 Juni 1900, betr. die Abmarkung der Grundstücke) ὁ, ὡς ἀναφέρεται, σημειῶν ἐπιτυχίαν.

Τοὺς ἐκ προγενεστέρων χρόνων ἰσχύοντας οἰκείους νόμους ἀντικατέστησεν ἐν τῇ δεξιόθεν τοῦ Ῥήνου Βαυαρίᾳ ὁ περὶ ὑποθηκῶν νόμος τοῦ ἔτους 1822 (Hypothekengesetz v. 1 Juni 1822), ὁ βραδύτερον ἐπανειλημμένως ὑποστὰς τροποποιήσεις καὶ προσθήκας, ἐπιδράσας δὲ λυσιτελῶς ἐπὶ τῆς ἐμψυχώσεως καὶ ἑδραιώσεως τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως. Μολαταῦτα, τὸ βαυαρικὸν σύστημα τῆς δημοσιότητος τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων, οὗ τὸν κύριον μοχλὸν ἀπετέλει τὸ βιβλίον τῶν ὑποθηκῶν, οὐδόλως ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τῶν

ἐντελεστέρων γερμανικῶν συστημάτων, τῶν καθιερωσάντων τὰ καθαυτὸ κτηματικὰ βιβλία.

Ἐν δὲ τῷ Παλατινάτῳ ἦτο ἔτι μᾶλλον ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη μεταρρυθμίσεως τοῦ ἰσχύοντος, ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ἀστικοῦ νόμου, ὑποθηκικοῦ συστήματος, τοῦ παρεμβάλλοντος σημαντικὰ προσκόμματα εἰς τὴν ἐπενέργειαν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως. Εἰς τοιαύτην δὲ μεταρρύθμισιν ἀπέβλεψεν οἰκεῖος νόμος τοῦ ἔτους 1888 (Gesetz v. 26 April 1888, betr. die Abänderung von Bestimmungen des in der Pfalz geltenden Hypotheken-und Vormundschaftsrechtes), ὁ θεωρηθεὶς καὶ ὡς προετοιμάζων τὴν ὁδὸν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Ὑψίστην σπουδαιότητα διὰ τὰς συναλλαγὰς ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων καὶ διὰ τὴν ἐπενέργειαν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως σημειοῖ ἡ ἐν ἁπάσῃ τῇ Βαυαρίᾳ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τῶν καθαυτὸ κτηματικῶν βιβλίων, ἡ ἐπιβληθεῖσα ὡς ἐκ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1900 ἐν ἁπάσῃ τῇ Γερμανίᾳ ἐφαρμοσθέντος νέου γερμανικοῦ ἀστικοῦ κώδικος, συγχρόνως πρὸς τοῦτον, εἰσαχθέντων καὶ τῶν ἑνιαίων γερμανικῶν νόμων περὶ κτηματικῶν βιβλίων, περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως, κτλ.

Κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὑποθηκικοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1822, ἀνεφύη ἡ ἰδέα τῆς ἐπὶ συνεταιρικῶν βάσεων ὀργανώσεως πιστωτικῶν συνδέσμων, ἐξυπηρετούντων τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν, ἐγένοντο δὲ καὶ ἐπανειλημμέναι δοκιμαὶ ἐν τοιούτῳ πνεύματι (1825, 1836), ἀλλὰ βραδύτερον κατίσχυσεν ἡ διὰ τῶν Τραπεζῶν ἐξυπηρέτησις τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως.

Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1835-1869, ὅθεν ἐπὶ 34 ἔτη, ἡ «Bayerische Hypotheken - und Wechselbank» ἦτο ἡ μόνη Τράπεζα ἡ ἐξυπηρετοῦσα τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν.

Περὶ τὸ ἔτος 1864, αἱ πιστωτικαὶ ἀνάγκαι τῶν γεωργῶν ἦσαν μεγαλείτεραι ἢ ἄλλοτέ ποτε· συνεπείᾳ ὑπερτιμήσεως τῶν

προϊόντων, καλῶν ἐσοδειῶν καὶ ταχείας προόδου τῆς τεχνικῆς γεωργικῆς ἐργασίας, εἶχον ὑψωθῆ σημαντικῶς αἱ τιμαὶ τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ηὔξανεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ ὑπὸ τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων ζήτησις κεφαλαίων, πρὸς ὡς οἷόν τε μᾶλλον ἁρμοδίαν ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς· καὶ δή, ἐζητοῦντο δάνεια μακροπρόθεσμα, ἐπὶ μικρῷ τόκῳ καὶ ἐπὶ ἀποτίσει ἀνὰ δόσεις. Τὸ μόνον λειτουργοῦν μέγα πιστωτικὸν κατάστημα, ἡ Hypotheken-und Wechselbank, εἶχεν ἤδη διαθέσει εἰς ὑποθηκικὰ δάνεια τὸ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ διαθέσιμον κεφάλαιον αὐτοῦ. Πρὸς ἀποσόβησιν τῆς ἐπικρατούσης ἀνάγκης ὑποθηκικῶν δανείων, τὴν 1 Φεβρουαρίου 1864, ἐχορηγήθη ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰς τὴν μνησθεῖσαν Τράπεζαν ἡ ἄδεια πρὸς ἔκδοσιν ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν (Pfandbriefe), ἀξίας περίπου 51,4 ἑκατομμυρίων μάρκων· σημειοῖ δὲ ἡ ἔναρξις τῆς ἐκδόσεως ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν, καὶ ἡ μετέπειτα σύστασις καὶ ἄλλων πιστωτικῶν ἱδρυμάτων ἐκδιδόντων ὑποθηκικὰς ὁμολογίας, συμβὰν ὑψίστης σημασίας διὰ τὴν ἐξ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἐνίσχυσιν τῆς γεωργίας. Μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1866 ἐξηντλήθη τὸ ὡς ἀνωτέρω ποσόν, ἵνα μὴ δὲ ἐπέλθῃ διακοπὴ τῶν ἐπὶ ὑποθήκῃ δανειστικῶν πράξεων, ηὐξήθη τὸ κεφάλαιον τῶν ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν ἐν ἔτει 1866 εἰς 103, ἐν ἔτει 1872 εἰς 1714, καὶ ἐν ἔτει 1874 εἰς 1885 ἑκατομμύρια μάρκων. Βραδύτερον δὲ ὡρίσθησαν ὡς ἀνώτατος ὅρος διὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν, ἐν ἔτει 1879 343, ἐν ἔτει δὲ 1883 371 ἑκατομμύρια μάρκων· τελευτῶντος δὲ τοῦ ἔτους 1888 ὑπῆρχον ἐν κυκλοφορίᾳ ὑποθηκικαὶ ὁμολογίαι ὀνομαστικῆς ἀξίας 465,7 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ἐν ἔτει 1869, ἱδρύεται ἐν Μονάχῳ ἡ «Bayerische Vereinsbank», ἐκδίδουσα καὶ ὑποθηκικὰς ὁμολογίας, ἔχουσα δὲ τοιαύτας ἐν κυκλοφορίᾳ κατὰ τὸ 1883 ἀξίας 85,5, τῷ

1886 ἀξίας 114, τῷ 1888 ἀξίας 143 ἑκατομμυρίων μάρκων. Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον, ἱδρύονται ἡ «Bayerische Handelsbank», παρέχουσα ὑποθηκικὰ δάνεια μόνον ἐπὶ ἀστικῶν κτημάτων, καὶ ἡ ἐν Νυρεμβέργῃ «Vereinsbank», δανείζουσα ἐπὶ ὑποθήκῃ κυρίως μὲν ἐπὶ ἀστικῶν κτημάτων (1888, 121,5 ἑκατομμύρια μάρκων), ὀλιγώτερον δὲ ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων (5,3 ἑκατομμύρια μάρκων).

Ἐν ἔτει 1871, ἱδρύεται ἐν Μονάχῳ ἡ «Süddeutsche Bodencreditbank», ἡ ἐκδίδουσα καὶ ὑποθηκικὰς ὁμολογίας, ἐπεκτείνουσα δὲ τὰς αὐτῆς ἐργασίας ἐν ἁπάσῃ τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἔν τισι χώραις τῆς Αὐστρίας. Αὕτη εἶχεν εἰς κυκλοφορίαν ὑποθηκικὰς ὁμολογίας, τῷ 1879 ἀξίας 164,4, τῷ 1882 ἀξίας 206,6, τῷ 1885 ἀξίας 243,7, τῷ 1888 ἀξίας 276,6 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Διὰ τὸ Παλατινᾶτον τοῦ Ρήνου ἱδρύθη ἐν ἔτει 1886, ἡ «Pfälzische Hypothekenbank» ἐν Ludwigshafen.

Κατὰ τὴν πρώτην εἰσαγωγὴν τῶν ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν (1864) ἀνεφύησαν δυσχέρειαί τινες, ἰδίᾳ ἐν σχέσει πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τῆς τῶν κτημάτων ἀξίας, τῆς συχνάκις μᾶλλον τοῦ δέοντος ὑπερτιμωμένης. Ἐν συνόλῳ, ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν οἱ ἰδιῶται κεφαλαιοῦχοι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὁσημέραι ἀπέσυρον τὰ κεφάλαια αὐτῶν ἀπὸ τῆς εἰς τὴν ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν παροχῆς δανείων, τὰ δὲ εταιρικὰ πιστωτικὰ ἱδρύματα δὲν εἶχον εἰσέτι ἀναπτυχθῇ ἀρκούντως, αἱ ὑποθηκικαὶ Τράπεζαι, αἱ ἐκδίδουσαι ὑποθηκικὰς ὁμολογίας, παρέσχον τῇ ἀγροτικῇ ἰδιοκτησίᾳ ὑπηρεσίας οὐχὶ ἀσημάντους, καίτοι ἴσως ὑπερβολικῶς ἀμειφθείσας. Κατὰ τὰ ἔτη 1881—1886 ἐνεργεῖται ὑπὸ τῶν ὑποθηκικῶν Τραπεζῶν σπουδαία μετατροπὴ τῶν ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν, συνεπάγουσα ἔκπτωσιν τοῦ τόκου εἰς ὄφελος τῶν ὀφειλετῶν. Τὰ τῶν μετοχικῶν ὑποθηκικῶν Τραπεζῶν ἐκανονίσθησαν ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον διὰ τοῦ οἰκείου νόμου τοῦ γερμανικοῦ Κράτους, ἀπὸ 13 Ἰουλίου 1899.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1896, ἐκυκλοφόρουν ὑποθηκικαὶ ὁμολογίαι τῶν διαφόρων Τραπεζῶν, ἀξίας 1709, ἐν ἔτει δὲ 1902 ἀξίας 2371 ἑκατομμυρίων μάρκων. Τὰ δὲ ὑποθηκικὰ δάνεια τῶν Τραπεζῶν ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων, ἐν Βαυαρίᾳ κειμένων, ἀνήρχοντο ἐν ἔτει 1897 εἰς περίπου 390,1, καὶ ἐν ἔτει 1902 εἰς περίπου 420,3 ἑκατομμύρια μάρκων.

Ἐν ἔτει 1895, ὑπεβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν πρότασις ἀφορῶσα εἰς τὴν παρασκευὴν νομοσχεδίου περὶ συστάσεως ὑποθηκικῆς Τραπέζης, διευθυνομένης ὑπὸ τοῦ Κράτους, ἡ δὲ περὶ ἧς ὁ λόγος πρότασις ἐδικαιολογεῖτο ὡς ἑξῆς· οἱ ὅροι, ἐλέγετο, ὑφ' οὓς αἱ ἰδιωτικαὶ Τράπεζαι παρέχουσι δάνεια εἰς τοὺς γεωργοκτηματίας, εἶνε ἐν μέρει λίαν ἐπαχθεῖς, οἱ δὲ ὀφειλέται, ὡς ἐκ τῶν, κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν, μικρῶν ἐκ τῆς γεωργίας προσόδων, δυσκολεύονται συχνάκις ν' ἀνταποκρίνωνται εἰς τὰς αὐτῶν ὑποχρεώσεις, μόνον δὲ ὑποθηκικὴ Τράπεζα, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κράτους, Τράπεζα μὴ δίδουσα μερίσματα κέρδους, μὴ συνεπάγουσα διοικητικὴν δαπάνην τοσοῦτο σημαντικὴν ὅσον ἡ τῶν ἰδιωτικῶν Τραπεζῶν, δύναται ν' ἀνταποκριθῇ ἀκριβῶς εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πρότασις ἀπέβλεπεν εἰς ἵδρυσιν ὑποθηκικῆς Τραπέζης, ὠργανωμένης ἐπὶ βάσεων συνεταιριστικῶν, μόνον δὲ διευθυνομένης ὑπὸ τοῦ Κράτους· ἐνῷ οἰκεία σύστασις, διατυπωθεῖσα ὑπὸ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας, ἀπέβλεψεν εἰς ἀποκλειστικὸν τοῦ Κράτους ἵδρυμα· ἐναντίον τῆς τελευταίας ταύτης ἰδέας, ἤγουν τῆς ἰδέας τοῦ ν' ἀναλάβῃ τὸ Κράτος ἐπιχείρησιν ὑποθηκικῶν δανειστικῶν πράξεων, καὶ πρὸς ταύτην συνδεομένην ἐγγύησιν διὰ τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ νέου πιστωτικοῦ ἱδρύματος, ἠγέρθησαν, μεταξὺ ἄλλων, καὶ κατ' ἀρχὴν ἐνδοιασμοί. Ταῦτα πάντα λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν ἡ Βουλή, ἐνετείλατο τῇ Κυβερνήσει, ἵνα μεριμνήσῃ περὶ ὅσον οὔπω ἱδρύσεως, ἐπὶ βάσεων συνεταιριστικῶν, ὑποθηκικῆς Τραπέζης ἀπολαμβανούσης ἐπιχορήγησιν τοῦ Δημοσίου· διὰ νόμου δὲ

τοῦ ἔτους 1896 ἐξουσιοδοτήθη ἡ Κυβέρνησις ἵνα ἱδρύσῃ τοιοῦτον πιστωτικὸν κατάστημα καὶ παραχωρήσῃ αὐτῷ ἀτόκως 1 ἑκατομμύριον μάρκων, ἐπὶ ἀποτίσει μετὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς Τραπέζης μέσων, προκαταβάλῃ δέ, ἐν ἀνάγκῃ, καὶ ποσὸν μέχρι 1 ἑκατομμυρίου μάρκων, ἐπὶ τόκῳ 3 %, πρὸς δὲ παράσχῃ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς λειτουργίας τῆς Τραπέζης ἀρωγὴν ἐξ 60,000 μάρκων δι' ἔξοδα διευθύνσεως. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1896 ἱδρύθη, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Βαυαρικὴ Γεωργικὴ Τράπεζα» (Bayerische Landwirtschaftsbank) ἑταιρικὸς σύνδεσμος ὑποθηκικῆς πίστεως, σκοπῶν τὴν εἰς τὰ μέλη αὐτοῦ (γαιοκτήμονας, ἀγροτικοὺς δήμους, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ οἰκείου νόμου ἐγγεγραμμένους ἑταιρικοὺς συνδέσμους, κτλ.), παροχὴν χρεωλυτικῶν ὑποθηκικῶν δανείων ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ δασῶν, καὶ δανείων, ἄνευ ἐγγραφῆς ὑποθήκης, εἰς ἀγροτικοὺς δήμους· εἰς τὴν Τράπεζαν παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν, γενομένων ἀποδεκτῶν διὰ δικαστικὰς καταθέσεις ὑπὲρ ἀνηλίκων, κτλ. Ἡ γεωργικὴ Τράπεζα ἤρχισε λειτουργοῦσα ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου 1897, προσχωρησάντων 27 μελῶν, κατὰ τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς· μέχρι δὲ τέλους Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἠριθμοῦντο 727 μέλη, —ἄλλοι δὲ 80 περίπου ἦσαν οἱ αἰτησάμενοι προσχώρησιν— καὶ ὑπεβλήθησαν τῇ Τραπέζῃ 2,937 αἰτήσεις πρὸς παροχὴν δανείων, δι' ἐν συνόλῳ ἄνω τῶν 26 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο δεκταὶ 901 αἰτήσεις, δι' ἄνω τῶν 5 ἑκατομμυρίων μάρκων, κατεβλήθησαν δέ, μέχρι τῆς μνησθείσης ἐποχῆς, 3,4 ἑκατομμύρια μάρκων ἐπὶ 401 δανείων ὑποθηκικῶν, καὶ 261,000 μάρκων ἐπὶ 14 δανείων εἰς δήμους, ἐτέθησαν δὲ εἰς κυκλοφορίαν, ὑπὸ τῆς Τραπέζης, ὑποθηκικαὶ ὁμολογίαι ἀξίας περίπου 1,5 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ἔκτοτε μεγάλως, καὶ τάχιστα, ἀνεπτύχθη ἡ γεωργικὴ Τράπεζα αὐξησάντων καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους αὐτῇ παρεχομένων

προκαταβολῶν. Ἤδη κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1897 ἠριθμοῦντο 1109 μέλη, τὸ ὁλικὸν κεφάλαιον ἐγγυήσεως ἀνήρχετο εἰς 1,8 ἑκατομμύρια μάρκων, τὰ χορηγηθέντα ὑποθηκικὰ δάνεια ἀνήρχοντο εἰς 5,8, αἱ ἐν κυκλοφορίᾳ τεθεῖσαι ὑποθηκικαὶ ὁμολογίαι εἰς 4,8 ἑκατομμύρια, καὶ τὰ εἰς τοὺς δήμους δάνεια εἰς 303,000 μάρκων. Κατὰ δὲ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1903, ἠριθμοῦντο 8,344 μέλη, τὸ ὁλικὸν κεφάλαιον ἐγγυήσεως ἀνήρχετο εἰς 15,8, τὰ χορηγηθέντα ὑποθηκικὰ δάνεια εἰς 54,6, αἱ ἐν κυκλοφορίᾳ τεθεῖσαι ὑποθηκικαὶ ὁμολογίαι εἰς 47,2, καὶ τὰ εἰς τοὺς δήμους δάνεια εἰς 5,2 ἑκατομμύρια μάρκων.

Εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων σημαντικῶς συντρέχουσι καὶ αἱ περιουσίαι τῶν δήμων καὶ τῶν ἀγαθοεργῶν καὶ ἄλλων ἱδρυμάτων, αἱ κατὰ προτίμησιν εἰς ὑποθηκικὰ δάνεια τοποθετούμεναι, συμφώνως πρὸς τὰς οἰκείας διατάξεις τοῦ ἔτους 1869 (k. Verordnung v. 31 Juli 1869, die Kapitalsausleihungen der Gemeinden und Stiftungen betr., καὶ οἰκεῖαι ἐκτελεστικαὶ ὑπουργικαὶ διατάξεις). Ἐπισήμως ἐξηκριβώθη ὅτι ἐν μόνῳ τῷ νομῷ τῆς Ἄνω Βαυαρίας, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1884, ὑπὸ δημοτικῶν ταμείων καὶ ἀγαθοεργῶν καὶ ἄλλων ἱδρυμάτων εἶχον παρασχεθῇ δάνεια ἐπὶ ὑποθήκῃ ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων, ἀνερχόμενα εἰς περίπου 30,2 ἑκατομμύρια μάρκων· κατ' ἀναλογίαν δὲ ὑπελογίζετο ὅτι τὸ δι' ἅπασαν τὴν χώραν οἰκεῖον κονδύλιον ἀνήρχετο εἰς περίπου 145 ἑκατομμύρια μάρκων. Ἡ πρόσοδον ἀποφέρουσα περιουσία τῶν παντὸς εἴδους ἱδρυμάτων ἐκκλησιαστικῶν, ἀγαθοεργῶν, κτλ., ὑπελογίζετο ὡς ἀνερχομένη ἐν ἔτει 1893 εἰς ἄνω τῶν 456 ἑκατομμυρίων μάρκων· ἐθεωρεῖτο δὲ ὅτι ἄνω τοῦ ἡμίσεος ταύτης ἦτο τοποθετημένον εἰς ὑποθηκικὰ δάνεια, ἐξυπηρετοῦντα ἰδίᾳ τὴν τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων ὑποθηκικὴν πίστιν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1901 τὰ ἐν λόγῳ ἱδρύματα εἶχον προσοδοφόρον περιουσίαν ἀξίας ἄνω τῶν 545 ἑκατομμυρίων μάρκων,

ἐξ ὧν περίπου 227,5 ἀναλογοῦντα εἰς τὰ ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς ἱδρύματα.

Ἐν ἔτει 1901, ὅλοι ὁμοῦ οἱ δῆμοι εἶχον περιουσίαν προσοδοφόρον ἐκ περίπου 91,8, ἑκατομμυρίων μάρκων, ἐξ ὧν 24,9 ἀναλογοῦντα εἰς τοὺς ἀγροτικοὺς δήμους· ἀλλ' ἐκ τούτων ὅλως μικρότατον ποσὸν ἐξυπηρέτει τὴν τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων ὑποθηκικὴν πίστιν.

Καὶ τὰ διαφόρου εἴδους ταμιευτήρια ἐξυπηρετοῦσι τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, ὡς φαίνεται δέ, κυρίως λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀναγκῶν τῶν μικρῶν ἀγροτικῶν κτημάτων. Τὰ ὑπ' αὐτῶν εἰς ὑποθηκικὰ δάνεια τοποθετημένα κεφάλαια ἀνήρχοντο ἐν ἔτει 1878 εἰς 33,0, ἐν ἔτει 1887 εἰς 61,2 ἑκατομμύρια μάρκων.

Ἐν ἔτει 1899, ὑφίσταντο 188 δημοτικὰ καὶ 152 ἐπαρχιακὰ ταμιευτήρια· αἱ ἐν τούτοις καταθέσεις ἀνήρχοντο εἰς 331, τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ ὑποθήκῃ δανεισθέντα ποσὰ εἰς 173, ἐξ ὧν 107 ἑκατομμύρια μάρκων ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων. Ἐν ἔτει 1901, τὰ ὑποθηκικὰ δάνεια ἀνήρχοντο εἰς 183, ἐξ ὧν 113 ἑκατομμύρια μάρκων ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων.

Τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων ἐξυπηρετοῦσι καὶ τὰ δι' ἐργάτας ἀσφαλιστικὰ (κατὰ τῶν ἀσθενειῶν, γήρατος, κτλ.) ἱδρύματα, τὰ συσταθέντα συνῳδὰ πρὸς τὸν γερμανικὸν νόμον τοῦ ἔτους 1889 (Reichsgesetz v. 22 Juni 1889, über die Invaliditäts-und Altersversicherung der Arbeiter). Τὰ ὑπὸ τούτων παρεχόμενα ὑποθηκικὰ δάνεια ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων ἀνήρχοντο κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1896 εἰς 3,4, τέλη δὲ τοῦ 1902 εἰς ἄνω τῶν 9,6 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ἐπὶ τῷ εἰδικῷ σκοπῷ τῆς εἰς γεωργοὺς καὶ εἰς συνδέσμους γεωργῶν καὶ εἰς δήμους παροχῆς δανείων χρησιμοποιουμένων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν παντοειδῶν βελτιώσεων τοῦ ἐδάφους, οἷον ἔργων ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως, διευθετήσεως ῥυάκων καὶ ἰδιωτικῶν ποταμῶν, προστασίας τῆς ὄχθης

αὐτῶν, ἀνεγέρσεως προχωμάτων ἐναντίον πλημμύρας, γονιμοποιήσεως χέρσων γαιῶν, βελτιώσεων ἀγρῶν καὶ λειμώνων, πρὸς δὲ καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν ἀγροτικῶν δρόμων καὶ τὴν ἀναδάσωσιν δημοτικῶν χέρσων ἐκτάσεων, συνιστᾶται διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1884 ἴδιον πιστωτικὸν ἵδρυμα, ἡ «Bayerische Landescultur-Rentenanstalt», λαμβάνον ἐπιχορήγησιν τοῦ Κράτους καὶ ὑπὸ τούτου διευθυνόμενον καὶ ἐκδίδον ἴδια γραμμάτια (Rentenscheine)· ὁ νόμος τοῦ 1884 ὑπέστη τροποποιήσεις καὶ συμπληρώσεις διὰ τοῦ νέου νόμου τοῦ 1900, τοῦ ἀποβλέψαντος εἰς ἔτι μείζονα ἐπέκτασιν τῆς ἐπενεργείας τοῦ ἐν λόγῳ ἱδρύματος. Ἡ ἐν ἔτει 1898 ἐξ 8 ἑκατομμυρίων μάρκων ἐπιχορήγησις τοῦ Δημοσίου αὐξάνεται εἰς τὸ διπλάσιον ποσὸν ἐν ἔτει 1902. Τὰ διάφορα ὑπὸ τοῦ πιστωτικοῦ ἱδρύματος χορηγηθέντα δάνεια, ἀνήρχοντο εἰς 77,000 μάρκων κατὰ τὸ ἔτος 1884, ἔκτοτε δὲ σχεδὸν ἐξακολουθητικῶς ηὔξησαν, ἀνελθόντα εἰς ἄνω τῶν 2 ἑκατομμυρίων μάρκων κατὰ τὸ ἔτος 1903· ἐν δὲ τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1884 - 1903 ἀνῆλθον τὰ ἐν λόγῳ δάνεια ἐν συνόλῳ εἰς περίπου 13,7 ἑκατομμύρια μάρκων, ἐξ ὧν 2 ἑκατομμύρια μάρκων ἐχρησιμοποιήθησαν δι' ἔργα ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως, 0,8 διὰ διευθέτησιν ποταμῶν καὶ ἀνέγερσιν προχωμάτων, 0,8 διὰ κατασκευὴν ἀγροτικῶν δρόμων, 9,7 δι' ὕδρευσιν ἀγροτικῶν δήμων.

Τὰ τῆς ἐπενεργείας τῆς προσωπικῆς πίστεως τῶν κτηματιῶν δὲν ἀνεπτύχθησαν τόσον εὐρέως, μηδὲ τόσον ταχέως, ὅσον τὰ τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως, ἥτις ἦτο ἡ κυρίως ἐξυπηρετήσασα τὰς πιστωτικὰς τῆς γεωργίας ἀνάγκας.

Τῇ ἐπιχορηγήσει τοῦ Βασιλέως, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1828 ἱδρύθησαν ἀνὰ τοὺς διαφόρους νομοὺς πιστωτικὰ «βοηθητικὰ ταμεῖα», προωρισμένα εἰς τὴν εἰς γαιοκτήμονας, κτλ. πρὸς συντήρησιν τῶν ἑαυτῶν κτημάτων, ἐν περιπτώσεσιν ἀνάγκης, μὴ ἐξ ἰδίου πταίσματος προερχομένης, παροχὴν δανείων

ἐπὶ μικρῷ τόκῳ, εὐκόλως ἐξοφλουμένων, ἄνευ δὲ συστάσεως ὑποθήκης. Ἐν ἔτει 1901, τὰ τῶν ἐν λόγῳ ταμείων ὁλικὰ κεφάλαια ἀνήρχοντο εἰς ἄνω τῶν 800,000 μάρκων, τὸ μεῖζον δὲ μέρος αὐτῶν ἦτο τοποθετημένον εἰς δάνεια χορηγηθέντα εἰς μικρὰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις.

Πρὸς τὸν αὐτόν, ὡς ἀνωτέρω, σκοπὸν ἱδρύθησαν καὶ ἐν πολλαῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐπαρχιακὰ πιστωτικὰ ταμεῖα.

Τὴν προσωπικὴν τῶν γαιοκτημόνων πίστιν ἐξυπηρετοῦσι πολλαπλῶς καὶ τὰ ταμιευτήρια, ἰδίᾳ δὲ οἱ ἑταιρικοὶ πιστωτικοὶ σύνδεσμοι.

Ἐν ἔτει 1866, ὑποκινεῖ ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία, ὑποστηρίζει δὲ θερμῶς ἡ Κυβέρνησις, τὴν ἀνὰ νομοὺς σύστασιν πιστωτικῶν συνδέσμων· ἱδρύθησαν δὲ καί τινες τοιοῦτοι σύνδεσμοι.

Μᾶλλον ἐπιτυχῆ ἀπέβησαν τὰ κατὰ τὸ σύστημα Schultze-Delitzsch ἑταιρικὰ πιστωτικὰ ἱδρύματα, κατὰ στενωτέρας περιφερείας συσταθέντα καὶ ἐν αὐταῖς δρῶντα, — καίτοι κυρίως οὐχὶ εἰς τὴν γεωργικήν, ἀλλ' εἰς τὴν βιομηχανικὴν πίστιν ἀποβλέψαντα.—Τὰ πρῶτα, μείζονός τινος σημασίας τοιαῦτα ἱδρύματα συνιστῶνται κατὰ τὰ ἔτη 1865-1868, ὡς σύνδεσμοι περιωρισμένης ἐγγυήσεως, χορηγοῦντες δάνεια μόνον εἰς τὰ μέλη αὐτῶν. Ἐν ἔτει 1902 ὑφίσταντο 124 τοιοῦτοι πιστωτικοὶ σύνδεσμοι, μεθ' 60,880 μελῶν, ἐξ ὧν ἄνω τῶν 12,000 ἦσαν γεωργοί. Οἱ σύνδεσμοι ἐλειτούργησαν συμφώνως πρὸς τὸν οἰκεῖον βαυαρικὸν νόμον τοῦ ἔτους 1869 καὶ τὸν γερμανικὸν νόμον τοῦ ἔτους 1873 (Bayr. Gesetz v. 29 April 1869, καὶ Reichsgesetz v. 23 Juni 1873, die privatrechtliche Stellung der Erwerbs-und Wirtschaftsgesellschaften betr.), καὶ τὸν μετέπειτα γερμανικὸν νόμον τοῦ ἔτους 1889.

Τῷ 1877 ἤρξαντο ἱδρυόμενα, ἰδιωτικῇ πρωτοβουλίᾳ, ἑταιρικὰ πιστωτικὰ καὶ ταμιευτικὰ ταμεῖα κατὰ τὸ σύστημα Raiffeisen· μέχρι τοῦ ἔτους 1889 ἱδρύθησαν 197 τοιαῦτα, συνεστάθη δὲ ἐν ἔτει 1881, καὶ εἶδός τι κεντρικοῦ αὐτῶν

γραφείου· ἀλλὰ τούτου ἡ ὀργάνωσις, ὡς καὶ τὰ τῶν πιστωτικῶν συνδέσμων ἐν γένει, ἐτροποποιήθησαν βραδύτερον, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ οἰκείου γερμανικοῦ νόμου τοῦ 1889 (Reichsgesetz v. 1 Mai 1889, betr. die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften), ἀφ' ἧς ἐποχῆς, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ νόμου τούτου, ηὔξησε σημαντικῶς ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἐπενέργεια τῶν ἐν λόγῳ πιστωτικῶν ταμείων· ἐν ἔτει 1891, ἠριθμοῦντο 438 τοιαῦτα, ἐν ἔτει 1894 988, ἐν ἔτει 1896 1724 μὲ 115,141 μέλη καὶ ταμιακὴν κυκλοφορίαν 195,2 ἑκατομμυρίων μάρκων, ἐν ἔτει 1902 2467 ταμεῖα μὲ 194,103 μέλη καὶ κυκλοφορίαν 347,8 ἑκατομμυρίων μάρκων. Σπουδαιότατον μέτρον πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν πιστωτικῶν ταμείων ἀπετέλεσεν ἡ, ἐν ἔτει 1893, τῇ ἀρωγῇ τοῦ Δημοσίου (χρηματικὴ ἐπιχορήγησις, διευκολύνσεις), σύστασις τῆς βαυαρικῆς Ἑνώσεως, τῶν, κατὰ τὸ σύστημα Raiffeisen, γεωργικῶν πιστωτικῶν ταμείων· ἡ ἕνωσις αὕτη σκοπεῖ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐξεύρεσιν κεφαλαίων ὡς καὶ τοποθέτησιν διαθεσίμων χρημάτων, ὡς καὶ τὴν γενικὴν ἐπίβλεψιν τῶν ταμείων. Ἡ ἕνωσις καὶ τὸ πρὸς ταύτην συνδεθὲν κεντρικὸν ταμεῖον ἤρξαντο λειτουργοῦντα τὴν 1 Ἰανουαρίου 1894· λήγοντος τοῦ 1894, εἶχον προσχωρήσει εἰς τὴν ἕνωσιν 448 ταμεῖα μετὰ 30,000 μελῶν, ἐν ἔτει δὲ 1896 ἠρίθμει ἡ ἕνωσις 1171 ταμεῖα μετὰ 73,000 μελῶν. Εἰς τὸ κεντρικὸν ταμεῖον εἶχον προσχωρήσει ὡς μέλη αὐτοῦ, τελευτῶντος τοῦ 1894, 351 ταμεῖα, ὁλικῆς ταμιακῆς κυκλοφορίας 7,9 ἑκατομμυρίων μάρκων, τῷ 1896 960 ταμεῖα, ὧν ἡ κυκλοφορία ἦτο 40,4 ἑκατομμυρίων μάρκων, περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ 1903 1885 ταμεῖα, κυκλοφορίας 220,4 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ἐν ἔτει 1881 προβάλλει ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἐνέχει ἡ στατιστικὴ ἐξακρίβωσις τῆς δι' ὑποθηκῶν ἐπιβαρύνσεως τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, ἀλλ' ἡ Κυβέρ-

νησις ἐξαίρει τὰς δυσχερείας προσηκόντως ἀκριβοῦς τινος τοιαύτης ἐρεύνης. Ἐκ νέου τῷ 1887, ὑποκινεῖται ἐν τῇ Βουλῇ ἡ ἐνέργεια ἐπισήμου περὶ τῶν ὑποθηκικῶν χρεῶν στατιστικῆς ἐρεύνης, πάλιν δὲ ἡ Κυβέρνησις ἐξαίρει τὸ δυσχερὲς τῆς τοιαύτης ἐρεύνης. Εἰς συμπεράσματά τινα, ἀναγόμενα εἰς τὴν στατιστικὴν τῶν ὑποθηκικῶν χρεῶν, ὑποβοηθοῦσι (1890) μόνον αἱ πληροφορίαι ἐκ τῶν ἀπολογισμῶν καὶ ἐκθέσεων τῶν τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν ἐξυπηρετούντων πιστωτικῶν ἱδρυμάτων· οὕτω λ. χ. συνεπάγεται ὅτι αἱ ὑποθηκικαὶ Τράπεζαι, ἐξαιρουμένης τῆς Hypotheken-und Wechselbank, παρέχουσι δάνεια, κυρίως ἐπὶ μεγάλων κτημάτων, ὅτι δέ, ἐν γένει, αἱ ἐργασίαι τῶν ὑποθηκικῶν Τραπεζῶν ἀναπτύσσονται μᾶλλον ἐντὸς τῶν πόλεων, ἢ ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς.

Στατιστικαὶ περὶ τῶν ὑποθηκῶν ἐξακριβώσεις ἐνηργήθησαν, ἐν ἔτει 1895, ἐν 24 δήμοις. Πρὸς δέ, διετάχθη, ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1895, ἡ κατ' ἔτος (τρέχουσα στατιστικὴ) ἐξακρίβωσις τῶν ὑποθηκικῶν πράξεων ἐν τοῖς νομοῖς δεξιὰ τοῦ Ρήνου· πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνετάλησαν τὰ μὲν ὑποθηκικὰ γραφεῖα ἵνα καταρτίζωσι πίνακα τῶν ἐν τοῖς ὑποθηκικοῖς βιβλίοις ἐγγραφομένων, προσημειουμένων καὶ ἀποσβεννυμένων ὑποθηκῶν, τὸ δὲ στατιστικὸν Γραφεῖον ἵνα ἐπεξεργάζηται τὰ οἰκεῖα στοιχεῖα, μετὰ διακρίσεων τοῦ τῆς συστάσεως τῶν ὑποθηκῶν αἰτίου, καὶ τῶν δι' ὑποθηκῶν ἐπιβεβαρημένων κτημάτων, ἤτοι α) κτημάτων γεωργικῶς ἢ δασικῶς χρησιμοποιουμένων, β) κτημάτων ἀστικῶν, ἢ μόνον βιομηχανικῆς χρήσεως, καὶ γ) κτημάτων γεωργικῶς ἢ δασικῶς, συνάμα δὲ καὶ βιομηχανικῶς χρησιμοποιουμένων, (λ. χ. γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων μετὰ μύλων, πριστηρίων).

Ἐκ τῆς ἐν λόγῳ τρεχούσης περὶ ὑποθηκῶν ἐρεύνης, προέκυψεν ὅτι κατὰ τὸ 1895 ἐνεγράφησαν ἐν τοῖς ὑποθηκικοῖς βιβλίοις ὑποθῆκαι, ὧν τὸ ὁλικὸν ποσὸν ἀνήρχετο εἰς 458,9 ἑκατομμύρια μάρκων. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπεσβέσθησαν ἐν

τοῖς ὑποθηκικοῖς βιβλίοις ὑποθῆκαι ἀνερχόμεναι ἐν συνόλῳ εἰς 329,3 ἑκατομμύρια μάρκων ὅθεν αἱ ἐπιπλέον ἐγγραφαὶ ἀνέρχονται εἰς 129,6 ἑκατομμύρια μάρκων.

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1895 - 1902, ἐν τοῖς νομοῖς δεξιὰ τοῦ Ρήνου, ἐνεγράφησαν ἐν τοῖς ὑποθηκικοῖς βιβλίοις ὑποθῆκαι, ὧν τὸ ὁλικὸν ποσὸν ἀνῆλθεν εἰς 4460 ἑκατομμύρια μάρκων· ἐκ τούτων ἀναλογοῦσιν 29,6 % εἰς τὴν ὑπὸ α), 65,2 % εἰς τὴν ὑπὸ β) καὶ 5,2 % εἰς τὴν ὑπὸ γ), ὡς ἀνωτέρω, κατηγορίαν κτημάτων. Ἐν τῇ αὐτῇ περιόδῳ ἀπεσβέσθησαν, ἐν τοῖς ὑποθηκικοῖς βιβλίοις, ὑποθῆκαι ἀνερχόμεναι εἰς 2866 ἑκατομμύρια μάρκων· ἐκ τούτων, 37,9% ἐπὶ κτημάτων τῆς κατηγορίας α), 56,8 % ἐπὶ κτημάτων τῆς κατηγορίας β) καὶ 5,3 % ἐπὶ κτημάτων τῆς κατηγορίας γ). Ὅθεν, αἱ ἐπιπλέον ἐγγραφαὶ ἀνῆλθον εἰς 1594 ἑκατομμύρια μάρκων, ἐξ ὧν 14,5 % ἀναλογοῦσιν εἰς τὴν ὑπὸ α), 80,3 % εἰς τὴν ὑπὸ β) καὶ 5,2 % εἰς τὴν ὑπὸ γ) κατηγορίαν κτημάτων.

Ἐὰν ἡ αὔξησις τῆς δι' ὑποθηκῶν χρεώσεως τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων σημειοῖ ἔνδειξιν τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν εὐεξίας ἤ, τοὐναντίον τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν καχεξίας, δὲν δύναταί τις νὰ κρίνῃ, ἄνευ γνώσεως τοῦ σκοποῦ, εἰς ὃν χρησιμοποιοῦνται τὰ δάνεια καὶ τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων. Αἱ γενόμεναι διακρίσεις ὡς πρὸς αἴτιον καὶ εἶδος τῶν ὑποθηκῶν ἐμφαίνουσιν, ὅτι αἱ πλεῖσται ὑποθῆκαι, ἐπὶ τῶν παντὸς εἴδους κτημάτων (κατηγορίαι α,β,γ) ἐγγράφονται ἀπέναντι καταβολῆς χρηματικοῦ ποσοῦ παρεχομένου ὡς δανείου (κατ' ἀντίθεσιν ἐγγραφῆς πρὸς ἐξίσωσιν λογαριασμοῦ)· ὅτι ἡ χρεωλυσία ἐφαρμόζεται πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τὰς ὑποθήκας ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων παρὰ εἰς τὰς ἐπὶ ἀστικῶν ἀκινήτων· ὅτι δημόσια ταμεῖα, σωματεῖα, ἱδρύματα ἀγαθοεργὰ καὶ ἄλλα, παρέχουσι κατ' ἀναλογίαν, πλειότερα δάνεια εἰς τὴν γεωργίαν ἢ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν, ὅτι τὰς

πιστωτικὰς ἀνάγκας τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας κατ' ἰδίαν ἐξυπηρετοῦσι τὰ ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς ταμιευτήρια. Αἱ ὑποθῆκαι αἰτίᾳ ἀγοραπωλησίας, ἔτι δὲ μᾶλλον αἰτίᾳ κληρονομικοῦ συμβιβασμοῦ ἢ κτηματικῆς διαιρέσεως, ἢ δι' ἐξασφάλισιν παγίας προσόδου, ἐξόδων διατροφῆς, κτλ., εἶνε κατ' ἀναλογίαν συχνότεραι ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ δασῶν, (κατηγορία α) ἢ ἐπὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν κτημάτων (β καὶ γ)· ἐκ τοῦ νόμου ὑποθῆκαι ἐγγράφονται συχνότερον ἐπὶ ἀγροτικῶν ἢ ἐπὶ ἀστικῶν κτημάτων. Αἱ ἀποσβέσεις ὑποθηκῶν παντὸς εἴδους ἀνάγονται πλειότερον εἰς τὰ γεωργικῶς χρησιμοποιούμενα κτήματα καὶ τὰ δάση, ἢ εἰς τὰς ἄλλας κατηγορίας κτημάτων.

Τὴν περὶ ὑποθηκῶν στατιστικὴν συμπληροῖ ἡ ἐξακρίβωσις τῶν ἀναγκαστικῶν ἐκποιήσεων (νόμος τοῦ ἔτους 1879 περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων· μετατροπαὶ αὐτοῦ διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1886· ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1900, ἑνιαῖος δι' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως νόμος). Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1880, τὸ στατιστικὸν Γραφεῖον ἐνεργεῖ ἐρεύνας στατιστικὰς περὶ τῶν ἀναγκαστικῶς ἐκποιουμένων ἀγροτικῶν κτημάτων, ὅσον ἔνεστι μετὰ τῆς τῶν αἰτίων ἐξακριβώσεως, καὶ δημοσιεύει τὰ ἐκ τῶν ἐρευνῶν τούτων πορίσματα.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1880, — ὁπότε ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ ἐξεποιήθησαν ἀναγκαστικῶς 3739 ἀγροτικὰ κτήματα, ὁλικῆς ἐκτάσεως 30,059 ἑκταρίων —, σχεδὸν ἐξακολουθητικῶς ἐμειώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν κατ' ἔτος ἀναγκαστικῶς ἐκποιουμένων κτημάτων καὶ τῆς τούτων ὁλικῆς ἐκτάσεως, μέχρι τοῦ ἔτους 1888, — ὁπότε ἐξεποιήθησαν ἀναγκαστικῶς 1514 κτήματα, ἐκτάσεως 10,438 ἑκταρίων—. Ἐκ δὲ τῶν διὰ τὰ ἔτη 1880-1888 λογοδοσιῶν τῶν κυριωτέρων Τραπεζῶν προκύπτει ἐν συνόλῳ ἐξακολουθητικὴ ἐλάττωσις τῆς καθυστερήσεως ἐκ τόκων καὶ ἐκ χρεωλυσίου. Ἐντὸς τῆς αὐτῆς

περιόδου ἐτῶν, ἐξακολουθητικῶς ἐμειώθη καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν, συνεπείᾳ ἀναγκαστικῶν ἐκποιήσεων, ἐκτὸς καλλιεργείας τεθέντων κτημάτων· περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1880, ἠριθμοῦντο 698 τοιαῦτα κτήματα, ἐκτάσεως 9043 ἑκταρίων, τελευτῶντος δὲ τοῦ ἔτους 1888 150 κτήματα ἐκτάσεως 1098 ἑκταρίων. Ἐκ τῶν ἀναγκαστικῶς ἐκποιηθέντων κτημάτων τὰ πλειότερα, κατ' ἀριθμόν, ἦσαν κτήματα μικροῦ ἐμβαδοῦ· ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ὁλικήν, ἀναγκαστικῶς ἐκποιηθεῖσαν ἔκτασιν, αὕτη ἀπετελεῖτο κυρίως ἐκ κτημάτων μέσου ἐμβαδοῦ.

Ἐν ἔτει 1895, ἐξεποιήθησαν ἀναγκαστικῶς 1086 κτήματα ἐκτάσεως 8618 ἑκταρίων, ἐν ἔτει δὲ 1896 1148 κτήματα ἐκτάσεως 9148 ἑκταρίων. Τὰ ἔτη 1894, 1895 καὶ 1896 ἐπιδεικνύουσιν αὔξησιν τῶν ἀναγκαστικῶν ἐκποιήσεων ὡς πρὸς τὰ κτήματα μεγαλειτέρου πως ἐμβαδοῦ.

Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1895 - 1902, ἐξεποιήθησαν ἀναγκαστικῶς 8175 κτήματα, ὁλικῆς ἐκτάσεως 68,928 ἑκταρίων· ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1898 ὑπέστη ἐξακολουθητικὴν μείωσιν ὁ ἀριθμὸς τῶν κατ' ἔτος ἀναγκαστικῶς ἐκποιηθέντων κτημάτων. Τὸ κατὰ μέσον ὅρον ἐμβαδὸν τούτων ἦτο ἐξ 8,4 ἑκταρίων ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1895 - 1902, ἀπέναντι 7,2 ἑκταρίων ἐν τῇ περιόδῳ 1885 - 1894.

Ὡς αἴτια τῶν ἐν τῇ περιόδῳ 1895 - 1902 ἀναγκαστικῶν ἐκποιήσεων ἀναφέρονται, ἐν μὲν 45,4 % περιπτώσεσιν, απόκτησις κτημάτων ὑπὸ ὅρους δυσμενεῖς, ὑπερχρέωσις, αἴτησις τοῦ πιστωτοῦ πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ χρέους, ἐν δὲ 22,9 % περιπτώσεσιν ἔλλειψις πνεύματος οἰκονομίας, κουφόνοια, μέθη· ἐν ταῖς λοιπαῖς δὲ περιπτώσεσι, λελανθασμένος κερδοσκοπικὸς ὑπολογισμός, χάλαζα, κακὴ ἐσοδεία, πλήμμυρα, δικομανία, πυρκαϊά, τοκογλυφία, κτλ.

Κατὰ τὸν μέσον ὅρον τῶν ἐτῶν 1895 - 1902, ἐκ πάντων τῶν ἀναγκαστικῶς ἐκποιηθέντων κτημάτων 76,5 % εἶνε

κτήματα ἐμβαδοῦ κάτω τῶν 10 ἑκταρίων· καίτοι δὲ τὸ μεῖζον μέρος τῶν ἀναγκαστικῶς ἐκποιηθέντων κτημάτων εἶνε κτήματα μικροῦ ἐμβαδοῦ, μολαταῦτα ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγκαστικῶν ἐκποιήσεων εἶνε, κατ' ἀναλογίαν, σημαντικώτερος διὰ τὰ κτήματα μεγαλειτέρου ἢ διὰ τὰ κτήματα μικροτέρου ἐμβαδοῦ· οὕτω λ. χ. ἐν τῇ περὶ ἧς πρόκειται χρονικῇ περιόδῳ (1895 - 1902), ἐξεποιήθησαν ἀναγκαστικῶς περίπου 1,1 $^0/_0$ τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν κτημάτων ἐμβαδοῦ κάτω τῶν 2 ἑκταρίων, 1,3 $^0/_0$ τῶν κτημάτων ἀπὸ 2 ἕως 10, 1,3 ἕως 2,9 $^0/_0$ τῶν κτημάτων ἀπὸ 10 ἕως 100 ἑκτάρια, καὶ 4,3 $^0/_0$ τῶν κτημάτων ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων.

Κατ' ἐντολὴν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐνηργήθη ἐν ἔτει 1887, ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας, ἐπὶ τῇ βάσει συστηματικῶς ἐπεξειργασμένου ἐρωτηματολογίου, ἔρευνα περὶ τῶν τῆς τοκογλυφίας ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης προέκυψεν, ὅτι ἡ τοκογλυφία ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς εὑρίσκετο εἰς ὕφεσιν, τῇ ἐπιδράσει τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ περὶ τοκογλυφίας γερμανικοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1880 (Reichsgesetz v. 24 Mai 1880, betr. den Wucher)· πρὸς δὲ ἐξηκριβώθη, ὅτι ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς βαυαρικῆς δικονομίας τοῦ ἔτους 1869, ἐγένετο, ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς, ἀεὶ μᾶλλον περιωρισμένη χρῆσις τῶν συναλλαγματικῶν, καὶ ὅτι εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας σφόδρα συνετέλεσεν ἡ ἁρμοδία ὀργάνωσις τῶν τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν καὶ τὴν προσωπικὴν τῶν κτηματιῶν πίστιν ἐξυπηρετούντων ἱδρυμάτων. Τὰς προγενεστέρας κατὰ τῆς τοκογλυφίας διατάξεις ἐπιτυχῶς, ὡς πρὸς πολλὰ σημεῖα, κατέστησε μᾶλλον αὐστηρὰς ὁ νέος οἰκεῖος γερμανικὸς νόμος τοῦ 1893 (Reichsgesetz v. 19 Juni 1893, betr. den Wucher).

Μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ 14^{ου} αἰῶνος φόρον ἐπὶ τῶν κτηνῶν

ἀναφέρονται πολυάριθμοι ἄλλοι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐν ταῖς διαφόροις βαυαρικαῖς χώραις εἰσαχθέντες φόροι, φύσεως λίαν διαφόρου, τρόπου δὲ ἐπιβολῆς καὶ εἰσπράξεως εἰς ἄκρον πλημμελοῦς, χαρακτηρισθέντος βραδύτερον, ὡς ἐν γένει, ἐξ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως, ἀναξίου ἐξετάσεως. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, ἡ ἔγγειος φορολογία, βασιζομένη κυρίως ἐπὶ τῶν διατάξεων τῶν ἐτῶν 1594, 1612 καὶ 1721 διετέλει ἐν λίαν ἀνωμάλῳ καταστάσει, ἄνω δὲ τῶν ἑκατὸν διαφορετικοῦ εἴδους ἐγγείων φόρων ὑφίσταντο εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς χώρας. Προσωρινὴ διόρθωσις τῶν ἐν τῇ ἐγγείῳ φορολογίᾳ ὑφισταμένων ἀνωμαλιῶν ἐδοκιμάσθη τῷ 1808· ἐν ἔτει δὲ 1828 διετάχθη διὰ νόμου ἡ κατάρτισις κατάστρου ἐγγείου φορολογίας, ἤτοι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἐμβαδοῦ τῶν γαιῶν ἐπὶ τῇ βάσει γενικῆς τούτων καταμετρήσεως, (ἤ, ἐν τῇ περὶ ἧς πρόκειται περιπτώσει, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, γραφικῆς ἀποτυπώσεως) καὶ ἡ ἀποτίμησις τῆς κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίας προσόδου τῶν γαιῶν, κατὰ τὴν φυσικὴν τούτων παραγωγικότητα καὶ ἐπὶ ἀποδοχῇ ὡρισμένης ἀξίας τῶν διαφόρων προϊόντων. Ὁ ὡς ἀνωτέρω νόμος ὑπέστη τροποποιήσεις τινὰς ἐν ἔτει 1834 καὶ πάλιν ἐν ἔτει 1881, τῶν τελευταίων τούτων ἀφορωσῶν κυρίως εἰς τὴν ἐνήμερον τήρησιν τοῦ κατάστρου, μὴ αἰρουσῶν δὲ τὰς ὑφισταμένας διαφορὰς μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ κατάστρου ὁριζομένων καὶ τῶν πραγματικῶν προσόδων.

Ἐν ἔτει 1856-1857, ἡ ἐκ τοῦ ἐγγείου φόρου εἴσπραξις ἀνήρχετο εἰς περίπου 11 ἑκατομμύρια μάρκων· ἐκ τοῦ συνόλου δὲ τῶν εἰσπράξεων τοῦ Δημοσίου ὁ ἔγγειος φόρος ἀπετέλει 9 %· κατὰ δὲ τὸν διὰ τὸ ἔτος 1890 προϋπολογισμόν, ἡ ἀναλογία αὕτη ἦτο μόνον 4,2 %.

Ἡ διὰ τοῦ ἐγγείου φόρου ἐπιβάρυνσις τῆς ἐκ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καθαρᾶς προσόδου ἐκυμαίνετο ἐν ἔτει 1880-1881, κατὰ διαφόρους ὑπολογισμούς, ἀπὸ 2,5 ἕως 5 %, ἦτο δὲ αὕτη, κατὰ μέσον ὅρον, 3,87 %. Ὁ ἔγγειος φόρος, ἐν

τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1860-1890 κατ' οὐσίαν δὲν ηὐξήθη, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ βάρος καθίστατο διαφόρως ἐπαισθητόν, κατὰ τὴν αὔξησιν ἢ ἐλάττωσιν τῶν προσόδων τῶν διαφόρων κτημάτων. Ὁπωσδήποτε τὸ ἐκ τοῦ δημοσίου ἐγγείου φόρου βάρος ἦτο ὀλιγώτερον ἐπαισθητόν, ἢ τὸ βάρος ἐκ τῶν δημοτικῶν, καὶ τῶν ὑπὲρ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ νομῶν φόρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ σημαντικώτεροι ἦσαν οἱ δημοτικοὶ φόροι. Ἐκ τῆς στατιστικῆς περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν δήμων, ἐν τῇ δεκαετίᾳ 1876-1886 προκύπτει ὅτι, κυμαινόμενοι μὲν κατὰ τὰ διάφορα ἔτη τῆς ἐν λόγῳ περιόδου καὶ κατὰ τὰς διαφόρους περιοχάς, ἐν συνόλῳ δὲ ὑποστάντες αὔξησιν, οἱ δημοτικοὶ φόροι ἀνῆλθον, διὰ μὲν τοὺς πλειοτέρους δήμους μέχρι 100 $^0/_0$ τοῦ δημοσίου φόρου, δι' ἄλλους δὲ δήμους μέχρι 500 $^0/_0$, διά τινας δὲ δήμους καὶ ἄνω τῆς ἀναλογίας ταύτης· οἱ ἐν λόγῳ δημοτικοὶ φόροι χρησιμοποιοῦνται ἐν μέρει διὰ σκοποὺς ὠφελίμους εἰς τὴν πρόοδον τῆς γεωργίας, οἷον λ. χ. πρὸς κατασκευὴν καὶ συντήρησιν ὁδῶν, κατασκευὴν γεφυρῶν, διευθέτησιν ποταμῶν, συντήρησιν σχολείων, πυροσβεστικοῦ σώματος, κτλ. Αἱ ἐκ πλείστων ἀπόψεων ἀπαιτήσεις πρὸς ἀεὶ μείζονα ἀνάπτυξιν τῆς δράσεως τῶν δημοτικῶν, ἐπαρχιακῶν καὶ νομαρχιακῶν ἀρχῶν, ἰδίᾳ κατ' ἀκολουθίαν τῶν νόμων περὶ παντοειδῶν ἀσφαλιστικῶν ἱδρυμάτων τῶν ἐργατῶν,—τούτων ἡ λειτουργία ἐπέφερεν ἐξ ἄλλου μείωσιν τῶν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν διατιθεμένων βοηθημάτων—συνεπήγαγον αὔξησιν τῶν φόρων ὑπὲρ τῶν δήμων, τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν νομῶν.

Ἐνῷ λ. χ. ἀπὸ τοῦ ἔτους 1890 μέχρι τοῦ 1901 ὁ δημόσιος ἔγγειος φόρος ἔμεινεν ὁ αὐτὸς—11 ἑκατομμύρια μάρκων ἐτησία εἴσπραξις—, ἀπ' ἐναντίας ἱκανῶς ηὔξησαν οἱ ἐν τοῖς ἀγροτικοῖς δήμοις δημοτικοὶ φόροι· ἐπανειλημμένως δὲ ἡ Κυβέρνησις συνέστησεν εἰς τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς περιορισμὸν τῶν ἑαυτῶν δαπανῶν, καὶ ἐλήφθησαν μέτρα πρὸς ἐλά-

φρωσιν τῶν δαπανῶν τῶν δήμων, οἷον λ. χ. διὰ τῶν νόμων τῶν ἐτῶν 1888 καὶ 1896 περὶ βοηθείας τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀσθενούντων, δι' ἐπιχορηγήσεων τοῦ Δημοσίου πρὸς συντήρησιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, κτλ. Ἐν τῇ ἐν λόγῳ χρονικῇ περιόδῳ ηὔξησαν ἐπίσης οἱ ὑπὲρ τῶν ἐπαρχιῶν, ἰδίᾳ δὲ ηὔξησαν οἱ ὑπὲρ τῶν νομῶν φόροι.

Ὁ περὶ τῶν διαφόρων τελῶν νόμος τοῦ ἔτους 1879 ὑπέστη τροποποιήσεις ἐν ἔτει 1886, ἐξ ὧν προέκυψαν ἀνακουφίσεις τινές· ἰδίᾳ δὲ εἰς ὄφελος τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν προέκυψεν, ἐν ἔτεσι 1889 καὶ 1892, ἐλάφρωσίς τις τῶν κληρονομικῶν τελῶν, τῶν τελῶν ἐπὶ τῆς μεταβιβάσεως τῶν ἀκινήτων, ἐπὶ τῶν ὑποθηκῶν, κτλ.

Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος, ἔν τισι περιοχαῖς, ἱδρύθησαν εἰδικὰ ταμεῖα ἀσφαλιστικὰ κατὰ τοῦ πυρός. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1811 (τροποποιήσεις ἐν ἔτεσι 1834, 1852, 1875) λειτουργεῖ ἐν τοῖς δεξιᾷ τοῦ Ῥήνου νομοῖς, κατάστημα ἀσφαλιστικὸν τῶν οἰκοδομῶν κατὰ τοῦ πυρός, καταρτισθὲν ὡς ἑταιρικὸς τῶν ἐνδιαφερομένων σύνδεσμος, διατελοῦν δὲ ὑπὸ τὴν τοῦ Κράτους διεύθυνσιν. Ἴδιον κατάστημα ἀσφαλιστικὸν τῶν οἰκοδομῶν κατὰ τοῦ πυρὸς ἱδρύθη, ἐν ἔτει 1817, ἐν τῷ Παλατινάτῳ ἐπὶ τῶν αὐτῶν, ὡς ἀνωτέρω, βάσεων· τὰ δύο δὲ μνησθέντα καταστήματα συνεχωνεύθησαν ἐν ἑνί, ἐν ἔτει 1890.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν παρὰ τῷ καταστήματι τούτῳ ἠσφαλισμένων παντὸς εἴδους οἰκοδομῶν κειμένων ἐν ἀγροτικαῖς περιοχαῖς,—ἄρα ἐξαιρέσει τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν οἰκοδομῶν, πρὸς δὲ καὶ τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων,—ἦτο ἐν ἔτει 1895 - 1896 1,649,884, ὁλικῆς ἀσφαλιστικῆς ἀξίας 2791 ἑκατομμυρίων μάρκων· ἔκτοτε δὲ ἐξακολουθητικῶς αὐξήσας ἀνῆλθεν ὁ ἐν λόγῳ ἀριθμὸς ἐν ἔτει 1902 - 1903, εἰς 1,793,420 παντὸς εἴδους ἀγροτικὰς οἰκοδομάς, ὁλικῆς ἀσφαλιστικῆς ἀξίας 3398 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ὁ μὲν

ἀριθμὸς τῶν πυρκαϊῶν, κατά τε ἀπόλυτον λόγον, ὡς καὶ ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὰς ἐξησφαλισμένας οἰκοδομάς, αὐξάνει ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς—ὡς καὶ ἐν ταῖς πόλεσι—τοὐναντίον ὅμως αἱ διαστάσεις τῶν πυρκαϊῶν, ὡς καὶ αἱ ἐκ τούτων ζημίαι, ἐλαττοῦνται, ἰδίᾳ συνεπείᾳ βελτιώσεως τῆς τέχνης τοῦ οἰκοδομεῖν καὶ τῆς λειτουργίας τῶν πυροσβεστικῶν σωμάτων, ἐνῷ ἐξ ἄλλου αὐξάνει ὁ κίνδυνος πυρκαϊῶν ὡς ἐκ τῆς, ἐν παντὶ κλάδῳ, ἀναπτυσσομένης ἐργασίας, καὶ τῆς μείζονος χρήσεως φωτισμοῦ, θερμάνσεως, κτλ.

Ἐν ἔτει 1899, τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἐκοινοποίησε συμβουλὰς περὶ τῆς ἀπὸ κεραυνοῦ προστασίας τῶν οἰκοδομῶν, ἰδίᾳ τῶν ἀγροτικῶν οἰκοδομῶν. Πρὸς ἐμψύχωσιν πυροσβεστικῶν σκοπῶν ἱδρύθη εἰδικόν, εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπαγόμενον, ταμεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον χορηγοῦνται ἐτησίως σημαντικὰ ποσὰ ἐκ τῶν εἰσπράξεων τοῦ κατὰ τοῦ πυρὸς ἀσφαλιστικοῦ τῶν οἰκοδομῶν καταστήματος· οὕτω λ. χ. ἐν ἔτει 1896-1897 ἐχορηγήθησαν περίπου 426,000 μάρκων, κατ' ἔτος δὲ αὐξῆσαν ἀνῆλθε τὸ ἐν λόγῳ ποσὸν ἐν ἔτει 1901-1902 εἰς 714,000 μάρκων· ἐν συνόλῳ δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1875 μέχρι τοῦ 1903 ἐχορηγήθησαν περίπου 9,8 ἑκατομμύρια μάρκων. Τὸ εἰδικὸν τοῦτο ταμεῖον ὡς ἐκ τῆς ἀρωγῆς ἣν παρέχει διὰ τὴν ὕδρευσιν ἀγροτικῶν δήμων καὶ εἰς τὰ ἐν αὐτοῖς δημοτικὰ πυροσβεστικὰ σώματα, ἐνέχει ἰδίαν ὑπὲρ τῆς γεωργίας σημασίαν.

Τὰ τῆς ἀσφαλίσεως τῶν κινητῶν, ἤτοι τῶν ἐν τοῖς οἰκήμασιν ἐπίπλων καὶ σκευῶν, ὡς καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ ζῴων ἐν γένει, καὶ τῶν γεωργικῶν μηχανημάτων καὶ ἐργαλείων, τῶν ἐναποθηκευμένων γεωργικῶν προϊόντων, κτλ. ἐκανονίσθησαν δι' οἰκείου Β. Διατάγματος τοῦ ἔτους 1834. Τὴν ἀσφάλισιν τῶν κινητῶν ἐξυπηρετοῦσιν ἰδιωτικὰ καταστήματα, διατελοῦντα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, ἡ δὲ ἐπίβλεψις αὕτη κατέστη ἔτι μᾶλλον αὐστηρά, συνε-

πείᾳ τοῦ περὶ ἰδιωτικῶν ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν γερμανικοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1901 (Reichsgesetz v. 12 Mai 1901, über die privaten Versicherungsunternehmungen)· ἐπανειλημμένως δὲ ἡ Κυβέρνησις ἐμερίμνησεν (1886, 1895), ὅπως οἱ ὅροι τῆς ἀσφαλίσεως καταστῶσιν ἐκ πάσης ἀπόψεως μᾶλλον εὐνοϊκοί, κυρίως διὰ τοὺς μικροὺς γεωργοκτηματίας. Ἐν ἔτει 1902 ἐξυπηρέτουν τὴν ἀσφάλισιν τῶν κινητῶν 27 ἰδιωτικὰ ἀσφαλιστικὰ καταστήματα, ἐξ ὧν 3 ἦσαν βαυαρικά, 21 γερμανικὰ καὶ 3 ξένα· ἐκ τούτων δὲ πάντων 4 ἦσαν σύνδεσμοι ἑταιρικοὶ καὶ 23 μετοχικαὶ ἑταιρίαι. Ἐν ἔτει 1901, περὶ τὰς 67 % ἐκ πασῶν τῶν ἐν ἀγροτικαῖς περιοχαῖς οἰκογενειῶν εἶχον ἐξασφαλίσει κατὰ τοῦ πυρὸς τὰ ἑαυτῶν κινητά.

Ἡ Βαυαρία εἶνε λίαν ἐκτεθειμένη εἰς τὴν χάλαζαν· μεγάλαι ἦσαν αἱ ἐκ ταύτης ζημίαι ἐν ἔτει 1900, καταστρεπτικαὶ δὲ αἱ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1903 ζημίαι, αἱ ἀνελθοῦσαι κατὰ μὲν τὸν μῆνα Ἰούλιον εἰς ἄνω τῶν 4, κατὰ δὲ τὸν μῆνα Αὔγουστον εἰς ἄνω τοῦ 1 ἑκατομμυρίου μάρκων.

Οἰκεῖος νόμος τοῦ 1831 ἐξησφάλιζεν εἰς μέλλοντας νὰ ἱδρυθῶσιν ἀσφαλιστικοὺς κατὰ τῆς χαλάζης συνδέσμους σπουδαῖα προνόμια καὶ ὑποστήριξιν ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου. Εἷς μόνος σύνδεσμος ἱδρύθη, καὶ μετὰ πολλὰς δυσκολίας, ἤρχισε λειτουργῶν συγχρόνως ἐν διαφόροις περιοχαῖς, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξαπλώσῃ τὰς ἐργασίας αὐτοῦ προσηκόντως. Ἐξ οὗ ἔν τε τῇ Βουλῇ καὶ ὑπὸ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας ὑπεκινήθη ἐπανειλημμένως ἡ σύστασις ἰδίου ἱδρύματος, λειτουργοῦντος ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ.

Διὰ νόμου ἀπὸ 13 Φεβρουαρίου 1884, ἱδρύθη ἀσφαλιστικὸν κατὰ τῆς χαλάζης κατάστημα, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κράτους, ἐξ ἑνὸς μὲν στηριζόμενον ἐπὶ καταβολῆς κεφαλαίων, ὡς αἱ μετοχικαὶ ἑταιρίαι, ἐξ ἄλλου δέ, ὡς οἱ ἑταιρικοὶ ἀλληλοβοηθείας σύνδεσμοι, παραιτούμενον ἀπὸ κέρδους· ἡ διεύθυνσις τοῦ καταστήματος καθίσταται ὅσον ἔνεστιν ὀλι-

γώτερον δαπανηρά, ὡς ἐκ τῆς προσενώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς διευθύνσεως τοῦ κατὰ τοῦ πυρὸς ἀσφαλιστικοῦ ἱδρύματος. Τὰ ἔσοδα τοῦ κατὰ τῆς χαλάζης ἀσφαλιστικοῦ καταστήματος συνέκειντο ἐν ἔτει 1884 ἐκ περίπου 182,000 μάρκων, ηὔξησαν δὲ ταῦτα σχεδὸν ἐξακολουθητικῶς, καὶ ἀνῆλθον εἰς ἄνω τῶν 4 ἑκατομμυρίων μάρκων, ἐν ἔτει 1903· ἀναλόγως δὲ ηὔξησαν καὶ τὰ ἔξοδα. Τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον ἐξ 165,600 μάρκων ἐν ἔτει 1884, ἀνήρχετο εἰς περίπου 2,2 ἑκατομμύρια μάρκων τῷ 1903.

Παρὰ τὸ ὡς ἀνωτέρω κατάστημα, λειτουργοῦσιν ἐν Βαυαρίᾳ καὶ 4 γερμανικὰ ἰδιωτικὰ ἀσφαλιστικὰ κατὰ τῆς χαλάζης καταστήματα, ἐξ ὧν 2 εἶνε ἑταιρικοὶ σύνδεσμοι καὶ 2 μετοχικαὶ ἑταιρίαι.

Κατὰ τὸ ἔτος 1883, ἤτοι ἓν ἔτος πρὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ Κράτους διευθυνομένου καταστήματος, ἦσαν ἠσφαλισμένοι κατὰ τῆς χαλάζης 9000 γεωργοὶ διὰ 21 ἑκατομμύρια μάρκων. Ἐν ἔτει δὲ 1889 ἦσαν ἠσφαλισμένοι παρὰ τῷ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κράτους καταστήματι 33,656 γεωργοὶ διὰ 50 ἑκατομμύρια μάρκων, παρὰ δὲ τὰ τέσσαρα ἰδιωτικὰ ἀσφαλιστικὰ καταστήματα 27,396 γεωργοὶ διὰ 57 ἑκατομμύρια μάρκων. Ἐν ἔτει 1897 παρὰ τῷ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κράτους καταστήματι ἦσαν ἠσφαλισμένοι 107,735 γεωργοὶ διὰ 162,6, καὶ εἰς τὰ τέσσαρα ἰδιωτικὰ καταστήματα 35,000 γεωργοὶ δι' 70 ἑκατομμύρια μάρκων. Ἐν ἔτει 1903, παρὰ τῷ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κράτους καταστήματι ἦσαν ἠσφαλισμένα κτήματα ἀσφαλιστικῆς ἀξίας 223,3 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ἐφ' ὅσον ἡ συνεπείᾳ μεταδοτικῆς νόσου σφαγὴ κτηνῶν ἐνεργεῖται ἀναγκαστικῶς, παρέχει ἀποζημίωσιν τὸ δημόσιον ταμεῖον, κατὰ τὰ περὶ τούτου ὑπὸ τῶν οἰκείων νόμων κεκανονισμένα (γερμανικοὶ νόμοι τῶν ἐτῶν 1871 καὶ 1880 καὶ βαυαρικὸς νόμος τοῦ ἔτους 1881).

Τὴν κατὰ τῶν τυχαίων δυστυχημάτων ἐξασφάλισιν τῶν κτηνῶν ἐξυπηρέτουν, κατὰ περιοχάς, ἑταιρικοὶ ἀσφαλιστικοὶ σύνδεσμοι, ὡς καί τινα γερμανικὰ ἀσφαλιστικὰ καταστήματα, εἰς ἃ ἐπετράπη τὸ ἐν Βαυαρίᾳ λειτουργεῖν. Οὐσιῶδες ἐλάττωμα τῶν κατὰ περιοχὰς ἑταιρικῶν ἀσφαλιστικῶν συνδέσμων ἦτο ἡ ὡς ἐκ τοῦ περιωρισμένου κύκλου τῆς αὐτῶν ἐνεργείας σχετικῶς μικρὰ ἀνάπτυξις ἑκάστου αὐτῶν· ἐν περιπτώσει σημαντικωτέρων, ἐν βραχεῖ δὲ διαστήματι χρόνου ἀλλήλας ἐπακολουθουσῶν ζημιῶν, οἱ κατὰ περιοχὰς σύνδεσμοι συχνάκις μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἠδύναντο ν' ἀνταποκρίνωνται εἰς τὰς αὐτῶν ὑποχρεώσεις, ἐνίοτε δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ πράξωσι τοῦτο ἠναγκάζοντο νὰ διαλύωνται. Εἰς διόρθωσιν τούτου ἀπέβλεψεν ἡ διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1896 (Gesetz v. 11 Mai 1896, die Viehversicherungs-Anstalt betr.) ἵδρυσις καταστήματος ἀσφαλιστικοῦ τῶν κτηνῶν, συνενοῦντος τοὺς κατὰ περιοχὰς ἑταιρικοὺς ἀσφαλιστικοὺς συνδέσμους, ἀπολαύοντος μεγάλων διευκολύνσεων ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου, ἐπιτυχῶς δὲ ἀναπτυχθέντος. Κατὰ τὴν ἵδρυσιν αὐτοῦ, προσεχώρησαν εἰς αὐτὸ οἱ ὑφιστάμενοι 355 κατὰ περιοχὰς σύνδεσμοι. Ἡ ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου ἐπιχορήγησις ἀπὸ 40,000 μάρκων διὰ τὸ πρῶτον ἔτος, ηὐξήθη βαθμηδὸν εἰς 100,000 διὰ τὸ ἔτος 1900. Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1897-1903, διὰ τὰς 48,109 περιπτώσεις προκυψάσης ζημίας ἐπληρώθη ἀποζημίωσις 6,9 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ἐν ἔτει 1896-1897 εἶχον προσχωρήσει 814 κατὰ περιοχὰς ἀσφαλιστικοὶ σύνδεσμοι μὲ 39,201 μέλη, καὶ 194,402 ἠσφαλισμένα κτήνη, ἀσφαλιστικῆς ἀξίας 39,5 ἑκατομμυρίων μάρκων· ἐν ἔτει δὲ 1901-1902 1552 σύνδεσμοι μὲ 74,829 μέλη καὶ 307,760 ἠσφαλισμένα κτήνη, ἀσφαλιστικῆς ἀξίας 66,5 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ὡς ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀσφαλιστικοῦ καταστήματος τῶν κτηνῶν, ἐν ἔτει 1900, ἱδρύθη, ἐπὶ ὁμοίων βάσεων, κατά-

στημα ἀσφαλιστικὸν τῶν ἵππων, μετ' ἀρχικοῦ κεφαλαίου ἐκ 500,000 μάρκων, καταβληθέντος ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου, καὶ ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως τοῦ Δημοσίου ἐκ 40,000 μάρκων, αὐξηθείσης, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1902, εἰς 60,000 μάρκας. Τὴν 1ην Νοεμβρίου 1900, εἶχον προσχωρήσει 130, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1901 - 1902 363 ἑταιρικοὶ πρὸς ἀσφάλισιν τῶν ἵππων σύνδεσμοι, μὲ 18,773 μέλη καὶ 47,693 ἠσφαλισμένους ἵππους, ἀσφαλιστικῆς ἀξίας 27,6 ἑκατομμυρίων μάρκων· τέλη δὲ τοῦ 1902-1903 400 σύνδεσμοι. Ἐντὸς τῶν δύο πρώτων ἐτῶν τῆς λειτουργίας τοῦ καταστήματος, ἐν 2649 περιπτώσεσι προκυψάσης ζημίας, ἐπληρώθησαν ἀποζημιώσεις 950,000 μάρκων.

Μέτρα ἀφορῶντα εἰς τὴν κατὰ τῶν ἀσθενειῶν ἀσφάλισιν τῶν ἐργατῶν ἐν γένει, ὅθεν καὶ τῶν ἐν γεωργικαῖς καὶ δασικαῖς ἐπιχειρήσεσιν ἀσχολουμένων, ἐλήφθησαν διὰ τοῦ γερμανικοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1883 καὶ τοῦ βαυαρικοῦ ἐκτελεστικοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1884. Ἀφοῦ περὶ τῆς κατὰ τῶν τυχαίων δυστυχημάτων ἀσφαλίσεως τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν εἶχε προνοήσει ὁ γερμανικὸς νόμος τοῦ ἔτους 1884, βραδύτερον, κατὰ τὸν γερμανικὸν νόμον τοῦ ἔτους 1886 καὶ βαυαρικὸν ἐκτελεστικὸν νόμον τοῦ ἔτους 1888, ἐκανονίσθησαν τὰ τῆς ἀσφαλίσεως κατὰ τῶν δυστυχημάτων καὶ ἀσθενειῶν τῶν ἐργατῶν τῶν γεωργικῶν καὶ δασικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐν ἔτει 1888, ἱδρύθησαν, ἐπὶ συνεταιριστικῶν βάσεων, οἰκεῖα ἀσφαλιστικὰ καταστήματα, κατὰ νομούς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐπιβαλλομένου καὶ προσθέτου ποσοστοῦ ἐπὶ τοῦ ἐγγείου φόρου. Σπουδαίας τροποποιήσεις τῶν ὡς ἀνωτέρω νόμων εἰσήγαγεν ὁ νέος οἰκεῖος γερμανικὸς νόμος τοῦ 1900 (Reichsgesetz v. 30 Juni 1900, betr. Unfallversicherung für Land - und Forstwirtschaft). Ἐν ἔτει 1902 ἠριθμοῦντο πλέον τοῦ 1,6 ἑκατομμυρίου ἠσφαλισμένων ἀτόμων. Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1889 - 1902 ἐπληρώθη 24,5 ἑκατομμυρίων μάρκων ἀποζη-

μίωσις εἰς παθόντας, εἰς χήρας, διὰ τὴν περίθαλψιν ἐν νοσοκομείοις, κτλ.

Γερμανικὸς νόμος τοῦ ἔτους 1889 ἐπρονόησεν ἵνα ἐξασφαλίσῃ σύνταξιν εἰς παντὸς εἴδους ἐργάτας, ἄρα καὶ εἰς γεωργικοὺς ἐργάτας ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν ἢ γεγηρακότας· τὰ μέσα πρὸς παροχὴν τοιούτων, κατὰ διαφόρους τάξεις, ἀπομετρουμένων συντάξεων, σχηματίζονται δι' ἐπιχορηγήσεων τοῦ Δημοσίου, τῶν ἐργοδοτῶν, καὶ ἐτησίων ἀσφαλίστρων τῶν ἀσφαλιζομένων ἐργατῶν.

Κυρίως στρατιωτικαὶ βλέψεις ἔτρεψαν εἰς κατασκευὴν ὁδῶν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1779, ἐν ἔτει δὲ 1808 ἱδρύθη εἰδικὴ ὑπηρεσία ὁδοποιΐας, βραδύτερον ἐπανειλημμένως ἀναδιοργανωθεῖσα. Μέχρι τοῦ ἔτους 1890 κατεσκευάσθησαν ἐθνικαὶ ὁδοὶ 6848 περίπου χιλιομέτρων, ὧν ἡ συντήρησις ἀπῄτει ἄνω τῶν 2 ἑκατομμυρίων μάρκων κατ' ἔτος, πρὸς δὲ κατεσκευάσθησαν καὶ 16,322 χιλιόμετρα ἐπαρχιακῶν ὁδῶν.

Ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1835 ἐγκαινίσεως τῆς πρώτης σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, ἡ κατάστρωσις σιδηροδρόμων ἀνεπτύχθη ταχέως, σημαντικῶς δὲ διηυκολύνθη ἡ μεταφορὰ γεωργικῶν προϊόντων, συνεπείᾳ τοῦ περὶ δευτερευουσῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν νόμου τοῦ ἔτους 1882. Ἐν ἔτει 1890, ὑφίσταντο ἐν συνόλῳ 5267 χιλιόμετρα σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, δι' ὧν τὴν κατάστρωσιν ἐδαπανήθησαν περίπου 1216 ἑκατομμύρια μάρκων· ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1890 - 1897 κατεσκευάσθησαν περίπου 800 χιλιόμετρα κυρίως δευτερευουσῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν τοῦ Κράτους, ἢ ἰδιωτικῶν, λίαν σπουδαίων ἰδίᾳ διὰ τὰ συμφέροντα τῆς γεωργίας· ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1897-1903 ἐνεκαινίσθησαν ἕτερα 715 χιλιόμετρα παντὸς εἴδους σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, εἶχε δὲ δοθῇ παραχώρησις πρὸς κατασκευὴν ἑτέρων 539 χιλιομέτρων. Οἱ σιδηρόδρομοι παρέχουσι διαφόρους ἐκπτώσεις τιμῶν διὰ τὴν

μεταφορὰν ὑλικῶν χρησίμων εἰς τὴν γεωργίαν, καὶ γεωργικῶν προϊόντων, οἷον λιπασμάτων, φυτῶν, σπόρων, κτηνῶν, ἰχθύων, γάλακτος, κτλ.· μεταφέρονται διὰ τῶν ἁμαξοστοιχιῶν τῶν ἐπιβατῶν, βούτυρον, ᾠά, κατοικίδια πτηνά, νωπὰ ὀπωρικά, ἄνθη, κτλ.· παρέχονται εὐκολίαι πληρωμῆς τῶν τελῶν μεταφορᾶς εἰς τοὺς ἀπεριορίστου ἐγγυήσεως γεωργιγοὺς συνδέσμους· παρέχονται εὐκολίαι (λ. χ. δωρεὰν ἐπιστροφὴ) διὰ γεωργικὰ προϊόντα ἀποστελλόμενα εἰς ἐκθέσεις.

Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1898-1903 ἀνεπτύχθη σημαντικῶς, ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς, ἡ ταχυδρομικὴ συγκοινωνία, ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ταχυδρομείων καὶ κατέστη συχνοτέρα ἡ διανομή· ηὔξησεν ἐπίσης καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν τηλεγραφείων καὶ τηλεφωνείων.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1834 μέχρι τοῦ 1856, ἐξετελέσθη ἡ μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Μάϊν διῶρυξ διὰ δαπάνης 28 ἑκατομμυρίων μάρκων· τοῦ ἔργου τούτου ἡ σημασία ἐμειώθη βραδύτερον ὡς ἐκ τῆς καταστρώσεως τῶν σιδηροδρόμων.

Δι' ἔργα διευθετήσεως, κτλ. δημοσίων ποταμῶν, ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1886-1897 ἐδαπανήθησαν ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου ἄνω τῶν 20, ὑπὸ δὲ τῶν νομαρχιακῶν ταμείων ἄνω τῶν 2,5 ἑκατομμυρίων μάρκων. Διὰ τὰ ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1898-1902 ἐκτελεσθέντα νέα ἔργα (παρὰ τὰ ἔξοδα συντηρήσεως) ἐδαπανήθησαν ὑπὸ μὲν τοῦ δημοσίου ταμείου 14,8, ὑπὸ δὲ τῶν νομαρχικῶν ταμείων 1,6 ἑκατομμύρια μάρκων. Ἐκτὸς τῆς σημασίας τῶν ἔργων τούτων διὰ τὴν ναυτιλίαν, διὰ τὴν ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου πλημμύρας, κτλ., συνεπείᾳ τῶν μέχρι τοῦ ἔτους 1902 ἐκτελεσθέντων ἔργων, προσεκτήθη ὁλικὴ ἔκτασις 11,727 ἑκταρίων, ἀξίας περίπου 6 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ἐξετελέσθησαν πλεῖστα ἔργα πρὸς ἀπόφραξιν χειμάρρων καὶ διευθέτησιν ἰδιωτικῶν ποταμῶν, ἔργα δὲ μεγάλης σημασίας διὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους γεωργικοὺς πληθυσμούς· ἐν

ἔτει 1902 συνεστάθησαν ἐν ταῖς οἰκείαις περιοχαῖς καὶ ἴδιαι τοπικαὶ ἀρχαὶ περὶ τὰ ἔργα ταῦτα ἀσχολούμεναι· ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1897-1902 ἐδαπανήθησαν περίπου 4 ἑκατομμύρια μάρκων, ἐξ ὧν περίπου 2 κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου.

Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1852-1870 πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἐδάφους ἐξετελέσθησαν ἔργα ἀρδεύσεως, ἀποξηράνσεως, χρησιμοποιήσεως τῶν ὑδάτων, κτλ. μετὰ δαπάνης περίπου 2,1 ἑκατομμυρίων μάρκων· ἐν δὲ τῇ περιόδῳ 1870-1889 διὰ τοιούτου εἴδους ἔργα ἐδαπανήθησαν περὶ τὰ 3,9, καὶ ἐν τῇ περιόδῳ 1889-1896 περὶ τὰ 3,4 ἑκατομμύρια μάρκων, ἐξ ὧν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου κατεβλήθησαν περίπου 217,000 μάρκων. Ἐν τῇ περιόδῳ 1897-1902 ἐδαπανήθησαν 3,7 ἑκατομμύρια μάρκων, δι' ἔργα βελτιώσεως τοῦ ἐδάφους ἐπὶ ἐκτάσεως 44,136 ἑκταρίων, ὑπολογίζεται δὲ ὅτι ἐκ τῶν ἔργων τούτων προέκυψεν αὔξησις τῆς ἀξίας τῶν οἰκείων γαιῶν ἐξ 20 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ἐπανειλημμένως τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπέδειξε τὴν σπουδαιότητα τῶν ἔργων πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἐδάφους, ἐνετείλατο δὲ εἰς τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς περιοδεύοντας διδασκάλους τῆς γεωργίας ἵνα ὑποκινῶσι καὶ συνιστῶσι τοῖς ἐνδιαφερομένοις τὰ δέοντα.

Ἐν ἔτει 1902 ἀναδιωργανώθη, ἐκ βλέψεων συγκεντρωτικῶν, καὶ ἀνεπτύχθη ἡ ὑπηρεσία τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἐδάφους, διευθέτησιν ποταμῶν, κτλ. Τῷ δὲ 1903, παρεσκευάζετο νομοσχέδιον πρὸς μετατροπὴν τῶν περὶ ὑδάτων καὶ ὑδραυλικῶν ἔργων νόμων τοῦ ἔτους 1852 (Gesetz über die Benützung des Wassers, v. 28 Mai 1852 —καὶ Nachtraggesetz v. 15 April 1875—Gesetz über die Bewässerungs-und Entwässerungsunternehmungen, v. 28 Mai 1852. Gesetz über den Uferschutz und den Schutz gegen Ueberschwemmungen, v. 28 Mai 1852—

πρὸς δὲ τεχνικαὶ ὁδηγίαι τοῦ 1878—)· οἱ νόμοι οὗτοι ἀφεώρων εἰς τὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὑδάτων, δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν, πρὸς κινητήριον δύναμιν διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ πρὸς γονιμοποίησιν τοῦ ἐδάφους διὰ τὴν γεωργίαν, τὰ τῶν ἔργων ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως τῶν ἐκτελουμένων ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ συστάσεως οἰκείων συνδέσμων, καὶ τὰ τῆς εἰς τοὺς τοιούτους συνδέσμους ἀναγκαστικῆς προσχωρήσεως πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων, πρὸς δέ, καὶ τὰ τῆς προστασίας τῶν ὀχθῶν τῶν δημοσίων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ποταμῶν, κτλ. καὶ τὰ τῆς ὑπὸ τῶν δήμων ἐγέρσεως προχωμάτων πρὸς ἀπὸ πλημμύρας προφύλαξιν τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ τῶν κατοικουμένων χώρων.

Ὡς ἐκ τῆς ἐξακολουθητικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐν ἔτει 1878 ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν ἱδρυθέντος, διὰ τοὺς ἀγροτικοὺς δήμους καὶ τοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς μεγάλην σημασίαν ἐνέχοντος, τεχνικοῦ δι' ἔργα ὑδρεύσεως γραφείου ἀναδιωργανώθη τοῦτο ἐν ἔτει 1900· σκοπὸς αὐτοῦ εἶνε ἡ κατάρτισις σχεδίων, ἢ ἡ γνωμοδότησις ἐπὶ σχεδίων καταρτισθέντων ὑπὸ ἄλλων ἁρμοδίων, καὶ ἡ ἐπίβλεψις ἐκτελουμένων ἔργων ὑδρεύσεως· εἰς τοὺς δήμους συνήθως δωρεὰν παρεχομένης τῆς ἐκ μέρους τοῦ ἐν λόγῳ γραφείου ὑποβοηθήσεως. Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1897-1903—καθ' ἣν τὸ γραφεῖον ἐξετέλεσε πλείονα ἐργασίαν ἢ ἐν τῇ προηγουμένῃ ὅλῃ περίπου εἰκοσαετίᾳ—ἐξετελέσθησαν, κατὰ τὰ σχέδια καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ γραφείου, ἔργα δι' ἃ ἐδαπανήθησαν 13,6 ἑκατομμύρια μάρκων.

Τὸ παρὰ τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων, ἐν ἔτει 1898, συσταθὲν «ὑδροτεχνικὸν γραφεῖον» ἀποβλέπει εἰς περισυλλογήν, κατάταξιν, συμπλήρωσιν τοῦ περὶ ὑδρογραφίας ὑλικοῦ, εἰς ἐνέργειαν ἐρευνῶν, παρατηρήσεων, κτλ., εἰς παροχὴν πληροφοριῶν, κτλ., δυναμένων νὰ διευκολύνωσι τὴν λύσιν ὑδροτεχνικῶν προβλημάτων, οἷον διευθετήσεως ποταμῶν,

χρησιμοποιήσεως τῆς κινητηρίου δυνάμεως τῶν ὑδάτων, προστασίας ἐναντίον πλημμύρας, κτλ., προβλημάτων ἐνεχόντων σπουδαιότητα ἔκ τε βιομηχανικῆς καὶ ἐκ γεωργικῆς ἀπόψεως· διὰ τὸ γραφεῖον τοῦτο, ἐν ἔτει 1902 - 1903, προϋπελογίσθη ἡ δαπάνη εἰς 80,600 μάρκα.

Ἐκ τῆς ἐν ἔτει 1892 ἐκτάσεως τῶν ἑλῶν καὶ τελμάτων 144,342 ἑκταρίων, οὐδὲ τὸ ἥμισυ ἦτο χρησιμοποιήσιμον δι' ἐξαγωγὴν τελματώδους γαιάνθρακος.·Ἐπὶ τῷ σκοπῷ βελτιώσεων καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἑλῶν, τῷ 1894 συνεστάθη παρὰ τῇ γεωργικῇ Ἑταιρίᾳ ἰδία μόνιμος ἐπιτροπή, τῷ δὲ 1895 ἀνετέθη εἰς εἰδήμονα ἡ ἐξέτασις τῶν ἑλῶν καὶ τελμάτων, ἐγένοντο εἰς διάφορα μέρη δοκιμαστικαὶ διατρυπήσεις τοῦ ἐδάφους, κτλ., συνεστήθησαν εἰδικοὶ σταθμοί, κτλ. Ἐν ἔτει 1900, τὰ περὶ τούτων ἀνεδέχθη τὸ Κράτος, ἐπεκταθεισῶν λίαν τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν.

Τῷ 1900 ἀποφασίζει ἡ Κυβέρνησις τήν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γεωλογικοῦ χάρτου τῆς χώρας, κατάρτισιν γεωγνωστικῶν χαρτῶν, πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἰδίᾳ γεωργικῶν σκοπῶν (γνῶσις τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ὑπεδάφους).

Ὁ κεντρικὸς μετεωρολογικὸς σταθμὸς τοῦ Μονάχου, ἐν συναφείᾳ διατελῶν πρὸς τοὺς ἐγχωρίους καὶ ἀλλοδαποὺς σταθμούς, δημοσιεύει δελτία μετεωρολογικὰ ἐνδιαφέροντα τοὺς περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένους.

Ἐπὶ τῆς μείζονος ἐκτάσεως τῆς χώρας καλλιεργοῦνται σιτηρά, καὶ δὴ κυρίως σῖτος, σήκαλις, κριθὴ καὶ βρόμη, δι' ὧν τὴν καλλιέργειαν εὐνοϊκὰς συνθήκας παρέχει τό τε κλῖμα καὶ τὸ ἔδαφος. Τὸ μέγιστον μέρος τῶν εἰς τὰς Ἄλπεις γονίμων ἐκτάσεων, ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς τοποθεσίας καὶ τῆς πολυομβρίας, χρησιμοποιεῖται πρὸς παραγωγὴν ζῳοτροφικῶν φυτῶν. Παρὰ τοὺς ποταμοὺς Μάϊν καὶ Ρῆνον σημαντικὴ εἶνε ἡ καλλιέργεια τῶν γεωμήλων καὶ τῶν λαχανικῶν·

ὡς πρὸς δὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς βρυωνίας ἡ Βαυαρία κατέχει τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ πασῶν τῶν χωρῶν.

Ἔρευναι στατιστικαὶ περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ἐδάφους ἀναγόμεναι εἰς τὴν καλλιεργουμένην ἔκτασιν, κατ' εἶδος προϊόντων, εἰς τὴν σπορὰν καὶ τὴν συγκομιδὴν ἢ καὶ εἰς τὴν πρόσοδον, καὶ εἰς τὰ τῆς κατατμήσεως τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων ἐνηργήθησαν ἐν Βαυαρίᾳ ἐπανειλημμένως, κατὰ τὰ ἔτη 1810, 1810-1812, 1832-1833, 1838-1839, 1853, 1863, ὡς καί, τῇ ἐφαρμογῇ ἐνιαίων διὰ σύμπαν τὸ γερμανικὸν Κράτος κανόνων, ἐν ἔτεσι 1878, 1883, 1893 καὶ 1900.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης τοῦ ἔτους 1900 προκύπτει ὅτι ἡ ὁλικὴ γεωργικῶς χρησιμοποιουμένη ἔκτασις,—ἤγουν ἀγροί, λαχανόκηποι, φυτεῖαι ὀπωροφόρων δένδρων, λειμῶνες, βοσκήσιμοι γαῖαι καὶ ἄμπελοι — ἦτο 4,629,519 ἑκταρίων, ἤτοι ἀπετέλει 61 $^0/_0$ τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας.

Ἡ ἔκτασις τῶν ἀροσίμων γαιῶν, ἐν ἔτει 1900, εἶνε 2,972,442 ἑκταρίων, ἤτοι ἀποτελεῖ 64 $^0/_0$ τῆς ὅλης γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως. Ἐπὶ 1,796,185 ἑκταρίων ἀροσίμων γαιῶν, ἤτοι ἐπὶ περίπου 60 $^0/_0$ αὐτῶν, καλλιεργοῦνται σιτηρὰ καὶ ὀσπριώδη φυτά· ἀπέναντι 1,823,927 ἑκταρίων τῷ 1883, καὶ 1,848,036 ἑκταρίων τῷ 1893. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ηὔξησεν ἡ καλλιέργεια τῆς βρόμης, τῆς σηκάλεως καὶ ἐν μέρει τῆς κριθῆς, ἠλαττώθη δὲ ἡ τοῦ σίτου, κυρίως συνεπείᾳ τῶν δυσμενῶν τιμῶν.

Ἡ ἔκτασις τῆς καλλιεργείας τῶν βολβωδῶν φυτῶν καὶ τῶν λαχανικῶν ἐκ 407,373 ἑκταρίων τῷ 1883, καὶ 435,099 ἑκταρίων τῷ 1893, ηὔξησεν εἰς 459,792 ἑκτάρια τῷ 1900. Ἐκ τούτων δὲ ἡ τῶν γεωμήλων καλλιέργεια καλύπτει 333,609 ἑκτάρια τῷ 1900 ἀπέναντι 299,939 ἑκταρίων τῷ 1883· ἀναλόγως δὲ πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως καὶ τῆς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐξαγομένης ποσότητος γεωμήλων συνεβάδισε καὶ ἡ αὔξησις τῆς κατὰ μέσον ὅρον

παραγωγῆς. Ἡ καλλιέργεια τοῦ διὰ τὴν κατασκευὴν ζακχάρεως χρησιμοποιουμένου ζακχαρώδους τεύτλου ἀπὸ 2389 ἑκταρίων ἐν ἔτει 1893, ηὔξησεν εἰς 4546 ἑκτάρια τῷ 1900.

Τῶν λειμώνων ἡ ἔκτασις ἐξ 1,198,531 ἑκταρίων τῷ 1863, καὶ 1,275,537 ἑκταρίων τῷ 1883, ηὔξησεν εἰς 1,296,673 ἑκτάρια τῷ 1900, ἰδίᾳ συνεπείᾳ τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Βαυαρίᾳ ἐκτελεσθέντων ἔργων βελτιώσεως ἑλῶν καὶ τελμάτων, βοσκησίμων καὶ χέρσων γαιῶν. Ἡ ἔκτασις τῶν καλῆς ποιότητος βοσκησίμων γαιῶν ηὔξησε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐλαττωθείσης τοὐναντίον τῆς ἐκτάσεως τῶν κατωτέρας ποιότητος· ηὔξησε καὶ ἡ ἔκτασις καλλιεργείας τριφύλλου, λουζέρνης, κτλ.

Αἱ ἐκτάσεις τῆς καλλιεργείας βρυωνίας, λίνου, καννάβεως ὑπέστησαν ἐξακολουθητικὴν μείωσιν. Ἡ καλλιέργεια τῆς βρυωνίας, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1863 μέχρι τοῦ 1883 εἶχεν αὐξήσει κατὰ 9159 ἑκτάρια, ἀπὸ τοῦ 1883 μέχρι τοῦ 1893 ἠλαττώθη κατὰ 589 ἑκτάρια, κυρίως συνεπείᾳ τῆς σημαντικῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ παραγωγῆς καὶ τῆς μεγάλης ἐκπτώσεως τῶν τιμῶν (ἰδίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1894 - 1896), πρὸς δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι πρὸς κατασκευὴν τοῦ ζύθου χρησιμοποιεῖται ὀλιγωτέρα ποσότης βρυωνίας ἢ προγενέστερον. Ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ ἐπεξετείνετο ἐν ἔτει 1863 ἐπὶ 5449, καὶ ἐν ἔτει 1883 ἐπὶ 4892 ἑκταρίων· περὶ τὸ 1890 ἐμειώθη ἡ ἔκτασις αὕτη, κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1894 καὶ 1895 ηὔξησεν αὕτη σημαντικῶς, συνεπείᾳ καλῶν ἐσοδειῶν καὶ εὐνοϊκῶν τιμῶν, ἀπετέλει δὲ ἡ ἔκτασις τῆς καπνοκαλλιεργείας 36,464 ἑκτάρια ἐν ἔτει 1896.

Ἡ ἔκτασις τῶν ἀμπέλων 22,170 ἑκταρίων τῷ 1863, καὶ 23,847 ἑκταρίων τῷ 1883, (ἐξ ὧν 56 % ἐν τῷ Παλατινάτῳ), ἦτο 24,925 ἑκταρίων τῷ 1900.

Ἡ καλλιέργεια ὀπωροφόρων δένδρων ἐπεξετείνετο τῷ 1883 ἐπὶ 71,363 ἑκταρίων, τῷ δὲ 1900 ἐπὶ 74,749 ἑκταρίων· ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ὀπωροφόρων δένδρων ἀπὸ 14,7 ἑκα-

τομμυρίων ἐν ἔτει 1878 ηὔξησεν εἰς 22,6 ἑκατομμύρια δένδρων ἐν ἔτει 1900.

Ἡ ἔκτασις τῶν δασῶν 2,381,737 ἑκταρίων ἐν ἔτει 1863, ἦτο 2,504,732 ἑκταρίων ἐν ἔτει 1883, ἐξ ὧν παραγωγικὸν δάσος ἐκτάσεως 2,459,361 ἑκταρίων· ἐκ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης ἐκτάσεως ἀνήκουσι 34 % εἰς τὸ Δημόσιον, 15 % εἰς τοὺς δήμους, ἀγαθοεργὰ καὶ ἄλλα ἱδρύματα καὶ σωματεῖα, καὶ 51 % εἰς ἰδιώτας. Ἡ ἐν ταῖς διαφόροις τῆς χώρας περιοχαῖς ἀναλογία τῶν δασοφύτων ἐκτάσεων ἀναφέρεται ὡς, ἐξ ἀπόψεως τῶν ὑγρομετρικῶν συνθηκῶν, λυσιτελῶς συντελοῦσα εἰς τὴν ἐν γένει γονιμότητα τοῦ ἐδάφους.

Τὰ ἐκ παντοίων δουλειῶν προκύπτοντα βάρη, τὰ ἐν ἔτει 1861 ἐπιβαρύνοντα 77 % τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν τοῦ Δημοσίου, ἀνήρχοντο, κατ' ἔτος εἰς 2,071,000 μάρκων· τὰ δὲ ἐπιβαρύνοντα 30 % τῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν τῶν δήμων, ἱδρυμάτων καὶ σωματείων, ἀνήρχοντο ἐτησίως εἰς 407,000 μάρκων, καὶ τὰ ἐπιβαρύνοντα 9 % τῆς ἐκτάσεως τῶν ἰδιωτικῶν δασῶν ἀνήρχοντο εἰς 292,000 μάρκων, κατ' ἔτος. Τὸ Δημόσιον ἐπεζήτησε, καὶ βαθμηδὸν ἐπέτυχε, τὴν ἐξαγορὰν μέρους τῶν ἐν λόγῳ δουλειῶν· κατὰ δὲ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1853-1885 ἐξηγοράσθησαν τοιαῦται δουλεῖαι διὰ καταβολῆς 22,3 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ὁ περὶ δασῶν νόμος τοῦ 1852 (Forstgesetz vom 28 März 1852) ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς κυρίους τῶν δασῶν τὴν ἐλευθέραν τούτων χρησιμοποίησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν, κανονίζει τὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν δασῶν τοῦ Δημοσίου, τῶν δήμων, τῶν παντοίων ἱδρυμάτων καὶ σωματείων, καὶ ἐνέχει τὰς εἰς τὴν συντήρησιν τῶν δασῶν ἀποβλεπούσας διατάξεις δασοφυλακῆς. Εἰς τὸν νόμον τοῦτον τροποποιήσεις καὶ βελτιώσεις ἐπέφερεν ὁ νέος περὶ δασῶν νόμος τοῦ ἔτους 1896 (Novelle zum Forstgesetze, vom 17 Juni 1896)· βραδύτερον δὲ ἐξεδόθησαν διάφορα οἰκεῖα ἐκτελεστικὰ Β. Διατάγματα.

Ἐν ἔτει 1883, ἡ ἀξία τῆς κυρίας, τῆς ἐξ ὑλοτομίας ἀποδόσεως τῶν δασῶν τοῦ Δημοσίου ἀνήρχετο εἰς 24,2, τῶν δὲ δασῶν τῶν δήμων, παντοίων ἱδρυμάτων καὶ σωματείων εἰς 34,6, ἄρα ὁμοῦ εἰς 58,8 ἑκατομμύρια μάρκων, κατ' ἔτος, ἢ ἐν συνόλῳ εἰς 65 ἑκατομμύρια μάρκων, περιλαμβανομένων καὶ τῶν δευτερευουσῶν ἀποδόσεων ἐκ χόρτου, ρητίνης, κτλ.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν ἔτει 1900 ἐνεργηθείσης καταμετρήσεως τῶν δασῶν, ἡ ὁλικὴ τούτων ἔκτασις ἦτο 2,466,533 ἑκταρίων — ἀποτελοῦσα 32,5 % τῆς ὅλης ἐκτάσεως τῆς χώρας — ἀπέναντι 2,508,088 ἑκταρίων ἐν ἔτει 1893. Τὰ ἰδιωτικὰ δάση ἐπιδεικνύουσιν αὔξησιν κατὰ 23,939 ἑκτάρια, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν αὐτῶν ἐν ἔτει 1893 ἔκτασιν· ἐνῷ περὶ τὰ 1890 εἶχεν ἐξακριβωθῆ ἐλάττωσις τῆς ἐκτάσεως τῶν ἰδιωτικῶν δασῶν, διὰ τὰ ὁποῖα, ὡς φαίνεται, δὲν ἐλαμβάνετο ἐγκαίρως πρόνοια περὶ προσηκούσης ἀναφυτεύσεως.

Ἐν ἔτει 1876, ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία ἐνήργησεν ἐκτενεῖς ἐρεύνας περὶ τῶν, ἐν πάσαις ταῖς περιοχαῖς, κατωτάτων, ἀνωτάτων καὶ κατὰ μέσον ὅρον ἀγοραίων τιμῶν τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν λειμώνων. Τῷ δὲ 1881, ἐπ' εὐκαιρίᾳ μελετωμένων τινῶν τροποποιήσεων ἐν τῇ ἐγγείῳ φορολογίᾳ, ἐπεζήτησεν ἡ Κυβέρνησις στατιστικὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἀγοραίας ἀξίας τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων· διὰ δὲ περίπου 20,000 ἀγροτικὰ κτήματα, κείμενα ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς, ἐξηκριβώθη τὸ τίμημα ἀγοραπωλησίας. Μετὰ τὰς περὶ τὸ ἔτος 1870 πολὺ ὑψηλάς, ὡς φαίνεται δὲ ἀδικαιολογήτως ὑψηλάς, ἀγοραίας τιμὰς τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, ἐπηκολούθησεν ἐν συνόλῳ (μέχρι περίπου τοῦ 1890) ἱκανὴ ἔκπτωσις τῶν τιμῶν· ἡ δὲ ἔκπτωσις τῶν τιμῶν, ὡς καὶ ἡ ζήτησις πρὸς ἀγορὰν κτημάτων, ἐποίκιλλον ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς καὶ διὰ τὰς διαφόρους κατηγορίας κτημάτων.

Πρὸς γενικὸν προσδιορισμὸν τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων,

ἀκριβεστέραν βάσιν ἢ αἱ περὶ ἀγοραίας ἀξίας γενόμεναι ἐξακριβώσεις, παρέσχεν ἡ ἀποτίμησις τῆς προσόδου τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, ἡ πρὸς κατανομὴν τοῦ ἐγγείου φόρου ἐνεργηθεῖσα κατὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ κατάστρου.

Κατὰ διαφόρους ὑπολογισμούς, ἐν ἔτει 1881 γενομένους ἐν τῇ Βουλῇ, ἐπ' εὐκαιρίᾳ μελετωμένων τροποποιήσεων ἐν τῇ ἐγγείῳ φορολογίᾳ, ἡ καθαρὰ πρόσοδος τῆς εἰς τὸν ἔγγειον φόρον ὑποβαλλομένης, γεωργικῶς καὶ δασικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως, ὑπελογίζετο ὡς ἀνερχομένη ἀπὸ περίπου 234 ἕως περίπου 485 ἑκατομμύρια μάρκων. Διὰ δὲ κεφαλαιώσεως τοῦ ποσοῦ τούτου,—ἤτοι, ὡς εἴθισται, δι' ἀποδοχῆς τοῦ εἰκοσαπλοῦ ποσοῦ—ὑπελογίζετο, διαφοροτρόπως, ἡ ἀξία συμπάσης τῆς γεωργικῶς καὶ δασικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως ὡς ἀνερχομένη ἀπὸ 4679 εἰς 9699 ἑκατομμύρια μάρκων.

Εἰς τὰ ποσὰ ταῦτα δὲν συμπεριλαμβάνεται ἡ ἀξία τῶν ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων κειμένων οἰκοδομῶν (οἰκημάτων, ἀποθηκῶν, σταύλων), ἥτις ἐν ἔτει 1879 ὑπελογίζετο ὡς ἀνερχομένη τοὐλάχιστον εἰς 1500 ἑκατομμύρια μάρκων.

Ἐν ἔτει 1898, κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ νέου δασμολογίου, ἐνηργήθη ἔρευνα περὶ τῆς προσόδου τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, διαφόρων κατηγοριῶν, ἐν ἁπάσῃ τῇ Γερμανίᾳ· οὕτω λ. χ. καὶ ἐν Βαυαρίᾳ δι' 70 ἐπιχειρήσεις διαφόρου ἐκτάσεως, ἐκ τῶν ὁποίων 48 κειμένων δεξιὰ τοῦ Ῥήνου, ὁλικῆς ἐκτάσεως 3788 ἑκταρίων καὶ ἀγοραίας ἀξίας περίπου 6,3 ἑκατομμυρίων μάρκων, καὶ 22 κειμένων ἐν τῷ Παλατινάτῳ, ἐκτάσεως 632 ἑκταρίων, καὶ ἀγοραίας ἀξίας περίπου 1,9 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐνεργηθείσης ἐρεύνης ὑπελογίσθη ὡς ἔγγιστα διὰ μὲν τὰ δεξιὰ τοῦ Ῥήνου κείμενα κτήματα πρόσοδος ἀναλογοῦσα εἰς τόκον 1,9 % ἐπὶ τῆς ἀγοραίας αὐτῶν ἀξίας, διὰ δὲ τὰ ἐν τῷ Παλατινάτῳ εἰς 1,5 %· ἐξ οὗ — καίτοι ὅλως σχετικὴ ἦτο ἡ ἀκρίβεια τοῦ οἰκείου ὑπολογισμοῦ—ἀπεδείχθη τρανῶς ἡ μικρὰ τῶν κτη-

μάτων πρόσοδος καὶ ἡ δυσχερὴς τῆς γεωργίας θέσις. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Βουλὴ καὶ οἱ παντοειδεῖς γεωργικοὶ σύνδεσμοι ἐτράπησαν εἰς μᾶλλον σύντονον ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν (περίοδος 1897 - 1903)· κατὰ τὸ νέον δὲ δασμολόγιον τῆς 25 Δεκεμβρίου 1902 ηὐξήθησαν τὰ εἰσαγωγικὰ τέλη ἐπὶ τῶν πλείστων γεωργικῶν προϊόντων, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν σιτηρῶν καὶ τῶν κτηνῶν.

Τὴν σημαντικὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεωργικῶν μηχανημάτων ἐμφαίνει ἡ παραβολὴ τῶν δύο οἰκείων ἀπαριθμήσεων τοῦ ἔτους 1882 καὶ τοῦ 1895· ηὔξησεν ἰδίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀλωνιστικῶν μηχανῶν καὶ κυρίως τῶν ἀτμοκινήτων τοιούτων, καὶ ὁ τῶν τελειοποιημένων ἀρότρων, κτλ.· ηὔξησε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν συνδέσμων πρὸς ἀπὸ κοινοῦ χρησιμοποίησιν ἀτμοκινήτων ἀλωνιστικῶν μηχανῶν. Οἱ γεωργικοὶ σύνδεσμοι καὶ τὰ ἑταιρικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα καὶ ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία συνετέλεσαν παντοιοτρόπως εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καλῶν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων· ἀπὸ τοῦ 1897 λειτουργεῖ, ἐν Weihenstephan, εἰδικὸς σταθμὸς πρὸς ἐξέτασιν αὐτῶν, ἔτι μᾶλλον εὐρυνθεὶς ἐν ἔτει 1901. Ἡ ἀξία τῶν ἐν χρήσει γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων ἀναφέρεται περὶ τὸ ἔτος 1890 ὡς ἀνερχομένη, κατὰ διαφόρους ὑπολογισμούς, εἰς 201 ἕως 253 ἑκατομμύρια μάρκων. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1895, πάλιν ηὔξησεν· εἰς τοῦτο συντελοῦσιν οἱ περιοδεύοντες γεωργικοὶ διδάσκαλοι, ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία, οἱ γεωργικοὶ σύνδεσμοι, ἡ ὀργάνωσις εἰδικῶν ἐκθέσεων καὶ τέλεσις διαλέξεων, ἡ προσήκουσα μεσολάβησις πρὸς προμήθειαν αὐτῶν· ἀπὸ τοῦ 1902 ἐν τῷ ἐργοστασίῳ ἀρότρων ἐν Landsberg a. L. δίδονται εἰς γεωργοὺς μαθήματα σχετικὰ πρὸς τὰ γεωργικὰ μηχανήματα. Κατὰ τὰ ἔτη 1897 - 1903 πρὸς ὑποβοήθησιν εὐρείας χρήσεως τῶν γεωργικῶν μηχανημάτων τὸ Δημόσιον ἐδαπάνησεν ἐν συνόλῳ 77,800 μάρκων.

Ἐν ἔτει 1883 ἠριθμοῦντο 356,316 ἵπποι ἀγοραίας ἀξίας περίπου 159,2, ἐν ἔτει 1892 369,035 ἀξίας περίπου 189,3, ἐν ἔτει 1900 386,642 ἀξίας περίπου 224,7 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ἔρευναι περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κτηνῶν ἐν τῷ ἀρχαίῳ Δουκάτῳ τῆς Βαυαρίας ἐνηργήθησαν, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1801· ἐν ἅπαντι δὲ τῷ Βασιλείῳ ἐνηργήθησαν τοιαῦται κατὰ τὰ ἔτη 1810, 1833, 1840, 1854, 1863, 1873, 1883, 1892 καὶ 1900.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κτηνῶν, τῶν λεγομένων «μεγάλων κτηνῶν», ἐνταῦθα δὲ κυρίως τῶν βοῶν, ἀνερχόμενος εἰς 1,889,244 ἐν ἔτει 1810, ἐξακολουθητικῶς ηὔξησε μέχρι 3,185,882 ἐν ἔτει 1863, ἔκτοτε δὲ ἠλαττώθη εἰς 3,066,263 ἐν ἔτει 1873 καὶ 3,037,093 ἐν ἔτει 1883. Ἀπέναντι τῆς ἀπὸ τοῦ 1863 μέχρι τοῦ 1883 ἐπελθούσης ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κτηνῶν, ἐπῆλθεν ἐξ ἄλλου σημαντικὴ αὔξησις τοῦ βάρους καὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν.

Ἐν ἔτει 1883, τὸ μεῖζον μέρος, περὶ τὰ 77 $^0/_0$, τῶν κτηνῶν ἡλικίας ἄνω τῶν δύο ἐτῶν ἀπετέλουν αἱ ἀγελάδες. Ἡ ὁλικὴ δὲ ἀξία πάντων τῶν κτηνῶν ἀνήρχετο εἰς περίπου 562 ἑκατομμύρια μάρκων.

Ἐν ἔτει 1892 ἠριθμοῦντο 3,337,978 κτήνη, ἀξίας περίπου 665,5, ἐν ἔτει δὲ 1900 ἠριθμοῦντο 3,469,163 κτήνη ἀξίας περίπου 757,2 ἑκατομμυρίων μάρκων· ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἀξία ἑνὸς κτήνους ηὔξησεν ἐν τῇ ἐν λόγῳ χρονικῇ περιόδῳ. Ἐνῷ δὲ ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1892-1900 ὁ ἀριθμὸς πάντων ὁμοῦ τῶν κτηνῶν ηὔξησε κατὰ 3,93 $^0/_0$, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγελάδων ηὔξησε κατὰ 6,45 $^0/_0$, ὡς ἐκ τῆς ἀεὶ μᾶλλον ἐξαπλουμένης γαλακτοκομίας.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν χοίρων, αὐξήσας ἀπὸ τοῦ 1833 κατὰ 33,6 $^0/_0$, ἀνῆλθεν ἐν ἔτει 1883 εἰς 1,038,344, ὁλικῆς ἀξίας ἄνω τῶν 50 ἑκατομμυρίων μάρκων· τῆς ἐγχωρίου παραγω-

γῆς μὴ καλυπτούσης τὰς ἀνάγκας τῆς καταναλώσεως, εἰσήγοντο χοῖροι καὶ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐν ἔτει 1892 ἠριθμοῦντο 1,358,744 χοῖροι ἀξίας περίπου 71,3 ἑκατομμυρίων μάρκων· ἐν ἔτει δὲ 1900, 1,757,156 χοῖροι, ἀξίας περίπου 96,9 ἑκατομμυρίων μάρκων· ὁ ἀριθμὸς τῶν χοίρων εἶχε διπλασιασθῇ ἀπὸ τοῦ 1873 μέχρι τοῦ 1900.

Αἱ πρὸ αἰῶνος καὶ πλέον ἀναφυεῖσαι ἀνάγκαι τῆς ὑφαντουργίας ἔτρεψαν εἰς τὴν προβατοτροφίαν, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1840, ὡς ἐκ τῆς ἐξακολουθητικῆς ἐκπτώσεως τῶν τιμῶν τοῦ μαλλίου, ἀπέβλεψε καὶ εἰς τὴν κρεοπαραγωγήν· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ταύτης πάλιν δυσμενῶς ἐπέδρασε — καὶ ἐπιδρᾷ—ὁ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς συναγωνισμός. Ἐντὸς τῆς πεντηκονταετίας 1833 - 1883, ὁ ἀριθμὸς τῶν προβάτων ἐμειώθη κατὰ 15,7 %·τῷ 1883 ἠριθμοῦντο 1,178,270, τῷ 1892 968,414, τῷ δὲ 1900 760,420 πρόβατα, ἀξίας περίπου 14,1 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ἀπὸ ἀρχαίων χρόνων ἡ αἴξ, ἰδίᾳ ἐν ταῖς περιοχαῖς ἔνθα ὑπερτερεῖ ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία, ἀναπληροῖ τὴν ἀγελάδα διὰ τὸν μικρὸν γεωργοκτηματίαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰγῶν ἀπὸ 70,886 ἐν ἔτει 1810 καὶ 90,031 ἐν ἔτει 1833 ηὔξησε βαθμηδὸν εἰς 220,818 ἐν ἔτει 1883, καὶ ἀνῆλθεν εἰς 274,575, ἀξίας περίπου 4,6 ἑκατομμυρίων μάρκων ἐν ἔτει 1900.

Τεκμήριά τινα μαρτυροῦσιν ὅτι ἤδη πρὸ αἰώνων, ἔν τισι περιοχαῖς, ἡ ὀρνιθοτροφία ἦτο σχετικῶς σημαντική. Ἐν ἔτει 1890, ἀναφέρεται ἀριθμὸς τῶν χηνῶν, νησσῶν, ὀρνίθων ἐκ περίπου 7 ἑκατομμυρίων, πρόσοδος δὲ ἐκ τῆς πωλήσεως αὐτῶν καὶ ᾠῶν καὶ πτερῶν χηνός, ἀνερχομένη κατ' ἔτος εἰς ἄνω τῶν 30 ἑκατομμυρίων μάρκων, ἐξ ὧν τὰ 27 ἑκατομμύρια μάρκων ἐκ μόνης τῆς πωλήσεως τῶν ᾠῶν. Ἀπὸ τοῦ 1888 μέχρι τοῦ 1900 ἠλαττώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν χηνῶν κατὰ 12 %, ὁ δὲ τῶν νησσῶν κατὰ 44,7 %, τοὐναντίον ὁ τῶν ὀρνίθων ηὔξησε κατὰ 40,2 %. Ἠριθμοῦντο δέ, ἐν ἔτει 1900,

ὁμοῦ ἄνω τῶν 9 ἑκατομμυρίων κατοικιδίων πτηνῶν (ὀρνίθων, νησσῶν, χηνῶν, κτλ.). Ἡ ὀρνιθοτροφία δὲν ἔλαβεν εἰσέτι τὰς προσηκούσας διαστάσεις, καίτοι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀρνίθων ηὔξησε καὶ ἡ γενεὰ αὐτῶν ἐβελτιώθη. Ἡ ἐγχώριος παραγωγὴ ὀρνίθων καὶ ᾠῶν δὲν ἐπαρκεῖ εἰσέτι διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς βαυαρικῆς ἀγορᾶς, ἐξ οὗ ἡ εἰσαγωγὴ εἶνε σημαντική.

Τῷ 1863 ἠριθμοῦντο 230,561, τῷ 1873 338,774 κυψέλαι, μετὰ διάφορα δὲ διὰ τὴν μελισσοκομίαν δυσμενῆ ἔτη ἠριθμοῦντο τῷ 1883 231,374, τῷ 1892 272,349 (ἀξίας 2,7 ἑκατομμυρίων μάρκων) καὶ τῷ 1900 392,398 κυψέλαι, προοδευσάσης συνάμα καὶ τῆς τέχνης τῆς μελισσοκομίας.

Ἡ πρόοδος τῆς γαλακτοκομίας, ἡ σημαντικὴ βελτίωσις τῶν ἐξ αὐτῆς προϊόντων, ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1875. Ὡς ἐκ τῶν μειουμένων προσόδων ἐκ τῆς παραγωγῆς σιτηρῶν καὶ μαλλίου, οἱ γεωργοὶ ἐτράπησαν εἰς νέους κλάδους γεωργικῆς ἐργασίας, τοιοῦτον δὲ κλάδον ὑπέδειξεν ἡ ἀεὶ μᾶλλον αὐξάνουσα ζήτησις γάλακτος καὶ προϊόντων τῆς γαλακτοκομίας ἐν ταῖς ταχέως ἀναπτυσσομέναις μεγάλαις πόλεσιν. Ἐν Μονάχῳ λ. χ. (1890) καταναλίσκονται κατ' ἔτος ἄνω τῶν 40 ἑκατομμυρίων λίτρων γάλακτος. Πρὸς δέ, τοὺς βαυαροὺς γεωργοὺς ὤθησαν εἰς τὴν γαλακτοκομίαν, τὴν σημαντικῶς ἐπαυξάνουσαν τὰς ἐκ τῆς κτηνοτροφίας προσόδους, αἱ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο μεγάλαι ἐπιτυχίαι τῶν ἐν ταῖς βορειναῖς χώραις γεωργῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν χωρῶν τούτων, ἡ οἰκεία ἐπίσημος βαυαρικὴ ἔκθεσις ἀναφέρει κατ' ἰδίαν τὴν Δανίαν «ὡς ὑποδείξασαν τὴν ὁδὸν τῆς προόδου τῆς γαλακτοκομίας, περὶ ταύτην δὲ ἀσχοληθεῖσαν μετὰ μεγίστου ζήλου καὶ πολλῆς εὐστοχίας».

Ἀλλ' ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Allgäu, ἤδη ἀπὸ περίπου τοῦ ἔτους 1820, εἶχεν ἐξαπλωθῇ ἡ γαλακτοκομία· ἡ δὲ ἀξία

τῆς ἐτησίας παραγωγῆς βουτύρου καὶ τυροῦ ἀνήρχετο, περὶ τὸ ἔτος 1850, εἰς ἄνω τῶν 12 ἑκατομμυρίων μάρκων· ἐν ἔτει δὲ 1893 ἀνῆλθεν αὕτη εἰς περίπου 28,5 ἑκατομμύρια μάρκων, γενομένης καὶ ἀεὶ μείζονος χρήσεως μηχανημάτων κεντροφύγων διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ βουτύρου.

Ἐν ἔτει 1898 ἠριθμοῦντο 2566 γαλακτοκομεῖα καὶ τυροποιεῖα, ἡ δὲ κατ' ἔτος κατεργαζομένη ποσότης γάλακτος ἦτο περίπου 4,2 ἑκατομμυρίων ἑκατολλίτρων, κατεσκευάζοντο δὲ 323,690 καντάρια (ἀνὰ 100 χιλιόγραμμα) βουτύρου καὶ τυροῦ διαφόρων εἰδῶν. Ἔκτοτε δὲ ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν γαλακτοκομείων καὶ τυροποιείων, καὶ ἡ ποσότης τοῦ ἐν αὐτοῖς κατεργαζομένου γάλακτος, ἐν γένει δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγελάδων.

Ἡ οἰνοπνευματοποιΐα — ἤδη δὲ ἀπὸ περίπου τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος κατεσκευάζετο οἰνόπνευμα ἔν τισι περιοχαῖς — ὑπέστη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος σημαντικὴν κατάπτωσιν, ἰδίως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν οἰκείων φορολογικῶν καὶ δασμολογικῶν συνθηκῶν. Ὁ εἰς ταύτας, καὶ εἰς μᾶλλον αὐστηρὸν ἔλεγχον τῆς οἰνοπνευματοποιΐας, ἀναγόμενος μεταρρυθμιστικὸς νόμος τοῦ ἔτους 1880 συνεπήγαγεν ὅτι, ἐνῷ περὶ τὸ 1880 ἡ ποσότης τοῦ εἰσαγομένου οἰνοπνεύματος ἦτο πλέον ἢ δεκαπλασία τῆς τοῦ ἐξαγομένου, ἤδη τῷ 1882 εἰσήγετο ποσότης οἰνοπνεύματος μόνον κατά τι ἄνω τοῦ διπλασίου τῆς ἐξαγομένης· περὶ δὲ τὸ ἔτος 1884 σημειοῦται ὑπερπαραγωγή, εἰς περιστολὴν τῆς ὁποίας ἀπέβλεψεν οἰκεῖος νόμος τοῦ 1885 (περαιτέρω νόμοι τοῦ γερμανικοῦ Κράτους τῶν ἐτῶν 1887, 1891, 1895, 1902). Διάφοροι μετατροπαὶ ἐπὶ τοῦ φόρου τοῦ οἰνοπνεύματος ἐγένοντο κατὰ τὰ ἔτη 1880, 1885, 1887. Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1860-1880 ἐκ τῶν λειτουργούντων οἰνοπνευματοποιείων 73 % ἦσαν προσαρτήματα γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων· ἐν δὲ τῷ 1882, παρὰ τὰ μεγάλα ἐργοστάσια οἰνοπνευματοποιΐας,

ἐλειτούργουν καὶ πολυάριθμα τοιαῦτα ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων μέσης καὶ μικρᾶς ἐκτάσεως.

Ἡ ζυθοποιΐα ἀνεπτύχθη πλειότερον ἢ οἱοσδήποτε ἄλλος κλάδος τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας, εἰς δὲ τὴν σημαντικὴν πρόοδον αὐτῆς συνετέλεσε καὶ ἡ τελειοποίησις τῆς καλλιεργείας καὶ εἰδικῆς παρασκευῆς τῆς κριθῆς, παρὰ τὰς τελειοποιήσεις τῶν μηχανημάτων, ἐργοστασίων, ὑπογείων, κτλ. καὶ τὰς εἰδικὰς σχολάς, καὶ σταθμούς, καὶ γραφεῖα πληροφοριῶν, κτλ.

Ἐν πολλαῖς περιοχαῖς ἡ κατασκευὴ πλίνθων ἀποτελεῖ μέρος τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἐν ἄλλαις πάλιν ἐνεργεῖται συστηματικῶς ἡ ἐξαγωγὴ τελματώδους γαιάνθρακος, τούτου χρησιμοποιουμένου ὡς καυσίμου ὕλης, καὶ πρὸς στρώσιμον σταύλων.

Πρὸ αἰώνων ἤδη, ἐν πολλαῖς περιοχαῖς, οἱ γεωργικοὶ πληθυσμοὶ ἀσχολοῦνται περὶ τὴν ὑφαντικήν, ἥτις ὅμως ἀπὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς μεγάλης βιομηχανίας παρέχει αὐτοῖς ἐλάχιστον κέρδος. Ἔν τισι περιοχαῖς ἀνεπτύχθη ὡς οἰκειακὴ βιομηχανία τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν ἡ καλαθοποιΐα, ἀλλαχοῦ ἡ λεπτοξυλουργία (εἰδικαὶ σχολαί), ἡ κατασκευὴ βιολίων (πρὸ περίπου 1 $^1/_2$ αἰῶνος εἰσαχθεῖσα ἐν Mittenwald), ἡ κατασκευὴ ξυλίνων μαγειρικῶν σκευῶν, ὑποδημάτων, ψαθίνων πίλων, ψηκτρῶν, ἡ βιβλιοδεσία, ἡ σιγαροποιΐα, τὰ γυναικεῖα ἐργόχειρα, κεντήματα, κτλ. Ἡ θέσις τῶν πλειόνων τούτων οἰκειακῶν βιομηχανιῶν δὲν εἶνε ἀνθηρά, κυρίως συνεπείᾳ τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν ἐργοστασίων. Καίτοι τὸ ἐκ τῆς ἐν λόγῳ ἐργασίας προκῦπτον κέρδος εἶνε μικρόν, ὁπωσδήποτε ἀποτελεῖ τοῦτο διὰ τοὺς ἐργαζομένους αὔξησιν τῆς ἑαυτῶν προσόδου· διὰ δὲ τὴν πρόσθετον ταύτην ἐργασίαν, κατὰ βούλησιν, χρησιμοποιεῖται ὁ ἐλεύθερος χρόνος, μὴ παρεμβαλλομένου προσκόμματος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς κυρίας, τῆς γεωργικῆς ἐργασίας. Ἐξ οὗ καὶ οἱ γεωργι-

κοὶ πληθυσμοί, ἰδίᾳ δὲ ἱκανὸς ἀριθμὸς γυναικῶν, ἐξακολουθοῦσιν ἀσχολούμενοι εἰς τὰς ὡς ἀνωτέρω οἰκειακὰς βιομηχανικὰς ἐργασίας καὶ διάφορα μέτρα ἐλήφθησαν πρὸς ἐμψύχωσιν αὐτῶν.

Εἰς τὴν γεωργικὴν ἐκπαίδευσιν ἀποβλέπουσιν αἱ ἑξῆς σχολαί, αἱ ὑπαγόμεναι ὑπὸ τήν, κατ' ἄμεσον ἢ κατ' ἔμμεσον τρόπον, διεύθυνσιν καὶ ἐποπτείαν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

Τὸ «γεωργικὸν τμῆμα τῆς ἐν Μονάχῳ ἀνωτάτης τεχνικῆς Σχολῆς», συσταθὲν τῷ 1872 πρὸς διδασκαλίαν τῆς γεωργικῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1890 περιλαμβάνον νέον μάθημα διὰ τὴν ζῳοτεχνίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ 1894 μάθημα διὰ τὰς νόσους τῶν γεωργικῶν φυτῶν, εἶνε καθαυτὸ ἀνωτάτη γεωργικὴ σχολὴ—δι' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς γεωργικῆς ἐπιστήμης—προσηρτημένη εἰς τὴν ἀνωτάτην τεχνικὴν σχολήν. Ἔρευναι χημικαί, φυσικαί, φυσιολογικαί, ἀνατομικαί, γεωγνωστικαί, κτλ. ἐνεργοῦνται ἐν τοῖς οἰκείοις ἐργαστηρίοις, πειράματα δὲ ἐκτελοῦνται ἐν τῷ προσηρτημένῳ κεντρικῷ δοκιμαστικῷ σταθμῷ καὶ τῷ γεωργικῷ δοκιμαστικῷ πεδίῳ. Αἱ δαπάναι πρὸς συντήρησιν τῆς ἐν λόγῳ γεωργικῆς σχολῆς ἀνέρχονται (1890) εἰς περίπου 42,000 μάρκα κατ' ἔτος, εἰς βάρος τοῦ Δημοσίου.

Ἡ «γεωργικὴ κεντρικὴ Σχολὴ» ἐν Weihenstephan εἶνε σχολὴ τοῦ Κράτους, τάξεως μεταξὺ ἀνωτέρων καὶ μέσων σχολῶν, προωρισμένη εἰς τὴν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν διδασκαλίαν τῶν τῆς γεωργικῆς καὶ τῶν πρὸς ταύτην σχετιζομένων κλάδων βιομηχανίας· ἔχει ὡς προσαρτήματα ἀγροτικὸν κτῆμα, ἐκτάσεως 277 ἑκταρίων, διαφόρου γεωργικῆς χρησιμοποιήσεως (ἀγρόν, λειμῶνα, κτλ.), καὶ ἀτμοκίνητον ζυθοποιεῖον, καὶ οἰνοπνευματοποιεῖον, καὶ γαλακτοκομεῖον, καὶ βοτανικὸν κῆπον, λαχανόκηπον, διάφορα ἐργαστήρια, μετεωρολογικὸν

σταθμόν, κτλ. Ἡ δαπάνη πρὸς συντήρησιν τῆς Σχολῆς—ἐξαιρέσει τῆς δαπάνης διὰ τὸ ἀγροτικὸν κτῆμα—ἀνήρχετο (1890) εἰς περίπου 80,000 μάρκων κατ' ἔτος· καλύπτεται δὲ αὕτη διὰ τῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν καταβαλλομένων τελῶν καὶ δι' ἐπιχορηγήσεως τοῦ Δημοσίου καὶ διὰ τῶν εἰσπράξεων ἐκ τοῦ προσηρτημένου ἀγροτικοῦ κτήματος. Ἡ ἐν λόγῳ Σχολὴ ἀναδιοργανωθεῖσα τῷ 1895 μετωνομάσθη «Ἀκαδημία διὰ γεωργίαν καὶ ζυθοποιΐαν, μετὰ κηπουρικῆς σχολῆς», ἀνεπτύχθη δὲ ἔκτοτε διὰ τῆς εἰς ταύτην προσαρτήσεως σχολῆς διὰ γαλακτοκομίαν (1901), τμήματος πρὸς παραγωγὴν σπόρων (1902), δοκιμαστικοῦ ἐργαστηρίου διὰ ζυθοποιΐαν (1903).

Συντηροῦνται ὑπὸ τῶν νομῶν (1903) 2 μέσαι, καὶ 5 κυρίως διὰ τοὺς υἱοὺς τῶν γεωργῶν προωρισμέναι «γεωργικαὶ Σχολαί». Συντηροῦνται δὲ ὑπὸ τῶν νομῶν, ἢ τῶν ἐπαρχιῶν, ἢ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας, 12 «γεωργικαὶ χειμεριναὶ Σχολαὶ» (τῷ 1890· ἔκτοτε δὲ ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς) προωρισμέναι διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν τῶν υἱῶν τῶν μικρῶν, ἢ μέσης τάξεως, γεωργῶν· αὗται ἀναδιοργανωθεῖσαι (1896) συνεδέθησαν πρὸς τὴν ὑπὸ περιοδευόντων διδασκάλων γεωργικὴν διδασκαλίαν, τὴν εὑρέως ἀναπτυχθεῖσαν.

Ἐν ταῖς 8 (1900) ἐν ἀγροτικαῖς περιοχαῖς «οἰκοκυρικαῖς Σχολαῖς», ἃς συνήθως διευθύνουσι μοναχαί, διδάσκονται αἱ θυγατέρες, ἰδίᾳ τῶν οἰκογενειῶν τῶν χωρικῶν, τὸ μαγειρεύειν, πλύνειν, σιδηρώνειν, κτλ., τὴν ἀριθμητικήν, κτλ., πρὸς δὲ καὶ τὰ τῆς κατασκευῆς βουτύρου, τυροῦ, κτλ.

Αἱ «γεωργικαὶ προσπαιδευτικαὶ σχολαί», 585 τὸν ἀριθμόν, μὲ μαθητὰς ἄνω τῶν 11,000 (1886), ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἑδραίωσιν καὶ τὴν αὔξησιν τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων (ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμητικὴν) τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν.

Ἐν Μονάχῳ ὑφίσταται «κεντρικὴ κτηνιατρικὴ Σχολή», κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα αὐτῆς, ἐν ἔτει 1890 μετονομασθεῖσα «ἀνωτάτη κτηνιατρικὴ Σχολή», ἔχουσα διάφορα

προσαρτήματα, οἷον χειρουργικὴν κλινικήν, σχολὴν πεταλουργίας, κτλ.

Ὑφίστανται 7 (1903) σχολαὶ πεταλουργίας, καὶ ειδικαὶ σχολαὶ ζυθοποιΐας, γαλακτοκομίας, ὀπωροκομίας καὶ ἀμπελουργίας. Εἰς τὰς διαφόρους γεωργικὰς σχολάς, περιοδικῶς δίδονται μαθήματα περὶ καλλιεργείας τῶν λειμώνων, περὶ ἀμπελουργίας, ὀπωροκομίας, οἰνοπνευματοποιΐας, τυροκομίας, κτλ. Οἱ διδάσκαλοι τῶν χειμερινῶν γεωργικῶν σχολῶν, καὶ τῶν νομαρχιακῶν γεωργικῶν σχολῶν, καὶ οἱ ἐντεταλμένοι τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας ἐν περιοδείᾳ ἀνὰ τὰς διαφόρους περιοχάς, τελοῦσι διαλέξεις καὶ δίδουσι πρακτικὰς συμβουλὰς ἐπὶ διαφόρων γεωργικῶν θεμάτων, μεταξὺ δὲ ἄλλων, ἀπὸ τοῦ 1900 μεριμνῶσι καὶ ὑπὲρ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς γεωργικῆς καταστιχογραφίας· ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπενέργειαν τῶν περιοδευόντων γεωργικῶν διδασκάλων ἱδρύονται πολλαχοῦ τοπικαὶ βιβλιοθῆκαι, δημοσιεύονται γεωργικὰ πονήματα πρὸς χρῆσιν τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, κτλ.

Ἐκ τῶν ὑφισταμένων (1903) 9 γεωργικῶν δοκιμαστικῶν σταθμῶν, τινὲς ἀποβλέπουσι κυρίως εἰς εἰδικόν τινα σκοπόν, οἷον λ.χ. γεωργικῆς φυτολογίας, παραγωγῆς καλῶν σπόρων, γαλακτοκομίας, ἐν γένει δὲ ἐν αὐτοῖς, παρὰ τὴν ἐξέτασιν παντοειδῶν γεωργικῶν ὑλικῶν, τὴν ἐξαιτουμένην ὑπὸ γεωργῶν ἢ ἄλλων ἐνδιαφερομένων, καταβαλλόντων ἐπὶ τούτῳ μικρὸν τέλος, ἐνεργοῦνται καὶ ἔρευναι ἐπιστημονικαί.

Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς φυτοπαραγωγῆς, λαμβάνονται τὰ ἑξῆς μέτρα. Τῷ 1902, ἐν Μονάχῳ ἱδρύεται γεωργοβοτανικὸν κατάστημα πρὸς ἐκτέλεσιν, τὴν γεωργίαν ἐνδιαφερουσῶν, βοτανικῶν ἐρευνῶν καὶ δοκιμῶν, βακτηριολογικῶν μελετῶν, ἐξετάσεως σπόρων, κτλ. Ἐπανειλημμένως διοργανοῦνται ἐκθέσεις τῶν προϊόντων τῆς φυτοπαραγωγῆς. Γίνεται ἔκπτωσις τῶν τιμῶν διὰ τὴν διὰ σιδηροδρόμων μεταφορὰν σπόρου.

Ἐνεργοῦνται δοκιμαὶ καλλιεργείας καὶ λιπάνσεως γαιῶν. Ἱδρύονται ὑπὸ τοῦ Κράτους σταθμοὶ ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀπὸ νόσων προφύλαξιν τῶν φυτῶν. Λαμβάνεται πρόνοια περὶ προστασίας τῶν πτηνῶν τῶν καταστρεφόντων ἔντομα ἐπιβλαβῆ εἰς τὰ φυτά, κτλ. κτλ.

Κυρίως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1890 αὐξάνει πολὺ ἡ χρῆσις τεχνητῶν λιπασμάτων· ἐξαπλοῦται ἡ ὑπὸ τῶν γεωργικῶν συνδέσμων ἀπὸ κοινοῦ ἀγορὰ αὐτῶν· περὶ αὐτῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξαιτεῖται ἡ συμβουλὴ τῶν γεωργικῶν δοκιμαστικῶν σταθμῶν· ὑπὸ τούτων ἐνεργοῦνται δοκιμαστικαὶ λιπάνσεις τοῦ διαφόρων ποιοτήτων ἐδάφους· οἱ σιδηρόδρομοι παρέχουσιν ἐκπτώσεις διὰ τὴν μεταφορὰν ἰδίᾳ τεχνητῶν λιπασμάτων· τὸ Δημόσιον καὶ τὰ τῶν νομῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ταμεῖα, ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία, οἱ γεωργικοὶ σύνδεσμοι ἀπονέμουσι βραβεῖα δι' ἐπιτυχεῖς λιπάνσεις, κτλ.

Εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ἐγχωρίου σιτοπαραγωγῆς, ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, ἀπέβλεψαν οἰκεῖα προστατευτικὰ τέλη· διὰ τοῦ γερμανικοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1879 ἐπεβλήθησαν εἰσαγωγικὰ τέλη ἐπὶ τῶν πλείστων γεωργικῶν προϊόντων, αὐξηθέντα βραδύτερον, διὰ τῶν γερμανικῶν νόμων τῶν ἐτῶν 1885 καὶ 1887.

Μετὰ τὴν κατὰ τὰ ἔτη 1890 καὶ 1891 ὕψωσιν τῶν τιμῶν τῶν σιτηρῶν, ἐπῆλθε νέα σημαντικὴ αὐτῶν ἔκπτωσις κυρίως συνεπείᾳ ἐπιδράσεως τῶν διεθνῶν τιμῶν καὶ τῆς χρηματιστικῆς κερδοσκοπίας, κτλ. Ὡς ἐκ τῶν ἰσχυουσῶν διεθνῶν συμβάσεων (ληγουσῶν τῷ 1903) καθίστατο ἀδύνατος ἡ ἐξαιτουμένη ἐφαρμογὴ προστατευτικῶν τελῶν. Τὰς ἐπὶ σιτηρῶν κερδοσκοπικὰς πράξεις τοῦ χρηματιστηρίου ἀπέβλεψεν ὅπως περιστείλῃ ὁ περὶ χρηματιστηρίων νόμος τοῦ 1896. Ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία καὶ τὰ γεωργικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα καὶ οἱ γεωργικοὶ σύνδεσμοι καταναλώσεως συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χρησιμοποιήσεως καλοῦ σπόρου (ἐγκατάστασις ἰδίων ἀγορῶν διὰ

τὸ ἐμπόριον σπόρων, ἀπὸ κοινοῦ προμήθεια σπόρου, δοκιμαστικαὶ καλλιέργειαι, ἐκθέσεις, κτλ.). Ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία, μεγάλως δὲ καὶ ἡ ἀεὶ μᾶλλον ἐξαπλουμένη διαφώτισις τῶν ἐνδιαφερομένων, συνετέλεσαν εἰς τὴν σύστασιν συνδέσμου πρὸς ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν τῶν προϊόντων. Ὑπὸ συνδέσμων, τῇ ἀρωγῇ τοῦ Δημοσίου, ἱδρύθησαν πολυάριθμοι ἑταιρικαὶ σιταποθῆκαι. Συνεπείᾳ τῶν οἰκείων διατάξεων τῶν ἐτῶν 1884, 1893 καὶ 1895, τὴν πρὸς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ ἀναγκαιοῦσαν ποσότητα σίτου, σηκάλεως καὶ βρόμης τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἀγοράζει ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῶν παραγωγῶν. Ἐλήφθησαν μέτρα σχετικὰ πρὸς τὴν ἐπίβλεψιν ἢ τὴν κατάργησιν ὑφισταμένων ἰδιωτικῶν διαγωγικῶν ἀποθηκῶν, καὶ μέτρα τροποποιοῦντα τὸ τιμολόλόγιον τῆς διὰ τῶν σιδηροδρόμων μεταφορᾶς σιτηρῶν, καὶ εἰσάγοντα ἐξαιρετικὸν τιμολόγιον διὰ τὰ πρὸς ἐξαγωγὴν προωρισμένα σιτηρά. Τινές, σχετικῶς μικραί, χρηματικαὶ ἐπιχορηγήσεις ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου, γεωργικῶν ἑταιριῶν, κτλ. ἀπέβλεψαν εἰς ἄμεσον ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως τῶν σιτηρῶν. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1902 ηὐξήθησαν τὰ δασμολογικὰ τέλη.

Εἰδικὰ μαθήματα, ἐκθέσεις, κτλ. σκοποῦσιν εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς τῶν γεωμήλων.

Λαμβάνεται πρόνοια περὶ πρακτικῆς διδασκαλίας τῆς καλλιεργείας τῶν λειμώνων, καὶ βελτιοῦται ἡ περιποίησις τῶν λειμώνων καὶ τῶν βοσκησίμων γαιῶν. Δοκιμάζονται νέα πρὸς φορβὴν φυτά. Ὑπὸ τῶν γεωργικῶν δοκιμαστικῶν σταθμῶν ἐνεργεῖται ἐξέτασις τῶν πρὸς θρέψιν τῶν ζῴων ὑλικῶν. Ἤδη διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1852 κανονίζονται τὰ περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς βοσκῆς καὶ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν πρὸς βοσκὴν δουλειῶν. Πρὸς ἀποσόβησιν τῶν συνεπειῶν ἐκ τῆς γενικῆς ἐν τῇ χώρᾳ ἐλλείψεως χόρτου, τῆς ἐπελθούσης ὡς ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς ἀνομβρίας τοῦ ἔτους 1893, συντελοῦσι, κατὰ

δύναμιν, ἡ Κυβέρνησις, αἱ ἐπαρχιακαὶ καὶ δημοτικαὶ ἀρχαί, ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία καὶ οἱ γεωργικοὶ σύνδεσμοι· οὕτω λ. χ. ἐγένοντο πώλησις εἰς μικρὰς τιμὰς τῶν πρὸς θρέψιν ζῴων καταλλήλων προϊόντων ἐκ τῶν δασῶν τοῦ Δημοσίου, εὐκολίαι ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν βοσκησίμων γαιῶν τοῦ Δημοσίου, παροχὴ ἀτόκων δανείων εἰς δήμους, γεωργικοὺς συνδέσμους, καὶ ἑταιρικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα πρὸς ἀγορὰν ὑλικῶν διὰ τὴν θρέψιν ζῴων, καὶ ἀγορὰν σπόρου, λιπασμάτων, ἀναπαραγωγικῶν κτηνῶν, (μὴ παρεχομένης εἰς τοὺς γεωργοὺς χρηματικῆς ἀρωγῆς, ἀλλὰ μόνον τῶν ἀναγκαιούντων αὐτοῖς ὑλικῶν, εἰς εἶδος)· κατὰ τὰ ἔτη 1893 καὶ 1894, τὸ Δημόσιον παρέχει, πρὸς τὸν ὡς ἀνωτέρω σκοπόν, δάνεια ἀνερχόμενα ἐν συνόλῳ εἰς ἄνω τῶν 3 ἑκατομμυρίων μάρκων, ἐξ ὧν μέχρι μέσων τοῦ ἔτους 1903 ἐξωφλήθησαν περίπου 2,6 ἑκατομμύρια· διὰ τὸ ἔτος 1893 χορηγεῖται ὑπὲρ τῶν ἐκ τῆς ὡς ἀνωτέρω κρίσεως παθόντων γαιοκτημόνων ἐλάττωσις ἐγγείου φόρου ἐν συνόλῳ ἐξ 960,000 μάρκων. Πάλιν ἐν ἔτει 1903, ὡς ἐκ τῶν εἴς τινα μέρη τῆς χώρας κρισίμων συνθηκῶν τῆς παραγωγῆς ζῳοτροφικῶν φυτῶν, ἡ Κυβέρνησις ἐκδηλοῖ τὴν αὐτῆς προθυμίαν πρὸς ἐν ἀνάγκῃ παροχὴν μικρῶν ἀτόκων δανείων, χρησιμοποιουμένων διὰ τὴν ἀγορὰν ὑλικῶν πρὸς θρέψιν τῶν ζῴων καὶ σπόρου.

Πρὸς βελτίωσιν τῆς ποιότητος τῆς παραγομένης βρυωνίας μεριμνῶσιν ἡ Κυβέρνησις, ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία καὶ εἰδικὸς ἐν Νυρεμβέργῃ σύνδεσμος, γίνονται μελέται καὶ τελοῦνται διαλέξεις, δημοσιεύονται πραγματεῖαι, συνιστῶνται σύνδεσμοι διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν, ὀργανοῦνται ἐκθέσεις, βραβεύσεις, κτλ.

Ἐν τῷ Παλατινάτῳ ἐπιζητεῖται ἡ ἀπὸ κοινοῦ πώλησις τοῦ παραγομένου καπνοῦ, διοργανοῦνται εἰδικαὶ ἐκθέσεις, κτλ.

Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ἀμπελουργίας παρέχουσιν ἡ Κυβέρνησις καὶ διάφοροι γεωργικοὶ σύνδεσμοι παντοίας ἐνθαρρύνσεις·

ἱδρύονται εἰδικαὶ σχολαί, τελοῦνται διαλέξεις, κτλ. Διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1884 (Gesetz v. 27 Januar 1884, die Ausführung des Reichsgesetzes v. 3 Juli 1883, über die Abwehr und Unterdrückung der Reblauskrankheit betr.) κανονίζονται τὰ τῆς ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου ἀποζημιώσεως διὰ τὰ ἐκ τῆς φυλλοξήρας νοσοῦντα, διαταγῇ τῆς οἰκείας Ἀρχῆς καταστρεφόμενα κλήματα ὡς καὶ διὰ τὰ ὑγιῆ κλήματα τὰ κατὰ τὴν ἐνεργουμένην ἐξέτασιν τῶν ἀμπέλων ὑφιστάμενα παράβλαψίν τινα. Αἱ δαπάναι διὰ τὰ κατὰ τῆς φυλλοξήρας μέτρα ἀνέρχονται τῷ 1887 εἰς 4000, τῷ δὲ 1888 εἰς 2324 μάρκας. Ἡ ἐν ἔτει 1895 ἐμφάνισις τῆς φυλλοξήρας καταπολεμεῖται δι' αὐστηρῶν μέτρων, καὶ ἐξετάσεως τῶν ὑγιῶν ἀμπέλων, κτλ.· ἡ ἑστία τῆς νόσου ἐξολοθρεύεται ἐν ἔτει 1898, ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία πρὸς ἐπίβλεψιν τῶν ἀμπέλων ἀναπτύσσεται ἔκτοτε ἔτι μᾶλλον. Εἰς τὴν προστασίαν τῆς οἰνοπαραγωγῆς ἀποβλέπει οἰκεῖος νόμος τοῦ γερμανικοῦ Κράτους τοῦ ἔτους 1892 (Reichsgesetz v. 20 April 1892, betr. den Verkehr mit Wein, weinhaltigen und weinähnlichen Getränken), ὑποστὰς μετατροπὰς διὰ τοῦ νέου οἰκείου γερμανικοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1901. Τῷ 1902 εἰσάγονται τροποποιήσεις τινὲς ἐν τῷ δασμολογίῳ, ἐνδιαφέρουσαι τὴν οἰνοπαραγωγήν.

Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς ὀπωρῶν καὶ λαχανικῶν ἱδρύονται δημόσιαι, δημοτικαὶ καὶ ἰδιωτικαὶ σχολαὶ ὀπωροκομίας καὶ πρότυποι κῆποι· εἰδικὴ διδασκαλία τελεῖται ὑπὸ τῶν περιοδευόντων διδασκάλων, δίδονται δὲ καὶ μαθήματα περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὀπωρῶν, περὶ διαλογῆς, τρόπου συσκευῆς καὶ ἐξαποστολῆς αὐτῶν· διορίζονται εἰδικοὶ φύλακες τῶν φυτειῶν ὀπωροφόρων δένδρων, ὀργανοῦνται ἐκθέσεις κηπουρικῆς, ἐκθέσεις ὀπωρῶν καὶ λαχάνων, καὶ ἀπονέμονται βραβεῖα· ἱδρύονται σύνδεσμοι κηπουρικῆς καὶ ὀπωροκομίας. Ἐν ἔτει 1889 ἐνεργεῖται ὑπὸ τῆς Κυβερνή-

σεως εἰδικὴ περὶ τῶν τῆς ὀπωροκομίας ἔρευνα, πρὸς ἐπὶ ταύτης στήριξιν τῶν ληπτέων μέτρων. Τό τε Δημόσιον καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ καὶ ἄλλα ταμεῖα παρέχουσιν ἐπιχορηγήσεις εἰς μέτρα ἀποβλέποντα εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς ὀπωρῶν καὶ λαχανικῶν· οἱ σιδηρόδρομοι παρέχουσιν ἔκπτωσιν τιμῶν διὰ τὴν μεταφορὰν αὐτῶν. Ἐν ἔτει 1900, διορίζεται εἰδικὸς σύμβουλος τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὰ τῆς ὀπωροκομίας καὶ κηπουρικῆς.

Τῷ 1897, καθίστανται μᾶλλον αὐστηραὶ αἱ περὶ δασοφυλακῆς διατάξεις. Τῷ 1898 ἐνεργεῖται ἔρευνα περὶ σημείων ἀναγομένων εἰς τὴν τῶν ἰδιωτικῶν δασῶν ἐκμετάλλευσιν, ἀναδάσωσιν, κτλ., τῷ δὲ 1899 εἰσάγονται μέτρα συμπληροῦντα τὰς διατάξεις τοῦ δασικοῦ νόμου, ἀποβλέποντα δὲ εἰς τὴν συντήρησιν καὶ αὔξησιν τῆς ἐκτάσεως τῶν ἰδιωτικῶν δασῶν, διὰ τῆς εἰς τοὺς ἰδιώτας, ἐπὶ μικρῷ ἀντιτίμῳ, παραχωρήσεως νέων δένδρων ἐκ τῶν φυτωρίων τοῦ Δημοσίου, κτλ.

Τὰ περὶ τῆς κυνηγεσίας εἶχον θεσπισθῆ διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1848, βραδύτερον δὲ δι' οἰκείου νόμου τοῦ ἔτους 1850.

Τὸ ἤδη ἐν ἔτει 1769 ἱδρυθὲν ἱπποφορβεῖον τοῦ Κράτους ἔκτοτε ὑπέστη διαφόρους ἀναδιοργανώσεις, καὶ τελευταῖον ἐν ἔτει 1873. Βραδύτερον ἱδρύθησαν καὶ ἄλλα δύο ἱπποφορβεῖα, πάντα δὲ ταῦτα ὁμοῦ ἀπολαύουσι (1890) παρὰ τοῦ Δημοσίου ἐπιχορηγήσεως ἐξ ἄνω τοῦ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου, πρὸς δὲ καὶ ἄνω τῶν 100,000 μάρκων δι' ἀπονεμητέα βραβεῖα.

Ἀπὸ τοῦ 1818 μέχρι τοῦ 1874 ἐγένετο χρῆσις ἐπιβητόρων ἵππων μόνον μετὰ προηγουμένην αὐτῶν ἐξέτασιν ἐκ μέρους οἰκείας Ἐπιτροπῆς. Τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν ἀναπαραγωγὴν τῶν ζῴων ἐκανονίσθησαν συμφώνως τῷ νόμῳ τοῦ ἔτους 1881 (Gesetz v. 26 März 1881, die Körordnung betr.), διὰ Β. Διαταγμάτων τῶν ἐτῶν 1881, 1884, 1890 καὶ νόμου τοῦ ἔτους 1890, τροποποιηθέντος τῷ 1898.

Εἰς ἐμψύχωσιν τῆς ἱπποπαραγωγῆς συνετέλεσαν καὶ τὰ δύο ἱπποφορβεῖα τῆς Αὐλῆς, ἱδρυθέντα τὸ μὲν ἤδη ἐν ἔτει 1517, τὸ δὲ ἐν ἔτει 1816. Ὑφίστανται καί τινα ἰδιωτικὰ ἱπποφορβεῖα, ἐξ ὧν δύο σπουδαῖα, διὰ τὴν παραγωγὴν ἵππων διὰ τὸν στρατὸν καὶ πολυάριθμοι δημόσιοι σταθμοὶ ἐπιβητόρων καὶ πολυάριθμοι σύνδεσμοι πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν τῆς παραγωγῆς ἵππων καὶ τῆς ἱπποτροφίας· εἰς διάφορα μέρη τελοῦνται ἐτήσιαι ἀγοραὶ ἵππων, ἀπονέμονται βραβεῖα, κτλ.

Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς ἵππων ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1890-1897 ἐδαπανήθησαν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου 522,000 μάρκων, ἐκ δὲ τῶν νομαρχιακῶν καὶ ἐπαρχιακῶν ταμείων ἄλλαι 363,000 μάρκων.

Ἀναφέρονται τεκμήρια ἤδη ἐκ τοῦ 5ου καὶ τοῦ 8ου αἰῶνος, ὡς καὶ ἐκ τῆς μετέπειτα ἐποχῆς, περὶ τῆς ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γερμανίᾳ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, ἰδίᾳ τὴν βουτροφίαν, ἀποδιδομένης μεγάλης σημασίας. Μεγάλην πρόοδον ἐπιδεικνύει αὕτη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅτε εἰσήχθησαν καὶ ἐγενικεύθησαν τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν πρὸς θρέψιν τῶν κτηνῶν ζῳοτροφικῶν φυτῶν, διεγνώσθη δὲ ἡ μᾶλλον προσήκουσα περιποίησις τῶν κτηνῶν, καὶ ἐγένοντο δοκιμαὶ πρὸς βελτίωσιν τῶν ἐγχωρίων γενεῶν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ πρὸς ἀναπαραγωγὴν χρήσεως ἑλβετικῶν καὶ ὁλλανδικῶν ζῴων.

Ἐν συνόλῳ εἰς τὴν παραγωγὴν κτηνῶν ἀσχολοῦνται μᾶλλον οἱ μικροὶ καὶ οἱ μέσοι γαιοκτήμονες, τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων ἀσχολουμένων κυρίως εἰς τὴν πάχυνσιν τῶν κτηνῶν καὶ εἰς τὴν γαλακτοκομίαν. Πρὸς ἀποσόβησιν τῶν αἰτίων τῶν παρεμποδιζόντων τὴν γενικὴν πρόοδον τῆς κτηνοπαραγωγῆς καὶ κτηνοτροφίας, (λ. χ. πολλαχοῦ ὁ τρόπος τῆς βοσκῆς δὲν ἦτο κατάλληλος, ἢ οἱ σταῦλοι ἦσαν μικροί, σκοτεινοί, κακῶς ἀερισμένοι, ἢ παρημελεῖτο ἡ περιποίησις τῶν ζῴων, κτλ.) ἐλήφθησαν τὰ ἑξῆς μέτρα.

Διὰ τοῦ τὰς ἀρχαιοτέρας διατάξεις τῶν ἐτῶν 1857, 1861, 1875 τροποποιήσαντος καὶ συμπληρώσαντος νόμου τοῦ ἔτους 1888 (Gesetz v. 5 April 1888, die Haltung und Körung der Zuchtstiere betr.) καὶ τῶν μετέπειτα ἐκτελεστικῶν διατάξεων, ἐθεσπίσθησαν καὶ ἐκανονίσθησαν τὰ περὶ τῶν ἐπιβητόρων ταύρων· ὁ νόμος οὗτος ἐπέτυχε σημαντικὴν βελτίωσιν τοῦ γένους αὐτῶν, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ τοῦ τῶν βοῶν ἐν γένει.

Κατ' ἀντίθεσιν τῶν προγενεστέρως παρεχομένων ἐκτάκτων ἐπιχορηγήσεων πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς κτηνοπαραγωγῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1876 τὸ Δημόσιον παρέχει πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τακτικὴν ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν ἐκ 40,000 μάρκων, αὐξηθεῖσαν βαθμηδόν, μέχρι τοῦ 1896, εἰς 100,000, ἀνελθοῦσαν δὲ τῷ 1902 εἰς 400,000 μάρκων, κατ' ἔτος (χρησιμοποιουμένην δι' ἐνθάρρυνσιν τῶν οἰκείων συνδέσμων, ἀπονομὴν βραβείων, ἀποστολὴν κτηνῶν εἰς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς χώρας ἐκθέσεις, ἀγορὰν καλῶν ἐπιβητόρων ταύρων ἐν δήμοις στερουμένοις μέσων, κτλ.)

Ἀκολουθοῦντα τὸ παράδειγμα τοῦ δημοσίου ταμείου, τινὰ νομαρχιακὰ καὶ ἐπαρχιακὰ ταμεῖα καὶ ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία παρέχουσι, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, χρηματικὰς ἐπιχορηγήσεις, ἀνελθούσας διὰ τὸ ἔτος 1887 εἰς περίπου 163,000, διὰ δὲ τὸ 1896 εἰς περίπου 178,000 μάρκων.

Ἀφοῦ, συνεπείᾳ νόμου τοῦ γερμανικοῦ Κράτους, τοῦ ἔτους 1880 (Reichs-gesetz v. 23 Juni 1880, betr. die Abwehr und Unterdrückung von Viehseuchen) — μετατραπέντος τῷ 1904 — ἐκανονίσθησαν τὰ μέτρα τὰ προφυλακτικὰ καὶ πρὸς καταστολὴν τῶν μεταδοτικῶν νόσων τῶν κτηνῶν, δυνάμει βαυαρικοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1881 (Ausführungsgesetz über die Abwehr und Unterdrückung von Viehseuchen v. 21 März 1881) τὸ Δημόσιον ὑπεχρεώθη εἰς παροχὴν ἀποζημιώσεως διὰ τὰ ἐκ φυματιώσεως προσβληθέντα, κατ'

ἀστυνομικὴν δὲ διάταξιν σφαζόμενα ζῷα· ἡ ἀποζημίωσις αὕτη ἀνῆλθε τῷ 1890 εἰς 60,000 μάρκων, κατ' ἔτος, ηὔξησε δὲ ἔκτοτε σημαντικῶς, ἀνελθοῦσα ἐν ἔτει 1896 εἰς 125,000 μάρκων.

Οἱ περὶ μεταδοτικῶν νόσων τῶν κτηνῶν γερμανικοὶ νόμοι τῶν ἐτῶν 1880 καὶ 1894 ἐπεξετάθησαν συμπεριλαβόντες, ἀπὸ τοῦ 1898, καὶ τὰς μεταδοτικὰς νόσους τῶν χοίρων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1903 καὶ τὰς τῶν πτηνῶν. Κατὰ τὰς περὶ τῆς πανώλους τῶν βοῶν διατάξεις τοῦ ἔτους 1887, τὰς ἀντικαταστάσας παλαιοτέρας τοιαύτας, ἐκτάκτως ἐπετράπη εἰς τοὺς παρὰ τὴν Αὐστρίαν γαιοκτήμονας, ἡ ἐξ Αὐστρίας εἰσαγωγὴ ὡρισμένου ἀριθμοῦ ἐργατικῶν κτηνῶν διὰ χρῆσιν ἐν τῇ ἑαυτῶν γεωργικῇ ἐπιχειρήσει, ἀπαγορευομένης τῆς εἰσαγωγῆς κτηνῶν πρὸς σφαγὴν ἢ ἐμπόριον. Ἐν γένει, ἡ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγωγὴ καὶ διαμετακόμισις κτηνῶν ὑποβάλλεται εἰς αὐστηρὸν ἔλεγχον, ἔκ τινων δὲ προελεύσεων καὶ διά τινα εἴδη κτηνῶν ἀπηγορεύθη αὕτη. (Σύμβασις τοῦ ἔτους 1891 μεταξὺ Γερμανίας καὶ Αὐστροουγγαρίας, ὁπόθεν ἐξακολουθητικῶς αὐξάνει ἡ εἰς Βαυαρίαν εἰσαγωγὴ κτηνῶν).

Εἰς τὴν ἀεὶ μᾶλλον αὐξάνουσαν ἀνάπτυξιν τῶν περίπου 400 κέντρων, ἔνθα τελοῦνται ἀγοραὶ κτηνῶν — περὶ τὰς 7000 κατ' ἔτος, ἐν αὐταῖς δὲ ὁμοῦ κομιζομένων περίπου 1 ἑκατομμυρίου κτηνῶν, καὶ ἐκ τούτων πωλουμένων περίπου τῶν 50 $^0/_0$—ἐπωφελῶς συνετέλεσεν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ σιδηροδρομικοῦ συμπλέγματος· τινὲς τῶν ἐν λόγῳ ἀγορῶν ἐνέχουσι καὶ σημασίαν διὰ τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῶν κτηνῶν. Ἡ ἐπίβλεψις τῶν ἀγορῶν (τάξις, καθαριότης, ἐξέτασις τῆς ὑγείας τῶν κτηνῶν, κτλ.) κανονίζονται ὑπὸ οἰκείων ἀστυνομικῶν διατάξεων, ὑπὸ τῶν περὶ κτηνιατρείας νόμων, κτλ., ἴδιαι δὲ διατάξεις κανονίζουσι τὰ τῆς διὰ τῶν σιδηροδρόμων μεταφορᾶς τῶν κτηνῶν.

Οἱ πλανόδιοι κτηνέμποροι συχνάκις πωλοῦντες κτήνη

κακῆς ποιότητος, ἢ ἀσθενοῦντα, κτλ., ἐκμεταλλεύονται κερδοσκοπικῶς, ἢ καὶ τοκογλυφικῶς, τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμούς, ἰδίᾳ ἐν ἀποκέντροις περιοχαῖς.

Πολυάριθμοι σύνδεσμοι, ἀσχολούμενοι εἰς τὴν κτηνοπαραγωγήν, συνιστῶνται ἁπανταχοῦ τῆς χώρας, συνιστῶνται καὶ ἑνώσεις τῶν συνδέσμων τούτων, πρὸς δὲ ἱδρύονται καὶ πρότυποι κτηνοτροφικοὶ σταθμοί.

Τῷ 1894 διορίζεται εἰδικὸς ἐπιθεωρητὴς διὰ τὰ τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν ζῴων, περιοδεύων ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ.

Ἀπὸ τοῦ 1896 αἱ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ τοῦ Κράτους παρέχουσιν ἐκπτώσεις διὰ κτήνη μεταφερόμενα πρὸς θερινὴν βοσκὴν εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ ἐκεῖθεν ἐπιστρέφοντα.

Τῷ 1897 συνιστᾶται γραφεῖον μεσιτικὸν διὰ τὴν ἀγοραπωλησίαν, κυρίως δὲ διὰ τὴν ἐν Μονάχῳ ἐξόδευσιν βοῶν.

Ἐν ἔτει 1859 κατὰ τὸν οἰκεῖον βαυαρικὸν νόμον, ἐκ νέου δὲ ἐν ἔτει 1900 κατ' ἀκολουθίαν νόμου τοῦ γερμανικοῦ Κράτους, κανονίζονται τὰ περὶ τῆς εὐθύνης τοῦ πωλητοῦ διὰ τὰ ἐντὸς ὡρισμένου χρονικοῦ διαστήματος μετὰ τὴν πώλησιν τῶν κτηνῶν ἀναφυόμενα — ὑπὸ τοῦ νόμου καθοριζόμενα — ἐλαττώματα τούτων (ἀσθένεια, κτλ.). Νόμοι τοῦ γερμανικοῦ Κράτους τοῦ ἔτους 1903 ἀποβλέπουσιν εἰς νέαν διακανόνισιν τῆς ἐπιθεωρήσεως τῶν βοῶν καὶ τῶν κρεάτων, καὶ εἰς ἔκπτωσιν τῶν τιμῶν τῆς διὰ σιδηροδρόμου μεταφορᾶς αὐτῶν.

Τὸ ἐμπόριον τῶν κτηνῶν καὶ ἡ ἐξαγωγὴ ἀναπαραγωγικῶν ζῴων ἀναπτύσσεται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος (1902). Τὰ ἐπὶ τῶν κτηνῶν δασμολογικὰ τέλη αὐξάνονται ἐν ἔτει 1902.

Συνεπείᾳ παραπόνων ἐν σχέσει πρὸς ἐπικρατοῦσαν ἔλλειψιν βοῶν πρὸς σφαγὴν καὶ ὑψηλῶν τιμῶν τῶν βοῶν καὶ τοῦ κρέατος, τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἐνεργεῖ, ἐν ἔτει 1902, ἔρευναν ἐπὶ τοῦ διὰ κρέατος ἐφοδιασμοῦ τῶν πόλεων, ἡ δὲ τὸ ζήτημα μελετήσασα Ἐπιτροπὴ ἀποφαίνεται ὅτι τὸ ἄριστον μέτρον πρὸς ἐξασφάλισιν τακτικοῦ, ἐπαρκοῦς ἐφο-

διασμοῦ κρεάτων τῶν πόλεων εἶνε ἡ ὡς οἷόν τε μείζων ἀνάπτυξις τῆς ἐγχωρίας κτηνοπαραγωγῆς καὶ κτηνοτροφίας, ἀναγνωρίζει ὡς λυσιτελῆ τὴν μέχρι τοῦδε ὑπὲρ τοῦ θέματος μέριμναν τοῦ Κράτους, προτείνει δὲ καὶ νέα τινὰ ληπτέα μέτρα. Κατ' ἀκολουθίαν τῶν προτάσεων τούτων μεταξὺ ἄλλων συνιστῶνται ἐν Μονάχῳ καὶ Νυρεμβέργῃ, τῷ 1903, εἰδικὰ ταμεῖα διευκολύνοντα εἰς τὰ μέλη αὐτῶν τὴν ἀγορὰν κτηνῶν, κτλ.

Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἐξασκεῖται ἐν Βαυαρίᾳ ἡ χοιροτροφία· ὁ τρόπος τῆς θρέψεως καὶ ἡ περιποίησις τῶν ζῴων ἀναφέρονται ὡς νῦν, τὸ συχνότερον, καλῶς ἔχοντες, τοὐναντίον ὡς ἐκ τῆς συχνῆς ἐλλείψεως προσηκόντων σταύλων γεννῶνται ἢ ἐξαπλοῦνται ἀσθένειαι, σημαντικαὶ δὲ ζημίαι προέκυψαν ἐκ τῶν συχνῶν νόσων, περὶ ὧν δὲν εἶχε λάβει προσήκουσαν πρόνοιαν ἡ ἀρχαιοτέρα περὶ νόσων τῶν ζῴων νομοθεσία· τοιαύτη πρόνοια ἐλήφθη, ὡς ἀνωτέρω ὁ λόγος, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1898. Ἐπιτυχῶς συντελεῖ εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς χοιροπαραγωγῆς ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία. Ἱδρύονται πολλαχοῦ σύνδεσμοι χοιροπαραγωγῆς, καὶ εἰδικαὶ ἀγοραὶ καὶ σταθμοί· διοργανοῦνται ἐκθέσεις, ἀπονέμονται βραβεῖα, τελοῦνται διαλέξεις, κτλ., τοῦ Δημοσίου παρέχοντος καὶ χρηματικὰς ἀρωγάς.

Λαμβάνονται μέτρα πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐγχωρίου γενεᾶς τῶν προβάτων καὶ κατὰ τῶν μεταδοτικῶν νόσων (διὰ τῆς ἐν γένει περὶ νόσων τῶν ζῴων νομοθεσίας)· ἱδρύονται εἰδικαὶ σχολαὶ ὑπὸ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας, ὀργανοῦται εἰδικὴ ἔκθεσις, ἀπονέμονται βραβεῖα τῇ χρηματικῇ ἀρωγῇ τοῦ Δημοσίου, κτλ.· ἀλλ' ὁ συναγωνισμὸς τῶν ὑπερωκεανίων χωρῶν, καὶ ἡ ἐπελθοῦσα ἔκπτωσις τῶν τιμῶν τοῦ μαλλίου καὶ τοῦ κρέατος, πρὸς δὲ καὶ ἡ μᾶλλον ἐντατικὴ καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους, ἡ ἐλάττωσις τῶν κοινωτικῶν βοσκησίμων γαιῶν, κτλ. ταῦτα πάντα ἄγουσι τὴν προβατοπαραγωγὴν εἰς κρίσιμον θέσιν.

Ἱδρύονται διάφοροι σύνδεσμοι πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς αἰγο-

παραγωγῆς· τῇ ἀρωγῇ δὲ τοῦ Δημοσίου καὶ εἰδικοὶ σταθμοί.

Βαθμηδὸν αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν συνδέσμων ὀρνιθοπαραγωγῆς, ὡς κεντρικὸν ὄργανον τῶν ὁποίων λειτουργεῖ ἡ ἐν Μονάχῳ ἕνωσις αὐτῶν, ἡ διοργανοῦσα, ἀνὰ διετίαν, εἰδικὴν ἔκθεσιν κατοικιδίων πτηνῶν καὶ δημοσιεύουσα δύο περιοδικὰ καὶ διάφορα πονήματα. Ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ συνδέσμων ἱδρύονται, εἰς διαφόρους περιοχάς, σταθμοὶ διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν ὀρνίθων, ἐν οἷς ὀργανοῦνται καὶ μικραὶ ἐκθέσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἀπονέμονται ἐνθαρρυντικὰ βραβεῖα· οἱ σταθμοὶ οὗτοι ἀπολαμβάνουσιν ἐπιχορήγησιν ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου, ὑποβάλλονται δὲ εἰς τακτικὴν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως ἐπίβλεψιν. Ἐν ἔτει 1902, αὐξάνονται τὰ εἰσαγωγικὰ τέλη ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς πτηνοτροφίας. Ἐν ἔτεσι 1898 καὶ 1900 ἡ Κυβέρνησις ἀσχολεῖται περὶ τὴν μελέτην τῆς ἐπαρκείας τῶν ὑφισταμένων, καὶ τῆς ἀνάγκης νέων μέτρων ὑπὲρ τῆς ὀρνιθοπαραγωγῆς, περὶ τῆς λειτουργίας τῶν οἰκείων σταθμῶν, κτλ. Ἐν ἔτει 1903, συνιστᾶται ἴδιον μάθημα ἐν τῇ ἀνωτάτῃ κτηνιατρικῇ Σχολῇ τοῦ Μονάχου. Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ὀρνιθοπαραγωγῆς παρέχουσι χρηματικὰς ἐπιχορηγήσεις τό τε Δημόσιον καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ καὶ ἄλλα ταμεῖα.

Ἤδη πρὸ αἰώνων οἱ κυρίαρχοι, αἱ μοναὶ καὶ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἄλλα ἱδρύματα, ἐμερίμνησαν ὑπὲρ μέτρων ἀποβλεπόντων εἰς τὴν προστασίαν τῶν ἰχθύων· κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17^{ου} αἰῶνος δι' εἰδικῶν διατάξεων κανονίζονται τὰ περὶ ἁλιείας· βραδύτερον δὲ πάλιν ἐν ἔτει 1884 (Landesfischereiordnung v. 4 Januar 1884) καὶ ἐν ἔτει 1900. Ἐν ἔτει 1885, ὑφίσταντο περὶ τοὺς 140 σταθμοὶ διὰ τὴν λεγομένην «τεχνητὴν» ἀναπαραγωγὴν ἰχθύων. Ἱκανοὶ σύνδεσμοι ἰχθυοκομίας ὑφίστανται νῦν, δι' ἅπασαν δὲ τὴν Γερμανίαν ὑφίσταται συμβούλιον ἰχθυοκομίας, ἐν ᾧ ἀντιπροσωπεύονται οἱ σύνδεσμοι τῶν διαφόρων γερμανικῶν χωρῶν. Τῷ 1897 ἱδρύεται ἐν Μονάχῳ, πρὸς ἔρευναν τῶν νόσων τῶν ἰχθύων,

βιολογικὸς δοκιμαστικὸς σταθμός, ὃν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1900 ἀναλαμβάνει τὸ Κράτος. Διορίζεται εἰδικὸς διδάσκαλος περιοδεύων ἀνὰ τὰς εἰς τὴν ἰχθυοτροφίαν καὶ ἁλιείαν ἐνδιαφερομένας περιοχάς, τελῶν διαλέξεις, δίδων συμβουλάς, κτλ. Εἰς τὰς γεωργικὰς σχολὰς εἰσάγεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸ περὶ ἰχθυοκομίας μάθημα. Διοργανοῦνται εἰδικαὶ ἐκθέσεις. Μεγάλης ἐπιστημονικῆς σημασίας εἶνε τὸ ἐν Starnberg ἵδρυμα ἀναπαραγωγῆς ἰχθύων. Τὸ δημόσιον ταμεῖον καί τινα ἐπαρχιακὰ ἢ ἄλλα ταμεῖα παρέχουσι χρηματικὰς ἐπιχορηγήσεις πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ἰχθυοπαραγωγῆς καὶ ἰχθυοτροφίας. Τῷ 1899 διορίζεται εἰδικὸς σύμβουλος τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὰ τῆς ἰχθυοκομίας, ἀναφορικῶς εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν παρασκευάζεται σχέδιον νόμου. Τῷ 1902, ἐνεργεῖται στατιστικὴ ἔρευνα περὶ τῶν τῆς ἰχθυοκομίας καὶ ἁλιείας.

Ἐν ἔτει 1882 αὐξάνονται σημαντικῶς τὰ ἐπὶ τοῦ μέλιτος εἰσαγωγικὰ τέλη, πρὸς προστασίαν τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς. Ἡ ἵδρυσις συνδέσμων πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς μελισσοκομίας ἐξαπλοῦται ἀεὶ μᾶλλον, ἀπὸ τοῦ 1872· ὑπὸ τῶν συνδέσμων, τῇ ἐπιχορηγήσει τοῦ Δημοσίου, διορίζονται εἰδικοὶ διδάσκαλοι, περιοδεύοντες ἀνὰ τὰς διαφόρους περιοχάς, διδάσκοντες, συμβουλεύοντες, ὑποκινοῦντες· πρὸς δὲ ἱδρύονται καταστήματα πρὸς πώλησιν μέλιτος, καὶ ἴδιαι ἀγοραί. Διοργανοῦνται ἐκθέσεις μελισσοκομίας εἴτε εἰδικαί, εἴτε ὡς τμήματα γεωργικῶν ἐκθέσεων. Τὸ Δημόσιον, πρὸς δὲ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ ἢ ἄλλα ταμεῖα παρέχουσι χρηματικὰς ἐπιχορηγήσεις πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς μελισσοκομίας. Δι' ὑπουργικῶν διατάξεων (1900) κανονίζονται τὰ τοῦ ἐμπορίου τοῦ μέλιτος. Ὁ κεντρικὸς γεωργικὸς δοκιμαστικὸς σταθμὸς τοῦ Μονάχου ἐνεργεῖ (1901) ἐξέτασιν τῶν διαφόρων ποιοτήτων μέλιτος. Μόνιμος εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ ἱδρύεται (1901) ἐν Μονάχῳ πρὸς ἐξέτασιν μελισσοκομικῶν προϊόντων καὶ γνωμοδότησιν

ἐπ' αὐτῶν, καὶ ἔλεγχον τοῦ ἐμπορίου τοῦ μέλιτος, καὶ παρασκευὴν νομοσχεδίου περὶ τῶν εἰς τὴν μελισσοκομίαν ἀναγομένων. Ἡ διδασκαλία τῆς μελισσοκομίας ἐξαπλοῦται ἐν ταῖς γεωργικαῖς σχολαῖς.

Μετὰ τὰς προγενεστέρας περὶ κτηνιάτρων κανονιστικὰς διατάξεις τῶν ἐτῶν 1810 καὶ 1858, ἐν ἔτει 1872 (K. Verordnung v. 20 Juli 1872 betr. das Civilveterinärwesen) καὶ πάλιν τῷ 1892, κανονίζονται τὰ τῆς κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας, τὰ τῶν προσόντων καὶ μισθῶν τῶν κτηνιάτρων, κτλ. (339 ἦσαν οἱ ἐν ὑπηρεσίᾳ κτηνίατροι ἐν ἔτει 1888). Ἐν ἔτει 1889 αἱ εἰς τοὺς κτηνιάτρους ἐπιχορηγήσεις τοῦ Δημοσίου ἀνέρχονται εἰς περίπου 144,000 μάρκων καὶ ἑτέρας 120,000 μάρκων δαπανᾷ τὸ Δημόσιον διὰ μέτρα κτηνιατρικῆς ἐπιβλέψεως.

Συνεπείᾳ τοῦ οἰκείου νόμου τοῦ ἔτους 1884 (Gesetz v. 1 März 1884, den Betrieb des Hufbeschlaggewerbes betr.) ἐφαρμόζεται καὶ γενικεύεται καλλιτέρα πετάλωσις τῶν ζῴων. Συντελοῦσιν εἰς τοῦτο καὶ αἱ ὑφιστάμεναι σχολαὶ πεταλουργίας· καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας ὑποκινούμεναι διαλέξεις τῶν περιοδευόντων γεωργικῶν διδασκάλων, κτλ., αἱ συμβουλαὶ τῶν κτηνιάτρων, κτλ.

Ἀπὸ τοῦ 1886 ἐνεργοῦνται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν στατιστικαὶ ἔρευναι περὶ τῶν νόσων τῶν ζῴων, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τούτων συντάσσονται καὶ δημοσιεύονται οἰκεῖαι ἐκθέσεις.

Ἤδη ἐν ἔτει 1817 εἶχε διαταχθῆ ὁ δι' ἕκαστον δῆμον, ἢ διὰ πλείονας δήμους ὁμοῦ ὁρισμὸς ἰδίου χώρου πρὸς ταφὴν τῶν ζῴων καὶ ἰδίου νεκροθάπτου. Βραδύτερον μετετράπησαν καὶ συνεπληρώθησαν αἱ διατάξεις αὗται διὰ τῶν οἰκείων διατάξεων ἐκ τῶν νόμων περὶ τῶν νόσων τῶν ζῴων.

Εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς γαλακτοκομίας λυσιτελῶς συνετέλεσαν τὸ Κράτος, ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία, οἱ οἰκεῖοι σύνδεσμοι, ἄνδρες ἐπιστήμονες καὶ πρακτικοὶ γεωργοί. Εἰδικὰ περὶ γαλακτοκομίας, κατασκευῆς τυροῦ, κτλ. μαθήματα, διαρκείας ὀλίγων μηνῶν ἢ ὀλίγων ἑβδομάδων, τελοῦνται εἰς διάφορα μέρη, πρὸς δὲ καὶ μαθήματα πρὸς μόρφωσιν βοηθητικοῦ προσωπικοῦ· εἴς τινας γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, μετ' ἐκτεταμένης κτηνοτροφίας καὶ τελειοποιημένης γαλακτοκομίας, προσκολλῶνται υἱοὶ μικρῶν γαιοκτημόνων ἢ πρακτικῶς κατηρτισμένοι γεωργοί, ἐπί τινας μῆνας πρός, δωρεάν, ἐκμάθησιν τῆς γαλακτοκομίας. Ἐν ταῖς ἐν ἀγροτικαῖς περιοχαῖς οἰκοκυρικαῖς σχολαῖς αἱ θυγατέρες τῶν χωρικῶν διδάσκονται καὶ τὰ τῆς γαλακτοκομίας. Εἰς τὴν κεντρικὴν γεωργικὴν σχολὴν προσηρτήθη ἴδιον ἐργαστήριον γαλακτοκομίας· περιοδεύοντες διδάσκαλοι διδάσκουσι τὰ τῆς γαλακτοκομίας, καὶ δίδουσι συμβουλὰς περὶ ταύτης· ἱδρύονται ἐμπορικὰ καταστήματα σκευῶν καὶ μηχανημάτων γαλακτοκομίας· ὀργανοῦνται συχναὶ ἐκθέσεις γαλακτοκομίας, καὶ ἀπονέμονται βραβεῖα· δημοσιεύονται συγγράμματα μεγάλα καὶ μικρὰ τοιαῦτα γενικώτερον εὐκατάληπτα καὶ περιοδικὰ καὶ δελτία τῶν συνδέσμων, κτλ., ἱδρύονται σύνδεσμοι γαλακτοκομίας ἐν γένει, ἢ εἰδικῶς πρὸς κατασκευὴν τυροῦ, ἢ ἐξέτασιν γάλακτος, ἢ ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν βουτύρου, κτλ., οἱ σιδηρόδρομοι τοῦ Κράτους παρέχουσιν ἔκπτωσιν τιμῶν διὰ τὴν μεταφορὰν νωποῦ γάλακτος καὶ προϊόντων τῆς γαλακτοκομίας. Διορίζεται (1894) εἰδικὸς σύμβουλος τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὰ τῆς γαλακτοκομίας. Τὸ Δημόσιον παρέχει παντοίας ἐπιχορηγήσεις πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς γαλακτοκομίας. Πρὸ δεκάδων ἐτῶν ἤδη εἰς πάντα τὰ μεγαλείτερα κέντρα ἐνεργεῖται ἐξέτασις τοῦ πωλουμένου γάλακτος· τὰ περὶ τούτου ἐκανονίσθησαν ἐντελέστερον διὰ τῆς ἀστυνομικῆς διατάξεως τοῦ 1887 (oberpolizeiliche Vorschrift v. 15 Juli 1887, betr. den

Verkehr mit Milch) τῆς ἀναγομένης εἰς τὴν πώλησιν κακοῦ καὶ νοθευμένου γάλακτος, εἰς τὸ εἶδος τῶν ἀγγείων διὰ τὴν ἀποστολήν, φύλαξιν, ἀπομέτρησιν τοῦ γάλακτος, εἰς τὴν καθαριότητα τῶν καταστημάτων πωλήσεως, εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐξετάσεως τοῦ γάλακτος, κτλ. Ὁ τοῦ γερμανικοῦ Κράτους νόμος τοῦ 1887, περὶ νοθεύσεως τοῦ βουτύρου, περὶ μαργαρίνης, κτλ. (Reichsgesetz v. 12 Juli 1887, betr. den Verkehr mit Ersatzmitteln für Butter) ἀπεδείχθη ἀνεπαρκής, εἰς διόρθωσιν δὲ τῶν ἐλλείψεων ἐκείνου ἀπέβλεψε νέος γερμανικὸς νόμος τοῦ 1897· κανονίζονται δὲ ἐντελέστερον τὰ τοῦ ἐλέγχου τοῦ βουτύρου ἐν ἔτει 1898. Πρὸς προστασίαν τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς αὐξάνονται, τῷ 1902, τὰ δασμολογικὰ τέλη ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς γαλακτοκομίας. Ὡς προσάρτημα τῆς ἐν Weihenstephan γεωργικῆς Ἀκαδημίας συνιστᾶται, ἐν ἔτει 1901, σχολὴ γαλακτοκομίας. Ὡς πρὸς πολλὰ σημεῖα ἀναγόμενα εἰς τὰ τῆς γαλακτοκομίας καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς, λαμβάνονται ὡς πρότυπον αἱ ἐν Δανίᾳ συνθῆκαι, καθ' ἃ ἀναφέρει οἰκεία ἐπίσημος βαυαρικὴ ἔκθεσις.

Σύνδεσμοί τινες σκοποῦσι τὴν πώλησιν οἰνοπνεύματος εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν μικρὰς τιμάς, ἄλλοι δὲ ἀσχολοῦνται περὶ τὴν κατασκευὴν οἰνοπνεύματος. Τὸ ὡς προσάρτημα τῆς γεωργικῆς ἀκαδημίας ἐν Weihenstephan λειτουργοῦν ἐργαστήριον οἰνοπνευματοποιΐας δωρεὰν παρέχει συμβουλάς, ἐνεργεῖ δοκιμαστικὴν ἐργασίαν, κτλ. Ἡ Κυβέρνησις ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὰ περὶ τῆς τεχνικῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ οἰνοπνεύματος, οἷον ὑπὸ τῆς διευθύνσεως τῶν σιδηροδρόμων τοῦ Κράτους διὰ φωτισμὸν τῶν σταθμῶν, κτλ. ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἐν τῇ κατασκευῇ πυρομαχικῶν· τῷ 1900 ὠργανώθη καὶ ἔκθεσις ἀφορῶσα εἰς τὰ τῆς τεχνικῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ οἰνοπνεύματος.

Διὰ νόμων τῶν ἐτῶν 1868 καὶ 1879, πρὸς συντήρησιν τῆς πεφημισμένης ποιότητος τοῦ βαυαρικοῦ ζύθου, ἀπαγο-

ρεύεται ἡ εἰς τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ, ἀντὶ τῆς ἐκ κριθῆς βύνης χρῆσις οἱασδήποτε ἄλλης ὕλης, κανονίζονται δὲ τὰ τοῦ ἐπὶ τῆς βύνης καταβαλλομένου τέλους.

Πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν οἰκιακῶν βιομηχανιῶν τελοῦνται ἐν διαφόροις σχολαῖς, καὶ ὑπὸ τῶν περιοδευόντων διδασκάλων τῆς γεωργίας, εἰς τὰς βιομηχανίας ταύτας ἀναγόμενα μαθήματα ἰδίᾳ περὶ ὑφαντουργίας· πρὸς ἀγορὰν τελειοποιημένων ὑφαντικῶν ἐργαλείων παρέχονται ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἐπιχορηγήσεις· παραγγέλλεται δὲ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἡ προμήθεια ὑφασμάτων διὰ τὸν στρατὸν καὶ τοὺς σιδηροδρόμους, κτλ.

Εἰς τὰ τῆς ἐγέρσεως ἀγροτικῶν οἰκημάτων, ἀποθηκῶν, σταύλων, κτλ. ἀπέβλεψαν κανονιστικαὶ διατάξεις τοῦ 1881, ὑφιστᾶσαι ἁπλοποιήσεις τινὰς διὰ τῶν διατάξεων τοῦ 1890, νέας δὲ τροποποιήσεις ἐν ἔτει 1900. Ἀπὸ τοῦ 1901 εἰσάγεται ἀστυνομικὴ ἐπίβλεψις τῶν ἀγροτικῶν οἰκημάτων, ἰδίᾳ τῶν πτωχικῶν τοιούτων, ἀποβλέπουσα εἰς βελτίωσιν αὐτῶν, καὶ ἐξ ἀπόψεως τῆς ὑγιεινῆς, κτλ.· μαθήματα περὶ ἐγέρσεως ἀγροτικῶν οἰκοδομῶν τελοῦνται ἐν τῇ τεχνικῇ ἀνωτάτῃ Σχολῇ τοῦ Μονάχου καὶ ἐν τῇ γεωργικῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Weihenstephan. Τῷ 1901, συνιστᾶται ἴδιον γραφεῖον πληροφοριῶν περὶ ἀγροτικῶν οἰκημάτων.

Ἡ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐξέλιξις τῶν πολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν, ἔτρεψεν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς χρησιμότητος τῆς ἐν συνδέσμοις συνενώσεως τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν, πρὸς ἀπὸ κοινοῦ ἐκτέλεσιν ὡρισμένης ἐργασίας.

Ὡς ὁ ἀρχαιότατος ἐν ταῖς βαυαρικαῖς χώραις γεωργικὸς σύνδεσμος, ἀναφέρεται ὁ ὑπὲρ τῆς μελισσοκομίας, ἐν Feucht ἱδρυθεὶς ἐν ἔτει 1478· πρὸς δὲ καὶ σύνδεσμοί τινες πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ὀπωροκομίας καὶ οἰνοποιΐας. Ἐπιστήμονες

καὶ ἄλλοι ἄνδρες ἀνωτέρας μορφώσεως, ἵδρυσαν ἐν ἔτει 1765, ἐν τῇ Ἄνω Βαυαρίᾳ γεωργικὴν Ἑταιρίαν, εἰς ἣν δὲν προσεχώρησαν μὲν εὐρέως οἱ πρακτικοὶ γεωργοί, ἀλλ' ἥτις μολαταῦτα ὠφελίμως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν τῆς γεωργίας· ἡ ἑταιρία αὕτη ὑφίστατο μέχρι τοῦ 1802.

Κατὰ τὸ 1809, ὑπὸ περίπου ἑξήκοντα κτηματιῶν καὶ φίλων τῆς γεωργίας ὑπεκινήθη ἡ ἰδέα περὶ ἀνασυστάσεως τοιαύτης ἑταιρίας, καὶ δὴ ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ ἐνεργούσης· πράγματι, ἐν ἔτει 1810, συνεστάθη ἡ «γεωργικὴ Ἑταιρία», ἧς τὰ καταστατικὰ ὑπέστησαν βραδύτερον ἐπανειλημμένας μετατροπὰς (1835, 1862, 1866, 1895). Ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία ἔτυχεν ἑκάστοτε θερμῆς ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν μελῶν τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας· καὶ ἡ Κυβέρνησις ὑπεβοήθησεν αὐτὴν καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς ὑποκινούμενα μέτρα, παρέχουσα ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου σημαντικὰς ἐπιχορηγήσεις πρὸς λύσιν γεωργικῶν ζητημάτων καὶ πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν διαφόρων κλάδων τῆς γεωργικῆς ἐργασίας· τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραξαν καὶ τὰ νομαρχιακὰ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ ταμεῖα. Μεγάλη βαρύτης τίθεται εἰς τὴν δημοσίευσιν καὶ εὐρεῖαν διάδοσιν πονημάτων γεωργικῶν· γίνονται συνεδριάσεις καὶ διαλέξεις διὰ μόνα τὰ μέλη, ἢ καὶ δημόσιαι, ἐνεργοῦνται περιοδεῖαι καὶ ἐπιθεωρήσεις ἐπὶ τόπου, ὀργανοῦνται γενικαὶ καὶ εἰδικαὶ ἐκθέσεις γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων, καὶ μηχανημάτων, κτλ., ἀπονέμονται βραβεῖα, κτλ. Πλὴν μόνον δύο ἐτῶν σημειούντων ἐξαίρεσιν, ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας ἦτο ἐξακολουθητικὴ καὶ σημαντική· ὁ κατώτατος καὶ ὁ ἀνώτατος τῶν μελῶν ἀριθμὸς ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1810-1835 ἦτο 368 καὶ 1086, ἐν τῇ περιόδῳ 1836-1850 7477 καὶ 9800· ἀπὸ δὲ 8856 ἐν ἔτει 1851, ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν εἰς 56,467 ἐν ἔτει 1888, καὶ 71,113 ἐν ἔτει 1896, μέχρι περίπου 93,000 ἐν ἔτει 1903. Ἡ κατὰ τὸ 1895 ἀναδιοργάνωσις τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας

ἀπέβλεψεν ἐξ ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπενεργείας αὐτῆς, ἐξ ἄλλου δὲ εἰς τὴν ἐπίτευξιν ἐκτενεστέρας συμμετοχῆς τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν καὶ τῆς ἐν τῇ Ἑταιρίᾳ τούτων ἀντιπροσωπεύσεως· ἐξ οὗ ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία εἶνε σύνδεσμος σκοπῶν τὴν εἰσαγωγὴν βελτιώσεων ἐν τῇ γεωργικῇ ἐργασίᾳ, εἶνε δὲ συνάμα σῶμα ἀντιπροσωπεῦον τὰ γεωργικὰ συμφέροντα· τὰ μέλη τῆς διευθύνσεως τῆς Ἑταιρίας ἐξακολουθοῦσι συμπράττοντα, ὡς σύμβουλοι εἰς τὰ τῆς γεωργίας, μετὰ τῶν ὀργάνων τῆς Κυβερνήσεως· ἡ πρῴην γενικὴ ἐπιτροπὴ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας μετωνομάσθη «Βαυαρικὸν γεωργικὸν συμβούλιον», τοῦτο δὲ μεριμνᾷ ὑπὲρ τοῦ συνόλου τῶν γεωργικῶν συμφερόντων τῆς χώρας, λαμβάνει καὶ τὴν πρωτοβουλίαν διατυπώσεως συστάσεων καὶ συμβουλῶν ἐπὶ νομοθετικῶν καὶ κανονιστικῶν μέτρων καὶ ἐπὶ παντὸς εἴδους ἱδρυμάτων κατ' ἄμεσον ἢ κατ' ἔμμεσον τρόπον ἀναγομένων ἢ ἐνδιαφερόντων τὰ τῆς γεωργίας, ἀντιπροσωπεύεται μονίμως εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ ἑδρεῦον γερμανικὸν γεωργικὸν Συμβούλιον,—τὸ μεριμνῶν ὑπὲρ τῶν κοινῶν γεωργικῶν συμφερόντων ἅπαντος τοῦ γερμανικοῦ Κράτους, — ἐκδίδει τὰ δελτία καὶ πονήματα τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας, κτλ. Ὑπὸ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας ὑπεκινήθη σύστασις καὶ ὑπεβοηθήθη ἀποτελεσματικῶς ἡ δρᾶσις πλείστων γεωργικῶν συνδέσμων, συμπληρούντων τὴν τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας ἐπενέργειαν, ἀποβλεπόντων δὲ εἰς διάφορα εἰδικὰ σημεῖα τῆς ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν παντοειδῶν γεωργικῶν συνδέσμων, ἐξ ὧν οἱ πλειότεροι, συνενούμενοι, σχηματίζουσιν ἰδίας ἑνώσεις τῶν τοῦ αὐτοῦ εἴδους συνδέσμων, μεγάλως ἀνεπτύχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Τῷ 1887 ἠριθμοῦντο 1953 σύνδεσμοι μὲ 153,431 μέλη· τῷ 1896, 4332 σύνδεσμοι μὲ 329,876 μέλη· τῷ 1899, 6132 σύνδεσμοι μὲ 403,763 μέλη· τῷ 1902, 9262 σύνδεσμοι μὲ 586,628 μέλη.

Ἐκ τῶν ἐν ἔτει 1902 ὑφισταμένων συνδέσμων, οἱ κυριώτεροι ἦσαν οἱ ἑξῆς· 36 σύνδεσμοι παραγωγῆς ἵππων μὲ 8260 μέλη· 930 κτηνοπαραγωγῆς μὲ 42,214 μέλη· 177 ὀρνιθοπαραγωγῆς μὲ 15,781 μέλη· 471 μελισσοκομίας μὲ 26,710 μέλη· 122 ἰχθυοτροφίας καὶ ἁλιείας μὲ 9547 μέλη· 939 ὀπωροκομίας καὶ κηπουρικῆς μὲ 55,258 μέλη· 362 γαλακτοκομίας μὲ 21,218 μέλη· 683 πρὸς ἀπὸ κοινοῦ ἀγορὰν ἁλωνιστικῶν μηχανῶν μὲ 16,052 μέλη· 2304 ἀσφαλιστικοὶ τῶν κτηνῶν μὲ 118,905 μέλη· 2545 πιστωτικοὶ καὶ ταμιευτικοὶ μὲ 212,441 μέλη· 338 πρὸς ἀγορὰν καὶ πώλησιν προϊόντων μὲ 36,848 μέλη, κτλ.

Ἡ, τῇ μεσολαβήσει τῶν οἰκείων συνδέσμων, ἀγορὰ ἀναγκαιούντων διὰ τὴν γεωργίαν ὑλικῶν, ὡς καὶ πώλησις γεωργικῶν προϊόντων, πολὺ ἀνεπτύχθη· τὰ μὲν ἀγορασθέντα λιπάσματα, σπόροι, μηχανήματα, κτλ. ἦσαν ἐν ἔτει 1896 ἀξίας 6,6, ἐν ἔτει 1898 ἀξίας 10,1, ἐν ἔτει 1902 ἀξίας 21,7 ἑκατομμυρίων μάρκων· ἡ δὲ ἀξία τῶν ἀπὸ κοινοῦ πωληθέντων σιτηρῶν, κτηνῶν, κτλ. ἀνήρχετο τῷ 1896 εἰς 2,2, τῷ 1898 εἰς 6,3 καὶ τῷ 1902 εἰς 20,8 ἑκατομμύρια μάρκων. Διὰ τὴν ὡς ἀνωτέρω κίνησιν ἐμπορευμάτων σπουδαῖα ἀπέβη ἡ, τῇ ἐπιχορηγήσει τοῦ Δημοσίου, ἵδρυσις γεωργικῶν ἀποθηκῶν· ἀπὸ 19 ἀποθηκῶν ὑφισταμένων ἐν ἔτει 1897, ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ηὔξησεν ἐξακολουθητικῶς, ἀνῆλθε δὲ ἐν ἔτει 1903 εἰς 94, ἀξίας περίπου 1,8 ἑκατομμ. μάρκων.

Γενικὰ συνέδρια τῶν γεωργῶν καὶ τῶν φίλων τῆς γεωργίας τελοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατ' ἔτος, ἑκάστοτε δὲ εἰς διάφορον μέρος τῆς χώρας πρὸς ἐλευθέραν συζήτησιν εἰδικῶν γεωργικῶν ζητημάτων, αἱ δὲ ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων τούτων ὑποβάλλονται εἴς τό τε ἀνωτέρω μνησθὲν γεωργικὸν Συμβούλιον καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν.

Κατὰ τὰ ἐν ἔτει 1890 ἰσχύοντα, αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ

ὑποχρεοῦνται νὰ συμπράττωσιν εἰς ζητήματα ἐνέχοντα, ὑπὲρ τῆς γεωργίας, σημασίαν τοπικήν, διὰ τὴν οἰκείαν δημοτικὴν περιφέρειαν, οὕτω λ. χ. εἰς τὰ τοῦ καθορισμοῦ καὶ τῆς σημάνσεως τῶν ὁρίων τοῦ δήμου, καὶ τῆς καταρτίσεως καὶ τηρήσεως τῆς περιγραφῆς αὐτῶν, εἰς τὰ τῶν δημοτικῶν κτημάτων, τὰ τῶν δημοτικῶν ὁδῶν, τὰ τῆς ἀγροφυλακῆς, κτλ.

Ἐν ἐλλείψει ἁρμοδίων δημοτικῶν ἀρχῶν, τὰ ὑπὲρ τῆς γεωργίας ζητήματα ὑπάγονται εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν οἰκείων ἐπαρχιακῶν διοικητικῶν ἀρχῶν· αὗται ὑποχρεοῦνται νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν ἐκ πάσης ἀπόψεως ἐμψύχωσιν τῶν συμφερόντων τῆς γεωργίας, εἰς τὴν ἄρσιν παντὸς προσκόμματος παρεμβαλλομένου εἰς τὴν πρόοδον τῆς γεωργίας, ἄρα νὰ συντελῶσιν ὑπὲρ τῶν μέτρων τῶν ἀποβλεπόντων εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν γαιῶν ἀπὸ τὰ ἐπ' αὐτῶν—ἐκ φεουδαλικῶν θεσμῶν—βάρη, εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, εἰς τὰ τῆς γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἰς τὰ ἔργα ἐδαφικῶν βελτιώσεων, εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς φυτῶν καὶ ζῴων, εἰς τὴν ἑδραίωσιν τῆς ἐπενεργείας τῶν πιστωτικῶν καὶ τῶν ἀσφαλιστικῶν ἱδρυμάτων, εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος. Παρὰ ταῖς ἐπαρχιακαῖς διοικητικαῖς ἀρχαῖς, ὡς σύμβουλοι διὰ γεωργικὰ τεχνικὰ ζητήματα λειτουργοῦσιν αἱ κατὰ τόπους ἐπιτροπαὶ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας. Σπουδαία εἶνε ἡ τῶν ἐπαρχιακῶν διοικητικῶν ἀρχῶν δικαιοδοσία κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων περὶ βελτιώσεων τοῦ ἐδάφους, οἷον ἡ ὑπ' αὐτῶν προδικασία ἀναφορικῶς πρὸς ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτρίωσιν γαιῶν, ἢ ἐπιβάρυνσιν αὐτῶν διὰ δουλειῶν, ἢ καθορισμὸν καὶ ἐξαγορὰν δουλειῶν, χρησιμοποίησιν ὑδάτων, δροσήμανσιν, διανομὴν δημοτικῶν γαιῶν, κτλ.· πρὸς δὲ καὶ ἡ ἐξάσκησις ἀστυνομικῆς ἐπιβλέψεως ἐπὶ ἐργατῶν καὶ ὑπηρετῶν, καὶ ἀγροφυλακῆς, κτλ.

Ὡς προϊστάμεναι αὐτῶν ἀρχαί, αἱ διοικητικαὶ ἀρχαὶ τῶν νομῶν ἐπιβλέπουσιν, ἵνα αἱ τῶν ἐπαρχιῶν ἐνεργῶσι τὰ δέοντα

ὑπὲρ τῆς γεωργίας, ἵνα προσηκόντως ἐφαρμόζωνται τὰ ὑπὲρ τῆς γεωργίας ὑπὸ τοῦ Κράτους λαμβανόμενα μέτρα.

Ἀνωτάτη ἀρχὴ ἐπὶ τῶν τῆς γεωργίας εἶνε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑφίσταται τμῆμα τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου· (ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1848-1871, τὰ τῆς γεωργίας ἦσαν ἀνατεθειμένα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῶν Δημοσίων Ἔργων). Ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν εἰσὶ διωρισμένοι εἰδικοὶ εἰσηγηταὶ διὰ τὰ τῆς γεωργίας καὶ ζῳοτεχνίας, ἄλλοι δὲ τεχνικοὶ σύμβουλοι καὶ πραγματογνώμονες προσλαμβάνονται κατὰ τὰς ἀνάγκας· διὰ πᾶν σπουδαῖον ζήτημα, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν παρασκευὴν νομοσχεδίων καὶ διαταγμάτων ἀναγομένων εἰς τὰ τῆς γεωργίας, ζητεῖται ἡ γνωμοδότησις τῆς γενικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας, ἥτις γενικὴ Ἐπιτροπή, ὡς καὶ ἐπίσης ἡ διεύθυνσις τῶν ἱπποφορβείων τοῦ Κράτους, ὑπάγονται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τούτῳ ὑφίστανται: τὸ γραφεῖον τὸ ἀσχολούμενον περὶ τὴν ὕδρευσιν τῶν δήμων· ἡ ἐπιτροπὴ ἡ ἐλέγχουσα τὰς αἰτήσεις δανείων προωρισμένων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἐδαφικῶν βελτιώσεων, ἀποφασίζουσα περὶ τῆς, παρὰ τῆς Landescultur-Rentenanstalt, παροχῆς τοιούτων δανείων, καὶ ἐπιβλέπουσα ἵνα τὰ δάνεια χρησιμοποιῶνται προσηκόντως διὰ βελτιώσεις ἐδάφους· ἡ ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς συνενώσεως τῶν ἐσκορπισμένων κτημάτων, καὶ διευθετήσεως καὶ κατασκευῆς ἀγροτικῶν δρόμων. Πρὸς δὲ ὑπάγονται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν: τὸ στατιστικὸν Γραφεῖον, τὸ ἀσχολούμενον καὶ περὶ τὴν γεωργικὴν στατιστικήν· ἡ διεύθυνσις τῶν δημοσίων ἔργων, ἡ ἀσχολουμένη, μεταξὺ ἄλλων, καὶ εἰς τὰ τῆς διευθετήσεως τῶν ποταμῶν, εἰς ἔργα ἀντιπλημμυρικά, κτλ., ἡ διεύθυνσις τοῦ ἐν τῷ Παλατινάτῳ ἱπποφορβείου· τὸ ἐπιμελητήριον τὸ διευθῦνον τὰ κατὰ τοῦ πυρὸς (ἀσφάλισις ἀκινήτων) καὶ κατὰ τῆς χαλάζης ἀσφαλιστικὰ καταστήματα.

Πάντα τὰ γεωργικὰ καὶ κτηνιατρικὰ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα, ἄρα καὶ ἡ ἀνωτάτη τεχνικὴ Σχολὴ (τμῆμα γεωργίας), ἡ γεωργικὴ Σχολὴ ἐν Weihenstephan, ἡ κτηνιατρικὴ ἐν Μονάχῳ, αἱ λοιπαὶ παντὸς εἴδους γεωργικαὶ σχολαί, κτλ. ὑπάγονται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ἀνάγονται τὰ τῶν φόρων καὶ τελῶν ἐν γένει, ἑπομένως καὶ τὰ τῶν ἐγγείων φόρων καὶ κτηματικῶν τελῶν, τὰ τῶν δασῶν τοῦ Δημοσίου καὶ τὰ τῆς καταμετρήσεως τῶν γαιῶν.

Αἱ ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάναι τοῦ Κράτους ἀνέρχονται ὡς ἑξῆς. Ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν ἐδαπανήθησαν ἐν συνόλῳ ἐν ἔτει 1880-1881 950,000, ἐν ἔτει 1896-1897 2,325,000, ἐν ἔτει 1902-1903 3,393,000 μάρκων, καὶ δὴ κυρίως δι' ἐμψύχωσιν τῆς κτηνοπαραγωγῆς, δι' ἐπιχορηγήσεις εἰς τὸ κατὰ τῆς χαλάζης ἀσφαλιστικὸν κατάστημα καὶ εἰς τὸ τῆς ἀσφαλίσεως τῶν κτηνῶν καὶ εἰς τὰ ἱπποφορβεῖα, δι' ἀποζημιώσεις διὰ τήν, συνεπείᾳ νόσων, ἀπώλειαν κτηνῶν, δι' εἰσφορὰς εἰς συνδέσμους, διὰ γεωργικοὺς σκοποὺς ἐν γένει, κτλ. Ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐδαπανήθησαν ἐν ἔτει 1880-1881 195,000, ἐν ἔτει 1896-1897 434,000, ἐν ἔτει 1902-1903 761,000 μάρκων, καὶ δὴ κυρίως, διὰ τὸ γεωργικὸν τμῆμα τῆς ἀνωτάτης τεχνικῆς Σχολῆς καὶ διὰ τὸν κεντρικὸν δοκιμαστικὸν σταθμόν, διὰ τὴν γεωργικὴν Ἀκαδημίαν ἐν Weihenstephan, διὰ τοὺς περιοδεύοντας γεωργικοὺς διδασκάλους, τὴν ἀνωτάτην κτηνιατρικὴν Σχολὴν καὶ τὰς σχολὰς πεταλουργίας, κτλ. Ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἐδαπανήθησαν ἐν ἔτει 1880-1881 702,000, ἐν ἔτει 1896-1897 508,000, ἐν ἔτει 1902-1903 1,708,000 μάρκων, καὶ δὴ κυρίως ἐν σχέσει πρὸς τὰ δάνεια δι' ἐξαγο-

ρὰν τῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν βαρῶν καὶ δι' ἐδαφικὰς βελτιώσεις, καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν δροσημάνσεων, κτλ.

Ὅθεν τὰ ὡς ἀνωτέρω τρία Ὑπουργεῖα ὁμοῦ ἐδαπάνησαν ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐν ἔτει 1902 - 1903 5,861,000 μάρκων, διὰ δὲ τὸ ἔτος 1904 - 1905 προϋπελογίζετο ὁλικὴ δαπάνη ἐκ 5,990,000 μάρκων.

Πρὸς δὲ κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ὑφισταμένου κεντρικοῦ ταμείου διὰ τὴν βιομηχανίαν, κτλ. τοῦ ἐξυπηρετοῦντος κατὰ μέγα μέρος καὶ τὰς γεωργικὰς ἀνάγκας, ἐν ἔτει 1898 500,000, ἐν ἔτει 1900 1,000,000, καὶ ἐν ἔτει 1902 500,000 μάρκων. Προκαταβολὰς παρέσχε τὸ Δημόσιον εἰς μὲν τὴν γεωργικὴν Τράπεζαν ἐν συνόλῳ 5, εἰς δὲ τὸ κεντρικὸν ταμεῖον τῶν ἑταιρικῶν πιστωτικῶν ταμείων 4,1 ἑκατομμύρια μάρκων.

Εἰς ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάνας ἀνάγεται καὶ μέρος τῶν δαπανῶν διὰ τὴν γεωγνωστικὴν ἔρευναν τῆς χώρας, διὰ τὸ ὑδροτεχνικὸν γραφεῖον, διὰ τὰ ὑδραυλικὰ ἔργα, τὰς διευθετήσεις ποταμῶν καὶ χειμάρρων, κτλ.· ἀλλ' ἀνέφικτος εἶνε ἔκφρασις ἀριθμητικὴ τῆς ἐν τοῖς οἰκείοις κονδυλίοις ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἀναλογούσης δαπάνης.

Εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάνην ἀνάγεται καὶ ἡ εἰς τοὺς κτηνιάτρους ἐπιχορήγησις, ἡ ἀνερχομένη τῷ 1880 - 1881 εἰς 118,000, τῷ 1896 - 1897 εἰς 203,000, τῷ 1902-1903 εἰς 397,000 μάρκων· προϋπελογίζετο δὲ αὕτη διὰ τὸ ἔτος 1904 - 1905 εἰς 424,000 μάρκων.

Παρὰ τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάνην τοῦ Κράτους, προσθετέα καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάνη, ἣν ὑφίστανται τὰ διάφορα νομαρχιακά, ἐπαρχιακὰ ἢ ἄλλα ταμεῖα, ἥτις ἐν ἁπάσῃ τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1890 - 1896 ἀνῆλθεν ἐν συνόλῳ εἰς ἄνω τῶν 10,5, ἐν δὲ τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1897 - 1902, ἐν συνόλῳ εἰς ἄνω τῶν 12,5 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Γ΄) ΒΑΔΗ

Ἐν τῷ Μεγάλῳ Δουκάτῳ τῆς Βάδης, ὁλικοῦ ἐμβαδοῦ 15,081 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, λίαν ποικίλλουσιν αἱ ὀρογραφικαὶ καὶ γεωλογικαί, αἱ ὑδρογραφικαὶ καὶ κλιματολογικαὶ συνθῆκαι· ἐκ τῆς ὅλης δὲ ἐκτάσεως τῆς χώρας, 44 % εἶνε ἔδαφος ὀρεινόν, 40 % λοφῶδες, 16 % πεδινόν. Τὰ ὕδατα, ἤτοι τρεῖς πλεύσιμοι ποταμοί, μέρος τῆς λίμνης τῆς Κωνστάντζης, καὶ πλεῖστοι μικροὶ ποταμοὶ καὶ ῥύακες, καλύπτουσιν ἔκτασιν περίπου 16,300 ἑκταρίων, ἡ διανομὴ δὲ τῶν ὑδάτων, ἐξαιρέσει ὀλίγων τινῶν περιοχῶν, εἶνε λίαν εὐνοϊκὴ διὰ τὴν γεωργίαν. Τὸ παρὰ τὸν Δούναβιν ὑψίπεδον εἶνε ἐκ τῶν ψυχροτέρων, ἡ δὲ παρὰ τὸν Ῥῆνον πεδιὰς ἐκ τῶν θερμοτέρων περιοχῶν τοῦ ὅλου γερμανικοῦ Κράτους, διαφέρει δέ, ἀναλόγως, καὶ τὸ ἐν ἐκείνῳ καὶ ἐν ταύτῃ ποσὸν καταπιπτούσης βροχῆς καὶ χιόνος.

Ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὡς ἀνωτέρω διαφόρους φυσικὰς συνθήκας, λίαν ποικίλλει ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς τῆς χώρας ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ (ἀναλογία τῶν κατοίκων ἐπὶ ἑνὸς τετραγωνικοῦ χιλιομέτρου), ὁ τρόπος τῆς αὐτοῦ ἐγκαταστάσεως (μεμονωμέναι ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς ἐπαύλεις, χωρία, πόλεις), ἡ κατάτμησις τῆς ἰδιοκτησίας (κτήματα μεγάλα, μέσα, μικρά), ἡ εἴτε παρ' αὐτῶν τῶν ἰδιοκτητῶν,

εἴτε ὑπὸ ἐκμίσθωσιν καλλιέργεια τῆς γῆς, ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἐδάφους, τὸ εἶδος τῶν παραγομένων προϊόντων.

Ἐκ τοῦ ὁλικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1905, ἀνερχομένου εἰς 2,009,000 κατοίκων, 42 $^0/_0$ ἠσχολοῦντο εἰς τὸ γεωργικὸν ἐπάγγελμα. Ἐκ τῶν, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1895, ἐξακριβωθεισῶν 236,159 γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων αἱ 149,942, ἤτοι 64 $^0/_0$, ἀνῆκον εἰς καθαυτὸ γεωργούς, ἀποκλειστικῶς μόνον περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένους· ἐνῷ 55,545 ἀνῆκον εἰς βιομηχάνους, 13,642 εἰς ἐμπόρους, 17,030 εἰς ἄλλων τάξεων πολίτας, οἷον ὑπαλλήλους, ἐργάτας, κτλ., καλλιεργοῦντας μικρὰ τμήματα γῆς, εἰς τὴν αὐτῶν κυριότητα περιελθόντα διὰ κληρονομίας, προικός, κτλ. Ἐκ τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, 83,485, ἤτοι 35,35 $^0/_0$, ἦσαν γεωργικῶς χρησιμοποιούμεναι ἐκτάσεις κάτω τοῦ 1 ἑκταρίου, 44,435, ἤτοι 18,82 $^0/_0$, ἦσαν ἐκτάσεις ἀπὸ 1 μέχρι 2 ἑκταρίων, 95,711, ἤτοι 40,53 $^0/_0$, ἀπὸ 2 μέχρι 10 ἑκταρίων, 12,411, ἤτοι 5,25 $^0/_0$, ἀπὸ 10 μέχρις 100 ἑκταρίων, 117, ἤτοι 0,05 $^0/_0$, ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων.

Ὁ χωρικὸς δὲν εἶνε μισθωτής, ἐπιστάτης, μισθωτὸς ἐργάτης, ἀλλ' εἶνε ἐλεύθερος ἰδιοκτήτης τοῦ ἑαυτοῦ μικροῦ κτήματος· ἡ δὲ μεγαλειτέρα ἔκτασις τοῦ ἐδάφους εἶνε ἰδιοκτησία τῶν χωρικῶν.

Ἰδία τάξις ἐνοικιαστῶν ἀγροτικῶν κτημάτων δὲν ὑφίσταται. Ἐν ἔτει 1895, μόνον 5 $^0/_0$ πασῶν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων διετέλουν ὑπὸ καθαυτὸ ἐκμίσθωσιν, ἐκ τούτων δὲ περίπου τὰ $^5/_6$ ἦσαν ἐμβαδοῦ κάτω τοῦ 1 ἑκταρίου, τούτων δὲ οἱ μισθωταί, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, συνεπείᾳ τῶν ἰσχυουσῶν συμφωνιῶν, ἔμελλον νὰ γίνωσι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἰδιοκτῆται τῶν οἰκείων γαιῶν. Ὑπὸ ἐκμίσθωσιν γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐκτάσεως ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων ὑπῆρχον μόνον 39, πᾶσαι δὲ αὗται ἦσαν ἰδιοκτησία τιμαριωτική.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μὴ ἰδιοκτητῶν τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων ἀνήρχετο, ἐν ἔτει 1895, εἰς 229,446. Ἐκ τούτων περίπου τὰ δύο τρίτα ἦσαν μέλη τῶν οἰκογενειῶν τῶν γεωργοκτηματιῶν, τούτους βοηθοῦντα, εἴτε διαρκῶς, εἴτε κυρίως μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγκομιδῆς· 40,000 ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑπηρετῶν· 25,148 ἦσαν γεωργικοὶ ἐπὶ μισθῷ ἐργάται, ἐξ ὧν πάλιν περὶ τοὺς 8,000 εἶχον καὶ ἰδιοκτήτους γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐκ τῶν ὑπολοίπων δὲ 17,000 ἱκανοί, ὡς φαίνεται, ἦσαν συνιδιοκτῆται ἐν τῇ κοινοτικῇ ἰδιοκτησίᾳ. Διὰ τοὺς μέσους καὶ τοὺς μεγάλους γεωργούς, εἰς οὓς δὲν ἐπαρκεῖ ἡ μόνη τῆς ἑαυτῶν οἰκογενείας βοήθεια, ἡ συνήθως ἐπαρκοῦσα εἰς τοὺς μικροὺς γεωργούς, ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπαισθητὴ ἡ ἔλλειψις ἐργατικῶν χειρῶν.

Πολλοὶ μικροὶ γεωργοκτηματίαι ἐργάζονται ἐπὶ ἡμερομισθίῳ εἰς τὴν ὑλοτομίαν ξένων δασῶν, κάτοχοι δὲ ζῴων δι' ἕλξιν, ἀναδέχονται τὴν ἐκ δασῶν μεταφορὰν ξυλείας, καὶ γυναῖκες καὶ παιδία ἐπασχολοῦνται εἰς τὰ μεγάλα δάση τοῦ Δημοσίου ἢ τῶν σωματείων δι' ἔργα ἀναφυτεύσεως καὶ ἐγκαταστάσεως φυτωρίων, κτλ. Μικροὶ γεωργοὶ συχνάκις ἐν παρέργῳ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἁλιείαν, εἰς ἔργα φακελλώματος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ρήνου, εἰς διάρρηξιν πάγου καὶ μεταφορὰν αὐτοῦ εἰς τὰς πόλεις. Μέγα μέρος τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ ἐν Schwarzwald, ἰδίᾳ οἱ μᾶλλον ἐνδεεῖς γεωργοὶ ἀσχολοῦνται καὶ εἰς ἔργα οἰκιακῶν τεχνῶν.

Λίαν χαρακτηριστικὰ εἶνε τὰ σημεῖα συναφείας μεταξὺ τοῦ εἰς τὴν μεγάλην βιομηχανίαν καὶ τοῦ εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένου πληθυσμοῦ. Ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθη σημαντικώτατα· ἐν ἔτει 1850 ὑφίσταντο 333 βιομηχανικὰ καταστήματα ἀπασχολοῦντα 17,100 ἐργάτας, ἐν ἔτει δὲ 1900 ὑφίσταντο ἄνω τῶν 7000 βιομηχανικῶν καταστημάτων, ἀπασχολούντων 200,000 ἐργάτας· ἡ πρὸς κατασκευὴν σιγά-

εἴτε ὑπὸ ἐκμίσθωσιν καλλιέργεια τῆς γῆς, ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἐδάφους, τὸ εἶδος τῶν παραγομένων προϊόντων.

Ἐκ τοῦ ὁλικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1905, ἀνερχομένου εἰς 2,009,000 κατοίκων, 42 $^0/_0$ ἠσχολοῦντο εἰς τὸ γεωργικὸν ἐπάγγελμα. Ἐκ τῶν, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1895, ἐξακριβωθεισῶν 236,159 γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων αἱ 149,942, ἤτοι 64 $^0/_0$, ἀνῆκον εἰς καθαυτὸ γεωργούς, ἀποκλειστικῶς μόνον περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένους· ἐνῷ 55,545 ἀνῆκον εἰς βιομηχάνους, 13,642 εἰς ἐμπόρους, 17,030 εἰς ἄλλων τάξεων πολίτας, οἷον ὑπαλλήλους, ἐργάτας, κτλ., καλλιεργοῦντας μικρὰ τμήματα γῆς, εἰς τὴν αὐτῶν κυριότητα περιελθόντα διὰ κληρονομίας, προικός, κτλ. Ἐκ τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, 83,485, ἤτοι 35,35 $^0/_0$, ἦσαν γεωργικῶς χρησιμοποιούμεναι ἐκτάσεις κάτω τοῦ 1 ἑκταρίου, 44,435, ἤτοι 18,82 $^0/_0$, ἦσαν ἐκτάσεις ἀπὸ 1 μέχρι 2 ἑκταρίων, 95,711, ἤτοι 40,53 $^0/_0$, ἀπὸ 2 μέχρι 10 ἑκταρίων, 12,411, ἤτοι 5,25 $^0/_0$, ἀπὸ 10 μέχρις 100 ἑκταρίων, 117, ἤτοι 0,05 $^0/_0$, ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων.

Ὁ χωρικὸς δὲν εἶνε μισθωτής, ἐπιστάτης, μισθωτὸς ἐργάτης, ἀλλ' εἶνε ἐλεύθερος ἰδιοκτήτης τοῦ ἑαυτοῦ μικροῦ κτήματος· ἡ δὲ μεγαλειτέρα ἔκτασις τοῦ ἐδάφους εἶνε ἰδιοκτησία τῶν χωρικῶν.

Ἰδία τάξις ἐνοικιαστῶν ἀγροτικῶν κτημάτων δὲν ὑφίσταται. Ἐν ἔτει 1895, μόνον 5 $^0/_0$ πασῶν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων διετέλουν ὑπὸ καθαυτὸ ἐκμίσθωσιν, ἐκ τούτων δὲ περίπου τὰ $^5/_6$ ἦσαν ἐμβαδοῦ κάτω τοῦ 1 ἑκταρίου, τούτων δὲ οἱ μισθωταί, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, συνεπείᾳ τῶν ἰσχυουσῶν συμφωνιῶν, ἔμελλον νὰ γίνωσι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἰδιοκτῆται τῶν οἰκείων γαιῶν. Ὑπὸ ἐκμίσθωσιν γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐκτάσεως ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων ὑπῆρχον μόνον 39, πᾶσαι δὲ αὗται ἦσαν ἰδιοκτησία τιμαριωτική.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μὴ ἰδιοκτητῶν τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων ἀνήρχετο, ἐν ἔτει 1895, εἰς 229,446. Ἐκ τούτων περίπου τὰ δύο τρίτα ἦσαν μέλη τῶν οἰκογενειῶν τῶν γεωργοκτηματιῶν, τούτους βοηθοῦντα, εἴτε διαρκῶς, εἴτε κυρίως μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγκομιδῆς· 40,000 ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑπηρετῶν· 25,148 ἦσαν γεωργικοὶ ἐπὶ μισθῷ ἐργάται, ἐξ ὧν πάλιν περὶ τοὺς 8,000 εἶχον καὶ ἰδιοκτήτους γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐκ τῶν ὑπολοίπων δὲ 17,000 ἱκανοί, ὡς φαίνεται, ἦσαν συνιδιοκτῆται ἐν τῇ κοινοτικῇ ἰδιοκτησίᾳ. Διὰ τοὺς μέσους καὶ τοὺς μεγάλους γεωργούς, εἰς οὓς δὲν ἐπαρκεῖ ἡ μόνη τῆς ἑαυτῶν οἰκογενείας βοήθεια, ἡ συνήθως ἐπαρκοῦσα εἰς τοὺς μικροὺς γεωργούς, ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπαισθητὴ ἡ ἔλλειψις ἐργατικῶν χειρῶν.

Πολλοὶ μικροὶ γεωργοκτηματίαι ἐργάζονται ἐπὶ ἡμερομισθίῳ εἰς τὴν ὑλοτομίαν ξένων δασῶν, κάτοχοι δὲ ζῴων δι' ἕλξιν, ἀναδέχονται τὴν ἐκ δασῶν μεταφορὰν ξυλείας, καὶ γυναῖκες καὶ παιδία ἐπασχολοῦνται εἰς τὰ μεγάλα δάση τοῦ Δημοσίου ἢ τῶν σωματείων δι' ἔργα ἀναφυτεύσεως καὶ ἐγκαταστάσεως φυτωρίων, κτλ. Μικροὶ γεωργοὶ συχνάκις ἐν παρέργῳ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἁλιείαν, εἰς ἔργα φακελλώματος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ρήνου, εἰς διάρρηξιν πάγου καὶ μεταφορὰν αὐτοῦ εἰς τὰς πόλεις. Μέγα μέρος τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ ἐν Schwarzwald, ἰδίᾳ οἱ μᾶλλον ἐνδεεῖς γεωργοὶ ἀσχολοῦνται καὶ εἰς ἔργα οἰκιακῶν τεχνῶν.

Λίαν χαρακτηριστικὰ εἶνε τὰ σημεῖα συναφείας μεταξὺ τοῦ εἰς τὴν μεγάλην βιομηχανίαν καὶ τοῦ εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένου πληθυσμοῦ. Ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθη σημαντικώτατα· ἐν ἔτει 1850 ὑφίσταντο 333 βιομηχανικὰ καταστήματα ἀπασχολοῦντα 17,100 ἐργάτας, ἐν ἔτει δὲ 1900 ὑφίσταντο ἄνω τῶν 7000 βιομηχανικῶν καταστημάτων, ἀπασχολούντων 200,000 ἐργάτας· ἡ πρὸς κατασκευὴν σιγά-

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μὴ ἰδιοκτητῶν τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων ἀνήρχετο, ἐν ἔτει 1895, εἰς 229,446. Ἐκ τούτων περίπου τὰ δύο τρίτα ἦσαν μέλη τῶν οἰκογενειῶν τῶν γεωργοκτηματιῶν, τούτους βοηθοῦντα, εἴτε διαρκῶς, εἴτε κυρίως μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγκομιδῆς· 40,000 ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑπηρετῶν· 25,148 ἦσαν γεωργικοὶ ἐπὶ μισθῷ ἐργάται, ἐξ ὧν πάλιν περὶ τοὺς 8,000 εἶχον καὶ ἰδιοκτήτους γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐκ τῶν ὑπολοίπων δὲ 17,000 ἱκανοί, ὡς φαίνεται, ἦσαν συνιδιοκτῆται ἐν τῇ κοινοτικῇ ἰδιοκτησίᾳ. Διὰ τοὺς μέσους καὶ τοὺς μεγάλους γεωργούς, εἰς οὓς δὲν ἐπαρκεῖ ἡ μόνη τῆς ἑαυτῶν οἰκογενείας βοήθεια, ἡ συνήθως ἐπαρκοῦσα εἰς τοὺς μικροὺς γεωργούς, ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπαισθητὴ ἡ ἔλλειψις ἐργατικῶν χειρῶν.

Πολλοὶ μικροὶ γεωργοκτηματίαι ἐργάζονται ἐπὶ ἡμερομισθίῳ εἰς τὴν ὑλοτομίαν ξένων δασῶν, κάτοχοι δὲ ζῴων δι' ἕλξιν, ἀναδέχονται τὴν ἐκ δασῶν μεταφορὰν ξυλείας, καὶ γυναῖκες καὶ παιδία ἐπασχολοῦνται εἰς τὰ μεγάλα δάση τοῦ Δημοσίου ἢ τῶν σωματείων δι' ἔργα ἀναφυτεύσεως καὶ ἐγκαταστάσεως φυτωρίων, κτλ. Μικροὶ γεωργοὶ συχνάκις ἐν παρέργῳ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἁλιείαν, εἰς ἔργα φακελλώματος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ρήνου, εἰς διάρρηξιν πάγου καὶ μεταφορὰν αὐτοῦ εἰς τὰς πόλεις. Μέγα μέρος τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ ἐν Schwarzwald, ἰδίᾳ οἱ μᾶλλον ἐνδεεῖς γεωργοὶ ἀσχολοῦνται καὶ εἰς ἔργα οἰκιακῶν τεχνῶν.

Λίαν χαρακτηριστικὰ εἶνε τὰ σημεῖα συναφείας μεταξὺ τοῦ εἰς τὴν μεγάλην βιομηχανίαν καὶ τοῦ εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένου πληθυσ[illegible]. Ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθη σημαντικώτατα· ἐν ἔτει 1[illegible]αντο 333 βιομηχανικὰ καταστήματα ἀπασχολ[illegible]00 ἐργά[illegible]τει δὲ 1900 ὑφί[illegible]ντο ἄνω [illegible] βιομηχ[illegible]αστημάτων, [illegible] τῶν [illegible]άτας [illegible]κευὴν σιγά-

εἴτε ὑπὸ ἐκμίσθωσιν καλλιέργεια τῆς γῆς, ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἐδάφους, τὸ εἶδος τῶν παραγομένων προϊόντων.

Ἐκ τοῦ ὁλικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1905, ἀνερχομένου εἰς 2,009,000 κατοίκων, 42 °/₀ ἠσχολοῦντο εἰς τὸ γεωργικὸν ἐπάγγελμα. Ἐκ τῶν, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1895, ἐξακριβωθεισῶν 236,159 γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων αἱ 149,942, ἤτοι 64 °/₀, ἀνῆκον εἰς καθ-αυτὸ γεωργούς, ἀποκλειστικῶς μόνον περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένους· ἐνῷ 55,545 ἀνῆκον εἰς βιομηχάνους, 13,642 εἰς ἐμπόρους, 17,030 εἰς ἄλλων τάξεων πολίτας, οἷον ὑπαλλήλους, ἐργάτας, κτλ., καλλιεργοῦντας μικρὰ τμήματα γῆς, εἰς τὴν αὐτῶν κυριότητα περιελθόντα διὰ κληρονομίας, προικός, κτλ. Ἐκ τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, 83,485, ἤτοι 35,35 °/₀, ἦσαν γεωργικῶς χρησιμοποιούμεναι ἐκτάσεις κάτω τοῦ 1 ἑκταρίου, 44,435, ἤτοι 18,82 °/₀, ἦσαν ἐκτάσεις ἀπὸ 1 μέχρι 2 ἑκταρίων, 95,711, ἤτοι 40,53 °/₀, ἀπὸ 2 μέχρι 10 ἑκταρίων, 12,411, ἤτοι 5,25 °/₀, ἀπὸ 10 μέχρις 100 ἑκταρίων, 117, ἤτοι 0,05 °/₀, ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων.

Ὁ χωρικὸς δὲν εἶνε μισθωτής, ἐπιστάτης, μισθωτὸς ἐργάτης, ἀλλ' εἶνε ἐλεύθερος ἰδιοκτήτης τοῦ ἑαυτοῦ μικροῦ κτήματος· ἡ δὲ μεγαλειτέρα ἔκτασις τοῦ ἐδάφους εἶνε ἰδιοκτησία τῶν χωρικῶν.

Ἰδία τάξις ἐνοικιαστῶν ἀγροτικῶν κτημάτων δὲν ὑφίσταται. Ἐν ἔτει 1895, μόνον 5 °/₀ πασῶν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων διετέλουν ὑπὸ καθαυτὸ ἐκμίσθωσιν, ἐκ τούτων δὲ περίπου τὰ $^5/_6$ ἦσαν ἐμβαδοῦ κάτω τοῦ 1 ἑκταρίου, τούτων δὲ οἱ μισθωταί, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, συνεπείᾳ τῶν ἰσχυουσῶν συμφωνιῶν, ἔμελλον νὰ γίνωσι, προϊόντος τοῦ χρόνου, κτῆται τῶν οἰκεί[illegible] Ὑπὸ ἐ[illegible]
χειρήσεις ἐκτά[illegible]
39, πᾶσαι δὲ [illegible]

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μὴ ἰδιοκτητῶν τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων ἀνήρχετο, ἐν ἔτει 1895, εἰς 229,446. Ἐκ τούτων περίπου τὰ δύο τρίτα ἦσαν μέλη τῶν οἰκογενειῶν τῶν γεωργοκτηματιῶν, τούτους βοηθοῦντα, εἴτε διαρκῶς, εἴτε κυρίως μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγκομιδῆς· 40,000 ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑπηρετῶν· 25,148 ἦσαν γεωργικοὶ ἐπὶ μισθῷ ἐργάται, ἐξ ὧν πάλιν περὶ τοὺς 8,000 εἶχον καὶ ἰδιοκτήτους γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐκ τῶν ὑπολοίπων δὲ 17,000 ἱκανοί, ὡς φαίνεται, ἦσαν συνιδιοκτῆται ἐν τῇ κοινοτικῇ ἰδιοκτησίᾳ. Διὰ τοὺς μέσους καὶ τοὺς μεγάλους γεωργούς, εἰς οὓς δὲν ἐπαρκεῖ ἡ μόνη τῆς ἑαυτῶν οἰκογενείας βοήθεια, ἡ συνήθως ἐπαρκοῦσα εἰς τοὺς μικροὺς γεωργούς, ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπαισθητὴ ἡ ἔλλειψις ἐργατικῶν χειρῶν.

Πολλοὶ μικροὶ γεωργοκτηματίαι ἐργάζονται ἐπὶ ἡμερομισθίῳ εἰς τὴν ὑλοτομίαν ξένων δασῶν, κάτοχοι δὲ ζῴων δι' ἕλξιν, ἀναδέχονται τὴν ἐκ δασῶν μεταφορὰν ξυλείας, καὶ γυναῖκες καὶ παιδία ἐπασχολοῦνται εἰς τὰ μεγάλα δάση τοῦ Δημοσίου ἢ τῶν σωματείων δι' ἔργα ἀναφυτεύσεως καὶ ἐγκαταστάσεως φυτωρίων, κτλ. Μικροὶ γεωργοὶ συχνάκις ἐν παρέργῳ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἁλιείαν, εἰς ἔργα φακελλώματος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ρήνου, εἰς διάρρηξιν πάγου καὶ μεταφορὰν αὐτοῦ εἰς τὰς πόλεις. Μέγα μέρος τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ ἐν Schwarzwald, ἰδίᾳ οἱ μᾶλλον ἐνδεεῖς γεωργοὶ ἀσχολοῦνται καὶ εἰς ἔργα οἰκιακῶν τεχνῶν.

Λίαν χαρακτηριστικὰ εἶνε τὰ σημεῖα συναφείας μεταξὺ τοῦ εἰς τὴν μεγάλην βιομηχανίαν καὶ τοῦ εἰς τὴν γεωργίαν
ἀσχολουμένο[illegible]ῦ. Ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθη σημαν-
[illegible]φίσταντο 333 βιομηχανικὰ κατα-
[illegible] 17,100 ἐργάτας, ἐν ἔτει δὲ 1900
[illegible]ιομηχανικῶν καταστημάτων,
[illegible]ας· ἡ πρὸς κατασκευὴν σιγά-

ρων, κτλ. «βιομηχανία τοῦ καπνοῦ» ἀπασχολεῖ ἄνω τῶν 33,000 ἐργατῶν, ἐξ ὧν 23,000 γυναῖκας, ἡ ὑφαντικὴ 29,000 ἐργάτας, ἐξ ὧν 17,000 γυναῖκας, ἡ κατεργασία τῶν πολυτίμων μετάλλων 15,000 ἐργάτας, ἕπονται δὲ ἡ κατασκευὴ μηχανῶν, χημικῶν ὑλῶν, κτλ. Ἐκ τῶν μνησθέντων 200,000 βιομηχανικῶν ἐργατῶν, περίπου τὰ δύο τρίτα κατοικοῦσιν εἰς ἐξοχικὰς περιοχάς, καθημερινῶς δὲ μεταβαίνουσι πρὸς ἐργασίαν εἰς τὰς πόλεις ἢ τὰ βιομηχανικὰ κέντρα — λ. χ. σχεδὸν πάντα τὰ καταστήματα σιγαροποιΐας κεῖνται ἐν χωρίοις,—πεζῇ, διὰ ποδηλάτου, τροχιοδρόμου, ἢ σιδηροδρόμου (περίπου 20,000 ἐργάται χρησιμοποιοῦσι καθημερινῶς τὰς σιδηροδρομικὰς γραμμάς). Πλεῖστοι μικροὶ χωρικοὶ ἐργάζονται τὸν μὲν χειμῶνα ὡς ἐργάται εἰς βιομηχανικὰ καταστήματα, ἰδίᾳ σιγαροποιΐας, τὸ δὲ θέρος ὡς γεωργοί, ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν γῆς· ἄλλοι, καὶ κατὰ τὸ θέρος ἐργαζόμενοι εἰς βιομηχανικὰ καταστήματα, ἐναποθέτουσι τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν εἰς τὰς ἑαυτῶν οἰκογενείας· ἤ, μὴ εὐκαιροῦντες νὰ καλλιεργῶσι λ. χ. καπνὸν ἢ λαχανικά, καλλιεργοῦσιν εἴδη ἀπαιτοῦντα ὀλιγωτέραν ἐργασίαν, οἷον σιτηρὰ καὶ ζῳοτροφικὰ φυτά. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγκομιδῆς, πολλὰ βιομηχανικὰ καταστήματα, ἰδίᾳ τὰ σιγαροποιεῖα, παρέχουσιν εἰς τοὺς ἐργάτας, ἔτι δὲ μᾶλλον εἰς τὰς γυναῖκας, ἐλευθέρας τινάς, ἐνίοτε καὶ 10 ἕως 14 ἡμέρας, ὅπως οὗτοι δύνανται νὰ φροντίσωσι περὶ τῶν γεωργικῶν ἑαυτῶν συμφερόντων. Οὐχὶ σπανίως, ἐργάται προβεβηκυίας ἡλικίας, παραιτούμενοι τῆς ἐν βιομηχανικοῖς καταστήμασιν ἐργασίας, ἀφιεροῦνται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γεωργίαν. Βιομηχανικοὶ ἐργάται, κατοικοῦντες εἰς ἐξοχικὰς περιοχάς, μὴ ἐνεχόμενοι δὲ εἰς γεωργικὴν ἐπιχείρησιν, σημειοῦσιν ἐξαίρεσιν.

Ἐκ τῶν ὡς ἀνωτέρω συνθηκῶν ἐξηγεῖται ὅτι ἐν Βάδῃ δὲν ὑφίστανται τοσοῦτον μεγάλαι, ὡς ἀλλαχοῦ, ἀντιθέσεις—τουλάχιστον πολιτικοκοινωνικῆς σημασίας — μεταξὺ τῶν συμ-

φερόντων τῆς ἐργατικῆς τάξεως τοῦ βιομηχανικοῦ, καὶ τῆς τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ· αὔξησις δὲ τῶν μισθῶν τοῦ βιομηχανικοῦ ἐργάτου σημαίνει συνήθως καὶ ἑδραίωσιν τοῦ συμφέροντος τοῦ μικροῦ γεωργοῦ. Οἱ μικροὶ γεωργοὶ προσκολλῶνται ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν πάτριον γῆν, ὡς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας, καὶ αὐτοί, κατ' ἄμεσον τρόπον, προσποριζόμενοι ἐργασίαν καὶ κέρδος· ἡ δὲ μετανάστευσις σχεδὸν ὁλοτελῶς ἐσταμάτησεν. Πρὸς δέ, συνεπείᾳ τῆς εὐρύνσεως τῶν περιφερειῶν τῶν πόλεων, καὶ τῆς ἐν ἀγροτικαῖς περιοχαῖς ἐγέρσεως βιομηχανικῶν καταστημάτων, ηὔξησεν ἡ ἀξία τῶν κτημάτων πολλῶν χιλιάδων μικρῶν καὶ μικροτάτων γεωργοκτηματιῶν ἢ ἄλλων ἰδιοκτητῶν μικρῶν τμημάτων γῆς· ἐν πολλοῖς δήμοις ἐπωλήθησαν εἰς ὑψηλάς, ἐνίοτε πολὺ ὑψηλάς, τιμὰς γεωργικῶς χρησιμοποιούμενα ἐδαφικὰ τμήματα, πρὸς ἐπ' αὐτῶν ἔγερσιν οἰκοδομῶν, κτλ.

Τὰ πλειότερα ἀρχαῖα ἐγχώρια δίκαια τῶν χωρῶν, τῶν ἀπαρτιζουσῶν τὸ Μέγα Δουκᾶτον τῆς Βάδης, ἀπέβλεπον εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας κατὰ τὴν δικαιώματι κληρονομίας μεταβίβασιν αὐτῆς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἴσχυον πλείονα τοιαῦτα ἐγχώρια δίκαια, ἐνῷ ἔν τισιν ἄλλαις περιοχαῖς ἴσχυον οἱ ἐκ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου κανόνες, τοὺς ὁποίους — ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθέρας πλήρους κυριότητος, καὶ τῶν ὡς ἐκ τούτου συνεπειῶν — ἠκολούθησε καὶ τὸ ἑνιαῖον βαδικὸν ἐγχώριον δίκαιον τοῦ ἔτους 1809, τὸ ἀντικαταστῆσαν τὰ ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων διάφορα δίκαια· ἐξ οὗ, ἤρθησαν πάντες οἱ ἐν τῇ μεταβιβάσει τῆς ἰδιοκτησίας περιορισμοί — οἱ ἐκ τοῦ νόμου ὡς καὶ οἱ ἐξ ἐθίμων, ἰδίᾳ κατὰ τὴν δικαιώματι κληρονομίας μεταβίβασιν — κατέστη δὲ ἐλευθέρα ἡ τοῦ ἐδάφους ὑποδιαίρεσις.

Ἐπανειλημμένως ἀνεφύησαν φόβοι, ἐν σχέσει πρὸς τὸν

κίνδυνον τῆς ὑπὲρ τὸ δέον κατατμήσεως τῶν μέσων ἢ μεγάλων χωρικῶν κτημάτων, ἰδίᾳ ἐν αἷς περιοχαῖς ὡς ἐκ μὴ εὐνοϊκῶν συνθηκῶν κλίματος ἢ ἐδάφους, ἢ ἄλλων λόγων, καθίστατο λυσιτελὴς ἡ μᾶλλον ἐκτατικὴ καλλιέργεια τῆς γῆς — σιτοπαραγωγὴ καὶ κτηνοτροφία — ἑπομένως καὶ ἡ διατήρησις τῶν μείζονος ἐκτάσεως ἀγροτικῶν κτημάτων· οἱ αὐτοὶ δὲ φόβοι ἀνεφύησαν ἐπίσης καὶ ἐν περιοχαῖς εὐνοϊκῶν κλιματολογικῶν καὶ ἐδαφικῶν συνθηκῶν, ὡς λ.χ. ἐν τῇ παρὰ τὸν Ρῆνον πεδιάδι, ἔνθα πρὸ ἐτῶν πολλῶν ἐνηργεῖτο ἡ εἰς τμήματα κατάτμησις τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἡ προταθεῖσα κατάρτισις καταπιστευμάτων ἐπὶ χωρικῶν κτημάτων δὲν ἐφηρμόσθη.

Εἰς τὴν περιστολὴν τῆς κατατμήσεως τῶν κτημάτων ἀπέβλεψεν ἤδη ἡ διάταξις τοῦ ἔτους 1808 (Edict über den Vorzug von unteilbaren liegenschaftlichen Erbe-Besitz- oder Vorteilgerechtigkeiten, vom 23 März 1808) περὶ τοῦ ἀδιαιρέτου τάξεώς τινος κτημάτων, περὶ τοῦ κατὰ τὴν κληρονομίαν προνομίου ἑνὸς τῶν τέκνων πρὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ διατήρησιν τοῦ κτήματος ἐν ἀδιαιρέτῳ καταστάσει, καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει τὸ ἀκίνητον κτῆμα δὲν ἔχει ἐκ τοῦ νόμου τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀδιαιρέτου.

Ἐπίσημος καθορισμὸς τῶν, ἰδίᾳ ἐν Schwarzwald, κειμένων κτημάτων, ἐφ' ὧν ἐφαρμόζεται ἡ ἄνω μνησθεῖσα διάταξις τοῦ ἔτους 1808, δὲν ἐγένετο· ἐξ οὗ συχνάκις ἐπεκράτησεν ἀμφιβολία ἐάν, ὡς πρὸς ὡρισμένον τι κτῆμα, ἥρμοζεν, ἢ μή, ἡ τῆς διατάξεως ἐφαρμογή· συνεπείᾳ δὲ τῆς τοιαύτης ἀμφιβολίας κατετμήθησαν, ὡς φαίνεται, πλείονα ἢ ὅσα ἥρμοζε, κτήματα. Εἰς τὸν ὡς ἀνωτέρω καθορισμὸν ἀπέβλεψεν οἰκεῖος νόμος τοῦ 1888, κατ' ἀκολουθίαν τοῦ ὁποίου ἐν ἔτει 1889 ἐκανονίσθησαν καὶ τὰ περὶ τῆς ἀποτιμήσεως τῶν ἐν λόγῳ κτημάτων κατὰ τὴν τούτων, δικαιώματι κληρονομίας, μεταβίβασιν· διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1898 ὡρίσθη ὁ ἀριθμὸς

τῶν εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος κατηγορίαν ἀναγομένων ἀδιαιρέτων κτημάτων, καὶ δὴ εἰς 4943 κτήματα, ἐξ ὧν 90 % κείμενα ἐν τῷ κεντρικῷ καὶ τῷ βορεινῷ Schwarzwald· ἀπηγορεύθη δὲ ἡ ἄνευ ἀδείας τῆς ἁρμοδίας Ἀρχῆς ὑποδιαίρεσις τῶν τοιούτων κτημάτων.

Διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1854 (Gesetz v. 6 April 1854 betr. die gesetzliche Unteilbarkeit der Liegenschaften, καὶ οἰκεῖον Διάταγμα τοῦ αὐτοῦ ἔτους) ἀπηγορεύθη ἡ ὑποδιαίρεσις ἀγρῶν καὶ λειμώνων εἰς τμήματα κάτω τῶν 9 ἀρίων.

Ἐν τῷ πνεύματι, τοῦ τῶν κτημάτων ἀδιαιρέτου, ἐπέδρασε καὶ ὁ νόμος τοῦ ἔτους 1886 (Gesetz v. 26 April 1886 betr. das Teilungsverfahren und die Veräusserung von Mündelgütern und von Gütern gewaltsentlassener Minderjähriger), ὁ ἀποβλέψας εἰς διακανόνισιν τῆς διανομῆς κληρονομιῶν, ἐν αἷς ἐνέχονται ἀνήλικοι, ἀπηγορευμένοι ἢ ἀπόντες.

Εἰς περιορισμὸν τῆς ἐλευθέρας διαιρέσεως συντελεῖ καὶ ἡ κοινοτικὴ ἰδιοκτησία· περίπου δὲ $^1/_3$ ἐκ πασῶν τῶν τῆς χώρας γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων συμμετέχουσι καὶ κοινοτικῶν γαιῶν. Ἐκ τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως τῆς κοινοτικῆς ἰδιοκτησίας ἀναλογοῦσι 49,2 % εἰς ἀγρούς, 27,2 % εἰς μονίμως βοσκησίμους γαίας, 23 % εἰς λειμῶνας, ἡ λοιπὴ δὲ ἔκτασις εἶνε ἀμπελόφυτος. Ἐπιτρέπεται μὲν τοῖς δήμοις, κατὰ νόμον, ἡ ὑποδιαίρεσις καὶ ἀπαλλοτρίωσις τῶν τε πρὸς κοινὴν βοσκὴν ἐκτάσεων καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀκινήτου ἰδιοκτησίας ἐν γένει, ἀλλ' ὑπὸ ὅρους λίαν αὐστηρούς, συντελέσαντας εἰς τὴν ἐν πολλοῖς δήμοις μέχρι σήμερον διατήρησιν ἀκινήτου ἰδιοκτησίας μεγάλης ἐκτάσεως, ἀποτελούσης στερεὰν στήριξιν τῆς τῶν οἰκείων δήμων οἰκονομικῆς θέσεως.

Δὲν εἶνε σπάνιαι αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς εἷς μόνος ἐκ τῶν κληρονόμων ἀναλαμβάνει τὸ σύνολον, ἢ μέγα μέρος, τοῦ πατρικοῦ κτήματος, ἐπὶ ἀποζημιώσει τῶν λοιπῶν συγκλη-

ρονόμων. Ἐν τισι δὲ δήμοις καθιερώθη, διατηρηθὲν καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὡς ἔθιμον τῶν χωρικῶν, τό, ζώντων τῶν γονέων, μεταβιβάζειν τὸ χωρικὸν κτῆμα εἰς ἓν τῶν τέκνων, κατ' ἐλευθέραν ἐκλογήν, ὑπὸ τύπον ἀγοραπωλησίας. Ἐν ἔτει 1903, ὑπελογίζετο ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὡς ἐκ τοῦ νόμου ἢ οἰκειοθελῶς ἀδιαιρέτως μεταβιβασθέντων κτημάτων, ἀνήρχετο ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ εἰς περίπου $^1/_{10}$ πασῶν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ὅθεν, ἔνθα αἱ φυσικαὶ συνθῆκαι καθιστῶσι δυσχερῆ τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν, διετηρήθη μεταξὺ τῶν χωρικῶν τὸ ἀρχαῖον ἔθιμον τῆς τοῦ κτήματος ἐξ ἀδιαιρέτου διαθέσεως ὑπὲρ ἑνὸς κληρονόμου· μόνον δὲ διὰ περιωρισμένον τινὰ ἀριθμὸν κτημάτων, ἰδίᾳ τοῦ κεντρικοῦ Schwarzwald, ἐθεσπίσθη διὰ νόμου ἡ τοιαύτη ἐξ ἀδιαιρέτου μεταβίβασις. Ἄλλως, ἐν γένει, ἐπικρατούσης ἐλευθερίας περὶ τὸ διαθέτειν, ἡ τῶν γαιῶν κατάτμησις ῥυθμίζεται ὑπὸ τῶν φυσικῶν συνθηκῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν βλέψεων.

Μεταξὺ τῶν ἐπὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ἐπιδρώντων αἰτίων ἀναφέρονται, ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων, αἱ συνθῆκαι τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους, τοῦ τρόπου τῆς τῶν γεωργῶν ἐγκαταστάσεως, τῆς πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς ἀποστάσεως τῶν κέντρων τῆς καταναλώσεως τῶν προϊόντων, κτλ.

Οὕτω λ. χ. ἀναφέρεται ὅτι, ἐνῷ, κατὰ μέσον ὅρον, ἡ γεωργικὴ χρησιμοποίησις ἐκτάσεως 5 ἑκταρίων καὶ ἄνω, ἀντιπροσωπεύει ἐργασίαν γεωργικήν, δυναμένην — ὡς κυρία ἢ καὶ ἀποκλειστικὴ ἐργασία—νὰ προσπορίζῃ εἰς τὸν γεωργὸν τὰ πρὸς διατροφὴν ἀπαιτούμενα, ἐξ ἄλλου, ὑπὸ λυσιτελεῖς συνθήκας κλίματος καὶ καταναλώσεως, οἷαι αἱ ἐν τῇ παρὰ τὸν Ῥῆνον πεδιάδι ὑφιστάμεναι, ἐπαρκεῖ γεωργικῶς χρησιμοποιουμένη ἔκτασις 1 μέχρι 3 ἑκταρίων πρός, κατὰ τὸν εἰθισμένον τρόπον ζωῆς, διατροφὴν οἰκογενείας ἐκ, κατὰ

μέσον ὅρον, πέντε ἀτόμων. Τοὐναντίον, ἐν περιοχαῖς ἔνθα ἐπικρατεῖ δριμὺ ψυχρὸν κλῖμα, καὶ ἐλλείπουσι πλησιόχωρα κέντρα καταναλώσεως, ὡς λ. χ. ἐν τῷ βορείῳ Schwarzwald, ἐπικρατοῦσιν αἱ γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐκτάσεως ἄνω τῶν 10 ἑκταρίων. Ἐπὶ τοῦ μεγέθους τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ἐπιδρᾷ, πρὸς δέ, καὶ ἡ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν ἠθικὴ καὶ νοητικὴ κατάστασις, ἐξ οὗ σπουδαιότατα ἀποβαίνουσι τὰ πρὸς ἀνάπτυξιν ταύτης μέτρα· ἐπιδρῶσι, πρὸς δέ, καὶ τὰ μέτρα πρὸς συνένωσιν ἐσκορπισμένων κτημάτων, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος.

Βάσιμοι στατιστικαὶ πληροφορίαι περὶ τῆς τῶν γαιῶν κατατμήσεως ἔλειπον μέχρι μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος. Παραβολὴ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐκ τῆς πρώτης οἰκείας στατιστικῆς τοῦ ἔτους 1873, πρὸς τὰς μεταγενεστέρας τῶν ἐτῶν 1882 καὶ 1895, καθίσταται δυσχερὴς ὡς ἐκ τῆς διαφόρου κατατάξεως τῆς ὕλης, κτλ. Κύριον δὲ ἐμπόδιον πρὸς ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τῶν ἐν λόγῳ ἐρευνῶν ἦτο ἡ μὴ εἰσέτι ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ περάτωσις τῆς καταμετρήσεως τῶν γαιῶν.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης τοῦ ἔτους 1895 περὶ τῆς ἐπιβαρύνσεως τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος φόρου, ἐμφαίνεται ὅτι εἰς τὸν φόρον τοῦτον ὑποβάλλονται 194,474 γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἐξ ὧν 80 % περίπου ἔχουσιν εἰσόδημα κατώτερον τῶν 1500 μάρκων· 55 % δὲ ἐκ πασῶν ἐν γένει τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ἔχουσιν εἰσόδημα κατώτερον τῶν 1000 μάρκων. Δὲν ἀναφέρεται ὁ ἀριθμὸς τῶν μικρῶν χωρικῶν, τῶν μὴ ὑποβαλλομένων εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος φόρον.

Σπανία εἶνε ἐν Βάδῃ ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία. Κατὰ ἐπισήμους ἐξακριβώσεις τοῦ ἔτους 1888, ἡ ἰδιοκτησία τῶν τιμαριούχων ἔχει ἔκτασιν 96,230 ἑκταρίων, ἀποτελεῖται δὲ κατὰ πλέον τοῦ ἡμίσεος ἐκ δασῶν. Ὁ μεγαλείτερος γαιοκτήμων

εἶνε τὸ Δημόσιον, τοῦ ὁποίου τὰ κτήματα εἶνε ἐκτάσεως 112,060 ἑκταρίων, ἐξ ὧν 93,836 δάση. (Ἐν ἔτει 1903, ἀναφέρεται ὅτι τὰ κτήματα τοῦ Δημοσίου ἀποτελοῦνται ἐκ περίπου 100,000 ἑκταρίων δασῶν καὶ 18,188 ἑκταρίων γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως. Τὸ Κράτος, διὰ προτύπου ἐπιμελητείας τῶν κτημάτων τοῦ Δημοσίου προσπαθεῖ νὰ παρέχῃ καλὸν παράδειγμα, καὶ νὰ διδάσκῃ. Χρησιμοποιοῦνται δημόσιαι γαῖαι καὶ πρὸς ἐσωτερικὸν ἐποικισμόν· τμήματα δημοσίων ἐν πεδιναῖς περιοχαῖς κειμένων δασῶν ὑλοτομοῦνται καὶ ἐκποιοῦνται ὡς γαῖαι πρὸς καλλιέργειαν· ἐξ ἄλλου, τὸ Δημόσιον ἐκτελεῖ ἀναδασώσεις ἐν ταῖς ὀρειναῖς περιοχαῖς τοῦ Schwarzwald). Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀνήκουσιν 25,904 ἑκτάρια γῆς, ἐξ ὧν τὸ ἓν τρίτον εἶνε δάση. Εἰς τοὺς δήμους ἀνήκουσι 331,542 ἑκτάρια, ἐξ ὧν τὸ μεῖζον μέρος εἶνε δάση. Ἐν συνόλῳ 80 $^0/_0$ συμπάσης τῆς γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως ἀποτελεῖται ἐκ κτημάτων ἐν ἐλευθέρᾳ συναλλαγῇ.

Τῷ 1902, ἠριθμοῦντο ἄνω τῶν 4 ἑκατομμυρίων ἀγροτικῶν κτημάτων (ἢ ἄλλως: «κατ' ἰδιοκτησίαν ἐδαφικῶν τμημάτων»), εἰς μίαν γεωργικὴν ἐπιχείρησιν ἀναλογούντων 18 κτημάτων, τῆς ἀναλογίας δὲ ταύτης κυμαινομένης ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς, ἔν τισι δὲ δήμοις ἀνερχομένης καὶ εἰς ἄνω τῶν 100 κτημάτων ἀνὰ γεωργικὴν ἐπιχείρησιν. Ὡς ἐκ τῆς μεγίστης κατατμήσεως τῆς ἰδιοκτησίας, ὁ μέσος ὅρος τοῦ ἐμβαδοῦ τῶν ἀκινήτων κτημάτων εἶνε 0,19 ἑκταρίου.

Ἀπὸ τοῦ 1882 μέχρι τοῦ 1895, ὁ ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ηὔξησε κατὰ 1,67 $^0/_0$, τὸ δὲ ὁλικὸν αὐτῶν ἐμβαδὸν ηὔξησε κατὰ 13,03 $^0/_0$· ἐπιδεικνύει δὲ μεγάλην, ὡς πρὸς τὸν ἀριθμόν, αὔξησιν ἡ κατηγορία ἐπιχειρήσεων ἐκτάσεως κάτω τοῦ 1 ἑκταρίου· ἐλάττωσιν ἡ κατηγορία ἐκτάσεως 1 ἕως 2 ἑκταρίων· αὔξησιν, κατὰ 2,82 $^0/_0$, συνάμα δὲ αὔξησιν τοῦ ὁλικοῦ αὐτῶν ἐμβαδοῦ κατὰ 9,29 $^0/_0$, ἡ σπουδαιο-

τάτη κατηγορία ἐκτάσεως 2 ἕως 10 ἑκταρίων, ἤτοι τῶν λεγομένων μέσων χωρικῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν ἀποτελουσῶν σχεδὸν τὸ ἥμισυ πασῶν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων· ἐπιδεικνύει δ' ἐλάττωσιν ἡ κατηγορία ἐκτάσεως 10 ἕως 100 ἑκταρίων.

Περισπούδαστοι, προσηκόντως δὲ ἐπιφυλακτικαὶ μελέται τῶν ὡς ἀνωτέρω στατιστικῶν στοιχείων, ταῦτα δὲν ἑρμηνεύουσιν ὡς ἔνδειξιν ἐπικινδύνου καταθρυμματισμοῦ τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, συσχετίζουσι δὲ πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ ἐν γένει· ἀπὸ τοῦ ἔτους 1852 αὔξησις τούτου κατὰ 37,7 %, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς ἀγροτικοῖς δήμοις οἵτινες ἔχουσι βιομηχανικὸν πληθυσμόν, ἐνῷ ἡ αὔξησις τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ εἶνε μικροτάτη, αἱ τελευταῖαι δὲ ἀπογραφαὶ ἐκδηλοῦσιν ὅτι ἐσταμάτησεν αὕτη, ἢ καὶ σημειοῦσιν ἤδη ἐλάττωσιν τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ.

Χαρακτηριστικὰ τῆς Βάδης εἶνε οὐχὶ μόνον τὰ μικρὰ κτήματα, ἀλλὰ καὶ αἱ μικραὶ γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἰδίᾳ δὲ αἱ μικραὶ καὶ μικρόταται χωρικαὶ τοιαῦται.

Ἐν ἔτει 1873 ὁ ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ἀνήρχετο εἰς 222,746· κατὰ δὲ τὰς τότε γενομένας διακρίσεις, αἱ μεγάλης ἐκτάσεως ἐπιχειρήσεις (ἐμβαδοῦ ἄνω τῶν 36 ἑκταρίων), ἀπετέλουν 9 % τῆς ὅλης γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως, αἱ λεγόμεναι καθαυτὸ χωρικαὶ ἐπιχειρήσεις (μικραί, μέσαι καὶ μεγάλαι, ἐμβαδοῦ ἀπὸ 3,6 μέχρι 36 ἑκταρίων) ἀπετέλουν 59,9 % τῆς γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως, τὸ δὲ ὑπόλοιπον, ἤτοι σχεδὸν τὸ ἓν τρίτον τῆς ὅλης γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως, ἀπετέλουν αἱ ὅλως μικραὶ ἐπιχειρήσεις (ἐμβαδοῦ κάτω τῶν 3,6 ἑκταρίων), ὧν οἱ ἰδιοκτῆται, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, προσπορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ ἐξ ἄλλων ἀσχολιῶν (ὑπαλληλίας, μικρεμπορίου, ἐργασίας ἐν βιομηχανικοῖς καταστήμασι, κτλ.).

Ἐν ἔτει 1882, ἐξακριβοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ὡς ἀνερχόμενος εἰς 232,287. Ἐκ τούτων

πλέον τοῦ ἡμίσεος εἶνε ἐπιχειρήσεις ἐμβαδοῦ κάτω τῶν δύο ἑκταρίων.

Κατὰ τὰς ἐξακριβώσεις τοῦ ἔτους 1895, τὸ κατὰ μέσον ὅρον γεωργικῶς χρησιμοποιούμενον ἐμβαδὸν μιᾶς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως εἶνε 3,15 ἑκταρίων, ἡ ἀναλογία δὲ αὕτη διαφέρει ἐν ταῖς διαφόροις τῆς χώρας περιοχαῖς, ὡς ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς ἐπικρατουσῶν ἀλλοίων συνθηκῶν. Λογιστέον λ. χ. ὅτι εἰς Schwarzwald καὶ εἴς τινας λοφώδεις περιοχάς, αἱ μικρόταται γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις εἶνε 5 ἕως 7 ἑκταρίων, ἐνῷ ἐν τῇ παρὰ τὸν Ῥῆνον πεδιάδι αἱ μικρόταται ἐπιχειρήσεις εἶνε ἐκτάσεως 1,7 μέχρι 2 ἑκταρίων.

Ἐκ τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ πασῶν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, τοῦ ἀνερχομένου εἰς 236,157, 54,17 % ἔχουσιν ἔκτασιν κάτω τῶν 2 ἑκταρίων, ἀνήκουσαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς ὑπαλλήλους, ἱερεῖς, διδασκάλους, ἐργάτας βιομηχανικῶν καταστημάτων, κτλ., καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἐκμεταλλευόμεναι· 29,03 % ἔχουσιν ἔκτασιν ἀπὸ 2 μέχρι 5 ἑκταρίων, 15,51 % ἀπὸ 5 μέχρι 20, 1,24 % ἀπὸ 20 μέχρι 100, 0,05 % ἀπὸ 100 ἑκταρίων καὶ ἄνω. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ κατηγορίᾳ μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ἀριθμοῦνται μόνον 117 τοιαῦται, 24 δὲ ἐξ αὐτῶν εἶνε ἐκτάσεως 200 μέχρι 500 ἑκταρίων, ἐκ τούτων δὲ πάλιν αἱ 20 ἀνήκουσιν εἰς τὸ Δημόσιον ἢ τοὺς δήμους. Ἐκ τῶν ἐν συνόλῳ 4 ἐπιχειρήσεων ἐκτάσεως 500 μέχρι 1000 ἑκταρίων, αἱ δύο ἀνήκουσιν εἰς τὸ Δημόσιον· καὶ ἡ μόνη ὑφισταμένη ἐπιχείρησις ἐκτάσεως ἄνω τῶν 1000 ἑκταρίων ἀνήκει εἰς τὸ Δημόσιον.

Ἐκ τῆς ὁλικῆς τῆς χώρας γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως, ἀναλογοῦσι 13,23 % εἰς ἐπιχειρήσεις κάτω τῶν 2 ἑκταρίων, 29,37 % εἰς ἐπιχειρήσεις ἀπὸ 2 μέχρι 5, 41,78 % εἰς ἐπιχειρήσεις ἀπὸ 5 μέχρι 20, 12,56 % εἰς ἐπιχειρήσεις ἀπὸ 20 μέχρι 100, 3,06 % εἰς ἐπιχειρήσεις ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων.

Αἱ λογιζόμεναι ὡς καθαυτὸ χωρικαὶ γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις εἶνε αἱ ἐκτεινόμεναι ἀπὸ 2 μέχρι 20 ἑκταρίων. Οἱ ὡς ἀνωτέρω ἀριθμοί, οἱ ἐμφαίνοντες ὅτι αἱ γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐκτάσεως 2 μέχρις 20 ἑκταρίων, ἀποτελοῦσι 44,54 % τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ 71,15 % συμπάσης τῆς ἐν τῇ χώρᾳ γεωργικῶς χρησιμοποιουμένης ἐκτάσεως, ἐκδηλοῦσι τὴν ὑγιᾶ, τὴν ἰσχυρὰν ἀναλογίαν τῆς μέσης τάξεως τῶν χωρικῶν. Οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀριθμοὶ ἀνάγονται εἰς τὸ σύνολον τῆς χώρας, διαφέρουσι δὲ οὗτοι ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς.

Ἡ συνένωσις ἐσκορπισμένων μικρῶν κτημάτων εἶνε ἀρχαῖον γερμανικὸν ἔθιμον, ἀπαντώμενον εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γερμανίας ἤδη ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἐξετελέσθησαν ἐν Βάδῃ τινὲς εἰς μείζονα συνεχῆ ἔκτασιν συνενώσεις ἐσκορπισμένων μικρῶν κτημάτων μετὰ συγχρόνου κατασκευῆς ἀγροτικῶν δρόμων. Προϊόντος τοῦ χρόνου ἀνεγνωρίζοντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰ διὰ τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν μειονεκτήματα, τὰ ἐκ τῆς ὑπὲρ τὸ δέον κατατμήσεως τῶν κτημάτων καὶ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν ἀγροτικῶν δρόμων προκύπτοντα· ἐξ οὗ καὶ ὁ περὶ καταμετρήσεως τῶν γαιῶν νόμος τοῦ 1852 ἐμερίμνησε περί, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς καταμετρήσεως τῶν γαιῶν, καταργήσεως τῶν περιττῶν καὶ ἁρμοδίας κατασκευῆς τῶν ὅλως ἀναγκαιούντων ἀγροτικῶν δρόμων, καὶ περὶ διευθετήσεως ἀνωμάλων ὁρίων ἰδιοκτησίας, ἐν δὲ ταῖς περιπτώσεσι λίαν κατατετμημένης ἰδιοκτησίας, περὶ προτροπῆς πρὸς τοὺς ἐνδιαφερομένους, ἵνα ἐνεργήσωσι τὴν συνένωσιν τῶν ἐσκορπισμένων κτημάτων.

Τῆς τελευταίας ταύτης διατάξεως ἀποδειχθείσης ἀνεπαρκοῦς, ἀναφοραὶ ὑπεβλήθησαν τῇ Κυβερνήσει, ἐξαιτούμεναι τὴν ὑποχρεωτικὴν τῶν τῇδε κἀκεῖσε ἐσκορπισμένων κτημά-

των συνένωσιν. Εἰς ταύτην καὶ εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν ἀγροτικῶν δρόμων ἀπέβλεψεν ὁ νόμος τοῦ ἔτους 1856 (Gesetz v. 5 Mai 1856, die Anlegung, Verlegung und Abschaffung von Feldwegen, auch die Verlegung oder Zusammenlegung der Grundstücke betr.) ὡς καὶ αἱ μετέπειτα οἰκεῖαι ἐκτελεστικαὶ διατάξεις καὶ ὑπηρεσιακαὶ ὁδηγίαι. Ἐν τῇ αἰτιολογικῇ τοῦ νόμου ἐκθέσει μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρεται, ὅτι ἡ γενικὴ τῶν γαιῶν καταμέτρησις παρέχει ἀρίστην εὐκαιρίαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν περὶ ὧν πρόκειται ἔργων συνενώσεως, κτλ., ἅτινα ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐκτελούμενα συνεπάγουσιν ἀσυγκρίτως μικροτέραν δαπάνην· πρὸς δὲ ἀναφέρεται ὅτι, καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ πλειονότης τῶν κτηματιῶν ὡρισμένης τινὸς περιοχῆς θεωρεῖ λυσιτελῆ τὴν ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν ἐκτέλεσιν κτηματικῶν συνενώσεων, κτλ., ἐπιβάλλεται ἀπαραιτήτως ἡ τούτων διὰ τοῦ νόμου ὑποχρεωτικὴ ἐκτέλεσις, ἔστω καὶ ἐναντίον τῆς θελήσεως τῆς ὡς ἐκ πείσματος, προκαταλήψεως ἢ ἀγνοίας ἀνθισταμένης μειονότητος τῶν ἐνδιαφερομένων κτηματιῶν· ὅτι ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἁρμόζει νὰ ληφθῶσιν ὡς παράδειγμα τὰ ἐν ἄλλαις γερμανικαῖς χώραις ἐπιτυχῶς θεσπισθέντα· ὅτι, ἀντὶ συνενώσεως ἐσκορπισμένων κτημάτων, ἐν πολλαῖς περιπτώσεσι, θέλει ἐπαρκῇ καὶ ἡ διὰ μόνης τῆς διακανονίσεως τῶν ὁρίων μετατροπὴ κτημάτων ἀνωμάλου σχήματος εἰς κτήματα σχήματος κανονικοῦ, μετὰ συνάμα ἐνεργουμένης διευθετήσεως τῶν ἀγροτικῶν δρόμων καὶ τῶν πρὸς ἄρδευσιν ἢ ἀποξήρανσιν τῶν γαιῶν κοινῶν τάφρων, ἐν ἄλλαις δὲ πάλιν περιπτώσεσι θέλει ἐπαρκῇ μόνον ἡ κατασκευή, διευθέτησις ἢ κατάργησις ἀγροτικῶν δρόμων.

Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἡ ἐπιτυχία τοῦ μνησθέντος νόμου τοῦ 1856 δὲν ἀπέβη μεγάλη, μέχρι περίπου τοῦ ἔτους 1870· τροποποιήσεις τινὰς καὶ συμπληρώσεις ὑπέστη ὁ νόμος ἐν ἔτει 1886.

Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1868 ἕως 1901, ἐξετελέσθη-

σαν 524 συνενώσεις κτημάτων, κτλ. ἐπὶ ἐκτάσεως 79,705 ἑκταρίων, καὶ δὴ ἐπὶ μὲν 73,964 ἑκταρίων, ἤτοι ἐπὶ 93 %, ἐξετελέσθη διευθέτησις τῶν ἀγροτικῶν δρόμων καὶ συνένωσις κτημάτων, ἐπὶ δὲ 5741 ἑκταρίων, ἤτοι ἐπὶ 7 % τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως, ἐξετελέσθη μόνον κατασκευὴ ἀγροτικῶν δρόμων, ἄνευ συνενώσεως κτημάτων.

Ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, οἱ ἐν τοῖς χωρίοις ἐγκατεστημένοι χωρικοὶ ἦσαν ἐλεύθεροι ἰδιοκτῆται ἐλευθέρας γῆς, ἀλλ' ἀπὸ περίπου ἀρχῶν τοῦ 10ου αἰῶνος, ἀναπτυσσομένων τῶν φεουδαλικῶν θεσμῶν, ἀνεφύησαν βαθμηδὸν συνθῆκαι ἀτομικῆς ἐξαρτήσεως τῶν χωρικῶν ἀπὸ τῶν τιμαριούχων, κυρίως ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴν ὑπηρεσίας ἐν καιρῷ πολέμου ἢ πρὸς ὑπεράσπισιν παρεχομένην εἰς τοὺς μικροὺς γαιοκτήμονας ὑπὸ τῶν μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν, κτλ., μὴ ἐξαιρουμένων ὅμως καὶ περιπτώσεων ἐξαναγκάσεως διὰ τῆς βίας. Αἱ μνησθεῖσαι συνθῆκαι ἐξαρτήσεως συνήθως συνεπῆγον τὴν ἐπιβάρυνσιν τῶν χωρικῶν κτημάτων διὰ πραγματικῶν δουλειῶν, οἷον εἴτε παροχῆς διαφόρων ὑπηρεσιῶν (ἀγγαρείας), εἴτε καταβολῆς φόρων εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα· ἦσαν δὲ αἱ τοιαῦται πραγματικαὶ δουλεῖαι φύσεως μονίμου, ἢ μή, ἦσαν δὲ εἴτε καθωρισμέναι ὡς πρὸς τὸ εἶδος, ποσόν, κτλ. (πάγιαι), εἴτε ἀόριστοι, ἐξ οὗ καὶ ὑποκείμεναι εἰς μεταβολάς. Ἡ μνησθεῖσα ἀτομικὴ ἐξάρτησις προσελάμβανεν, ὡς πρός τινα σημεῖα, χαρακτῆρα ἀτομικῆς δουλείας (κληρονομικὸν προσκεῖσθαι τῷ δαπέδῳ, ἀναγκαστικὴ ὑπηρεσία τῶν τέκνων, καταβολὴ τελῶν μετὰ θάνατον). Παρὰ δὲ τὰς ὡς ἀνωτέρω ὑποχρεώσεις, ἀνεπτύχθη προσέτι καὶ περιορισμός, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ κτήματα παρεχωροῦντο τοῖς χωρικοῖς μόνον ἐφ' ὅρου ζωῆς, ἢ τὸ δικαίωμα τῆς διὰ κληρονομίας μεταβιβάσεως περιωρίζετο ἐπὶ ὡρισμένου ἀριθμοῦ γενεῶν. Ὡς ἐκ τῆς προϊόντος τοῦ χρόνου καταπιέσεως τῆς τάξεως

τῶν χωρικῶν, ὑποχρεώσεις, οἷαι αἱ ἀνωτέρω μνησθεῖσαι, ἐπεβλήθησαν βαθμηδὸν καὶ εἰς τοὺς ἐλευθέρους χωρικούς· ἐξ οὗ ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι χωρικοὶ βαθμηδὸν συνεχωνεύθησαν ἐν μιᾷ τάξει, ὡς τῶν τιμαριούχων ὑπήκοοι.

Εἰς τὰς ἀπέναντι τοῦ τιμαριούχου ὑποχρεώσεις προσετέθησαν καὶ τὰ βάρη ἐκ δημοσίων τελῶν — πολεμικῶν, ποταμιακῶν, ὁδικῶν, δικαστικῶν—προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ἐφ' ὅσον ηὔξανον αἱ ἀνάγκαι τῆς Διοικήσεως, προσετέθησαν καὶ παντοειδεῖς φόροι εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα.

Ὡς ἐκ τῆς εἰσέτι μικρᾶς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ ὡς ἐκ τῶν φορολογικῶν προνομίων τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, ἡ ὑπὸ τῶν χωρικῶν καλλιεργουμένη γῆ ἦτο ἡ σπουδαιοτέρα πηγὴ φορολογικῆς τοῦ Κράτους εἰσπράξεως. Ἐξ οὗ ἡ Διοίκησις, ἐκ φορολογικῆς βλέψεως, συμφέρον εἶχεν εἰς τὴν συντήρησιν καὶ ἑδραίωσιν τῆς φορολογικῆς ἀντοχῆς τῶν χωρικῶν, ἀντιθέτως πρὸς τὰς βλέψεις τῶν τιμαριούχων, τῶν τὰς οἰκονομικὰς τῶν χωρικῶν δυνάμεις καταθλιβόντων. Πρὸς δέ, τὴν νομικὴν ὑπόστασιν τῆς ἐκ φεουδαλικῶν χρόνων ἐπιβαρύνσεως τῶν χωρικῶν διεσάλευσαν οἱ μεταβληθέντες ὅροι, οἱ ἀναγόμενοι εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἰδιοκτησίας, καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ στρατῷ ὑπηρεσίαν· ἐν γένει, αἱ πολιτικαὶ καὶ αἱ κοινωνικαὶ συνθῆκαι ὑφίσταντο τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀεὶ μᾶλλον ὡριμαζούσης καὶ ἐξαπλουμένης διανοητικῆς προόδου, τῆς ὁδηγούσης καὶ εἰς μᾶλλον ἁρμοδίαν διάγνωσιν τῶν εἰς τὴν πολιτειακὴν δρᾶσιν ἀναγομένων προβλημάτων· καὶ οἰκονομολογικοὶ λόγοι ἀεὶ μᾶλλον ἐπεβάλλοντο, τοῦ αὐξάνοντος πληθυσμοῦ συνεπάγοντος τὴν ἀνάγκην ὡς οἷόν τε πλήρους γεωργικῆς τοῦ ἐδάφους ἐκμεταλλεύσεως, ὅσον ἔνεστι μᾶλλον τελειοποιημένης τεχνικῆς γεωργικῆς ἐργασίας καὶ μείζονος τοποθετήσεως χρηματικῶν κεφαλαίων ἐν τῇ γεωργικῇ ἐπιχειρήσει· ἀλλ' ἡ τῆς γεωργίας πρόοδος καθίστατο ἀδύνατος ὡς ἐκ τῶν τὴν τάξιν τῶν

χωρικῶν καταθλιβουσῶν ὑποχρεώσεων καὶ ἐπιβαρύνσεων.

Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω πάντων, τὸ Κράτος ἐτράπη εἰς τὴν μέριμναν ὑπὲρ ὑπερασπίσεως τῶν χωρικῶν καὶ ὑπὲρ ἐμψυχώσεως τῶν συμφερόντων τῆς γεωργίας. Καὶ ἐν πρώτοις ἠσχολήθη περὶ τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν χωρικῶν ἀπὸ τῶν τούτους ἐπιβαρυνουσῶν προσωπικῶν ὑποχρεώσεων, καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν γαιῶν τῶν χωρικῶν ἀπὸ τῶν διαφόρων, φεουδαλικῆς προελεύσεως, βαρῶν καὶ δουλειῶν. (Ἐπηκολούθησαν δέ, ὡς κατωτέρω ὁ λόγος, καὶ μέτρα προνοοῦντα ὑπὲρ ἐξασφαλίσεως τῶν ὁρίων τῶν κτημάτων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν δικαιωμάτων, ἀσφαλείας καὶ ἐμψυχώσεως τῶν ἐπὶ ἀκινήτων συναλλαγῶν καὶ τῆς κτηματικῆς πίστεως, ὑδραυλικῶν ἔργων, γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως, κτλ.) Εἰς τὴν λύσιν τοῦ ἐν λόγῳ προβλήματος ἀπέβλεψαν τὰ ἑξῆς ἀγροτικὰ νομοθετήματα, εἰσαχθέντα ἐν μακρᾷ περιόδῳ ἐτῶν, ὡς ἐκ τῆς δυσχεροῦς αὐτῶν ἐφαρμογῆς, συνεπείᾳ τῶν ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς τῆς χώρας προϋφισταμένων ἀλλοίων συνθηκῶν. Ἐν ἔτει 1783 (Edict von Markgraf Karl Friedrich, v. 23 Juli 1783), καταργηθείσης τῆς δουλείας, ἐκηρύχθησαν ἐλεύθεροι πάντες οἱ ὑπήκοοι τοῦ Κράτους· τῷ δὲ 1820 (Gesetz v. 5 October 1820 betr. die Aufhebung einiger mit der Erbpflichtigkeit verbundenen Abgaben) κατηργήθησαν ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ τινὰ τῶν πρὸς τὴν δουλείαν συνδεομένων τελῶν, ἐδόθη δὲ εἰς τοὺς εἰς τὴν εἴσπραξιν τῶν τελῶν δικαιούχους τιμαριούχους, ἢ τὰ δικαιοῦχα σωματεῖα, ἀποζημίωσις παρὰ τοῦ δημοσίου ταμείου· ἐδικαιολογήθη δὲ τοῦτο ὡς ἐκ τοῦ ὅτι αἱ προηγούμεναι συνθῆκαι, ὧν συνεπείᾳ οἱ δικαιοῦχοι εἰσέπραττον τὰ ἐν λόγῳ τέλη, εἶχον καθιερωθῇ τῇ ἀνοχῇ τοῦ Κράτους, ἄρα τὸ Κράτος ὤφειλεν ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς δικαιούχους, ἀφοῦ νῦν, δι' ἐξαναγκαστικοῦ μέτρου, ἐστέρει αὐτοὺς εἰσπράξεως, τῆς ὁποίας ἕως τότε ἀπέλαυον.

Ἡ κατάργησις τινῶν κατὰ τὸ σύστημα τῆς δεκάτης εἰσπραττομένων φόρων ἤρξατο ἐν ἔτει 1831, ἡ δὲ πλήρης κατάργησις τῆς δεκάτης, θεσπισθεῖσα ἐν ἔτει 1833 (Gesetz v. 15 November 1833 über die Zehntablösung) ἐνηργήθη δι' ἐξαγορᾶς αὐτῆς, καταβαλλομένου τοῦ εἰκοσαπλοῦ ποσοῦ τοῦ κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίου φόρου· μετὰ παρέλευσιν δὲ δεκαετιῶν τινων, ἐξέλιπε πᾶν ἴχνος τοῦ φόρου τῆς δεκάτης, ὅστις μεταξὺ πάντων τῶν ἐκ φεουδαλικῆς ἐποχῆς φόρων ἦτο ὁ σημαντικώτερος λόγῳ τοῦ ἐξ αὐτοῦ βάρους, καὶ ὁ μᾶλλον ἐπιζήμιος, καθὸ παραλύων τὴν τῆς γεωργίας πρόοδον.

Τὰ τῆς ἀγγαρείας ἐκανονίσθησαν ἐγγύτερόν πως τῷ 1810· καταργεῖται ἡ ἀγγαρεία ἐν τῇ ἐκτελέσει δημοσίων ποταμιακῶν ἔργων ἐν ἔτει 1816, τῷ δὲ 1831 καταργοῦνται πᾶσαι αἱ ἀπέναντι τοῦ Δημοσίου ὑποχρεώσεις ἀγγαρείας. Ὁ εἰς τὴν ἐξαγορὰν τῶν ἀπέναντι τῶν τιμαριούχων ὑποχρεώσεων ἀγγαρείας ἀποβλέψας νόμος τοῦ 1820, ἐπέδειξε μικρὰν ἐπιτυχίαν, κυρίως ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου διὰ τὴν ἐξαγορὰν καταβλητέου ποσοῦ· τοῦτον ἀντικατέστησεν ὁ νόμος τοῦ 1831, ὁ καταργήσας πᾶσαν πρὸς ἀγγαρείαν ὑποχρέωσιν ὡς καὶ πᾶσαν τῆς τοιαύτης ὑποχρεώσεως ἀναπλήρωσιν, ἀπέναντι τῆς εἰς τοὺς δικαιούχους παροχῆς ἀποζημιώσεως. Τινὲς ὡς ἐκ βλέψεων κοινῆς ὠφελείας τοῖς πολίταις ἐπιβαλλόμεναι ὑποχρεώσεις πρὸς παροχὴν ὑπηρεσιῶν, εἰς τὸ Δημόσιον ἢ τοὺς δήμους, ἐν περιπτώσεσιν ἐκτάκτου ἀνάγκης, οἷον πυρκαϊᾶς, πλημμύρας, πολέμου, ὑφίστανται εἰσέτι (1887)· εἰδικὰς τοιαύτας περιπτώσεις ἀναφέρει ὁ περὶ ὁδοποιΐας νόμος τοῦ ἔτους 1884, ὡς πρὸς τὸ ἐκ τῶν ὁδῶν παραμέρισμα χιόνος διὰ τὴν συντήρησιν τῆς συγκοινωνίας, καὶ ὁ περὶ ὑδραυλικῶν ἔργων νόμος τοῦ ἔτους 1876 ὡς πρὸς τὴν ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου πλημμύρας.

Ὑποχρεώσεις τινὲς τῶν κατοίκων ὡρισμένων περιοχῶν, ἵνα χρησιμοποιῶνται μόνον ὡρισμένα καταστήματα, οἷον

μύλοι, ὑπόγεια, κτλ., κατηργήθησαν διὰ τῶν νόμων τῶν ἐτῶν 1835 καὶ 1848.

Τὰ ὑπὲρ τῶν τιμαριούχων ἰσχύοντα δικαιώματα βοσκῆς ἐπὶ πασῶν ἢ ἐπὶ μέρους τῶν γαιῶν τῶν κατοίκων ὡρισμένης περιοχῆς, συνεπήγαγον παράβλαψιν καλλιεργουμένων ἀγρῶν, συχνὰς ἔριδας, κτλ.· παρὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἔτους 1818 περὶ ὑπερασπίσεως τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας ἀπὸ καταχρηστικῆς ἐξασκήσεως τῶν ὡς ἀνωτέρω δικαιωμάτων βοσκῆς, ἴδιος νόμος τοῦ ἔτους 1848 ἐθέσπισε τὴν ἐξαγορὰν τῶν δικαιωμάτων βοσκῆς, ἀπελευθερουμένων οὕτω τῶν γαιῶν ἀπὸ πάσης πρὸς βοσκὴν δουλείας.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ δάση, τὰ περὶ βοσκῆς καὶ περὶ ἄλλων δουλειῶν, ἐκανονίσθησαν συνῳδὰ πρὸς τὸν περὶ δασῶν νόμον τοῦ ἔτους 1833.

Μετὰ πολλὰς μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων ἀναφυείσας ἔριδας, καὶ ἀφοῦ συνέβησαν ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ καὶ ἐξεδηλώθη κατ' ἐπικίνδυνον τρόπον ἡ τῶν χωρικῶν δυσαρέσκεια ἐναντίον τῶν πρὸς εἴσπραξιν τελῶν δικαιουμένων τιμαριούχων, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰ εἰσέτι ὑπὸ διαφόρους ὀνομασίας ὑφιστάμενα τέλη μεταβιβαστικὰ τῆς ἰδιοκτησίας, ἐθεσπίσθη ἐν ἔτει 1848 (Gesetz v. 10 April 1848, betr. die Aufhebung der Feudalrechte) ἡ κατάργησις οὐχὶ μόνον τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μήπω εἰσέτι ἐξαγορασθέντων τελῶν τιμαριωτικῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ὑπολειπομένων, διαφόρου ὀνομασίας καὶ διαφόρου προελεύσεως, ἐκ τῶν φεουδαλικῶν συνθηκῶν πηγαζόντων δικαιωμάτων, ὧν πολλὰ εἰσέτι ὑφίσταντο, δίδοντα συχνὴν ἀφορμὴν εἰς ἔριδας· ὥριζε δὲ ὁ μνησθεὶς νόμος, ὅτι δικαία τῶν δικαιούχων ἀποζημίωσις ἤθελεν ὁρισθῇ βραδύτερον δι' ἰδίου νόμου· τοῦτο καὶ ἐγένετο διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1851 (Gesetz v. 13 Februar 1851, betr. die Entschädigung für die aufgehobenen Besitzveränderungsabgaben, καὶ μετέπειτα οἰκεῖον Διάταγμα), δυνάμει τοῦ ὁποίου

τὸ Δημόσιον ἀνέλαβεν, ὑπὸ δεδομένας τινὰς ἐπιφυλάξεις, τὴν ὑποχρέωσιν τῆς περὶ ἧς πρόκειται ἀποζημιώσεως.

Ἀποβλέποντα εἰς τὴν μετατροπὴν τῶν ὑπὸ τὴν συνθήκην τῆς χωροδεσποτείας διατελουσῶν γαιῶν, εἰς ἐλευθέρας ἐν τῇ κυριότητι τῶν χωρικῶν γαίας, διατάγματα τῶν ἐτῶν 1809, 1815, 1826 καὶ 1845 ἐκανόνισαν τὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν ὑπὸ τῶν χωρικῶν καταβαλλομένων τελῶν ὑποτελείας, ὡς πρὸς τὰ κτήματα τοῦ Δημοσίου, διατάγματα δὲ τῶν ἐτῶν 1833 καὶ 1838 ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, καὶ νόμος τοῦ ἔτους 1849 ὡς πρὸς τὰ ἰδιωτικὰ κτήματα· ὁ τελευταῖος δὲ οὗτος καὶ οἰκεῖος τοῦ ἔτους 1862 νόμος ἔθεσαν τέρμα εἰς τὴν περαιτέρω ἐφαρμογὴν τοῦ τῆς χωροδεσποτείας θεσμοῦ.

Συνέπεια τῆς ὡς ἀνωτέρω ἀπελευθερώσεως τῶν χωρικῶν ἀπὸ προσωπικὰς καὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν ἀπὸ πραγματικὰς ὑποχρεώσεις παντὸς εἴδους ἦτο ἡ κατάργησις τῆς δικαστικῆς δικαιοδοσίας τῶν τιμαριούχων ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς ὑπὸ τὴν δεσποτείαν αὐτῶν διατελεσάσης περιοχῆς· εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐν μέρει κατάργησιν ἀπέβλεψαν ἤδη διατάγματα τῶν ἐτῶν 1813 καὶ 1824, ἐπετεύχθη δὲ αὕτη πλήρης δι' οἰκείου νόμου τοῦ ἔτους 1851.

Ἐπὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1810 μέχρι περίπου τοῦ 1850 διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ τοπογραφικοῦ χάρτου ἐκτελεσθέντων τριγωνισμῶν, ἐστηρίχθη ἡ καταμέτρησις τῶν δασῶν (1833) καὶ ἡ κατὰ τὸν νόμον τοῦ 1852 καταμέτρησις τῶν γαιῶν (Gesetz v. 26 März 1852, die Vornahme einer stückweisen Vermessung sämmtlicher Liegenschaften des Grossherzogthums betr.). Εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀνάγκη τῆς καταμετρήσεως καὶ ὁροσημάνσεως τῶν γαιῶν, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἐξακρίβωσιν τῶν ἐπὶ ταύτης δικαιωμάτων, ἄρσιν τῶν περὶ ὁρίων ἐρίδων, ἑδραίωσιν καὶ ἐμψύχωσιν τῶν ἐπὶ κτημάτων συναλλαγῶν καὶ τῆς ὑποθη-

κικῆς πίστεως, προσχεδίασιν πολλῶν σπουδαίων ἔργων βελτιώσεως τοῦ ἐδάφους, μᾶλλον ἐντελῆ διαρρύθμισιν τῶν ἤδη καταρτισθέντων καὶ τῶν καταρτιστέων διαφόρων πινάκων τῶν κτημάτων καὶ τῶν κτηματιῶν, καὶ τῶν βιβλίων μεταγραφῆς καὶ ὑποθηκῶν, μᾶλλον προσήκοντα τρόπον ἐπιβολῆς τῆς ἐγγείου φορολογίας (στηριζόμενον ἐπὶ τῆς γνώσεως τοῦ ἐμβαδοῦ τῶν κτημάτων).

Ἐξαιρουμένης τῆς ἤδη προγενέστερον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περὶ δασῶν νόμου, ἐκτελεσθείσης καταμετρήσεως τῶν δασῶν, ἡ ὁλικὴ δαπάνη διὰ τὴν ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ ἐκτέλεσιν τῆς τῶν κτημάτων καταμετρήσεως (κατεμετρήθη δὲ ἐν συνόλῳ ἔκτασις 1,130,000 ἐκταρίων διὰ τοῦ πολυγωνομετρικοῦ συστήματος, προκυπτόντων ἀριθμητικῶν στοιχείων ἐκ τῆς ἑνὸς ἑκάστου κτήματος, κατ' ἄμεσον τρόπον, καταμετρήσεως) ἀνῆλθεν εἰς 13,5 ἑκατομμύρια μάρκων.

Ἐν πρώτοις ἡ ὑπηρεσία τῆς καταμετρήσεως τῶν γαιῶν κατετάχθη ἐν τῷ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1877 ἐν τῷ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργείῳ, ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων καὶ τῆς ὁδοποιΐας.

Τὸν κτηματικὸν χάρτην τηροῦσιν ἐνήμερον ἴδιοι γεωμέτραι, προσκεκολλημένοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Ὁ περὶ καταμετρήσεως τῶν γαιῶν νόμος τοῦ 1852 ἀπεδείχθη ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἄλλων ὁρίων, καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὁροσήμων· εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν κενῶν τούτων τοῦ μνησθέντος νόμου ἀπέβλεψεν ἴδιος νόμος τοῦ 1854 (Gesetz v. 20 April 1854, betr. die Sicherung der Gemarkungs-Gewann-und Eigenthumsgrenzen, sowie der Dreieckspunkte des der Vermessung des Grossherzogthums zu Grunde liegenden Dreiecknetzes καὶ ἐκτελεστικὸν Διάταγμα τοῦ αὐτοῦ ἔτους).

Διὰ τοῦ περὶ καταμετρήσεως τῶν γαιῶν νόμου τοῦ ἔτους 1852, διετάχθη ἡ σύνταξις νέων πινάκων τῶν κτημάτων (Lagerbücher), — παρὰ τὰ ὑφιστάμενα τῶν ὑποθηκῶν, καὶ ἄλλα, δημόσια βιβλία,—ἐκανονίσθησαν δὲ τὰ περὶ τούτου κατὰ τὰ ἔτη 1857 καὶ 1883. Ὡς πρὸς τὸ ἀποδεικτικὸν κῦρος τῶν ἐν λόγῳ κτηματικῶν πινάκων,—κατὰ τὴν οἰκείαν ἀπόφανσιν τῆς ἀνωτάτης δικαστικῆς Ἀρχῆς—οἱ πίνακες οὗτοι δὲν παρέχουσιν ἀπόδειξιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων κυριότητος, ὡς τοῦτο ἐπιτυγχάνουσι τὰ καθαυτὸ κτηματικὰ βιβλία. Οἱ πίνακες τῶν κτημάτων, ὡς συμπλήρωμα τοῦ κτηματικοῦ χάρτου, καθορίζουσι τὴν ἑκάστου ἀκινήτου ὑλικὴν ταυτότητα, ὑποβοηθοῦσι δὲ οὕτω τήν τε σύνταξιν καὶ τὴν τήρησιν τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Ὡς ἐκ τῶν πολλῶν, ἐναντίον τῶν κτηματικῶν πινάκων ἀναφυέντων παραπόνων, κατὰ τὴν ἀναθεώρησιν τῶν οἰκείων κανονιστικῶν διατάξεων τοῦ ἔτους 1857, ἐπεζητήθη ἁπλουστέρα διαρρύθμισις τῶν πινάκων, συνεπῶς δὲ καὶ οἰκονομία ὡς πρὸς τὴν δαπάνην· ἐπετεύχθη δὲ αὕτη—καὶ δὴ οἰκονομία κατὰ 30 ἕως 40 $^0/_0$ — διὰ μᾶλλον στενῆς συσχετίσεως τῶν ἐργασιῶν πρὸς καταμέτρησιν τῶν γαιῶν καὶ πρὸς σύνταξιν τῶν κτηματικῶν πινάκων, καὶ δι' ἁπλοποιήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν καὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν διαρρυθμίσεως.

Ἄλλως τε ἀνεγνωρίζετο ὅτι, κατὰ τὴν τυχὸν ἐν Βάδῃ εἰσαγωγὴν τῶν καθαυτὸ κτηματικῶν βιβλίων — καθ' ὑπόδειξιν λ. χ. τῶν τῆς Πρωσσίας—οἱ ἐν λόγῳ βαδικοὶ κτηματικοὶ πίνακες δὲν θὰ εἶχον τοῦ λοιποῦ λόγον ὅπως ὑφίστανται, ἀλλ' οὕτως εἰπεῖν θὰ συνεχωνεύοντο μετὰ τῶν κτηματικῶν βιβλίων, τούτων τὴν σύνταξιν σημαντικῶς ὑποβοηθοῦντες.

Κατὰ τὸ βαδικὸν ἐγχώριον δίκαιον τοῦ 1809, ἐτηροῦντο ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν κτηματικὰ βιβλία ἀποβλέποντα εἰς τὴν δημοσιότητα τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος. Ἡ τήρησις βιβλίων τῶν ὑποθηκῶν καθιερώθη ὑπὸ τῆς βαδικῆς

ὑποθηκικῆς νομοθεσίας, ἥτις, ἀκολουθήσασα τὴν γαλλικὴν ἀπέβη ἐν πρώτοις ἐξ ἴσου πρὸς ταύτην πλημμελής, βραδύτερον ὅμως ὑποστᾶσα τροποποιήσεις, ἐβελτιώθη. Τὰς ἀρχαιοτέρας, τῶν ἐτῶν 1822 καὶ 1824, περὶ τηρήσεως τῶν δημοσίων βιβλίων διατάξεις ἀνεπλήρωσαν νεώτεραι τοῦ ἔτους 1868, τροποποιηθεῖσαι τῷ 1879.

Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ 1900 ἐν ἁπάσῃ τῇ Γερμανίᾳ ἰσχύοντος νέου γερμανικοῦ ἀστικοῦ κώδικος, ἐπεβλήθη καὶ ἐν Βάδῃ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τῶν καθαυτὸ κτηματικῶν βιβλίων, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγκαίρως ἀπέβλεψε σειρὰ οἰκείων μεταβατικῶν ἢ προετοιμαστικῶν νομοθετικῶν μέτρων.

Ἡ ὑποθηκικὴ πίστις — ὡς καὶ ἡ προσωπικὴ — ἐξυπηρετεῖτο (1887) ἀποκλειστικῶς ὑπὸ ἰδιωτικῶν πιστωτικῶν καταστημάτων καὶ ταμιευτηρίων καὶ ἰδιωτῶν κεφαλαιούχων· ὡς ἐκ τοῦ ὅτι δὲ οἱ ὡς ἀνωτέρω πάντες ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν ὄφελος ἀνεφύη, ἰδίᾳ ἐν συσχετίσει πρὸς τὴν γεωργικὴν ἔρευναν τοῦ ἔτους 1883, ἡ ἰδέα ὀργανώσεως πιστωτικοῦ καταστήματος τοῦ Κράτους, ἀλλὰ τὴν ἰδέαν ταύτην δὲν ἠσπάσθη ἡ Κυβέρνησις.

Ἡ τότε εἰσέτι ἰσχύουσα ὑποθηκικὴ νομοθεσία, ἡ ἀκολουθοῦσα τὸ γαλλικὸν δίκαιον, ἀνεγνωρίζετο ὡς ἀνεπαρκὴς πρὸς στήριξιν εὐρείας ἐπενεργείας τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐθεωρεῖτο ὅτι ὑψίστης σημασίας ἤθελεν ἀποβῇ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ γερμανικοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν (1903) ἐξυπηρετοῦσιν 144 ταμιευτήρια καὶ 97 ἑταιρικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα, κτλ., δύο Τράπεζαι (Kreishypothekenbank ἐν Lörrach, καὶ Rheinische Hypothekenbank ἐν Mannheim), ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἄλλα ταμεῖα καὶ σωματεῖα, δημοτικὰ κεφάλαια (ἐν ἔτει 1901 τὰ ὑπὸ τῶν δήμων παρεχόμενα ὑποθηκικὰ δάνεια ἀνήρχοντο εἰς

περίπου 44 ἑκατομμύρια μάρκων), καὶ ἰδιῶται κεφαλαιοῦχοι.

Ἡ Κυβέρνησις, ἐν ἔτει 1892, συνῆψε μετὰ τῆς Rheinische Hypothekenbank σύμβασιν, ἧς συνεπείᾳ ἡ Τράπεζα αὕτη συνέστησεν, ὡς ἴδιον τμῆμα, «πιστωτικὸν ταμεῖον», παρέχον, ἄνευ βλέψεως κέρδους, δάνεια ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων. Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ τῷ 1893, μέχρι τοῦ 1901, τὸ ταμεῖον τοῦτο παρέσχε 1353 δάνεια ἀνερχόμενα εἰς 6,9 ἑκατομμύρια μάρκων, ἐξ ὧν 1096 χρεωλυτικὰ δάνεια, ἀνερχόμενα εἰς 5,6 ἑκατομμύρια μάρκων. Τὸ ποσὸν τοῦτο εἶνε μὲν μικρὸν ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὰς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐνεαετίαν στατιστικῶς ἐξακριβωθείσας 102,000 ἐγγραφὰς ὑποθηκῶν, ἀνερχομένων ἐν συνόλῳ εἰς 963 ἑκατομμύρια μάρκων. Ἀλλ' ἐὰν ἐξ ἑνὸς ἐγένετο μικρὰ χρῆσις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ταμείου, ἐξ ἄλλου, συνεπείᾳ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ καὶ τῶν ὅρων τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐξυπηρετήσεως τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως, πολλὰ ταμιευτήρια καὶ ἑταιρικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα καὶ ἰδιωτικοὶ δανεισταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τραπῶσιν εἰς ἐλάττωσιν τοῦ τόκου τῶν δανείων.

Ἡ Κυβέρνησις, ἐν ἔτει 1896, ἀπηύθυνε σύστασιν πρὸς τὰ ταμιευτήρια, ἵνα ταῦτα παρέχωσι δάνεια χρεωλυτικὰ ὑπὸ ὅρους ὁμοίους ὡς ἡ Rheinische Hypothekenbank, μέχρι δὲ τοῦ ἔτους 1903, ἐκ τῶν 144 λειτουργούντων ταμιευτηρίων, 46 συνεμορφώθησαν πρὸς τὴν ἐν λόγῳ σύστασιν· (τῷ 1901, τὰ εἰς ἰδιώτας δάνεια τῶν ταμιευτηρίων ἀνήρχοντο εἰς 9,7 ἑκατομμύρια μάρκων).

Τὴν προσωπικὴν πίστιν τῶν γεωργῶν ἐξυπηρετοῦσι, κυρίως, τὰ ταμιευτήρια, ἀλλ' ὡς τὰ καταλληλότερα πάντων τῶν ἱδρυμάτων διὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐξυπηρέτησιν ἀπεδείχθησαν τὰ κατὰ τόπους ἐπὶ ἀλληλεγγύῃ ἑταιρικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα, τὰ ἱδρυόμενα συμφώνως πρὸς τὸν τοῦ ἔτους 1868 οἰκεῖον νόμον τοῦ γερμανικοῦ Κράτους καὶ τὸ βαδικὸν ἐκτελεστικὸν Διάταγμα τοῦ ἔτους 1870 (Reichsgesetz v. 4 Juli 1868

betr. die privatrechtliche Stellung der Erwerbs-und Wirtschaftgenossenschaften, καὶ Badische Verordnung v. 4 Mai 1870 den Vollzug dieses Gesetzes betr).

Ἐν ἔτει 1872, ἱδρύθη τὸ πρῶτον ἑταιρικὸν γεωργικὸν πιστωτικὸν ταμεῖον· ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1872-1878, ἱδρύθησαν 5, ἐν ἔτει δὲ 1880 ὑφίσταντο 36. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1872 μέχρι τέλους τοῦ 1902 ἱδρύθησαν 319 γεωργικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα, λειτουργοῦντα καὶ ὡς ταμιευτήρια, πάντα δὲ ἀπεριορίστου ἐγγυήσεως τῶν μελῶν· ἐν ἔτει 1906 ὑφίσταντο 372 τοιαῦτα ταμεῖα μὲ 53,870 μέλη καὶ ὁλικὴν ταμιακὴν κυκλοφορίαν 92,2 ἑκατομμυρίων μάρκων· (πρὸ δεκαετίας ἤτοι τῷ 1896, ἡ ὁλικὴ κυκλοφορία ἀπετελεῖτο ἐξ 29,7 ἑκατομμυρίων μάρκων). Τὰ ὑπὸ πάντων τῶν ταμείων εἰς γεωργοὺς παρεχόμενα δάνεια ἀνήρχοντο, τῷ 1899, εἰς 8,8 ἑκατομμύρια μάρκων· τὸ ποσὸν τοῦτο εἶχε τριπλασιασθῇ ἐντὸς δεκαετίας. Αἱ δὲ ταμιευτικαὶ καταθέσεις ἀνήρχοντο εἰς ἄνω τῶν 18 ἑκατομμυρίων μάρκων· τὸ ποσὸν τοῦτο εἶχε τετραπλασιασθῇ ἐντὸς δεκαετίας. Τὰ πλειότερα τῶν ἐν λόγῳ ταμείων—ἤτοι, τῷ 1901, 263 ἐξ αὐτῶν μὲ 36,000 μέλη — συνηνώθησαν εἰς τὴν ἐν ἔτει 1884 ἱδρυθεῖσαν οἰκείαν ἕνωσιν, ἥτις ἐπιβλέπει τὰς τῶν ταμείων ἐργασίας, ἵδρυσε δὲ καὶ κεντρικὸν ταμεῖον, οὗ τὴν διαχείρισιν ἀνεδέχθη ἡ Rheinische Hypothekenbank. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἕνωσιν προσεχώρησαν μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1905 355 ἑταιρικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα μὲ 50,580 μέλη· ἡ δὲ ὁλικὴ κυκλοφορία, ἔσοδα καὶ ἔξοδα, ὅλων ὁμοῦ τῶν ταμείων ἀνήρχετο εἰς ἄνω τῶν 83 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Τῷ 1880 ἐνετάλησαν οἱ γεωργικοὶ διδάσκαλοι ἵνα ἑκασταχοῦ συντελῶσι πρὸς ἵδρυσιν τοιούτων πιστωτικῶν ταμείων, προτρέποντες τοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς εἰς τοῦτο καὶ διδοντες αὐτοῖς ἐπὶ τούτῳ συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας.

Περὶ τὸ 1903, μόλις εἰς ἓν ἕκτον ἐκ πάντων τῶν δήμων

ὑφίσταντο τοπικὰ ἑταιρικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα· ἐξ οὗ ὑπῆρχεν ἀνάγκη μᾶλλον εὐρείας αὐτῶν ἐξαπλώσεως.

Ἀρχαιόθεν ὑφίστανται ἐν Βάδῃ ἴδια δημοτικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα, ὧν τὰ κεφάλαια προσπορίζουσιν οἱ οἰκεῖοι δῆμοι, σκοποῦντα ἵνα οἱ μικροὶ γεωργοί, κατὰ τὴν ἀγορὰν κτηνῶν, μὴ πίπτωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν τοκογλύφων.

Ἡ Κυβέρνησις ὀρθῶς σταθμίσασα τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἡ ἐξακρίβωσις τῆς διὰ χρεῶν ἐπιβαρύνσεως τῶν γαιῶν καὶ τῶν γεωργῶν ἐνέχει πρὸς κρίσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀντοχῆς τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν καὶ πρός, ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν ἀντοχὴν ταύτην, ῥύθμισιν καὶ μεταρρύθμισιν πλείστων εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἀναγομένων μέτρων, ὑπὲρ τῆς ἐν λόγῳ ἐξακριβώσεως ἐμερίμνησε κατὰ τὴν γεωργικὴν ἔρευναν τοῦ ἔτους 1883· ἔκτοτε δέ, μετὰ πολλῆς συστηματικότητος, ἐνεργοῦνται αἱ ἐν λόγῳ λίαν δυσχερεῖς στατιστικαὶ ἐξακριβώσεις.

Ἡ ἔρευνα τοῦ ἔτους 1883 περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ ἐξακριβώσῃ, ἐν 37 δήμοις, τὰ ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν ὑποθηκῶν ἐγγεγραμμένα, καὶ εἰσέτι ὑφιστάμενα ὑποθηκικὰ βάρη (τὰ ἐπὶ προσωπικῇ πίστει χρέη δὲν ἐξηκριβώθησαν)· ἐκ τῆς ἐν λόγῳ ἐρεύνης προέκυψεν ἡ γνῶσις τῶν ὑποθηκῶν τῶν ἐπιβαρυνουσῶν μέγαν ἀριθμὸν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, κατατεταγμένων ἀνὰ διαφόρους κατηγορίας μεγάλου, μέσου καὶ μικροῦ ἐμβαδοῦ· πρὸς δὲ προέκυψεν ἡ γνῶσις τῆς ἀναλογίας τοῦ ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ ἐπιχειρήσεων ὑποθηκικοῦ βάρους πρὸς τὴν φορολογικὴν αὐτῶν ἐπιβάρυνσιν, καὶ πληροφορίαι περὶ τῆς ἐποχῆς τῆς συστάσεως τῶν ὑποθηκῶν, καὶ περὶ τῶν κυριωτέρων αἰτίων τῆς δι' ὑποθηκῶν χρεώσεως, ἐν οἷς λ. χ. ἀναφέρεται δι' 80 % πασῶν τῶν περιπτώσεων, πληρωμὴ τιμήματος ἀγοραπωλησίας, κληρονομικὴ διανομή, ἔγερσις οἰκοδομῆς.

Εἰδικαί, οἷαι αἱ ὡς ἀνωτέρω ἐξακριβώσεις, ἀναγόμεναι εἰς

τὰς ὑποθηκικὰς ἐγγραφὰς τοῦ ἔτους 1892, ἐπανελήφθησαν ἐν τοῖς αὐτοῖς δήμοις ἐν ἔτει 1893-1894.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐρεύνης τοῦ 1883, ἐνεργεῖται ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ δι' ἅπαντας τοὺς δήμους στατιστικὴ τῶν ὑποθηκικῶν ἐγγραφῶν καὶ ἀποσβέσεων, γινομένης καὶ διακρίσεως τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ ὀφειλέτου, καὶ τοῦ ἐμβαδοῦ τῶν ἐπιβεβαρημένων κτημάτων.

Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1883-1900, κατεχωρίσθησαν ἐν συνόλῳ 1,081,636 ἐγγραφαὶ ὑποθηκῶν, διὰ 3371 ἑκατομμύρια μάρκων, ἐξ ὧν 722 ἑκατομμύρια εἰς βάρος γεωργῶν· ἀποσβέσεις δὲ ὑποθηκῶν 2,510,425, διὰ 3210 ἑκατομμύρια μάρκων, ἐξ ὧν 491 ἑκατομμύρια ἀναγόμενα εἰς χρέη γεωργῶν. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1900, ἐνηργήθησαν 52,009 ἐγγραφαὶ ὑποθηκῶν, διὰ 272,2 ἑκατομμύρια μάρκων, ἐξ ὧν 36,2 ἑκατομμύρια εἰς βάρος γεωργῶν, ἀποσβέσεις δὲ ὑποθηκῶν 48,799, δι' 133,5 ἑκατομμύρια μάρκων, ἐξ ὧν 25,8 ἑκατομμύρια ἀναγόμενα εἰς χρέη γεωργῶν.

Πολλαχόθεν διετυπώθησαν ἐνστάσεις—ἐξ ὧν αἱ πλεῖσται καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς στατιστικῆς ὑπηρεσίας ἀνεγνωρίζοντο ὡς βάσιμοι--ἐναντίον τῶν κενῶν τῆς ὡς ἀνωτέρω στατιστικῆς τῶν ὑποθηκῶν· οὕτω λ. χ. ἐλέγετο, ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατιθεμένων ἀριθμῶν, ἀπέβαινεν ἀδύνατος κρίσις τις περὶ τῆς ἐκ τῶν ὑποθηκῶν προκυπτούσης καταθλίψεως, ἥτις ἐπὶ τῶν διαφόρων κτημάτων ἀποβαίνει διαφόρως ἐπαισθητή, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς γῆς, ἐξ οὗ θ' ἀπῃτεῖτο καὶ ἀκριβὴς γνῶσις τῆς ἐν ἑκάστῳ δήμῳ ἀξίας τῶν γαιῶν, καὶ ἄλλων οἰκονομικῶν συνθηκῶν· ἀνεφέρετο ὅτι σπουδαιοτάτη θὰ ἦτο ἡ διάκρισις τῶν αἰτίων ἑνὸς ἑκάστου δανείου, ὡς καὶ ἡ χρησιμοποίησις τούτου, καὶ ὅτι, τῆς ἀποσβέσεως πολλῶν ὑποθηκικῶν βαρῶν συχνάκις μὴ καταχωριζομένης ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν ὑποθηκῶν, οἱ περὶ ὑποθηκικῶν ἀποσβέσεων παρατιθέμενοι ἀριθμοὶ ἦσαν ἀνακριβεῖς, κτλ.

'Αλλ' ὡς ἐκ τῶν μεγίστων, ὡς πρός τινα δὲ σημεῖα ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν πρὸς ἐνέργειαν ὑποθηκικῆς στατιστικῆς, ἐξ αὐστηρῶς ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως, τελείας, ἡ βαδικὴ στατιστικὴ ἐργασία θεωρητέα ὡς ἐργασία σπουδαιοτάτη· λίαν δὲ διδακτικὴ ἀποβαίνει, ὡς πρός τε τὴν μέθοδον καὶ τὴν ἀναλυτικὴν ἑρμηνείαν τῶν ἀριθμῶν, ἡ χρησιμοποίησις τῶν στοιχείων ἐκ τῆς περὶ ὑποθηκῶν στατιστικῆς καὶ τῶν στοιχείων ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος φόρου, ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Buchenberger (οἰκεῖον ὑπόμνημα τοῦ ἔτους 1896: Die Belastung der Landwirtschaft treibenden Bevölkerung durch die Einkommensteuer und die Verschuldung der Landwirtschaft), ἐπιζητοῦντος προσδιορισμὸν τοῦ ἔκ τε ὑποθηκικῶν καὶ ἐκ προσωπικῶν χρεῶν βάρους, δι' οὗ ἐπιβαρύνονται οἱ τὸν ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος φόρον καταβάλλοντες γεωργοί. Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης μελέτης προκύπτει, ὅτι, ἐν ἔτει 1893, οἱ γεωργοί, οἱ ἀποκλειστικῶς μόνον εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολούμενοι (86,489 γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις), ἐπεβαρύνοντο διὰ χρεῶν, ὁμοῦ ὑποθηκικῶν τε καὶ προσωπικῶν,—διάκρισιν τοῦ βάρους ἐκ τούτου καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ εἴδους τῶν χρεῶν δὲν ποιεῖ ἡ ἐν λόγῳ μελέτη—ἐν ἀναλογίᾳ τοῦ 17,7 % ἐκ τῆς κατ' ἀποτίμησιν ἀξίας τῆς αὐτῶν περιουσίας· οἱ δὲ καὶ ἐξ ἄλλης πηγῆς (ἐκτὸς τῆς γεωργίας) εἰσόδημα, μικτὸν εἰσόδημα, ποριζόμενοι γεωργοὶ (107,985 ἐπιχειρήσεις) ἐπεβαρύνοντο ἐν ἀναλογίᾳ τοῦ 28,7 %· ἤτοι ἐξ 22,7 % ἦτο ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἐπιβάρυνσις τῶν γεωργῶν διὰ τὰς ὡς ἀνωτέρω 194,474 ἐπιχειρήσεις. Πρὸς δὲ ἐμφαίνεται, ὅτι οἱ μικροὶ καὶ μικρότατοι γεωργοί, ἤτοι οἱ ἀναγόμενοι εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τῶν ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος φορολογουμένων, εἶνε ἀναλόγως πλειότερον ἐπιβεβαρημένοι διὰ χρεῶν, ἢ οἱ τῶν ἀνωτέρων τάξεων.

Ἡ ἐν λόγῳ μελέτη δὲν ἀναφέρει τὰ αἴτια τῆς χρεώσεως, ἀλλ' ἀποδέχεται ὅτι 80 ἕως 90 % ἐξ ὅλων τῶν ὑποθηκι-

κῶν χρεῶν ἐξυπηρετοῦσι τὴν δι' ἀγορᾶς ἢ δι' ἀποδοχῆς κληρονομίας ἀπόκτησιν ἀκινήτου ἰδιοκτησίας.

Ἡ ἐν Βάδῃ εἰσαγωγὴ τοῦ νέου δι' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν ἑνιαίου ἀστικοῦ κώδικος καὶ ἡ μεταγραφὴ τῶν ὑποθηκῶν ἐκ τῶν προγενεστέρων ὑποθηκικῶν βιβλίων εἰς τὰ νέα κτηματικὰ βιβλία, παρέσχεν εὐκαιρίαν πρὸς νέας στατιστικὰς ἐξακριβώσεις, διὰ τὰς ὁποίας ἐχορηγήθησαν ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ἐν ἔτει 1900, 40,000 μάρκων· ἀπεφασίσθη δὲ καὶ ἡ συνάμα ἐξακρίβωσις τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν πιστωτῶν καὶ τοῦ ποσοστοῦ τοῦ τόκου, περὶ ὧν ἡ μέχρι τοῦδε ἐπίσημος στατιστικὴ οὐδεμίαν σχεδὸν πληροφορίαν παρέσχε.

Τὸ ὁλικὸν ἐν τῇ χώρᾳ ποσὸν τῶν ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων χρεῶν ἐξηκριβώθη, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς δημοσίοις βιβλίοις ἐγγραφῶν, ὡς ἀνερχόμενον, τὴν 1 Ἰανουαρίου 1903, εἰς 2002,1 ἑκατομμύρια μάρκων· ἐκ τούτων ὑπολογίζεται ὅτι 556,0 ἑκατομμύρια εἶνε τὰ τῶν γεωργῶν ὑποθηκικὰ χρέη, τοῦ ὑπολοίπου ποσοῦ ἐπιβαρύνοντος τὰς ἄλλας τάξεις πολιτῶν.

Προσδιορισμὸς τῆς κατὰ μέσον ὅρον ἀξίας τῶν κτημάτων εἶνε ἀδύνατος ὡς ἐκ τῆς ἐλλειπούσης στατιστικῆς τῶν τιμῶν· αὗται μεγάλως κυμαίνονται, οὐχὶ μόνον διαφέρουσαι, κατὰ ὀρεινὰς καὶ πεδινὰς τοποθεσίας, ἀπὸ μιᾶς περιοχῆς εἰς ἄλλην, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς στενωτάτων περιφερειῶν, ἀπὸ ἑνὸς χωρίου εἰς ἄλλο. Ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Ῥήνου, αἱ τιμαὶ τῶν γαιῶν, ἔν τισι τοποθεσίαις, ἀνέρχονται εἰς 15,000 καὶ 25,000 μάρκων ἀνὰ ἑκτάριον, ἀλλ' ὡς γενικὸς μέσος ὅρος ἀποδεκτέαι 2500 μάρκων ἀνὰ ἑκτάριον. Κατὰ τὰ τελευταῖα περίπου 30 ἔτη, αἱ ἀγοραῖαι τιμαὶ ἠκολούθησαν τάσιν ὑψώσεως, ἰδίᾳ δι' ἀγρούς, ὀλιγώτερον δὲ διὰ λειμῶνας καὶ ἀμπέλους. Ἡ τάσις ὅμως αὕτη ἀναφέρεται ὡς νῦν ἐν γένει σταματήσασα.

Κατ' αὐθεντικὰς γνώμας ἡ χρέωσις τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων καθίσταται ἐπικίνδυνος, ὁσάκις ἡ ἀγοραία αὐτῶν ἀξία

ἐπιδεικνύει συνεχῶς τάσιν ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προσόδου ἀποτιμωμένης ἀξίας· ἀλλ' ὑποτίθεται, ὅτι οἱ γεωργοί, ἐν ταῖς πλειοτέραις περιοχαῖς τῆς χώρας εἶνε ἤδη τοσοῦτον πεφωτισμένοι, ὥστε συστηματικαὶ ὑπερτιμήσεις τῆς ἀξίας ἐν τῇ ἀγοραπωλησίᾳ ἀγροτικῶν κτημάτων θεωροῦνται πλέον ὅλως ἐξαιρετικαὶ περιπτώσεις.

Ἄλλως τε, αἱ ἐτησίως ἀπαλλοτριούμεναι ἐκτάσεις, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ὁλικὴν τῆς χώρας ἔκτασιν, εἶνε μικρόταται· ἡ ἐπίσημος στατιστικὴ ὑπολογίζει ὅτι, τῷ 1900, ἐπὶ ἑκάστης γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως ἀναλογοῦσι, κατὰ μέσον ὅρον, 0,5 ἑκτάρια ἀπαλλοτριωθείσης ἀροσίμου γῆς.

Πρὸς ἔνδειξιν τοῦ ὅτι ἡ χρέωσις τῶν γεωργῶν δὲν ἔλαβεν εἰσέτι ἐπικινδύνους διαστάσεις καὶ καθησύχασιν, προβάλλονται οἱ ἑξῆς ἀριθμοὶ ἐκ τῆς στατιστικῆς τῶν ἀναγκαστικῶν ἐκποιήσεων καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς ταμιευτηρίοις καταθέσεων.

Τῷ 1902, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγκαστικῶς ἐκποιηθέντων ἀκινήτων κτημάτων, ὑποστὰς βαθμηδὸν ἐλάττωσιν κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν εἰκοσαετίαν, ἀνήρχετο εἰς τὸ ἓν τρίτον τοῦ πρὸ περίπου εἰκοσαετίας ἀριθμοῦ. Ἐκ 1000 γεωργῶν οὐδὲ εἰς δύο, κατ' ἔτος, ἀνέρχονται οἱ ἐξ ὧν ἀφαιρεῖται τὸ ἑαυτῶν κτῆμα, συνεπείᾳ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως, εἰς πολλοὺς δὲ δήμους πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν, οὐδεμία ἀναγκαστικὴ ἐκποίησις ἀγροτικῶν κτημάτων σημειοῦται.

Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1882-1886, ἐκ τῶν ἐν συνόλῳ 5510 ἀναγκαστικῶν ἐκποιήσεων ἀκινήτων κτημάτων, αἱ 2413 ἀνάγονται εἰς γεωργούς· ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1887-1891 ἐκ τῶν 4239, αἱ 1857· ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1892-1896 ἐκ τῶν 3293, αἱ 1204· ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1897-1901 ἐκ τῶν 2501, αἱ 822.

Αἱ εἰς τὰ διάφορα ἑταιρικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα καὶ εἰς τὰ ταμιευτήρια καταθέσεις ἀνήρχοντο, ἐν ἔτει 1899, ὁμοῦ εἰς ἄνω τῶν 455 ἑκατομμυρίων μάρκων, ἐνδεικνύουσι δέ,

ἀπὸ τοῦ 1890, ἀπόλυτον αὔξησιν ἐξ ἄνω τῶν 188 ἑκατομμυρίων μάρκων, ἤτοι κατὰ 70,5 %.

Καὶ τὴν σημαντικωτάτην ἐλάττωσιν, τῆς ἐκ τῶν καθαυτὸ ἀγροτικῶν περιοχῶν μεταναστεύσεως, ἀναφέρουσί τινες ὡς ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ κατάθλιψις ἐκ τῆς χρεώσεως τῶν γεωργῶν δὲν εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ ὠθῇ αὐτοὺς εἰς μετανάστευσιν. Ἐν συνόλῳ ἐκ Βάδης μετενάστευσαν κατὰ τὰ ἔτη 1880-1884 49,579, 1885-1889 25,355, 1890-1894 20,580, 1895-1899 7807 ἄτομα.

Ἡ Κυβέρνησις, ἀκολουθήσασα ἀγροτικὴν πολιτικὴν ὑγιᾶ καὶ ἐπὶ στερεῶν ἐπιστημονικῶν διαγνώσεων στηριζομένην, ἀπέφυγε τὰ ῥιζικὰ ἐκεῖνα μέτρα τὰ προταθέντα ἐναντίον τῆς ἐξ ὑποθηκῶν ὑπερχρεώσεως, οἷον, κλείσιμον τῶν βιβλίων τῶν ὑποθηκῶν, καθορισμὸν ἀνωτάτου ὁρίου τῆς χρεώσεως, ἵδρυσιν πιστωτικοῦ καταστήματος ὑπὸ τοῦ Κράτους διευθυνομένου, ἄμεσον ἀναγκαστικὴν χρεωλυσίαν, συσχέτισιν τῆς χρεωλυσίας ταύτης πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀσφάλισιν, καί, ἀποκρούσασα πᾶν ἄκρον μέτρον, ἔκρινεν εὔλογον οὐχὶ τὸν περιορισμόν, ἀλλὰ τὴν ἁρμοδίαν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπενεργείας τῆς πίστεως, συνάμα μὴ ἀσπασθεῖσα τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἄκρων βλέψεων ἀγροτικῆς πολιτικῆς, οἷον λ. χ. περὶ ὑπερβολικῶν προστατευτικῶν φόρων, κτλ., ἀλλὰ μεριμνήσασα, ἐν συνεχείᾳ καὶ συστηματικότητι, ὑπὲρ λήψεως τῶν πολλαπλῶν μέτρων τῶν εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας συντελούντων.

Δὲν ἐθεσπίσθησαν διὰ νόμου περιορισμοὶ τοῦ ποσοστοῦ τοῦ τόκου, οὔτε γενικοὶ περιορισμοὶ τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ ὑπογράφειν συναλλαγματικάς. Τὸ βαδικὸν ποινικὸν δίκαιον τοῦ ἔτους 1845 ἐνεῖχε ποινικὰς διατάξεις ἐναντίον τῆς τοκογλυφίας, νῦν δὲ ἰσχύουσιν οἱ περὶ τοκογλυφίας γερμανικοὶ νόμοι τῶν ἐτῶν 1880 καὶ 1893.

Πρὸς περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας, μᾶλλον ἀποτελεσμα-

τικὴ ἢ αἱ ἐκ τοῦ νόμου ποινικαὶ διατάξεις ἀπέβη ἡ τοῦ Κράτους μέριμνα ὑπὲρ τῶν μέτρων τῶν βαθμηδὸν καθιστώντων ἀδύνατον, εἰ μή τι ἄλλο, τὴν συστηματικὴν ἐξάσκησιν τῆς τοκογλυφίας, μέτρων οἷα λ. χ. τὰ περὶ διαφωτίσεως τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, τῇ ἐπιδράσει ἁρμοδίας γενικῆς καὶ εἰδικῆς παιδεύσεως, τὰ περὶ ἐξαπλώσεως τῶν κατὰ τόπους ὀργανουμένων πιστωτικῶν ἱδρυμάτων, ἱδρύσεως ἑταιρικῶν πιστωτικῶν ταμείων, τὰ περὶ δυσχεράνσεως τοῦ πλανοδίου ἐμπορίου κτηνῶν, ἐγκαταστάσεως ἀγορῶν κτηνῶν, περὶ ἐξαπλώσεως τῶν γεωργικῶν συνδέσμων καταναλώσεως, περὶ ὀργανώσεως τῶν τὴν γεωργίαν ἐνδιαφερόντων ἀσφαλιστικῶν καταστημάτων, κτλ.

Ἐν περιοχαῖς, ἔνθα πυκνὸν εἶνε τὸ δίκτυον τῶν πιστωτικῶν ἱδρυμάτων, ἡ ὑπὸ διαφόρους τύπους τοκογλυφία σχεδὸν ὁλοτελῶς ἐξέλιπε.

Τῇ ὑποκινήσει αὐτοῦ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Buchenberger, ἐν ἔτει 1891, συνεστάθη ἀντιτοκογλυφικὸς σύνδεσμος (Schutzverein gegen wucherische Ausbeutung des Volkes im Grossherzogthum Baden), ἑδρεύων ἐν Καρλσρούῃ καὶ ἔχων ἀλλαχοῦ ἀντιπροσωπείας, ἀριθμῶν δὲ ἐν ἔτει 1902 ἄνω τῶν 1000 μελῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων σχεδὸν ἅπαντας τοὺς γεωργικοὺς συνδέσμους, πολλὰ πιστωτικὰ ταμεῖα, πολλοὺς δήμους, κτλ. Σκοπὸς τοῦ συνδέσμου ὡρίσθη ἡ καταπολέμησις τῆς τοκογλυφίας ἐν γένει, αἱ ἐπὶ τούτῳ δὲ προσπάθειαι ἀπέβησαν ἐν συνόλῳ ἐπιτυχεῖς· ἔν τισι περιοχαῖς, ὡς ἐξ αὐτῆς καὶ μόνης τῆς ὑπάρξεως τοῦ συνδέσμου, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν οἱ τοκογλύφοι, περιωρίσθησαν αἱ αὐτῶν αἰσχροκερδεῖς πράξεις, ἐν πολλαῖς δὲ περιπτώσεσι, τῇ μεσολαβήσει τοῦ συνδέσμου, ἐπενέβη ἡ δικαιοσύνη ἐναντίον τοκογλυφικῶν ἐκμεταλλεύσεων, ἢ ἐπενέβη ἡ Κυβέρνησις ἀπαγορεύσασα τὴν λειτουργίαν καταστημάτων τινῶν ἀσχολουμένων εἰς πράξεις τοκογλυφικάς.

Ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1810 ἰσχύουσα ἔγγειος φορολογία ἐτροποποιήθη ἐν ἔτει 1858, ὁπότε ἐπεζητήθη μέν, ἀλλὰ δὲν ἐπετεύχθη ἐμπράκτως, ἡ φορολόγησις τῆς τῶν γαιῶν καθαρᾶς προσόδου, προσδιοριζομένης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κατὰ μέσον ὅρον τιμημάτων ἀγοραπωλησίας. Εἰς τὸν ἐν ἔτει 1884 ἐφαρμοσθέντα γενικὸν φόρον ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος ὑπεβλήθη καὶ τὸ ἐκ τῆς γῆς εἰσόδημα τῶν φορολογουμένων, τοῦ ἐγγείου φόρου ἐξακολουθοῦντος νὰ ὑφίσταται, ἀλλ' ἐλαττωθέντος, ἐν ἔτει δὲ 1890, ἐπιβαρύνοντος ἐν ἀναλογίᾳ τοῦ 4,5 $^0/_0$ τὴν καθαρὰν πρόσοδον, καὶ τῆς ἐκ τοῦ φόρου εἰσπράξεως ἀνερχομένης εἰς περίπου 2,7 ἑκατομμύρια μάρκων. Ὡς ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἀνισοτήτων ἐν τῇ ἐκ τοῦ ἐγγείου φόρου ἐπιβαρύνσει—πολλὰ δὲ περὶ τούτου παράπονα ἐξέφραζον οἱ φορολογούμενοι—ἡ Κυβέρνησις πρὸς ἐπιζήτησιν μᾶλλον ἁρμοδίου συστήματος φορολογίας ἐνήργησεν ἐρεύνας καὶ μελέτας μεγάλης ἐπιστημονικῆς ἀξίας, ἀποληξάσας εἰς τὴν πρότασιν (1896) περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ φόρου ἐπὶ τῶν προσόδων διὰ φόρου ἐπὶ τῆς περιουσίας· τούτου ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἐθεσπίσθη, ἔμελλε δὲ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1908 φόρος ἐπὶ τῆς περιουσίας, εἰς ὃν ὑποβάλλεται ἡ τρέχουσα, ἡ ἀγοραία, ἀξία τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων.

Διὰ τὴν κατὰ τοῦ πυρὸς ἀσφάλισιν τῶν οἰκοδομῶν ὑφίσταται κατάστημα διατελοῦν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κράτους, στηριζόμενον ἐπὶ τῆς δυνάμει νόμου τοῦ ἔτους 1852 (καὶ συμπληρωματικοῦ νόμου τοῦ 1874 καὶ ἐκτελεστικοῦ διατάγματος τοῦ 1885) ὑποχρεωτικῆς τῶν ἰδιοκτητῶν προσχωρήσεως εἰς ἀμοιβαίαν αὐτῶν ἀσφάλισιν. Ἀσφαλιστικὰ κατὰ τοῦ πυρὸς καταστήματα πρὸς ἐν Βάδῃ λειτουργίαν χρῄζουσιν ἰδίας ἐκ μέρους τοῦ Κράτους ἀδείας, ὑπόκεινται δὲ εἰς λεπτομερῆ ἔλεγχον.

Ἡ ἀσφάλισις τῶν κινητῶν, ἐπίπλων, σκευῶν, κτλ. ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ ἰδιωτικῶν καταστημάτων· γίνεται δὲ ἀεὶ

μᾶλλον χρῆσις αὐτῆς καὶ ὑπὸ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν.

Διάταγμα τοῦ ἔτους 1817 ἀφορᾷ εἰς ἐλάττωσιν φόρων, διὰ τοὺς ἐκ χαλάζης, καταιγίδος, κτλ. παραβλαβέντας. Συχναὶ καὶ μεγάλαι εἶνε αἱ ἐν Βάδῃ ἐκ τῆς χαλάζης ζημίαι· ἀνῆλθον αὗται, ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1868 - 1884, ἐν συνόλῳ εἰς 2,9 ἑκατομμύρια μάρκων. Ἡ προκατάληψις τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν ἐξ ἑνός, ἐξ ἄλλου δὲ τὰ μεγάλα ἀσφάλιστρα ἅτινα ἐζήτουν τὰ λειτουργοῦντα ἀσφαλιστικὰ καταστήματα (πάντα δὲ ταῦτα ἦσαν οὐχὶ βαδικά), ὡς ἐκ τῶν ὁποίων διετυποῦντο ἐπανειλημμένως παράπονα ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων, ταῦτα συνεπήγαγον ὅτι μικρὰ χρῆσις τῆς κατὰ τῆς χαλάζης ἀσφαλίσεως ἐγένετο μέχρι τοῦ ἔτους 1887· κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὑπεκινήθη τὸ ζήτημα τῆς τοῦ Κράτους ἐπεμβάσεως, ἤτοι ὀργανώσεως συνδέσμου ἀσφαλιστικοῦ κατὰ τῆς χαλάζης, τῇ ἀναγκαστικῇ προσχωρήσει πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων· ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ἐν ἔτει 1891, διὰ συμβάσεως μεταξὺ τῆς βαδικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἐν Βερολίνῳ μεγάλου, ἐπὶ ἀμοιβαιότητι στηριζομένου ἀσφαλιστικοῦ καταστήματος « Norddeutsche Hagelversicherungs-Gesellschaft » ἐπιτυγχάνονται μᾶλλον εὐνοϊκοὶ διὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους κτηματίας ὅροι· ἐξ οὗ τὰ ἠσφαλισμένα ποσὰ ἐντὸς βραχέος διαστήματος χρόνου ἀνῆλθον ἀπὸ 4,5 εἰς 28 ἑκατομμ. μάρκων.

Εἰς ἀντικατάστασιν προγενεστέρων διατάξεων, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τοῦ οἰκείου γερμανικοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1869 (νέος νόμος τοῦ γερμανικοῦ Κράτους ἐν ἔτει 1880), ἐθεσπίσθησαν ἐν Βάδῃ κατὰ τὸ 1879 (Gesetz v. 30 Januar 1879, betr. die Entschädigung für die wegen Roth, Lungenseuche oder Milzbrand auf polizeiliche Anordnung getödeten Tiere, καὶ ἐπέκτασις αὐτοῦ τῷ 1880, καὶ ἐκτελεστικὸν διάταγμα τοῦ ἔτους 1881) τὰ περὶ παροχῆς ἀποζημιώσεως διὰ τὰ ὡς ἐξ ὡρισμένων νόσων κατ' ἀστυνομικὴν

διάταξιν σφαζόμενα ζῷα. Τὴν ἀποζημίωσιν παρέχει τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἢ μᾶλλον τοῦτο ἐν πραγματικότητι μόνον προκαταβάλλει αὐτήν· τοῦ μνησθέντος νόμου ὑποχρεοῦντος τοὺς κατόχους ἵππων καὶ κερασφόρων κτηνῶν εἰς τὴν καταβολὴν τέλους ἐπὶ ἑκάστου ἵππου ἢ κτήνους, τῆς δὲ ἐκ τῶν τελῶν τούτων εἰσπράξεως προοριζομένης εἰς κάλυψιν τῆς ἐν λόγῳ ἀποζημιώσεως. Οὕτω πως ὁ νόμος εἰσάγει τὴν καθ' ὡρισμένων νόσων τῶν ζῴων ἀναγκαστικήν, ἐπὶ ἀμοιβαιότητι, ἀσφάλισιν τῶν ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ κατόχων ζῴων.

Ἐπὶ ἀμοιβαιότητι ἱδρύθη ἐν Καρλσρούῃ ἀσφαλιστικὸν διὰ τοὺς ἵππους κατάστημα, ἀναδιοργανωθὲν τῷ 1882, κατὰ τὰ τέλη δὲ τοῦ 1885 ἀριθμοῦν 2890 μέλη, ἔχον δὲ παρ' αὐτῷ ἠσφαλισμένους 5100 ἵππους, ἀξίας περίπου 2,7 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ἐν ἔτει 1906 ὑφίσταντο 27 τοπικοὶ σύνδεσμοι ἀσφαλιστικοὶ τῶν ἵππων, εἰργάζοντο δὲ ἐν Βάδῃ καί τινα οὐχὶ βαδικὰ ἀσφαλιστικὰ καταστήματα.

Δύο σύνδεσμοι, μὲ 180 μέλη, σκοποῦντες τὴν ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς αἰγῶν, εἶνε συνάμα καὶ ἀσφαλιστικοὶ διὰ τὰς αἶγας σύνδεσμοι.

Ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐξῃτοῦντο τὴν διὰ νόμου διακανόνισιν τῶν τῆς ἀσφαλίσεως τῶν κτηνῶν κατὰ τῶν αἰφνιδίως ἐπερχομένων ἀπωλειῶν, συνεπείᾳ μεταδοτικῶν ἢ ἄλλων νόσων ὡς καὶ συνεπείᾳ δυστυχημάτων ἐν τῷ σταύλῳ ἢ διαρκούσης τῆς ἐργασίας· ἡ ἐν λόγῳ ἀσφάλισις ἐξυπηρετεῖτο—ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν ὑπήγετο εἰς τὸν ἀνωτέρω μνησθέντα νόμον τοῦ ἔτους 1879—ὑπὸ ἰδιωτικῶν ἀσφαλιστικῶν καταστημάτων, κυρίως δὲ ὑπὸ τοπικῶν συνδέσμων τῶν κατόχων κτηνῶν. Ὡς ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἀριθμοῦ τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν καὶ κτηνοτρόφων καὶ τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μικροῦ ρευστοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον οὗτοι διαθέτουσι, καὶ τῆς παρενοχλήσεως ἣν παρεμβάλλει εἰς τὰς μικρὰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις πᾶν ἀπροσδόκητον δαπάνην

συνεπάγον δυστύχημα, ἐγένετο ἐπαισθητὴ ἐν τῇ χώρᾳ ἡ ἀνάγκη προσηκούσης ὀργανώσεως τῶν οἰκείων ἀσφαλιστικῶν ἱδρυμάτων.

Εἰς τὴν ὀργάνωσιν ταύτην ἀπέβλεψεν ὁ νόμος τοῦ ἔτους 1890 (Gesetz v. 26 Juni 1890, betr. die Versicherung der Rindviehbestände, καὶ οἰκεῖον ἐκτελεστικὸν διάταγμα καὶ ὑπηρεσιακαὶ ὁδηγίαι τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καὶ μετέπειτα νόμος ἀπὸ 12 Ἰουλίου 1898) κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Ἐπὶ προτάσει τῆς πλειονότητος τῶν ἐν ὡρισμένῃ περιοχῇ κατόχων κτηνῶν ἱδρύεται ἐν αὐτῇ ἀσφαλιστικὸς σύνδεσμος πάντων τῶν ἐν τῇ οἰκείᾳ περιοχῇ κατόχων κτηνῶν· ὁ σύνδεσμος ἀπολαύει ἰδιότητος νομικοῦ προσώπου, ἔχει χαρακτῆρα δημοτικοῦ ἱδρύματος, λειτουργεῖ κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου κεκανονισμένα, ὑποβάλλεται ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Κράτους, ὑποχρεωτικῶς προσχωρεῖ εἰς τὴν κεντρικὴν ἕνωσιν πάντων τῶν τοιούτου εἴδους ἀσφαλιστικῶν συνδέσμων. Ὁ νόμος ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς συνδέσμους διευκολύνσεις ὡς πρὸς τὴν καταβολὴν τελῶν καὶ χρηματικὴν ἀρωγὴν τοῦ Δημοσίου ἐκ 200,000 μάρκων διὰ τὸ γενικὸν αὐτῶν ἀποθεματικὸν κεφάλαιον, πρὸς δὲ χρηματικὰς εἰσφορὰς εἰς τοὺς δήμους πρὸς κάλυψιν τῆς δαπάνης διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου διατασσομένην κτηνιατρικὴν ἐπίβλεψιν.

Ἡ μνησθεῖσα ἕνωσις τῶν ἀσφαλιστικῶν συνδέσμων ἤρχισε λειτουργοῦσα τῷ 1893· ἐν ἔτει δὲ 1901 περιελάμβανεν αὕτη 236 τοπικοὺς ἀσφαλιστικοὺς συνδέσμους μὲ 22,250 μέλη, κατόχους κτηνῶν, ἡ δὲ ἀξία τῶν 74,880 ἠσφαλισμένων ζῴων ἀνήρχετο εἰς 22,7 ἑκατομμύρια μάρκων καὶ ἡ πληρωθεῖσα ἀποζημίωσις συνίστατο ἐκ 500,000 μάρκων. Ἐν ἔτει 1906 ὑφίσταντο 363 τοιοῦτοι κατὰ νομὸν ἐγγεγραμμένοι ἀσφαλιστικοὶ σύνδεσμοι μὲ 31,340 μέλη, ἡ δὲ ἀξία τῶν 123,400 ἠσφαλισμένων ζῴων ἀνήρχετο εἰς 44,9 ἑκατομμύρια μάρκων· ἐπληρώθη δὲ ἀποζημίωσις ἐξ 883,400 μάρκων.

Τὰ ἔξοδα διευθύνσεως τῆς ἑνώσεως τῶν συνδέσμων ἔφερε τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἀνῆλθον δὲ ταῦτα, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, εἰς περίπου 230,000 μάρκων κατ' ἔτος. Ἐν ἔτει 1905, ὑφίσταντο πρὸς τούτοις καὶ 543 ἐλεύθεροι ἀσφαλιστικοὶ διὰ τὰ κτήνη σύνδεσμοι, μὲ 56,860 μέλη.

Ἐν ἔτει 1899, ἀπετέλουν τὸ μῆκος τῶν ἐθνικῶν ὁδῶν 3100, τῶν νομαρχιακῶν ὁδῶν 1268, τῶν δημοτικῶν ὁδῶν 6193, ἤτοι ὁμοῦ 10,561 χιλιόμετρα.

Διὰ τῶν οἰκείων ἀστυνομικῶν διατάξεων τοῦ ἔτους 1882, τῶν ἀποβλεψασῶν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν εἰς πάντας, ἐν γένει, ἀσφαλῆ καὶ εὐχερῆ τὴν δημοσίαν τῶν ὁδῶν χρησιμοποίησιν, ἐγένοντο ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀπαγορεύσεις τινὲς ὡρισμένου τρόπου τοῦ χρησιμοποιεῖν τὰς ὁδούς, ἐξ ὧν προέκυψαν περιορισμοί τινες ἐξ εἰδικῆς ἀπόψεως τῆς γεωργικῆς ἐργασίας.

Κατὰ τὴν κατάστρωσιν τῶν σιδηροδρόμων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἐκμετάλλευσιν σχεδὸν πάντοτε ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ τῆς γεωργίας ἀνάγκαι· πυκνὸν εἶνε τὸ δίκτυον τῶν τοῦ Κράτους, καὶ τῶν ἰδιωτικῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ἰδίᾳ ἐν τῇ παρὰ τὸν Ῥῆνον πεδιάδι. Τὸ ἓν τρίτον ἐξ ὅλων τῶν δήμων τῆς χώρας ἔχει σιδηροδρομικὸν σταθμόν, τινὲς δὲ δῆμοι, ἐξυπηρετούμενοι ὑπὸ δύο σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, ἔχουσι καὶ δύο σταθμούς. Ἴδιαι διευκολύνσεις χορηγοῦνται ἐν τῇ διὰ σιδηροδρόμου μεταφορᾷ τοῦ γάλακτος καὶ τοῦ βουτύρου, κτλ., πρὸς δὲ ζῴων ἀναπαραγωγικῶν καὶ λιπασμάτων, κτλ. Τὰ ἔξοδα πρὸς μεταφορὰν γεωργικῶν προϊόντων εἰς ἐκθέσεις ἀναδέχεται τὸ Δημόσιον.

Αἱ τὴν γεωργίαν ἐνδιαφέρουσαι διατάξεις περὶ χρησιμοποιήσεως τῶν ὑδάτων καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐκτελέσεως ἔργων ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως, ἐνέχονται ἐν τῷ ἐν γένει περὶ ὑδάτων καὶ ὑδραυλικῶν ἔργων νόμῳ τοῦ ἔτους 1876 καὶ τῷ συμπληρωτικῷ νόμῳ τοῦ ἔτους 1882. Οὐχὶ μόνον εἰς τὰς

μεγάλας καὶ μικρὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ χωρία ὑφίστατο μεγάλη ἀνάγκη ὕδατος ποσίμου καὶ πρὸς οἰκιακὴν χρῆσιν, πότισμα τῶν ζῴων, κατάβρεγμα τῶν ὁδῶν, πυροσβεστικοὺς σκοπούς· ἐξ οὗ, τῷ 1878, ἐνετάλη ἡ Διεύθυνσις τῆς ὁδοποιΐας καὶ τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων ἵνα, ἐρχομένη ἀρωγὸς εἰς τὰς δημοτικὰς καὶ ἄλλας ἀρχάς, ἐν ζητήμασιν ὑδρεύσεως, ἐκφέρῃ γνωμοδοτήσεις, ἀναδέχηται τὴν προσχεδίασιν, ἢ ἐπίβλεψιν οἰκείων ἔργων, τὴν ὑδρομετρικὴν μελέτην τῶν πηγῶν, κτλ. εἰς τὸ χημικὸν ἐργαστήριον τοῦ Πολυτεχνείου τῆς Καρλσρούης ἀνατιθεμένης τῆς χημικῆς ἀναλύσεως καὶ μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως τοῦ ποσίμου ὕδατος.

Ἀπὸ τοῦ 1878 μέχρι τέλους τοῦ 1885, ἡ ἐν λόγῳ ὑπηρεσία ἐξετέλεσεν ἐν συνόλῳ 168 ὑδραγωγεῖα, στοιχίσαντα ἄνω τοῦ 1,7 ἑκατομμυρίου μάρκων, ποσόν, κυρίως, ἐπιβαρῦναν — μετὰ τῆς δαπάνης τῶν οἰκείων προκαταρκτικῶν μελετῶν—τοὺς δήμους, δι' οὓς ἐξετελέσθησαν τὰ ἔργα.

Ἐν ἔτει 1868 ἐνετάλη ἡ ὑπηρεσία τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων καὶ τῆς ὁδοποιΐας, ἵνα, παρὰ τὰ λοιπὰ αὐτῆς καθήκοντα, μεριμνᾷ καὶ πρὸς ὑποκίνησιν ἔργων ἀποξηράνσεως καὶ ἀρδεύσεως, γονιμοποιήσεως χέρσων γαιῶν, κατασκευῆς ἀγροτικῶν δρόμων, διακανονίσεως τοῦ σχήματος τῶν κτημάτων καὶ συνενώσεως ἐσκορπισμένων κτημάτων, καὶ δή, γνωμοδοτοῦσα, καταρτίζουσα τεχνικὰς προμελέτας καὶ σχεδιαγράμματα καὶ προϋπολογισμοὺς δαπάνης, ἢ ὑποβοηθοῦσα τὴν κατάρτισιν τούτων, συμπράττουσα εἰς διαπραγματεύσεις ἀναγομένας εἰς τὴν κάλυψιν τῆς ἀπαιτηθησομένης δαπάνης, τῇ αἰτήσει δὲ τῶν ἐνδιαφερομένων, διευθύνουσα ἢ ἐπιβλέπουσα τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐν λόγῳ ἔργων.

Μετὰ διαφόρους ὑπηρεσιακοὺς ἀνασχηματισμούς, εἰς τὴν ἀνωτάτην Διεύθυνσιν τῆς ὁδοποιΐας καὶ τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων ἀνετέθησαν νῦν καὶ τὰ ἔργα τῶν ἐδαφικῶν βελτιώσεων, τῶν συνενώσεων κτημάτων, κτλ. καὶ τὰ τῆς καταμε-

τρήσεως τῶν γαιῶν, καὶ τὰ τῶν δημοσίων ὑδραγωγείων· ἀπέβη δὲ ἐπιτυχὴς ἡ τοιαύτη ὑπηρεσιακὴ συγκέντρωσις.

Τὰ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ Κράτους ποσὰ πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν παντὸς εἴδους ἔργων διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ ἐδάφους χρησιμεύουσιν, ἐν γένει, εἰς κάλυψιν τῆς δαπάνης τῶν πρακαταρκτικῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς ἀνωτέρας διευθύνσεως τῶν οἰκείων ἔργων· τὴν δὲ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων ἀπαιτουμένην δαπάνην φέρουσιν αὐτοὶ οἱ ἐνδιαφερόμενοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἐκτελοῦνται τὰ ἔργα· σπανίως μόνον παρεχομένης καὶ ἐπιχορηγήσεως ἐκ μέρους τοῦ δημοσίου ταμείου· τῷ 1890, ὁρίζονται καὶ χρηματικὰ βραβεῖα πρὸς ἐμψύχωσιν ἔργων διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ ἐδάφους.

Κατὰ τὰς ἐξακριβώσεις τοῦ ἔτους 1898, ἐκ τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας 56,72 $^0/_0$ ἀποτελοῦσι τὴν γεωργικῶς χρησιμοποιουμένην ἔκτασιν καὶ 36,82 $^0/_0$ εἶνε δάση, τὰ λοιπὰ 6,46 $^0/_0$ καλύπτονται περίπου κατὰ $^2/_3$ ὑπὸ οἰκοδομῶν, ὁδῶν, κτλ., εἶνε δὲ κατὰ $^1/_3$ χέρσαι γαῖαι· αὗται αἱ εἰς τὸ σύμπαν τῆς χώρας ἀναγόμεναι ἀναλογίαι, ποικίλλουσιν ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς.

Ἡ καθαυτὸ γεωργικῶς χρησιμοποιουμένη ἔκτασις ἀποτελεῖται κατὰ 64,93 $^0/_0$ ἐξ ἀροσίμων γαιῶν, 24,38 $^0/_0$ ἐκ λειμώνων, 6,35 $^0/_0$ ἐκ μονίμων βοσκησίμων γαιῶν, 2,31 $^0/_0$ ἐξ ἀμπέλων καὶ 2,03 $^0/_0$ ἐκ παντοίων ἄλλων γαιῶν.

Ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀροσίμων γαιῶν, ἀναλογοῦσιν εἰς τὴν καλλιέργειαν σιτηρῶν 53,40 $^0/_0$, χορτοφόρων φυτῶν 16,91 $^0/_0$, γεωμήλων 15,75 $^0/_0$, βολβωδῶν φυτῶν 5,85 $^0/_0$. καπνοῦ, βρυωνίας, κτλ. 2,81 $^0/_0$, ὀσπριωδῶν φυτῶν 1,23 $^0/_0$, λαχανικῶν, κτλ. 0,44 $^0/_0$, εἶνε δὲ χέρσαι γαῖαι 3,61 $^0/_0$.

Ἡ γεωργικῶς χρησιμοποιουμένη ἔκτασις ἀνήρχετο ἐν ἔτει 1903 εἰς 849,170 ἑκτάρια· ἤδη δὲ ἀπὸ δεκάδων ἐτῶν ἠλαττοῦτο αὕτη, αὐξανούσης τοὐναντίον τῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν.

Ἐπέκτασις τῆς καλλιεργείας ἐπὶ μέχρι τοῦδε μὴ καλλιεργουμένων ἐκτάσεων ἐδάφους δὲν καθίσταται ἐφικτὴ ἢ μόνον ἐντὸς ὅλως περιωρισμένων ὁρίων, ὡς ἐκ τῆς σπάνεως τῶν τοιούτων ἐκτάσεων. Αἱ γεωργικὴν πρόσοδον μὴ ἀποφέρουσαι ἐκτάσεις ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ εἰς 78,400 ἑκτάρια· ἐκ τούτων 37,377 ἑκτάρια ἀποτελοῦσιν αἱ δημόσιαι πλατεῖαι καὶ ὁδοί, 16,300 ἑκτάρια εἶνε ἡ ἐπιφάνεια τῶν ὑδάτων, ἡ δὲ λοιπὴ ἔκτασις εἶνε λατομεῖα, βράχοι, ἀμμῶδες ἔδαφος, κτλ. Οἱ πρὸς καιρὸν ἀναπαυόμενοι ἀγροὶ εἶχον ἐν ἔτει 1869 ἔκτασιν ἄνω τῶν 40,000 ἑκταρίων, τῷ δὲ 1900 ἔκτασιν μόλις 18,000 ἑκταρίων.

Οἱ γεωργοὶ τρέπονται εἰς τὴν ἐντατικὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, τοποθετοῦντες ἐν αὐτῇ ἀεὶ μᾶλλον προσήκουσαν ἐργασίαν καὶ μείζονα κεφάλαια. Πρωτίστην σπουδαιότητα ἐνέχει ἡ ἁρμοδία ἐκλογὴ τοῦ εἴδους τοῦ καλλιεργουμένου προϊόντος, ἐφ' ὅσον ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν ἐπιβάλλονται δεδομέναι φυσικαὶ συνθῆκαι. Ἡ σιτοπαραγωγή, ὁ κύριος κλάδος τῆς βαδικῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἠλαττώθη ἀπέναντι τῆς αὐξησάσης παραγωγῆς οἴνου, ὀπωρῶν, καπνοῦ, λαχανικῶν. Ἀλλ' ὁ μικρὸς βαδικὸς γεωργὸς καλλιεργεῖ, εἴτε τὸ ἓν πλησίον τοῦ ἄλλου, εἴτε τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, διάφορα προϊόντα, ἵνα τὴν τυχὸν ἀποτυχίαν ἑνὸς εἴδους παραγωγῆς ἐξουδετερώσῃ ἡ ἐν ἄλλῳ εἴδει ἐπιτυχία· πρὸς δέ, τρέπεται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, ἐφ' ὅσον τοῦτο καθιστῶσι συμβουλεύσιμον ἢ ἐπιτρέπουσιν αἱ περιστάσεις· καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ παρὰ τὸν Ρῆνον πεδιάδι ἐπιζητεῖ, αὐτὸς ἢ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, πορισμὸν ὠφελείας ἐξ ἀσχολίας τινὸς ἐν παρέργῳ (βοηθητικὴ ἐργασία εἰς μεγαλείτερα ἀγροτικὰ κτήματα, βιομηχανικὴ ἐργασία, κτλ.).

Ἐν 83,4 % πασῶν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, οἱονδήποτε ἂν ᾖ τὸ κυρίως ἐν αὐταῖς παραγόμενον προϊόν, καλλιεργοῦνται καὶ σιτηρὰ διαφόρου εἴδους, οἷον βρώμη, κριθή,

ἐρυθρὸς ἀραβόσιτος, σῖτος καὶ σήκαλις (ἡ σειρὰ καθ' ἣν ἀναφέρονται ταῦτα, εἶνε καὶ ἡ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως)· παράγουσι δὲ σιτηρὰ ἰδιοκτῆται καλλιεργουμένων ἐκτάσεων ἀπὸ περίπου 40 ἀρίων καὶ ἄνω.

Ἐξ εἰδικῆς ἐρεύνης τοῦ ἔτους 1902, προκύπτει ὅτι περίπου τὸ ἥμισυ πασῶν ἐν γένει τῶν οἰκογενειῶν τῆς χώρας, δὲν καλλιεργοῦσιν ἀρτοκαρπώδη φυτά, ἤτοι σῖτον, σήκαλιν, ἀραβόσιτον ἐρυθρόν, ἔν τισι δὲ περιοχαῖς καὶ κριθήν. Ἐκ δὲ τῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ταῦτα καλλιεργοῦσιν, οὐδ' αἱ ἡμίσειαι καλύπτουσι τὰς ἑαυτῶν ἐτησίας ἀνάγκας. Ἐκ πάντων τῶν ἰδιοκτητῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, περίπου τὸ ἓν τέταρτον, παράγουσιν ἀρτοκαρπώδη φυτὰ ἐν ποσότητι μείζονι τῆς ἐπαρκούσης διὰ τὰς ἑαυτῶν ἐτησίας ἀνάγκας· ἡ δὲ παραγωγὴ ποσότητος, περισσευούσης πρὸς πώλησιν, ἄρχεται ἀπὸ καλλιεργουμένων ἐκτάσεων 5 ἑκταρίων. Ἡ ἐν συνόλῳ ποσότης τῶν πρὸς πώλησιν περισσευόντων σιτηρῶν εἶνε καθ' ἑαυτὴν μικρά.

Ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἔκτασις τῶν καπνοφυτειῶν, ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1888 ἕως 1897, ἦτο 7270, τῷ δὲ 1897 9030, καὶ τῷ 1905 6950 ἑκταρίων· ἡ ἔκτασις αὕτη, ὡς καὶ ἡ ἀνὰ ἑκτάριον ἀπόδοσις κυμαίνονται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, ἡ δὲ ἀνὰ ἑκτάριον ἀπόδοσις ποικίλλει ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς. Ἡ ἀξία τοῦ παραγομένου κυρίως ἀνωτέρας ποιότητος καπνοῦ—(παράγονται δὲ ἐν Βάδῃ ἄνω τῶν δύο πέμπτων τοῦ ἐν ἁπάσῃ τῇ Γερμανίᾳ παραγομένου καπνοῦ) — εἶνε κατὰ μέσον ἐτησίως ὅρον 6 ἕως 9 ἑκατομμυρίων μάρκων· κατά τινα ἔτη,ὡς λ.χ. τῷ 1895, 1896 καὶ 1897 ἀνῆλθεν ἡ ἀξία τῆς καπνοπαραγωγῆς εἰς 15 ἕως 16 ἑκατομμύρια μάρκων· ἐξ ἄλλου πάλιν ἐπιδεικνύει αὕτη ἐλάχιστον ὅρον ἐκ 4 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ἡ καλλιέργεια τῆς βρυωνίας ἠλαττώθη σημαντικῶς κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσιν ἔτη· ἐν ἔτει 1898 ἐκαλλιεργεῖτο ἔκτασις

2172 ἑκταρίων, τῷ δὲ 1906 ἔκτασις περίπου 1900 ἑκταρίων, ἡ δὲ ἀξία τῆς ἐτησίας παραγωγῆς ἦτο 2 ἕως 3 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ἡ καλλιέργεια τοῦ ζακχαρώδους τεύτλου ἠλαττώθη, ἀπὸ τοῦ 1860· ἐν ἔτει 1905, ἐκαλλιεργεῖτο ἔκτασις 1285 ἑκταρίων, ἡ δὲ ἀξία τῆς ἐτησίας παραγωγῆς ἦτο περίπου 750,000 μάρκων. Κιχώριον ἐκαλλιεργεῖτο ἐπὶ ἐκτάσεως 1234 ἑκταρίων ἐν ἔτει 1898, ἐπὶ 1071 δὲ ἑκταρίων τῷ 1905, τῆς ἀξίας τῆς ἐτησίας παραγωγῆς ἀνερχομένης εἰς περίπου 750,000 μάρκων. Ἡ ἔκτασις τῆς καλλιεργείας καννάβεως, λίνου, κτλ. ἐλαττοῦται.

Ἡ ἔκτασις τῶν λαχανοκήπων αὐξάνει· παρὰ δὲ τὴν ἐν τῇ ἐπισήμῳ στατιστικῇ ἀναφερομένην ἔκτασιν αὐτῶν, 2400 ἑκταρίων, τηρητέον ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ σημαντικὴ μερὶς τῶν παντοίων ἄλλων κήπων, ὁλικῆς ἐκτάσεως 15,910 ἑκταρίων, χρησιμοποιεῖται πρὸς παραγωγὴν λαχανικῶν. Ἰδίᾳ ἀνεπτύχθη ἡ παραγωγὴ τῶν σπαραγγίων καὶ ῥαφανίδων, πρὸς δέ, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἡ τῶν χαμοκεράσων.

Γεώμηλα καλλιεργοῦνται ἐπὶ ἐκτάσεως ἄνω τῶν 70,000 ἑκταρίων, ἡ ἔκτασις δὲ αὕτη αὐξάνει ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος.

Ἐπὶ τῶν λειμώνων, ἐκτάσεως 209,560 ἑκταρίων, ὡς καὶ ἐπὶ μερίδος τῶν ἀροσίμων γαιῶν, καλλιεργοῦνται τὸ τριφύλλιον, ἡ λουζέρνη, κτλ. Ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ, ἐλαττουμένης τῆς καλλιεργείας τῶν σιτηρῶν, σημαντικῶς ἐπεκτείνεται ἡ καλλιέργεια τῶν πρὸς θρέψιν τῶν κτηνῶν χρησιμοποιουμένων ζῳοτροφικῶν φυτῶν· βαθμιαίας οὔσης, ἀλλὰ συνεχοῦς, τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν τῶν κτηνῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς κτηνοτροφίας προϊόντων.

Ἐν ἔτει 1890, ἡ πρόσοδον ἀποφέρουσα ἀμπελόφυτος ἔκτασις ἦτο 19,140 ἑκταρίων, ἡ δὲ ἀξία τῆς οἰνοπαραγωγῆς ὀλίγον τι κάτω τῶν 10 ἑκατομμυρίων μάρκων· (ἡ ἀξία αὕτη ἦτο, τῷ 1893 20, τῷ 1897 14, τῷ 1898 9,2 ἑκατομμυρίων μάρκων). Ἐν ἔτει 1905, ἡ ὁλικὴ ἔκτασις τῶν ἀμπέλων ἦτο

19,190 ἑκταρίων, ἐκ ταύτης δὲ ἡ πρόσοδον ἀποφέρουσα ἔκτασις ἦτο 17,710 ἑκταρίων καὶ ἡ ἀξία τῆς οἰνοπαραγωγῆς ἄνω τῶν 22,5 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ἐνῷ τῷ 1906 ἡ ἐν συνόλῳ ἀμπελόφυτος ἔκτασις ἦτο 19,150 ἑκταρίων, ἡ πρόσοδον ἀποφέρουσα ἦτο 17,480 ἑκταρίων, ἀλλ' ἡ ὁλικὴ ἀξία τῆς οἰνοπαραγωγῆς ἀνῆλθε μόνον εἰς 15,3 ἑκατομ. μάρκων.

Ἡ τοῦ ἔτους 1900 στατιστικὴ ἀπαρίθμησις ἀναφέρει ἄνω τῶν 8,7 ἑκατομμυρίων ὀπωροφόρων δένδρων· ὑπ' ἄλλων ὅμως ὑπολογίζεται ὅτι ὁ πραγματικὸς τούτων ἀριθμὸς ἀνήρχετο εἰς 12 ἑκατομμύρια περίπου. Ἐκ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, 2 $^3/_4$ ἑκατομμύρια ἦσαν μηλέαι, 2 $^1/_4$ ἑκατομμύρια δαμασκηνέαι, 1$^3/_4$ ἑκατομμύρια ἀπιδέαι, 1 ἑκατομμύριον κερασέαι, κτλ. Ἡ ἀξία τῶν ἐτησίως, κατὰ μέσον ὅρον, παραγομένων ὀπωρῶν ὑπολογίζεται εἰς 15 ἕως 20 ἑκατομμύρια μάρκων.

Διὰ τὴν εἰκοσαετῆ περίοδον, 1865-1884, ὑπελογίσθη, ὡς ἑξῆς, ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἀξία τῆς ἐτησίας παραγωγῆς τῶν διαφόρων γεωργικῶν προϊόντων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κατὰ μέσον ὅρον τιμῶν αὐτῶν· σιτηρὰ καὶ ὄσπρια 75,6, ἄχυρον 19, γεώμηλα 22,4, χόρτα πρὸς θρέψιν τῶν ζῴων 60,3, ρίζαι καὶ βολβοὶ πρὸς τροφὴν 10,2, καπνός, κάνναβις, βρυωνία, κτλ. 15, λαχανικὰ 2,4, οἶνος 12,5, ὀπῶραι 11,2, πρὸς δὲ πρόσοδος ἐκ τῆς χρήσεως βοσκησίμων γαιῶν, κτλ. 7, ἤτοι, ἐν συνόλῳ 235,6 ἑκατομμύρια μάρκων· ἡ ἀξία δὲ αὕτη ἐκυμάνθη κατὰ τὰ διάφορα ἔτη τῆς μνησθείσης χρονικῆς περιόδου, ἐπιδείξασα ἐλάχιστον ὅρον 193,4 καὶ ἀνώτατον 268,1 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ἐν ἔτει 1906, ἡ τῶν τελευταίων ἐτῶν, κατὰ μέσον ὅρον, ἀξία τῆς ἐτησίας παραγωγῆς τῶν διαφόρων ἐκ τῆς γῆς προϊόντων, ἀναφέρεται ἀνερχομένη εἰς περίπου 237,2 ἑκατομμύρια μάρκων.

Ἡ ὁλικὴ ἔκτασις τῶν δασῶν, τὴν 1 Ἰανουαρίου 1905,

ἀνήρχετο εἰς 578,138 ἑκτάρια — (μέχρι 1ης Ἰανουαρίου 1906 ηὔξησεν αὕτη κατὰ 115 ἑκτάρια)—ἐκ τούτων 17,6 % ἀνῆκον εἰς τὸ Δημόσιον, 45,9 % εἰς τοὺς δήμους, 3,6 % εἰς σωματεῖα καὶ 32,9 % εἰς ἰδιώτας. Ἀπὸ τοῦ 1878 μέχρι τοῦ 1905, ἡ ἔκτασις τῶν δασῶν ηὔξησε κατὰ 39,153 ἑκτάρια, εἰς δὲ τὴν αὔξησιν ταύτην ἱκανῶς συνετέλεσαν τὰ ἐνεργηθέντα ἔργα ἀναδασώσεως, ἀλλ' ἐν μέρει θεωρεῖται ἡ διαφορὰ τῶν οἰκείων ἀριθμῶν καὶ ὡς συνέπεια τῆς ἐνεργηθείσης μᾶλλον ἀκριβοῦς καταμετρήσεως τῶν δασῶν.

Τὸ Δημόσιον εἶχεν, ἐν ἔτει 1904, ἐκ τῆς ὑλοτομίας τῶν ἑαυτοῦ δασῶν καθαρὰν εἴσπραξιν 6,3 ἑκατομμυρίων μάρκων (ὁ μέσος ἐτήσιος ὅρος ἐκ τῆς δεκαετοῦς περιόδου 1895-1904 ἀνῆλθεν εἰς περίπου 5,8 ἑκατομμύρια μάρκων), πρὸς δέ, ἐκ δευτερευόντων δασικῶν προσόδων, ἐκ φλοιῶν, χόρτου, κυνηγίου, κτλ., καθαρὰν εἴσπραξιν 276,000 μάρκων.

Ἡ ἐκ πάντων τῶν δασῶν πρόσοδος ὑπελογίζετο διὰ τὸ ἔτος 1906, ὡς ἑξῆς· ἐκ πωλήσεως ξυλείας τῶν δασῶν τοῦ δημοσίου 6,8, τῶν δασῶν τῶν δήμων καὶ τῶν σωματείων 14,7, τῶν ἰδιωτικῶν δασῶν 7,2, ἤτοι ἐν συνόλῳ 28,7 ἑκατομμύρια μάρκων, πρὸς δὲ πρόσοδος ἐκ τῶν δευτερευόντων προϊόντων πάντων τῶν δασῶν 867,000 μάρκων, ἐν συνόλῳ 29,6 ἑκατομμύρια μάρκων· ἀφαιρέσει δὲ τῆς πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν δασῶν δαπάνης ἐκτιμωμένης ἐν γένει μὲν εἰς 30 %, διὰ δὲ τὰ δάση τοῦ δημοσίου εἰς 43 % τῆς ἀκαθαρίστου προσόδου, ἀνερχομένης δὲ δι' ἅπαντα τὰ δάση ὁμοῦ εἰς 8,9, ἀπομένουσιν 20,7 ἑκατομμύρια μάρκων, ὡς, διὰ τὸ ἔτος 1906, ἐκ πάντων τῶν δασῶν καθαρὰ πρόσοδος.

Κατὰ τὸ πόρισμα τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ οἰκείου νόμου τοῦ ἔτους 1900 νέας ἀποτιμήσεως τῶν δασῶν, ἡ διὰ κεφαλαιώσεως πρὸς 4 % ὑπολογιζομένη φορολογικὴ ἀξία πάντων τῶν δασῶν τῆς Βάδης ἀνέρχεται εἰς 563,5 ἑκατομμύρια μάρκων.

Ἡ μεγάλη κατάτμησις τῶν γαιῶν καὶ ἡ μεγάλη αὐτῶν ἀξία, ὁ συναγωνισμὸς τῶν τῆς βορεινῆς καὶ ἀνατολικῆς Γερμανίας μεγαλοκτημόνων, τῶν συνάμα ἀσχολουμένων καὶ περὶ τὴν ἱπποπαραγωγήν, ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν αἰτίων, ἐξ ὧν ἐν Βάδῃ δὲν ἀνεπτύχθη προσηκόντως ἡ παραγωγὴ ἵππων, καλλιτέρας ἰδίᾳ ποιότητος, καίτοι αὕτη ἱκανὰς ἐπιδεικνύει προόδους. Κατὰ μέσον ὅρον τῶν ἐτῶν 1891-1900 ἠριθμοῦντο 70,200 ἵπποι· τῷ δὲ 1900 75,600, τῷ 1906 76,100.

Οἱ ἰδιοκτῆται μικρῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ἀσχολοῦνται περὶ τὴν κτηνοτροφίαν (βουτροφίαν), ὅσον δὲ μικροτέρα εἶνε ἡ ἐπιχείρησις, τόσον μᾶλλον ἐπιζητεῖται ἡ ἐν αὐτῇ παραγωγὴ τοῦ πρὸς διατροφὴν ἀναγκαιοῦντος γάλακτος, κρέατος, βουτύρου, κτλ. Τῷ 1882 ἠριθμοῦντο 156,902 γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἐν αἷς ἐτρέφοντο κτήνη· ἐξ αὐτῶν δὲ αἱ 117,828, ἤτοι τὰ 75 %, ἦσαν ἐπιχειρήσεις ἐκτάσεως κάτω τῶν 5 ἑκταρίων, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐν ἑκάστῃ αὐτῶν κτηνῶν ἐκυμαίνετο ἀπὸ 1 ἕως τὸ πολὺ 4 κτήνη.

Ἐν ἔτει 1895, ἐκ πασῶν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, 80,3 % εἶχον κτήνη, 19,6 % δὲν εἶχον. Ἡ πλειονότης γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ἄνευ κτηνῶν εἶνε τῆς κατηγορίας ἐμβαδοῦ κάτω τοῦ 1 ἑκταρίου· τούτων δὲ οἱ ἰδιοκτῆται κατὰ μέγα μέρος δὲν εἶνε καθαυτὸ γεωργοί, ἀλλ' εἶνε ὑπάλληλοι, ἱερεῖς, διδάσκαλοι, ἐργάται βιομηχανικῶν καταστημάτων, κτλ. Διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ἄνω τῶν 2 ἑκταρίων, ἡ τήρησις κτηνῶν ἀποτελεῖ τὸν κανόνα.

Κατὰ τὰ ἔτη 1891-1900, ἠριθμοῦντο κατὰ μέσον ὅρον 634,000 κτήνη, τῷ δὲ 1900 651,700, τῷ 1904 670,700 (ἦτο δὲ οὗτος ὁ μέχρι τοῦδε ἀνώτατος ὅρος), ἐν ἔτει δὲ 1906, 669,100. Ἁπανταχοῦ τῆς χώρας ἐπιζητεῖται βελτίωσις τῆς ποιότητος τῶν κτηνῶν. Ἐν αἷς δὲ περιοχαῖς δὲν παράγονται καπνός, λαχανικά, κτλ., ὡς λ.χ. ἐν Schwarzwald καί, ἐν γένει, εἰς τὰς λοφώδεις περιοχάς, ἐκεῖ τρέπονται οἱ

γαιοκτήμονες εἰς τὴν κτηνοπαραγωγήν. Κατ' ἔτος αὐξάνει ἡ πώλησις κτηνῶν εἰς ὑψηλὰς ἀγοραίας τιμάς· ἐν ἔτει 1899 ἐπωλήθησαν κτήνη ἀξίας 6 ἑκατομμυρίων μάρκων, τοῦ ἡμίσεος περίπου ἀριθμοῦ τῶν ζῴων ἀποσταλέντος εἰς τὴν ἀλλοδαπήν· πρὸς δὲ ἀπεστάλησαν περίπου 20,000 βοῶν εἰς τὴν Βόρειον Γερμανίαν. Ἡ παραγωγὴ γάλακτος εἶνε σημαντική· ἐν αἷς περιοχαῖς εὐκόλως ἐπιτυγχάνεται ἡ πώλησις τοῦ νωποῦ γάλακτος (κατανάλωσις ἐν ταῖς πόλεσι, κτλ.) ἠλαττώθη ἡ παραγωγὴ βουτύρου καὶ τυροῦ.

Διὰ τὸν μικρὸν γεωργοκτηματίαν, ὁ χοῖρος εἶνε τὸ μᾶλλον προσοδοφόρον ζῷον. Ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν χοίρων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σημειοῦνται ἐνίοτε κυμάνσεις κατὰ 20-30 $^0/_0$, ἀλλὰ κατὰ τὰς τελευταίας δεκάδας ἐτῶν σταθερῶς ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν. Κατὰ μέσον ὅρον, ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1891-1900 ἠριθμοῦντο 439,200, τῷ δὲ 1900 497,900, τῷ 1903 565,100 καὶ τῷ 1906 550,200 χοῖροι. Ἐν ἔτει 1899 ἐξάγονται ἄνω τῶν 40,000 χοίρων, ἐξ οὗ ὑπολογίζεται ὅτι προέκυψε διὰ τοὺς χοιροτρόφους κέρδος ἐξ ἄνω τῶν 900,000 μάρκων.

Ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν προβάτων, ὁ, κατὰ μέσον ὅρον τῶν ἐτῶν 1891-1900 ἀνελθὼν εἰς 82,800, τῷ δὲ 1900 εἰς 68,500 (ἤτοι εἰς περίπου τὸ ἥμισυ τοῦ ἐν ἔτει 1884), τῷ δὲ 1906 εἰς 54,500.

Σὺν τῇ ἀναπτύξει τῆς βιομηχανίας καὶ τῇ αὐξήσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργατῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων τῶν ἀποκτώντων μικρὸν ἀγροτικὸν κτῆμα, ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰγῶν, αἵτινες εἰς τοὺς ἐν λόγῳ μικροὺς γαιοκτήμονας προμηθεύουσι τὸ ἀναγκαῖον αὐτοῖς γάλα, σχεδὸν ἐδιπλασιάσθη κατὰ τὰ τελευταῖα 30 ἔτη· τῷ 1903 ἠριθμοῦντο 110,800, τῷ δὲ 1906 116,900 αἶγες.

Ἡ ὁλικὴ ἀξία πάντων τῶν ὡς ἀνωτέρω ζῴων ἐξετιμᾶτο, ἐν ἔτει 1883, ὡς ἑξῆς· ἵπποι 35,1, βόες 128,0, χοῖροι 17,7, πρόβατα 3,1, αἶγες 1,5 ἑκατομμύρια μάρκων.

Ἡ ὀρνιθοτροφία δὲν ἀνεπτύχθη εἰσέτι προσηκόντως. Ἐν ἔτει 1904, ἠριθμοῦντο ἄνω τῶν 2,5 ἑκατομμυρίων παντὸς εἴδους κατοικιδίων πτηνῶν (ἀπέναντι 1,8 τῷ 1884), ἐξ ὧν ἄνω τῶν 2 ἑκατομμυρίων ὀρνίθων· τούτων δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐξάνει, μειουμένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χηνῶν καὶ νησσῶν. Τῷ 1906, ἠριθμοῦντο 2,7 κατοικιδίων πτηνῶν παντὸς εἴδους.

Ἡ μελισσοκομία ἀνεπτύχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη· ἐν ἔτει 1900 ἠριθμοῦντο 107,900 κυψέλαι, ἀπέναντι 75,700 τῷ 1884· τῷ 1906 ἠριθμοῦντο 113,100 κυψέλαι.

Ἡ σηροτροφία, ἰδίᾳ ἐν τῷ Παλατινάτῳ, ἀπέβη ἐπιτυχὴς κατὰ τὸν 18^ον^ αἰῶνα, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἔπαυσεν ὁλοτελῶς.

Διάταγμα τοῦ ἔτους 1794 καθορίζει τὴν ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας ὡς καθῆκον τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων· ἐν ἔτει δὲ 1808 ἐπισήμως ἀναγνωρίζεται καὶ διακηρύσσεται τὸ ἐπεῖγον τῆς ἐκ μέρους τοῦ Κράτους μερίμνης ὑπὲρ τῆς ὡς οἷόν τε μείζονος ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὰ διάφορα ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέτρα, ἐν παλαιοτέροις χρόνοις, ἄλλοτε μὲν ἀπηύθυνεν ἡ Διοίκησις προτροπὰς πρὸς τοὺς ἐνδιαφερομένους πολίτας, ἄλλοτε δὲ ἐθεσπίζετο καὶ ἐξανάγκασις αὐτῶν ἐν ᾗ περιπτώσει αἱ συμβουλαὶ δὲν εἰσηκούοντο, ἐξανάγκασις λ. χ. ὅπως «καθίστανται εὐτυχεῖς» οἱ πολῖται καλλιεργοῦντες γεώμηλα καὶ ζωοτροφικὰ φυτά, ἢ πρὸς παρεμπόδισιν τῆς νυκτερινῆς βοσκῆς. Ἐν νεωτέροις καὶ νεωτάτοις χρόνοις ἡ ἐξανάγκασις, σημειοῦσα ἐξαίρεσιν, ἐφαρμόζεται λ. χ. κατὰ τὴν συνένωσιν λίαν κατατετμημένων τμημάτων γῆς, τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως, τὴν καταπολέμησιν νόσων, τὴν σύστασιν συνδέσμων, κτλ., ὅπως μὴ εὐάριθμά τινα ἄτομα, ἀνθιστάμενα, παραβλάπτωσι τὸ συμφέρον τῆς πλειονότητος τῶν ἐνδιαφε-

ρομένων πολιτῶν. Ὡς εἰδικὰ μέτρα, σκοποῦντα εἰς τὴν γεωργικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἐνδιαφερομένων πληθυσμῶν πάσης τάξεως καὶ εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς παραγωγῆς ζῴων, ἐφηρμόσθησαν τὰ ἑξῆς.

Μετὰ τὸ περὶ ἱδρύσεως γεωργικῶν σχολῶν Διάταγμα τοῦ ἔτους 1846, ἱδρύθη, ἐν ἔτει 1847, ἐν Hochburg γεωργικὴ σχολή, κυρίως πρακτική, ἀναδιοργανωθεῖσα τῷ 1864 ὡς μέση γεωργικὴ σχολὴ πρὸς μᾶλλον θεωρητικὴν διδασκαλίαν, πάλιν δὲ τῷ 1880, ὅπως ἀποβλέψῃ εἰς, ἐκ μᾶλλον πρακτικῆς ἀπόψεως, διδασκαλίαν τῶν διαφόρων κλάδων τῆς γεωργικῆς· ἐν αὐτῇ τελοῦνται καὶ εἰδικὰ μαθήματα περὶ ὀπωροκομίας, ἀμπελουργίας, γαλακτοκομίας, μελισσοκομίας· εἰς αὐτὴν εἶναι προσηρτημένη ἔκτασις 130 ἑκταρίων, καλλιεργουμένη ὡς πρότυπον κτῆμα· κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1905-1906, εἰς τὴν σχολὴν ἐφοίτων 19 μαθηταί, πρὸς δὲ καὶ ἄλλοι 82 διὰ τὰ εἰδικὰ μαθήματα.

Ἐν ἔτει 1853, ἱδρύθη παρὰ τὴν Καρλσρούην ἐν Augustaberg, σχολὴ κηπουρικῆς, ἀναδιοργανωθεῖσα τῷ 1873, καὶ μετατραπεῖσα εἰς γεωργικὴν σχολήν, κυρίως δὲ εἰς σχολὴν ὀπωροκομίας, μετὰ προσηρτημένου ἀγροτικοῦ κτήματος· ἐν αὐτῇ, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1890, τελοῦνται μαθήματα περὶ παντοειδοῦς χρησιμοποιήσεως τῶν ὀπωρῶν, καὶ ἄλλα εἰδικὰ μαθήματα· κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1905-1906 ἐφοίτων εἰς τὰ διάφορα εἰδικὰ μαθήματα 153 μαθηταί.

Εἰδικὸν περὶ ἰχθυοτροφίας μάθημα τελεῖται, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1890, παρὰ τῷ ἁλιευτικῷ συνδέσμῳ.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1864, ἤρχισαν ἱδρυόμεναι γεωργικαὶ χειμεριναὶ σχολαί, πρὸς γεωργικὴν ἐκπαίδευσιν συνεχίζουσαν τὰ γενικὰ μαθήματα τῶν δημοτικῶν σχολείων· αἱ πλειότεραι τούτων συντηροῦνται ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τοῦ Δημοσίου, τῶν νομῶν καὶ τῶν δήμων, διατελοῦσι δὲ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν· ὑφίστανται νῦν (1907) 14

τοιαῦται σχολαί, ἐν αἷς, κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1905 - 1906 ἐφοίτων 505 μαθηταί.

Μετὰ τὰς ἐν ἔτει 1882, πρώτας περὶ τούτου δοκιμάς, ἱδρύθησαν σχολαὶ οἰκοκυρικαὶ διὰ τὰς θυγατέρας τῶν χωρικῶν, πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ μαγειρεύειν, πλύνειν, σιδηρώνειν, ράπτειν, κτλ. εἰδικῶς δὲ καὶ γαλακτοκομικῶν γνώσεων, κατασκευῆς βουτύρου, τυροῦ, κτλ.· εἰς τὰς ὑφισταμένας (1906) 5 σχολὰς — αἵτινες λαμβάνουσι καὶ ἐπιχορήγησιν ἐκ μέρους τοῦ Κράτους—ἐφοίτων ἐν συνόλῳ, κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1905 - 1906 164 μαθήτριαι.

Τὰ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἑϊδελβέργης περὶ γεωργικῆς μαθήματα σκοποῦσι τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν διδασκάλων τῆς γεωργίας, γεωπόνων ἀναλαμβανόντων δημοσίαν ὑπηρεσίαν, ἢ ἐν γένει μεγάλων γαιοκτημόνων. Ἵδρυσις ἰδίας ἀνωτάτης γεωργικῆς σχολῆς δὲν ἐκρίθη ἀναγκαία ἐν χώρᾳ ὅπου μικροτάτην μόνον σημασίαν ἐνέχει ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία.

Ἐν ἔτει 1860, ἱδρύθη εἰδικὴ περὶ τῆς καλλιεργείας τῶν λειμώνων σχολὴ (νῦν ἐν Καρλσρούῃ), πρὸς θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἐπιδιδομένων εἰς ἔργα ἢ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς βελτιώσεως τῶν λειμώνων, συνενώσεως κτημάτων, κτλ.· ἐν ἔτει 1905-1906 ἐφοίτων ἐν αὐτῇ 19 μαθηταί.

Περὶ τὸ 1860, ἱδρύθη ἐν Καρλσρούῃ εἰδικὴ σχολὴ πεταλουργίας, διαλυθεῖσα τῷ 1875 ὡς ἐξ ἐλλείψεως μαθητῶν. Ἀλλ' ἐν ἔτει 1884, ἱδρύθησαν νέαι σχολαὶ πεταλουργίας εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1884 (Gesetz v. 5 Mai 1884, betr. die gewerbsmässige Ausübung des Hufbeschlages) τοῦ θεσπίσαντος καὶ τὰ τῶν ἐξετάσεων, εἰς ἃς δέον νὰ ὑποβάλλωνται οἱ θέλοντες νὰ μετέλθωσι τὴν πεταλουργίαν· ἀναγνωρισθέντος ὅτι ἡ πρὸς ἐργασίαν ἀντοχὴ καὶ ἡ ἀποφυγὴ εἰδικῶν τινων παθημάτων καὶ ἐλαττωμάτων τῶν κτηνῶν καὶ τῶν ἵππων πολὺ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς προσηκούσης τούτων πεταλώσεως· ὑφίστανται νῦν 4 σχολαὶ πεταλουργίας.

Πρὸς ἐκτέλεσιν δοκιμῶν καὶ συγκρίσεων ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, ἰδίᾳ ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνακαλύψεις καὶ ἐρεύνας τῆς γεωργικῆς χημείας, τὰς ἀναγομένας εἰς τὴν λίπανσιν τῶν γαιῶν καὶ εἰς τὴν θρέψιν τῶν τε φυτῶν καὶ τῶν ζώων, ὡς καὶ ἐπὶ σκοπῷ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τῆς εὐρείας διαδόσεως τῶν ἐκ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν, πορισμάτων καὶ ἀνακαινίσεων, ἱδρύθησαν δοκιμαστικοὶ σταθμοὶ ἐξασκοῦντες ἐν μέρει καὶ ἔλεγχον ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν λιπασμάτων, καὶ τῶν ὑλικῶν πρὸς θρέψιν τῶν ζώων, καὶ τῶν σπόρων, παρέχονται δὲ εἰς τοὺς αἰτοῦντας πληροφορίαι ἀναγόμεναι εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς γεωργίας, ὑποβάλλονται εἰς ἐξέτασιν γεωργικὰ προϊόντα ὡς πρὸς γνησιότητα καὶ μὴ νόθευσιν αὐτῶν. Ἐν ἔτει 1863 ἱδρύθη δοκιμαστικὸς σταθμὸς γεωργικῆς χημείας· ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1872, ἐλειτούργησεν, ὑπὸ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας ἱδρυθέν, κατάστημα πρὸς ἐξέτασιν σπόρων, ὅπερ, ἐν ἔτει 1884, ἀνέλαβε τὸ Κράτος, νῦν δέ, ἐπεκταθὲν εἰς φυτο-φυσιολογικὸν δοκιμαστικὸν κατάστημα, ἐνεργεῖ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ μνησθέντος σταθμοῦ γεωργικῆς χημείας, ὡς ἐν γένει «γεωργικὸν δοκιμαστικὸν κατάστημα».

Ἐν ἔτει 1896, ἱδρύθη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Φράϊβουργ, «ἰνστιτοῦτον ὑγιεινῆς τῶν ζώων».

Οἱ περιοδεύοντες γεωργικοὶ διδάσκαλοι, συνήθως ἀνωτέρας γεωργικῆς παιδεύσεως, συχνότατα δὲ συνάμα καὶ διευθυνταὶ τῶν χειμερινῶν γεωργικῶν σχολῶν, τελοῦσι διαλέξεις ἐν ὁμηγύρεσι γεωργῶν, καθιστῶντες εἰς τούτους γνωστοὺς τοὺς κανόνας τῆς γεωργικῆς καὶ τῆς κτηνοτροφικῆς ἐργασίας, καὶ τὰ τῆς χρησιμοποιήσεως γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων, τὰ τῆς χρήσεως γεωργικῶν μηχανημάτων, διαδίδοντες συγγράμματα γεωργικά, κτλ.· ἐν γένει οἱ περιοδεύοντες διδάσκαλοι λειτουργοῦσιν ἐν εἴδει τεχνικῶν συμβούλων παρὰ τοῖς γεωργικοῖς πληθυσμοῖς, συχνάκις διοριζόμενοι καὶ ὅπως

προεδρεύωσιν ἐν ταῖς ἐπιτροπαῖς διὰ τὴν συνένωσιν ἐσκορπισμένων κτημάτων καὶ ὡς ἐντεταλμένοι τοῦ Ὑπουργείου διὰ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἀμπέλων πρὸς προστασίαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς φυλλοξήρας.

Ἤδη κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα, τὸ Κράτος ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ὑποχρεωτικὴν καλλιέργειαν χέρσων γαιῶν — ἐχορηγήθη ἀπαλλαγὴ φόρων διὰ τὰς γονιμοποιουμένας χέρσους γαίας— καὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν νέων καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἐγχωρίων εἰδῶν τῶν φυτῶν, κτλ. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, ὑπὸ ἐν μέρει μεγίστην ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν χωρικῶν, εἰσήχθη ἀναγκαστικῶς ἡ καλλιέργεια τοῦ τριφυλλίου καὶ τῶν γεωμήλων. Εἰς ἐμψύχωσιν τῆς ὀπωροκομίας ἀπέβλεψεν ἡ, δαπάνῃ τοῦ Δημοσίου, φύτευσις ὀπωροφόρων δένδρων παρὰ τὰς ἐθνικὰς ὁδούς, ἡ ἐγκατάστασις φυτωρίων, ὁ διορισμὸς φυλάκων τῶν ὀπωροφόρων δένδρων. Διάφορα μέτρα ἀπέβλεψαν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς οἰνοπαραγωγῆς. Ἐν ἔτει 1769, ἐδημοσιεύθησαν ὁδηγίαι περὶ τῆς καλλιεργείας τῶν γεωμήλων, τοῦ ἀραβοσίτου, κτλ. Πρὸς δὲ ἐδημοσιεύθησαν ὁδηγίαι ἀναφορικῶς πρὸς τὴν βελτίωσιν τῶν λειμώνων καὶ πρὸς τὴν ἀμπελουργίαν· σειρὰ διατάξεων ἀπέβλεψεν εἰς τὴν φύτευσιν καὶ περιποίησιν τῶν μορεοδένδρων καὶ εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς μεταξουργίας.

Κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα, πλεῖσται διατάξεις ἀπέβλεψαν εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν νόσων τῶν φυτῶν· ἐν νεωτέροις δὲ χρόνοις τοιαύτας εἰσήγαγον οἱ τοῦ γερμανικοῦ Κράτους καὶ οἱ βαδικοὶ οἰκεῖοι νόμοι, ἄλλαι δὲ πάλιν ἐφηρμόσθησαν, κατὰ περιοχάς, ὡς ἀστυνομικαὶ διατάξεις. Σπουδαιόταται ἀπέβησαν αἱ κατὰ τῆς φυλλοξήρας διατάξεις τῆς περιόδου τῶν ἐτῶν 1873-1885, (—Kais. Verordnung v. 11 Februar 1873, betr. das Verbot der Einfuhr von Reben zum Verpflanzen.—Reichsgesetz v. 6 März 1875, betr. Maassregeln gegen die Reblauskrankheit. — Kais. Verordnung

v. 31 October 1879, betr. das Verbot der Einfuhr von Reben und sonstigen Teilen des Weinstocks· — Bad. Gesetz v. 16 April 1880, betr. Maassregeln gegen die Reblauskrankheit, καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ Διατάγματα τῶν ἐτῶν 1880, 1882, 1883, 1885· — Reichsgesetz v. 3 Juli 1883, betr. die Abwehr und Unterdrückung der Reblaus-Krankheit, καὶ Kais. Verordnung v. 4 Juli 1883 betr. das Verbot der Einfuhr und der Ausfuhr von Pflanzen und sonstigen Gegenständen des Wein- und Gartenbaues· — Internationale Reblaus-Convention v. 3 November 1881, καὶ τροποποιήσεις τοῦ ἔτους 1889.— Kais. Verordnung v. 7 April 1887, betr. die Einfuhr bewurzelter Gewächse aus den bei der internationalen Reblaus-Convention nicht beteiligten Staaten·—Bad. Verordnung v. 7 November 1890, betr. die Bekämpfung von Rebenschädlingen· καὶ ὁδηγίαι τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν περὶ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ περονοσπόρου)· πρακτικὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁδηγίας δίδουσι τοῖς ἐνδιαφερομένοις οἱ γεωργικοὶ διδάσκαλοι· ἐνεργεῖται συστηματικὴ ἐξέτασις τῶν ἀμπέλων, δοκιμαὶ ἐμβολιασμοῦ μὲ ἀμερικανικὰ κλήματα, κτλ.

Ἐπανειλημμέναι διατάξεις ἀπέβλεψαν εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν ἐντόμων, κτλ. τῶν παραβλαπτόντων ὀπωροφόρα δένδρα, ζῳοτροφικὰ φυτά, κτλ. Διατάξεις τῶν ἐτῶν 1864, 1888 καὶ 1890 ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν καμπῶν, καὶ εἰς τὴν προστασίαν ὠφελίμων πτηνῶν.

Εἰς ἰδίαν ἀστυνομικὴν ἐπίβλεψιν ὑπέβαλε τὰ πρὸς διατροφὴν τῶν ἀνθρώπων ὑλικὰ ὁ γερμανικὸς νόμος τοῦ ἔτους 1879 (Reichsgesetz v. 14 Mai 1879, betr. den Verkehr mit Nahrungsmitteln, Genussmitteln und Gebrauchsgegenständen· πρὸς δὲ καὶ οἰκεῖα βαδικὰ Διατάγματα ἀπὸ 28 Φεβρουαρίου 1882 καὶ 17 Ἰουνίου 1884).

Ἤδη ἀπὸ ἀρχαιοτέρων χρόνων, αἱ τῶν διαφόρων περιοχῶν ἀστυνομικαὶ διατάξεις ἐκανόνιζον τὰ περὶ τῆς ἀγροφυλακῆς· διερρυθμίσθησαν δὲ τὰ περὶ ταύτης, συμφώνως πρὸς τὰ νέα νομοθετήματα τὰ καθορίσαντα τὴν τῶν διαφόρων Ἀρχῶν ἁρμοδιότητα καὶ τὰ τῆς ποινικῆς διαδικασίας.

Κατ' ἀκολουθίαν τοῦ περὶ δασῶν νόμου τοῦ ἔτους 1833, διετάχθη ἡ καταμέτρησις καὶ ἡ διὰ σταθερῶν ὁροσήμων ὁροσήμανσις πάντων τῶν δασῶν, ἀδιακρίτως τῶν ἰδιοκτητῶν αὐτῶν, πρὸς δὲ διεκανονίσθησαν τὰ τῆς προστασίας τῶν δασῶν καὶ τῆς τούτων ἐκμεταλλεύσεως. Ἐν ἔτει 1854, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς καταμετρήσεως τῶν δασῶν (Gesetz v. 22 März 1854, betr. die neue Katastrirung der Waldungen und Waldlasten), καὶ πάλιν τῷ 1886 (Gesetz v. 25 März 1886, betr. die Katastrirung neu angelegter Waldungen), παρεχωρήθησαν ἀπαλλαγαὶ φόρου διὰ νέας δασοφυτείας. Ἐπὶ σκοπῷ τῆς εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους διανομῆς νέων, πρὸς φύτευσιν, δένδρων, ἱδρύθησαν, δημοσίᾳ δαπάνῃ, φυτώρια, κατὰ τὰ τέλη δὲ τοῦ ἔτους 1885, ὑφίσταντο 12 τοιαῦτα. Τὸ Κράτος παρέχει χρηματικὴν ἀρωγὴν εἰς τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀναδασώσεις· πρὸς δέ, ἀπονέμει καὶ βραβεῖα πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἀναδασώσεων.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος, διάφοροι διατάξεις ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς τῶν ἵππων, μεταξὺ τούτων καὶ ὁ περὶ τῶν τῆς ἀναπαραγωγῆς κανονισμὸς τοῦ ἔτους 1753, ὁ βραδύτερον ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ νέου κανονισμοῦ τοῦ ἔτους 1813, τοῦ ἐπεκταθέντος τῷ 1819, πάλιν δὲ ἀντικατασταθέντος διὰ τῶν νέων κανονισμῶν τῶν ἐτῶν 1836 καὶ 1844. Ὁ πρότερον ὑφιστάμενος στενὸς συνδυασμὸς τοῦ ἐθνικοῦ ἱπποφορβείου μετὰ τοῦ σταυλαρχείου τῆς Αὐλῆς ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ 1830, ἀφ' ἧς ἐποχῆς τὸ ἐθνικὸν ἱπποφορβεῖον κατέστη ἀποκλειστικὸν τοῦ Κράτους ἵδρυμα· ἀλλὰ διελύθη τοῦτο ἐν ἔτει 1872, τὰ δὲ εἰς αὐτὸ χορηγού-

μενα χρηματικὰ μέσα, ἔκτοτε ἐχρησίμευσαν πρὸς παροχὴν ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως διὰ τὴν ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς τῶν ἵππων, ἰδίᾳ δὲ πρὸς ὑποβοήθησιν τῆς ὑπὸ ἰδιωτῶν τηρήσεως ἐπιβητόρων ἵππων καὶ πρὸς ἀπονομὴν βραβείων. Ὡς τεχνικὰ ὄργανα τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργείου διὰ τὰ τῆς παραγωγῆς τῶν ἵππων, λειτουργοῦσιν (1887), ἐκτὸς τῶν γεωργικῶν διδασκάλων, καὶ οἱ κατὰ ἐπαρχίας κτηνίατροι οἱ ἐντεταλμένοι καὶ τὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀστυνομικῶν κτηνιατρικῶν διατάξεων, πρὸς δὲ καὶ ἴδιαι ἐπιτροπαὶ συσταθεῖσαι τῷ 1886 κατὰ νομούς. Τὸ συνέδριον τῶν ἱπποπαραγωγῶν, ἐν ἔτει 1886, διετύπωσεν ἀξίας λόγου προτάσεις πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς τῶν ἵππων, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν γενομένας ἀποδεκτὰς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἐν μέρει δὲ καὶ πραγματοποιηθείσας. Κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἐκανονίσθησαν τὰ περὶ τῆς, δαπάνῃ τοῦ Δημοσίου, ἀγορᾶς ἐπιβητόρων ἵππων, τὰ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Κράτους βραβεύσεως καλῶν πρὸς ἀναπαραγωγὴν χρησιμοποιουμένων φορβάδων, καλῶν βοσκῶν διὰ τοὺς πώλους, κτλ., τὰ περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἱπποπαραγωγῶν ὑπὸ τῶν περιοδευόντων διδασκάλων τῆς γεωργίας· διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1880 θεσπίζονται τὰ περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως ἐπιβητόρων ἵππων.

Ἤδη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἐμερίμνησεν ἡ Διοίκησις περί, ἐξ Ἑλβετίας, εἰσαγωγῆς ταύρων πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐγχωρίου γενεᾶς τῶν βοῶν. Ἐν ἔτει 1837, ἐθεσπίσθη ἡ ἐξαγορὰ τῶν ἐν εἴδει πραγματικῆς δουλείας παλαιόθεν ὑφισταμένων ὑποχρεώσεων πρὸς τήρησιν ἐπιβητόρων ταύρων, τῷ δὲ 1865, καὶ πάλιν τῷ 1890, κανονίζονται τὰ περὶ τῆς τηρήσεως τῶν πρὸς ἀναπαραγωγὴν χρησιμοποιουμένων κτηνῶν· αἱ ἐν λόγῳ κανονιστικαὶ διατάξεις τοῦ ἔτους 1865 ὑπέβαλλον ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπίβλεψιν μόνον τοὺς εἰς τοὺς δήμους, οὐχὶ δὲ τοὺς εἰς ἰδιώτας ἀνήκοντας ἐπιβήτορας ταύρους· ἴδιος νόμος τοῦ ἔτους 1890 ἐπεξέτεινε τὴν περὶ ἧς

ὁ λόγος ἐπίβλεψιν ἐπὶ πάντων ἐν γένει τῶν πρὸς ἀναπαραγωγὴν χρησιμοποιουμένων ταύρων. Διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1896, ὑποχρεοῦνται οἱ δῆμοι, ἔνθα γίνεται βοοπαραγωγή, νὰ ἀγοράζωσι καὶ συντηρῶσι τοὺς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀναγκαιοῦντας ἐπιβήτορας ταύρους. Ἡ Κυβέρνησις, διὰ τῆς προσχεδιάσεως τῶν καταστατικῶν, κανονισμῶν, κτλ., ὡς καὶ διὰ χρηματικῆς ἀρωγῆς πρὸς πρώτην αὐτῶν ἐγκατάστασιν, διευκολύνει τὴν ἵδρυσιν συνδέσμων διὰ τὴν κτηνοπαραγωγήν. Πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν προσπαθειῶν τῶν δήμων καὶ τῶν ἰδιωτῶν κτηνοπαραγωγῶν, τὸ Δημόσιον παρέχει χρηματικὰ βραβεῖα εἰς καλὰ διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν χρησιμοποιούμενα κτήνη, ἀνῆλθον δὲ τὰ βραβεῖα ταῦτα, ἐν ἔτει 1904, εἰς 110,000 μάρκων. Ἐν ἑκάστῳ νομῷ συνιστῶνται, κατὰ τὰς οἰκείας διατάξεις τοῦ ἔτους 1865, ἴδιαι ἐπιτροπαὶ ἀσχολούμεναι περὶ τὰ τῆς κτηνοπαραγωγῆς. Ἡ διὰ τὰ ἔτη 1895-1900 ὁλικὴ δαπάνη τοῦ Δημοσίου πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς κτηνοπαραγωγῆς, ἀνῆλθεν εἰς 1,2 ἑκατομμύρια μάρκων, ἐξ ὧν 500,000 ἐδαπανήθησαν διὰ βραβεῖα ἀπονεμόμενα εἰς τοὺς κτηνοπαραγωγούς, καὶ περὶ τὰς 300,000 μάρκων πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ἀσφαλίσεως τῶν κτηνῶν.

Διατάξεις καὶ ὁδηγίαι τοῦ ἔτους 1778 ἀφορῶσιν εἰς τὰ τῆς χοιροτροφίας. Διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1837 θεσπίζεται ἡ ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐπίβλεψις τῶν διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν χρησιμοποιουμένων χοίρων, ἐν ταῖς διαφόροις δὲ περιοχαῖς, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, κανονίζονται δι' ἰδίων διατάξεων τὰ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιβλέψεως· εἰς ταύτην ἀφορᾷ καὶ οἰκεῖος νόμος τοῦ ἔτους 1896. Ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία ἐμερίμνησε περὶ τῆς ἐξ ἄλλων χωρῶν εἰσαγωγῆς χοίρων ἀναπαραγωγικῶν καλῆς γενεᾶς· ἐν ἀνάγκῃ, καὶ τῇ χρηματικῇ τοῦ Δημοσίου ἀρωγῇ. Τὸ Δημόσιον χορηγεῖ βραβεῖα διὰ καλοὺς χοίρους, κτλ. ἀνερχόμενα, κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, εἰς 12,000 μάρκων κατ' ἔτος· ἐγκαθίστανται ἀγοραὶ χοίρων, τελοῦνται ὑπὸ τῶν

περιοδευόντων γεωργικῶν διδασκάλων διαλέξεις περὶ χοιροπαραγωγῆς, κτλ. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1896 ἱδρύθησαν ἐν συνόλῳ, τῇ χρηματικῇ ἀρωγῇ τοῦ Δημοσίου, 120 σταθμοὶ χοιροπαραγωγῆς.

Ἐκ ξένων χωρῶν εἰσαγωγὴ προβάτων καλῆς γενεᾶς, διὰ σκοποὺς ἀναπαραγωγῆς, ἐγένετο ἤδη ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, ἐν ἔτει 1789, ἀλλ' ἐπὶ πολὺν καιρὸν μετέπειτα δὲν ἐλήφθησαν πλέον μέτρα πρὸς βελτίωσιν τῶν ἐγχωρίων γενεῶν. Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς προβατοτροφίας, ὁ νόμος τοῦ ἔτους 1884 περὶ κοινῶν βοσκῶν τῶν προβάτων, ἔχει ὑπ' ὄψει του τὴν διατήρησιν τῶν βοσκῶν τούτων, ἐνῷ αἱ ἕως τότε, ἐκ τοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1848, ἰσχύουσαι διατάξεις εἶχον ἀποβλέψει εἰς τὴν ἐξαγορὰν τῶν ἐπὶ ἀλλοτρίου κτήματος δικαιωμάτων βοσκῆς.

Εἰδικὰ περὶ αἰγοτροφίας μέτρα δὲν ἐλήφθησαν, μὴ ἀναφυείσης, ἐν γένει, τῆς ἀνάγκης αὐτῶν. Παρὰ τὰς περὶ τῆς τηρήσεως τῶν διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν χρησιμοποιουμένων τράγων διατάξεις τοῦ ἔτους 1896, ἀναφέρεται καὶ πρὸς τήρησιν αὐτῶν ἀρωγὴ τοῦ Δημοσίου ἐκ 2000 μάρκων, ἐν ἔτει 1903 - 1904.

Τὸ πλανόδιον ἐμπόριον ζῴων, κυρίως κτηνῶν καὶ χοίρων, παρέχον μὲν εὐκολίας εἰς τοὺς γεωργούς, καθὸ καθιστῶν αὐτοῖς περιττὴν τὴν εἰς τὴν ἀγορὰν μετάβασιν, ἀλλ' ἐνέχον τὸν κίνδυνον τῆς ὑπὸ τοκογλύφων ἐκμεταλλεύσεως τῶν γεωργῶν, τῆς διαδόσεως μεταδοτικῶν νόσων τῶν ζῴων, κτλ. ὑπεβλήθη εἰς τὴν τοῦ γερμανικοῦ Κράτους διάταξιν περὶ ἀποκτήσεως ἀδείας ἐπιτηδεύματος καὶ τὴν βαδικὴν περὶ κτηνιατρικῆς ἐπιβλέψεως.

Ἀριθμός, ἐποχὴ καὶ διάρκεια τῶν τελουμένων ζῳαγορῶν καθορίζονται (κατὰ τὸν γερμανικὸν νόμον τοῦ ἔτους 1883) ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργείου, μετὰ ἀκρόασιν τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν τῆς περιοχῆς, ἔνθα τελεῖται ἡ ἀγορά,

προηγουμένην δὲ συμφωνίαν τῶν ἀρχῶν τῶν γειτόνων δήμων ὡς καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων γεωργικῶν ἀντιπροσωπευτικῶν σωματείων. Ἡ ἐπίβλεψις τῶν ἀγορῶν ἵππων καὶ κτηνῶν ὑπὸ ἐνόρκου κτηνιάτρου εἶνε ὑποχρεωτικὴ (κατὰ τὸν γερμανικὸν περὶ καταπολεμήσεως τῶν νόσων τῶν κτηνῶν νόμον τοῦ ἔτους 1880), ἐνεργεῖται δὲ κατὰ τὰς περὶ τούτου εἰδικὰς βαδικὰς διατάξες τοῦ ἔτους 1881. Μεγάλη ἀγορὰ πρὸς ἀναπαραγωγικὴν χρῆσιν προωρισμένων κτηνῶν λαμβάνει χώραν ἐτησίως ἐν Radolfzell, ἄλλαι δὲ ἀγοραὶ κτηνῶν εἰς τὰ μεγαλείτερα τῆς χώρας κέντρα.

Ἤδη ἐν ἔτει 1806, ἐθεσπίσθησαν διὰ νόμου καὶ ἐκανονίσθησαν ὅτι, ἐάν, ὡς πρὸς ὡρισμένα τινὰ εἴδη ζῴων, ὡρισμένη νόσος ἀναφανῇ ἐντὸς ὡρισμένου, μετὰ τὴν γενομένην ἀγοραπωλησίαν χρονικοῦ διαστήματος, ὑποτίθεται ἡ νόσος αὕτη ὡς προϋφιστᾶσα κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀγοραπωλησίας, ἐξ οὗ ὁ ἀγοραστὴς δικαιοῦται εἰς ἀποζημίωσιν. Τὸν παλαιὸν τοῦτον νόμον ἀντικατέστησε νέος οἰκεῖος νόμος τοῦ ἔτους 1859 (Gesetz v. 23 April 1859, betr. die Gewährleistung bei einigen Arten von Haustieren), ὑποστὰς τροπόποιήσεις τινάς, ἐν ἔτει 1882.

Αἱ πλεῖσται ἐν ὑψηλῇ τοποθεσίᾳ κείμεναι βοσκήσιμοι γαῖαι, εἶνε ἰδιοκτησία τῶν δήμων, χρησιμοποιοῦνται δὲ πρὸς κοινὴν βοσκήν· λαμβάνεται πρόνοια περὶ βελτιώσεως τούτων δι' ἀποξηράνσεως ἑλωδῶν τόπων, ἀφαιρέσεως πετρῶν καὶ θάμνων, κτλ., δι' ἀνεγέρσεως ὑποστέγων πρὸς προφύλαξιν τῶν ζῴων ἐκ τῶν βροχῶν, ἀνέμων, κτλ., καταρτίζονται δὲ εἰδικαὶ ἐπιτροπαί, συγκροτούμεναι ἐκ διδασκάλων τῆς γεωργίας καὶ ἀριθμοῦ τινος γεωργῶν τῆς οἰκείας περιφερείας, ἐπιτροπαὶ ἐπιβλέπουσαι τὰς ἐν λόγῳ βοσκησίμους γαίας· πρὸς δέ, τὸ Δημόσιον παρέχει χρηματικὴν ἀρωγὴν πρὸς ἀνέγερσιν σταύλων, καὶ ἀπονέμει βραβεῖα χρηματικὰ εἰς βοσκοὺς συντελοῦντας εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν βοσκησίμων

γαιῶν· εἰδικαὶ διατάξεις κανονίζουσι τὰ περὶ τῆς βοσκῆς.

Εἰς πρόληψιν καὶ καταπολέμησιν τῶν νόσων τῶν ζῴων ἀπέβλεψε σειρὰ οἰκείων νομοθετημάτων (Reichsgesetze: v. 7 April 1869 und v. 21 Mai 1878 betr. die Rinderpest· v. 28 Juni 1880 über Abwehr und Unterdrückung der Viehseuchen· v. 25 Februar 1876 betr. die Beseitigung v. Ansteckungsstoffen bei Viehbeförderungen auf Eisenbahnen· καὶ ἄλλα, καὶ τὰ περὶ τούτων πάντων ἐκτελεστικὰ Διατάγματα).

Δι' οἰκείων Διαταγμάτων κανονίζονται, ἐν ἔτει 1865, τὰ περὶ τῶν, κατ' ἐπαρχίας, κτηνιάτρων, καὶ ἐν ἔτει 1879 τὰ περὶ τῶν ἐξετάσεων, εἰς ἃς ὑποβάλλονται οὗτοι. Διάταγμα τοῦ ἔτους 1884 ἀναγόμενον εἰς τὰ τῆς λεγομένης νομαδικῆς βοσκῆς, ἀπέβλεψε, μεταξὺ ἄλλων, καὶ εἰς τὸ νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον τῆς διαδόσεως νόσων, τὸν ἀναφυόμενον ὡς ἐκ τῶν ἀπὸ ἑνὸς τόπου εἰς ἄλλον μετακινουμένων ποιμνίων. Διάταγμα τοῦ ἔτους 1885 καθιστᾷ μᾶλλον αὐστηρὰς τὰς προγενεστέρας διατάξεις περὶ τῆς ὑπὸ τῶν κτηνιάτρων ἐπιβλέψεως τοῦ ἐμπορίου τῶν κτηνῶν ἐν γένει (μεταφορά, πώλησις, κτλ.).

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια πρὸς βελτίωσιν τῆς ποιότητος τῶν ὀρνίθων· ἰδίᾳ ἐκ μέρους τῶν συνδέσμων ὀρνιθοπαραγωγῆς, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ Δημόσιον παρέχει, ὁσάκις ἡ χρεία τὸ καλεῖ, ἀρωγὴν πρὸς ὀργάνωσιν ἐκθέσεων, κτλ.· τῷ 1890 κανονίζονται τὰ περὶ τῆς διὰ χρηματικῶν βραβείων, κτλ. ἀρωγῆς τοῦ Δημοσίου πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ὀρνιθοτροφίας καὶ ὀρνιθοπαραγωγῆς· κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ἀρωγὴ αὕτη ἐκυμαίνετο ἀπὸ 3000 μέχρι 4000 μάρκων κατ' ἔτος· τῷ 1904 διορίζεται ἴδιος περιοδεύων διδάσκαλος, διδάσκων τὰ τῆς ὀρνιθοπαραγωγῆς.

Περὶ τὴν μελισσοκομίαν κυρίως ἀσχολοῦνται οὐχὶ γεωργοί, ἀλλὰ διδάσκαλοι, ἱερεῖς, κτλ., ὑπὲρ τῆς ἐμψυχώσεως δὲ

αὐτῆς κυρίως ἐνεργοῦσιν ἴδιοι οἰκεῖοι σύνδεσμοι· τὸ Δημόσιον παρέχει, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, χρηματικὴν ἀρωγὴν δι' ἐκθέσεις, κτλ.· ὑποβάλλονται εἰς ποινὰς ἡ νόθευσις ἢ παραποίησις μέλιτος διὰ τεχνητῶν προϊόντων.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐνθαρρύνεται ἡ κονικλοπαραγωγή.

Εἰς πλήρωσιν τῶν κενῶν τοῦ περὶ ἁλιείας νόμου τοῦ ἔτους 1852, ἀπέβλεψεν, ἐπιζητῶν τὴν προστασίαν τῶν ἰχθύων καὶ ἐμψύχωσιν τῆς ἰχθυοτροφίας, νέος οἰκεῖος νόμος τοῦ ἔτους 1890 καὶ αἱ τοῦ αὐτοῦ ἔτους κανονιστικαὶ διατάξεις· ἐπίσης, τῷ 1890, ἐξεδόθη Διάταγμα κανονίζον κατ' ἰδίαν τὰ τῆς ἁλιείας ἐν τῷ ποταμῷ Νέκαρ. Ἐν πάσαις ταῖς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐνδιαφερομέναις περιοχαῖς ὑφίστανται ἰχθυοτροφεῖα, περὶ δὲ τῆς τεχνητῆς πολλαπλασιάσεως τῶν ἰχθύων προνοοῦσι καὶ οἱ ὑφιστάμενοι ἁλιευτικοὶ σύνδεσμοι.

Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς φυτῶν τε καὶ ζῴων ὀργανοῦνται γενικαὶ ἢ μερικαὶ ἐκθέσεις γεωργικαί, κτηνοτροφικαί, γεωργικῶν βιομηχανιῶν, κτλ.. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐθνικῆς γεωργικῆς ἐκθέσεως τοῦ ἔτους 1869 συνιστᾶται «μόνιμος ἔκθεσις γεωργικῶν ἐκπαιδευτικῶν μέσων», ἥτις, ἐν ἔτει 1872, εὐρύνεται εἰς μόνιμον ἔκθεσιν γεωργικῶν ἐκπαιδευτικῶν μέσων, καὶ ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων.

Ὡς περί τινων σημείων ἀνωτέρω ἤδη ἐγένετο μνεία, ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀπονέμονται βραβεῖα εἰς ἐπιτυχεῖς γεωργικὰς ἐργασίας, οἷον λ.χ. καλλιέργειαν κριθῆς καὶ βρυωνίας, παραγωγὴν βοῶν, ἵππων, χοίρων, κατασκευὴν γαλακτοκομικῶν προϊόντων, κτλ., εἰς ἐκτέλεσιν ἔργων βελτιώσεως τῶν ἀγρῶν, τῶν λειμώνων, κτλ. Τὸ Κράτος παρέχει χρηματικὴν ἐπιχορήγησιν λ.χ. δι' εἰσαγωγὴν ἀρίστων ἐπιβητόρων ἵππων, ἵδρυσιν σταθμῶν ἐπιβητόρων ταύρων, ἀγορὰν χημικοῦ λιπάσματος διὰ τὰς ἀμπέλους, ἀγορὰν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων πρὸς ἀπὸ

κοινοῦ χρησιμοποίησιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν μελῶν γεωργικῶν συνδέσμων, ἵδρυσιν συνδέσμων πρὸς ἀπὸ κοινοῦ παραγωγὴν καὶ πώλησιν προϊόντων τῆς γαλακτοκομίας, κτλ., τὸ Κράτος δαπανᾷ διὰ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἑνώσεων τῶν συνδέσμων καταναλώσεως καὶ τῶν πιστωτικῶν συνδέσμων, ὡς καὶ τῶν ἀσφαλιστικῶν ἱδρυμάτων διὰ τὰ κτήνη καὶ τῶν ἀπὸ τῆς χαλάζης τοιούτων· δημοσίᾳ δαπάνῃ διανέμονται δωρεὰν ἢ ἐπὶ μετρίῳ ἀντιτίμῳ καλοὶ σπόροι, ἀξιοσύστατα λιπάσματα, κτλ. Ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν συνιστᾶται ἰδία ἐπιτροπὴ πρὸς ἐξέτασιν τῶν τῷ Ὑπουργείῳ τούτῳ ὑποβαλλομένων αἰτήσεων χρηματικῆς ἀρωγῆς διὰ τὴν ἀγορὰν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων, σημαντικῶς ἀναπτυχθείσης τῆς ἐγχωρίου τούτων κατασκευῆς.

Μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας, λειτουργοῦσα καὶ ὡς συμβουλευτικὸν τῆς Κυβερνήσεως ὄργανον, ἡ ἐν ἔτει 1819 συσταθεῖσα «γεωργικὴ Ἑταιρία»· (ἤδη, τῷ 1767, εἶχεν ἱδρυθῇ γεωργικὴ Ἑταιρία ἐν τῷ Breisgau). Συμφώνως πρὸς τὰς μεταβληθείσας διαφόρους συνθήκας ἀναδιωργανώθη αὕτη ἐν ἔτει 1825, ὡς κεντρικὴ ἑταιρία μετὰ διακλαδώσεων ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ, καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Μεγάλου Δουκός· ἀναδιωργανώθη δὲ πάλιν τῷ 1838 καὶ τῷ 1864, καὶ ἐγένοντο μετατροπαὶ τοῦ καταστατικοῦ ἐν ἔτεσι 1875 καὶ 1881, καὶ νέα ἀναδιοργάνωσις τῷ 1891, τελευταῖον δὲ πάλιν ὑπεβλήθη τὸ καταστατικὸν εἰς ἀναθεώρησιν. Ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία ἠρίθμει, τῷ 1861 περίπου 13,000, τῷ 1901 ἄνω τῶν 36,000 μελῶν, τῷ 1906 39,000 μέλη. Ἡ εἰς τὴν γεωργικὴν Ἑταιρίαν ἐπιχορήγησις τοῦ Δημοσίου ἀνήρχετο (1887) εἰς 28,000 μάρκων κατ' ἔτος. Εἰς τὴν διαφώτισιν τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν πολὺ συντελοῦσι τὸ ἑβδομαδιαῖον γεωργικὸν δελτίον τῆς Ἑταιρίας καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς διανομὴ φυλλαδίων πραγματευομένων γεωργικὰ ζητήματα.

Περὶ τῶν πιστωτικῶν καὶ τῶν ἀσφαλιστικῶν συνδέσμων ἤδη ἀνωτέρω ἐγένετο μνεία.

Ἐν ἔτει 1882 ἱδρύθη ὁ πρῶτος γεωργικὸς σύνδεσμος πρὸς ἀπὸ κοινοῦ ἀγορὰν ὑλικῶν γεωργικῆς χρήσεως, οἷον σπόρου, λιπασμάτων, κτλ. καὶ πρὸς ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν γεωργικῶν προϊόντων. Τῷ δὲ 1887, ὑφίσταντο ἄνω τῶν 200 τοιούτων γεωργικῶν συνδέσμων διαφόρου εἴδους, εἰς διάφορον εἰδικὸν σκοπὸν ἀποβλεπόντων. Ἐν ἔτει 1883, συνεστάθη ἕνωσις τῶν τοιούτων συνδέσμων, εἰς ἣν μέχρι τοῦ ἔτους 1906 εἶχον προσχωρήσει 610 σύνδεσμοι, μὲ 51,000 μέλη, καὶ ὁλικὴν ταμιακὴν κυκλοφορίαν, συμπεριλαμβάνουσαν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν πωληθέντων προϊόντων, ἐκ 18,5 ἑκατομμυρίων μάρκων. Ἐν τῇ δεκαετίᾳ 1891 - 1901, ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὴν ἕνωσιν προσχωρησάντων συνδέσμων εἶχε διπλασιασθῆ, ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν μελῶν εἶχε τριπλασιασθῆ, ἡ δὲ ὁλικὴ ταμιακὴ κυκλοφορία εἶχεν ἑξαπλασιασθῆ. Τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον τῶν συνδέσμων τῶν ἀποτελούντων τὴν ἕνωσιν, ἀπὸ περίπου 60,000 μάρκων ἐν ἔτει 1893, ηὔξησεν εἰς περίπου 400,000 μάρκων ἐν ἔτει 1901, καὶ εἰς περίπου 700,000 ἐν ἔτει 1906. Τῷ 1900, προσαρτηθὲν εἰς τὴν ἕνωσιν, συνεστάθη ἐν Καρλσρούῃ κεντρικὸν ταμεῖον τῶν τῆς ἑνώσεως συνδέσμων· ἡ τοῦ ταμείου τούτου ὁλικὴ ταμιακὴ κυκλοφορία ἀνῆλθεν, ἐν ἔτει 1906, εἰς περίπου 2,6 ἑκατομμύρια μάρκων. Οἱ ὡς ἀνωτέρω σύνδεσμοι κυρίως ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀγορὰν τῶν εἰς τὴν γεωργίαν χρησίμων ὑλικῶν, ἐν οἷς καὶ γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων. Ἡ ἀπὸ κοινοῦ πώλησις, κυρίως περιωρίσθη ἐν πρώτοις εἰς πώλησιν γάλακτος, βουτύρου, ᾠῶν, ὀπωρῶν καὶ οἴνου, τελευταῖον δὲ καὶ σιτηρῶν καὶ καπνοῦ.

Ἐν ἔτει 1891 ἱδρύθη ὁ πρῶτος σύνδεσμος γαλακτοκομίας· τὸ Δημόσιον παρέσχεν ἐπιχορήγησιν εἰς τοὺς πρώτους ἱδρυομένους τοιούτου εἴδους συνδέσμους· τῷ 1899 ὑφίσταντο 53 τοιοῦτοι, παρὰ τοὺς ὁποίους ἐλειτούργουν πολλαὶ ἰδιωτικαὶ

ἐπιχειρήσεις γαλακτοκομίας. Αἱ πλεῖσται ἑταιρικαὶ καὶ ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις γαλακτοκομίας ἐσχημάτισαν ἐν ἔτει 1895 ἰδίαν ἕνωσιν, ἥτις, τῷ 1906, ἀπηρτίζετο ἐξ 91 ἐπιχειρήσεων, μὲ 4188 μέλη, τῆς αὐτῶν δὲ εἰσπράξεως ἐκ τῆς πωλήσεως βουτύρου ἀνερχομένης (1906) εἰς 1,6 ἑκατομμύρια μάρκων. Ὑφίστανται καὶ 7 σύνδεσμοι πρὸς πώλησιν γάλακτος.

Ὁ πρῶτος σύνδεσμος ἀμπελουργῶν συνεστάθη ἐν ἔτει 1881· τῷ 1906 ὑφίσταντο 4 τοιοῦτοι μὲ 606 μέλη, καὶ ὁλικὴν ταμιακὴν κυκλοφορίαν 1,3 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Ἐν ἔτει 1906, ὑφίσταντο 13 σύνδεσμοι πρὸς πώλησιν ᾠῶν· ἡ ἀξία τῶν πωληθέντων ᾠῶν ἀνήρχετο τῷ 1901 εἰς ἄνω τι τῶν 20,000 μάρκων, τῷ δὲ 1906 εἰς περίπου 58,000 μάρκων.

Σύνδεσμοι πρὸς πώλησιν σιτηρῶν ἤρχισαν νὰ ἱδρύωνται ἀπὸ τοῦ 1901, τῷ δὲ 1906 ὑφίσταντο 12 τοιοῦτοι, ἀποβλέποντες καὶ εἰς τὴν ἐν ταῖς οἰκείαις περιοχαῖς ἐμψύχωσιν τῆς καλλιεργείας τῶν σιτηρῶν. Ἐν ἔτει 1901 ὑφίστατο μία ἑταιρικὴ ἀποθήκη σιτηρῶν μὲ 222 μέλη, ἐν ἔτει δὲ 1906 ὑφίσταντο 10 τοιαῦται, μὲ 3697 μέλη, καὶ ὁλικῆς ταμιακῆς κυκλοφορίας 2,9 ἑκατομμυρίων μάρκων.

Τινὲς ἐκ τῶν συνδέσμων πρὸς ἀγορὰν γεωργικῶν ὑλικῶν ἠσχολήθησαν καὶ περὶ τὴν πώλησιν καπνοῦ. Ἐν ἔτεσι 1901-1902 συνεστάθησαν 8 σύνδεσμοι καπνοπαραγωγῆς, οἵτινες βαθμηδὸν ἠσχολήθησαν καὶ περὶ τὴν πώλησιν καπνοῦ· τῷ 1906 ὑφίσταντο 30 τοιοῦτοι, σκοποῦντες τὴν ἐκ πάσης ἀπόψεως ἐμψύχωσιν τῆς καλλιεργείας τοῦ καπνοῦ καὶ τὴν διευκόλυνσιν τῆς πωλήσεως αὐτοῦ.

Ὁ σύνδεσμος κηπουρικῆς, ἱδρυθεὶς τῷ 1867, ἀριθμεῖ 33 τοπικὰς διακλαδώσεις, καὶ ὁμοῦ 3400 μέλη.

Ὁ σύνδεσμος ὀπωροκομίας, ἀριθμεῖ 13 τοπικὰς διακλαδώσεις, καὶ ὁμοῦ 3100 μέλη.

Περὶ τὸ 1880, ἱδρύθησαν οἱ πρῶτοι σύνδεσμοι κτηνοπαρα-

γωγῆς, ἐν ἔτει δὲ 1906, ἡνωμένοι εἰς 5 ἑνώσεις, ὑφίσταντο 43 σύνδεσμοι, μὲ 10,200 μέλη, καὶ 24,300 ἐγγεγραμμένα ζῷα.

Ἡ ἕνωσις τῶν ἐν τῇ Κάτω Βάδῃ συνδέσμων παραγωγῆς ἵππων ἀπηρτίζετο, ἐν ἔτει 1903, ἐκ 12 συνδέσμων, μετ' 800 μελῶν· καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι σύνδεσμοι ὑφίστανται ἐν ἄλλαις τῆς χώρας περιοχαῖς.

Ἐν ἔτει 1906, ὑφίσταντο 5 σύνδεσμοι παραγωγῆς χοίρων, 18 παραγωγῆς αἰγῶν, καὶ ἕνωσις τῶν συνδέσμων ὀρνιθοπαραγωγῆς μὲ 42 διακλαδώσεις καὶ 2600 μέλη· ἤδη δὲ ἀπὸ τοῦ 1857 ὑφίστατο σύνδεσμος μελισσοκομίας, ἀριθμῶν νῦν 92 διακλαδώσεις καὶ 8450 μέλη. Ὑφίστανται καὶ 2 ἁλιευτικοὶ σύνδεσμοι μὲ 400 μέλη· καὶ ἕνωσις τῶν συνδέσμων παραγωγῆς κονίκλων μετὰ 33 διακλαδώσεων.

Σύνδεσμοι σκοποῦντες τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐπιχείρησιν ἔργων βελτιώσεως τοῦ ἐδάφους, ἔργων ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως, διευθετήσεως ῥυάκων, κτλ. ὑφίσταντο, ἐν ἔτει 1903, 207 μὲ 13,920 μέλη.

Ἐν ἔτει 1894, ἱδρύθη λαϊκὴ βιβλιοθήκη, σκοποῦσα τὴν παροχὴν προσηκόντων ἀναγνωσμάτων εἰς τοὺς γεωργούς. Ἐν ἔτει 1902, συνεστάθη σύνδεσμος ὑπὲρ τῆς τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν εὐεξίας, σκοπῶν τὴν ἐμψύχωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν γεωργῶν, δι' ἱδρύσεως λαϊκῶν βιβλιοθηκῶν, διαδόσεως ὠφελίμων βιβλίων, κτλ.

Ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία ἐπισήμως ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀντιπροσωπεύουσα τὰ συμφέροντα τῆς γεωργίας ἐν γένει.

Ἐν ἔτει 1885, συνεστάθη γενικὸς σύνδεσμος τῶν χωρικῶν, κυρίως ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ἀντιπροσωπεύειν τὰ συμφέροντα τῆς τάξεως τῶν χωρικῶν καὶ ἐπιδρᾶν ἐπὶ τῆς ῥυθμίσεως τῶν οἰκείων νομοθετημάτων, πρὸς δὲ καὶ ὅπως, διὰ τῆς ἐν Freiburg i. B. κεντρικῆς ἕδρας αὐτοῦ μεσολαβῇ πρὸς προμήθευσιν ὑλικῶν διὰ τοὺς γεωργούς, οἷον τεχνητῶν λιπα-

σμάτων, ἀνθράκων, κτλ. Τελευτῶντος τοῦ ἔτους 1905, ἠρίθμει ὁ σύνδεσμος 886 τοπικὰς διακλαδώσεις, καὶ ἐν συνόλῳ 56,950 μέλη. Ἕκαστον μέλος πληρώνει ἐτησίως 1 μάρκαν, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἐπιστέλλεται αὐτῷ δωρεὰν τὸ δὶς τοῦ μηνὸς δημοσιευόμενον ὄργανον τοῦ συνδέσμου· πρὸς δὲ τὰ μέλη ἀπολαύουσι δωρεὰν νομικῆς προστασίας εἰς γεωργικὰ ζητήματα, τοῦθ' ὅπερ διὰ τὸν σύνδεσμον συνεπάγει δαπάνην ἐκ περίπου 15,000 ἕως 20,000 μάρκων, κατ' ἔτος· 16 δικηγόροι τοῦ συνδέσμου εἰσὶν ἐντεταλμένοι τὰ περὶ τούτου, ἀνὰ τὰς διαφόρους περιοχάς.

Ἐν ἔτει 1860 ὠργανώθη λεγόμενον «περιοδεῦον» συνέδριον γεωργῶν καὶ γαιοκτημόνων, πρὸς ἀνὰ τὰς διαφόρους περιοχὰς συζήτησιν σπουδαίων γεωργικῶν ζητημάτων· μετὰ παρέλευσιν ὅμως ἐτῶν τινων δὲν συνεκαλεῖτο πλέον τακτικῶς τὸ συνέδριον τοῦτο, ὡς φαίνεται δέ, νῦν οὐδὲ τελεῖται πλέον.

Τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν ἐπὶ τῶν τῆς γεωργίας, ἐξασκεῖ, ἀπὸ τοῦ 1881, τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, εἰς τὸ ὁποῖον —χωρὶς νὰ ὑφίσταται ἐν αὐτῷ ἴδιον τῆς γεωργίας τμῆμα— ὑπάγονται αἱ ὑπηρεσίαι, αἱ ἀσχολούμεναι εἰς τὰ εἰς τὴν γεωργίαν ἀναγόμενα μέτρα, καὶ τὰ οἰκεῖα ἱδρύματα τοῦ Κράτους. Παρὰ τὰς ἑκασταχοῦ διοικητικὰς ἀρχάς, ἐνέχονται εἰς τὰ τῆς γεωργίας: ἡ ἀνωτάτη διεύθυνσις τῆς ὁδοποιΐας καὶ τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑπάγονται οἱ εἰς διάφορα κέντρα ἑδρεύοντες ἐπιθεωρηταὶ τῶν ἔργων ἐδαφικῶν βελτιώσεων, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν εἰσὶν ἀνατεθειμένα τὰ τῆς συνενώσεως τῶν κτημάτων καὶ τὰ τῆς καταμετρήσεως τῶν γαιῶν· τὸ στατιστικὸν γραφεῖον· αἱ γεωργικαὶ σχολαὶ ἐν Hochburg καὶ Augustaberg· τὸ γεωργικὸν δοκιμαστικὸν κατάστημα· οἱ δι' ἕκαστον νομὸν ὡς διευθυνταὶ τῶν γεωργικῶν χειμερινῶν σχολῶν καὶ ὡς περιοδεύοντες διδάσκαλοι διωρισμένοι γεωργικοὶ διδάσκαλοι· οἱ δι' ἑκάστην ἐπαρχίαν διωρισμένοι κτηνία-

τροι, καὶ συνάμα σύμβουλοι διὰ τὰ τῆς παραγωγῆς τῶν ζῴων· οἱ ἐπιθεωρηταὶ τῶν τῆς παραγωγῆς τῶν ζῴων· ἡ διεύθυνσις τῆς ἑνώσεως τῶν ἀσφαλιστικῶν συνδέσμων τῶν κτηνῶν.

Παρὰ τῷ Ὑπουργῷ τῶν Ἐσωτερικῶν εἶνε διωρισμένος γενικὸς εἰσηγητὴς - σύμβουλος ἐπὶ τῶν τῆς γεωργίας καὶ τῆς γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως· πρὸς δὲ εἰδικοὶ τεχνικοὶ εἰσηγηταὶ ἐπὶ τῶν τῆς γεωργίας, τῆς παραγωγῆς τῶν ζῴων, τῆς κτηνιατρείας.

Ἀπὸ τοῦ 1868, ὡς συμβουλευτικὸν ὄργανον τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργείου, ὑφίστατο συμβούλιον διὰ τὰς ἐδαφικὰς βελτιώσεις, οὗτινος ἡ σημασία βαθμηδὸν ἐμειώθη, καὶ ὅπερ, ὡς ἀνεφέρετο τῷ 1887, ἀπό τινων ἐτῶν ἤδη δὲν εἶχε πλέον συγκληθῆ.

Ἐν ἔτει 1891, ἱδρύθη ὡς συμβουλευτικὸν ὄργανον τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργείου «συμβούλιον τῆς γεωργίας» συνερχόμενον τακτικῶς, ἅπαξ τοῦ ἔτους τοὐλάχιστον. Ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ ἀντιπροσωπεύονται ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία, αἱ ἑνώσεις τῶν γεωργικῶν πιστωτικῶν συνδέσμων, τῶν γεωργικῶν συνδέσμων καταναλώσεως, τῶν συνδέσμων παραγωγῆς ζῴων, κτλ., διορίζονται δὲ μέλη τοῦ συμβουλίου καὶ πρόσωπα ἁρμόδια περὶ τὰ τῆς γεωργίας. Εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ συμβουλίου παρίστανται οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τῶν περὶ τὰ γεωργικὰ ζητήματα ἀσχολουμένων ὑπηρεσιῶν. Τὸ συμβούλιον θέτει ὑπὸ συζήτησιν τὰ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου προβαλλόμενα ζητήματα, γνωμοδοτεῖ ἐπ' αὐτῶν, ὡς καὶ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ Κράτους ὑπὲρ ἐμψυχώσεως τῆς γεωργίας σημειουμένων δαπανῶν· πρὸς δὲ ὑποβάλλει προτάσεις καὶ συστάσεις ἀναγομένας εἰς τὰ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέτρα. Τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου ἔχουσι τὴν ἐντολὴν ἵνα διατελῶσιν ἐν διαρκεῖ συναφείᾳ πρὸς τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμοὺς καὶ τοὺς παντὸς εἴδους γεωργικοὺς συνδέσμους, ἐξακριβῶσι δὲ τὰς τού-

των πάντων γνώμας καὶ τοὺς πόθους αὐτῶν, ἀναφορικῶς πρὸς οἱονδήποτε σπουδαῖον γεωργικὸν ζήτημα.

Ἐν ἔτει 1901, ὑπεβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον περὶ ἱδρύσεως — εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ὡς ἀνωτέρω γεωργικοῦ συμβουλίου — «γεωργικοῦ ἐπιμελητηρίου»· τὸ νομοσχέδιον ἐν πρώτοις δὲν ἐψηφίσθη, ὡς ἐκ τῆς περὶ τούτου ἐν τῇ Βουλῇ ἐπικρατησάσης διχογνωμίας. Τοιοῦτον ἐπιμελητήριον ἱδρύθη διὰ νόμου τοῦ ἔτους 1906 (Gesetz v. 24 September 1906, die Errichtung einer Landwirtschaftskammer betr.)· ἐν αὐτῷ ἑδρεύουσι μέλη ἐκλεγόμενα κατ' ἄμεσον τρόπον ὑπὸ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν παντὸς εἴδους γεωργικῶν ἑνώσεων καὶ συνδέσμων (γεωργικὴ Ἑταιρία, σύνδεσμος τῶν χωρικῶν, ἕνωσις τῶν πιστωτικῶν συνδέσμων, κτλ.), καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Διευθύνσεως τῶν δασῶν καὶ τῶν κτημάτων τοῦ Δημοσίου. Τὸ γεωργικὸν ἐπιμελητήριον ἤρχισε λειτουργοῦν ἀπὸ μέσων τοῦ ἔτους 1907, ὡς συμβουλευτικὸν ὄργανον τῆς Κυβερνήσεως, διὰ τὰ τῆς γεωργίας.

Συστηματικὴ περισυλλογή, ἐπεξεργασία καὶ δημοσίευσις τῶν στατιστικῶν στοιχείων ἐν γένει ἐνεργεῖται ἀπὸ τῆς, τὸ ἔτος 1850, ἱδρύσεως ἰδίου στατιστικοῦ γραφείου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἐπὶ τῇ ἀναγνωρίσει ὅτι, ἄνευ στατιστικῆς ἐξακριβώσεως τῶν εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἀναγομένων συνθηκῶν, καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἁρμοδία ρύθμισις τῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους ὑπὲρ τῆς γεωργίας ληπτέων μέτρων, ἐξακριβοῦνται νῦν ὑπὸ τοῦ μνησθέντος στατιστικοῦ γραφείου τὰ τὴν γεωργίαν ἐνδιαφέροντα ἑξῆς σημεῖα· κίνησις τῶν συναλλαγῶν ἐπὶ τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, τιμήματα ἀγοραπωλησίας καὶ ἐκμισθώσεως τῶν γαιῶν· ἀναγκαστικαὶ ἐκποιήσεις ἀγροτικῶν κτημάτων, ἔγγραφαὶ καὶ ἀποσβέσεις ὑποθηκῶν· καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις, ἀνὰ διάφορα εἴδη παραγο-

μένων προϊόντων, ποσότης τῶν συγκομιζομένων καρπῶν· ζημίαι ἐκ χαλάζης, ἀσφάλισις κατὰ τῆς χαλάζης· παντὸς εἴδους ἐδαφικαὶ βελτιώσεις, κατασκευὴ ἀγροτικῶν δρόμων· ἀπαρίθμησις τῶν ζῴων· τιμαὶ τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων· ἀγοραὶ γεωργικῶν προϊόντων καὶ κτηνῶν· παντὸς εἴδους γεωργικοὶ σύνδεσμοι.

Αἱ ὡς ἀνωτέρω ἐξακριβώσεις ἐνεργοῦνται ἐτησίως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῇ μεσολαβήσει τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1868, δημοσιεύονται τὰ ἐξ αὐτῶν πορίσματα ἐν ἐτησίῳ στατιστικῷ δελτίῳ. Εἰδικά τινα σπουδαῖα σημεῖα, οἷον περὶ τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων καὶ τῆς συγκομιδῆς, ἀνὰ εἶδος προϊόντων, περὶ τῶν κατὰ μέσον ὅρον ἀγοραίων τιμῶν τῶν προϊόντων, περὶ ἀπαριθμήσεως τῶν κτηνῶν, περὶ τῶν ἐγγραφῶν καὶ ἀποσβέσεων τῶν ὑποθηκῶν, κτλ. διατυποῦνται κατ' ἰδίαν καὶ ἐκτενέστερον ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ 1869 δημοσιευομέναις στατιστικαῖς ἀνακοινώσεσιν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν ταῖς περὶ διοικητικῶν μέτρων στατιστικαῖς λογοδοσίαις.

Παρὰ τὴν τρέχουσαν στατιστικήν, ἐνηργήθησαν ἐπίσημοι ἔρευναι περὶ τῶν τῆς γεωργίας ἐν γένει ἢ ἐνεργοῦνται, κατὰ περιόδους, εἰδικαὶ ἔρευναι περὶ εἰδικῶν γεωργικῶν ζητημάτων.

Ἐν ἔτει 1883, ἐνηργήθη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Buchenberger καταρτισθὲν πρόγραμμα, ἔρευνα περὶ τῆς ἐν τῷ Μεγάλῳ Δουκάτῳ καταστάσεως τῆς γεωργίας. Ἤδη προϋπῆρχον βάσεις στατιστικαί, ἀλλ' ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐρεύνης διετάχθη ἐντελεστέρα ἢ μέχρι τοῦδε ἐξακρίβωσις ὡρισμένων τινῶν συνθηκῶν, οἷον λ. χ. περὶ ἀναγκαστικῶν ἐκποιήσεων ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ περὶ ὑποθηκικῶν βαρῶν.

Ἐκ τῶν ἐν συνόλῳ 2117 δήμων τῆς χώρας, ἐξελέγησαν 36 δῆμοι, πρὸς ἐν αὐτοῖς ἐνέργειαν τῶν ἐρευνῶν. Ἡ ἐκλογὴ τῶν δήμων τούτων ἐγένετο οὐχὶ τόσον ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατὰ

ἐπαρχίας διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς χώρας, ἀλλὰ κυρίως ἐν σχέσει πρὸς τὰς ζώνας διαφόρου γεωργικῆς παραγωγῆς, ἵνα οὕτω πως ἀντιπροσωπευθῶσι πᾶσαι αἱ ἐκ γεωργικῆς ἀπόψεως σπουδαῖαι περιοχαὶ (ἔνθα λ. χ. ἐπικρατεῖ ἡ παραγωγὴ σιτηρῶν, ἢ ἡ κτηνοτροφία, ἢ ἡ ἀμπελουργία, ἡ παραγωγὴ καπνοῦ, κτλ.).

Ἐν πρώτοις ἐνηργήθη ἡ ἔρευνα ἐν ἑνὶ δήμῳ, τῆς ἐργασίας ταύτης χρησιμευσάσης ὡς πρότυπον διὰ τὸ ἐφαρμοστέον σύστημα, ὅπερ οἱ ἐπίτροποι-ἐρευνηταὶ ἐνετάλησαν νὰ ἐφαρμόσωσι.

Δι' ἕκαστον δῆμον διωρίσθη ἴδιος ἐπίτροπος τοῦ Ὑπουργείου, ἐνίοτε δὲ καὶ εἷς μόνον ἐπίτροπος διὰ πλείονας δήμους· ἦσαν οὗτοι συνήθως διδάσκαλοι τῆς γεωργικῆς, ἀνώτεροι δασονόμοι, κτηματίαι, ἐπιστάται μεγάλων κτημάτων, κτλ.· συνεστάθησαν δὲ καὶ εἰδικαὶ κατὰ τόπους ἐπιτροπαί.

Τὸ πρόγραμμα τῆς ἐρεύνης συνετάχθη ὑπὸ τύπον ἐρωτηματολογίου, οὗ τὰ ἐρωτήματα ἀπέβλεπον εἰς τὰ ἑξῆς σημεῖα:

Ἐρώτ. 1) περὶ τῆς λυσιτελοῦς, ἢ μή, ἀναλογίας τῆς ἐκτάσεως τῆς οἰκείας ἀγροτικῆς περιοχῆς, πρὸς τὸν ἐν αὐτῇ ἐγκατεστημένον γεωργικὸν πληθυσμόν· περὶ τῶν εὐνοϊκῶν, ἢ μή, συνθηκῶν τοῦ ἐδάφους· περὶ τῆς λυσιτελοῦς, ἢ μή, μεταξὺ αὐτῶν ἀναλογίας τῶν κατὰ διάφορον τρόπον γεωργικῶς χρησιμοποιουμένων ἐκτάσεων, ἤτοι, ἀγρῶν, λειμώνων, ἀμπέλων, βοσκησίμων γαιῶν, κτλ.· περὶ τῶν παραγομένων κυρίων προϊόντων, καὶ τοῦ ἁρμοδίου ἢ πλημμελοῦς τρόπου τῆς τεχνικῆς γεωργικῆς ἐργασίας.

Ἐρώτ. 2) περὶ τῆς λυσιτελοῦς, ἢ μή, κατατμήσεως τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας· ἐὰν δὲ αὕτη δὲν θεωρῆται λυσιτελής, δικαιολογητέα ἡ τοιαύτη γνώμη, δι' ἐκθέσεως τῶν ἐκ τῆς κατατμήσεως συνεπειῶν, καὶ τῶν ἐπὶ ταύτης ἐπιδρασάντων αἰτίων, οἷον κληρονομικοῦ καὶ περὶ γάμων δικαίου, ὑποδιαιρέσεως μεγάλων ἐκτάσεων πρὸς ἀνὰ μικρὰ τμήματα πώλησιν αὐτῶν, κτλ.

Ἐρώτ. 3) περὶ τῶν τυχὸν λίαν ὑψηλῶν τιμῶν — ἀγοραία ἀξία—τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, καὶ οἰκείας περὶ τούτου ἐπεξηγήσεως· περὶ τοῦ τυχὸν μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων συναλλαγῶν, καὶ οἰκείας περὶ τούτου ἐπεξηγήσεως.

Ἐρώτ. 4) περὶ τῆς μεταξὺ τῶν γεωργῶν ἐπικρατούσης συνηθείας τοῦ ἀσφαλίζειν, ἢ μή, τὰ προϊόντα κατὰ τῆς χαλάζης, καὶ τὰ κτήνη κατὰ δυστυχημάτων.

Ἐρώτ. 5) περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν ὑπὸ ἐκμίσθωσιν κτημάτων, τῶν μισθωμάτων καὶ τῶν ἐπὶ τῆς τυχὸν αὐξήσεως τούτων ἐπιδρασάντων αἰτίων· περὶ τυχὸν εἰθισμένων διὰ τοὺς μισθωτὰς ἐπαχθῶν ὅρων ἐκμισθώσεως ἰδίᾳ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν τῆς ἐκμισθώσεως χρονικὴν διάρκειαν, πρὸς τὴν καταβολὴν φόρων καὶ τελῶν, τὴν καταβολὴν ἀσφαλίστρων κατὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς χαλάζης, τὰ τυχὸν ἐκτελεστέα ἔργα βελτιώσεως τοῦ ἐδάφους, τὰς τυχὸν παρεχομένας ἀνακουφίσεις ἐν περιπτώσει κακῆς ἐσοδείας, πλημμύρας, κτλ., ταῦτα δὲ πάντα μετὰ διακρίσεως τῶν ὑπὸ ἐκμίσθωσιν κτημάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ Δημόσιον, ἢ εἰς μεγαλοκτηματίας, ἢ εἰς χωρικούς, κτλ.

Ἐρώτ. 6) περὶ τῆς εὐκαιρίας ἣν ἔχουσιν οἱ γεωργικοὶ πληθυσμοὶ ὅπως προσπορίζωνται πρόσθετον ὄφελος ἐξ ἀσχολιῶν ἐν παρέργῳ, οἷον λ. χ. ἐργασίας εἰς τὰ δάση τοῦ Δημοσίου, ἢ πρὸς συντήρησιν τῶν ὁδῶν, κτλ. ἐργασίας ἐν βιομηχανικοῖς καταστήμασι, κτλ.· καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἢ μικρᾶς σημασίας ἣν τυχὸν ἐπιδεικνύει τὸ ἐν λόγῳ πρόσθετον ὄφελος.

Ἐρώτ. 7) περὶ τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν πιστωτικῶν ἀναγκῶν—τῇ ἐγγυήσει ἐπὶ ἀκινήτων καὶ ἐπὶ κινητῶν—καὶ δὴ ὑπὸ πιστωτικῶν καταστημάτων (ὑποθηκικῶν Τραπεζῶν, ἑταιρικῶν πιστωτικῶν ταμείων, ταμιευτηρίων, κτλ.) ἢ ὑπὸ ἰδιωτῶν κεφαλαιούχων· περὶ τῶν εἰθισμένων ὅρων τῶν δανείων ὡς πρὸς διάρκειαν, ποσοστὸν τόκου, τρόπον ἐξοφλήσεως.

Ἐρώτ. 8) περὶ τῆς προσόδου τῶν μεγάλων, μέσων καὶ μικρῶν ἀγροτικῶν κτημάτων (ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδιοκτητῶν ἢ ὑπὸ ἐκμίσθωσιν καλλιεργουμένων), ἐν περιπτώσει δὲ πολὺ μικρᾶς προσόδου, ἐπεξηγητέον τοῦτο, καὶ δὴ ἐν σχέσει πρὸς δυσμενεῖς φυσικὰς συνθήκας, ὑψηλὰς ἀγοραίας τιμὰς τῶν γαιῶν, πλημμελῆ τεχνικὴν ἐργασίαν, ἀνεπαρκῆ διέξοδον τῆς καταναλώσεως τῶν προϊόντων, μικρὰς τιμὰς τῆς πωλήσεως αὐτῶν, ὑψηλὰ μισθώματα τῶν γαιῶν, ἐξ οἰκονομικῆς ἀπόψεως κακὰς συνηθείας τῶν γεωργῶν, κτλ.

Ἐρώτ. 9) περὶ τῆς δι' ὑποθηκῶν ἐπιβαρύνσεως, καὶ τυχὸν ὑπερχρεώσεως τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, ἀνὰ κατηγορίας μεγάλων, μέσων καὶ μικρῶν κτημάτων· περὶ τῆς χρονολογίας τῶν ὑποθηκῶν καὶ περὶ τυχὸν αὐξήσεως τοῦ ἐκ τῶν ὑποθηκῶν ὁλικοῦ βάρους κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν· περὶ τῶν ἐν γένει αἰτίων τῆς δι' ὑποθηκῶν χρεώσεως, ἰδίᾳ δὲ περὶ ἐπιρροῆς ἐκ τοῦ κληρονομικοῦ καὶ τοῦ περὶ γάμων δικαίου, τῆς ἀγορᾶς κτημάτων εἰς πολὺ ὑψηλὰς τιμάς, ἀνεπαρκῶν κεφαλαίων πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς, προώρου συστάσεως οἰκογενείας, σπατάλης ἢ κακῆς διαχειρίσεως, σειρᾶς κακῶν ἐσοδειῶν, νόσων τῶν κτηνῶν, χαλάζης, πλημμύρας, κτλ.

Ἐρώτ. 10) περὶ τῶν συμπερασμάτων εἰς ἅ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐνεργηθείσης ἐρεύνης, καταλήγει ἡ οἰκεία ἐπιτροπὴ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐν γένει κατάστασιν τῶν τῆς οἰκείας δημοτικῆς περιφερείας γεωργικῶν πληθυσμῶν, περὶ τῶν μέτρων ἐκ τῆς λήψεως τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτροπὴ προσδοκᾷ ὅτι δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἐξ οἰκονομικῆς ἀπόψεως βελτίωσις τῶν συμφερόντων τῆς γεωργίας.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐρεύνης, πρώτιστα πάντων — ὡς ἐκ τοῦ χρόνου ὃν ἀπαιτεῖ ἡ ἐργασία αὕτη — διετάχθησαν οἱ βιβλιοφύλακες ἵνα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς ὑποθηκικοῖς βιβλίοις ἐγγραφῶν, καταρτίσωσι τὰ περὶ τῶν ὑποθηκικῶν

χρεῶν σημειώματα. Ἀναφορικῶς πρὸς τὰ ἐρωτήματα ὑπὸ 1) καὶ 2) τὸ στατιστικὸν γραφεῖον εἶχεν ἤδη στοιχεῖα ἀναγόμενα εἰς τὴν γεωργικὴν τοῦ ἐδάφους χρησιμοποίησιν, εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ζῴων, εἰς τὰ τῆς κατατμήσεως τῆς ἰδιοκτησίας, ταῦτα δὲ τὰ στοιχεῖα ἐχρησιμοποιήθησαν. Ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἐρώτημα ὑπὸ 3), αἱ πληροφορίαι περὶ τῶν τιμημάτων ἀγοραπωλησίας τῶν κτημάτων ἠντλήθησαν ἐκ τῶν ἐν τοῖς δημοσίοις βιβλίοις οἰκείων καταχωρίσεων· εἰς τὸ ὑπὸ 4), περὶ μὲν τῆς ἀσφαλίσεως κατὰ τῆς χαλάζης εἶχεν ἤδη στοιχεῖα τὸ στατιστικὸν γραφεῖον, τὰ δὲ περὶ ἀσφαλίσεως τῶν κτηνῶν συνελέχθησαν ἐπὶ τόπου, παρὰ τοῖς κατὰ τόπους ἀσφαλιστικοῖς τῶν κτηνῶν συνδέσμοις· εἰς τὸ ὑπὸ 5), ἠρωτήθησαν διὰ ζώσης, ἢ ἐγγράφως, οἱ μισθωταὶ γαιῶν· εἰς τὸ ὑπὸ 6), συνελέχθησαν πληροφορίαι ἐπὶ τόπου· εἰς τὸ ὑπὸ 7), ἐγένετο ἔρευνα ἐπὶ τόπου καὶ παρὰ τοῖς οἰκείοις πιστωτικοῖς καταστήμασι, πρὸς δὲ ἐξηρευνήθησαν σημεῖά τινα ἀναγόμενα εἰς τὰ τῆς τοκογλυφίας· εἰς τὸ ὑπὸ 8), ἐγένετο ἐκλογὴ χαρακτηριστικῶν τινων γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ὑπολογισμὸς τῆς αὐτῶν προσόδου· εἰς τὸ ὑπὸ 9), παρὰ τὰς, ὡς ἀνωτέρω, ἐκ τῶν ὑποθηκικῶν καὶ κτηματικῶν βιβλίων ἀντληθείσας πληροφορίας, ἠρωτήθησαν καὶ πολλοὶ ἐνδιαφερόμενοι, (ἰδίᾳ ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν τοῖς βιβλίοις μὴ ἀποσβεσθείσας ὑποθήκας), διετάχθη δὲ ἵνα περὶ τῆς ἐξακριβωθείσης χρεώσεως τηρηθῇ αὐστηρὰ μυστικότης. (Περὶ τῶν χρεῶν ἐπὶ ἐγγυήσει κινητῶν δὲν ἐγένετο συστηματικὴ ἐξακρίβωσις, ἐκτὸς τῶν παρὰ ἑταιρικοῖς πιστωτικοῖς ταμείοις περισυλλεχθεισῶν πληροφοριῶν). Ἰδία ἐπιτροπή, μετ' ἐξέτασιν τῶν ἐκθέσεων τῶν κατὰ δήμους ἐπιτροπῶν, ἔμελλε ν' ἀποφανθῇ ἀπαντῶσα εἰς τὸ ὑπὸ 10) ἐρώτημα.

Ἡ δαπάνη πρὸς ἐνέργειαν τῆς ὡς ἀνωτέρω περὶ τῶν τῆς γεωργίας ἐρεύνης ἀνῆλθεν ἐν συνόλῳ εἰς 30,000 μάρκων, ἐξ ὧν 13,000 διὰ τὰ τυπωτικὰ τῶν ἐκθέσεων.

Περὶ τὰ μέσα Μαΐου τοῦ ἔτους 1883, πάντες οἱ ἐπίτροποι συνεσκέφθησαν ὁμοῦ ἐν Καρλσρούῃ καὶ ἔλαβον παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τὰς οἰκείας ὁδηγίας. Μετὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν προϋπαρχόντων στατιστικῶν στοιχείων, ἤρχισαν αἱ ἐπὶ τόπου ἔρευναι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς Ἰουνίου. Ἡ πρώτη ἔκθεσις ὑπεβλήθη ἐντὸς τοῦ Ἰουλίου, αἱ ἓξ δὲ τελευταῖαι ἐκθέσεις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου, πάραυτα δὲ ἤρχισεν ἡ αὐτῶν ἐκτύπωσις.

Μεταξὺ τῶν προτάσεων, εἰς τὰς ὁποίας, πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ ἐν γένει πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας, κατέληξαν αἱ διάφοροι ἐκθέσεις, σημειωτέαι καὶ αἱ ἑξῆς ἀναγόμεναι εἰς τὴν ἐκ μέρους αὐτῶν τῶν ἐνδιαφερομένων μέριμναν ὑπὲρ τῆς γεωργίας: ἐκτέλεσις συνενώσεων ἐσκορπισμένων κτημάτων καὶ κατασκευὴ ἀγροτικῶν δρόμων· ἐφαρμογὴ ἁρμοδίου συστήματος καλλιεργείας τῶν ἀγρῶν, ἐπέκτασις καὶ βελτίωσις τῆς καλλιεργείας ζῳοτροφικῶν φυτῶν· μᾶλλον ἁρμοδία καὶ μετ' οἰκονομίας χρῆσις τῶν λιπασμάτων καὶ μείζων χρῆσις τεχνητῶν λιπασμάτων· βελτίωσις τῶν λειμώνων καὶ βοσκησίμων γαιῶν, κτλ.· ἀναδασώσεις χέρσων ἐκτάσεων, κτλ.· τεχνικαὶ βελτιώσεις ἐν τῇ ἀμπελουργίᾳ· ἐπέκτασις τῆς καλλιεργείας καὶ ἁρμοδιωτέρα ἐπιμέλεια τοῦ καπνοῦ, τῶν λαχανικῶν, τῶν ὀπωρῶν, κτλ.· βελτίωσις τῶν τῆς παραγωγῆς τῶν κτηνῶν καὶ χοίρων, βελτίωσις τῆς γαλακτοκομίας· εὐρυτέρα εἰς ἐξέτασιν ὑποβολὴ τῶν σπόρων, τῶν πρὸς θρέψιν τῶν ζῴων ὑλικῶν, τῶν λιπασμάτων· πρὸς δέ, εἰσαγωγὴ καταστιχογραφίας, μᾶλλον προσήκουσα χρησιμοποίησις τῶν ἐργατικῶν χειρῶν, ἀντικατάστασις τῶν ἵππων ὡς ὑποζυγίων διὰ βοῶν ἢ ἀγελάδων, ἐναποταμίευσις ρευστοῦ κεφαλαίου, μείζων προσοχὴ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἢ τὴν ἐκμίσθωσιν γαιῶν, οἰκονομία εἰς τὰ οἰκογενειακὰ ἔξοδα, ἀνάπτυξις τῶν ἑταιρικῶν συνδέσμων διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀγοράν, ὡς καὶ διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν γεωργικῶν ὑλικῶν καὶ

προϊόντων, κτλ., πρὸς περιστολὴν τοῦ μεσάζοντος ἐμπορίου, ἵδρυσις ἑταιρικῶν πιστωτικῶν ταμείων ἐξυπηρετούντων τὴν προσωπικὴν πίστιν· ἀπόκτησις κρείσσονος γενικῆς καὶ εἰδικῆς γεωργικῆς μορφώσεως, μείζων προσχώρησις εἰς γεωργικοὺς συνδέσμους, κτλ.

Αἱ ἑξῆς δὲ προτάσεις ἀπέβλεπον εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν τοῦ Κράτους: ὕψωσις τῶν προστατευτικῶν εἰσαγωγικῶν τελῶν ἐπὶ τῶν σιτηρῶν ἢ ἐπὶ ὡρισμένου εἴδους αὐτῶν, ὕψωσις τοῦ εἰσαγωγικοῦ τέλους ἐπὶ τοῦ καπνοῦ· ἐλάττωσις τῶν τιμῶν τῆς διὰ σιδηροδρόμων μεταφορᾶς γεωργικῶν προϊόντων καὶ λιπασμάτων· ἐν γένει φορολογικὴ ἀνακούφισις, ἰδίᾳ δὲ ἀναθεώρησις τῆς κατανομῆς τοῦ ἐγγείου φόρου, ἀφαίρεσις τῶν χρεῶν ἀπὸ τοῦ φορολογουμένου κεφαλαίου, εἰσαγωγὴ φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος, κατάργησις ὑφισταμένων ἀπαλλαγῶν φόρου, κτλ.· ἐλάττωσις τῶν δικαστικῶν καὶ τῶν δικηγορικῶν ἐξόδων, δυσχέρανσις τοῦ ἀπερισκέπτως ἀγοράζειν κτήματα, αὐστηραὶ διατάξεις καθορίζουσαι τὸν τρόπον τῆς ἀποτιμήσεως τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν, κτλ.· ἵδρυσις ἐθνικοῦ πιστωτικοῦ ταμείου παρέχοντος ὑποθηκικὰ δάνεια ἐπὶ μικρῷ τόκῳ καὶ χρεωλυτικῇ ἐξοφλήσει, ἐπέκτασις τῆς ἀναγκαστικῆς ἀσφαλίσεως τῶν κτηνῶν κατὰ τῶν νόσων, ἵδρυσις ἐθνικοῦ ἀσφαλιστικοῦ κατὰ τῆς χαλάζης καταστήματος, δυσχέρεια τῆς ἀποκτήσεως τῆς βαδικῆς ἰθαγενείας, κτλ.· πρὸς δέ, βελτίωσις τῶν μέσων συγκοινωνίας, ἐμψύχωσις τῆς οἰκιακῆς βιομηχανίας, ἵδρυσις σχολῶν οἰκοκυρικῆς διὰ τὰς θυγατέρας τῶν χωρικῶν, ἐπέκτασις τῆς ἀπονομῆς βραβείων καὶ ἐπὶ τῆς ἀμπελουργίας, κτλ.

Διὰ τῆς ὡς ἀνωτέρω ἐρεύνης τοῦ ἔτους 1883, διεφωτίσθησαν τὰ τῆς θέσεως τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν καὶ τὰ αἴτια τῆς θέσεως ταύτης, ἐπὶ δὲ τῇ βάσει τῆς διαφωτίσεως ταύτης ἡ Κυβέρνησις ἐμελέτησεν ὡρίμως, κατὰ πόσον κα ἰδιὰ τίνων μέτρων ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ διόρθωσις τῶν κακῶς

πρὸς μεταφορὰν ἀναπαραγωγικῶν κτηνῶν, καὶ διὰ βραβεύσεις, κτλ., διὰ τὴν ἀσφάλισιν κατὰ τῆς χαλάζης. Ὑπὲρ τῆς γεωργίας, τὰ νομαρχιακὰ ταμεῖα ἐδαπάνησαν 150,000 μάρκων ἐν ἔτει 1899, καὶ 187,812 ἐν ἔτει 1905. Πρὸς δέ, τὰ νομαρχιακὰ ταμεῖα δαπανῶσι πρὸς κατασκευὴν ὁδῶν, καὶ εἰσφέρουσι καὶ διὰ τὴν κατάστρωσιν δευτερευουσῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν.

Δ') ΒΟΣΝΙΑ ΚΑΙ ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ

Ἡ ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ ἐπὶ αἰῶνας παραταθεῖσα κακοδιοίκησις, ἔλλειψις ἀσφαλείας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἰδιοκτησίας, παραμέλησις τῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως, κατάπτωσις τοῦ ἐμπορίου, ἔλλειψις μέσων συγκοινωνίας, κτλ. ὡς καὶ αἱ ἐπανειλημμέναι ἐσωτερικαὶ διαταράξεις, παρημπόδισαν τὴν ἐν γένει πρόοδον, καὶ ἰδίᾳ τὴν τῆς γεωργίας· οἱ πληθυσμοὶ τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης ἐστερήθησαν οἱασδήποτε ἐκπολιτιστικῆς ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας ἐπιδράσεως, τῆς ὀθωμανικῆς Διοικήσεως παρεμβαλλούσης πρόσκομμα εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρόοδον, διὰ τῆς καταπιέσεως τῶν νοητικῶν δυνάμεων καὶ τῆς αὐτοβουλίας τοῦ ἀτόμου.

Αἱ ἀπὸ τῆς, ἐν ἔτει 1878, ἐγκαταστάσεως τῆς αὐστρο-ουγγρικῆς Διοικήσεως γενόμεναι ἐκ πάσης ἀπόψεως πρόοδοι, ἐν αἷς ἐνταῦθα κατ' ἰδίαν μνημονευτέα ἡ ταχεῖα τῶν τῆς γεωργίας ἀνάπτυξις, περιποιοῦσι τιμὴν εἰς πάντας τοὺς εἰς τοῦτο συντελέσαντας.

Ἡ αὐστροουγγρικὴ Διοίκησις, ἐρευνήσασα ἐπισταμένως τὰς ἐγχωρίους συνθήκας, προσχεδιάσασα μεταρρυθμιστικὸν ὑπὲρ τῆς γεωργίας πρόγραμμα, ἐξ ἑνὸς μὲν ἀκολουθοῦν τὰς ἐκ τῆς ἐπιστήμης διδαχάς, ἐξ ἄλλου δὲ ἐπιζητοῦν προσαρ-

μογὴν εἰς τὰς τοπικὰς ἀνάγκας καὶ συνθήκας, ἐγνώρισε, διὰ σταθερᾶς χειρός, νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὸ ταχέως, παρασχοῦσα οὕτω πως εἰς τοὺς πληθυσμοὺς τῶν ἐν λόγῳ χωρῶν τὰ πλεονεκτήματα τὰ προκύπτοντα ἐξ ἀγαθῆς, ἱκανῆς, δραστηρίου πολιτειακῆς μερίμνης.

Ἐκ τοῦ ὁλικοῦ ἐμβαδοῦ τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης 51,110 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ἀναλογοῦσι 41,969 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα εἰς τὴν Βοσνίαν καὶ 9141 εἰς τὴν Ἑρζεγοβίνην· (μεταγενέστεροι ὑπολογισμοὶ ἀναφέρουσι μεῖζον ὁλικὸν ἐμβαδόν).

Αἱ διάφοροι πεδιάδες, κείμεναι ἐν γένει εἰς ὕψος 80 μέχρι 100 μέτρων ὑπεράνω τῆς Ἀδριατικῆς, καὶ ἀποτελοῦσαι περίπου τὰ 5 % τῆς ὅλης ἐκτάσεως τῶν δύο χωρῶν, εἶνε εὔφοροι, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος ἐκτεθειμέναι εἰς πλημμύρας.

Τὸ λοφῶδες ἔδαφος, ἐν γένει ὕψους 100 μέχρι 600 μέτρων ὑπεράνω τῆς Ἀδριατικῆς, κατέχον δὲ περίπου 24% τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως, χρησιμοποιεῖται γεωργικῶς.

Τὸ ὀρεινὸν καὶ δασῶδες ἔδαφος, ἔχον κορυφάς, ὕψους ἄνω τῶν 2000 μέτρων ἀποτελεῖ περίπου 42% τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως· μέρος τῶν ὀρεινῶν ἐκτάσεων χρησιμοποιεῖται ὡς λειμῶνες ἢ ὡς βοσκήσιμοι γαῖαι διὰ τὴν μεγάλην κτηνοτροφίαν.

Τὸ κυρίως ἐν τῇ Ἑρζεγοβίνῃ κείμενον πετρῶδες ἔδαφος ἀποτελεῖ 29% τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης. Ἐκ δὲ τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως τοῦ πετρώδους ἐδάφους περίπου τὸ ἓν δέκατον χρησιμοποιεῖται γεωργικῶς.

Ἐν τῷ μείζονι μέρει τῆς Βοσνίας, ἡ ποσότης τῆς κατ' ἔτος καταπιπτούσης βροχῆς εἶναι περίπου ἡ αὐτή· ἀλλ' οὐχὶ οὕτως ἐν τῇ Ἑρζεγοβίνῃ, ἔνθα, ἐξ ἄλλου, ἡ κατὰ μέσον ὅρον ὑψηλοτέρα θερμοκρασία εὐκολύνει τὴν ταχεῖαν καὶ πλουσίαν βλάστησιν τῶν φυτῶν. Ὡς ἄριστον μέτρον πρὸς ἐξαδυνάτισιν τῶν βορειοανατολικῶν ἀνέμων, τῶν συχνάκις παρα-

βλαπτόντων σημαντικῶς τὰ καλλιεργούμενα φυτά, τὰ κτήνη, τὰς οἰκοδομάς, ἀνεγνωρίσθη ἡ τῶν κορυφῶν τῶν βουνῶν ἀναδάσωσις.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ἐν γένει μᾶλλον πυκνὸς ἐν ταῖς εὐφόροις περιοχαῖς, ἀνήρχετο, τῷ 1879 εἰς 1,158,164, ἐν ἔτει δὲ 1895 εἰς 1,568,092 κατοίκων (ἐξαιρέσει τοῦ στρατοῦ)· ἐκ τούτων 88% ἀνῆκον εἰς τὰς περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένας τάξεις· ὁ γεωργικὸς πληθυσμὸς ηὔξησεν, ἀπὸ τοῦ 1879 μέχρι τοῦ 1895, κατὰ 37%· (περὶ τῆς ὑποδιαιρέσεως τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ κατωτέρω πάλιν ὁ λόγος, εἰς τὰ περὶ τῶν νομικῶν συνθηκῶν τῆς ἰδιοκτησίας).

Ἡ ἐκ Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης μετανάστευσις ἔλαβεν ἐν γένει μικρὰς διαστάσεις. Οἱ μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς αὐστροουγγρικῆς Διοικήσεως μεταναστεύσαντες ἦσαν κυρίως τοῦρκοι ὑπάλληλοι μεταβαίνοντες εἰς χώρας ὑπὸ τὴν Τουρκίαν διατελούσας· πολλοὶ ἄλλοι μετανάσται ἐπέστρεψαν, ἅμα τῇ, ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ, ἀποκαταστάσει τῆς τάξεως. Νέα σημαντικὴ μετανάστευσις σημειοῦται κατὰ τὰ ἔτη 1881 καὶ 1882, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ περὶ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας νόμου. Διάταγμα τοῦ ἔτους 1883 ἀπέβλεψεν εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ τὴν μετανάστευσιν, ἢ τοὐλάχιστον νὰ καταστήσῃ ταύτην μᾶλλον δυσχερῆ (ἄδεια πρὸς μετανάστευσιν, κτλ.).

Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἀπεφασίσθη ἡ παραχώρησις δημοσίων γαιῶν εἰς ἐγχωρίους οἰκογενείας, ἐχούσας ἀνάγκην γαιῶν ὡς καὶ ἡ, ἐν περιοχαῖς ἀραιοῦ πληθυσμοῦ καὶ μεγάλων καλλιεργησίμων ἐκτάσεων, ἐγκατάστασις ἐποίκων ἐρχομένων ἐκ χωρῶν ἐκ γεωργικῆς ἀπόψεως προωδευμένων.

Αἱ πρῶται δοκιμαὶ πρὸς ἐν ἰδίοις ἐποικισμοῖς ἐγκατάστασιν ἐγχωρίων πτωχῶν οἰκογενειῶν, ἐπὶ καλλιεργησίμων

δημοσίων γαιῶν (δασοφύτων ἐκτάσεων) δὲν ἐπέτυχον· εἶχε παραχωρηθῇ ἔκτασις 1600 ἐκταρίων εἰς 238 οἰκογενείας. Τοὐναντίον ἐπέτυχε βραδύτερον ἡ εἰς ἐγχωρίους οἰκογενείας ἐχούσας ἀνάγκην γαιῶν παραχώρησις δημοσίων γαιῶν κειμένων παρὰ τὰς ἑαυτῶν κατοικίας· κατὰ τὰ πρῶτα τρία ἔτη δὲν κατεβάλλετο μίσθωμα, ἀπὸ δὲ τοῦ τετάρτου ἔτους κατεβάλλετο, ἐν εἴδει ἀναγνωρίσεως τῶν ὅρων τῆς παραχωρήσεως 1 κορῶνα* ἀνὰ ἑκτάριον· μετὰ δὲ παρέλευσιν δεκαετίας αἱ γαῖαι, αἱ ὑπὸ τῶν κατόχων, μονίμῳ τῷ τρόπῳ, καλλιεργηθεῖσαι μετεβιβάζοντο εἰς τὴν ἑαυτῶν κυριότητα. Μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1905, εἶχον παραχωρηθῇ περὶ τὰς 7000 ἑκταρίων εἰς 2730 οἰκογενείας.

Διὰ τῆς ἐν πρώτοις ἐπὶ ἰδιωτικῶν κτημάτων ἐγκαταστάσεως ξένων ἐποίκων ἐκ Σαξονίας, Βεστφαλίας, Πρωσσίας, καὶ Ὁλλανδίας, ἐσχηματίσθησαν, ἤδη ἐν ἔτει 1880-1881 ἐποικισμοί τινες λίαν εὐδοκιμήσαντες, ὁλικῆς ἐκτάσεως 4060 ἑκταρίων, ἀριθμοῦντες 520 οἰκογενείας μετὰ 2800 ἀτόμων. Ἡ Διοίκησις ὑπεβοήθησε τοὺς ἐν λόγῳ ἐποίκους κυρίως διὰ τῆς δωρεὰν διανομῆς ξυλείας πρὸς ἔγερσιν οἰκημάτων, γεωργικῶν ἀποθηκῶν, κτλ. καὶ διὰ παροχῆς ἀτόκων δανείων καὶ διανομῆς σπόρου καὶ βοηθημάτων τινῶν χρηματικῶν, καὶ ἐλαττώσεως ἢ ἀπαλλαγῆς φόρων.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1890 ηὔξησε σημαντικῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξαιτουμένων ἐγκατάστασιν, ἡ δὲ Διοίκησις, ἵνα ἐμψυχώσῃ τὴν γεωργίαν, ἀπεφάσισεν ὅπως διαθέσῃ πρὸς ἐποικισμὸν καλλιεργησίμους γαίας τοῦ Δημοσίου κειμένας ἐν περιοχαῖς ἀραιοῦ πληθυσμοῦ. Τὰ περὶ τούτου ἐκανονίσθησαν ἐν ἔτει 1894. Ἐγένοντο δεκτοὶ πρὸς ἐγκατάστασιν μόνον ἄνδρες ἀμέμπτου διαγωγῆς, δυνάμενοι ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἔχουσι πλήρη γνῶσιν τῆς γεωργικῆς ἐργασίας, κάτοχοι δὲ καὶ χρη-

---

* 1 αὐστριακὴ κορῶνα=1.05 φράγκα, ἢ δραχμαὶ χρυσαῖ.

ματικοῦ κεφαλαίου ἐκ τοὐλάχιστον 1200 κορωνῶν ἀνὰ ἑκάστην οἰκογένειαν.

Τὸ περὶ ἐποικισμοῦ σχέδιον ἐμερίμνησε περὶ ἐγέρσεως ἐκκλησίας, σχολῆς, δημαρχίας, κτλ.· τὸ Δημόσιον παρέσχε δωρεὰν εἰς τοὺς ἐποίκους τὴν πρὸς ἔγερσιν οἰκήματος καὶ ἀποθηκῶν ἀπαιτουμένην ξυλείαν ἐκ τῶν δημοσίων δασῶν· εἰς ἑκάστην οἰκογένειαν ἐποίκων παρεχωροῦντο, κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ ἐδάφους, $10^1/_2$ ἕως 12 ἑκτάρια ἐδάφους δασοφύτου καταλλήλου πρὸς καλλιέργειαν.

Ὁ ἔποικος, κατὰ τὴν πρώτην τριετίαν δὲν ἐπλήρωνε μίσθωμα, ἀπὸ τοῦ τετάρτου ἔτους κατέβαλλε τέλος μιᾶς κορώνας ἀνὰ ἑκτάριον· μετὰ δεκαετίαν δέ, ἐὰν ὁ ἔποικος ἐκαλλιέργει προσηκόντως τὴν οἰκείαν γῆν, πρὸς δὲ ἦτο καλῆς διαγωγῆς καὶ εἶχεν ἀποκτήσει τὴν βοσνιο-ἑρζεγοβινικὴν ἰθαγένειαν, ἡ εἰς αὐτὸν παραχωρηθεῖσα γῆ περιήρχετο δωρεάν, εἰς τὴν κυριότητα αὐτοῦ. Ἐν περιπτώσει κακῆς ἐσοδείας, καὶ παντοίων ἐξ ἀνωτέρας δυνάμεως καταστροφῶν, παρείχετο πρόσκαιρος ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς καταβολῆς τοῦ φόρου τῆς δεκάτης, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ χρηματικὴ ἀρωγὴ ὑπὸ τύπον ἀτόκων δανείων.

Διὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐγκατάστασιν ξένων ἐποίκων μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1905 παρεχωρήθη ἔκτασις ἐξ 21,892 ἑκταρίων, ἐπὶ τῆς ὁποίας συνεστάθησαν 54 ἐποικισμοί, ἀριθμοῦντες 1817 οἰκογενείας, καὶ δὴ 1605 αὐστριακάς, 145 οὐγγρικὰς καὶ 67 ἀλλοδαπάς, ἀριθμούσας ἐν συνόλῳ 9660 ψυχῶν, αἵτινες ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν ἐν τῇ χώρᾳ χρηματικὸν κεφάλαιον ἐκ 2,4 ἑκατομμυρίων κορωνῶν.

Ὁ ἐκ τῶν ἐποικισμῶν τούτων ἐτησίως εἰσπραττόμενος φόρος τῆς δεκάτης ἀνήρχετο ἐν ἔτει 1900 εἰς 17,700 κορώνας· βαθμηδὸν δὲ αὐξάνουσα, ἐφ' ὅσον ὑπὸ τῶν ἐποίκων ἐκαλλιεργεῖτο μείζων ἔκτασις γῆς, ἡ ἐκ τοῦ φόρου τῆς δεκάτης εἴσπραξις, κατὰ τὸ ἔτος 1905, ἀνῆλθεν εἰς 63,216 κορώνας.

Ἐπὶ τῇ αἰτιάσει ὅτι περιωρισμένη εἶναι ἡ ἔκτασις τοῦ ἐναπομένοντος πρὸς ἐποικισμὸν καταλλήλου ἐδάφους, ἐξ ἄλλου δὲ ἐκ τοῦ ὅτι αἱ αἰτήσεις ἐγχωρίων οἰκογενειῶν πρὸς παραχώρησιν δημοσίων γαιῶν ηὔξανον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, αὗται δὲ ἥρμοζε νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν κατὰ πρῶτον λόγον, δὲν παραχωροῦνται πλέον δημόσιαι γαῖαι εἰς ξένους ἐποίκους.

Αἱ ὡς ἀνωτέρω ἐγκαταστάσεις ξένων γεωργῶν, προερχομένων ἐκ χωρῶν προωδευμένων ἐκ γεωργικῆς ἀπόψεως, ἔσχεν ἀρίστην ῥοπὴν ἐπὶ τῶν πέριξ ἐγχωρίων πληθυσμῶν· τοῦτο ἀποδεικνύει ὁ μετὰ παρέλευσιν σχετικῶς ὀλίγου χρόνου, περὶ ἕκαστον ἐποικισμὸν ξένων γεωργῶν, σχηματισμὸς ζώνης ἐγχωρίων γεωργῶν ἀπομιμηθέντων τὴν τῶν ἐποίκων ἐντελεστέραν γεωργικὴν ἐργασίαν, καὶ ἐν πολλοῖς σημείοις τὴν ἑαυτῶν ἐργασίαν βελτιωσάντων.

Τὸ ὀθωμανικὸν δίκαιον, ποιοῦν σαφῆ διάκρισιν τῶν διαφόρων νομικῶν συνθηκῶν τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας προκηρυχθείσης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀπολύτου κυριότητος τοῦ Κράτους, μέχρι τοῦ ἀναγνωρισθέντος δικαιώματος τῆς ἐλευθέρας ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας, ἐκανόνισε τὰ περὶ τῆς κτήσεως τῆς κυριότητος ἐπὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας, καθιερῶσαν τὸ σύστημα τῶν, ἐν εἴδει τίτλων ἰδιοκτησίας, «ταπιῶν», τὸ βραδύτερον ἐφαρμοσθὲν καὶ διὰ τὰς εἰς ἰδιώτας ἢ εἰς σωματεῖα, κτλ. παραχωρουμένας γαίας τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ τὸ σύστημα τῶν ταπιῶν, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, καλῶς ἐπινοηθὲν, δὲν ἐλειτούργησεν ἁρμοδίως, δὲν ἐτελειοποιήθη ἐπαρκῶς. Τὰ ταπιά, ἀποβλέποντα καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν κτημάτων κατ' εἶδος καλλιεργείας, ἐμβαδόν, καὶ ὅρια, δὲν ἐστηρίχθησαν ἐπὶ καταμετρήσεως τῶν γαιῶν· ἐξ ἄλλου, εἴτε ἔλειπον, εἴτε ἐλαττωματικῶς ἐτηροῦντο τὰ βιβλία ἐν οἷς, πρὸς καλὴν λειτουργίαν τοῦ συστήματος τῶν ταπιῶν, ἔπρεπε νὰ καταχωρίζωνται τὰ τῆς τού-

των ἐκδόσεως, μετατροπῆς, καταθέσεως ἐπὶ ἐνεχύρῳ κατὰ τὴν σύναψιν δανείων. Ἐξ οὗ ἐπῆλθον βαθμηδὸν μεγάλαι περιπλοκαὶ εἰς τὰ τῶν νομικῶν συνθηκῶν τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων τῆς αὐστροουγγρικῆς Διοικήσεως ἦτο ἡ τῶν ἐν λόγῳ συνθηκῶν ἐξακρίβωσις καὶ τακτοποίησις, πρὸς παροχὴν ὑπερασπίσεως εἰς τὴν ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν, ἀσφαλείας εἰς τὰς ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων συναλλαγάς, θεμελιώσεως τῆς πραγματικῆς πίστεως.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρξαμένων καταμετρήσεων τοῦ κατάστρου, ἐνηργήθη ἐν πρώτοις, ἀπὸ τοῦ 1884, ἡ διακανόνισις τῶν ἐπὶ τῶν δασῶν δικαιωμάτων, ὁ προσδιορισμὸς τῶν δημοσίων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν δασῶν, βαθμηδὸν δὲ ἐξετελέσθη βραδύτερον καὶ ἡ διὰ σταθερῶν σημάτων ὁροσήμανσις τῶν δασῶν τοῦ Δημοσίου.

Πρὸς τακτοποίησιν τῶν ταπιῶν συνεστήθη, τῷ 1883, ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ ἰδία ἐπιτροπή, καὶ διετάχθη ἡ τήρησις ἰδίων πινάκων ἐγγραφῆς τῶν ταπιῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ σύστημα τῶν ταπιῶν δὲν ἐκρίθη ἐν γένει ἐπιδεκτικὸν ἱκανῆς τελειοποιήσεως, καὶ μετὰ μελέτην τῶν διαφόρων γενομένων προτάσεων ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἐφαρμοστέον σύστημα τῆς δημοσιότητος τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων, ἀπεφασίσθη καὶ παρεσκευάσθη ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τῶν καθαυτὸ κτηματικῶν βιβλίων, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ἐν Αὐστρο-Οὐγγαρίᾳ λειτουργοῦντος· ἀπεφασίσθη δέ, κατ' ἀρχήν, ὅτι τὰ κατὰ τὸ μέχρι τοῦδε ἰσχῦον δίκαιον ὑφιστάμενα δικαιώματα κυριότητος καὶ νομῆς ἤθελε πληρέστατα σεβασθῇ τὸ νέον δίκαιον, τὸ καθιεροῦν τὰ κτηματικὰ βιβλία. Ὡς ἐκ τούτου ἀνεφύησαν πολλαὶ πρακτικαὶ δυσχέρειαι, ἃς ἔλυσεν ὁ περὶ κτηματικῶν βιβλίων νόμος τοῦ 1884 καὶ αἱ οἰκεῖαι κανονιστικαὶ διατάξεις (διάκρισις ἐν τῷ κτηματικῷ βιβλίῳ τοῦ πλήρους, ἢ μή, δικαιώματος τῆς κυριότητος, ἐγγραφὴ τοῦ ὀνόματος τῶν μορτιτῶν, κτλ.). Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1885,

Ἐπὶ τῇ αἰτιάσει ὅτι περιωρισμένη εἶναι
πομένοντος πρὸς ἐποικισμὸν καταλλήλου
δὲ ἐκ τοῦ ὅτι αἱ αἰτήσεις ἐγχωρίων οἰκογεν
ρησιν δημοσίων γαιῶν ηὔξανον κατὰ τὰ τε
δὲ ἥρμοζε νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν κατὰ
παραχωροῦνται πλέον δημόσιαι γαῖαι εἰς
Αἱ ὡς ἀνωτέρω ἐγκαταστάσεις ξένων γε
μένων ἐκ χωρῶν προωδευμένων ἐκ γεω
ἔσχεν ἀρίστην ροπὴν ἐπὶ τῶν πέριξ ἐγχω
τοῦτο ἀποδεικνύει ὁ μετὰ παρέλευσιν σχετι
νου, περὶ ἕκαστον ἐποικισμὸν ξένων γεωργῶ
ζώνης ἐγχωρίων γεωργῶν ἀπομιμηθέντων τ
ἐντελεστέραν γεωργικὴν ἐργασίαν, καὶ ἐν π
τὴν ἑαυτῶν ἐργασίαν βελτιωσάντων.

Τὸ ὀθωμανικὸν δίκαιον, ποιοῦν σαφῆ διάκρι
ρων νομικῶν συνθηκῶν τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτη
μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας προκηρυχθ
ἐδάφους ἀπολύτου κυριότητος τοῦ Κράτους, μ
γνωρισθέντος δικαιώματος τῆς ἐλευθέρας ἰδιωτ
σίας, ἐκανόνισε τὰ περὶ τῆς κτήσεως τῆς κυριότ
ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας, καθιερῶσαν τὸ σύστημα τ
τίτλων ἰδιοκτησίας, «ταπιῶν», τὸ βρ
διὰ τὰς εἰς ἰδιώτας ἢ εἰς σωματεία,
γαίας τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ τὸ σύστημα
καθ' ἑαυτὸ, καλῶς ἐπινοηθὲν, δὲν ἐλειτούρ
δὲν ἐτελειοποιήθη ἐπαρκῶς. Τὰ ταπιά, ἀποβλ
τὸν καθορισμὸν τῶν κτημάτων κατ' εἶδος καλλιερ
δόν, καὶ ὅρια, δὲν ἐστηρίχθησαν ἐπὶ καταμετρ
γαιῶν· ἐξ ἄλλου, εἴτε ἔλειπον, εἴτε ἐλαττωματι
ροῦντο τὰ βιβλία ἐν οἷς, πρὸς καλὴν λειτουργίαν τ
ματος τῶν ταπιῶν, ἔπρεπε νὰ καταχωρίζωνται τὰ

μετατροπῆς, καταθέσεως ἐπὶ ἐνεχύρῳ κ
κνείων. Ἐξ οὗ ἐπῆλθον βαθμηδὸν μεγά
τὰ τῶν νομικῶν συνθηκῶν τῆς ἰδιοκτησία
των μελημάτων τῆς αὐστροουγγρικῆς Διοικ
ν ἐν λόγῳ συνθηκῶν ἐξακρίβωσις καὶ τακτ
παροχὴν ὑπερασπίσεως εἰς τὴν ἀκίνητον ἰδι
λείας εἰς τὰς ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων συνα
σεως τῆς πραγματικῆς πίστεως.
ει τῶν ἀρξαμένων καταμετρήσεων τοῦ κα
θη ἐν πρώτοις, ἀπὸ τοῦ 1884, ἡ διακανόν
κσῶν δικαιωμάτων, ὁ προσδιορισμὸς τῶν δ
, ἰδιωτικῶν δασῶν, βαθμηδὸν δὲ ἐξετελ
εἰ ἡ διὰ σταθερῶν σημάτων ὁροσήμανσις
οσίου.
ίησιν τῶν ταπιῶν συνεστήθη, τῷ 188
πή, καὶ διετάχθη ἡ τήρησις
, ἐπειδὴ τὸ σύστ
ν ἱκαν τε
ενομ ων

Ἐπὶ τῇ αἰτιάσει ὅτι περιωρισμένη εἶναι ἡ ἔκτασις τοῦ ἐναπομένοντος πρὸς ἐποικισμὸν καταλλήλου ἐδάφους, ἐξ ἄλλου δὲ ἐκ τοῦ ὅτι αἱ αἰτήσεις ἐγχωρίων οἰκογενειῶν πρὸς παραχώρησιν δημοσίων γαιῶν ηὔξανον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, αὗται δὲ ἥρμοζε νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν κατὰ πρῶτον λόγον, δὲν παραχωροῦνται πλέον δημόσιαι γαῖαι εἰς ξένους ἐποίκους.

Αἱ ὡς ἀνωτέρω ἐγκαταστάσεις ξένων γεωργῶν, προερχομένων ἐκ χωρῶν προωδευμένων ἐκ γεωργικῆς ἀπόψεως, ἔσχεν ἀρίστην ῥοπὴν ἐπὶ τῶν πέριξ ἐγχωρίων πληθυσμῶν· τοῦτο ἀποδεικνύει ὁ μετὰ παρέλευσιν σχετικῶς ὀλίγου χρόνου, περὶ ἕκαστον ἐποικισμὸν ξένων γεωργῶν, σχηματισμὸς ζώνης ἐγχωρίων γεωργῶν ἀπομιμηθέντων τὴν τῶν ἐποίκων ἐντελεστέραν γεωργικὴν ἐργασίαν, καὶ ἐν πολλοῖς σημείοις τὴν ἑαυτῶν ἐργασίαν βελτιωσάντων.

Τὸ ὀθωμανικὸν δίκαιον, ποιοῦν σαφῆ διάκρισιν τῶν διαφόρων νομικῶν συνθηκῶν τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας προκηρυχθείσης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀπολύτου κυριότητος τοῦ Κράτους, μέχρι τοῦ ἀναγνωρισθέντος δικαιώματος τῆς ἐλευθέρας ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας, ἐκανόνισε τὰ περὶ τῆς κτήσεως τῆς κυριότητος ἐπὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας, καθιερῶσαν τὸ σύστημα τῶν, ἐν εἴδει τίτλων ἰδιοκτησίας, «ταπιῶν», τὸ βραδύτερον ἐφαρμοσθὲν καὶ διὰ τὰς εἰς ἰδιώτας ἢ εἰς σωματεῖα, κτλ. παραχωρουμένας γαίας τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ τὸ σύστημα τῶν ταπιῶν, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, καλῶς ἐπινοηθὲν, δὲν ἐλειτούργησεν ἁρμοδίως, δὲν ἐτελειοποιήθη ἐπαρκῶς. Τὰ ταπιά, ἀποβλέποντα καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν κτημάτων κατ' εἶδος καλλιεργείας, ἐμβαδόν, καὶ ὅρια, δὲν ἐστηρίχθησαν ἐπὶ καταμετρήσεως τῶν γαιῶν· ἐξ ἄλλου, εἴτε ἔλειπον, εἴτε ἐλαττωματικῶς ἐτηροῦντο τὰ βιβλία ἐν οἷς, πρὸς καλὴν λειτουργίαν τοῦ συστήματος τῶν ταπιῶν, ἔπρεπε νὰ καταχωρίζωνται τὰ τῆς τού-

των ἐκδόσεως, μετατροπῆς, καταθέσεως ἐπὶ ἐνεχύρῳ κατὰ τὴν σύναψιν δανείων. Ἐξ οὗ ἐπῆλθον βαθμηδὸν μεγάλαι περιπλοκαὶ εἰς τὰ τῶν νομικῶν συνθηκῶν τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων τῆς αὐστροουγγρικῆς Διοικήσεως ἦτο ἡ τῶν ἐν λόγῳ συνθηκῶν ἐξακρίβωσις καὶ τακτοποίησις, πρὸς παροχὴν ὑπερασπίσεως εἰς τὴν ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν, ἀσφαλείας εἰς τὰς ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων συναλλαγάς, θεμελιώσεως τῆς πραγματικῆς πίστεως.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρξαμένων καταμετρήσεων τοῦ κατάστρου, ἐνηργήθη ἐν πρώτοις, ἀπὸ τοῦ 1884, ἡ διακανόνισις τῶν ἐπὶ τῶν δασῶν δικαιωμάτων, ὁ προσδιορισμὸς τῶν δημοσίων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν δασῶν, βαθμηδὸν δὲ ἐξετελέσθη βραδύτερον καὶ ἡ διὰ σταθερῶν σημάτων ὁροσήμανσις τῶν δασῶν τοῦ Δημοσίου.

Πρὸς τακτοποίησιν τῶν ταπιῶν συνεστήθη, τῷ 1883, ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ ἰδία ἐπιτροπή, καὶ διετάχθη ἡ τήρησις ἰδίων πινάκων ἐγγραφῆς τῶν ταπιῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ σύστημα τῶν ταπιῶν δὲν ἐκρίθη ἐν γένει ἐπιδεκτικὸν ἱκανῆς τελειοποιήσεως, καὶ μετὰ μελέτην τῶν διαφόρων γενομένων προτάσεων ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἐφαρμοστέον σύστημα τῆς δημοσιότητος τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων, ἀπεφασίσθη καὶ παρεσκευάσθη ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τῶν καθαυτὸ κτηματικῶν βιβλίων, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ἐν Αὐστρο-Οὐγγαρίᾳ λειτουργοῦντος· ἀπεφασίσθη δέ, κατ' ἀρχήν, ὅτι τὰ κατὰ τὸ μέχρι τοῦδε ἰσχῦον δίκαιον ὑφιστάμενα δικαιώματα κυριότητος καὶ νομῆς ἤθελε πληρέστατα σεβασθῇ τὸ νέον δίκαιον, τὸ καθιεροῦν τὰ κτηματικὰ βιβλία. Ὡς ἐκ τούτου ἀνεφύησαν πολλαὶ πρακτικαὶ δυσχέρειαι, ἃς ἔλυσεν ὁ περὶ κτηματικῶν βιβλίων νόμος τοῦ 1884 καὶ αἱ οἰκεῖαι κανονιστικαὶ διατάξεις (διάκρισις ἐν τῷ κτηματικῷ βιβλίῳ τοῦ πλήρους, ἢ μή, δικαιώματος τῆς κυριότητος, ἐγγραφὴ τοῦ ὀνόματος τῶν μορτιτῶν, κτλ.). Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1885,

ἤρξατο — ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χάρτου τοῦ κατάστρου — ἡ σύνταξις τῶν κτηματικῶν βιβλίων, καὶ δὴ ἐνεργουμένη ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς, ὧν τὴν σειρὰν ὑπεδείκνυον αἱ ἐν αὐταῖς μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπείγουσαι ἀνάγκαι τῶν ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων συναλλαγῶν, καὶ ἐν γένει τῆς ὁριστικῆς διακανονίσεως τῶν τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας. Ἡ σύνταξις τῶν κτηματικῶν βιβλίων ἐπερατώθη, ἐν ἔτει 1906, ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ, ἐξαιρέσει τινῶν ἐπαρχιῶν ἔνθα ἀκριβῶς κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐνηργεῖτο αὕτη· ἡ ὁλικὴ δὲ δαπάνη πρὸς σύνταξιν τῶν κτηματικῶν βιβλίων ἀνῆλθεν εἰς 2,9 ἑκατομμύρια κορωνῶν.

Ἡ διακανόνισις τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν δασῶν, καὶ ἡ σύνταξις τῶν κτηματικῶν βιβλίων δὲν εὗρον ἀντίστασιν παρὰ ταῖς ἐνδιαφερομέναις τάξεσι τῶν πολιτῶν, παρ᾽ ὅλην τὴν προσκόλλησιν τούτων εἰς τὰ παλαιὰ ἔθιμα καὶ τὴν δυσπιστίαν αὐτῶν ἀπέναντι πάσης ξένης ἰδέας, ἀπέναντι πάσης καινοτομίας. Τοὐναντίον, οἱ ἐνδιαφερόμενοι, ὀρθῶς καὶ ταχέως ἀντιληφθέντες τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐν λόγῳ μέτρων, διηυκόλυναν τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν, ταύτην, ἔν τισι περιπτώσεσιν, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐξαιτούμενοι. Κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ὅλως ἐν πρώτοις, ἐπεδείχθη ἱκανὴ δυσπιστία, ἐνίοτε δὲ γαιοκτήμονές τινες ἠρνήθησαν τὴν ἐπίδοσιν τῶν ταπιῶν εἰς τοὺς ἐντεταλμένους τὰ τῆς συντάξεως τῶν βιβλίων· ἀλλὰ συντόμως μετὰ τήν, ἀνὰ περιοχάς, ἔναρξιν τῆς τῶν βιβλίων λειτουργίας, ἐξέλιπε πᾶσα ἐναντίον αὐτῶν δυσπιστία, οἱ δὲ πάσης τάξεως ἐνδιαφερόμενοι ἄριστα κατενόησαν τὰ δι᾽ αὐτοὺς πάντας ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων προκύπτοντα πλεονεκτήματα.

Μεγάλη ἰδιοκτησία, κατὰ τὴν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ περὶ ταύτης ἔννοιαν, δὲν ὑπῆρχεν ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ. Οἱ τοῦρκοι κατακτηταί, καὶ ἐν γένει οἱ καθ᾽ οἱονδήποτε τρόπον γενόμενοι μεγαλοκτηματίαι, καὶ ἐλευθέρως τὰ ἑαυτῶν κτήματα διαθέτοντες, μὴ ἀσχολούμενοι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἰς τὴν

γεωργίαν, τὴν καλλιέργειαν τῶν ἑαυτῶν γαιῶν παρεχώρουν εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν ἑαυτῶν κτημάτων ἤδη ἐγκατεστημένους γεωργοὺς ἢ εἰς τοὺς νεωστὶ ἐγκαθισταμένους ἐκ τῶν πολέμων ἀκολούθους αὐτῶν, ἀπέναντι τῆς ὑπὸ τούτων καταβολῆς μέρους τῶν παραγομένων προϊόντων, ἤτοι γεωμόρου, ἀνερχομένου εἰς τὸ $^1/_2$ ἕως τὸ $^1/_5$, συνήθως δὲ τὸ $^1/_3$ τῆς ἐτησίας παραγωγῆς. Ἐξ οὗ ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία ὑποδιῃρεῖτο εἰς πολλάς, μικρᾶς ἢ μέσης ἐκτάσεως γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς χεῖρας χωρικῶν ἐπιμόρτων καλλιεργητῶν. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων μικρῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ηὔξανε, συνεπείᾳ τῆς μεταξὺ τῶν μωαμεθανῶν χωρικῶν κληρονομικῆς ὑποδιαιρέσεως τῶν γαιῶν.

Τῇ ἐπιδράσει τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν, οἱ πλεῖστοι τῶν ὡς ἀνωτέρω μεγαλοκτηματιῶν καὶ τῶν μὴ εἰς καταβολὴν γεωμόρου ὑποκειμένων ἐλευθέρων χωρικῶν, ἦσαν μωαμεθανοί, ἐνῷ οἱ πλεῖστοι ἐπίμορτοι καλλιεργηταὶ ἦσαν χριστιανοί· πολλοὶ τούτων συνεπείᾳ ἐπιτυχοῦς ἐργασίας διαθέτοντες ἱκανὰ χρηματικὰ μέσα, ἐπεζήτουν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῆς ὑφισταμένης ἐξαρτήσεως αὐτῶν παρὰ τῶν ἰδιοκτητῶν, τῆς συνεπαγούσης τὴν καταβολὴν γεωμόρου. Αἱ τοῦ ἔτους 1857 περὶ ἐπιμόρτων καλλιεργητῶν διατάξεις τῆς Πύλης, εἶχον ἐφαρμοσθῇ πλημμελεῖ τῷ τρόπῳ· ἐπὶ τῇ βάσει ἐκείνων ἡ αὐστροουγγρικὴ Διοίκησις ἐν πρώτοις ἐκανόνισε τὰ ἀμοιβαῖα δικαιώματα καὶ τὰς ἀμοιβαίας ὑποχρεώσεις μεταξὺ ἰδιοκτητῶν καὶ ἐπιμόρτων καλλιεργητῶν, ἀλλ' εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς χώρας ὑπὸ διάφορον μορφὴν ἀνεφύοντο ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐπιμόρτους καλλιεργητὰς νομικὰ ζητήματα συνεπάγοντα σοβαρὰς περιπλοκάς. Μετὰ τὴν μελέτην διαφόρων πρὸς λύσιν τοῦ ἐν λόγῳ ἀγροτικοῦ ζητήματος ὑποβληθεισῶν προτάσεων ἡ Διοίκησις ἀποφεύγουσα λύσιν δυναμένην νὰ προκαλέσῃ σφοδρὰς συγκρούσεις μεταξὺ ἀντιθέτων συμφερόντων καὶ ἀπαιτοῦσαν, διὰ τὴν ἐξαγορὰν τοῦ ἐκ τοῦ

γεωμόρου βάρους, ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους, συνεπάγουσαν τὴν σύναψιν μεγάλου δανείου καὶ τὴν ἐπιβολὴν προσθέτων φόρων, ἀπεφάσισεν ἵνα ὑποβοηθήσῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐπιμόρτων καλλιεργητῶν διευκολύνουσα τὴν σύναψιν ὑποθηκικῶν δανείων εἰς ἐκείνους ἐξ αὐτῶν οἵτινες, τῇ συναινέσει τοῦ ἰδιοκτήτου, ἔστεργον νὰ ἐξαγοράσωσι τὰς οἰκείας γαίας, γενόμενοι ἐλεύθεροι τούτων ἰδιοκτῆται, ἐλεύθεροι χωρικοί. Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1879-1904 ἐξηγοράσθησαν 20,193 ἐγκαταστάσεις ἐπιμόρτων καλλιεργητῶν, διὰ κεφαλαίου ἐξαγορᾶς ἐκ περίπου 13 ἑκατομμυρίων κορωνῶν.

Τὰ «βακούφια», ἀναπαλλοτρίωτα κτήματα ἱδρυμάτων δημοσίων ἢ θρησκευτικῶν, ἐκαλλιεργοῦντο συνήθως ἀπέναντι μισθώματος, καταβαλλομένου εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα ὑπὸ ἐπιμόρτων καλλιεργητῶν ἢ ἐνοικιαστῶν.

Ἐκ τῶν ἐν ἔτει 1895 περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων 221,581 οἰκογενειαρχῶν, ἦσαν μεγαλοκτηματίαι 2,6 %, ἐλεύθεροι χωρικοὶ 39,2 %, ἐπίμορτοι καλλιεργηταὶ 40,2 %, ἐλεύθεροι χωρικοὶ καὶ συνάμα ἐπίμορτοι καλλιεργηταὶ 10,2% καὶ ἐπὶ ἡμερομισθίῳ γεωργικοὶ ἐργάται 7,8 %. Ἐν τῇ δεκαετίᾳ 1885-1895 ἐπῆλθεν αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν, ἀνάλογος δὲ μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιμόρτων καλλιεργητῶν, κατὰ 12,8 %· ὅθεν 1,3 %, ἦτο ἡ ἀναλογία τῆς κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίας μετατροπῆς τῶν ἐπιμόρτων καλλιεργητῶν εἰς ἐλευθέρους χωρικούς. Ὁ, κατὰ σχετικὸν λόγον, μικρὸς ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν ἐργατῶν ἐξηγεῖται, σχεδὸν πάντων τῶν γεωργῶν βοηθουμένων ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτῶν.

Τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς αὐστροουγγρικῆς Διοικήσεως ληφθὲν μέτρον, τὸ ἰδίαν σημασίαν ἐνέχον ἐν τῇ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνῃ, ἦτο ἡ ἐν ἔτει 1880 ἀρξαμένη καὶ ἐν ἔτει 1885 περατωθεῖσα κατάρτισις τοῦ χάρτου τοῦ κατάστρου. Τὸ

κατάστρον ἀπέβλεψε μὲν κυρίως εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐγγείου φόρου ἐπὶ τῆς καθαρᾶς προσόδου, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ φόρου τῆς δεκάτης· ἀλλ' εἰς ταύτην δὲν ἐχρησίμευσεν, ἐνῷ ἐξ ἄλλου ὁ χάρτης τοῦ κατάστρου ἐχρησίμευσεν, ὅπως ὅπως, μετὰ οἰκείαν, ἀπαραίτητον δέ, ἀναθεώρησιν καὶ ἀναδιόρθωσιν αὐτοῦ διὰ τὴν σύνταξιν τῶν κτηματικῶν βιβλίων, πρὸς δὲ καὶ διηυκόλυνε τὴν λύσιν ἀγροτικῶν ζητημάτων καὶ τὴν ἐφαρμογὴν παντοίων εἰς τὴν ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν ἀναγομένων μέτρων.

Ὁ χάρτης τοῦ κατάστρου στηριχθεὶς ἐπὶ τοῦ τριγωνισμοῦ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1879 ἐκτελεσθέντος πρὸς κατάρτισιν τοῦ νέου τοπογραφικοῦ χάρτου, κατηρτίσθη διὰ τῆς μετροτραπέζης καὶ βηματομετρήσεως.

Σήμανσις τῶν ὁρίων ἐγένετο μόνον ὅλως προσωρινὴ διὰ πασσαλίσκων, προωρισμένη ἁπλῶς εἰς τὸ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειξις τῶν ὁρίων κατὰ τὰς πρὸς κατάρτισιν τοῦ χάρτου ἐπὶ τοῦ πεδίου ἐργασίας.

Ἡ πρὸς κατάρτισιν τοῦ χάρτου (παρεκτὸς τοῦ τριγωνισμοῦ) δαπάνη ἀνῆλθεν εἰς ἄνω τῶν 4, ἀπῃτήθη δὲ προσέτι ἄνω τοῦ 1 ἑκατομμυρίου κορωνῶν, πρὸς ἀναδιόρθωσιν τοῦ χάρτου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτοῦ διὰ τὴν σύνταξιν τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Μεταξὺ τῶν προβλημάτων ὧν ἡ λύσις πρώτιστα ἐπησχόλησε τὴν αὐστροουγγρικὴν Διοίκησιν, ἦτο καὶ τὸ δυσχερέστατον πρόβλημα τῆς ἁρμοδίας ἐξυπηρετήσεως τῶν πιστωτικῶν ἀναγκῶν τῶν γεωργῶν. Οἱ γεωργοί, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἔχρῃζον ἀεὶ περισσοτέρων χρημάτων διὰ τὰς προσωπικὰς αὐτῶν ἀνάγκας, διὰ τὴν καταβολὴν τῆς ἀπὸ φόρου εἰς εἶδος, εἰς φόρον εἰς χρῆμα μετατραπείσης δεκάτης, διὰ τὴν τελειοποίησιν τῆς γεωργικῆς τεχνικῆς ἐργασίας, εἰς ἣν ἀκριβῶς ἐσκόπουν νὰ τρέψωσι τοὺς γεωργοὺς τὰ ὑπὸ τῆς

Διοικήσεως ὑπὲρ τῆς γεωργίας λαμβανόμενα μέτρα. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐλλείψει ἄλλης ἐξυπηρετήσεως τῶν πιστωτικῶν ἀναγκῶν ὁ χωρικὸς ἐδανείζετο συνήθως παρὰ τοῦ πλησιέστερον ἐγκατεστημένου ἐμπόρου, τοῦ συχνάκις τὸν χωρικὸν τοκογλυφικῶς ἐκμεταλλευομένου.

Πρὸ πάσης διὰ τοῦ νόμου καταπολεμήσεως τῆς ὑπὸ τῶν τοκογλύφων ἐκμεταλλεύσεως τῶν γεωργῶν ἐκρίθη ἐπάναγκες — ἵνα οὗτοι μὴ ὦσι τοῦ λοιποῦ ἠναγκασμένοι νὰ προστρέχωσιν εἰς τοὺς τοκογλύφους — νὰ διευκολυνθῇ εἰς τοὺς γεωργοὺς ἡ σύναψις δανείων ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους καὶ ἐκ πηγῆς εὐκόλως προσιτῆς αὐτοῖς. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἱδρύθησαν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις, ἐν μέρει διὰ χρημάτων τοῦ Δημοσίου καὶ ἐν μέρει δι' οἰκειοθελῶν εἰσφορῶν τῶν ἐπαρχιῶν, εἰδικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα, διευθυνόμενα δωρεὰν ὑπὸ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, παρέχοντα, ἀποκλειστικῶς μόνον εἰς γεωργούς, εἰς χωρικούς, ἐπὶ μικρῷ τόκῳ, δάνεια ἐπὶ προσωπικῇ πίστει, ὑπεγγύως, εἰς χρῆμα, ἢ τυχόν, καὶ εἰς εἶδος (σιτηρὰ πρὸς σποράν), βραχυπρόθεσμα (ἐξοφλητέα μετὰ τὴν προσεχῆ συγκομιδήν), ἐλεύθερα ἐξόδων χαρτοσήμου, προμηθείας, κτλ., δάνεια χρησιμοποιούμενα πρὸς ἀνάγκας διατροφῆς, ἐξόφλησιν τοκογλυφικῶν δανείων, ἀγορὰν σπόρου ἢ ὑλικῶν πρὸς θρέψιν τῶν ζῴων, ἀγορὰν ἐργατικῶν κτηνῶν ἢ γεωργικῶν ἐργαλείων, καὶ ἐν γένει διὰ γεωργικὰς ἀνάγκας. Τοιαῦτα ταμεῖα ὑφίστανται ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1896 ἐνισχύθησαν ταῦτα ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ὑπὸ τῆς «Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης» παρεχομένης αὐτοῖς πιστώσεως, ἥτις δι' ἕκαστον ταμεῖον ἀνέρχεται μέχρι ποσοῦ ἴσου πρὸς τὸ τοῦ ταμείου κεφάλαιον. Ἀλλ' εἰς περιόδους γενικῆς οἰκονομικῆς δυσχερείας, ὡς λ. χ. κατὰ τὰ ἔτη 1902 καὶ 1903, τὰ ἐν λόγῳ ταμεῖα ἀπέβησαν ἀνεπαρκῆ. Ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1905 νέα ὀργάνωσις τῶν ταμείων

ἀπέβλεψεν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς πίστεως αὐτῶν, συνάμα δὲ καὶ εἰς ἐπέκτασιν τῆς αὐτῶν ἐπενεργείας· σπουδαιοτάτη εἶνε ἡ διάταξις, ἧς συνεπείᾳ τὴν κάλυψιν ἐνδεχομένων ζημιῶν τῶν ταμείων, προκυπτουσῶν ἐκ καθυστερούσης ἀποδόσεως δανείων, ἀναδέχονται, ἀλληλεγγύως, πάντες οἱ τὸν φόρον τῆς δεκάτης καταβάλλοντες φορολογούμενοι τῆς οἰκείας ἐπαρχίας.

Ἡ περιουσία ὅλων ὁμοῦ τῶν ταμείων, ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1901-1905, ἀνήρχετο εἰς περίπου 3,1 ἕως 3,7 ἑκατομμύρια κορωνῶν. Ἐν ἔτει 1905 πάντα ὁμοῦ τὰ ταμεῖα παρέσχον δάνεια ἀνελθόντα ἐν συνόλῳ εἰς 3,2 ἑκατομμύρια κορωνῶν, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἐξοφλήθησαν ὑπὸ τῶν ὀφειλετῶν 2,9 ἑκατομμύρια κορωνῶν. Ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1898-1905 ἠγοράσθη ὑπὸ τῶν ταμείων καὶ διενεμήθη εἰς τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμούς, ὑπὸ τύπον δανείων εἰς εἶδος, ποσότης σιτηρῶν ἀξίας 8,4 ἑκατομμυρίων κορωνῶν.

Εἰς μικράς, κατὰ περιοχὰς περιωρισμένας, κρίσεις συνήθως ἐπήρκεσεν ἡ ἀρωγὴ τῶν ὑπὸ τῶν ὡς ἀνωτέρω ταμείων παρεχομένων δανείων, ἄνευ ἀνάγκης ἰδίας ἀρωγῆς ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου. Ἀλλ' ἐν ἐκτάκτοις περιπτώσεσιν, ὡς λ.χ. συνεπείᾳ τῆς κακῆς ἐσοδείας τοῦ ἔτους 1902, ἐπεβλήθη πρὸς τούτοις καὶ ἡ διανομή, ἀνεπιστρεπτί, χρηματικῶν βοηθημάτων ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου (73,000 κορωνῶν), ἢ ἡ ἀνέγερσις προσωρινῶν οἰκοδομῶν (δαπάνῃ 300,000 κορωνῶν), ὡς λ. χ. εἰς περιπτώσεις μεγάλων πυρκαϊῶν.

Ἐν πρώτοις, προσωρινῶς δέ, ἐνηργήθη διακανόνισις τῶν ταπιῶν, τῶν ὡς ἐνέχυρον διδομένων πρὸς στήριξιν τῆς πραγματικῆς πίστεως· κατ' ἀποτελεσματικὸν δὲ τρόπον, ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων ἐγέννησε τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἐξυπηρέτησιν ἀπέβλεψαν τὰ ἑξῆς μέτρα.

Δυνάμει εἰδικῆς συμβάσεως μεταξὺ τῆς Διοικήσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, καὶ τῆς βιενναίας Τραπέζης

«Unionbank», αὕτη συνέστησεν, ἐν ἔτει 1883, ὑποκατάστημα ἐν Σεραγέβῳ, προορισθὲν μεταξὺ ἄλλων, καὶ εἰς τὴν ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους, παροχὴν δανείων ἐπὶ ὑποθήκῃ, καταχωριστέᾳ ἐν τοῖς καταρτιζομένοις προσωρινοῖς φύλλοις τοῦ κτηματικοῦ βιβλίου. Ὁ κλάδος οὗτος τῶν ἐργασιῶν τῆς μνησθείσης Τραπέζης δὲν ἀνεπτύχθη, ὡς φαίνεται, ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν πιστωτικῶν ἀναγκῶν· ἐξ οὗ ἡ Διοίκησις ἐτράπη εἰς ἄλλα ὀργανωτικὰ μέτρα.

Τὸ ἐν ἔτει 1886 ἱδρυθὲν ταμεῖον τῶν συντάξεων τῶν ὑπαλλήλων ἠσχολήθη καὶ εἰς πράξεις δανειστικὰς ἐπὶ ὑποθήκῃ· ἡ κατάρτισις τῶν κτηματικῶν βιβλίων προώδευε κατ' ἐξακολούθησιν· ὡς ἐκ τῆς σημαντικῆς ἀναπτύξεως τῶν ὑποθηκικῶν πράξεων τοῦ μνησθέντος ταμείου, τὸ τῶν ὑποθηκικῶν δανείων τμῆμα αὐτοῦ ἀπεσπάσθη τῆς Διευθύνσεως τοῦ ταμείου, ἀνασυσταθὲν διὰ τῶν χρηματικῶν μέσων αὐτοῦ τοῦ ταμείου, ὡς αὐτοτελὲς κατάστημα ὑποθηκικῆς πίστεως (bosnisch-hercegowinische Hypothekarcredit-Anstalt). Ἡ ὑποθηκικὴ αὕτη Τράπεζα ἤρχισε λειτουργοῦσα ὑπὸ κυβερνητικὴν ἐπίβλεψιν, ἐν ἔτει 1889, ἐδόθησαν δὲ αὐτῇ διάφορα προνόμια, ἐν οἷς καὶ τὸ τῆς ἐκδόσεως ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν. Τὸ κατάστημα παρεῖχε καὶ εἰς τοὺς ἐπιμόρτους καλλιεργητάς, δάνεια χρησιμοποιούμενα πρὸς ἐξαγορὰν τῶν ὑπ' αὐτῶν καλλιεργουμένων γαιῶν. Ὡς ἐκ τῶν ἀεὶ μᾶλλον ἀναπτυσσομένων ἐργασιῶν τοῦ καταστήματος, ἀνεπαρκῆ πλέον ἀπέβησαν τὰ κεφάλαια, ἃ διέθετε τοῦτο.

Ἐξ οὗ, τὰς ἐργασίας αὐτοῦ ἀνεδέχθη ἡ ἐν Σεραγέβῳ νεοσυσταθεῖσα Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης (priv. Landesbank für Bosnien und die Hercegowina), εἰς ἣν παρεχωρήθη, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὸ προνόμιον τῆς ἐκδόσεως ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν.

Κατὰ τὰς ἐξακριβώσεις τῆς ὑπηρεσίας τῶν κτηματικῶν

βιβλίων ἐνεγράφησαν ἐν ἔτει 1894, 6974 νεοσυσταθεῖσαι ὑποθῆκαι, ἀξίας 6,7, ἐν ἔτει δὲ 1904 7412 ὑποθῆκαι ἀξίας 8,9 ἑκατομμυρίων κορωνῶν. Ἐξαιρέσει τῶν ἐτῶν 1901 καὶ 1902, ὁπότε αἱ ἐγγραφεῖσαι νέαι ὑποθῆκαι ὑπερέβησαν τὰ 15 ἑκατομμύρια κορωνῶν κατ' ἔτος (αὔξησις ἐπεξηγουμένη ἰδίᾳ ὡς ἐκ τῶν πολλῶν νεοσυστάτων βιομηχανικῶν καταστημάτων), καὶ τοῦ ἔτους 1897, καθ' ὃ ὑπερέβησαν αὗται τὰ 10 ἑκατομμύρια κορωνῶν, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1895 μέχρι τοῦ 1904, τὰ κατ' ἔτος συνιστώμενα νέα ὑποθηκικὰ δάνεια δὲν ἐπιδεικνύουσι μεγάλας κυμάνσεις.

Τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν ἐξυπηρέτησαν, ἐν ἔτει 1904, κυρίως, ἡ Landesbank, διὰ περίπου 2,6, ἄλλα πιστωτικὰ καταστήματα τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης διὰ 0,6, πιστωτικὰ καταστήματα ἑδρεύοντα ἐκτὸς τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης διὰ 1,3, κεφάλαια καταθέσεων ὑπὲρ ἀνηλίκων, κτλ. διὰ 0,2, τὸ Δημόσιον διὰ 1,1, ἔμποροι διὰ 1,7, ἄλλοι ἰδιῶται διὰ 1,1 ἑκατομμύρια κορωνῶν.

Ἡ νέα δι' ὑποθηκῶν ἐπιβάρυνσις τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, ἐν τῷ συνόλῳ τῆς περιόδου τῶν ἐτῶν 1894 - 1904, ἀνῆλθεν εἰς ἄνω τῶν 106 ἑκατομμυρίων κορωνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄνω τῶν 35 ἐπὶ ἐλευθέρων χωρικῶν κτημάτων, ἄνω δὲ τῶν 32 ἐπὶ οἰκιῶν.

Ἡ, τῇ ἀφαιρέσει τῶν ἀποσβεσθεισῶν ὑποθηκῶν, αὔξησις τοῦ ἐξ ὑποθηκῶν βάρους, ἀνῆλθεν ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1894 - 1904 εἰς περίπου 58,7 ἑκατομμύρια κορωνῶν· ἐκ τούτων δὲ ἀναλογοῦσιν 7,2 ἐπὶ κτημάτων καλλιεργουμένων ὑπὸ μορτιτῶν, 18,3 ἐπὶ ἐλευθέρων χωρικῶν κτημάτων, 18,4 ἐπὶ οἰκιῶν, 6,0 ἐπὶ βιομηχανικῶν καταστημάτων, 8,7 ἐπὶ ἄλλων διαφόρων ἀκινήτων.

Ἡ ὁλικὴ δι' ὑποθηκῶν ἐπιβάρυνσις τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας ἀνήρχετο, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1904, εἰς 77,4 ἑκατομμύρια κορωνῶν· (ἀπέναντι 18,7 ἑκατομμυρίων κατὰ τὰ τέλη

τοῦ 1893· εἰς ταῦτα προσετέθη ἡ ἀνωτέρω μνησθεῖσα αὔξησις ἐκ 58,7 ἑκατομμυρίων ἐκ τῆς περιόδου τῶν ἐτῶν 1894-1904). Τῆς ὁλικῆς δὲ ἀξίας τῆς ἰδιωτικῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας ἐκτιμωμένης εἰς περίπου 438 ἑκατομμύρια κορωνῶν, ὑπολογίζεται ὅτι ἐπ' αὐτῆς ἀναλογεῖ ὑποθηκικὴ ἐπιβάρυνσις ἐκ περίπου 18 %.

Ἅμα ἱκανῶς προέβη ἡ καταμέτρησις τῶν γαιῶν, ἐγένετο, ἐν ἔτει 1881, ἔναρξις τῆς τῶν γαιῶν καὶ τῶν δασῶν ἀποτιμήσεως, αὕτη δὲ ἐπερατώθη ἐν ἔτει 1886.

Ὁ ἐκ προγενεστέρων χρόνων ὑφιστάμενος φόρος τῆς δεκάτης ἐν πρώτοις μὲν εἰς εἶδος, νῦν δὲ εἰς χρῆμα καταβαλλόμενος (ἐπιτροπὴ ἐξακριβοῦσα τὸ ποσὸν τοῦ συγκομιζομένου καρποῦ καὶ τὰς ἑκάστοτε ἀγοραίας τιμὰς τῶν προϊόντων), εἶνε καὶ νῦν ὁ κύριος δημόσιος ἔγγειος φόρος, εἰς ὃν ὑποβάλλονται πάντα τὰ προϊόντα τῆς γῆς, καὶ τὸ μέλι, ἐξαιροῦνται δὲ αὐτοῦ ἡ ξυλεία, οἱ ἄνθρακες, τὰ λαχανικά, καὶ ἄλλα τινά.

Πρὸς δὲ ἐπιβαρύνουσι τὴν γεωργίαν δημόσιος φόρος ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν καὶ τῶν οἰκοδομῶν, καὶ φόρος ἐπὶ τῶν προβάτων, αἰγῶν, χοίρων, καὶ ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρέωσις τῶν ἀρρένων χωρικῶν πρὸς παροχὴν ἐργασίας δι'ἔργα ὁδοποιΐας.

Αἱ κύριαι εἰσπράξεις τῶν δήμων δὲν πηγάζουσιν ἐκ προσθέτων ποσοστῶν ἐπὶ τῶν δημοσίων ἀμέσων φόρων, ἀλλὰ κυρίως ἐκ παντοειδῶν δημοτικῶν ἐμμέσων φόρων καὶ τελῶν. Οἱ ἀγροτικοὶ δῆμοι δὲν ἔχουσι κἂν τακτικὰς εἰσπράξεις· διετηρήθη ἡ ὀργάνωσις αὐτῶν ἡ ἀρχέγονος καὶ πατριαρχική, συνήθως δὲ τὰ οἰκήματα τῶν χωρικῶν κεῖνται, οὐχὶ τὸ ἓν πλησίον τοῦ ἄλλου, σχηματίζοντα ἴδιον χωρίον, ἀλλ' ἕκαστον ἐν μέσῳ τοῦ οἰκείου ἀγροτικοῦ κτήματος, ἐξ οὗ οἱ ἀγροτικοὶ δῆμοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀριθμόν τινα χωριστὰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μακράν, ἀλλήλων κειμένων χωρικῶν

ἐπαύλεων. Μόνον εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ μεγαλείτερα κέντρα τὰ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως ὑπέστησαν προσήκουσαν ἀναδιοργάνωσιν.

Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1878, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὑπὸ τῶν αὐστροουγγρικῶν στρατευμάτων κατοχῆς τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης ἤρξατο ἡ διόρθωσις τῶν ὑφισταμένων καὶ ἡ κατασκευὴ νέων μέσων συγκοινωνίας. Ὑφίσταντο ἐν ἔτει 1878 909 χιλιόμετρα ἁμαξιτῶν ὁδῶν καὶ 102 χιλιόμετρα ἐκτὸς χρήσεως τεθέντων σιδηροδρόμων.

Ἐν ἔτει 1905 ὑφίσταντο 2030 χιλιόμετρα ὁδῶν πρώτης τάξεως, 2164 χιλιόμετρα ἐπαρχιακῶν ὁδῶν, καὶ 2796 χιλιόμετρα δευτερευόντων δρόμων, πρὸς συντήρησιν τῶν ὁποίων ἀπῃτεῖτο ἐτησία δαπάνη ἐκ περίπου 1,8 ἑκατομμυρίων κορωνῶν (ἀπέναντι 370,000 κορωνῶν, αἵτινες ἐδαπανήθησαν ἐν ἔτει 1882 πρὸς συντήρησιν πασῶν τῶν ὁδῶν).

Τὸ σιδηροδρομικὸν δίκτυον τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1905, ἠρίθμει 112 χιλιόμετρα κυρίων γραμμῶν καὶ 1233 χιλιόμετρα δευτερευουσῶν γραμμῶν· ἐν ἔτει δὲ 1906 ἔδει νὰ ᾖ περατωμένη ἡ κατασκευὴ ἑτέρων 166 χιλιομέτρων σιδηροδρόμων τοῦ Κράτους.

Ἐν διαφόροις περιοχαῖς ἐξετελέσθησαν ἔργα ὑδραυλικὰ καὶ ἄλλα, πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἐδάφους, διὰ τὰ ὁποῖα ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1882-1905 ἐδαπανήθησαν ἄνω τῶν 2,2 ἑκατομμυρίων κορωνῶν· πρὸς δὲ διὰ διευθέτησιν ποταμῶν, ἔργα προστασίας κατὰ πλημμύρας, κτλ. ἐδαπανήθησαν περὶ τὰ 4, πρὸς ὕδρευσιν τῶν πόλεων Σεραγέβου καὶ Μόσταρ περὶ τὰ 2 ἑκατομμύρια κορωνῶν, κτλ.

Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν οἰκοδομῶν τῶν γεωργικῶν σταθμῶν, τῶν σχολείων ὀπωροκομίας καὶ ἀμπελουργίας, τοῦ ἱπποφορβείου, τῶν σταύλων δι' ἐπιβήτορας ταύρους καὶ ἵππους, κτλ., τὸ Δημόσιον ἐδαπάνησεν ἐν τῇ περιόδῳ τῶν

ἐτῶν 1886-1903 884,000 κορωνῶν· διὰ δὲ τὰ ἀνεγερθέντα 120 δασοφυλακεῖα, ἑτέρας 415,000 κορωνῶν.

Πρὸς ἐκτέλεσιν μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων, ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἐν ἔτει 1880, σταθμοὶ πρώτης μὲν τάξεως οὐδείς, 3 δευτέρας καὶ 1 τρίτης, ἐν ἔτει δὲ 1903, 4 σταθμοὶ πρώτης, 3 δευτέρας καὶ 89 τρίτης τάξεως. Ἡ ἐπεξεργασία τῶν παρατηρήσεων ἐνεργεῖται ἐν τῷ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1896 ἱδρυθέντι «μετεωρολογικῷ γραφείῳ». Αἱ δαπάναι διὰ τὴν μετεωρολογικὴν ὑπηρεσίαν ἐπιβαρύνουσι τὸ Δημόσιον, εἶχον δὲ ἐπὶ τούτῳ προϋπολογισθῇ διὰ τὸ ἔτος 1906, 27,000 κορωνῶν.

Τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας παρημπόδισαν ἐπὶ σειρὰν αἰώνων πολλαπλᾶ ἐπιδρῶντα αἴτια· πλημμελὲς δὲ σύστημα γεωργικῆς ἐργασίας ἐρριζώθη παρὰ τοῖς γεωργικοῖς πληθυσμοῖς· ἡ χώρα ἦτο μεμονωμένη ἀπέναντι τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἔλειπον δὲ καὶ μέσα ἐσωτερικῆς συγκοινωνίας· ὡς ἐκ τοῦ ὅτι τὰ κτήνη δὲν ὑπέκειντο εἰς φόρον, ἐνῷ τὰ ἐκ τῆς γῆς προϊόντα ἐπεβαρύνοντο διὰ τοῦ δημοσίου φόρου τῆς δεκάτης, πρὸς δὲ οἱ ἐπίμορτοι καλλιεργηταὶ κατέβαλλον καὶ γεωμόρον εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας τῆς γῆς, ἡ κτηνοτροφία προετιμᾶτο ἐν γένει τῆς καλλιεργείας τῶν ἀγρῶν, συνεπήγαγε δὲ τοῦτο αὔξησιν τῆς καλλιεργείας ζῳοτροφικῶν φυτῶν· πρὸς δὲ προετιμᾶτο ἡ κτηνοτροφία καὶ ὡς ἐκ τῆς ἥττονος ἐργασίας, ἣν αὕτη ἀπαιτεῖ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ κοπιῶδες τῆς τῶν ἀγρῶν καλλιεργείας, καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὅτι, ἐν παλαιοτέροις χρόνοις, ἐλλείψει δημοσίας ἀσφαλείας, ἐν στιγμαῖς κινδύνων, οἱ κάτοχοι κτηνῶν, λαμβάνοντες ταῦτα μεθ' ἑαυτῶν, ἔκρυπτον αὐτὰ εἰς τὰ δάση, κτλ. Ἀλλὰ καὶ ἐν γένει δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῇ δεόντως ἡ ἀναγνώρισις τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ προσήκοντος συνδυασμοῦ τῆς καλλιεργείας τῶν γαιῶν καὶ τῆς κτηνοτροφίας.

Ἡ καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν καθίστατο ἔτι μᾶλλον δυσχερὴς ὡς ἐκ τῆς κακῆς παρασκευῆς καὶ τῆς πλημμελοῦς χρη-

σιμοποιήσεως τῶν λιπασμάτων, ἀνεπαρκείας ἢ ἐλλείψεως ἀρότρων, γεωργικῶν σκευῶν, ἐργαλείων, κτλ.· ὁ τρόπος σπορᾶς, συγκομιδῆς, ἀλωνίσματος τῶν σιτηρῶν ἦτο ἀρχέγονος· ἡ καθαυτὸ περιποίησις τῶν λειμώνων, ἄγνωστος, ἡ δὲ ἄρδευσις αὐτῶν ἀνεπαρκής.

Ἕκαστος κτηνοτρόφος, τὰς διαστάσεις τῆς ἐργασίας αὐτοῦ προσαρμόζων συνήθως εἰς τὴν διαθέσιμον αὐτῷ ἔκτασιν θερινῶν βοσκῶν, δὲν ἐλάμβανεν ἐπαρκῆ πρόνοιαν διὰ τὴν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος θρέψιν τῶν ζώων· τὰ ζῷα ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς ἐργασίαν πρὶν φθάσωσιν εἰς τὴν προσήκουσαν ἡλικίαν· ἡ κτηνοπαραγωγὴ ἀπέβλεπε κυρίως εἰς πολλαπλασίασιν τῶν ζώων ἐπὶ σκοπῷ πωλήσεως ἢ χρησιμοποιήσεως εἰς ἐργασίαν· οἱ κτηνοτρόφοι μόλις ἐν νεωτέρᾳ ἐποχῇ ἀπέβλεψαν εἰς παραγωγὴν γάλακτος, μαλλίου, κτλ. Οἱ πλεῖστοι τῶν γεωργῶν ἐστεροῦντο ὀρθῆς ἀντιλήψεως περὶ τῆς σημασίας προσηκόντων οἰκημάτων, ἀποθηκῶν, σταύλων, κτλ.

Ἐκ τῆς ἐκτάσεως, ὁμοῦ τῆς τε Βοσνίας καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης 29,5 %, ἐκ δὲ τῆς ἐκτάσεως τῆς Βοσνίας μόνης 32,8 %, καὶ ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῆς Ἐρζεγοβίνης 14,1 %, εἶνε ἔδαφος «κατ' ἄμεσον τρόπον παραγωγικόν».

Ἡ ὁλικὴ ἔκτασις τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης, κατὰ τὰς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κατάστρου ἐξακριβώσεις, ἀπαρτίζεται ὡς ἑξῆς· 5 % πεδιάδες, ἐξ ὧν 51 % ἀγροὶ καὶ κῆποι, 4 % λειμῶνες, 4 % βοσκήσιμοι γαῖαι, 36 % δάσος καὶ 5 % ἔκτασις «ἀπηλλαγμένη φόρου» (καθὸ μὴ παραγωγική, βλ. καὶ κατωτέρω)· 24 % ἔδαφος λοφῶδες, τοῦ ὁποίου 38 % εἶνε ἀγροὶ καὶ κῆποι, 3 % λειμῶνες, 7 % βοσκήσιμοι γαῖαι, 49 % δάσος, καὶ 3 % ἔκτασις ἀπηλλαγμένη φόρου· 42 % ἔδαφος ὀρεινὸν καὶ δασῶδες, τοῦ ὁποίου 16 % εἶνε ἀγροὶ καὶ κῆποι, 10 % λειμῶνες, 14 % βοσκήσιμοι γαῖαι, 58 % δάσος, καὶ 2 % ἔκτασις ἀπηλλαγμένη φόρου· 29 % ἔδαφος πετρῶδες, τοῦ ὁποίου 9 % εἶνε ἀγροὶ καὶ κῆποι, 7 % λειμῶνες, 44 %

βοσκήσιμοι γαῖαι, 37 % δάσος, καὶ 3 % ἔκτασις ἀπηλλαγμένη φόρου. Οἱ ὡς ἀνωτέρω ἀριθμοὶ ἐμφαίνουσι, μεταξὺ ἄλλων, τὴν ὡς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν φυσικῶν συνθηκῶν τοῦ ἐδάφους ἐλαττουμένην ἔκτασιν τῶν ἀγρῶν, αὐξανούσης συνάμα τῆς ἐκτάσεως τῶν λειμώνων, ἤτοι τὴν ἐξ ἑνὸς μὲν ἐλάττωσιν τῆς καλλιεργείας τῶν γαιῶν, ἐξ ἄλλου δὲ συνάμα αὔξησιν τῆς κτηνοτροφίας.

Ἐν ἔτει 1886, ὑποδιῃρεῖτο ὡς ἑξῆς ἡ γεωργικὴ τοῦ ἐδάφους χρησιμοποίησις· ἀγροὶ 10,302, κῆποι 394, λειμῶνες 3,262, ἄμπελοι 50, βοσκήσιμοι γαῖαι 9229, πρὸς δὲ δάση 26,879 καὶ ἔκτασις ἀπηλλαγμένη φόρου, ἤτοι ὁδοί, οἰκοδομαί, χέρσοι γαῖαι, 1042 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Ἐν ἔτει δὲ 1904· ἀγροὶ 11,550, κῆποι 543, λειμῶνες 3991, ἄμπελοι 62, βοσκήσιμοι γαῖαι 7870, πρὸς δὲ δάση 26,104 καὶ ἔκτασις ἀπηλλαγμένη φόρου 1038 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα.

Ἡ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν ἐμφαινομένη προσαύξησις τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀγρῶν, λειμώνων, κήπων, ἀμπέλων, ἐγένετο κυρίως τῇ προσλήψει ἐκτάσεων ἐκ βοσκησίμων γαιῶν καὶ δασῶν, ἐνῷ μικροτάτη ἔκτασις καθαυτὸ μὴ παραγωγικοῦ ἐδάφους κατέστη παραγωγική. Ἡ αὔξησις τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν λειμώνων ἀνάγεται, ἐν ἴσῃ σχεδὸν ἀναλογίᾳ εἴς τε τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνην· ἡ αὔξησις τῶν κήπων κυρίως εἰς τὴν βόρειον Βοσνίαν, ὡς ἐκ τῆς σημαντικῆς ἐπεκτάσεως τῆς καλλιεργείας τῆς δαμασκηνέας· ἡ αὔξησις τῶν ἀμπέλων κυρίως εἰς Ἑρζεγοβίνην.

Ἡ ἀξία τῶν φορολογουμένων ἀγροτικῶν κτημάτων ἀναφέρεται ἀνερχομένη τῷ 1883 εἰς 112, τῷ δὲ 1895 εἰς 173 ἑκατομμύρια κορωνῶν.

Ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ, ἡ γεωργία κυρίως ἀποβλέπει εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν προϊόντων διὰ τὰς ἀμέσους ἀνάγκας τοῦ ἐγχωρίου πληθυσμοῦ.

Ἡ ἐν ἔτει 1898 παραγωγὴ τοῦ ἀραβοσίτου, τοῦ κυρίου

τροφίμου τῶν κατοίκων, ἦτο 2 $^1/_2$, ἡ τῆς κριθῆς σχεδὸν 2, ἡ τοῦ σίτου 1 $^1/_2$ καὶ ἡ τῆς βρώμης σχεδὸν τριπλασίως μείζων ἢ ἐν ἔτει 1882· πρὸς δὲ ηὔξησεν ἀπὸ τοῦ 1882, μέχρι τοῦ 1898, καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν λοιπῶν εἰδῶν σιτηρῶν.

Ἐν τῇ αὐτῇ χρονικῇ περιόδῳ (1882 - 1898), ηὔξησε καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν ὀσπρίων· ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πρώτην πενταετίαν τῆς ἐν λόγῳ περιόδου, ἡ τελευταία πενταετία ἐπιδεικνύει αὔξησιν τῆς παραγωγῆς κατὰ 126 $^0/_0$.

Ἐν τῇ αὐτῇ χρονικῇ περιόδῳ ηὔξησεν ἡ παραγωγὴ γεωμήλων, καὶ δὴ ἀνὰ ἑκάστην πενταετίαν, κατὰ περίπου 100 $^0/_0$. Ἡ κατὰ μέσον ὅρον παραγωγὴ γεωμήλων τῶν ἐτῶν 1892-1896 ἦτο 520,000 κανταρίων (ἀνὰ 100 χιλιόγραμμα) κατ' ἔτος, ἡ δὲ τῶν ἐτῶν 1900-1905, 640,000 κανταρίων κατ' ἔτος.

Ἡ παραγωγὴ τοῦ καπνοῦ, ὑποκειμένη, ὡς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀτμοσφαιρικῶν συνθηκῶν εἰς μεγάλας κυμάνσεις, ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1880 - 1905 ἐν μὲν τῇ Ἑρζεγοβίνῃ σχεδὸν ἐτετραπλασιάσθη, ἐν δὲ τῇ Βοσνίᾳ ἐτριπλασιάσθη. Τῷ 1880 εἰσήχθη τὸ μονοπώλιον τοῦ καπνοῦ καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ἐν τῇ αὐστροουγγρικῇ Μοναρχίᾳ).

Ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἐκ τῆς πενταετίας 1882-1886 μέσον ὅρον τῆς παραγωγῆς χόρτου, ὁ ἐκ τῆς πενταετίας 1892-1896 μέσος ὅρος ἦτο πλέον ἢ διπλάσιος.

Ἡ κατὰ μέσον ὅρον παραγωγὴ δαμασκήνων ἀπὸ τῆς πενταετίας 1882-1886 μέχρι τῆς πενταετίας 1892-1896, ηὔξησε κατὰ 94 $^0/_0$. Ἡ ἐν τῇ δεκαετίᾳ 1895-1904 παραγωγὴ δαμασκήνων ἀνῆλθεν εἰς 1,177,000 κανταρίων, κατ' ἔτος. Τὰ δαμάσκηνα εἶνε τὸ κύριον παραγόμενον ὀπωρικὸν ἰδίως ἐνΒοσνίᾳ, ἔνθα ἐκ τῶν 483 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ἐκτάσεως τῶν κήπων, τὰ $^8/_{10}$ εἶνε δαμασκηνοφυτεῖαι. Τὰ δαμάσκηνα χρησιμοποιοῦνται κυρίως, ξηραινόμενα, δι' ἐξαγωγὴν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ὡς καὶ διὰ κατασκευὴν οἰνοπνεύματος.

βοσκήσιμοι γαῖαι, 37 % δάσος, καὶ 3 % ἔκτασις ἀπηλλαγμένη φόρου. Οἱ ὡς ἀνωτέρω ἀριθμοὶ ἐμφαίνουσι, μεταξὺ ἄλλων, τὴν ὡς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν φυσικῶν συνθηκῶν τοῦ ἐδάφους ἐλαττουμένην ἔκτασιν τῶν ἀγρῶν, αὐξανούσης συνάμα τῆς ἐκτάσεως τῶν λειμώνων, ἤτοι τὴν ἐξ ἑνὸς μὲν ἐλάττωσιν τῆς καλλιεργείας τῶν γαιῶν, ἐξ ἄλλου δὲ συνάμα αὔξησιν τῆς κτηνοτροφίας.

Ἐν ἔτει 1886, ὑποδιῃρεῖτο ὡς ἑξῆς ἡ γεωργικὴ τοῦ ἐδάφους χρησιμοποίησις· ἀγροὶ 10,302, κῆποι 394, λειμῶνες 3,262, ἄμπελοι 50, βοσκήσιμοι γαῖαι 9229, πρὸς δὲ δάση 26,879 καὶ ἔκτασις ἀπηλλαγμένη φόρου, ἤτοι ὁδοί, οἰκοδομαί, χέρσοι γαῖαι, 1042 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Ἐν ἔτει δὲ 1904· ἀγροὶ 11,550, κῆποι 543, λειμῶνες 3991, ἄμπελοι 62, βοσκήσιμοι γαῖαι 7870, πρὸς δὲ δάση 26,104 καὶ ἔκτασις ἀπηλλαγμένη φόρου 1038 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα.

Ἡ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν ἐμφαινομένη προσαύξησις τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀγρῶν, λειμώνων, κήπων, ἀμπέλων, ἐγένετο κυρίως τῇ προσλήψει ἐκτάσεων ἐκ βοσκησίμων γαιῶν καὶ δασῶν, ἐνῷ μικροτάτη ἔκτασις καθαυτὸ μὴ παραγωγικοῦ ἐδάφους κατέστη παραγωγική. Ἡ αὔξησις τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν λειμώνων ἀνάγεται, ἐν ἴσῃ σχεδὸν ἀναλογίᾳ εἴς τε τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνην· ἡ αὔξησις τῶν κήπων κυρίως εἰς τὴν βόρειον Βοσνίαν, ὡς ἐκ τῆς σημαντικῆς ἐπεκτάσεως τῆς καλλιεργείας τῆς δαμασκηνέας· ἡ αὔξησις τῶν ἀμπέλων κυρίως εἰς Ἑρζεγοβίνην.

Ἡ ἀξία τῶν φορολογουμένων ἀγροτικῶν κτημάτων ἀναφέρεται ἀνερχομένη τῷ 1883 εἰς 112, τῷ δὲ 1895 εἰς 173 ἑκατομμύρια κορωνῶν.

Ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ, ἡ γεωργία κυρίως ἀποβλέπει εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν προϊόντων διὰ τὰς ἀμέσους ἀνάγκας τοῦ ἐγχωρίου πληθυσμοῦ.

Ἡ ἐν ἔτει 1898 παραγωγὴ τοῦ ἀραβοσίτου, τοῦ κυρίου

τροφίμου τῶν κατοίκων, ἦτο 2 $^1/_2$, ἡ τῆς κριθῆς σχεδὸν 2, ἡ τοῦ σίτου 1 $^1/_2$ καὶ ἡ τῆς βρώμης σχεδὸν τριπλασίως μείζων ἢ ἐν ἔτει 1882· πρὸς δὲ ηὔξησεν ἀπὸ τοῦ 1882, μέχρι τοῦ 1898, καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν λοιπῶν εἰδῶν σιτηρῶν.

Ἐν τῇ αὐτῇ χρονικῇ περιόδῳ (1882 - 1898), ηὔξησε καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν ὀσπρίων· ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πρώτην πενταετίαν τῆς ἐν λόγῳ περιόδου, ἡ τελευταία πενταετία ἐπιδεικνύει αὔξησιν τῆς παραγωγῆς κατὰ 126 $^0/_0$.

Ἐν τῇ αὐτῇ χρονικῇ περιόδῳ ηὔξησεν ἡ παραγωγὴ γεωμήλων, καὶ δὴ ἀνὰ ἑκάστην πενταετίαν, κατὰ περίπου 100 $^0/_0$. Ἡ κατὰ μέσον ὅρον παραγωγὴ γεωμήλων τῶν ἐτῶν 1892-1896 ἦτο 520,000 κανταρίων (ἀνὰ 100 χιλιόγραμμα) κατ' ἔτος, ἡ δὲ τῶν ἐτῶν 1900-1905, 640,000 κανταρίων κατ' ἔτος.

Ἡ παραγωγὴ τοῦ καπνοῦ, ὑποκειμένη, ὡς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀτμοσφαιρικῶν συνθηκῶν εἰς μεγάλας κυμάνσεις, ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1880 - 1905 ἐν μὲν τῇ Ἑρζεγοβίνῃ σχεδὸν ἐτετραπλασιάσθη, ἐν δὲ τῇ Βοσνίᾳ ἐτριπλασιάσθη. Τῷ 1880 εἰσήχθη τὸ μονοπώλιον τοῦ καπνοῦ καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ἐν τῇ αὐστροουγγρικῇ Μοναρχίᾳ).

Ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἐκ τῆς πενταετίας 1882-1886 μέσον ὅρον τῆς παραγωγῆς χόρτου, ὁ ἐκ τῆς πενταετίας 1892-1896 μέσος ὅρος ἦτο πλέον ἢ διπλάσιος.

Ἡ κατὰ μέσον ὅρον παραγωγὴ δαμασκήνων ἀπὸ τῆς πενταετίας 1882-1886 μέχρι τῆς πενταετίας 1892-1896, ηὔξησε κατὰ 94 $^0/_0$. Ἡ ἐν τῇ δεκαετίᾳ 1895-1904 παραγωγὴ δαμασκήνων ἀνῆλθεν εἰς 1,177,000 κανταρίων, κατ' ἔτος. Τὰ δαμάσκηνα εἶνε τὸ κύριον παραγόμενον ὀπωρικὸν ἰδίως ἐνΒοσνίᾳ, ἔνθα ἐκ τῶν 483 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ἐκτάσεως τῶν κήπων, τὰ $^8/_{10}$ εἶνε δαμασκηνοφυτεῖαι. Τὰ δαμάσκηνα χρησιμοποιοῦνται κυρίως, ξηραινόμενα, δι' ἐξαγωγὴν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ὡς καὶ διὰ κατασκευὴν οἰνοπνεύματος.

Πρὸς δέ, παράγονται, ὡς ἐκ τῶν εὐνοϊκῶν φυσικῶν συνθηκῶν, καὶ κάστανα, κεράσια, μῆλα, ἀπίδια, κτλ.

Ἡ παραγωγὴ ἐκ τῶν κυρίως ἐν Ἑρζεγοβίνῃ κειμένων ἀμπέλων—τῶν σταφυλῶν κατὰ μέγιστον μέρος χρησιμοποιουμένων πρὸς οἰνοπαραγωγὴν—ἀπὸ τοῦ ἔτους 1882 μέχρι τοῦ ἔτους 1892, πλέον ἢ ἐδιπλασιάσθη, ἀλλ' ἔκτοτε, συνεπείᾳ τῆς ἀπὸ τοῦ 1893 βλάβης ἐκ τοῦ περονοσπόρου ἐξακολουθητικῶς ἠλαττώθη, ἦτο δὲ ἐν ἔτει 1897 πολὺ μικροτέρα ἢ ἐν ἔτει 1882· αὖθις δ' ἀπὸ τοῦ 1898 σημειοῦται αὔξησις.

Ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς, ἡ ἐτησία παραγωγὴ πάντων ὁμοῦ τῶν κυριωτέρων γεωργικῶν προϊόντων, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1882 μέχρι τοῦ ἔτους 1898, ἐπιδεικνύει αὔξησιν κατὰ 188,56 $^0/_0$.

Ἡ ἐν ἔτει 1905 συγκομιδὴ τῶν κυριωτέρων γεωργικῶν προϊόντων εἶχεν ὡς ἑξῆς· ἀραβόσιτος 2,285,000, σῖτος 780,000, κριθὴ 700,000, βρώμη 425,000, χόρτον 6,355,000, γεώμηλα 629,000, κολοκύνθια 1,081,000, σταφυλαὶ 58,000, δαμάσκηνα 296,000, φασόλια παντὸς εἴδους 130,000, ἀπίδια 211,000 κανταρίων (ἀνὰ 100 χιλιογρ.), κτλ.

Ὅλα ὁμοῦ τὰ δάση καλύπτουσι 52,1 $^0/_0$ τῆς ἐκτάσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης. Κατ' ἔκτασιν, τὸ ἓν ἥμισυ τῶν δασῶν εἶνε θαμνῶδες, καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ δάσος ἢ ἐν μέρει ἢ πολὺ ἀνεπτυγμένον· ἐκ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου περίπου 90 $^0/_0$ κεῖνται ἐπὶ ἐδάφους πεδινοῦ, λοφώδους, ἢ ὀρεινοῦ, μόνον δὲ 10 $^0/_0$ ἐπὶ τοῦ καθαυτὸ πετρώδους ἐδάφους. Διὰ τὴν ὁροθεσίαν τῶν δασῶν ἐδαπανήθησαν ἄνω τῶν 500,000 κορωνῶν. Τὰ δάση τοῦ Δημοσίου εἶνε ἐκτάσεως 1,997,945 ἑκταρίων, ἐξ ὧν 1,436,584 δάσος μεγάλων δένδρων, 374,376 δάσος μικρῶν δένδρων, 186,985 θαμνῶδες δάσος. Τὸ ἐμπόριον τῆς ξυλείας καὶ τῶν ξυλανθράκων ἐπιδεικνύει, ἐν ἔτει 1904, ἐξαγωγὴν ἀξίας 23,3 ἑκατομμυρίων, εἰσαγωγὴν δὲ ἀξίας 296,000 κορωνῶν.

Ἐν ἔτει 1879, ἠριθμοῦντο 161,168 ἵπποι, ὄνοι καὶ ἡμίονοι, 762,077 βόες καὶ βούβαλοι, 839,988 πρόβατα, 522,123 αἶγες, 430,354 χοῖροι καὶ 111,148 κυψέλαι μελισσῶν. Ὁ ἀριθμὸς τούτων πάντων, αὐξήσας, ἀνήρχετο ὡς ἑξῆς, ἐν ἔτει 1895, (ἡ προσεχὴς ἀπαρίθμησις τῶν ζῴων θέλει ἐνεργηθῇ τῷ 1910)· 239,626 ἵπποι, ὄνοι καὶ ἡμίονοι, 1,147,341 βόες καὶ βούβαλοι, 3,230,720 πρόβατα, 1,447,049 αἶγες, 662,242 χοῖροι καὶ 140,061 κυψέλαι μελισσῶν.

Ἀφ' ὅτου, ἐν ἔτει 1883, ἐξέλιπεν ἐντελῶς ἡ πανώλης τῶν βοῶν, μεγάλως ἀνεπτύχθη τὸ κτηνεμπόριον ἐν πάσαις ταῖς περιοχαῖς.

Ἐν ἔτει 1899, ἐξάγονται περίπου 13,000 ἵπποι, 69,000 βόες, 83,000 πρόβατα, 58,000 αἶγες, 21,000 ζῶντες καὶ ἐσφαγμένοι χοῖροι. Ἐν ἔτει δὲ 1905 ἐξάγονται περίπου 18,000 ἵπποι, 104,000 βόες, 89,000 πρόβατα, 57,000 αἶγες, 38,000 ζῶντες καὶ ἐσφαγμένοι χοῖροι. Κατὰ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ ἔτη, οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐπιδεικνύουσι διαφόρους κυμάνσεις, ἐξαρτωμένας πολὺ καὶ ἐκ τῆς διαφόρου ζητήσεως εἰς τὰ κέντρα καταναλώσεως· οὕτω λ. χ. ἡ σημαντικὴ αὔξησις τῆς ἐξαγωγῆς βοῶν τοῦ ἔτους 1905 ἀποδοτέα κυρίως εἰς τὴν μεγάλην ἐν Αὐστρίᾳ ζήτησιν· πρὸς δὲ ἐξάγονται καὶ δέρματα, ᾠά, κηρός, μέλι, κόκκαλα, μαλλίον.

Τὰ γεωργικὰ προϊόντα χρησιμοποιοῦνται βιομηχανικῶς ὑπὸ τῶν ἑξῆς κυριωτέρων καταστημάτων, τῷ 1893, συσταθείσης διὰ μετοχῶν καὶ ἑταιρίας πρὸς κατεργασίαν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων· ἑνὸς ζαχαροποιείου, ἓξ ζυθοποιείων, ἑνὸς οἰνοπνευματοποιείου, πέντε ἀτμομύλων, δεκαεπτὰ μύλων ὑδροκινήτων, τεσσάρων σιγαροποιείων τοῦ Δημοσίου· τὰ δὲ ἐκ τῆς ζῳοτροφίας προϊόντα χρησιμοποιοῦνται βιομηχανικῶς ὑπὸ πλειόνων βυρσοδεψείων καὶ δύο σαπωνοποιείων καὶ κηροποιείων.

Ἐν ἔτει 1889, εἶχεν ἱδρυθῆ ἐν Σεραγέβῳ μέση τεχνικὴ Σχολή, τελευταῖον διαλυθεῖσα, καθὸ μὴ ἀνταποκριθεῖσα εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς· αὕτη μεταξὺ ἄλλων εἶχεν ἀποβλέψει καὶ εἰς μόρφωσιν βοηθητικῶν ὀργάνων διὰ τὴν δασονομικὴν ὑπηρεσίαν· τὸ τῆς σχολῆς τμῆμα τῆς δασολογίας ἔμελλε ν' ἀναπληρώσῃ ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1907/1908 ἰδία δασολογικὴ σχολή.

Ἵνα διευκολυνθῇ εἰς τοὺς ἐκ Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης νέους ἡ φοίτησις εἰς τὰς ἐν Βιέννῃ ἀνωτάτας Σχολάς, χορηγεῖται αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ὑποτροφία, συνεστάθη δέ, τῷ 1899, ἐν Βιέννῃ καὶ ἴδιον ἵδρυμα, ἐν τῷ ὁποίῳ βιοῦντες οὗτοι διατελοῦσιν ὑπὸ ἁρμοδίαν ἐπίβλεψιν· ἐν ἔτει 1904/1905 ἐσπούδαζον ἐν ταῖς οἰκείαις ἀνωτάταις Σχολαῖς τῆς Βιέννης φοιτηταὶ ἐκ Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, 4 μὲν τὴν γεωργικὴν καὶ δασολογίαν καὶ 3 τὴν κτηνιατρείαν.

Γεωργικὰ μαθήματα διδάσκονται τακτικῶς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῶν χωρίων· κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1904/1905 ἐν 54 τοιούτοις σχολείοις ἐδιδάχθησαν γεωργικὰ μαθήματα, εἰς δὲ 47 ἐξ αὐτῶν ἐδίδοντο, ἀνὰ τὰς Κυριακάς, μαθήματα εἰς ἀποφοίτους τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ εἰς γεωργοὺς τῆς τάξεως τῶν χωρικῶν.

Πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων, μελλόντων—ἀφοῦ ὑποστῶσιν ἰδίας ἐξετάσεις—νὰ διδάξωσι τὰ τῆς γεωργίας ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, διωρίσθη παρὰ τῇ ἐν Σεραγέβῳ πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων Σχολῇ, ἴδιος διδάσκαλος τῆς γεωργικῆς, τελουμένων συνάμα καὶ πρακτικῶν ἀσκήσεων. Καὶ εἰς τοὺς γεωργικοὺς σταθμοὺς δίδονται κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας μαθήματα διὰ τοὺς ὡς ἀνωτέρω διδασκάλους τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Σχολαὶ ὀπωροκομίας ὑφίστανται 5 δημόσιαι, καὶ 15 δημοτικαί, ἐκ τῶν τελευταίων δὲ τούτων τινὲς τυγχάνουσιν ἐπιχορηγήσεως ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου.

Ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἱδρύθησαν, τῷ 1886, οἱ πρῶτοι δύο γεωργικοὶ σταθμοί, ἐν δυσὶ περιοχαῖς ἐπιδεικνυούσαις συνθήκας ὅλως διαφόρους· ἐν ἔτεσι δὲ 1888 καὶ 1893 ἱδρύθησαν ἕτεροι δύο σταθμοί· οἱ τέσσαρες οὗτοι σταθμοὶ ἔχουσιν ὁμοῦ ἔκτασιν 4935 ἑκταρίων, ἐν ἔτει δὲ 1904 αἱ εἰσπράξεις αὐτῶν ἀνῆλθον εἰς περίπου 142,000, αἱ δὲ δαπάναι εἰς περίπου 219,000 κορωνῶν.

Ἕκαστος γεωργικὸς σταθμὸς ἐνέχει, συμφώνως πρὸς τὰς εἰδικὰς τῆς οἰκείας περιοχῆς συνθήκας, ἰδίαν σημασίαν, εἴτε διὰ τὴν σιτοπαραγωγήν, εἴτε διὰ τὴν κτηνοτροφίαν, γαλακτοκομίαν, κτλ. Οἱ ἐν λόγῳ σταθμοὶ δὲν εἶνε δοκιμαστικοὶ ἢ πρότυποι, ὑπὸ τὴν καθαυτὸ ἔννοιαν τῶν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ τοιούτων· ἀλλ' ἀφορῶσιν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τεχνικῆς φύσεως μέτρων, ἰδίᾳ ἀξιοσυστάτων καὶ προσιτῶν εἰς τοὺς ἐγχωρίους μικροὺς γεωργούς, ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων, ὡς πρός τε τὴν κατασκευὴν καὶ τὸ τίμημα αὐτῶν, καταλλήλων διὰ τὰς συνθήκας τῆς ἐγχωρίου γεωργικῆς ἐργασίας· ἐν τοῖς σταθμοῖς παράγονται σπόροι καὶ ζῷα χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν ἀναπαραγωγήν· διὰ δὲ τῆς αὐτῶν εἰς τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμοὺς παραχωρήσεως ἐμψυχοῦται ἡ γεωργία καὶ ἡ ζῳοπαραγωγή· ἐν τοῖς σταθμοῖς ἐκπαιδεύονται οἱ ἐν αὐτοῖς οἰκότροφοι μαθηταί, παρέχουσι δὲ οἱ σταθμοί, ἐν τῇ οἰκείᾳ περιοχῇ, συμβουλὰς ἐπὶ γεωργικῶν ζητημάτων.

Ἀναλόγως πρὸς τοὺς μνησθέντας γεωργικοὺς σταθμοὺς λειτουργοῦσι καὶ ἄλλοι τρεῖς δημόσιοι σταθμοὶ δι' ὀπωροκομίαν καὶ ἀμπελουργίαν· τούτων αἱ εἰσπράξεις, τῷ 1904, ἀνῆλθον εἰς περίπου 23,000, αἱ δὲ δαπάναι εἰς περίπου 76,000 κορωνῶν. Κατὰ τὰς ἐν ταῖς οἰκείαις περιοχαῖς ἐπικρατούσας φυσικὰς συνθήκας, ἀποβλέπουσιν οἱ σταθμοὶ οὗτοι ἰδίᾳ εἰς τὴν παντοιοτρόπως ἐμψύχωσιν τῆς σημαντικῆς παραγωγῆς δαμασκήνων, ἢ τῆς παραγωγῆς οἴνου, κτλ., τελοῦνται δὲ ἐν

τοῖς σταθμοῖς εἰδικὰ περὶ τούτων μαθήματα μετὰ παραστατικῶν ὑποβολῶν· οἱ διευθυνταὶ τῶν σταθμῶν λειτουργοῦσιν ὡς περιοδεύοντες διδάσκαλοι, κτλ.

Ἐν τῇ περιοχῇ ἑκάστου τῶν ὡς ἀνωτέρω γεωργικῶν σταθμῶν τοῦ Δημοσίου, τρία ἕως πέντε ἰδιωτικὰ χωρικὰ κτήματα, ἐκπροσωποῦντα τὸν ἐν τῇ οἰκείᾳ περιοχῇ συνηθέστερον τύπον τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν χωρικῶν, ἐγκαθίστανται ὡς πρότυπα κτήματα, ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους· οἱ κάτοχοι τῶν ἐν λόγῳ κτημάτων ὑποχρεοῦνται διὰ συμβολαίου, ἵνα τὴν γεωργικὴν αὐτῶν ἐργασίαν, ἐπὶ τρία ἔτη, ῥυθμίζωσιν ἐκ πάσης ἀπόψεως συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ διευθυντοῦ τοῦ οἰκείου σταθμοῦ, τοῦ καὶ ἀναδεχομένου τὴν προσήκουσαν ἐπίβλεψιν καὶ τὴν ἀπαιτουμένην διδασκαλίαν· εἰς τοὺς γεωργούς, κατόχους τῶν ἐν λόγῳ προτύπων κτημάτων, χορηγοῦνται, ἐπὶ ὡρισμένῳ σκοπῷ, μικρὰ χρηματικὰ βοηθήματα παρὰ τὰς εὐκολίας, ἃς οἱ γεωργικοὶ σταθμοὶ παρέχουσιν ἐν γένει εἰς πάντα γεωργὸν τῆς οἰκείας περιοχῆς. Οὕτω πως προϊόντων τῶν ἐτῶν, τελειοποιοῦνται πλείονες γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις, χρησιμεύουσαι ὡς ὑποδείγματα εἰς τοὺς γείτονας γεωργικοὺς πληθυσμούς.

Ὑπὸ τῆς Διοικήσεως διανέμεται εἰς τοὺς γεωργοὺς κατὰ τὴν ἄνοιξιν ποσότης σπόρου καλῆς ποιότητος, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ὑποχρεώσεως τῶν γεωργῶν εἰς ἐπιστροφὴν τῆς αὐτῆς ποσότητος μετὰ τὴν συγκομιδήν. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου, ἐνεψυχώθη σημαντικῶς, ἔν τισι περιοχαῖς, ἡ παραγωγὴ τῶν γεωμήλων· οὕτω λ. χ. ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ, ἀπὸ τοῦ 1882 μέχρι τοῦ 1898, ηὐξήθη αὕτη κατὰ τὸ ἐνεαπλοῦν. Διὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου ηὐξήθη καὶ ἐβελτιώθη ἡ παραγωγὴ τῆς κριθῆς, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀεὶ μᾶλλον ἀναπτυσσομένην ζυθοποιΐαν.

Ἐν ἔτει 1888, εἰσήχθη, δοκιμαστικῶς, ἡ καλλιέργεια

τῶν ζακχαρωδῶν τεύτλων, ἥτις, τῷ 1899, ἐκάλυπτεν ἔκτασιν 2000 ἕως 2400 ἑκταρίων.

Πᾶσαι αἱ κατὰ ἐπαρχίας διοικητικαὶ ἀρχαί, ἔλαβον παρὰ τῆς Διοικήσεως νέας κατασκευῆς ἄροτρα, διὰ τῶν ὁποίων, κατ' ἔτος, ἐν τῇ οἰκείᾳ περιοχῇ, ἐκτελεῖται παρουσίᾳ τῶν ἐνδιαφερομένων ἄροσις πρὸς πρακτικὴν εἰς τοὺς γεωργοὺς ἔνδειξιν τῶν πλεονεκτημάτων τῶν τελειοποιημένων ἀρότρων, καὶ πρὸς διδαχὴν τοῦ τρόπου τῆς χρήσεως αὐτῶν. Εἰς τοὺς γεωργοὺς τῆς τάξεως τῶν χωρικῶν, ἐπὶ αἰτήσει αὐτῶν ὑποβαλλομένῃ τῇ οἰκείᾳ διοικητικῇ ἀρχῇ, ἐπὶ πληρωμῇ δὲ τοῦ τιμήματος, ἀτόκως, ἀνὰ ἐτησίας δόσεις, προμηθεύει ἡ Διοίκησις ἄροτρα, ὡς καὶ παντὸς εἴδους ἄλλα γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα, ἀγοραζόμενα ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἐν μείζονι ποσότητι, ἄρα εἰς συμφέρουσαν τιμὴν καὶ μεταφερόμενα διὰ τῶν σιδηροδρόμων τοῦ Κράτους μετ' ἐκπτώσεως τιμῶν· κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἐπρομηθεύθησαν οἱ γεωργοί, μέχρι τέλους τοῦ 1898, ἐν συνόλῳ 2000 ἄροτρα, ἄνω τῶν 1000 κατὰ τοῦ περονοσπόρου ψεκαστῆρας καὶ ἄλλα διάφορα ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα· ἔκτοτε δὲ ὁ ἀριθμὸς τούτων πάντων ηὔξησε σημαντικῶς, οὕτω λ.χ. ἐπρομηθεύθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1901 καὶ 1902 ἄνω τῶν 1000 ἀρότρων κατ' ἔτος, καὶ τῷ 1900 520, τῷ δὲ 1901 640 κατὰ τοῦ περονοσπόρου ψεκαστῆρας, κτλ.

Ἡ καταπολέμησις τοῦ περὶ τὸ 1893 ἐμφανισθέντος περονοσπόρου κατέστη, ἐν ἔτει 1897, ὑποχρεωτικὴ διὰ πάντας τοὺς ἀμπελοκτήμονας. Εἴς τινας περιοχὰς ἐμψυχοῦνται αἱ νέαι ἀμπελοφυτεῖαι διὰ τῆς τούτων ἀπαλλαγῆς φόρου, ἐπὶ δεκαετίαν. Λαμβάνονται μέτρα πρὸς καταπολέμησιν τῶν τὰ ὀπωροφόρα δένδρα παραβλαπτόντων ἐντόμων. Διανέμονται βραβεῖα εἰς ἐπιτυχῆ καλλιέργειαν καλῶν προϊόντων ὀπωροκομίας καὶ ἀμπελουργίας.

Ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος ἣν ἐνέχει ἡ ἐξαγωγὴ δαμα-

τοῖς σταθμοῖς εἰδικὰ περὶ τούτων μαθήματα μετὰ παραστατικῶν ὑποβολῶν· οἱ διευθυνταὶ τῶν σταθμῶν λειτουργοῦσιν ὡς περιοδεύοντες διδάσκαλοι, κτλ.

Ἐν τῇ περιοχῇ ἑκάστου τῶν ὡς ἀνωτέρω γεωργικῶν σταθμῶν τοῦ Δημοσίου, τρία ἕως πέντε ἰδιωτικὰ χωρικὰ κτήματα, ἐκπροσωποῦντα τὸν ἐν τῇ οἰκείᾳ περιοχῇ συνηθέστερον τύπον τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν χωρικῶν, ἐγκαθίστανται ὡς πρότυπα κτήματα, ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους· οἱ κάτοχοι τῶν ἐν λόγῳ κτημάτων ὑποχρεοῦνται διὰ συμβολαίου, ἵνα τὴν γεωργικὴν αὐτῶν ἐργασίαν, ἐπὶ τρία ἔτη, ῥυθμίζωσιν ἐκ πάσης ἀπόψεως συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ διευθυντοῦ τοῦ οἰκείου σταθμοῦ, τοῦ καὶ ἀναδεχομένου τὴν προσήκουσαν ἐπίβλεψιν καὶ τὴν ἀπαιτουμένην διδασκαλίαν· εἰς τοὺς γεωργούς, κατόχους τῶν ἐν λόγῳ προτύπων κτημάτων, χορηγοῦνται, ἐπὶ ὡρισμένῳ σκοπῷ, μικρὰ χρηματικὰ βοηθήματα παρὰ τὰς εὐκολίας, ἃς οἱ γεωργικοὶ σταθμοὶ παρέχουσιν ἐν γένει εἰς πάντα γεωργὸν τῆς οἰκείας περιοχῆς. Οὕτω πως προϊόντων τῶν ἐτῶν, τελειοποιοῦνται πλείονες γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις, χρησιμεύουσαι ὡς ὑποδείγματα εἰς τοὺς γείτονας γεωργικοὺς πληθυσμούς.

Ὑπὸ τῆς Διοικήσεως διανέμεται εἰς τοὺς γεωργοὺς κατὰ τὴν ἄνοιξιν ποσότης σπόρου καλῆς ποιότητος, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ὑποχρεώσεως τῶν γεωργῶν εἰς ἐπιστροφὴν τῆς αὐτῆς ποσότητος μετὰ τὴν συγκομιδήν. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου, ἐνεψυχώθη σημαντικῶς, ἔν τισι περιοχαῖς, ἡ παραγωγὴ τῶν γεωμήλων· οὕτω λ. χ. ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ, ἀπὸ τοῦ 1882 μέχρι τοῦ 1898, ηὐξήθη αὕτη κατὰ τὸ ἐνεαπλοῦν. Διὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου ηὐξήθη καὶ ἐβελτιώθη ἡ παραγωγὴ τῆς κριθῆς, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀεὶ μᾶλλον ἀναπτυσσομένην ζυθοποιΐαν.

Ἐν ἔτει 1888, εἰσήχθη, δοκιμαστικῶς, ἡ καλλιέργεια

τῶν ζακχαρωδῶν τεύτλων, ἥτις, τῷ 1899, ἐκάλυπτεν ἔκτασιν 2000 ἕως 2400 ἑκταρίων.

Πᾶσαι αἱ κατὰ ἐπαρχίας διοικητικαὶ ἀρχαί, ἔλαβον παρὰ τῆς Διοικήσεως νέας κατασκευῆς ἄροτρα, διὰ τῶν ὁποίων, κατ' ἔτος, ἐν τῇ οἰκείᾳ περιοχῇ, ἐκτελεῖται παρουσίᾳ τῶν ἐνδιαφερομένων ἄροσις πρὸς πρακτικὴν εἰς τοὺς γεωργοὺς ἔνδειξιν τῶν πλεονεκτημάτων τῶν τελειοποιημένων ἀρότρων, καὶ πρὸς διδαχὴν τοῦ τρόπου τῆς χρήσεως αὐτῶν. Εἰς τοὺς γεωργοὺς τῆς τάξεως τῶν χωρικῶν, ἐπὶ αἰτήσει αὐτῶν ὑποβαλλομένῃ τῇ οἰκείᾳ διοικητικῇ ἀρχῇ, ἐπὶ πληρωμῇ δὲ τοῦ τιμήματος, ἀτόκως, ἀνὰ ἐτησίας δόσεις, προμηθεύει ἡ Διοίκησις ἄροτρα, ὡς καὶ παντὸς εἴδους ἄλλα γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα, ἀγοραζόμενα ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἐν μείζονι ποσότητι, ἄρα εἰς συμφέρουσαν τιμὴν καὶ μεταφερόμενα διὰ τῶν σιδηροδρόμων τοῦ Κράτους μετ' ἐκπτώσεως τιμῶν· κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἐπρομηθεύθησαν οἱ γεωργοί, μέχρι τέλους τοῦ 1898, ἐν συνόλῳ 2000 ἄροτρα, ἄνω τῶν 1000 κατὰ τοῦ περονοσπόρου ψεκαστῆρας καὶ ἄλλα διάφορα ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα· ἔκτοτε δὲ ὁ ἀριθμὸς τούτων πάντων ηὔξησε σημαντικῶς, οὕτω λ.χ. ἐπρομηθεύθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1901 καὶ 1902 ἄνω τῶν 1000 ἀρότρων κατ' ἔτος, καὶ τῷ 1900 520, τῷ δὲ 1901 640 κατὰ τοῦ περονοσπόρου ψεκαστῆρας, κτλ.

Ἡ καταπολέμησις τοῦ περὶ τὸ 1893 ἐμφανισθέντος περονοσπόρου κατέστη, ἐν ἔτει 1897, ὑποχρεωτικὴ διὰ πάντας τοὺς ἀμπελοκτήμονας. Εἴς τινας περιοχὰς ἐμψυχοῦνται αἱ νέαι ἀμπελοφυτεῖαι διὰ τῆς τούτων ἀπαλλαγῆς φόρου, ἐπὶ δεκαετίαν. Λαμβάνονται μέτρα πρὸς καταπολέμησιν τῶν τὰ ὀπωροφόρα δένδρα παραβλαπτόντων ἐντόμων. Διανέμονται βραβεῖα εἰς ἐπιτυχῆ καλλιέργειαν καλῶν προϊόντων ὀπωροκομίας καὶ ἀμπελουργίας.

Ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος ἣν ἐνέχει ἡ ἐξαγωγὴ δαμα-

σκήνων, καὶ πρὸς διατήρησιν καὶ αὔξησιν τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ξένων ἀγοραστῶν κανονίζονται ὑπὸ τῆς Διοικήσεως τὰ περὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν δαμασκήνων. Εἰδικαὶ ἐπιτροπαί, ὑπὸ τὴν προεδρείαν ἀντιπροσώπου τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς, ἐπιβλέπουσι τὰς οἰκείας ἀγορὰς—ὑφίστανται δεκαπέντε τοιαῦται ἀγοραὶ — καὶ ὑποβάλλουσιν εἰς ἐξέτασιν τὰ ἐξαγόμενα προϊόντα, ἵνα ταῦτα ὦσιν, ἐκ πάσης ἀπόψεως, καλῆς ποιότητος, διατυποῦσι δὲ τὴν οἰκείαν αὐτῶν λογοδοσίαν ἐν ἰδίαις πρὸς τὴν Διοίκησιν ἐκθέσεσι.

Πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς παραγωγῆς ἵππων ἐκομίσθησαν ἐπιβήτορες ἵπποι ἐξ Οὐγγαρίας, τελευταῖον δὲ τοιοῦτοι ἀραβικῆς γενεᾶς εἴτε ἐξ Οὐγγαρίας ἐκ τῶν ἱπποφορβείων τοῦ Κράτους, εἴτε ἀπ' εὐθείας ἐξ Ἀραβίας, Συρίας καὶ Παλαιστίνης· εἰς δὲ τὰς πετρώδεις περιοχάς, ἔνθα γίνεται μεγάλη χρῆσις ἡμιόνων, ἐλήφθη πρόνοια περὶ βελτιώσεως τῆς γενεᾶς αὐτῶν· ἐπιβήτορες ὄνοι ἐκομίσθησαν ἐκ Κύπρου, κτλ. Ἐν ἔτει 1884 ἐκανονίσθησαν τὰ τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν ἵππων ὡς ἐν Αὐστρουγγαρίᾳ, ἱδρύθησαν δὲ 62 σταθμοὶ ἐπιβητόρων ἵππων. Ἱδρύθη ἓν ἱπποστάσιον ἐπιβητόρων καὶ δύο διακλαδόσεις αὐτοῦ, καὶ ἓν μικρὸν ἐθνικὸν ἱπποφορβεῖον πρὸς παραγωγὴν ἐκλεκτῶν ἐπιβητόρων, ἀμφότερα στρατιωτικῶς ὀργανωθέντα· πρὸς συντήρησιν ἐκείνου προϋπολογίζονται ἐν ἔτει 1906 162,000, πρὸς συντήρησιν δὲ τούτου 87,000 κορωνῶν. Πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἱπποπαραγωγῶν ἀπονέμονται, κατ' ἔτος, βραβεῖα, τῇ ἐπιχορηγήσει τοῦ Δημοσίου. Ἀπὸ τοῦ 1905, πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἰδιωτικῶν ἱπποφορβείων, παρέχονται, ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους, παντοειδεῖς διευκολύνσεις εἰς ἰδιώτας ἀσχολουμένους περὶ τὴν παραγωγὴν ἵππων· ὑπεβλήθησαν 20 αἰτήσεις πρὸς ἵδρυσιν ἰδιωτικῶν σταθμῶν ἐπιβητόρων ἵππων.

Πρὸς διασταύρωσιν μετὰ τῶν διαφόρων ἐγχωρίων γενεῶν

βοῶν καὶ βελτίωσιν τούτων ἐκομίσθησαν ἐξ Οὐγγαρίας καὶ ἀλλαχόθεν ταῦροι καὶ ἀγελάδες· μέχρι δὲ τοῦ ἔτους 1898 ἱδρύθησαν 669 σταθμοὶ ἐπιβητόρων ταύρων. Ἐν πρώτοις οἱ ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγόμενοι, διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν χρησιμοποιούμενοι ταῦροι ἐτηροῦντο εἰς τοὺς 4 γεωργικοὺς σταθμούς, ἐπέμποντο δὲ εἰς τὰ διάφορα πέριξ μέρη, τιθέμενοι, δωρεάν, εἰς τὴν διάθεσιν τῶν κτηνοπαραγωγῶν. Τοῦ συστήματος τούτου ἀποτυχόντος, νῦν ἡ μὲν δαπάνη πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ταύρων καλύπτεται ὑπὸ ἰδίου ταμείου, σχηματιζομένου ἐν ταῖς οἰκείαις ἐπαρχίαις, δι' ἐπιβολῆς προσθέτου ποσοστοῦ ἐπὶ τοῦ φόρου τῆς δεκάτης, ἡ δὲ τήρησις καὶ περιποίησις τῶν ταύρων ἐναποτίθεται εἰς τοὺς δήμους ἢ καὶ εἰς ἰδιώτας, κατὰ τὰ περὶ τούτων πάντων κανονισθέντα.

Οἱ πλειότεροι δῆμοι, ἰδίᾳ αὐτῶν δαπάνῃ, καὶ πολλοὶ ἰδιῶται κτηνοπαραγωγοὶ τηροῦσιν ἐπιβήτορας ταύρους. Ἐν ἔτει 1905, ἠριθμοῦντο ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ ἐν συνόλῳ 1022 καλῆς γενεᾶς ἐπιβήτορες ταῦροι, ἐξ ὧν 709 ἀνῆκον εἰς τὸ Δημόσιον ἢ τοὺς δήμους, καὶ 313 εἰς ἰδιώτας. Τὸ Δημόσιον ἐδαπάνησε, τῷ 1905, 42,600 κορώνας δι' ἀγορὰν ταύρων καὶ 11,000 κορώνας διὰ συντήρησιν τῶν ταυροστασίων, ἐπίβλεψιν, μεταφοράν, κτλ.

Πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐγχωρίου γενεᾶς ἐκομίσθησαν ἐκ Γαλικίας καὶ ἀλλαχόθεν πρόβατα, καὶ αἶγες ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν ἔτει 1905, ἠριθμοῦντο 1643 διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν χρησιμοποιούμενα πρόβατα, τηρούμενα ἐν τοῖς γεωργικοῖς σταθμοῖς· ὑφίσταντο δὲ 51 ἰδιωτικοὶ σταθμοὶ διὰ τὴν παραγωγὴν προβάτων.

Μολονότι αἱ αἶγες — ἰδίᾳ τὰ ἐλευθέρως βόσκοντα μεγάλα ποίμνια αἰγῶν — ἀπεδείχθησαν ἐπιβλαβεῖς διὰ τὰ δάση, δὲν ἐθεωρήθη εὔλογος ἡ ἀπόλυτος ἀπαγόρευσις τῆς τηρήσεως αἰγῶν, μόνον δὲ ἐν μέρει ἐφηρμόσθησαν ἀπαγορεύσεις τῆς

αἰγοβοσκῆς· ἱδρύθησαν δύο ἰδιωτικοὶ σταθμοὶ διὰ τὴν παραγωγὴν ἐκλεκτῶν αἰγῶν.

Τοῦ μωαμεθανικοῦ πληθυσμοῦ, ὡς ἐκ θρησκευτικῶν λόγων μὴ ἀσχολουμένου εἰς τὴν χοιροπαραγωγήν, αὕτη κυρίως περιωρίσθη ἐν ταῖς περιοχαῖς χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ. Πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐλαττωματικῆς ἐγχωρίου γενεᾶς ἐκομίσθησαν χοῖροι ἐξ Ἀγγλίας, τηρούμενοι πρὸς σκοπὸν ἀναπαραγωγῆς ἐν τοῖς γεωργικοῖς σταθμοῖς. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1905, ὑφίσταντο 53 ἰδιωτικοὶ σταθμοὶ χοιροπαραγωγῆς ὑπὸ δημοσίαν ἐπίβλεψιν διατελοῦντες.

Κατὰ τὴν προγενεστέραν ἐποχήν, ὀλιγίστη προσοχὴ ἐδόθη εἰς τὴν ὀρνιθοπαραγωγὴν, παρὰ τὰς ἐπικρατούσας εὐνοϊκὰς διὰ ταύτην συνθήκας τοῦ κλίματος καὶ τῶν μικρῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν χωρικῶν· πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐγχωρίου, οὐχὶ καλῆς, γενεᾶς, ἱδρύθη, ἐν ἔτει 1891, ὑπὸ τῆς Διοικήσεως κατάστημα ὀρνιθοπαραγωγῆς, πρὸς δὲ ἠσχολοῦντο περὶ ταύτην καὶ οἱ γεωργικοὶ σταθμοί· τῷ 1905, ἐτήρει τὸ Δημόσιον 1300 διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν χρησιμοποιούμενα πτηνὰ (πετεινοὺς καὶ ὄρνιθας).

Ἡ μελισσοκομία ἐξηπλώθη ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ· ἡ μὲν γενεὰ τῶν μελισσῶν εἶνε ἐκλεκτή, ἀλλ' ἡ μελισσοκομικὴ τέχνη εἶνε γενικῶς εἰπεῖν, λίαν ἀρχέγονος· πρὸς ἐμψύχωσιν αὐτῆς, ἱδρύθη ἐν Σεραγέβῳ κεντρικὸς σύνδεσμος μελισσοκομίας, λαμβάνων παρὰ τοῦ Δημοσίου ἐπιχορήγησιν ἐκ 4000 κορωνῶν κατ' ἔτος, ἔχων διακλαδώσεις ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις, ὀργανῶν λαϊκὰς διαλέξεις, κτλ.

Ἐν προγενεστέροις χρόνοις ἡ σηροτροφία ἦτο ἱκανῶς ἐκτεταμένη, ἀλλὰ δεκάδας τινὰς ἐτῶν πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς αὐστροουγγρικῆς Διοικήσεως εἶχε περιέλθει εἰς κατάπτωσιν. Ἡ Διοίκησις, πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς σηροτροφίας, μεταξὺ ἄλλων μέτρων, ἐνήργησε, μέχρι τέλους τοῦ 1898, τὴν φύτευσιν περίπου 425,000 μορεοδένδρων.

Τὰ ὕδατα τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης περιέχουσι μεγάλην ποσότητα, καὶ πολλῶν εἰδῶν, ἰχθῦς. Τὸ ἐν ἔτει 1894 ἱδρυθὲν προσωρινὸν ἰχθυοτροφεῖον, βαθμηδὸν μεγάλως ἀνεπτύχθη· πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ προϋπελογίζετο διὰ τὸ ἔτος 1905, δαπάνη ἐξ 7900 κορωνῶν, ἀπέναντι εἰσπράξεως 2700 κορωνῶν ἐκ τῆς πωλήσεως ἰχθύων.

Πρὸς ἐπίβλεψιν τῆς ὑγιεινῆς τῶν ζῴων, ἰδίᾳ πρὸς καταπολέμησιν τῆς πανώλους τῶν βοῶν, — ἥτις ἐν ἔτει 1883 ἐπισήμως ἐκηρύχθη ὡς ἐκλιποῦσα — ὠργανώθη ἡ δημοσία κτηνιατρικὴ ὑπηρεσία, ἱδρυθείσης ἰδίας διευθύνσεως τῶν τῆς κτηνιατρείας, διορισθέντων δὲ καὶ κτηνιάτρων ἐπιβλεπόντων, εἰς τὰ σύνορα τῆς χώρας, τὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ζῴων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κτηνιάτρων ἀπὸ 6 ἐν ἔτει 1879, ηὔξησεν εἰς 37 ἐν ἔτει 1905.

Πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀσθενειῶν τῶν ζῴων ἐδαπανήθησαν ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1884 - 1898 384,000, ἐν δὲ τῇ περιόδῳ 1899 - 1905 447,000 κορωνῶν. Τὸ κονδύλιον τῶν δημοσίων δαπανῶν ὑπὲρ τῆς ἐν γένει δημοσίας ὑγείας ἤτοι ὁμοῦ τῆς ὑγειονομικῆς, καὶ τῆς κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας, ἀπὸ 31,000 κορωνῶν ἐν ἔτει 1879 καὶ 93,000 ἐν ἔτει 1880, ηὔξησε βαθμηδὸν εἰς 1,315,000 ἐν ἔτει 1904, καὶ 1,361,000 κορωνῶν ἐν ἔτει 1905.

Εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ μεγαλείτερά πως κέντρα ἱδρύθησαν δημοτικὰ σφαγεῖα, ἀνταποκρινόμενα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς· κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1905 ὑφίσταντο ἄνω τῶν 80 τοιούτων· πρὸς δέ, ὑφίστανται τόποι πρὸς ταφὴν τῶν ζῴων, καὶ ἐκανονίσθησαν τὰ περὶ ταύτης, καὶ τὰ τῆς ἐπιβλέψεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν χωροφυλάκων, κτλ.

Εἰς πλεῖστα μέρη, εἰς πάσας τὰς πρωτευούσας ἐπαρχιῶν, τελοῦνται, καθ' ἑβδομάδα, ζῳαγοραί, ἐξυπηρετοῦσαι κυρίως τὸ ἐσωτερικὸν ἐμπόριον τῶν κτηνῶν· τὸ πρὸς ἐξαγωγὴν ἐμπόριον ἐξυπηρετοῦσιν αἱ εἰς τινα μέρη κατ' ἔτος τελούμεναι μεγαλεί-

τεραι ἀγοραί. Εἰς τὰς διαφόρους ἀγορὰς ἐκομίσθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1903 καὶ 1904, περίπου 1,5 ἑκατομ. κτηνῶν κατ' ἔτος.

Οἱ δῆμοι συντελοῦσι πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας ὡς ἑξῆς· τινὲς δῆμοι συντηροῦσιν ἐπιβήτορας ταύρους, διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ὁποίων δὲν εἰσπράττουσιν οὐδὲν ἐπιβατικὸν τέλος· οἱ δῆμοι εἰς τοὺς ὁποίους τὸ Δημόσιον παραχωρεῖ ἐπιβήτορας ἵππους, παρέχουσι δωρεὰν τοὺς ἀπαιτουμένους σταύλους· δῆμοί τινες χορηγοῦσι χρηματικὰ ποσὰ πρός, κατ' ἔτος, βράβευσιν μόσχων καὶ πώλων ὡς καὶ δι' ἱπποδρομίας· πλεῖστοι δῆμοι συντηροῦσι φυτώρια ὀπωροφόρων δένδρων, καὶ προτύπους κήπους· δῆμοι τινὲς ἀποκτῶσι τελειοποιημένα ἄροτρα, κτλ. ἐπὶ σκοπῷ ἐπιδείξεως αὐτῶν τοῖς ἐνδιαφερομένοις, ἢ θέτουσιν, ἀπέναντι καταβολῆς τέλους, εἰς τὴν διάθεσιν τῶν δημοτῶν πρὸς χρῆσιν αὐτῶν, γεωργικὰ μηχανήματα, κτλ.· δῆμοί τινες ἐμψυχοῦσι τὴν μελισσοκομίαν διὰ παροχῆς εἰσφορῶν εἰς τὸν κεντρικὸν σύνδεσμον τῶν μελισσοκόμων· οἱ πλειότεροι δῆμοι συντηροῦσι σφαγεῖα· τινὲς δῆμοι συντηροῦσι προσωρινοὺς σταύλους διὰ τοὺς εἰς τὰς ζῳαγορὰς κομιζομένους χοίρους (χρησιμοποίησις ἀπέναντι ὡρισμένου τέλους)· οἱ πλειότεροι δῆμοι ἔχουσι ἴδιον χῶρον πρὸς τέλεσιν τῶν ζῳαγορῶν.

Πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς αὐστροουγγρικῆς Διοικήσεως δὲν ὑπῆρχον ἐκ τοῦ νόμου ἀνεγνωρισμένοι σύνδεσμοι· πρὸς τοιαύτην ἀναγνώρισιν ἀπαιτεῖται νῦν ἡ ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἐπικύρωσις τῶν οἰκείων καταστατικῶν. Ὑφίστανται νῦν, ἐν συνόλῳ, περὶ τοὺς 300 παντὸς εἴδους σύνδεσμοι, ἐξ ὧν οἱ ἑξῆς μόνον ἀνάγονται εἰς τὰ τῆς γεωργίας. Ἐν πρώτοις ἱδρύθησαν γεωργικοί τινες σύνδεσμοι, διαλυθέντες βραδύτερον, ἑνὸς δὲ ἐξ αὐτῶν μετατραπέντος εἰς δημοτικὸν ἵδρυμα. Ὑφίστανται νῦν μία γεωργικὴ ἑταιρία, ἀριθμοῦσα 110 μέλη,

ἐν ἔτει 1904, καὶ ὁ κεντρικὸς σύνδεσμος τῆς μελισσοκομίας μετὰ 27 διακλαδώσεων εἰς διάφορα μέρη, ἐκδίδων ἴδιον περιοδικόν. Πρὸς δέ, ἐν ἔτει 1904 ἱδρύθη εἷς πιστωτικὸς σύνδεσμος τῶν χωρικῶν, ἄλλων δὲ δύο τοιούτων προεσχεδιάζετο ἡ ἵδρυσις τῷ 1906. Ἐν ἔτει 1904 ἱδρύθη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Bugojno, εἷς γεωργικὸς ἐπαρχιακὸς σύνδεσμος, ἀπολαύων ἰδιότητος νομικοῦ προσώπου, σκοπῶν εἰς τὴν ἐν γένει ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας· τἀπαιτούμενα μέσα προσπορίζεται ὁ σύνδεσμος ἐξ ἐπιβληθέντος προσθέτου ποσοστοῦ ἐπὶ τοῦ φόρου τῆς δεκάτης ἢ τοῦ φόρου ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν, καὶ ἐπιχορηγήσεων τοῦ Δημοσίου καὶ τυχὸν ἰδιωτικῶν δωρεῶν, κτλ.· μέλη τοῦ συνδέσμου εἶνε πάντες οἱ ἰδιοκτῆται ἢ ἐπίμορτοι καλλιεργηταὶ ἢ ἐπικαρπωταὶ τῶν ἀγροτικῶν καὶ δασικῶν κτημάτων τῆς οἰκείας ἐπαρχίας· τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ συνδέσμου, ἐν ἔτει 1905, ἐν τῇ οἰκείᾳ ἐπαρχίᾳ ἐγκατεστάθησαν 32 πρότυπα χωρικὰ κτήματα, καὶ 42 γαῖαι προτύπου λιπάνσεως, ἀνηγέρθη δὲ καὶ ἀποθήκη σιτηρῶν, κτλ.· αἱ ἐν ἔτει 1905 εἰσπράξεις τοῦ συνδέσμου ἀνῆλθον εἰς περίπου 12,000, ἀπέναντι δαπανῶν ἐκ περίπου 3500 κορωνῶν. Κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα ἱδρύθησαν ἐν ἔτει 1905 καὶ ἕτεροι δύο ἐπαρχιακοὶ σύνδεσμοι.

Παρὰ τῷ ἐν Σεραγέβῳ τμήματι τῆς Διοικήσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης (ἡ ἀνωτάτη Διοίκησις ἑδρεύει ἐν Βιέννῃ), ὑφίσταται «γραφεῖον τῆς γεωργίας», διευθῦνον πάντα τὰ εἰς τὴν γεωργίαν ἀναγόμενα.

Τὸ ἐν ἔτει 1894 ἐν Σεραγέβῳ συσταθὲν ἐπίσημον στατιστικὸν γραφεῖον ἠσχολήθη (1895) περὶ τὴν ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων καὶ ἀπαρίθμησιν τῶν ζῴων, ἐδημοσίευσε τὰ ἀποτελέσματα τούτων, ὡς καὶ εἰδικάς τινας ἐκθέσεις περὶ γεωργίας, κτηνιατρείας, ἐξαγωγικοῦ κτηνεμπορίου, κτλ.· ἀσχολεῖται δὲ καὶ εἰς τὴν στατιστικὴν τῆς ἐν γένει ἐμπορικῆς

εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς, εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν κυμάνσεων τῆς παραγωγῆς τῶν γεωργικῶν προϊόντων, τῶν ζημιῶν ἐκ χαλάζης, πλημμύρας, κτλ.

Αἱ ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάναι τῆς Διοικήσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης ἀναφέρονται εἰς διάφορα μέρη τοῦ παρόντος σημειώματος· ηὔξησαν αὗται βαθμηδόν, ἀλλ᾽ ἀναλογιστέον συνάμα, ὅτι ἐν μὲν τῷ προϋπολογισμῷ διὰ τὸ ἔτος 1880, τὸ σύνολον τῶν δημοσίων ἐξόδων ἀνήρχετο εἰς 12, τῶν δὲ δημοσίων ἐσόδων εἰς 13 ἑκατομμύρια κορωνῶν, μέχρι δὲ τοῦ ἔτους 1906 ἀνῆλθον τὰ ποσὰ ταῦτα σχεδὸν εἰς τὸ πενταπλάσιον.

Διὰ πάντας τοὺς δήμους ὁμοῦ, ἡ διὰ τὸ ἔτος 1906 προϋπολογισθεῖσα ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάνη ἀνέρχεται εἰς 98,000 κορωνῶν.

ΜΕΡΟΣ Γ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑΝ 1888-1908, ΚΑΙ Η ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΜΕΡΙΜΝΑ, ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Ἀφ' ὅτου ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐν ἔτει 1888, τὸ ζήτημα τῆς καταρτίσεως τοῦ κτηματολογίου τῆς χώρας εἶχε τεθῇ ὑπὸ σοβαρὰν μελέτην, εἶχε δὲ ἀμέσως ἔπειτα γίνῃ καὶ ἔναρξις τῶν τριγωνομετρικῶν ἐργασιῶν, πρώτιστα πρὸς ἐπὶ τούτων στήριξιν τοῦ κτηματικοῦ χάρτου, παρῆλθεν ἤδη εἰκοσαετία· ἤτοι παρῆλθε διάστημα χρόνου, ὅπερ, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνάρξεως τῶν ὡς ἀνωτέρω μελετῶν καὶ ἐργασιῶν, ἐθεωρεῖτο—ὀρθῶς ὅλως—ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἐπαρκὲς πρὸς περάτωσιν ἁπάντων τῶν ἔργων τοῦ κτηματολογίου, ἢ ἐπαρκὲς τοὐλάχιστον—ἐάν, ὡς ἐκ λόγων οἰκονομικῶν, ἤθελεν ἐπιβληθῇ βραδεῖα τῶν ἔργων ἐκτέλεσις—πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν ἔργων ἐν ταῖς κυριωτέραις περιοχαῖς τῆς χώρας, ἔνθα αἱ ἀνάγκαι τῆς ἀγροτικῆς ἢ τῆς ἀστικῆς ἰδιοκτησίας ἐπεζήτουν τοῦτο ἐπειγόντως. Ὅθεν

ἐνδιαφέρουσα ἀποβαίνει σήμερον ἀναδρομικὴ ἐξέτασις τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν γενομένων.

Καὶ διὰ μὲν τὴν πρώτην δεκαετίαν 1888-1898, παραπέμπω εἰς τὸ οἰκεῖον δημοσίευμά μου τοῦ ἔτους 1898, ἐκ τοῦ ὁποίου συνοψίζω τὰ ἑξῆς.

Κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1888, τὴν ὑπὸ Προεδρίαν Χ. Τρικούπη Κυβέρνησιν ἐπασχολεῖ τὸ ζήτημα τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν εἰς ἰδιώτας παραχωρηθεισῶν ἐθνικῶν γαιῶν καὶ φυτειῶν, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἐξακρίβωσις τῶν ὑπὸ ἰδιωτῶν κατεχομένων καὶ μὴ δεδηλωμένων ἐκτάσεων· ἐν πρώτοις προσχεδιάζεται εἰδικὴ — ἐπὶ τῇ βάσει οἰκείας καταμετρήσεως — καταγραφὴ πασῶν τῶν δημοσίων γαιῶν, τῶν τε ὑπὸ ἰδιωτῶν κατεχομένων, δεδηλωμένων ἢ μή, ὡς καὶ τῶν εἰσέτι μὴ διατεθειμένων.

Ἡ ἰδέα αὕτη περὶ εἰδικῆς καταγραφῆς τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας τοῦ Δημοσίου, ἀναπτυσσομένη, ἄγει εἰς τὴν ἰδέαν περὶ γενικῆς—ἐπὶ τῇ βάσει οἰκείας καταμετρήσεως—καταγραφῆς τῆς τε δημοσίας καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, ἀναφύεται δὲ οὕτως ἡ σκέψις περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τοῦ κτηματολογίου τῆς χώρας, ὑπὸ τὴν ἐνταῦθα, κατωτέρω, καθοριζομένην ἔννοιαν. Ἐν σχέσει δὲ πρὸς προτάσεις περὶ ἱδρύσεως κτηματικῆς Τραπέζης, ὑποβληθείσας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῇ Κυβερνήσει, αὕτη ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ περαιτέρω τελειοποίησις τοῦ συστήματος τῆς δημοσιότητος τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων θέλει ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν πρὸς ἐπιτυχῆ καὶ εὐρεῖαν ἐπενέργειαν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως.

Ἐν πρώτοις, τίθεται ὑπὸ μελέτην τὸ κατὰ τὸν Τόρρενς σύστημα κτηματικῆς δημοσιότητος, τὸ λειτουργοῦν ἐν ταῖς βρεττανικαῖς ἀποικίαις τῆς Αὐστραλίας καὶ ἐν ἄλλαις ἀποικιακαῖς χώραις· περίπου δὲ συγχρόνως μελετᾶται τὸ σύστημα

τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ὡς τοῦτο ἐτύγχανεν εἰσαγόμενον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ ὑπὸ τῆς αὐστροουγγρικῆς Διοικήσεως· βραδύτερον, ἐπεκτείνεται ἡ μελέτη ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Αὐστρίᾳ κτηματικῶν βιβλίων, ἀλλὰ διακόπτεται αὕτη συντόμως μετὰ τὴν ἔναρξιν αὐτῆς ὡς ἐκ τῆς ἐπελθούσης ἀλλαγῆς Ὑπουργείου.

Προκειμένου περὶ ἐκτελέσεως ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ τῆς καταμετρήσεως τῶν γαιῶν, ἡ Κυβέρνησις ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκην τῆς συστηματοποιήσεως τῶν τῆς χαρτογραφίας τοῦ Κράτους, καὶ μεριμνᾷ περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς χαρτογραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, ταύτης προοριζομένης εἰς τὴν κατάρτισιν τῶν παντὸς εἴδους μεγάλων χαρτογραφικῶν ἔργων· ἀποφασίζεται δὲ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νέου τριγωνισμοῦ ἁπάσης τῆς χώρας, πρὸς ἐπ' αὐτοῦ στήριξιν τῶν διαφόρων χαρτογραφικῶν ἔργων, πρώτιστα δὲ τοῦ κτηματικοῦ χάρτου· καὶ γίνεται ἔναρξις τοῦ νέου τριγωνισμοῦ, ἤδη κατ' Αὔγουστον τοῦ 1889.

Πρός, ἐκ τῶν διαφόρων ἀπόψεων, μελέτην τοῦ ζητήματος τοῦ κτηματολογίου, διατάσσεται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἡ ἐν ταῖς κυριωτέραις χώραις τῆς ἀλλοδαπῆς περισυλλογὴ ἐπισήμων πληροφοριῶν περὶ κατάστρων, κτηματικῶν χαρτῶν, κτηματικῶν βιβλίων, καὶ ἄλλων συναφῶν ζητημάτων. Ἀλλά, πρὶν ἢ περατωθῶσιν αἱ ὡς ἀνωτέρω ἔρευναι καὶ μελέται, διατυπωθῶσι δὲ καὶ συζητηθῶσι τὰ ἐκ τούτων πορίσματα, ἡ Κυβέρνησις, μετὰ σπουδῆς ἀδικαιολογήτου, κακῶς δὲ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐμπνεομένη, τρέπεται εἰς τὴν περὶ τὸ Ἄργος ἔναρξιν χαρτογραφικῆς τινος ἐργασίας (βλ. κατωτέρω), ἀξιούσης μὲν νὰ σημειώσῃ τὴν ἔναρξιν τῆς σκοπουμένης καταμετρήσεως τῶν γαιῶν, ἀλλὰ σημειωσάσης συνάμα καὶ συμπτωματικὴν ἔνδειξιν τῆς ἀσυστηματοποιήτου ἐξελίξεως, εἰς ἣν ἐτρέπετο τὸ ζήτημα τοῦ κτηματολογίου, παρὰ

τὴν ἐν πρώτοις συστηματικὴν αὐτοῦ διευθέτησιν. Ἐναντίον τῶν, ὡς πρός τινα σημεῖα, ἀντιφατικῶν ἐνεργειῶν τῆς Κυβερνήσεως ἀντεπεξῆλθον (1892), συνιστῶν μεταξὺ ἄλλων, ὅτι, πρὸς περαιτέρω ὀρθὴν πορείαν τοῦ ζητήματος, ἥρμοζε καὶ ἡ σύστασις μονίμου ἐπὶ τοῦ κτηματολογίου ἐπιτροπῆς, μεριμνώσης ὅπως αἱ τῆς Κυβερνήσεως οἰκεῖαι ἀποφάσεις στηρίζωνται ἐπὶ σοβαρᾶς μελέτης, ἐπὶ εὐρείας γνώσεως τῶν τε ἐγχωρίων καὶ τῶν τῆς ἀλλοδαπῆς συνθηκῶν.

Ἀφότου ἐν πρώτοις, κατὰ τὸ ἔτος 1888, εἶχε τεθῇ τὸ ζήτημα, ἐπῆλθεν, ἐπὶ ἐνέα ὁλόκληρα ἔτη — κατὰ τὰ ὁποῖα εἶχον ἐπανειλημμένως ἀλλάξῃ τὰ κυβερνῶντα πρόσωπα, τοῦθ' ὅπερ συνεπήγαγε καὶ ἀλλαγὴν βλέψεων καὶ ἀποφάσεων—διακοπὴ πασῶν τῶν οἰκείων κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν, ἐξαιρουμένου τοῦ τριγωνισμοῦ, οὗ ἡ ἐκτέλεσις συνεχίζετο. Μάταιαι δὲ ἀπέβησαν αἱ ἐπανειλημμέναι, διαφοροτρόπως ὑποβληθεῖσαι συστάσεις μου, ὑπέρ, εἰμὴ τι ἄλλο, συμπληρώσεως τῶν προκαταρκτικῶν μελετῶν.

Ὅθεν, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν πορείαν τοῦ ζητήματος τοῦ κτηματολογίου κατὰ τὴν δεκαετίαν 1888 - 1898, ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἐτήρησε τὴν ἀπαραίτητον ἐκείνην συστηματικὴν συνέχειαν τῶν αὐτῆς ἀποφάσεων καὶ ἐνεργειῶν, ἥτις μόνη ἠδύνατο νὰ ἐγγυηθῇ ἐπιτυχῆ λύσιν τοῦ δυσχεροῦς ζητήματος.

Τὰ ἑξῆς δέ, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἑπομένην δεκαετίαν, 1898 - 1908.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1898, ἡ ὑπὸ Προεδρίαν Α. Ζαΐμη Κυβέρνησις μελετῶσα τὰ ἐν σχέσει πρὸς τὴν σταφιδικὴν κρίσιν ληπτέα μέτρα, ἀνεγνώρισεν ὅτι, μεταξὺ ἄλλων, ἔπρεπε νὰ ἐπιζητηθῇ καὶ ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ὡς οἷόν τε μᾶλλον ἁρμοδία ὀργάνωσις τῶν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως, συνάμα δὲ καὶ τῶν τῆς προσωπικῆς τῶν κτηματιῶν πίστεως· ἐν σχέσει

πρὸς τὴν τοιαύτην ἀναγνώρισιν, ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε, κατ' ἀρχήν, τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ, ἐν ὅλως πρώτοις δὲ ἐν ταῖς περιοχαῖς σταφιδοπαραγωγῆς. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖον οὐδὲν ἐμπράκτως ἐγένετο, ὡς ἐκ τῆς συντόμως ἔπειτα ἐπελθούσης πτώσεως τοῦ Ὑπουργείου Ζαΐμη.

Κατὰ τὰ τρία μεθεπόμενα ἔτη, ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠσχολήθη περὶ τὸ ζήτημα· οὐδὲ κἂν περὶ τούτου μνείαν ἐποιήσατο.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1901, ἅμα τῷ σχηματισμῷ τοῦ νέου Ὑπουργείου ὑπὸ Α. Ζαΐμην, ἐκ τῶν πρώτων μελημμάτων τούτου ὑπῆρξε καὶ ἡ συνέχισις τῶν διακοπεισῶν προκαταρκτικῶν περὶ κτηματολογίου μελετῶν καὶ ἐνεργειῶν. Ἡ Κυβέρνησις ἀναθέτει εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν τὴν παρασκευὴν νομοσχεδίου, ἀποβλέποντος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων· τὸ σχέδιον, ἐν τῷ ὁποίῳ προχαράσσονται αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ὑποβάλλεται εἰς τὴν Βουλὴν ἐν ἔτει 1902, ὡς πρότασις Κ. Τοπάλη. Ἐντολῇ τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεργεῖται ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἡ περισυλλογὴ εἰδικῶν πληροφοριῶν ἀπαιτουμένων πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ μνησθέντος σχεδίου, ὡς καὶ ἔρευνα ἐπὶ ἄλλων τινῶν συναφῶν ζητημάτων· ἡ ἔρευνα αὕτη, ἡ εἰς ἐμὲ ἀνατεθεῖσα, διακόπτεται μὲν τῷ 1904, ἐξ αἰτίων, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος, ἀλλ' ἀναλαβὼν ἐγὼ αὐτὸς — ἰδιωτικῶς — τὴν περάτωσιν αὐτῆς, ἐπὶ τῶν ἐκ ταύτης πορισμάτων στηριζόμενος, ἀνέπτυξα εὐρύτερον καὶ καθώρισα ἐγγύτερον τὴν ὕλην τοῦ νομοσχεδίου τοῦ 1902, καὶ προεσχεδίασα καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις σημεῖά τινα ἀναγόμενα εἰς τὴν παρ' ἡμῖν εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων· τὰ περὶ τούτων παρέθεσα ἐν τῷ οἰκείῳ ἔργῳ μου τοῦ 1905.

Τὸ ἐν ἔτει 1889, ὑπὸ Ὑπουργεῖον Τρικούπη ἀρξάμενον

τριγωνομετρικὸν δίκτυον τῆς πρώτης τάξεως, ἐπιτυχῶς ἐπερατώθη ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ, βαθμηδὸν δέ, καὶ δσημέραι, χωρεῖ αἰσίως ἡ ἐκτέλεσις τῶν τριγωνομετρικῶν δικτύων τῶν κατωτέρων τάξεων. Αἱ τριγωνομετρικαὶ ἐργασίαι χρησιμεύουσι νῦν κυρίως εἰς τὴν κατάρτισιν τοῦ τοπογραφικοῦ χάρτου τῆς χώρας, ἥτις, ὡς φαίνεται, ἐν τῷ συνόλῳ ἐπιτυχῶς ἐκτελεῖται, βραδέως μὲν μέχρι τοῦδε, ἀπό τινος δὲ χρόνου ταχύτερον. Ἀλλ' αἱ τριγωνομετρικαὶ ἐργασίαι, τὴν ἐξ ἀπόψεως τῆς δαπάνης πλήρη δικαιολόγησιν αὐτῶν, θέλουσιν ἀπολάβῃ μόνον ὁπόταν χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις καὶ διὰ τὸν κτηματικὸν χάρτην, τούτου ἐνέχοντος μεγάλην οἰκονομολογικὴν σκοπιμότητα, ὡς ἐκ τῆς ἐπ' αὐτοῦ στηρίξεως τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ τῆς γεωργικῆς στατιστικῆς καὶ πολλαπλῶν ἄλλων ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέτρων.

Ἡ ἐν ἔτει 1902 παρασκευὴ σχεδίου νόμου περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος ἐκδηλωθείσης μερίμνης τοῦ Ὑπουργείου Ζαΐμη.

Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ τριγωνισμοῦ καὶ ἡ παρασκευὴ τοῦ μνησθέντος νομοσχεδίου—ἤ, κάλλιον εἰπεῖν, προσχεδίου—εἰσὶν αἱ μόναι ἐνδείξεις τῆς οἰκείας κυβερνητικῆς ἐργασίας ἐν ὅλῃ εἰκοσαετίᾳ. Ὅθεν, ἐὰν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν ἔτει 1888 ἐγκαινισθείσης κυβερνητικῆς ἐνεργείας, καὶ τῶν ἐπ' ἐκείνης δικαίως στηριχθεισῶν προσδοκιῶν, ἐτίθετο νῦν τὸ ἐρώτημα, εἰς τίνας περιοχὰς τῆς χώρας λειτουργοῦσιν ἤδη οἱ θεσμοί, ὧν τὴν εἰσαγωγὴν ἐσκόπει ἡ ὀρθὴ ἐπίλυσις τοῦ ζητήματος τοῦ κτηματολογίου, σήμερον, μετὰ παρέλευσιν ὁλοκλήρου εἰκοσαετίας—(πόσον δὲ ἀπομεμακρυσμένην ἐθεωροῦμεν τότε πάντες τὴν σημερινὴν ἡμέραν)—εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο βραχεῖα καὶ ὀδυνηρὰ ἠχεῖ ἡ ἀπάντησις: οὐδαμοῦ!

Τί δὲ ἐννοῶ, ἀναφέρων ὀρθὴν τοῦ ζητήματος τοῦ κτηματολογίου ἐπίλυσιν, περὶ τούτου παραπέμπω εἰς τὰ προηγού-

μενα δημοσιεύματά μου, ἐν οἷς τὴν *οἰκείαν* ὕλην ἐκ τῶν διαφόρων ἀπόψεων ἐπραγματεύθην. Μολαταῦτα, δὲν ἀποβαίνει ἴσως περιττὴ καὶ ἡ ἐνταῦθα διασάφησις τῶν ἑξῆς σημείων.

Εἴτε ἐξ ἀγνοίας, εἴτε ἐξ ὑστεροβουλίας, τὸ ὑπὸ μελέτην τεθὲν ζήτημα τοῦ κτηματολογίου πλεῖστοι παρ' ἡμῖν ἀνέφερον, ἢ καὶ εἰσέτι ἀναφέρουσιν, ὡς ταυτόσημον πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ ζητήματα τοῦ ***κατάστρου***, ἰδίᾳ πρὸς τὸ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ «*cadastre*».

Τὸ γαλλικὸν κατάστρον, τὸ χρησιμεῦσαν ὡς πρότυπον εἰς τὰ μετέπειτα ἐν πλείσταις χώραις καταρτισθέντα κατάστρα, προανηγγέλθη, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὡς σκοποῦν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐξακρίβωσιν καὶ ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων· ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν ταύτην πρόθεσιν ὁ γάλλος νομοθέτης δὲν ἐπέτυχε, καθὸ παραμελήσας τὴν θέσπισιν οἰκείων διατάξεων ἐπιτυγχανουσῶν τὸν μνησθέντα εἰδικὸν σκοπόν. Ἐξ οὗ τό τε γαλλικὸν κατάστρον, ὡς καὶ πάντα τὰ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτοῦ ἐν ἄλλαις χώραις καταρτισθέντα κατάστρα, στερούμενα νομικοῦ κύρους ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων — πρὸ παντὸς δὲ τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος—ἐνέδειξαν σκοπιμότητα κυρίως φορολογικὴν μόνον· τῶν κατάστρων τούτων οἱ ὑπὸ μεγάλην κλίμακα καταρτισθέντες χάρται καὶ οἱ πίνακες τῆς ἀποτιμήσεως τῆς προσόδου τῶν γαιῶν ἀπέβλεψαν κυρίως, συχνάκις δὲ ἀποκλειστικῶς, εἰς τὴν κατανομὴν τοῦ ἐγγείου φόρου.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ φορολογικὰ κατάστρα, τὸ *ἑλληνικὸν **κτηματολόγιον***, κατὰ τὴν ἐμὴν σύστασιν, ἣν πληρέστατα ἠσπάσθησαν οἱ κυβερνῶντες οἱ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήσαντες τὴν ἐμὴν γνώμην, προεσχεδιάσθη ὡς ἑξῆς: κατάρτισις καὶ ἐνήμερος τήρησις, τοῦ ***κτηματικοῦ χάρτου*** καὶ τῶν ***κτηματικῶν βιβλίων***, καθ' ὑπόδειξιν τῶν γερμανικῶν καὶ αὐστριακῶν κτηματικῶν βιβλίων (Grundbücher), σκοποῦσα

τὴν ἔκ τε γεωμετρικῆς καὶ ἐκ νομικῆς ἀπόψεως, καταγραφὴν πάντων τῶν ἀκινήτων κτημάτων, τὴν ὑπεράσπισιν τῶν τε ὁρίων ἑνὸς ἑκάστου ἀκινήτου κτήματος καὶ τῶν ἐπὶ τούτου δικαιωμάτων παντὸς εἴδους, τὴν στερεὰν στήριξιν τῶν ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων συναλλαγῶν καὶ τῆς ἐπενεργείας τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως.

Ἡ φορολογικὴ ἄποψις δὲν ἐτέθη παρ' ἡμῖν ὡς σκοπὸς τοῦ μελετωμένου ἔργου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κτηματικοῦ χάρτου ἤθελε μετέπειτα στηριχθῇ ἡ γενικὴ ἀποτίμησις τῶν προσόδων ἢ τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν, πρὸς δικαιοτέραν ἢ μέχρι τοῦδε κατανομὴν τῶν ἐγγείων φόρων, πρὸς βελτίωσιν τῆς χαώδους καταστάσεως, εἰς ἣν διατελεῖ ἡ παρ' ἡμῖν ἔγγειος φορολογία.

Οὐδόλως μεταμέλομαι ἐπὶ τῷ ὅτι ἐν ταῖς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὑποβληθείσαις συστάσεσι δὲν ἠκολούθησα τὰς περὶ φορολογικῶν κατάστρων ἰδέας, προτάξας τὴν μεγίστην νομικήν, καὶ τὴν ὑψίστην οἰκονομολογικὴν σκοπιμότητα τοῦ προσχεδιασθέντος ἑλληνικοῦ κτηματολογίου.

Ἡ Ἑλλάς, ἀκολουθοῦσα τὰς χώρας, ἔνθα λειτουργοῦσι κτηματικὰ βιβλία; οἷον τὴν Αὐστρίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Δανίαν, θὰ ἠδύνατο ὡς πρός τινα σημεῖα, νὰ εἶχε προβῇ κατὰ τρόπον ἔτι μᾶλλον συστηματικόν, διδασκομένη ὑπὸ τῆς πείρας τῆς ἀποκτηθείσης ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ἔνθα, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ὁ ἐκ παλαιοτέρας ἐποχῆς προϋπάρχων θεσμὸς τῶν κτηματικῶν βιβλίων ἐτροποποιήθη καὶ ἐτελειοποιήθη, προϊόντος τοῦ χρόνου. Ὡς πρὸς μὲν τὸν τρόπον τῆς συντάξεως καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διαρρύθμισιν τῶν κτηματικῶν βιβλίων συνέστησα συνδυασμὸν ἐκ τῶν ἀλλαχοῦ γενομένων, διὰ δὲ τὰς οὐσιαστικὰς περὶ τῶν κτηματικῶν βιβλίων διατάξεις ὑπέδειξα ὡς κυρίως ἀποδεκτὰς τὰς οἰκείας διατάξεις ἐκ τῆς δι' ἅπαν τὸ γερμανικὸν Κράτος νέας γερμανικῆς νομοθεσίας.

Ἡ Ἑλλάς, διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ 1888 καταρτίσεως τοῦ προ-

σχεδιασθέντος κτηματολογίου, θὰ εἶχε προπορευθῇ χωρῶν, οἷαι ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ἰταλία, ἔνθα, κατὰ τὴν ἐν λόγῳ εἰκοσαετίαν, ἐμελετήθη τὸ ζήτημα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἁπανταχοῦ κατ' ἀρχὴν ἀναγνωρισθείσης τῆς μεγάλης σπουδαιότητος, ἣν ἐνέχουσι ταῦτα.

Ἐν Ἀγγλίᾳ, οἱ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πολυετεῖς δισταγμοὶ καὶ αἱ ζωηραὶ συζητήσεις ἀπέληξαν εἰς τὴν δοκιμαστικὴν εἰσαγωγὴν (νόμος τοῦ 1897 καὶ κανονιστικαὶ διατάξεις τοῦ 1903) εἴδους κτηματικῶν βιβλίων ἐν τῇ κομητείᾳ τοῦ Λονδίνου· ἡ δοκιμὴ δὲ αὕτη σημειοῖ ἐπιτυχίαν συνηγοροῦσαν ὑπὲρ τῆς ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Ἐν Γαλλίᾳ, ἡ ἐπὶ τοῦ κατάστρου Ἐπιτροπή, 1891-1905, ἀπέληξεν εἰς τὸ νὰ συστήσῃ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων· καὶ παρεσκεύασε τὴν πρὸς εἰσαγωγὴν αὐτοῦ ἀπαιτουμένην προκαταρκτικὴν ἐργασίαν· ἀλλὰ τὸ ζήτημα μένει ἐκκρεμές. Τελευταῖον δλως, λήγοντος τοῦ 1907, πρὸς τὴν μελετωμένην εἰσαγωγὴν τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος, συνεδέθη ἡ ἀναθεώρησις τῆς ἀποτιμήσεως τῶν προσόδων τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, ἥτις, ὑπὸ μὲν τῆς Κυβερνήσεως προεβλήθη ἐν εἴδει δῆθεν ἰδίου ζητήματος, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀνάγεται εἰς τὸ ζήτημα τοῦ κατάστρου· ἐξ οὗ, διὰ τούτου, θὰ ἐθίγετο πάλιν καὶ τὸ ζήτημα τῶν κτηματικῶν βιβλίων· ἐκτὸς ἐάν, τυχόν, τὰ πορίσματα τῶν μεγάλης ἀξίας μελετῶν τῆς ὡς ἀνωτέρω ἐπιτροπῆς δὲν χρησιμοποιηθῶσιν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως δεόντως πρὸς καθοδηγίαν, τοῦθ' ὅπερ κατὰ τὰ φαινόμενα δὲν ἀποκλείεται.

Ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν τῷ νέῳ ἀστικῷ κώδικι (1907), ἐγένετο ἀποδεκτὸν τὸ σύστημα τῶν κτηματικῶν βιβλίων, διαγνωσθέντος ὅτι ἐμπράγματον δίκαιον μὴ καθιεροῦν τὸ σύστημα τοῦτο δὲν δύναται ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς βλέψεις καὶ ἀπαιτήσεις τῶν ἡμερῶν ἡμῶν.

Ἐν Ἰταλίᾳ, ἐπανειλημμένως μὲν ἀνεγνωρίσθη ἡ σπου-

δαιότης τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἰδίᾳ ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ τοῦ 1903, τῇ μελετησάσῃ τὰ τῆς μετατροπῆς τῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν ἐπαχθῶν ὑποθηκικῶν χρεῶν. Μολαταῦτα, ἐξακολουθεῖ ἡ κατὰ τὸν νόμον τοῦ 1886 κατάρτισις τοῦ νέου φορολογικοῦ κατάστρου, ἀναφύονται δὲ ἐπανειλημμένως σχέδια περὶ τῆς θεσπίσεως τῶν νομικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ κατάστρου, σημαίνοντα ἀναβολὴν τῆς ῥιζικῆς λύσεως τοῦ ζητήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἐπὶ τῇ δῆθεν αἰτιολογίᾳ τῆς βαθμιαίας διευθετήσεως τοῦ ζητήματος. Ἐὰν ἡ τοιαύτη κατάστασις παραταθῇ ἐπὶ πλέον, θὰ σημειώσῃ ἡ Ἰταλία τὸ μᾶλλον πρόσφατον, ἴσως τὸ μόνον ἐντὸς τῶν τελευταίων ἐτῶν, παράδειγμα φορολογικοῦ κατάστρου, ἐκτελουμένου ἁδρᾷ δαπάνῃ (οὐδόλως δικαιολογουμένῃ πρὸς κατάρτισιν ἀποκλειστικῶς φορολογικοῦ κατάστρου) χωρὶς ἐπ' αὐτοῦ νὰ στηριχθῇ, καὶ μετ' αὐτοῦ νὰ συμβαδίσῃ ἡ — μετὰ σχετικῶς μικρᾶς ἐπιπροσθέτου δαπάνης — κατάρτισις τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Ἐν Ἑλλάδι ἐλλείπουσι καταγραφαὶ καὶ καταμετρήσεις συμπάσης τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας — ἔστωσαν καὶ πλημμελεῖς — οἷαι ἐκ παλαιοτέρων χρόνων προϋπῆρχον ἐν ταῖς ὡς ἀνωτέρω μνησθείσαις χώραις τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ ἐχρησίμευσαν ἢ χρησιμεύουσιν εἰσέτι, ὅπως ὅπως, — συχνάκις δὲ ἀνεπαρκῶς — διὰ τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας. Ἐν Ἑλλάδι, τὸ ζήτημα τῆς καταμετρήσεως τῶν γαιῶν καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων ἐνέχει ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μείζονα ἢ ἐν ταῖς ἀνωτέρω μνησθείσαις χώραις σημασίαν, διότι ἡ Ἑλλὰς πρόκειται εἰσέτι ν' ἀποκτήσῃ — κατ' ἀναλογίαν — τὰς δυνάμεις γεωργικῆς καὶ ἐν γένει οἰκονομικῆς εὐρωστίας, καὶ τὴν διοικητικὴν πρόοδον, ἃς αἱ χῶραι ἐκεῖναι ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀπέκτησαν· βεβαίως δὲ δὲν συμφέρει ν' ἀκολουθῶμεν εἰσέτι βραδέως βαδίζοντες μακρὰν ὁδὸν — ἔστω καὶ ἐὰν ἀλλαχοῦ τοῦτο ἐγένετο καὶ ἐπέτυχεν — ἀντὶ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς ὁδὸν καὶ ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἄγουσαν εἰς τὸν

σκοπόν, ἀφοῦ τοιαύτη ὁδὸς ὑπάρχει, ἀφοῦ αὕτη ἤδη προεχαράχθη ὑπὸ τῶν περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κτηματολογίου προκαταρκτικῶν μελετῶν.

Τὰς παρ' ἡμῖν συνθήκας τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας δὲν ἐπαρκεῖ ἵνα ἕκαστος ἐξακολουθῇ, διαλογιζόμενος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀντιλήψεως. Ἀναφέρω λ. χ. ὅτι κατὰ τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν συνάφειάν μου πολλάκις, εἷς μὲν ὑπουργὸς περὶ ὡρισμένου σημείου μοὶ ἔδιδεν ὡρισμένας τινὰς πληροφορίας, ἄλλος δὲ ὑπουργὸς — κατὰ τὴν αὐτήν, ἢ τὴν ἀμέσως ἔπειτα ἐποχὴν — περὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου μοὶ ἔδιδεν ἀντιθέτους πληροφορίας. Ἐὰν δὲ τυχὸν ἀντέτασσον εἰς τοῦτον τὰς πληροφορίας ἐκείνου, ἡ στερεότυπος ἀπάντησις ἦτο: «δὲν διατελεῖτε καλῶς πληροφορημένος!» Ἀλλὰ πόθεν ν' ἀντλήσω τὰς καλὰς πληροφορίας; Οὐδεὶς περὶ ὡρισμένων τινῶν συνθηκῶν τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας θέλει διατελέσῃ ποτὲ καλῶς πληροφορημένος, ἐν ὅσῳ ἐλλείπει ἡ προσήκουσα ταύτης γενικὴ καταγραφὴ καὶ αἱ ἐπ' αὐτῆς στηριζόμεναι παντοειδεῖς στατιστικαὶ ἐξακριβώσεις· μέχρις οὗ τὰς γνώμας τοῦ δεῖνος καὶ τοῦ τάδε, δὲν ἀντικαταστήσῃ ἡ τῶν ἀριθμῶν μαρτυρία.

Τὰς εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὑποβληθείσας συστάσεις μου περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων, δὲν παρημέλησα ἵνα ἐπεκτείνω καὶ ἐπὶ σημείων ἀναγομένων εἰς τὰ τῆς καθόλου χαρτογραφίας τοῦ Κράτους, εἰς τὰ τῆς καθόλου νομοθεσίας, μεθ' ἧς ἐν στενῇ συναφείᾳ διατελεῖ τὸ σύστημα τῶν κτηματικῶν βιβλίων, εἰς τὰ τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως καὶ τῆς προσωπικῆς τῶν κτηματιῶν πίστεως, εἰς τὰ τῶν ἑταιρικῶν πιστωτικῶν καὶ ταμιευτικῶν ταμείων καὶ παντὸς εἴδους συνδέσμων, εἰς τὰ τῆς ἐπισήμου στατιστικῆς· οὕτω πως ἐπεζήτησα στήριξιν τοῦ ζητήματος τοῦ κτηματολογίου ἐκ πλειόνων μερῶν, προσήκοντα καθορισμὸν ἐκείνου πρὸς τὰ λοιπὰ συναφῆ

ζητήματα, εὑρεῖαν, ἐκ πλειόνων ἀπόψεων, ἀνάπτυξιν μεταρρυθμιστικοῦ προγράμματος.

Ὁποίαν σπουδαιότητα ἡ ἁρμοδία ῥύθμισις τῶν ὡς ἀνωτέρω πάντων ἐνέχει ἐν τῇ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνῃ τοῦ Κράτους, τοῦτο τρανῶς προκύπτει ἐκ τῶν ἐνταῦθα παρατιθεμένων ἐν μέρει Α' θεωρητικῶν σκέψεων, καὶ τῶν ἐν μέρει Β' ἐμπράκτων παραδειγμάτων, ἐξ οὗ, διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἑλληνικῆς γεωργίας, θεμελιώδη σημασίαν ἐνέχει ἡ ἁρμοδία ἐπιτέλεσις τοῦ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατάρτισιν τοῦ ἑλληνικοῦ κτηματολογίου, προσχεδιασθέντος ματαρρυθμιστικοῦ προγράμματος.

Βλέπων τὰ ἔτη παρερχόμενα, τὰ δὲ ὡς ἀνωτέρω μεταρρυθμιστικὰ μέτρα μὴ ἐφαρμοζόμενα, οὐδὲ κἂν τὴν ὁριστικὴν αὐτῶν παρασκευὴν ἁρμοδίως περατουμένην, ἔκρινα λυσιτελὲς ἵνα περισώσω ἀπὸ ναυαγίου κύριά τινα πορίσματα τῶν προκαταρκτικῶν ἐρευνῶν καὶ μελετῶν, ἃς εἶχον ἐνεργήσει, εἴτε ἐντολῇ τῆς Κυβερνήσεως, εἴτε ἰδίᾳ πρωτοβουλίᾳ, ὁσάκις ἡ Κυβέρνησις διέκοψε τὰς οἰκείας αὐτῆς ἐνεργείας. Τὰ πορίσματα ταῦτα παρέθεσα ἐν διαφόροις συγγράμμασί μου, ἵνα, ὅταν ποτὲ ἐν Ἑλλάδι ἤθελε ληφθῇ ἀπόφασις περὶ σοβαρᾶς ἐνεργείας, ἡ Κυβέρνησις εὕρῃ πεδίον ἤδη προητοιμασμένον. Ἀλλὰ συνάμα καὶ ἐγωϊστικὴ βλέψις μὲ ἔτρεψεν εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ὡς ἀνωτέρω πορισμάτων καὶ τῶν ἐπὶ τῇ βάσει ἐκείνων διατυπωθεισῶν συστάσεων· γραπταὶ ἐκθέσεις ὑποβαλλόμεναι εἰς τὴν Κυβέρνησιν, συχνότατα καταδικάζονται εἰς παραγκώνισιν ἐν ἀρχείῳ ὑπηρεσίας τινός· τοῦτο ἤθελον ν' ἀποφύγω, οὐδ' ἔστεργον τὴν ἐμὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὰς ἐμὰς συστάσεις νὰ θέσω εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ προοδευτικοῦ ζήλου ὑπαλλήλου, ἢ ὑπουργοῦ τινος, ἡμέραν τινὰ ἀνακαλύπτοντος τὰς ἐγκαταλελειμμένας ἐκθέσεις, υἱοθετοῦντος δὲ τὰ ἐν αὐταῖς, ἴσως οὐχὶ ἐξ ἁπλῆς φιλοστοργίας.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς ἀνωτέρω γενομένων προκαταρκτικῶν μελετῶν, ὑπελείπετο ἡ παρασκευὴ σχεδίων τῶν οἰκείων νομοθετικῶν καὶ κανονιστικῶν διατάξεων, πρὸς δὲ ἡ διεξαγωγὴ ὡρισμένων τινῶν προκαταρκτικῶν διαβημάτων, ἐν οἷς σπουδαιότατον τὸ ἀναγόμενον εἰς τὰ τῆς καλύψεως τῆς δαπάνης· τὴν περὶ τούτων πάντων ἐνέργειαν συνέστησα τῇ Κυβερνήσει, ἀρχομένου τοῦ 1906 (βλ. κατωτέρω), ἤλπιζον δὲ ὅτι ἠδύνατο αὕτη νὰ ᾖ περατωμένη μέχρι σήμερον· τοιαύτη ἐνέργεια ἤθελεν ἀποδείξει, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς χώρας, ὅτι, ἐὰν μὲν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ὑπὸ μελέτην τεθέντων μεταρρυθμιστικῶν μέτρων δὲν ἐπετεύχθη ἐντὸς τῆς εἰκοσαετίας 1888 - 1908, ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐγνώρισε μολαταῦτα νὰ παρασκευάσῃ, ὑπὸ ὁριστικὸν τύπον, τὴν ἐν λόγῳ μεταρρυθμιστικὴν ἐργασίαν, ἔχει δὲ ἕτοιμον ὀρθῶς περιεσκεμμένον σχέδιον περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὴν ἐργασίαν ταύτην θέλει χρησιμοποιήσῃ ἐμπράκτως, μόλις φθάσῃ ἡ, κατὰ τὴν γνώμην τῆς Κυβερνήσεως, κατάλληλος στιγμή. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνέργεια δὲν ἦτο πλέον προκαταρκτικὴ ἐργασία, δυναμένη νὰ ἐκτελεσθῇ ὑφ' ἑνὸς μόνου ἀτόμου, ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ αὐτοῦ· ἦτο ἐνέργεια, τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐπιληφθῇ αὐτὴ ἡ Κυβέρνησις, συγκαλοῦσα εἰς συνεργασίαν πλείονα, εἰδικῆς αὐθεντίας πρόσωπα, ὑποδιαιροῦσα μεταξὺ τούτων τὰ διάφορα λυτέα προβλήματα, ἐπιβλέπουσα, ἐκ βλέψεως ἑνιαίας, ὅπως τηρηθῇ ἡ προσήκουσα μεταξὺ αὐτῶν σειρά, καὶ ἡ πρὸς ἄλληλα συσχέτισις καὶ προσαρμογὴ τῶν περὶ ὧν πρόκειται πολυαρίθμων καὶ πολυειδῶν εἰδικῶν ζητημάτων.

Ἀποβλέψας εἰς τὸ νὰ ἐπισύρω τὴν προσοχὴν τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν ὡς ἀνωτέρω, ἐγὼ πρῶτος, ἀρχομένου τοῦ 1906, ἐπεζήτησα συνάφειαν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, κατ' ἀντίθεσιν τῶν προηγουμένων περιπτώσεων, καθ' ἃς ἐν

ἔτεσι 1888, 1898 καὶ 1901 ἡ Κυβέρνησις μὲ εἶχε τιμήσει, καλέσασά με ὅπως ὑποβάλω αὐτῇ συστάσεις. Τὸ διάβημά μου, καίπερ κατὰ τὴν πρώτην στιγμὴν καὶ πρώτην ὄψιν ὑποσχεθὲν ἐπιτυχίαν, ἀπέβη ἄκαρπον· τὴν δὲ ἐπὶ τούτῳ εὐθύνην φέρει ἡ τότε Κυβέρνησις, ἰδίᾳ δὲ ὁ Πρόεδρος αὐτῆς. Πρὸς ἐπεξήγησιν δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου παραθέτω κατωτέρω ἀνατύπωσιν τῆς ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 13/26 Ἰανουαρίου 1906 τῆς Τεργεσταίας «Νέας Ἡμέρας» δημοσιευθείσης ἐπιστολῆς μου, δι' ἧς ἀπήντων εἰς τὸ τῆς «Νέας Ἡμέρας» ἐρώτημα περὶ τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐνεργειῶν τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ κτηματολογίου καὶ τὰ συναφῆ ζητήματα, καὶ περὶ τῆς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν συνεργασίας μου.

«Ἀδυνατῶ νὰ πληροφορήσω Ὑμᾶς περὶ τῶν κατὰ τὸ 1906 ἐνεργειῶν τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ ζητήματι τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ τοῖς πρὸς τοῦτο σχετιζομένοις ζητήμασι, μὴ διατελῶν νῦν ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. Μολαταῦτα, ἐπωφελούμενος τῆς εὐκαιρίας ἣν εὐγενῶς μοὶ παρέχετε, γνωρίζω Ὑμῖν τὰ ἑξῆς, οὐχὶ ἄσχετα πρὸς τὰ Ὑμέτερα ἐρωτήματα.

« Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου μου περὶ κτηματικῶν βιβλίων καὶ κτηματικῆς Τραπέζης, τέλη τοῦ 1905, ἐγὼ αὐτὸς ἐπεζήτησα συνεννόησιν πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου κ. Θεοτόκην (πρὸς ὃν ἤδη ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν διετέλουν εἰς φιλικὰς προσωπικὰς σχέσεις). Τοῦτο ἔπραξα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς πάσας τὰς προηγουμένας περιπτώσεις, καθ' ἃς εἰς συνάφειαν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἦλθον μόνον, ἑκάστοτε ὑπὸ ταύτης κληθείς. Ἀλλ' ἐν πρώτοις ἐπεθύμουν νὰ διευκρινηθῇ ἐπεισόδιόν τι μεταξὺ τῆς Κυβερνήσεως Θεοτόκη καὶ ἐμοῦ, οὗ συνεπείᾳ εἶχον ἀναγκασθῇ νὰ διακόψω, τῷ 1904, ἐν Παρισίοις, τὰς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμη ἀνατεθείσας μοι ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐρεύνας· πρὸς δὲ ἐπεθύμουν νὰ ἐξακριβώσω ἐάν, καὶ κατὰ τί, ἠδυνάμην εἰσέτι νὰ συντελέσω πρὸς περαιτέρω ἐν Ἑλλάδι ὡρίμασιν τῶν διαφόρων κτηματολογικῶν ζητημάτων.

»Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ μνησθὲν ἐπεισόδιον — περὶ οὗ ποιοῦμαι μνείαν ἐνταῦθα ὅπως διευκολύνω ἀκριβεστέραν ἐκτίμησιν τῶν μετέπειτα γεγονότων — ὁ κ. Θεοτόκης, διὰ ζώσης, μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι, τῷ 1904, εἶχε δώσει ἐντολὴν εἰς τὸν τότε κ. ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργόν, ὅπως αἱ περὶ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διεξαγομένων ἐρευνῶν μου δέουσαι ὁδηγίαι διαβιβασθῶσιν ἐγκαίρως πρὸς τὴν ἐν Παρισίοις Πρεσβείαν. (Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαβεβαιώσεως ταύτης τοῦ κ. Θεοτόκη, ὡς καὶ τῆς τοῦ ἐν Παρισίοις Πρεσβευτοῦ κ. Δηλιγιάννη βεβαιώσαντός με, καὶ τελευταῖον πάλιν, ὅτι οὐδεμίαν οἰκείαν ὁδηγίαν, τῷ 1904, ἔλαβεν ἐξ Ἀθηνῶν, δικαιοῦμαι νὰ συμπεράνω ὅτι ὁ τότε ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργός, κ. Α. Ρωμᾶνος, δὲν διεβίβασε πρὸς τὴν ἐν Παρισίοις Πρεσβείαν τὰς ὁδηγίας τοῦ κ. Προέδρου).Ὁ κ. Θεοτόκης, ἐκφράζων λύπην ἐπὶ τῷ συμβάντι, μοὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἤθελε μεριμνήσῃ ἵνα ἐξακριβώσῃ διὰ ποῖον λόγον δὲν εἶχον ἐνεργηθῇ τὰ δέοντα συμφώνως τῇ ὑπ' αὐτοῦ δοθείσῃ ἐντολῇ, καὶ ὅτι ἤθελε μοὶ παράσχῃ δικαίαν ἱκανοποίησιν ὑπὸ ἐπίσημον ὁριστέον τύπον. Πρὸς δέ, ὁ κ. Θεοτόκης καὶ ἐγγράφως μοὶ ἐδήλωσεν, ὅτι ἤθελε «φροντίσῃ ὅπως κανονίσῃ κατὰ τρόπον ἱκανοποιοῦντά με τὸ ἐπεισόδιον τὸ ἐξ ἀμελείας τῆς ὑπηρεσίας γεννηθὲν καὶ ὅπερ δικαίως μὲ δυσηρέστησεν». Ἐμοῦ δὲ δηλώσαντος ὅτι δὲν προετιθέμην νὰ «τρέξω κατόπιν» εἰς τὴν Κυβέρνησιν δι' ὑπενθυμίσεων, κτλ., ὁ κ. Θεοτόκης ἀπήντησεν ὅτι ἤθελε θεωρήσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑποσχέσεων ὡς ἴδιον αὐτοῦ μέλημα· παρόμοιαι, περίπου, δηλώσεις καὶ ἀντιδηλώσεις ἀντηλλάγησαν μεταξὺ τοῦ κ. Σιμοπούλου, Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, καὶ ἐμοῦ· τοῦ κ. Σιμοπούλου ἤδη μῆνάς τινας πρότερον λαβόντος ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ μακρὰν συνδιάλεξιν μετ' ἐμοῦ ἀναφορικῶς εἰς τὴν περὶ ἧς πρόκειται ὑπόθεσιν.

» Στέργων νὰ ἐπιδείξω προθυμίαν ἀπέναντι τῶν ἁβρῶν διαθέσεων τῆς Κυβερνήσεως, ἐγνώρισα τῷ κ. Θεοτόκῃ ὅτι ἤμην πρόθυμος νὰ ἐκθέσω αὐτῷ πάραυτα τὰ δέοντα, ὅπως διευκολύνω τῇ Κυβερνήσει τὴν κατ' ἀρχὴν ἀπόφασιν, ἐὰν ἤθελεν αὕτη ν' ἀσχοληθῇ, ἢ μή, εἰς τὸ ζήτημα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ εἰς τὰ πρὸς τοῦτο συναφῆ ζητήματα. Ὁ κ. Θεοτόκης, ἀποδεχθεὶς

τὴν πρότασίν μου, συνεκρότησεν ἐπὶ τούτῳ ὑπουργικὴν διάσκεψιν, πολυώρου διαρκείας, καθ' ἥν, μετὰ τὴν ἐμὴν εἰσήγησιν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς συζήτησιν, ἀπεφασίσθη κατ' ἀρχὴν ἵνα ἡ Κυβέρνησις ἀσχοληθῇ περὶ τὸ ζήτημα τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ τὰ πρὸς τοῦτο συναφῆ ζητήματα, μοὶ ἐξέφρασαν δέ, ὅ τε Πρόεδρος καὶ οἱ παριστάμενοι Ὑπουργοί, τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως παράσχω τῇ Κυβερνήσει τὴν συνεργασίαν μου καθ' ὁριστέον τρόπον. Ἡμέρας τινὰς βραδύτερον, μετὰ νέαν ἀνταλλαγὴν σκέψεων μεταξὺ ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἁρμοδίων Ὑπουργῶν καὶ ἐμοῦ, ὑπέβαλον τῷ κ. Προέδρῳ, ἐν συνοπτικῇ ἐκθέσει, κυρίας τινὰς συστάσεις περὶ τῶν ἐνεργειῶν εἰς ἃς ἐφρόνουν λυσιτελὲς ὅτι πρωτίστως ἔδει νὰ προβῇ ἡ Κυβέρνησις.

»Ἐκ τῶν συστάσεών μου ἐνηργήθη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργοῦ, κ. Βοκοτοπούλου, ἡ ἑξῆς· εἰς τὴν συσταθεῖσαν νέαν Ἐπιτροπὴν πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ ἀστικοῦ Κώδικος, ἀνετέθη καὶ ἡ σύνταξις σχεδίου νόμου περὶ εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων (νομικὸν μέρος).

»Ὁ κ. ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργὸς μοὶ ἐπρότεινε νὰ συμμετάσχω τῆς Ἐπιτροπῆς, ὡς μέλος αὐτῆς· ἀλλὰ τοῦτο εὐχαριστῶν ἀπεποιήθην, φρονῶν ἐξ ἑνὸς μὲν ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ ἥρμοζε ν' ἀποτελῆται μόνον ἐκ νομομαθῶν, ἐξ ἄλλου δὲ ὅτι ἡ τυχὸν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐν γένει συνεργασία ἤθελεν ἀφ' ἑαυτῆς μοὶ παράσχῃ εὐκαιρίαν ὅπως, καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰδικοῦ θέματος, συνεργασθῶ μετὰ τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργοῦ.

»Ὡς πρὸς τὴν διακανόνισιν τῆς μετὰ τῆς Κυβερνήσεως συνεργασίας μου διετύπωσα τῷ κ. Προέδρῳ τὰ ἑξῆς.—Ἔθεσα ὡς ὅρον ἵνα τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐνεργειῶν μου προηγηθῇ ἡ σύμφωνος τῇ ὑποσχέσει τοῦ κ. Προέδρου διασάφησις τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ 1904, καὶ ἡ ὑπὸ ἐπίσημον τύπον ἐπανόρθωσις, καθ' ὁριστέον τρόπον, δυνάμενον νὰ μὲ ἱκανοποιήσῃ. —Ἐζήτησα ἵνα, τούτου προηγουμένου, ἡ περὶ συνεργασίας ἐντολὴ μοὶ ἀνατεθῇ διὰ Β. Διατάγματος (σημείωμα περὶ σχεδίου καὶ αἰτιολογικῶν ἐπέδωκα τῷ κ. Προέδρῳ)· ἤλπιζον ὅτι οὕτω θὰ ἠδυνάμην νὰ διεξάγω, ἄνευ κινδύνου διακοπῶν, ὡς εἰδικὸς ἐπὶ τῶν προκειμένων ζητημάτων εἰσηγητὴς-σύμβουλος παρὰ τῇ Κυβερνήσει καὶ ἀπεσταλμένος αὐτῆς εἰς τὴν ἀλλο-

δαπήν, τὰς ἀπαιτουμένας διαφόρους προκαταρκτικὰς ἐνεργείας· τὰ δὲ περὶ τῶν ἐνεργειῶν τούτων εἶχον προσχεδιάση κατὰ τρόπον ἐπιζητοῦντα ὁριστικὴν πλέον λύσιν τῶν διαφόρων ζητημάτων. — Τὴν συνεργασίαν μου προσέφερον νὰ παράσχω παραιτούμενος πάσης χρηματικῆς ἀποζημιώσεως.

» Αἱ ἡμέραι παρήρχοντο, ἀλλ' ἡ διακανόνισις τῶν τῆς συνεργασίας μου δὲν ἐνηργεῖτο. Ἐπικειμένης ἄλλως τε τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχωρήσεώς μου, ἐγνώρισα τοῦτο τῷ κ. Προέδρῳ. Συνεπείᾳ δὲ ἀποφάσεως ληφθείσης, ὡς φαίνεται, ἐν Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ, ἔλαβον παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν συστατικὰ ἔγγραφα πρὸς τέσσαρας τῶν ἡμετέρων Πρεσβειῶν, ἀνακοινοῦντα αὐταῖς τὴν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν μετάβασίν μου πρὸς ἐκπλήρωσιν ἐντολῆς . . . ὀλιγίστην σχέσιν ἐχούσης πρὸς τὰς ἐνεργείας, ὧν, κατὰ τὴν ἐμὴν διάγνωσιν, ἔμελλον νὰ ἐπιληφθῶ. Δὲν εἶχε προηγηθῇ οὔτε ὁ ἐκ συμφώνου καθορισμὸς τῆς ἐντολῆς τῆς Κυβερνήσεως, οὔτε ἡ κατὰ προσήκοντα τύπον ἀνάθεσις αὐτῆς εἰς ἐμέ, οὔτε ἡ διασάφησις καὶ ἐπανόρθωσις τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ 1904. Ὡς ἐκ τούτου, ἀμέσως ἐπέστρεψα τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν τὰ ἀποσταλέντα μοι ἔγγραφα. Γνωρίσας δὲ τοῦτο εἰς τὸν κ. Πρόεδρον, παρέπεμψα αὐτὸν εἰς τὰ μεταξὺ ἡμῶν λεχθέντα καὶ εἰς τὸ σημείωμά μου περὶ σχεδίου Β. Διατάγματος κανονίζοντος τὰ τῆς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν συνεργασίας μου. Πάραυτα ὁ κ. Πρόεδρος μοὶ ἐμήνυσεν ὅτι τὰ ἐν λόγῳ συστατικὰ ἔγγραφα θεωρητέα ὡς μὴ ἐπιδοθέντα μοι καὶ ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἤθελε τακτοποιηθῇ κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἐμῶν ὑποδείξεων.

»Ἡ ἐπανειλημμένη ἔκφρασις τοιούτων ἐκ μέρους τοῦ κ. Προέδρου καλῶν διαθέσεων ὑπέσχετο ἐπίτευξιν πλήρους συνεννοήσεως.

»Ἀναγκαζόμενος ν' ἀναχωρήσω ἐξ Ἀθηνῶν (τέσσαρες περίπου ἑβδομάδες εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς Ὑπουργικῆς διασκέψεως, καθ' ἣν εἶχον ληφθῇ αἱ κατ' ἀρχὴν ἀποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως), διεβίβασα πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον, δι' ἀσφαλοῦς μέσου, ἐπιστολὴν συνοψίζουσαν τὰ μεταξὺ ἡμῶν συμφωνηθέντα, γνωρίζουσαν δὲ τῷ κ. Προέδρῳ ὅτι ἠδυνάμην μὲν ν' ἀναμείνω ἐπὶ ἑτέρας πέντε ἑβδομάδας, τούτων ὅμως παρερχομένων χωρὶς νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα

ἤθελον θεωρήση μὴ ἐπιτευχθεῖσαν τὴν συνεννόησιν περὶ τῆς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν συνεργασίας μου. Τοῦτο προσέθεσα, ἐπειδὴ ἱκανῶς πλέον ἐφαίνετο βραδύνουσα ἡ τοῦ κ. Προέδρου οἰκεία ἐνέργεια, δὲν ἠδυνάμην δὲ ν' ἀκολουθῶ ἀναμένων ἐν ἀβεβαιότητι πέραν τῆς μνησθείσης ἐποχῆς, καὶ ἕνεκα λόγων ἀτομικῶν καὶ διότι, ἐὰν δὲν ἐποιούμην ἐγκαίρως ἔναρξιν τῶν ἐνεργειῶν μου, θὰ καθίστατο ἀδύνατον πλέον νὰ περατώσω ὡρισμένας τινὰς ἐξ αὐτῶν μέχρι τέλους τοῦ ἔτους, τοῦθ' ὅπερ ἔκρινα λυσιτελὲς διὰ τὴν ὑπόθεσιν, ἤλπιζον δὲ καὶ νὰ κατορθώσω. Παρελθόντος καὶ τοῦ ἀνωτέρω μνησθέντος χρονικοῦ διαστήματος χωρὶς νὰ λάβω εἴδησιν ἐξ Ἀθηνῶν, ἐναντίον τῆς ἀρχικῆς προθέσεώς μου νὰ μὴ προστρέξω εἰς ὑπενθυμίσεις, ὑπενθύμισα τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν κ. Πρόεδρον δι' ἑνὸς πρώτου, μετὰ παρέλευσιν δὲ ἑτέρων ἓξ ἑβδομάδων καὶ διὰ δευτέρου τηλεγραφήματός μου ἐκ Γαλλίας. Ἀμφότερα δὲν ἔτυχον ἀπαντήσεως, οὐδὲν δὲ ἔκτοτε μοὶ ἐγνωστοποιήθη ἐξ Ἀθηνῶν.

»Οὕτω πως ἐματαιώθη ὁριστικῶς ἡ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν συνεργασία μου, μολονότι, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1906, ὁ κ. Θεοτόκης ἐδήλωσε σαφῶς ὅτι ἡ ὑπ' αὐτὸν Κυβέρνησις, στέργουσα ν' ἀσχοληθῇ εἰς τὰ περὶ ὧν πρόκειται κτηματολογικὰ ζητήματα, ἐθεώρει ἐπιθυμητὴν τὴν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ συνεργασίαν μου. Ἐὰν τυχὸν βραδύτερον ὁ κ. Θεοτόκης εἴτε μετενόησε διὰ τὰς ἐν λόγῳ ἀρχικὰς αὐτοῦ προθέσεις, εἴτε εὗρεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς πρός με ὑποσχέσεις αὐτοῦ, ἔπρεπε, φρονῶ, νὰ μοὶ γνωρίσῃ τοῦτο ἀπεριφράστως. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔπραξε.

»Τὸ γεγονὸς εἶνε ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος ἐν χρονικῷ διαστήματι τεσσάρων περίπου μηνῶν δὲν εὗρε τὴν ἡμίσειαν περίπου ὥραν, ἥτις ἀπῃτεῖτο ὅπως κανονισθῶσι τὰ τῆς συνεργασίας μου. Ἀκριβῶς δὲ γνωρίζων τὸ πολυάσχολον τοῦ κ. Προέδρου καὶ τῶν κ. κ. Ὑπουργῶν εἶχον ζητήσει διακανόνισιν τῆς συνεργασίας μου, καθ' ὃν τρόπον ἐπρότεινα. Ἐὰν δέ, ἀρχομένου τοῦ 1906, μοὶ εἶχεν ἀνατεθῇ ἡ προσήκουσα ἐντολή, ὁ κ. Πρόεδρος, περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐπὶ μίαν ἢ δύο ὥρας περίπου ἀκροώμενος τῆς περὶ τῶν ἐνεργειῶν μου λογοδοσίας, θὰ ἠδύνατο, ἄνευ νέας χρονοτριβῆς, νὰ ρυθμίσῃ τὰς περαιτέρω αὐτοῦ ἀποφάσεις, διότι ὡς καὶ εἰς πᾶσαν προηγηθεῖσαν

περίπτωσιν ἔπραξα, τὰς ἀποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως ἤλπιζον πάλιν νὰ διευκολύνω διὰ τῶν μετὰ τῆς λογοδοσίας μου συννποβαλλομένων συμπερασμάτων καὶ συστάσεων. Κατὰ τί δὲ αἱ, τρέχοντος τοῦ 1906, ἐνέργειαί μου θὰ εἶχον παρενοχλήση τὸν κ. Πρόεδρον εἰς τὰς πολλαπλᾶς αὐτοῦ ἀσχολίας, δὲν ἐννοῶ.

»Ἡ ὑπόθεσις δὲν ἦτο συμφέροντος ἢ ἐνδιαφέροντος ἀτομικοῦ ἰδικοῦ μου· ἦτο ὑπόθεσις τοῦ Κράτους, εἰς ἣν ἐγώ, ἄνευ ἀξιώσεως ἐπί τινος ἐπιζητήτου ἀξιώματος καὶ ἄνευ ἐπιβαρύνσεως τοῦ Δημοσίου, ἔμελλον νὰ παράσχω τῇ Κυβερνήσει τὴν συνεργασίαν μου, ὅπως καὶ ἄλλοτε ἐπανειλημμένως παρέσχον αὐτήν. Ὡς ἐκ τούτου, ἀδιστάκτως ἀποφαίνομαι ὅτι οὐδόλως ἥρμοζε νὰ ἀναβληθῇ ἡ τακτοποίησις τῆς ὑποθέσεως μέχρις οὗ προηγουμένως τακτοποιηθῶσι τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὰ ναυτικὰ καὶ τὰ ἀνατολικὰ ζητήματα! ἢ καὶ τί ἄλλο ἀκόμη; Ἡ προσοχὴ τῆς Κυβερνήσεως δὲν εἶνε ὀρθὸν ν' ἀπορροφᾶται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ εἰδικοῦ ζητήματος, ὅσον σπουδαῖον καὶ ἐπεῖγον ἂν ᾖ τοῦτο, ἀποσπωμένη ἀπάντων τῶν λοιπῶν τὴν χώραν ἐνδιαφερόντων σοβαρῶν ζητημάτων. Μέτρα μεταρρυθμιστικὰ ἀποβλέποντα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς κυριωτάτης τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου πηγῆς — τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας — εἶνε ζητήματα πρωτευούσης σπουδαιότητος, αἱ δὲ προκαταρκτικαὶ μελέται καὶ ἐνέργειαι πρὸς παρασκευὴν τοιούτων μεταρρυθμιστικῶν μέτρων εἶνε ἐργασία πρωτίστης σημασίας. Διὰ τὴν καθόλου πρόοδον τῆς χώρας δὲν συμφέρει τὸ σκοπίμως, τῇ ἐπιδράσει ἐνδιαφερομένων τινῶν κυβερνώντων, προσελκύειν τὴν προσοχὴν τοῦ δημοσίου μόνον ἐπὶ ὡρισμένων ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν ζητημάτων, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ διεκφεύγῃ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν πολλῶν, ὅτι ἄλλα ζητήματα σοβαρὰ δὲν τυγχάνουσι τῆς δεούσης μερίμνης ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας· ἡ δὲ τοιαύτη ἐξακρίβωσις ἀποτελεῖ καθῆκον τῶν πολιτῶν, τῶν μᾶλλον ἠρέμα διαβλεπόντων τὰ πράγματα, καὶ δυναμένων νὰ κρίνωσι κατὰ πόσον ἡ πολιτειακὴ δρᾶσις ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἐκ τῶν διαφόρων ἀπόψεων ἀνάγκας τῆς χώρας. Τὸ ἔδαφος τῆς πολιτειακῆς δράσεως ἐν Ἑλλάδι χρῄζει ἱκανῆς εἰσέτι καλλιεργείας, ἵνα παραγάγῃ καρποὺς ἀνταποκρινομένους εἰς τὰς ἐν εὐνομουμένῳ Κράτει δικαιολογουμένας σημερινὰς ἀπαιτήσεις.

Ὑπάρχει εἰσέτι ἀνάγκη πολλῆς, λίαν περιεσκεμμένης, μεταρρυθμιστικῆς ἐργασίας· ταύτης δὲ τὴν ἀπαραίτητον, στερεὰν βάσιν δύνανται νὰ παράσχωσι μόνον αἱ οἰκεῖαι, συστηματικῶς διεξαγόμεναι, εἰδικαὶ προμελέται καὶ ἔρευναι. Ἀλλὰ πρὸς τί αἱ τοιούτου εἴδους κοπιώδεις καὶ μακραὶ ἐργασίαι, αἱ ἁπλῶς ἀκαδημαϊκὸν ἐνδιαφέρον, αἱ θεωρητικὴν μόνον ἀξίαν ἐνέχουσαι, ἀφοῦ ὀγκώδης νομοθετική, ἐκτενὴς ἐν τοῖς διαφόροις κλάδοις μεταρρυθμιστικὴ ἐργασία ἐγένετο μέχρι τοῦδε διὰ τρόπου μᾶλλον εὐχεροῦς καὶ ταχέος; ἀφοῦ—βοηθείᾳ τῆς ἀνεκτικότητος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ — ἐμπνεύσεις μεταρρυθμιστικὰς ἀντλουμένας ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἄρθρου ἐν ἐγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ ἢ ἐκ φυλλομετρήματος ἑνὸς ἢ δύο εἰδικῶν ἔργων δυνάμεθα νὰ καταστρώνωμεν ἐν σχεδίοις νομοθετικῶν ἢ κανονιστικῶν μέτρων παρασκευαζομένων ἀπὸ σήμερον εἰς αὔριον;

»Ἀναλογιζόμενος ὅτι ἐν Γαλλίᾳ λ. χ. ἡ Κυβέρνησις ἐπὶ δεκατέσσαρα ὅλα ἔτη (1891-1905), μετὰ δαπάνης ἄνω τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου φράγκων, ἠσχολήθη μελετῶσα τὰ αὐτὰ περίπου καὶ παραπλήσια κτηματολογικὰ ζητήματα, οἷα ἐν Ἑλλάδι, ὀλίγον ἤδη χρόνον πρὶν ἢ ἐν Γαλλίᾳ, ἐτέθησαν ὑπὸ μελέτην, οὐδόλως μεταμελοῦμαι διὰ τοὺς εἰκοσαετεῖς περίπου κόπους καὶ τὰς ἱκανὰς χρηματικὰς θυσίας εἰς ἃς ὑπεβλήθην, ὑποκινήσας ἐν Ἑλλάδι τὰς περὶ ὧν πρόκειται μεταρρυθμιστικὰς ἰδέας. Σεμνύνομαι δὲ παρασχὼν ἐπανειλημμένως τὴν συνεργασίαν μου εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὁσάκις αὕτη ἐζήτησεν αὐτήν, καὶ μεταφυτεύσας ἐν Ἑλλάδι γνώσεις καὶ πληροφορίας, ἃς ἐκ τῶν ἀμέσων πηγῶν ἤντλησα ἐν ταῖς κυριωτέραις εὐρωπαϊκαῖς χώραις καί, διὰ τῶν συγγραμμάτων μου, περισώσας ἀπὸ ναυάγιον τὸ μέγιστον μέρος τῶν γενομένων μελετῶν. Ἐκ τούτων τῶν μελετῶν μέχρι σήμερον μόνον δύο τινὰ ἐμπράκτως προέκυψαν, ἤτοι, ἡ ὑπὸ Κυβέρνησιν Τρικούπη ἀποφασισθεῖσα καὶ ἀρξαμένη ἐκτέλεσις τῶν τριγωνομετρικῶν ἔργων, καὶ τὸ ὑπὸ Κυβέρνησιν Ζαΐμη παρασκευασθὲν σχέδιον νόμου — ἡ μετέπειτα πρότασις Τοπάλη — περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων· ἀλλ' εὐελπιστῶ ὅτι αἱ δημοσιευθεῖσαι μελέται δύνανται ἐξ ἑνὸς μὲν νὰ ὑποβοηθήσωσι τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὰς περαιτέρω διαγνώσεις καὶ ἐνεργείας αὐτῆς, καὶ εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν οἰκείων νομοθετικῶν

καὶ κανονιστικῶν μέτρων, ἐξ ἄλλου δὲ δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι τοῖς μελετηταῖς ὡς εἰσαγωγὴ εἰς μᾶλλον εἰδικὴν καὶ λεπτομερῆ μελέτην τῆς ὕλης, καὶ νὰ παράσχωσι τοῖς πολλοῖς ἐφόδια πρὸς ἐξάσκησιν μείζονος καὶ αὐστηροτέρου, ἢ μέχρι τοῦδε, ἐλέγχου ἐπὶ τῶν κυβερνητικῶν μέτρων, γενικῶν ἢ μερικῶν, τῶν ἀναγομένων εἰς τὸ περὶ οὗ πρόκειται σύμπλεγμα κτηματολογικῶν ζητημάτων, ἢ τῶν πρὸς τοῦτο σχετιζομένων.

»Διὰ τὰ ἐκ τῆς γενομένης προκαταρκτικῆς ἐργασίας μέχρι τοῦδε προκύψαντα τοσοῦτον μικρὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην φέρουσιν ἐκ τῶν κυβερνώντων ἐκεῖνοι, οἵτινες διέκοψαν, εἴτε κατ' ἄμεσον ἢ ἔμμεσον τρόπον παρημπόδισαν τὴν περαιτέρω ὁμαλὴν ἐξέλιξιν τῶν ὑπὸ τοὺς προκατόχους αὐτῶν ἐπιτυχῶς ἀρξαμένων ἐνεργειῶν. Ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ καθόλου συμφέρον τῆς χώρας, μένων δὲ ἄκαμπτος ἀπέναντι τῆς ἐπιδράσεως βλέψεων ὑποκειμενικῶν καὶ συμφερόντων εἰδικῶν, προσεπάθησα νὰ φέρω τὰ περὶ ὧν πρόκειται ζητήματα εἰς ὃ σημεῖον ἠδύνατο νὰ φέρῃ ταῦτα ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ ἐργασία. Ἀλλὰ τοιαῦτα ζητήματα δὲν λύονται ἐμπράκτως ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ τοῦ μελετητοῦ· ἡ λύσις αὐτῶν ἐναπόκειται εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμα.

» Εἰς τὰς προσπαθείας μου ἤγειρε φραγμὸν — εἰς δὲ τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν συνεργασίαν μου, ὁριστικῶς ἴσως, ἔθεσε τέρμα — ἡ Κυβέρνησις Θεοτόκη διὰ τῶν ἐπεισοδίων τοῦ 1904 καὶ τοῦ 1906. Λυποῦμαι ὅτι τοῦτο ἐγένετο ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἠδυνάμην ἴσως νὰ φανῶ εἰσέτι κατά τι χρήσιμος εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἀλλὰ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι, καὶ ἄνευ ἐμοῦ, ἡ Κυβέρνησις ἄριστα δύναται ἐφεξῆς νὰ ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα, μετὰ τὰ ἐπανειλημμένως αὐτῇ ὑποδειχθέντα.

» Εὐγνωμόνως ἀναλογίζομαι τὸ ἐνδιαφέρον ὅπερ, πλέον ἢ ἅπαξ, ηὐδόκησε νὰ ἐκδηλώσῃ ὑπὲρ τῶν προσπαθειῶν μου ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεύς, ὅστις ὀρθῶς σταθμίζει τὰ τῆς ἐν γένει οἰκονομολογικῆς σπουδαιότητος τῶν ἐν λόγῳ κτηματολογικῶν ζητημάτων, ἰδίᾳ δὲ τὰ τῆς στενῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν συμφερόντων τῆς γεωργίας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ὁ Ἄναξ καὶ πόθους θερμοὺς τρέφει καὶ ἐπιτυχεῖς διαγνώσεις ποιεῖται.

»Ἀσμένως ἀναμιμνήσκομαι τῶν ἐνδείξεων ἐμπιστοσύνης καὶ εἰλικρινοῦς ἀβρότητος ἐκ μέρους τοῦ Τρικούπη, τοῦ Ζαΐμη καὶ Τοπάλη, κατὰ τὴν μετ' αὐτῶν ἄμεσον συνεργασίαν μου, καὶ τῶν ἐπανειλημμένων ἐνθαρρύνσεων ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου, καὶ ξένων περιοδικῶν, καὶ προσώπων ἡμεδαπῶν τε καὶ ἀλλοδαπῶν αὐθεντίας ἀπολαυόντων.

»Ἐκ δὲ τοῦ τελευταίου ἐπεισοδίου τοῦ 1906 ἀποκομίζω ἐντύπωσιν τοιαύτην, ὥστε οὔτε κἂν ἐνδιαφέρομαι νὰ ἐξακριβώσω ἂν πρόκειται περὶ προθέσεως ἢ περὶ λήθης τοῦ κ. Θεοτόκη, ἢ περὶ τυχαίας ἢ συστηματικῆς ἀμελείας ὑπαλλήλου τινός. Οὔτε καὶ θὰ ἠδυνάμην πλέον ν' ἀποδεχθῶ διὰ τὰ συμβάντα δικαιολογήσεις οἵας εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἤκουσα προβαλλομένας, τετριμμένας ἤδη, οὐδεμίαν δὲ πλέον ἐντύπωσιν ἐμποιούσας μοι. Μάλιστα, μὴ ἀποκλείων ἔντεχνόν τινα ἐν Ἀθήναις διαστροφὴν τῶν συμβάντων, δηλῶ ἐκ τῶν προτέρων ὅτι πᾶσα διάδοσις τυχὸν ἀντικειμένη πρὸς τὰ ἐνταῦθα ἐκτιθέμενα ἤθελε στερεῖσθαι ἀληθείας.

» Καὶ ἐὰν μὲν ὅ,τι εἰς ἐμὲ συνέβη σημειοῖ συμβὰν μεμονωμένον, ὀλίγον τὸ ἐξ αὐτοῦ κακόν. Ἐὰν ὅμως παρόμοια συμβάντα ἐπαναλαμβάνωνται – ὡς κλίνω νὰ πιστεύσω — τότε τὸ πρᾶγμα καθίσταται ἄξιον μείζονος προσοχῆς. Διότι ἀνάρμοστον εἶνε, ὡς ἐκ τῶν δυσαρεσκειῶν ἃς δεδικαιολογημένως συνεπάγονται τὰ παρομοίας φύσεως ἐπεισόδια, νὰ χαλαρῶται ἡ προθυμία παντὸς Ἕλληνος πολίτου στέργοντος ἵνα, κατὰ δύναμιν, συντελέσῃ εἰς τὴν νοητικὴν ἢ τὴν ὑλικὴν τῆς χώρας πρόοδον, ἀσύμφορον δὲ διὰ τὴν χώραν εἶνε πολῖται, δυνάμενοι κατά τι νὰ συντελέσωσιν εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν νὰ ὠθῶνται εἰς ἀδιαφορίαν, ἢ οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ βιοῦντες νὰ τρέπωνται καὶ εἰς τὴν πρὸς ἀποξένωσιν ἄγουσαν.

» Εἶμαι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζω ὅτι ὁ κ. Θεοτόκης προσηκόντως ἀποδέχεται τὴν σπουδαιότητα τοῦ ζητήματος τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων — ὡς καὶ τῶν συναφῶν ζητημάτων, ἤτοι συστάσεως κτηματικῆς Τραπέζης, καὶ λοιπῶν — καίτοι ἴσως τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἐμελέτησεν, ὅπως, ἐν καιρῷ, ἐμελέτησαν καὶ κατενόησαν αὐτὸ ὁ Τρικούπης, ὁ Ζαΐμης, ὁ Τοπάλης· ἀπεκόμισα δὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ κ. Θεοτόκης τοσοῦτον προβάλλει τὰς εἰς τὴν

ἐφαρμογὴν τῶν ἐν λόγῳ μεταρρυθμιστικῶν μέτρων παρεμβαλλομένας πολλὰς καὶ μεγάλας δυσχερείας, ὥστε φαίνεται διατεθειμένος νὰ σταματήσῃ ἔμπροσθεν αὐτῶν, μᾶλλον ἢ νὰ ἐπιζητήσῃ τρόπον τοῦ νὰ ὑπερνικήσῃ αὐτάς. Τὰς ἐν λόγῳ δυσχερείας εἶμαι καὶ ἐγὼ ἱκανῶς εἰς θέσιν νὰ σταθμίσω, ἀκριβῶς δὲ πρὸς καταπολέμησιν αὐτῶν ἔθεσα ἐμαυτόν, ἀρχὰς τοῦ 1906, εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως.

»Ἀνέκαθεν ἤλπιζον ὅτι δι' ἐνδελεχοῦς μελέτης ἤθελον ὑπερνικηθῇ αἱ δυσχέρειαι πρὸς παρασκευὴν τῶν οἰκείων νομοθετικῶν καὶ κανονιστικῶν διατάξεων. Οὐδέποτε ἀπέκλεισα ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μεταρρυθμιστικῶν μέτρων ἠδύνατο ν' ἀπαντήσῃ μεγάλας δυσχερείας, καὶ νὰ σταματήσῃ ἴσως ἔμπροσθεν προσκόμματός τινος, ἰδίως φύσεως οἰκονομικῆς. Οὔτε ἀπέκλεισα ἀντίπραξιν ἐκ μέρους ἰδιωτικῶν συμφερόντων ἐνδιαφερομένων εἰς τὴν τήρησιν τοῦ καθεστῶτος, κατ' ἀντίθεσιν τοῦ καθόλου τῆς χώρας συμφέροντος τοῦ ζητοῦντος τὴν ἐφαρμογὴν τῶν προβληθεισῶν μεταρρυθμίσεων· μάλιστα, δι' οἰκείων δημοσιευμάτων καὶ ἄλλων μέσων, προσεπάθησα νὰ προκαλέσω τὴν φανέρωσιν τῆς ἐν λόγῳ ἀντιπράξεως, φρονῶν ὅτι ἐκ τῆς συγκρούσεως ἀντιθέτων γνωμῶν ἠδύνατο νὰ προκύψῃ διαφώτισις ἐξ ἀντικειμένου, συντελοῦσα πρὸς ὡρίμασιν τοῦ ζητήματος. Ἀλλ' οἱ ἀντιφρονοῦντες — ὧν τὴν ὕπαρξιν ἀποδέχομαι ὡς ὅλως φυσικὴν — ἀπέφυγον νὰ φανερωθῶσι καὶ κατέλθωσιν εἰς ἀνοικτὸν ἀγῶνα, ἀπ' ἐναντίας δέ, ὡς ἔχω λόγους νὰ πιστεύσω, ἑκάστοτε μετὰ περάτωσιν τῆς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν συνεργασίας μου, ἰδίᾳ δὲ ἑκάστοτε μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχώρησίν μου, δὲν ἔλειψαν ἐπιδράσεις ἀντιφρονούντων προσπαθοῦσαι, ἴσως δὲ καὶ κατορθοῦσαι, δι' ὑπερευφυοῦς τινος, κρυφίου—ἐν τῷ πεδίῳ ὅμως τῶν σοβαρῶν μελετῶν ἀπαραδέκτου — τρόπου, νὰ φέρωσι προσκόμματα εἰς τὴν πορείαν τῆς ὑποθέσεως.

»Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις Θεοτόκη δὲν διέκειτο εὐμενῶς εἰς τὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ εἰς τὰ τῆς προσηκούσης ρυθμίσεως τῶν ἄλλων συναφῶν ζητημάτων, πρὸς τί τότε ἀνετέθη, διὰ τοῦ ἀπὸ 12ης Ἰανουαρίου 1906 Β. Διατάγματος, εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ ἀστικοῦ Κώδικος Ἐπιτροπὴν ἡ εἰδικὴ

ἐντολὴ τῆς παρασκευῆς σχεδίου νόμου περὶ κτηματικῶν βιβλίων; Ἀφοῦ δὲ τοῦτο ἐγένετο, ἀπέμενε βεβαίως ἵνα ἡ Κυβέρνησις ἐπιληφθῇ συγχρόνως καὶ πασῶν τῶν λοιπῶν ἐνεργειῶν πρὸς παρασκευὴν οὐχὶ μόνον τοῦ νομικοῦ, ἀλλὰ προσέτι καὶ τοῦ τεχνικοῦ, τοῦ οἰκονομικοῦ, τοῦ διοικητικοῦ μέρους τῆς προβληθείσης μεταρρυθμίσεως, ἀπέμενεν ἵνα ἐξομαλυνθῶσιν αἱ παντοειδεῖς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεταρρυθμίσεως προβαλλόμεναι δυσχέρειαι, πρωτίστως δὲ ἐνεργηθῶσι τὰ διαβήματα πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν χρηματικῶν μέσων διὰ τὴν κάλυψιν τῆς ἀπαιτηθησομένης δαπάνης. Ἀπέμενε δὲ ἵνα πάντα ταῦτα ἐνεργηθῶσιν ἐν συνεχείᾳ καὶ ἐν συσχετίσει πρὸς ἄλληλα, εἴτε καθ' ὃν τρόπον συνέστησα τῇ Κυβερνήσει, ἀρχὰς τοῦ 1906, εἴτε κατ' ἄλλον τινὰ ἁρμόδιον τρόπον.

»Ἀγνοῶ ἂν ἡ Κυβέρνησις ἐπελήφθη πασῶν τῶν ἐνεργειῶν καταλλήλως δὲ ὑποδιαιρέσασα ταύτας, ἀνέθεσεν αὐτὰς εἰς πρόσωπα ἁρμόδια. Ἀγνοῶ ἂν ἡ Κυβέρνησις ἐτήρησε ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ διαφόρων ἐνεργειῶν τὴν δέουσαν ἐκ τοῦ συνόλου ἄποψιν, ὅπως ἐν προσηκούσῃ πρὸς ἄλληλα ἁρμονίᾳ προσχεδιασθῶσι τὰ ληπτέα μέτρα φύσεως νομικῆς, οἰκονομικῆς, τεχνικῆς, διοικητικῆς. Ἀγνοῶ ἂν ἡ Κυβέρνησις ἐπεζήτησε δεόντως τὴν ἐξομάλυνσιν τῶν τυχὸν ἀπαιτήσεων ἐξ ἀντιθέτων ἰδιωτικῶν συμφερόντων, τηροῦσα κυρίως ὑπ' ὄψιν τὸ καθόλου συμφέρον τῆς χώρας.

»Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ νομικὸν μέρος — καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων — ἤδη θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχον καταστῇ δημοσίᾳ γνωστὰ τὰ πορίσματα τῆς οἰκείας ἐργασίας, ἀφοῦ κατὰ τὸ Β. Διάταγμα τῆς 12 Ἰανουαρίου 1906, τὴν παρασκευὴν τοῦ νομοσχεδίου περὶ εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων ἡ Ἐπιτροπὴ ἔδει νὰ περατώσῃ μέχρι τῆς 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1906 (προθεσμίας ταχθείσης τῇ ἐμμόνῳ συστάσει μου). Ὡς ἐκ τῆς σοβαρότητος τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς προσδοκῶ ὅτι δὲν θ' ἀκούσωμεν δικαιολογήσεις ἢ προφάσεις περὶ τυχὸν εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς ἐπελθούσης βραδύτητος· ὡς ἐκ τῆς δραστηριότητος δὲ ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἐπέδειξεν ὁ κ. ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργὸς ἐλπίζω ὅτι ἀποκλείεται ἐνδοτικότης αὐτοῦ πρὸς παράτασιν τῆς προθεσμίας ἢ ἀναβολάς.

»Όσον αφορᾷ εἰς πάσας τὰς λοιπὰς προκαταρκτικὰς ἐνεργείας, ἐρωτῶ καὶ ἐγώ: τί ἆρά γε ἐγένετο;

»Ὡς πρὸς πάντα τὰ σημεῖα ταῦτα ἀπομένει νῦν ἵνα ἡ Κυβέρνησις ἀποδείξῃ ὅτι, ἁρμοδίως καὶ δραστηρίως, κατὰ τὸ 1906, ἐνεργήσασα τὰ δέοντα, ἐφάνη ἀξία νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ περὶ οὗ πρόκειται βαρυσημάντου καὶ δυσχεροῦς μεταρρυθμιστικοῦ ἔργου, ἢ ἵνα τοὐλάχιστον ἀποδείξῃ ὅτι, ἀφοῦ ἐνήργησε τὰ δέοντα, ἠναγκάσθη νὰ σταματήσῃ πρὸ ἀνυπερβλήτου τινὸς προσκόμματος, ὅπερ ἁρμοδίως μὲν προσεπάθησεν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ. Τοῦτο ἀποδεικνύουσα, ἐπὶ τῇ βάσει πορισμάτων προκυπτόντων ἐκ τῆς γενομένης ἐργασίας, ἐκ τῶν διεξαχθεισῶν ἐνεργειῶν, ἡ Κυβέρνησις Θεοτόκη θὰ ᾖ ἀξία ἐπικροτήσεως.

»Ἐὰν τοὐναντίον ἡ Κυβέρνησις τοιαύτην ἀπόδειξιν δὲν παράσχῃ συντόμως — καὶ δὴ κατὰ τὴν παροῦσαν βουλευτικὴν σύνοδον — ἐξακολουθήσῃ δὲ σιωπῶσα εἰς τὰ τοῦ ζητήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ τῆς κτηματικῆς Τραπέζης καὶ τὰ τῶν ἄλλων συναφῶν ζητημάτων, φρονῶ ὅτι δέον τοῦτο νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἔνδειξις ὅτι, κατ' ἀντίθεσιν τῶν ἀρχομένου τοῦ 1906 ἀποφάσεων αὐτῆς — περὶ ὧν, εἰ μή τι ἄλλο, μαρτυρεῖ ἡ περὶ κτηματικῶν βιβλίων διάταξις τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 12ης Ἰανουαρίου 1906 — ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ οὔτε ἐργασίας, οὔτε ἐνεργείας, προσηκόντως κατὰ τὸ 1906 διεξαχθείσας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Κυβέρνησις Θεοτόκη θέλει φανῇ, ὡς πρὸς τὸ περὶ οὗ πρόκειται ζήτημα, παρασυρθεῖσα ὑπὸ ρεύματος τάσεων ἀντιμελετητικῶν, ὁδηγήσαντος αὐτὴν εἴτε εἰς διαγνώσεις μονομερεῖς καὶ ἐνεργείας ἀσυνεπεῖς, εἴτε ἴσως καὶ εἰς ἀναπαυτικὴν ἀφροντιστίαν.

»Ἕως πότε, ἐν τῇ Βουλῇ, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, ὧν πολλοὶ τὸ περὶ οὗ πρόκειται ζήτημα καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ καλῶς γνωρίζουσι, θὰ ἐξακολουθῶσι τηροῦντες ἐπ' αὐτοῦ σιωπὴν ὑπὲρ τὸ δέον μέχρι τοῦδε παραταθεῖσαν; Οὐδεὶς λοιπὸν ἐξ αὐτῶν θεωρεῖ τὸ ζήτημα ἄξιον ἵνα ἐπερωτήσῃ νῦν τὴν Κυβέρνησιν: τί αὕτη περὶ τούτου ἐνήργησε, τί ἐνεργεῖ ὁλονέν, τί προτίθεται νὰ ἐνεργήσῃ; μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τυπικήν τινα, γενικήν, ἀπάντησιν, ζητήσῃ ἀποδείξεις καὶ ἐκφέρῃ ἀνεπηρέαστον ἐξ ἀντικειμένου γνώμην, ἐν ἀνάγκῃ

δὲ καὶ αὐστηρὰν κρίσιν; Τί ἀξίζουσι λοιπὸν αἱ ἐν ἐκλογικοῖς προγράμμασι καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος ἐπαγγελλόμεναι, καὶ ἐπαναλαμβανόμεναι, προθέσεις περὶ σοβαρᾶς μεταρρυθμιστικῆς ἐργασίας, περὶ ἀναπτύξεως τῶν πόρων τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου, περὶ μετασχηματισμοῦ ἐγγείων φόρων, περὶ τροποποιήσεων ἀστικῶν, ἰδίᾳ δὲ κτηματικῶν νόμων, περὶ ἐνισχύσεως τῶν συμφερόντων τῆς γεωργίας, περὶ ὀργανώσεως τῶν τῆς κτηματικῆς καὶ τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, καὶ ἄλλα παρόμοια ἐξόχως εὔηχα; ἢ μὴ τάχα ἄσχετον πρὸς ταῦτα πάντα θεωρεῖται ἐν Ἀθήναις τὸ σύμπλεγμα ἐκεῖνο μεταρρυθμιστικῶν προβλημάτων, ὅπερ περιλαμβάνει τὸ κτηματολογικὸν ζήτημα ἐν ᾗ εὐρύτητι, τῇ ἐμῇ εἰσηγήσει, εἶχε τεθῇ ὑπὸ μελέτην ὑπὸ τῶν Κυβερνήσεων Τρικούπη καὶ Ζαΐμη;»

Φυσικὸν εἶνε, ἕκαστος, ὡς ἄτομον, νὰ διαγινώσκῃ τὰ πράγματα συμφώνως πρὸς τὰς διαγνωστικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἀλλὰ λίαν παράδοξον εἶνε, Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, διὰ ζώσης καὶ ἐγγράφως ἀναγνωρίσας προηγηθὲν «ἐξ ἀμελείας» λάθος τῆς ὑπηρεσίας (1904) καὶ ὑποσχεθεὶς ἱκανοποιητικὴν αὐτοῦ ἐπανόρθωσιν, ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ περὶ ταύτης, νὰ ἐγείρῃ τοὐναντίον, αὐτὸς οὗτος, νέον, ἔτι βαρυτέρας δὲ φύσεως, ἐπεισόδιον (1906).

Παρ' ὅλην τήν, ὡς ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἐκτρόπων συμβάντων ἀγανάκτησίν μου, ἐν τῇ. ὡς ἀνωτέρω, ἐν τῇ «Νέα Ἡμέρᾳ» δηλώσει μου ἀνέφερα, ἐξ ἑνὸς μὲν ὅτι, ἐὰν ἡ ὑπὸ Προεδρίαν Θεοτόκη Κυβέρνησις ἀποδείξῃ ὅτι, ἁρμοδίως καὶ δραστηρίως, κατὰ τὸ 1906, ἐνήργησε τὰ δέοντα, θὰ ᾖ αὕτη ἀξία ἐπικροτήσεως, ἐξ ἄλλου ὅμως, ὅτι, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις τοιαύτην ἀπόδειξιν δὲν παράσχῃ συντόμως—καὶ δή, κατὰ τὴν βουλευτικὴν σύνοδον 1906 - 1907—, ἐξακολουθήσῃ δὲ παρερχομένη ὑπὸ σιωπὴν τὰ τοῦ ζητήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ τῆς κτηματικῆς Τραπέζης, καὶ τὰ τῶν ἄλλων συναφῶν ζητημάτων, τοῦτο, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἔδει νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἔνδειξις ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν

ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ οὔτε ἐργασίας, οὔτε ἐνεργείας προσηκόντως κατὰ τὸ 1906 διεξαχθείσας.

Ἡ Κυβέρνησις πράγματι ἐτήρησε σιωπήν, οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν ἀνωτέρω μνησθεῖσαν βουλευτικὴν σύνοδον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἓν ἔτος ἐπὶ πλέον· ἄρα ἐκ τούτου ἤδη συνάγω ὅτι, ὡς πρὸς τὰ περὶ ὧν πρόκειται ζητήματα, τὰ ἐκ πολλῶν ἀπόψεων σπουδαίως ἐνδιαφέροντα μέγιστον ἀριθμὸν πολιτῶν, ἡ ὑπὸ Προεδρίαν Θεοτόκη Κυβέρνησις οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου ἐργασίαν, οὐδ' ἐνέργειαν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ. Μολαταῦτα δὲν καθίσταται ἴσως περιττὴ καὶ ἀναλυτικωτέρα τις περὶ τούτου ἐξέτασις.

Αἱ, ἀρχομένου τοῦ 1906, προσχεδιασθεῖσαι ἐνέργειαι τῆς Κυβερνήσεως ἀνήγοντο εἰς τὰ Ὑπουργεῖα τῆς Δικαιοσύνης, τῶν Στρατιωτικῶν, τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῶν Ἐσωτερικῶν· σπουδαῖον δὲ ἦτο, τὰ σημεῖα συναφείας μεταξὺ τῶν ἐνεργειῶν ἑκάστου τῶν Ὑπουργείων τούτων νὰ τύχωσιν ἀκριβοῦς καθορισμοῦ, πᾶσαι δὲ αἱ ἐνέργειαι αὗται νὰ τύχωσιν ἁρμοδίας προσαρμογῆς πρὸς ἀλλήλας. Ὅθεν, ἐπεβάλλετο ἡ τήρησις ἑνιαίων βλέψεων, ὅπως συστηματικῶς ἐκτυλιχθῇ ἅπασα ἡ ἐργασία, ἀπολήξῃ δὲ αὕτη εἰς καλῶς προεσχεδιασμένον, ἐπὶ στερεῶν βάσεων στηριζόμενον, μεταρρυθμιστικὸν πρόγραμμα. Ἀκριβῶς δὲ τὴν περὶ τούτου ἐκ τῶν δαφόρων ἀπόψεων μέριμναν, ὡς καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀπαιτουμένων τινῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ προκαταρκτικῶν διαβημάτων, προέτεινα ν' ἀναδεχθῶ ἐγὼ αὐτός, εὐελπιστῶν ὅτι, ὡς πρὸς τὰ εἰδικὰ ταῦτα σημεῖα, ἠδυνάμην νὰ φανῶ, κατά τι, χρήσιμος εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Προϋπελόγιζον δὲ τότε, ὅτι, ἀρχομένων πασῶν τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ἀμέσως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1906, ἠδύναντο αὗται, κατὰ μέγα μέρος, νὰ διεξαχθῶσι μέχρι τέλους τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τῶν δὲ ἐξ αὐτῶν πορισμάτων συζητουμένων μεταξὺ τῶν ἁρμοδίων ὑπηρεσιῶν, ἢ ἐν εἰδικαῖς ἐπιτροπαῖς, τῶν

διαφόρων προσχεδίων ἐν ἀνάγκῃ τροποποιουμένων καὶ συμπληρουμένων, ἠδύναντο, μέχρι τέλους τοῦ ἑπομένου ἔτους 1907, νὰ ὦσιν ὁριστικῶς παρεσκευασμένα καὶ ἐκτετυπωμένα τὰ σχέδια τῶν οἰκείων νομοθετικῶν καὶ πλείστων κανονιστικῶν διατάξεων, μετὰ τῶν αἰτιολογικῶν ἐκθέσεων. Ὅθεν, ἡ Κυβέρνησις θὰ εἶχε δυνηθῇ, ἀρχομένου τοῦ 1908, ἤτοι μετὰ παρέλευσιν διετίας, — πολλῷ δὲ μᾶλλον, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἐπῆλθεν ἀλλαγὴ τῶν κυβερνώντων προσώπων — νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν Βουλὴν σύμπασαν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐργασίαν, ἤγουν τά τε μνησθέντα σχέδια ὡς καὶ τὸ πόρισμα τῶν διαβημάτων τῆς Κυβερνήσεως, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐπιζήτησιν τῶν μέσων πρὸς κάλυψιν τῆς ἀπαιτηθησομένης δαπάνης.

Συμφώνως πρὸς τὸ Β. Διάταγμα ἀπὸ 12ης Ἰανουαρίου 1906 (βλ. τὰ ἀνωτέρω ἐκ τῆς «Νέας Ἡμέρας» ἀνατυπούμενα), ἡ ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ ἀστικοῦ Κώδικος Ἐπιτροπή, τὴν ἐργασίαν αὐτῆς, τὴν ἀναγομένην εἰς τὸ νομικὸν μέρος τοῦ περὶ κτηματικῶν βιβλίων νόμου, ἔμελλε νὰ περατώσῃ μέχρι 1ης Ὀκτωβρίου 1906. Φρονῶ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ περάτωσις ἥρμοζε νὰ καταστῇ γνωστὴ ἤδη τελευτῶντος τοῦ 1906 ἢ ἀρχομένου τοῦ 1907, καὶ δή, διὰ τῆς ἐν ἰδίῳ τεύχει ἐκτυπώσεως τῶν ἐκ τῆς ἐργασίας πορισμάτων· ἀλλ', ὡς φαίνεται, οὔτε τοιοῦτόν τι, οὔτε καὶ οἰκεία τις δήλωσις τοῦ κ. ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργοῦ ἐγένετο· ἐξ οὗ συνάγω ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἐργασία δὲν ἐπερατώθη ἐμπροθέσμως.

Ἤκουσα ὅτι ἡ ἐργασία, παρὰ πάντα ταῦτα, ἱκανῶς προώδευσεν, καὶ ὅτι ὑπάρχουσι λαμπραὶ σημειώσεις εἰς τὰ συρτάρια τῶν ἐργασθέντων· τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν δυσκολεύομαι νὰ πιστεύσω, καθ' ὅσον τὴν ἀνεγνωρισμένην περὶ τὰ νομικὰ αὐθεντίαν τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς δεόντως ἐκτιμῶ· ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως δύναται νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν βραδύτητα περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν κλίνω μᾶλλον νὰ

συσχετίσω πρὸς τὸ ἐξ ἄλλων λόγων — ποικίλων λόγων— πολυάσχολον μελῶν τινων τῆς Ἐπιτροπῆς· τὸ ἀπ' ἀρχῆς μὴ ἀναδέχεσθαι τὴν ἐντὸς ὡρισμένης προθεσμίας ἐπιτέλεσιν ἐργασίας τινός, ἢ ἔστω καὶ τὸ μετέπειτα ἐνδεχομένως παραιτεῖσθαι ταύτης, θὰ ἦτο τακτικὴ μᾶλλον συμφέρουσα διὰ τὴν ἐξ ἀντικειμενικῆς ἀπόψεως πρόοδον τῆς ἐργασίας.

Ἢ μήπως ὡς αἰτίασις τῆς ἐπελθούσης βραδύτητος θὰ ἠδύνατο νὰ προβληθῇ—τοῦτο δὲ ἀναφέρω, διότι ἤκουσα καὶ τοιοῦτόν τι—ὅτι τῆς διατυπώσεως τῶν νομικῶν διατάξεων τοῦ περὶ κτηματικῶν βιβλίων νόμου ἀπαιτεῖται νὰ προηγηθῇ ἡ κατάρτισις τῶν τμημάτων τοῦ ἀστικοῦ Κώδικος, τῶν πρὸς τὰς οὐσιαστικὰς περὶ κτηματικῶν βιβλίων διατάξεις σχετιζομένων, ἀπαιτεῖται ἴσως νὰ προηγηθῇ καὶ ἡ κατάρτισις τοῦ ὅλου σχεδίου τοῦ ἀστικοῦ Κώδικος; Ὅθεν, ἀπαιτεῖται ν' ἀναμείνωμεν ὅλην δεκάδα, ἢ ἴσως — ἐὰν ἡ ἐργασία πρὸς σύνταξιν σχεδίου ἑλληνικοῦ ἀστικοῦ Κώδικος βαδίσῃ εἰς τὸ μέλλον ὡς μέχρι τοῦδε ἐβάδισεν—καὶ πολλὰς δεκάδας ἐτῶν, ὅπως τότε μόλις ἴδωμεν διατυπούμενον σχέδιον τοῦ νομικοῦ μέρους τοῦ περὶ κτηματικῶν βιβλίων νόμου; Ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς ἀποφυγὴν τῆς τοιαύτης βραδύτητος ἀπέβλεψεν ἡ περὶ κτηματικῶν βιβλίων διάταξις τοῦ ἀνωτέρω μνησθέντος Β. Διατάγματος. Συνῳδὰ δὲ πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Διατάγματος ἐκείνου ἐδικαιοῦτο τις νὰ προσδοκᾷ τὴν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπόδειξιν τῆς, πρὸς ἁρμοδίαν λειτουργίαν τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἀπαιτηθησομένης καταργήσεως ἢ τροποποιήσεως διατάξεων ἐκ τῶν ἰσχυόντων νόμων, ὡς καὶ προσθήκης νέων διατάξεων, εἰσαγομένων, ἴσως, ἐν τῷ οὐσιαστικῷ μέρει τοῦ περὶ κτηματικῶν βιβλίων νόμου, νὰ προσδοκᾷ τις τὴν ὑπόδειξιν τῆς ἁρμοδίας προσαρμογῆς τῶν οὐσιαστικῶν περὶ κτηματικῶν βιβλίων διατάξεων εἰς σύμπασαν τὴν λοιπὴν ἑλληνικὴν νομοθεσίαν, διατύπωσιν δὲ τῶν ἐν ἀνάγκῃ μεταβατικῶν διατάξεων ἀπὸ ταύτης εἰς τὸ περὶ κτηματικῶν

βιβλίων δίκαιον, διατύπωσιν τοῦ—οὕτως εἰπεῖν, μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου ἀστικοῦ Κώδικος — μεταβατικοῦ νόμου, τοῦ ἐφαρμοστέου κατὰ περιοχάς, καθόσον θέλουσι διαδοχικῶς εἰσάγεσθαι τὰ κτηματικὰ βιβλία, ἅμα τῇ αὐτῶν, κατὰ περιοχάς, καταρτίσει.

Καλῶς ἀναλογίζομαι τὰς δυσχερείας τῆς ἐπιλύσεως τοῦ περὶ ὁ λόγος νομικοῦ προβλήματος, ἀλλὰ — μέχρι ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου — θεωρῶν κατορθωτὴν τὴν ἐπίλυσιν ἐν τῷ ὡς ἀνωτέρω πνεύματι, ἐξακολουθῶ φρονῶν, ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων δὲν ἔχει κατ' ἀνάγκην ν' ἀναμείνῃ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου ἀστικοῦ Κώδικος, ἐξ οὗ οὐδὲ τῆς παρασκευῆς τοῦ σχεδίου τοῦ νομικοῦ μέρους τοῦ περὶ κτηματικῶν βιβλίων νόμου ἐπάναγκες εἶνε νὰ προηγηθῇ ἡ παρασκευὴ τοῦ ὅλου σχεδίου τοῦ ἀστικοῦ Κώδικος.

Ἡ ἁρμοδία ἐπίλυσις τοῦ περὶ οὗ πρόκειται νομικοῦ προβλήματος ἀνετέθη εἰς τὰ φῶτα τῆς ἐπὶ τοῦ ἀστικοῦ Κώδικος Ἐπιτροπῆς, εἰς ἣν πολυτιμότατον ὑποβοήθημα παρέχουσιν αἱ ἐργασίαι πρὸς παρασκευὴν τοῦ νέου ἀστικοῦ Κώδικος τῆς Γερμανίας, ὡς καὶ τὰ τῆς ἐν ταῖς διαφόροις γερμανικαῖς καὶ αὐστριακαῖς χώραις, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ ὑπὸ διαφόρους συνθήκας, ἐνεργηθείσης εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Τυχὸν ἐνστάσεις, ὅτι, εἴτε τὰ ὅρια τῆς περὶ τῶν κτηματικῶν βιβλίων ἐργασίας τῆς Ἐπιτροπῆς δὲν εἶχον σαφῶς ὁρισθῇ ἐκ τῶν προτέρων, εἴτε ἡ ταχθεῖσα προθεσμία ἦτο μᾶλλον τοῦ δέοντος βραχεῖα, ἔπρεπε νὰ εἶχον προβληθῇ ἐγκαίρως ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς· τοιοῦτόν τι δὲν ἐγένετο, ὡς ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀντιληφθῶ, παρασταθείς, τῇ προσκλήσει τοῦ κ. ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργοῦ, εἰς μακρὰν προκαταρκτικὴν τῆς Ἐπιτροπῆς σύσκεψιν, ἀναγομένην κυρίως εἰς τὴν ὑποδιαίρεσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Δὲν

ἀποκλείω ὅτι ἐν τῇ διεξαγωγῇ δυσχεροῦς ἐργασίας, οἷα εἶνε ἡ περὶ ἧς πρόκειται, ἀπαντῶνται δυσκολίαι, μὴ ἐκ τῶν προτέρων προβλεπόμεναι, ἐξ οὗ καὶ ἐπέρχεται βραδύτης· ἀλλ' ἐὰν τυχὸν τοιοῦτόν τι συνέβη, διατί κατὰ τὴν λῆξιν τῆς ταχθείσης προθεσμίας δὲν κατέστη τοῦτο προσηκόντως γνωστόν, διὰ λογοδοσίας ἀποδεικνυούσης τὴν τῶν ἐργασιῶν ἐνδελεχῆ διεξαγωγήν; Εἰς ἐπιτροπὴν συγκροτουμένην ἐξ ἐπιστημόνων, δὲν ἁρμόζει τὸ σύστημα τοῦ σιωπᾶν, τὸ εὐρύτατα ἐν τῇ πολιτικῇ ἐφαρμοζόμενον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποβλέπον εἰς τὴν διὰ τῆς σιωπῆς κάλυψιν πλημμελοῦς ἢ καθυστερούσης ἐργασίας.

Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων προεβλήθη παρ' ἡμῖν κυρίως ἐκ τῆς ἀπόψεως τῆς οἰκονομολογικῆς αὐτῆς σκοπιμότητος. Τοῦτο ἀποδεχομένη ὡς δεδομένον, καὶ παραμερίζουσα προκαταλήψεις πηγαζούσας ἐξ ἄλλων δογμάτων, ἰδίᾳ δὲ ἐκ κανόνων τινῶν τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ἡ νομικὴ ἐπιστήμη δέον νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὴν παρ' ἡμῖν εἰσαγωγὴν τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἥτις ἐπιβάλλεται ἐξ ἴσου καὶ ὡς μέτρον παρέχον ἀσφάλειαν καὶ δικαιοσύνην, καὶ ὡς μέτρον ἀποβλέπον εἰς τὴν ἑδραίωσιν τῶν συμφερόντων τοῦ καθόλου ἀκινήτου πλούτου, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, καὶ ἐπάναγκες διὰ τὰς ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων συναλλαγάς, καὶ τὴν ἐπενέργειαν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως, καὶ τὴν ἐν γένει γεωργικὴν πρόοδον.

Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, ἤδη κατὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ 1888, συμφώνως δὲ καὶ πρὸς τὰς μετέπειτα περὶ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης κανονιστικὰς διατάξεις, προέκειτο ν' ἀνατεθῇ ἡ κατάρτισις τοῦ κτηματικοῦ χάρτου τῆς χώρας, ἐφ' οὗ ἔμελλε νὰ στηριχθῇ ἡ σύνταξις τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἠγέρθησαν ἐν ἐμοὶ ἀμφιβολίαι—

ταύτας δὲ ἐπανειλημμένως ὑπέβαλον τοῖς ἁρμοδίοις — ἐάν, ἐν σχέσει πρὸς τὸ διαθέσιμον προσωπικὸν καὶ ἄλλα τινὰ σημεῖα, ἡ χαρτογραφικὴ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἠδύνατο πράγματι αὐτὴ μόνη ν' ἀναδεχθῇ τὴν κατάρτισιν τοῦ κτηματικοῦ χάρτου, ἢ ἐὰν ἐπεβάλλετο ἡ ἐπιζήτησις διαφόρου τινὸς λύσεως, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ προσωπικοῦ τῶν γεωμετρῶν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἢ τοῦ τῆς ὑπηρεσίας τῶν δημοσίων ἔργων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, ἢ ἄλλου τινὸς διαμέσου τρόπου. Αἱ ἐπὶ τοῦ προκειμένου μεταξὺ τῶν μνησθέντων Ὑπουργείων συνεννοήσεις δὲν εἶχον λάβει χώραν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1906, ἀγνοῶ δὲ ἐάν, τυχόν, ἔκτοτε ἐγένετό τι· ἐὰν ἐλειτούργει ὁ θεσμὸς τοῦ μονίμου «Χαρτογραφικοῦ Συμβουλίου», οὗ τὴν ἵδρυσιν ἐπανειλημμένως (ἀπὸ τοῦ 1889) συνέστησα εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, αἱ ἐν λόγῳ, ὡς καὶ ἐν γένει πᾶσαι αἱ περὶ χαρτογραφικῶν ζητημάτων συνεννοήσεις, καὶ ταχέως καὶ συστηματικῶς ἤθελον διεξάγεσθαι.

Ἐπανειλημμένως ἔσχον εὐκαιρίαν νὰ ἐξακριβώσω ὅτι ἐν Ἀθήναις, ἰδίᾳ ἐν τῇ χαρτογραφικῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, μᾶλλον τοῦ δέοντος εἶχεν ἐξαπλωθῇ, ἠπείλει δὲ νὰ ριζωθῇ ἡ γνώμη, ὅτι καταμετρητικαί τινες ἐργασίαι περὶ τὸ 1891 παρὰ τὸ Ἄργος ἀρξάμεναι, ἀνασταλεῖσαι δὲ βραδύτερον — εἰς τὴν ἀναστολὴν δὲ τούτων σεμνύνομαι ὅτι, κατὰ δύναμιν, συνετέλεσα — ἐσημείουν ἔναρξιν τῆς καταρτίσεως τοῦ κτηματικοῦ χάρτου τῆς χώρας. Αἱ ἐν λόγῳ ἐργασίαι τῆς χαρτογραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ὑπηγορεύθησαν τότε ὑπὸ πλημμελοῦς ἀντιλήψεως περὶ τῶν ὅρων, εἰς οὓς δέον ν' ἀνταποκρίνηται ὁ καθαυτὸ κτηματικὸς χάρτης, ἄρα καὶ περὶ τοῦ ἁρμοδίου τρόπου τῆς καταρτίσεως αὐτοῦ. Τοιαύτη ἀντίληψις ἔπρεπε νὰ ὑποστῇ προσήκουσαν διόρθωσιν· ὅθεν ἐπεβάλλετο νέα, αὐθεντικὴ προσχεδίασις τοῦ τρόπου τῆς καταρτίσεως

τοῦ κτηματικοῦ χάρτου. Βλέπων, ὅτι τοῦτο δὲν ὑπέσχετο νὰ ἐνεργηθῇ ἁρμοδίως οὐδὲ τῇ μερίμνῃ τῆς χαρτογραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, οὐδ' ἐν γένει διὰ τῶν φροντίδων ἄλλης τινὸς ὑπηρεσίας, ἔκρινα λυσιτελὲς ἵνα προκαλέσω γνωμοδότησιν περὶ τῶν τοῦ κτηματικοῦ χάρτου, ἐκ μέρους ξένης αὐθεντίας. Ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ 1902— ἐνεργῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ εἰδικάς τινας ἐρεύνας, ἐντολῇ τῆς Κυβερνήσεως — εἶχον μεριμνήσῃ, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ἵνα προκαλέσω τοιαύτην γνωμοδότησιν, εἶχον δὲ ἀποταθῇ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ εἰς τὸν σοφὸν γερμανὸν κ. Haid, καθηγητὴν τῆς γεωδαισίας ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τεχνικῇ Σχολῇ τῆς Καρλσρούης· ἀλλ' ἡ γνωμοδότησις αὐτοῦ δὲν ἔλαβε χώραν, ὡς ἐκ τῆς βραδύτερον ἐπελθούσης διακοπῆς τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν μου. Μολαταῦτα, τελευταῖον, ὁ ἐν λόγῳ καθηγητής, εὐηρεστήθη νὰ συντάξῃ καὶ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσίν μου τὴν αὐτοῦ γενικὴν προσχεδίασιν περὶ τῆς καταρτίσεως τοῦ κτηματικοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος, μετὰ οἰκείων μεγάλης ἀξίας χαρτογραφικῶν ὑποδειγμάτων· αὕτη, μετ' εἰσαγωγῆς ὑπ' ἐμοῦ συνταχθείσης, ἤδη ἐξετυπώθη γερμανιστὶ (Καρλσρούη, 1907). Ἡ ἐν Βερολίνῳ ἑλληνικὴ Πρεσβεία ἔσπευσε νὰ ὑποβάλῃ τὸ ἔργον εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ἔγκριτον δὲ εἰδικὸν περιοδικὸν τῆς Αὐστρίας (Rundschau für Technik und Wirtschaft, Prag, 1908) τὰ περὶ Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ κ. Haid προσχεδιαζόμενα εὐφήμως ἀναφέρον, κρίνει ὡς ἐνέχοντα ἐνδιαφέρον, ἐπιστημονικόν τε καὶ πρακτικόν, οὐχὶ μόνον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Αὐστρίαν, ἔνθα νῦν ἐκτελοῦνται νέαι καταμετρήσεις γαιῶν, καὶ διὰ πᾶσαν ἄλλην χώραν ἐν γένει.

Ὡς ἤδη ἐμνήσθην, ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κτηματολογίου μελέτην ἔδωκεν, ἐν ἔτει 1888, ἡ πρόθεσις τῆς Κυβερνήσεως περὶ καταγραφῆς τῶν γαιῶν τοῦ Δημοσίου,

ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καταμετρήσεως αὐτῶν, τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ὑπολογίσαντος ὅτι μεγάλη ζημία, ἐν ταῖς εἰσπράξεσι τοῦ Δημοσίου, προέκυπτεν ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοιαύτης εἰδικῆς καταγραφῆς. Αὕτη ἔκτοτε δὲν ἐξετελέσθη· μολαταῦτα, τῷ 1906, τὸν τότε κ. ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργὸν ἤκουσα ἀποφαινόμενον, ὅτι ἡ ὑπηρεσία τῶν ἐθνικῶν γαιῶν ἐλειτούργει κάλλιον ἢ ἐν τῷ παρελθόντι· ἀφοῦ δὲν ἐνηργήθη ἡ προσχεδιασθεῖσα ῥιζικὴ τακτοποίησις, ἐγένετο, ὡς φαίνεται, χρῆσις φαρμάκων ἁπλῶς ἀνακουφιστικῶν.

Ὁ αὐτὸς κ. Ὑπουργός, ἐν τῷ μακρῷ αὐτοῦ πολιτικῷ σταδίῳ, συχνάκις ἐποιήσατο ἐπισήμους δηλώσεις περὶ μελετωμένων μεταρρυθμίσεων τῆς ἐγγείου φορολογίας, καὶ ἐμπράκτως μέτρα τινὰ σχετικὰ ἐφήρμοσεν, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, ἐδοκίμασεν, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἔτι μᾶλλον ἴσως ἐπείσθη περὶ τῆς ἀνάγκης ῥιζικωτέρων μεταρρυθμιστικῶν μέτρων, στηριζομένων ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κτηματικοῦ χάρτου παρεχομένων στοιχείων. Ἄλλως τε ὁ κ. Ὑπουργὸς ἐπανειλημμένως μοὶ ἐδήλωσεν, ὅτι δεόντως ἀνεγνώριζε τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἐνέχει ἡ ἐπιτέλεσις τοῦ ἑλληνικοῦ κτηματολογίου, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀκόμη τῆς εἰδικῆς ἀπόψεως τῆς, τῇ βοηθείᾳ τοῦ κτηματικοῦ χάρτου δικαιοτέρας ῥυθμίσεως τῆς ἐγγείου φορολογίας, ἐξ οὗ καὶ προετίθετο νὰ ὑποστηρίξῃ θερμῶς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιτέλεσιν· ἀλλ' ἡ ἀρίστη αὕτη πρόθεσις τοῦ κ. Ὑπουργοῦ, ἐξεδηλώθη, ἀρχομένου τοῦ 1906, δι' ἐνεργείας αὐτοῦ ὅλως ἀναλόγου πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἐνέργειαν τοῦ κ. Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἤτοι, οὐδὲν ἐγένετο.

Καλῶς σταθμίζω τὰς μεγάλας δυσχερείας πρὸς ἐπίτευξιν δικαιοτέρας κατανομῆς τῶν ἐγγείων φόρων, ἀπαιτούσης καὶ συσχέτισιν πρὸς τὸ σύμπαν φορολογικὸν σύστημα τῆς χώρας, ἔχω δὲ ὑπ' ὄψει τὰς ἀντιρρήσεις ἔκ τε τῆς θεωρίας καὶ ἐκ τῶν συγκρουομένων συμφερόντων ἐντὸς τῆς αὐτῆς τάξεως καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων τῶν φορολογουμένων πολι-

τῶν, ἃς πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐγείρουσι τὰ μεγάλα μεταρρυθμιστικὰ ἢ ἀνακαινιστικὰ φορολογικὰ ζητήματα. Ὡς ἐκ τούτου δέ, διαβλέπω τὴν ἀνάγκην πολλῆς μελέτης, λίαν περιεσκεμμένης παρασκευῆς τῶν οἰκείων μέτρων· παρ' ἡμῖν, τοιαύτη τις ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως προκαταρκτικὴ ἐργασία, ἐπιστημονικῆς ἀξίας, διατυπουμένη δὲ ἐν ἐπισήμῳ ἐκθέσει—ἀντιθέτως πρὸς τὰς βραχείας νύξεις τὰς διατυπουμένας ἐν κοινοβουλευτικαῖς ἀγορεύσεσι—δὲν κατέστη γνωστὴ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν.

Ἡ παρ' ἡμῖν ἵδρυσις κτηματικῆς Τραπέζης δέον, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, νὰ συνδεθῇ πρὸς τὴν ἐξεύρεσιν χρηματικῶν μέσων—ἐφ' ὅσον ταῦτα δὲν προσπορίσῃ ὁ τοῦ Κράτους προϋπολογισμὸς—ἵνα τὸ Δημόσιον καλύψῃ μέρος, ὡς εἰπεῖν τὸ μεῖζον μέρος, τῆς δαπάνης πρὸς κατάρτισιν τοῦ κτηματικοῦ χάρτου καὶ τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἄνευ τῶν ὁποίων κτηματικὴ Τράπεζα δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ λειτουργήσῃ καθ' ὃν εὐρὺν καὶ συντελεστικὸν τρόπον εἶνε ἐπιθυμητὸν νὰ λειτουργήσῃ αὕτη.

Ὁ κ. ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργὸς δὲν κατώρθωσεν, ἀρχομένου τοῦ 1906, νὰ συγκαλέσῃ εἰς σύσκεψιν — ἐν ᾗ προέκειτο νὰ παραστῶ καὶ ἐγὼ—τὸν κ. Διοικητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ἢ ἐντεταλμένον αὐτοῦ, ὡς ἐκ τοῦ πολυασχόλου τούτων. Ἀγνοῶ ἐὰν ἔκτοτε ἐγένετό τι.

Σπουδαῖον ἦτο, ἵνα ἐξακριβωθῇ ἐάν, καὶ τίνι τρόπῳ, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἔστεργε ν' ἀναδεχθῇ εἴτε αὕτη μόνη, εἴτε τῇ συμπράξει καὶ ἄλλων Τραπεζῶν ἢ κεφαλαιούχων, τὴν ἵδρυσιν κτηματικῆς Τραπέζης, ἐν τίνι δὲ μέτρῳ καὶ τίνι τρόπῳ ἐφρόνει ὅτι ἡ κτηματικὴ Τράπεζα ἥρμοζε νὰ συντρέξῃ τὸ Δημόσιον εἰς τὰς δαπάνας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τῶν σκοπούντων τὴν ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ εἰσαγωγὴν τῶν κτηματικῶν βιβλίων.

Ἐκ προγενεστέρων ἐξακριβώσεών μου γνωρίζω ὅτι, ἐν συνόλῳ, καὶ κατ' ἀρχήν, ἡ Διοίκησις τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ἀνεγνώρισε δεόντως τὴν σπουδαιότητα τῆς ὑπὸ μελέτην τεθείσης εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων. Ἀλλὰ τίς ἡ στάσις τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ἀπέναντι τοῦ σχεδίου τῆς ἱδρύσεως κτηματικῆς Τραπέζης, εἰς ἣν ἤθελεν ἐπιβληθῇ ἡ ὑποχρέωσις τῆς, ὑπὸ θετέους ὅρους, εἰς τὸ Κράτος χρηματικῆς διευκολύνσεως ἐπὶ τῷ ἀνωτέρω μνησθέντι σκοπῷ; τούτου ἡ ἐξακρίβωσις ἦτο, κατ' ἐμέ, ἐπείγουσα διὰ τὴν Κυβέρνησιν, ἵνα αὕτη ῥυθμίσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου περαιτέρω αὐτῆς πορείαν.

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα εἶνε καθ' ὅλα ἁρμοδία ἵνα ἀναδεχθῇ τὴν ἵδρυσιν κτηματικῆς Τραπέζης. Ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα λειτουργεῖ εἰσέτι καὶ ἐν εἴδει Τραπέζης κτηματικῆς, εἶνε ζήτημα ἐάν, ἐξ ἀπόψεως τοῦ συμφέροντος τῶν μετόχων αὐτῆς, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα εἶνε διατεθειμένη ν' ἀπεκδυθῇ οἰκειοθελῶς τὴν τοιαύτην διττὴν αὐτῆς ἰδιότητα. Ὁπωσδήποτε, ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ὀφείλουσα, κατ' ἐμέ, νὰ μεριμνήσῃ ὑπὲρ ἐξευρέσεως τῶν πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων ἀπαιτουμένων χρηματικῶν μέσων, ἁρμόζει ἵνα τὴν ἐξεύρεσιν τούτων, παρὰ τὴν διὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους ἐπιζητητέαν κάλυψιν τῶν δαπανῶν, συνδυάσῃ καὶ πρὸς τὴν ἵδρυσιν ἰδίας κτηματικῆς Τραπέζης, καὶ παροχὴν αὐτῇ προνομίου περὶ ἐκδόσεως ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν.

Ἀρχομένου τοῦ 1906, συστήσας εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἵνα ἔλθῃ πρωτίστως εἰς συνεννόησιν μετὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ἀπέβλεψα εἰς ἁρμοδίαν σύμπραξιν μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Ἐθνικῆς Τραπέζης, τοῦθ' ὅπερ ἐξακολουθῶ θεωρῶν ὡς τὸ μᾶλλον λυσιτελές. Ἀλλ' ἡ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐντύπωσίς μου ἦτο ὅτι, ἐὰν ἐξ ἑνὸς ὅ τε κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὁ κ. ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργὸς δὲν

ἐφαίνοντο θέλοντες — ἢ δυνάμενοι — μετὰ στιβαρᾶς χειρὸς νὰ ὑποκινήσωσι τὰ δέοντα παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ, ἐξ ἄλλου πάλιν οὔτε ἠδύνατό τις νὰ ἐλπίσῃ τοιαύτην τινὰ παρὰ τῇ Κυβερνήσει ὑποκίνησιν ἐκ μέρους τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ταύτης, ὡς ἐξ εὐνοήτων λόγων ἰδίου συμφέροντος, ἀρεσκομένης εἰς τὴν διττὴν αὐτῆς λειτουργίαν καὶ ὡς Τραπέζης κτηματικῆς· δὲν ἀποκλείω δὲ ὅτι ἄλλα σχέδια, ἀναγόμενα εἰς ἄλλους μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Ἐθνικῆς Τραπέζης συνδυασμούς, παρημπόδισαν ἴσως — ἀλλ' ἀδικαιολογήτως — ὅπως κατὰ τὴν μνησθεῖσαν ἐποχὴν τεθῇ ἐπὶ τοῦ τάπητος τὸ περὶ ἱδρύσεως κτηματικῆς Τραπέζης ζήτημα.

Ἐπειδὴ δέ, ὡς πρὸς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, δὲν ἁρμόζει ἵνα ἡ Κυβέρνησις ἐξαρτηθῇ ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὰς διαθέσεις τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, μὴ ἀποκλείων τυχὸν οὐχὶ εὐνοϊκὰς διαθέσεις ταύτης, συνέστησα εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἵνα βολιδοσκοπήσῃ συνάμα καὶ τὰς διαθέσεις ἄλλων Τραπεζῶν καὶ ὁμάδων κεφαλαιούχων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Ἀγνοῶ ἐάν τι ὡς πρὸς ταῦτα πάντα ἐνηργήθη τελευταῖον ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως.

Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἔσχον εὐκαιρίαν ἵνα, ἔν τισι μεγάλοις κέντροις τῆς ἀλλοδαπῆς, ἀκούσω ἐκφραζομένας γνώμας τινὰς ἁρμοδίων τραπεζιτῶν, λαβόντων γνῶσιν τῆς ἰδέας περὶ ἱδρύσεως ἐν Ἑλλάδι κτηματικῆς Τραπέζης καὶ παροχῆς αὐτῇ τοῦ προνομίου πρὸς ἔκδοσιν ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ὑπὸ τῆς Τραπέζης ἀποτελεσματικῆς συμπράξεως πρὸς κάλυψιν τῆς δαπάνης διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ὡς τὰ περὶ τούτων ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐξέθεσα ἐν τῷ γαλλιστὶ δημοσιευθέντι φυλλαδίῳ μου τοῦ 1906.

Ἀλλαχοῦ μὲν ἤκουσα ὅτι, ἀκριβῶς ὡς ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ συνδέειν ἀδιασπάστως τὴν ἵδρυσιν τῆς κτηματικῆς Τραπέζης, πρὸς τὴν παροχὴν τῆς ὡς ἀνωτέρω πρὸς τὴν Κυβέρνησιν χρηματικῆς διευκολύνσεως, ἡ ὑπόθεσις δὲν παρέχει

ἐνδιαφέρον διὰ ξένα κεφάλαια, ἤτοι,—κατὰ τὴν ἐμὴν ἑρμηνείαν τῶν λόγων τούτων—ὅτι ἡ ὑπόθεσις οὐδὲν ὑπόσχεται μεγάλον κέρδος διὰ τὰ ξένα κεφάλαια. Τοιαύτη ἀπόφανσις μὲ κολακεύει, διότι ἀκριβῶς ἀπέβλεψα εἰς τὸ νὰ μὴ διατυπώσω ὑπόθεσιν ὑποσχομένην μεγάλα κέρδη εἰς τὰ κερδοσκοποῦντα κεφάλαια τῆς ἀλλοδαπῆς—μηδὲ καὶ τῆς ἡμεδαπῆς—ἔχων ὑπ' ὄψει μου τὸ συμφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ δημοσίου ταμείου καὶ τῶν ἑλλήνων ὑποθηκικῶν ὀφειλετῶν.

Ἀλλαχοῦ δὲ ἤκουσα ἀναγνωριζόμενον ῥητῶς ὅτι, ἐὰν μὴ ἐν Ἑλλάδι εἰσαχθῇ σύστημα καθαυτὸ κτηματικῶν βιβλίων (ὡς τὸ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας), ἀδύνατος ἔσται ἡ ἐπιτυχὴς λειτουργία κτηματικῆς Τραπέζης· ὅτι, μόνον ἀφοῦ θεσπισθῶσι τὰ τῆς συστηματικῷ τῷ τρόπῳ κατὰ περιοχὰς ἐνεργουμένης εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ξένα κεφάλαια θέλουσιν ἀποφασίσῃ νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς ἑλληνικὴν κτηματικὴν Τράπεζαν, ὅτι θὰ ἔπρεπε δὲ συνάμα νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ μὴ διακοπὴ ἀρχομένων ἔργων καὶ ἐνεργειῶν, συνεπείᾳ λ. χ. ἀλλαγῆς τῶν κυβερνώντων προσώπων, κτλ.· ὅτι, κατ' ἀρχήν, θὰ ὑπῆρχεν εὐδιαθεσία πρὸς παροχὴν εἰς τὸ ἑλληνικὸν Κράτος εἰδικοῦ δανείου, ἵνα διὰ τούτου καλυφθῇ ἡ δαπάνη τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἀλλ' ὅτι θὰ ἐζητοῦντο ἀσφαλέσταται ἐγγυήσεις· ὅτι τὰ ξένα κεφάλαια θὰ ἐτύγχανον μείζονος ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν περὶ ἧς πρόκειται πρᾶξιν, βλέποντα ὅτι εἰς ταύτην τρέπονται καὶ τὰ ἐγχώρια κεφάλαια· ὅτι ὑποκίνησις ἐν τοιούτῳ πνεύματι ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος θὰ εὕρισκε πρόθυμον συμμετοχὴν ξένων κεφαλαίων, κτλ.

Ἀλλαχοῦ πάλιν ἐξεδηλώθη ἡ κατ' ἀρχὴν προθυμία ὅπως μελετηθῇ τὸ ζήτημα καὶ ὑποβληθῶσι προτάσεις εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἀλλ' ἐξεφράσθη δυσπιστία ὡς πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐπικρατοῦσαν ἐχεμυθίαν, φόβος μὴ τοιαύτη τις ὑποβολὴ προτάσεων ἀποβῇ ἀνωφελὴς μὲν εἰς αὐτοὺς

τοὺς τὰς προτάσεις ὑποβάλλοντας, ἴσως δὲ χρήσιμος εἰς ἄλλους μᾶλλον εὐνοουμένους, καὶ μείζονα ἐπιρροὴν ἐν Ἀθήναις ἔχοντας.

Ἀλλαχοῦ πάλιν, πρόσωπον ἁρμόδιον, καλῶς ἀντιληφθὲν τὸ ζήτημα, μετὰ δραστηριότητος δὲ ἀναλαβὸν νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ξένων κεφαλαίων, ὅπως τὰς ἐν τοιούτῳ πνεύματι ἐνεργείας αὐτοῦ ῥυθμίσῃ, ἐξῃτήσατο παρὰ ἑλληνικῆς Πρεσβείας πληροφορίας περὶ τῶν τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τελευταίων ἀποφάσεων, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ τὴν ἵδρυσιν κτηματικῆς Τραπέζης. Ἡ Πρεσβεία προθύμως καὶ πάραυτα διεβίβασε τὸ οἰκεῖον ἐρώτημα εἰς Ἀθήνας (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1906), ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς ἔτους δὲν ἦτο εἰσέτι εἰς θέσιν νὰ πληροφορήσῃ τὸ ἐν λόγῳ πρόσωπον, καθό, ὡς φαίνεται, μὴ λαβοῦσα ἐξ Ἀθηνῶν ἀπάντησιν. Ὁποία ἐνθάρρυνσις διὰ τοὺς στέργοντας νὰ δράσωσιν ὑπὲρ ζητημάτων μεγάλως ἐνδιαφερόντων τὴν χώραν!

Ἐκ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἐξακριβώσεων καὶ ἐντυπώσεών μου ἐσχημάτισα τὴν γνώμην ὅτι, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις συμφώνως πρὸς τάς, ἀρχομένου τοῦ 1906, ὑποβληθείσας αὐτῇ συστάσεις μου, εἶχεν ἐπιζητήσῃ συνεννόησιν ἐν πρώτοις μετὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, πρὸς δὲ καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν Τραπεζῶν, παραλλήλως δὲ καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ μεθ' ἁρμοδίων Τραπεζῶν καὶ ὁμάδων ξένων κεφαλαιούχων, εἶχε δὲ διεξαγάγει τὰς ἐπὶ τούτῳ προκαταρκτικὰς συνεννοήσεις δραστηρίως, διὰ τρόπου σοβαροῦ, ἐξαλείφοντος τὰ ἐκ προηγουμένων τινῶν περιπτώσεων ὑπολειπόμενα ἴχνη τῆς ἐν τῇ ξένῃ δυσπιστίας ἀπέναντι τῶν ἐν Ἀθήναις μεταρρυθμιστικῶν προγραμμάτων καὶ δανειστικῶν συνδυασμῶν, βάσιμος ἐλπὶς ὑπῆρχεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἤθελεν ἐπιτύχῃ τὴν λύσιν τῆς οἰκονομικῆς δυσχερείας, ἣν παρεμβάλλει ἡ κάλυψις τῆς δαπάνης πρὸς κατάρτισιν τοῦ κτηματικοῦ χάρτου καὶ σύν-

ταξιν τῶν κτηματικῶν βιβλίων· τοῦτο δὲ πιθανῶς — λέγω, πιθανῶς—θὰ εἶχε κατορθωθῇ, παρὰ τὴν ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους ἐφικτὴν ἀρωγήν, διὰ τῆς συνάψεως εἰδικοῦ δανείου, ἢ μᾶλλον, διὰ προκαταβολῶν παρεχομένων τῇ Κυβερνήσει, πρὸς ἀνὰ περιοχὰς ἐκτέλεσιν τῶν περὶ ὧν πρόκειται ἔργων. Συνάμα δὲ ἤθελεν ἱδρυθῇ κτηματικὴ Τράπεζα, σκοποῦσα εἰς τὴν προσήκουσαν, εὐρεῖαν ἐξυπηρέτησιν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως· πρὸς δὲ διὰ τῆς ἱδρύσεως ἰδίου κεντρικοῦ Ταμείου, ἤθελεν ἐμψυχωθῇ ἡ σύστασις, καὶ στερεῶς ἑδραιωθῇ ἡ λειτουργία, ἑταιρικῶν πιστωτικῶν καὶ ταμιευτικῶν συνδέσμων ἢ ταμείων, ἐξυπηρετούντων τὴν προσωπικὴν τῶν κτηματιῶν πίστιν. Ἐν περιπτώσει δὲ μὴ πραγματοποιήσεως τῶν ὡς ἀνωτέρω προσδοκιῶν μου, ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας τῶν τῆς Κυβερνήσεως οἰκείων προσπαθειῶν, τὸ ἐκ τούτων συμπέρασμα ἤθελεν ὑποδείξει εἰς τίνα ἄλλην ὁδὸν ἐναπέμενεν ἵνα ἡ Κυβέρνησις τρέψῃ τὰ περαιτέρω αὐτῆς διαβήματα.

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἵδρυσιν κτηματικῆς Τραπέζης, ἐκ τῶν ἐμῶν ἐντυπώσεων συνάγω ὅτι, ξένα τε καὶ ἐγχώρια κεφάλαια θέλουσιν ἐξ ἴσου ἀποβλέψῃ εἰς τὴν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐπιτυχίαν τοῦ προνομίου πρὸν ἔκδοσιν ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν. Ἐπειδὴ δὲ παρ' ἡμῖν — ὡς καὶ ἀλλαχοῦ — ἐνίοτε ἡ πλειονότης τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν εὑρίσκεται ἐξαίφνης πρὸ συνομολογηθείσης συμβάσεως μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ κερδοσκοποῦντος κεφαλαίου, πρὸ θεσπίσεως νομοθετικοῦ μέτρου ὑφαρπαζομένης ὑπὸ πλειονοψηφούσης πολιτικῆς μερίδος, καὶ αὖθις τονίζω σήμερον, ὅτι ἡ ἐν Ἑλλάδι ἔκδοσις ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν—ἢ κτηματογράφων, ἢ ὅπως ἄλλως ἕκαστος ἀρέσκεται νὰ ὀνομάζῃ ταύτας, κατ' οὐσίαν δὲ πάντοτε ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν γερμανικῶν Pfandbriefe — συμφέρει ἵνα παραχωρηθῇ ὡς εἰδικὸν προνόμιον,—κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὡς προνόμιον ἀποκλειστικὸν—εἰς τὸ πιστωτικὸν

ἐκεῖνο κατάστημα, ὅπερ, καθ' ὁριστέον τρόπον καὶ ὑπὸ ὁρισθησομένους ὅρους, θέλει ὑποχρεωθῇ ἵνα ἀντιπαράσχῃ εἰς τὸ Δημόσιον τὴν ἀπαιτουμένην χρηματικὴν διευκόλυνσιν ὅπως ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ, καὶ δὴ τμηματικῶς ἀνὰ περιοχάς, ἐκτελεσθῇ ἁρμοδίως ἡ κατάρτισις τοῦ κτηματικοῦ χάρτου καὶ ἡ σύνταξις τῶν κτηματικῶν βιβλίων. Ἡ μὲν εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων εἶνε ὅρος ἀποτελεσματικώτατος πρὸς εὐρεῖαν ἐπενέργειαν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως, ἡ δὲ ἔκδοσις ὑποθηκικῶν ὁμολογιῶν εἶνε ὅρος κυριώτατος πρὸς εὐρεῖαν λειτουργίαν τοῦ τὴν ὑποθηκικὴν πίστιν ἐξυπηρετοῦντος πιστωτικοῦ ἱδρύματος.

Τὴν ἀνωτέρω μνησθεῖσαν ἐντύπωσίν μου ἐκ τῆς σιωπῆς ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἡ Κυβέρνησις κατὰ τὴν διετίαν τοῦ 1906-1908, διῆλθε τὸ περὶ οὗ πρόκειται σύμπλεγμα μεταρρυθμιστικῶν προβλημάτων, στερεοῦσιν αἱ ἐντυπώσεις μου ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναλυτικώτερόν πως ἐκτεθέντων συμπτωματικῶν σημείων. Ὅθεν, ἀφοῦ ἐξέθηκα ἐν τῷ γαλλιστὶ δημοσιευθέντι φυλλαδίῳ μου τοῦ ἔτους 1906, ὅτι ἐναπέμενεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἵνα ἡ Κυβέρνησις ἀποδείξῃ ἐὰν ἦτο ἀξία ὅπως ἀσχοληθῇ περὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ ἐπιτύχῃ ταύτην, ἀποφαίνομαι σήμερον ὅτι ἡ ὑπὸ Γ. Θεοτόκην Κυβέρνησις δὲν ἐφάνη ἀξία νὰ φέρῃ τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα, καὶ τὰ ἄλλα πρὸς τοῦτο συναφῆ ζητήματα, εἰς ἣν ὡρίμασιν ἥρμοζε νὰ φέρῃ ταῦτα ἐντὸς τῆς τελευταίας διετίας· τοῦτο δέ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς διαγνωστικὰς καὶ μελετητικὰς δυνάμεις, ἃς ἐπέδειξαν αἱ ὑπὸ Χ. Τρικούπην καὶ Α. Ζαΐμην Κυβερνήσεις, αἵτινες, ἐν συνόλῳ, κυρίως δὲ ἐν τῷ πεδίῳ τῶν προκαταρκτικῶν ἐνεργειῶν, ὀρθῶς ἐπελήφθησαν τοῦ ζητήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς ταχέως ἔπειτα ἐπελθούσης αὐτῶν πτώσεως, δὲν κατώρθωσαν εἰμὴ μικρὰν μόνον πρόοδον αὐτοῦ.

Ἐὰν δέ, κατὰ τήν, ἀρχομένου τοῦ 1906, οἰκείαν ὑπουργικὴν διάσκεψιν, ὁ κ. Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, μᾶλλον ἠρέμα σκεπτόμενος, εἶχεν ἀποφύγῃ τήν, ἐν πρώτῃ ὁρμῇ μεταρρυθμιστικοῦ ζήλου ληφθεῖσαν, κατ' ἀρχὴν ἀπόφασιν τοῦ ν' ἀσχοληθῇ ἡ ὑπ' αὐτὸν Κυβέρνησις περὶ τὰ ἐν λόγῳ περίπλοκα καὶ δυσχερῆ ζητήματα, δὲν θὰ εἶχε περιπλέξῃ τὴν ὑπ' αὐτὸν Κυβέρνησιν εἰς τὴν ἀντίφασιν, ἣν ἐμφαίνουσιν ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ μέριμνα ὑπὲρ μιᾶς μόνης ἐκ τῶν ἐπιβαλλομένων ἐνεργειῶν — τῆς ὑπὸ Β. Διατάγματος διαταχθείσης ἐμπροθέσμου παρασκευῆς τοῦ νομικοῦ μέρους τοῦ περὶ κτηματικῶν βιβλίων νόμου — ἐξ ἄλλου δὲ ἡ παραμέλησις τῶν λοιπῶν ἀπαραιτήτων ἐνεργειῶν, ὧν ὁ κ. Πρόεδρος ἐγκαίρως κατέστη ἐνήμερος διὰ τῶν αὐτῷ ὑπ' ἐμοῦ καὶ διὰ ζώσης καὶ ἐγγράφως ὑποβληθέντων.

Ἡ ἐπισκόπησις τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ἐξελίξεως τῶν περὶ ὧν ἐνταῦθα πρόκειται ζητημάτων, ἀντὶ νὰ μὲ ὁδηγήσῃ εἰς τὸ νὰ πλέξω, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς χώρας ἐγκώμια εἰς τὰς οἰκείας ἐνεργείας τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἤμην εὐτυχὴς νὰ πράξω, τοὐναντίον μὲ ἠνάγκασε, πρὸς λύπην μου, νὰ ἐκφέρω αὐστηράς τινας κρίσεις. Εὔχομαι εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐξιστορήσωσι τὰ τῶν μεθεπομένων ἐτῶν, ἵνα ἔχωσι μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν ἀφηγήσεως ὕλην, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἀποδεικνύουσαν τὴν ἁρμοδιότητα τῶν οἰκείων κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν. Ἀλλ' ὡς νῦν εἰσέτι ἔχουσι τὰ πράγματα, αὐστηραὶ κρίσεις περὶ πραγμάτων καὶ περὶ προσώπων δὲν περιττεύουσιν, ἐφ' ὅσον αὗται ἀποβλέπουσιν — ἐν τοιούτῳ δὲ πνεύματι ἐξέφρασα ἐνταῦθα τὰς ἐμὰς κρίσεις — εἰς τὸ νὰ τρέπωσιν εἰς μᾶλλον σύντονον ἐργασίαν τοὺς κυβερνῶντας καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ, εἰς ἐπὶ τούτων δὲ μᾶλλον αὐστηρὸν ἔλεγχον τοὺς κυβερνωμένους.

Σταθμίζων τὴν σπουδαιότητα, ἣν τὸ ζήτημα τοῦ κτημα-

τολογίου — ἐν τῇ *παρ' ἡμῖν αὐτῷ* δοθείσῃ εὐρείᾳ ἐκτάσει — ἐνέχει ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς γεωργίας (τοῦθ' ὅπερ τὰ ἐνταῦθα ἐν μέρεσι Α' *καὶ* Β' ἐκτιθέμενα πληρέστατα ἐπιβεβαιοῦσι), τίθημι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν τῇ ἐξεχούσῃ θέσει, ἥτις προσήκει αὐτῷ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης, ἐκ δὲ τῶν εἰκοσαετῶν προσπαθειῶν μου ὑπὲρ ἐπιλύσεως τοῦ ζητήματος τοῦ ἑλληνικοῦ κτηματολογίου ἀντλῶ τίτλον, ὅπως ἐκφέρω ἐνταῦθα σκέψεις τινὰς ἀναγομένας εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν, ἰδίᾳ τὴν τοῦ Κράτους. Λογίζομαι δὲ εὐτυχὴς ὅτι, ἐν τῇ «Ἐκθέσει τῆς μειονοψηφίας τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1907» ἀκριβῶς ὑπὸ τὸν τίτλον *«γεωργία»*, λίαν ἁδρῶς συνδεομένου τοῦ ὀνόματός μου πρὸς τὸ ἐν Ἑλλάδι ζήτημα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἀναγνωρίζεται δεόντως ἡ τῆς εἰσαγωγῆς τούτων θεμελιώδης σημασία ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπενέργειαν τῆς πίστεως, πρὸς «τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γεωργικοῦ πλούτου τῆς χώρας».

Ἀφίνω εἰς ἄλλους, μᾶλλον ἁρμοδίους ἐμοῦ, ἵνα ἐξιστορήσωσι τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ἐν Ἑλλάδι, ὑπὲρ τῆς γεωργίας ληφθέντα οἱουδήποτε εἴδους μέτρα, ἰδίᾳ δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Κράτους τοιαῦτα, ἵνα δὲ ἐπὶ τούτων ἐκφέρωσι κρίσιν.

Ἐφ' ὅσον ἐπὶ τοῦ προκειμένου διατελῶ πληροφορημένος, ἀποδέχομαι ὅτι ἡ ὡς πρός τινα σημεῖα γενομένη πρόοδος ἐβάδισε μέχρι τοῦδε, καὶ βαδίζει βραδέως, ὅτι ἡ οἰκεία μέριμνα περιεστράφη κυρίως περὶ τεχνικά, ὀλιγώτερον δὲ περὶ οἰκονομικὰ γεωργικὰ ζητήματα, ὅτι μέτρα τινὰ καλά, αὐτὰ καθ' ἑαυτά, στεροῦνται τῶν πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν ἀπαραιτήτων βάσεων, μὴ ληφθείσης ἱκανῆς προνοίας περὶ τῆς ἐν γένει στερεᾶς θεμελιώσεως τῶν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἀναγομένων μέτρων, ὅτι, ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο, δὲν ἀκολουθοῦνται προσηκόντως αἱ ἐκ τῆς ἐπιστήμης δια-

γνώσεις καὶ ὑποδείξεις· πρὸς δὲ ἀποδέχομαι, ὅτι ἡ ἐμψύχωσις τῆς γεωργίας ἐπεζητήθη κυρίως ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐργασίας καὶ ἐνθαρρύνσεως, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ὑπὸ τῆς τοῦ Κράτους μερίμνης· ὅθεν συνάγω ὅτι ἐναπομένει πλείστη ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐργασία καὶ ὅτι καιρὸς πλέον εἶνε περὶ ταύτην νὰ ἀσχοληθῶσι σοβαρῶς ἥ τε Κυβέρνησις καὶ ἡ Βουλή.

Ἡ ἐν τῷ ζητήματι τοῦ κτηματολογίου μέχρι τοῦδε — ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς — ἀνεπαρκὴς ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως μέριμνα, μὲ ἔτρεψεν εἰς τὸ νὰ ἐφελκύσω ἐπὶ τοῦ ζητήματος τὴν προσοχὴν τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν (βλ. φυλλάδιόν μου τοῦ ἔτους 1901)· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μόνον ἐν μέρει ἐπέτυχον (βλ. «Διαγωνίσματα περὶ κτηματολογίου, 1901» — ἐν Ἀθήναις 1903).

Αἱ μελέται μου συχνάκις μὲ ἤγαγον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς στατιστικῆς ἐρεύνης· κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν συνεργασίαν μου, μεγάλως ᾐσθάνθην τὰς συνεπείας τῆς ἐλλείψεως στατιστικῶν στοιχείων, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἀκριβὴς ἀντίληψις ὡρισμένων τινῶν παρ' ἡμῖν συνθηκῶν, ὅθεν καὶ ἀδύνατος ἡ ἐγγυτέρα προσχεδίασις μέτρων τινῶν, ἀπαραιτήτως χρῃζόντων στηρίξεως ἐπὶ ἐπισήμων στατιστικῶν ἐξακριβώσεων. Πεπεισμένος ὢν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐμψυχώσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι στατιστικῶν μελετῶν, πρὸς δὲ θεωρήσας καθῆκόν μου ἀπέναντι τῆς ἑλληνικῆς στατιστικῆς Ἑταιρίας — τῆς πρὸ ἐτῶν εὐδοκησάσης νὰ μὲ ἐκλέξῃ ἐπίτιμον αὐτῆς μέλος—, ὅπως, κατὰ δύναμιν, συντελέσω εἰς τὴν ἑδραίωσιν αὐτῆς, ἁρμοδίως περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1902 ὑπεκίνησα τὴν παρὰ τῶν στατιστικῶν ὑπηρεσιῶν ξένων τινῶν Κρατῶν ἀποστολὴν τῶν ἑαυτῶν δημοσιευμάτων εἰς τὴν ἑλληνικὴν στατιστικὴν Ἑταιρίαν, προτιθέμενος ἵνα βραδύτερον ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἀποταθῶ καὶ εἰς

ἄλλα ἐπίσημα στατιστικὰ γραφεῖα ἢ στατιστικὰς ἑταιρίας τῆς ἀλλοδαπῆς, συντελέσω δὲ ἐν γένει εἰς πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης τῆς παρ' ἡμῖν ἑταιρίας, εἰς ὑπ' αὐτῆς διακήρυξιν διαγωνισμάτων, ἢ ὅπως ἄλλως. Ἐπανειλημμένως ἐρωτήσας τὴν στατιστικὴν Ἑταιρίαν, ἐὰν ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ ἐπισήμων γραφείων τῆς ἀλλοδαπῆς εἶχεν ἀνακοινωθῇ αὐτῇ τὸ ὡς ἀνωτέρω διάβημά μου, ζητήσας δὲ παρ' αὐτῆς καί τινας πληροφορίας ἀναγομένας εἰς τὸν διοργανισμὸν καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτῆς, δὲν ἔτυχον ἀπαντήσεως· τοῦτο ἀνέφερα, μετὰ παρέλευσιν περίπου τριετίας, εἰς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Ἑταιρίας, τὸν προθύμως δηλώσαντα ὅτι ἤθελεν ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα· μολαταῦτα τὸ γραφεῖον τῆς Ἑταιρίας οὐδὲν σημεῖον ζωῆς ἔδωκε. Τοιούτου εἴδους ἀνωμαλίαι ἐν τῷ γραφείῳ τῆς Διευθύνσεως τῆς ἑλληνικῆς στατιστικῆς Ἑταιρίας συντελοῦσιν εἰς ἐξουδετέρωσιν τῆς προθυμίας τῶν μελῶν αὐτῆς πρὸς παροχὴν ἐπιστημονικῆς ἢ ἄλλης ἀρωγῆς. Εἶνε δὲ τοῦτο ἔτι μᾶλλον λυπηρόν, καθόσον διὰ τῆς προσηκούσης αὐτῆς ἀναπτύξεως ἡ ἑλληνικὴ στατιστικὴ Ἑταιρία θὰ ἠδύνατο νὰ δώσῃ ὤθησιν καὶ εἰς τὴν ἁρμοδίαν ἀναδιοργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τῆς στατιστικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους· τοῦθ' ὅπερ εἶνε ἀναγκαιότατον.

Ἔχω λόγον νὰ πιστεύω, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γεωργικὴ Ἑταιρία ἔλαβε γνῶσιν τῆς προτάσεώς μου (Ὀκτωβρίου 1907), περὶ συστάσεως «Ἑλληνικοῦ ἀντιτοκογλυφικοῦ Συνδέσμου»· ἀλλ' ἀγνοῶ ἐάν τι καὶ τί, ὑπὸ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας ἐνηργήθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἡ ἐν λόγῳ πρότασίς μου εἶχεν ὡς ἑξῆς.

«Διὰ τῆς ὑποβολῆς τοῦ παρόντος σημειώματος ἐπιζητῶ νὰ ὑποκινήσω τὴν σύστασιν, ἐν Ἑλλάδι, Συνδέσμου σκοποῦντος τὴν καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας ἐν γένει, ἰδίᾳ δὲ ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς.

» Δὲν εἶνε οὗτος χῶρος κατάλληλος πρὸς ἔκθεσιν θεωρητικῶν

γνώσεις καὶ ὑποδείξεις· πρὸς δὲ ἀποδέχομαι, ὅτι ἡ ἐμψύχωσις τῆς γεωργίας ἐπεζητήθη κυρίως ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐργασίας καὶ ἐνθαρρύνσεως, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ὑπὸ τῆς τοῦ Κράτους μερίμνης· ὅθεν συνάγω ὅτι ἐναπομένει πλείστη ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐργασία καὶ ὅτι καιρὸς πλέον εἶνε περὶ ταύτην νὰ ἀσχοληθῶσι σοβαρῶς ἥ τε Κυβέρνησις καὶ ἡ Βουλή.

Ἡ ἐν τῷ ζητήματι τοῦ κτηματολογίου μέχρι τοῦδε — ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς — ἀνεπαρκὴς ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως μέριμνα, μὲ ἔτρεψεν εἰς τὸ νὰ ἐφελκύσω ἐπὶ τοῦ ζητήματος τὴν προσοχὴν τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν (βλ. φυλλάδιόν μου τοῦ ἔτους 1901)· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μόνον ἐν μέρει ἐπέτυχον (βλ. «Διαγωνίσματα περὶ κτηματολογίου, 1901» — ἐν Ἀθήναις 1903).

Αἱ μελέται μου συχνάκις μὲ ἤγαγον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς στατιστικῆς ἐρεύνης· κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν συνεργασίαν μου, μεγάλως ᾐσθάνθην τὰς συνεπείας τῆς ἐλλείψεως στατιστικῶν στοιχείων, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἀκριβὴς ἀντίληψις ὡρισμένων τινῶν παρ' ἡμῖν συνθηκῶν, ὅθεν καὶ ἀδύνατος ἡ ἐγγυτέρα προσχεδίασις μέτρων τινῶν, ἀπαραιτήτως χρῃζόντων στηρίξεως ἐπὶ ἐπισήμων στατιστικῶν ἐξακριβώσεων. Πεπεισμένος ὢν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐμψυχώσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι στατιστικῶν μελετῶν, πρὸς δὲ θεωρήσας καθῆκόν μου ἀπέναντι τῆς ἑλληνικῆς στατιστικῆς Ἑταιρίας — τῆς πρὸ ἐτῶν εὐδοκησάσης νὰ μὲ ἐκλέξῃ ἐπίτιμον αὐτῆς μέλος —, ὅπως, κατὰ δύναμιν, συντελέσω εἰς τὴν ἑδραί[illegible]ῆς, ἁρμοδίως περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1902 ὑπ[illegible]παρὰ τῶν στατιστικῶν ὑπηρεσιῶν ξένων τι[illegible]ποστολὴν τῶν ἑαυτῶν δημοσιευμάτων εἰς [illegible]νικὴν στατ[illegible] θέμενος ἵνα [illegible] ἐπὶ τῷ [illegible]

ἄλλα ἐπίσημα στατιστικὰ γραφεῖα ἢ στατιστικὰς ἑταιρίας τῆς ἀλλοδαπῆς, συντελέσω δὲ ἐν γένει εἰς πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης τῆς παρ' ἡμῖν ἑταιρίας, εἰς ὑπ' αὐτῆς διακήρυξιν διαγωνισμάτων, ἢ ὅπως ἄλλως. Ἐπανειλημμένως ἐρωτήσας τὴν στατιστικὴν Ἑταιρίαν, ἐὰν ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ ἐπισήμων γραφείων τῆς ἀλλοδαπῆς εἶχεν ἀνακοινωθῆ αὐτῇ τὸ ὡς ἀνωτέρω διάβημά μου, ζητήσας δὲ παρ' αὐτῆς καί τινας πληροφορίας ἀναγομένας εἰς τὸν διοργανισμὸν καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτῆς, δὲν ἔτυχον ἀπαντήσεως· τοῦτο ἀνέφερα, μετὰ παρέλευσιν περίπου τριετίας, εἰς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Ἑταιρίας, τὸν προθύμως δηλώσαντα ὅτι ἤθελεν ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα· μολαταῦτα τὸ γραφεῖον τῆς Ἑταιρίας οὐδὲν σημεῖον ζωῆς ἔδωκε. Τοιούτου εἴδους ἀνωμαλίαι ἐν τῷ γραφείῳ τῆς Διευθύνσεως τῆς ἑλληνικῆς στατιστικῆς Ἑταιρίας συντελοῦσιν εἰς ἐξουδετέρωσιν τῆς προθυμίας τῶν μελῶν αὐτῆς πρὸς παροχὴν ἐπιστημονικῆς ἢ ἄλλης ἀρωγῆς. Εἶνε δὲ τοῦτο ἔτι μᾶλλον λυπηρόν, καθόσον διὰ τῆς προσηκούσης αὐτῆς ἀναπτύξεως ἡ ἑλληνικὴ στατιστικὴ Ἑταιρία θὰ ἠδύνατο νὰ δώσῃ ὤθησιν καὶ εἰς τὴν ἁρμοδίαν ἀναδιοργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τῆς στατιστικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους· τοῦθ' ὅπερ εἶνε ἀναγκαιότατον.

Ἔχω λόγον νὰ πιστεύω, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ στατιστικὴ Ἑταιρία ἔλαβε γνῶσιν τῆς προτάσεώς μου (Ἰανουαρίου 1907), περὶ συστάσεως «Ἑλληνικοῦ ἀντιτοκογλυφικοῦ Συνδέσμου» ἀλλ' ἀγνοῶ ἐάν τι καὶ τί, ὑπὸ τῆς στατιστικῆς Ἑταιρίας ἐνηργήθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἡ δὲ πρότασίς μου εἶχεν ὡς ἑξῆς.

«Διὰ τῆς ὑποβολῆς τοῦ παρόντ[illegible] νὰ ὑποδεινήσω τὴν σύστασιν, ἐν Ἑλλάδ[illegible] τῆς τοκογλυφίας ἐν γέν[illegible] εἶν[illegible]

περὶ τῶν τῆς τοκογλυφίας σκέψεων, πρὸς ἐξιστόρησιν τῶν ἀλλαχοῦ ληφθέντων, ἢ ἀναζήτησιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ληπτέων νομοθετικῶν καὶ ἄλλων μέτρων ἀποβλεπόντων εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας. Ἄλλως τε ὁ Σύνδεσμος, οὗ τὴν ἵδρυσιν ἐνταῦθα προτείνω, σκοπεῖ, μεταξὺ ἄλλων, νὰ ἐνεργήσῃ αὐτός, ἢ νὰ προκαλέσῃ καὶ ὑποβοηθήσῃ ἁρμοδίως, εἰδικὰς ἐπὶ τοῦ θέματος μελέτας καὶ ἐρεύνας, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὑποδείξῃ τὰ ἐν Ἑλλάδι ληπτέα μέτρα. Ἀλλ' αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ ἐπιτυχὴς δρᾶσις τοῦ προτεινομένου Συνδέσμου δύναται ν' ἀποβῇ, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ θέλει ἀποβῇ, μέτρον ἱκανῆς σημασίας πρὸς καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας, ἡ δὲ τοῦ μέτρου τούτου ἐφαρμογὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως καὶ τῆς δραστηρίας ἐνεργείας εὐαρίθμων ἁρμοδίων προσώπων, θ' ἀπαιτήσῃ δὲ χρηματικὰ μέσα σχετικῶς ὅλως μικρά.

» Διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Συνδέσμου ἐπιζητεῖται ἡ, ἡνωμέναις δυνάμεσι, σύμπραξις οὐχὶ μόνον τῶν πολιτῶν ἐκείνων, οἵτινες κατ' ἄμεσον τρόπον ὑφίστανται τὰς καταθλιπτικὰς συνεπείας τῆς τοκογλυφίας, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐκείνων, οἵτινες, χωρὶς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ ὑποφέρωσιν, ἀναλαμβάνουσιν οἰκειοθελῶς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἐκ τῆς τοκογλυφίας πασχόντων· τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὑπείκοντες εἰς μόρφωσιν ἀρτίαν καὶ εἰς λεπτὰς τῆς ἠθικῆς ἀρχάς.

» Οἱ τελευταῖοι οὗτοι θέλουσιν ἀγωνισθῇ μετὰ θάρρους ἐναντίον τῶν φανερῶς ἢ κρυφίως αἰσχροκερδούντων, ἰδίᾳ δὲ ἐναντίον τῶν ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς ἐκμεταλλευομένων τὴν ἄγνοιαν, τὴν ἀμέλειαν, ἢ τὴν ἐλαφρότητα τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν. Ὁ ἀγὼν ἔσται θερμός, ἐπειδὴ ἰσχυρὰ εἶνε τὰ συμφέροντα τὰ στέργοντα ἐξακολούθησιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἐνθυμίζω τὴν τῶν τοκογλύφων ἀριθμητικὴν καὶ ἐμπορικὴν ὀξύνοιαν καὶ πονηρὰν διάγνωσιν τοῦ ἑαυτῶν συμφέροντος καὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν ὀφειλετῶν, καὶ τὴν ἀκάματον αὐτῶν δραστηριότητα καὶ ἄμετρον ἀσυνειδησίαν περὶ τὴν ἐξεύρεσιν μέτρων πρὸς πλουτισμόν. Ταῦτα δὲ λέγων, δὲν ἔχω ὑπ' ὄψει μόνον τὴν ἀπαίτησιν ὑπερόγκου τόκου, ἀλλὰ πρὸς δὲ καὶ τὴν σκοτεινήν, ἀμφίβολον σύνταξιν συμβολαίων, κτλ., τὴν ὑστερόβουλον διευκόλυνσιν τινῶν πράξεων ἐπὶ

ἀμέσῳ ἢ ἐμμέσῳ αἰσχροκερδεῖ τινι ἀντισηκώματι, τὴν παραίτησιν ἀπὸ μεγάλου τόκου, ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἀπαίτησιν μεγάλης προμηθείας ἢ αὔξησιν τοῦ ἐπὶ δανείῳ παρεχομένου κεφαλαίου, διὰ τῆς ἐπὶ τῆς χρεωστικῆς ἢ τῆς συναλλαγματικῆς συγχωνεύσεως τῶν τόκων μετὰ τοῦ κεφαλαίου, τοὺς ἀπατηλοὺς ὑπολογισμοὺς ἢ ψευδεῖς ἀπολογισμούς, τὴν ἔντεχνον παρεμπόδισιν τῆς προσηκούσης καὶ εὐρείας ἐξυπηρετήσεως τῆς πίστεως, ἢ παρακώλυσιν τῆς μεταφορᾶς καὶ πωλήσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἰς τὰ κατάλληλα κέντρα καταναλώσεως, τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ συστηματικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πλημμελειῶν τῆς κτηματικῆς καὶ ὑποθηκικῆς νομοθεσίας καὶ τῶν διατάξεων περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως καὶ περὶ συναλλαγματικῶν, τὴν πώλησιν παντοίων ὑλικῶν, γεωργικῶν μηχανημάτων, κτηνῶν, κτλ. κακῆς ποιότητος, τὴν ἀπάτην κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν παντοίων ὑλικῶν, κτηνῶν, κτλ., τὴν ὤθησιν εἰς ὑπὲρ τὸ δέον ἀπόκτησιν γαιῶν ἐκ μέρους μικρῶν γεωργοκτηματιῶν ἐπὶ διὰ τούτους ἀσυμφόρῳ παροχῇ ὑποθήκης, τὴν ἀπαίτησιν ἐξοφλήσεως τῶν χρεῶν ἐν δυσκόλῳ διὰ τὸν ὀφειλέτην στιγμῇ, οἷον πρὸ τῆς συγκομιδῆς, κτλ.

» Ὁ Σύνδεσμος, διατελῶν ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ πρὸς τοὺς ἐνδιαφερομένους καὶ ἐνεργῶν ἀθορύβως, ἄνευ στόμφου, καὶ διαγινώσκων, ἐξερευνῶν, ἀποκαλύπτων εἰς τὸ κοινὸν τὰς περιπτώσεις τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως, θὰ καταπολεμήσῃ τὴν ὑπὸ οἱονδήποτε τύπον τοκογλυφίαν διαρκῶς, διὰ τρόπου περιεσκεμμένου καὶ συστηματικοῦ. Ὁ Σύνδεσμος, διὰ τῶν καταμηνύσεων αὐτοῦ, θὰ γίνῃ ὄργανον οἰκειοθελὲς τῆς εἰσαγγελίας. Ὁ Σύνδεσμος, μελετῶν τὰ εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας ἀναγόμενα νομοθετικὰ καὶ ἄλλα μέτρα τῆς ἀλλοδαπῆς, καὶ ὑποδεικνύων τὰ ἐν Ἑλλάδι ληπτέα τοιούτου εἴδους μέτρα, θὰ συγκρατήσῃ ἐν τῷ πεδίῳ σοβαρῶν, ἀντικειμενικῶν ἐνεργειῶν τὴν ὅλως δεδικαιολογημένην, τὴν ἀπαραίτητον καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας· ὡς ἐκ τούτου δὲ θὰ προληφθῇ ἢ περισταλῇ ὁ κίνδυνος τοῦ ν' ἀναφυῶσιν, ἐν σχέσει δῆθεν πρὸς τὴν καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας, τινὲς ὑπὸ ὀξεῖαν μορφὴν ἐκδηλούμεναι ἀντιδραστικαὶ ἐναντίον τοῦ χρηματικοῦ κεφαλαίου ἰδέαι, προβαλλόμεναι συχνάκις, μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας. Ὁ Σύνδεσμος θὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν τοκογλύφων ἐκ τῶν

περιοχῶν, ἔνθα οὗτοι ἤδη ἐξήπλωσαν τὰς ἑαυτῶν ἐνεργείας, καὶ τὴν παρεμπόδισιν τῆς ἐν ἄλλαις περιοχαῖς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν. Τὰ ὡς ἀνωτέρω πάντα ὁ Σύνδεσμος θὰ ἐπιτύχῃ ἐν μᾶλλον βραχεῖ ἢ μακρῷ διαστήματι χρόνου· τὸ σπουδαῖον, τὸ ἐπεῖγον σήμερον εἶνε νὰ ἱδρυθῇ ὁ Σύνδεσμος καὶ ν' ἀρχίσῃ συστηματικῶς τὴν αὐτοῦ λειτουργίαν ὅσον τάχιστα.

» Ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος ἣν ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς προόδου ἐνέχει ἡ καταπολέμησις τῆς τοκογλυφίας ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς, ἐν γένει δὲ καὶ ὡς ἐξ ἄλλων λόγων, ἁρμοδία ὅπως πραγματοποιήσῃ τὴν σύστασιν τοῦ ἐνταῦθα προτεινομένου ἀντιτοκογλυφικοῦ Συνδέσμου, καὶ μεριμνήσῃ ὑπὲρ ταχείας ἐξαπλώσεως αὐτοῦ ἁπανταχοῦ τῆς χώρας, εἶνε, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἡ ἑλληνικὴ γεωργικὴ Ἑταιρία. Αὕτη θὰ δυνηθῇ εὐκόλως νὰ ἐναποθέσῃ τὰ τῆς ἐν λόγῳ συστάσεως εἰς ὀλίγα τινὰ κατάλληλα πρόσωπα, κρίνοντα ἀντικειμενικῶς, ἐκ πάσης ἀπόψεως ἀνεπηρέαστα, εἰς οὐδὲν ἴδιον συμφέρον ἀποβλέποντα. Ἐκτὸς ἐὰν τυχὸν ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία προτιμήσῃ νὰ συμπεριλάβῃ ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἑαυτῆς ἐνεργειῶν τὴν καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας, ἐπὶ τούτῳ συνιστῶσα ἰδίαν μόνιμον ἐπιτροπήν, ἢ ἴδιον τμῆμα.

» Εὐελπιστῶ ὅτι ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία δὲν θὰ σταματήσῃ ἐνώπιον τῶν δυσκολιῶν ἃς ἴσως θ' ἀπαντήσῃ ἐν πρώτοις, δραστηρίως δὲ καὶ ταχέως θὰ κατορθώσῃ νὰ ὑπερπηδήσῃ ταύτας. Ἀλλὰ καὶ ἐάν, τυχόν, αἱ προσπάθειαι πρὸς σύστασιν τοῦ προτεινομένου Συνδέσμου ἐν πρώτοις ἀποτύχωσιν, οὐδεὶς λόγος μεταμελείας θὰ ὑπάρξῃ διὰ τοὺς μέλλοντας νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸ εἰς τὴν ἐν λόγῳ σύστασιν ἀποβλέπον διάβημα, οὗ τὸ ἐλατήριον εἶνε, ἐκ πάσης ἀπόψεως, ἄξιον ἐπαίνου.

» Θὰ ἦτο δὲ σύμπτωμα λυπηρόν, ἐὰν ἀποδειχθῇ ὅτι οἱ πολλοὶ εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας ἐνδιαφερόμενοι δὲν εἶνε εἰσέτι εἰς θέσιν ν' ἀναγνωρίσωσι τὸ πλεονέκτημα τῆς ἑνώσεως τῶν ἑαυτῶν δυνάμεων πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ἢ ὅτι μήτε κἂν ὑπάρχει ἱκανός τις ἀριθμὸς ἁρμοδίων, προθύμως διατεθειμένων ἀνδρῶν, δυναμένων νὰ ὁδηγήσωσι τοὺς πολλοὺς εἰς τὴν ὡς ἀνωτέρω ἀναγνώρισιν».

Εἰς τὴν πρότασίν μου ταύτην ἐπισυνῆψα πρόχειρον σχέδιον καταστατικοῦ τοῦ «Ἑλληνικοῦ ἀντιτοκογλυφικοῦ Συνδέσμου», ἀκολουθοῦν τὸ καταστατικὸν τοῦ ἐν τῷ Μεγάλῳ Δουκάτῳ τῆς Βάδης, ἐν ἔτει 1885, τῇ ὑποκινήσει αὐτοῦ τοῦ ἀειμνήστου Buchenberger ἱδρυθέντος καὶ εὐδοκιμήσαντος «Προστατευτικοῦ Συνδέσμου ἐναντίον τῆς τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ λαοῦ»· τὸ πρόχειρον σχέδιόν μου οἱ ἁρμόδιοι ἤθελον ἐν ταῖς λεπτομερείαις προσαρμόσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἑλληνικῶν συνθηκῶν, τὸ δὲ πρῶτον καταστατικὸν τοῦ Συνδέσμου ἤθελε τύχῃ βραδύτερον τροποποιήσεων, συνῳδὰ πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀνάπτυξιν τοῦ Συνδέσμου. Ἐν τῷ μνησθέντι προχείρῳ σχεδίῳ καταστατικοῦ ὁ σκοπὸς καὶ ἡ κατ' οὐσίαν λειτουργία τοῦ Συνδέσμου καθωρίζοντο ὡς ἑξῆς.

«Ὁ Σύνδεσμος σκοπεῖ τὴν ὑπεράσπισιν πάσης τάξεως πολιτῶν (κτηματιῶν, ἐμπόρων, κτλ., ἰδίᾳ δὲ μικρῶν γαιοκτημόνων) ἀπὸ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ τοκογλύφων (τοκογλυφία οἱασδήποτε φύσεως καὶ ὑπὸ οἱονδήποτε τύπον, ἄμεσον ἢ ἔμμεσον, φανερὸν ἢ λανθάνοντα· ἐπ' εὐκαιρίᾳ παροχῆς δανείων, πράξεων ἀσφαλιστικῶν, ἀγοραπωλησίας ἀκινήτων κτημάτων ἢ γεωργικῶν προϊόντων, ἐμπορευμάτων, κτηνῶν, κτλ.).

»Ὁ Σύνδεσμος ἐξακριβώνει (συλλογὴ πληροφοριῶν αὐθεντικῶν, στηριζομένων ἐπὶ ἐγγράφων, κτλ., ἀποδοχὴ καὶ ἔλεγχος παραπόνων, κτλ.), τὰς περιπτώσεις τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως· φέρει ταύτας εἰς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ (μνεία ὀνομάτων, ὅρων τῶν πράξεων, κτλ.· δημοσίευσις ἐν ἰδίῳ ἐτησίῳ ἢ ἑξαμήνῳ δελτίῳ, διὰ τοῦ ἡμερησίου τύπου, κτλ.)· φέρει εἰς γνῶσιν τῆς ἁρμοδίας δικαστικῆς ἀρχῆς τὰς ὑπὸ τὸν ποινικὸν νόμον ὑπαγομένας περιπτώσεις· παρέχει διὰ τῶν νομικῶν αὐτοῦ Συμβούλων (διὰ ζώσης ἢ γραπτῶς) συμβουλὴν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς τοκογλυφίας παραβλαπτόμενα μέλη τοῦ Συνδέσμου (δωρεὰν ὁπόταν τὰ μέλη στερῶνται τῶν ἀπαιτουμένων μέσων, ἄλλως ἐπὶ μικροτάτῃ ἀποζημιώσει)· ὑποβοηθεῖ τὰ μέλη εἰς τὴν περισυλλογὴν τῶν πρὸς ἀγωγὴν δίκης ἀπαιτουμένων τεκμηρίων καὶ εἰσφέρει, ἀναλόγως τῶν διαθεσίμων χρηματικῶν

μέσων, ποσόν τι πρὸς κάλυψιν τῶν ἐξόδων ἢ ἀναδέχεται τὰ ἔξοδα ταῦτα δι' ἴδιον αὐτοῦ λογαριασμόν.

»Ὁ Σύνδεσμος (ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς τῆς χώρας ἐπικρατούσας διαφόρους συνθήκας) ἐνεργεῖ ἐρεύνας καὶ συλλέγει στατιστικὰ στοιχεῖα ἀναφορικῶς εἰς: τὰ τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως καὶ τῆς προσωπικῆς τῶν κτηματιῶν πίστεως (ὑφιστάμενα πιστωτικὰ ἱδρύματα, σφαῖρα ἐνεργείας τούτων, ὅροι δανείων, κτλ.)· τὰ τῆς ἐπὶ τῶν συνθηκῶν τούτων ἀμέσου ἢ ἐμμέσου ἐπιδράσεως τῆς κατατμήσεως τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων (μεγάλα, μέσα, μικρὰ κτήματα, κτλ.)· τὰ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ὁρίων τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων (κτηματικὸς χάρτης, κτηματικὰ βιβλία).

»Ὁ Σύνδεσμος ἐξακριβώνει τὴν ἐπάρκειαν, ἢ μή, τῶν ὡς ἀνωτέρω θεσμῶν, ὑποκινεῖ τὴν βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, διατυπώνει ἁρμοδίως (ὑποβολὴ ὑπομνημάτων, κτλ., εἰς τὴν Βουλήν, τὴν Κυβέρνησιν, τὰς Τραπέζας, κτλ.) προτάσεις (διαρρύθμισις νομοθετικῶν ἢ ἄλλων διατάξεων, ὀργάνωσις νέων ἢ ἀναδιοργάνωσις ὑφισταμένων παντὸς εἴδους πιστωτικῶν ἱδρυμάτων, τραπεζῶν, δημοτικῶν καὶ ἑταιρικῶν ταμείων, ταμιευτηρίων, ἀσφαλιστικῶν ταμείων, συνδέσμων ἀλληλοβοηθείας, κτλ.).

»Ὁ Σύνδεσμος διευκολύνει εἰς τὰ ἀξιόχρεα μέλη αὐτοῦ τὴν ἐξεύρεσιν δανείων ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους (μεσολάβησις δωρεάν, ὑπόδειξις καταλλήλου πιστωτικοῦ ἱδρύματος, κτλ.).

»Ὁ Σύνδεσμος διαφωτίζει τὰ μέλη αὐτοῦ καὶ τὸ κοινὸν ἐν γένει (διαλέξεις, ἴδιον δελτίον, ἄρθρα ἐν τοῖς ἡμερησίοις φύλλοις, κτλ.), περὶ τῶν ζητημάτων τῶν ὁπωσδήποτε ἀναγομένων εἰς τὰ τῆς τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τὰ τῆς καταπολεμήσεως αὐτῆς· μεριμνᾷ ὑπὲρ γενικεύσεως παρὰ τοῖς ἐνδιαφερομένοις γνώσεων σχετιζομένων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συνδέσμου (καταστιχογραφία τῶν μικρῶν γαιοκτημόνων, κτλ.).

» Εἰς τὸν Σύνδεσμον ἀπαγορεύεται οἱαδήποτε ἀνάμιξις εἰς ἐνεργείας πολιτικῆς φύσεως ἢ πολιτικῆς χροιᾶς (ἐσωτερικὴ πολιτική, κομματικαὶ βλέψεις, κτλ.), ὡς καὶ τὸ ὑποκύπτειν εἰς πολιτικὰς ἐπιρροάς».

Προσχεδιάζων τὴν ὡς ἀνωτέρω πρότασιν, ὡς καὶ ἐν γένει τὴν ἐκπόνησιν τοῦ παρόντος ἔργου, ἠθέλησα, μεταξὺ ἄλλων, νὰ καταστῶ ἐνήμερος σημείων τινῶν ἀναγομένων εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ εἰς τὴν μέχρι τοῦδε δρᾶσιν τῆς ἑλληνικῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας. Ἀπετάθην (κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1907) εἰς πρόσωπον ἁρμοδιώτατον, ὅπερ προθύμως ἐξητήσατο τὴν ὑπὸ τοῦ γραφείου τῆς Ἑταιρίας πρός με ἀποστολὴν διαφόρων ἐντύπων (καταστατικοῦ, ἐκθέσεων, κτλ.), ἐνεχόντων τὰς ἐνδιαφερούσας με πληροφορίας· ἀλλὰ ταύτας, πρὸς ἀπορίαν μου, δὲν ἔλαβον! Ἐξ οὗ περιορίζομαι εἰς τὴν ὡς ἑξῆς γενικὴν σκέψιν.

Πανταχοῦ αἱ γεωργικαὶ Ἑταιρίαι μεγάλως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῆς γεωργίας, ὁπόταν — συμφώνως πρὸς τὰς ἐν ἑκάστῃ εἰδικῇ περιπτώσει ἀνάγκας—τὰς ἐνεργείας αὐτῶν δὲν περιώρισαν μόνον εἰς τὰ τεχνικὰ γεωργικὰ ζητήματα, ἢ εἰς πράξεις ἐμπορικῶν προμηθειῶν, ἢ εἰς μέτρα ἐκπαιδευτικὰ ἢ ἐνθαρρύνσεως, κτλ., ἀλλ' ἠσχολήθησαν καὶ περὶ τὴν μελέτην ζητημάτων θεμελιώδους σημασίας διὰ τὴν πρόοδον τῆς γεωργίας, ζητημάτων κτηματικῆς νομοθεσίας, ἐπενεργείας καὶ ἐξυπηρετήσεως τῆς πίστεως, ἐγγείου φορολογίας, ἔργων συγκοινωνίας καὶ βελτιώσεως τοῦ ἐδάφους, κτλ., καὶ ἐνήργησαν στατιστικὰς ἐρεύνας, κτλ., καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς μεσάζουσαι μεταξὺ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν καὶ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὰς ἀνάγκας ἐκείνων διετύπωσαν εἰς ταύτην, καὶ παρὰ ταύτῃ ὑπεκίνησαν ὅσα μέτρα διέγνωσαν ὡς ἐπιβαλλόμενα ἢ ὡς λυσιτελῆ, καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἐχρησίμευσαν ὡς εἰδικοὶ διὰ τὰ τῆς γεωργίας σύμβουλοι, τῆς αὐτῶν γνώμης βαθμηδὸν ἀποκτησάσης τὴν προσήκουσαν αὐθεντίαν.

Ὅπως ἔχει εἰσέτι παρ' ἡμῖν ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα τοῦ Κράτους, τοιαύτη τις ὡς ἀνωτέρω εὐρεῖα δρᾶσις, τοιοῦτος εὐρὺς κύκλος ἐπενεργείας ἁρμόζει, φρονῶ, εἰς τὴν ἑλληνικὴν γεωργικὴν Ἑταιρίαν· καὶ πρέπει μὲν ἡ γεωργικὴ

Ἐὰν δέ, κατὰ τήν, ἀρχομένου τοῦ 1906, οἰκείαν ὑπουργικὴν διάσκεψιν, ὁ κ. Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, μᾶλλον ἠρέμα σκεπτόμενος, εἶχεν ἀποφύγῃ τήν, ἐν πρώτῃ ὁρμῇ μεταρρυθμιστικοῦ ζήλου ληφθεῖσαν, κατ' ἀρχὴν ἀπόφασιν τοῦ ν' ἀσχοληθῇ ἡ ὑπ' αὐτὸν Κυβέρνησις περὶ τὰ ἐν λόγῳ περίπλοκα καὶ δυσχερῆ ζητήματα, δὲν θὰ εἶχε περιπλέξῃ τὴν ὑπ' αὐτὸν Κυβέρνησιν εἰς τὴν ἀντίφασιν, ἣν ἐμφαίνουσιν ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ μέριμνα ὑπὲρ μιᾶς μόνης ἐκ τῶν ἐπιβαλλομένων ἐνεργειῶν — τῆς ὑπὸ Β. Διατάγματος διαταχθείσης ἐμπροθέσμου παρασκευῆς τοῦ νομικοῦ μέρους τοῦ περὶ κτηματικῶν βιβλίων νόμου—ἐξ ἄλλου δὲ ἡ παραμέλησις τῶν λοιπῶν ἀπαραιτήτων ἐνεργειῶν, ὧν ὁ κ. Πρόεδρος ἐγκαίρως κατέστη ἐνήμερος διὰ τῶν αὐτῷ ὑπ' ἐμοῦ καὶ διὰ ζώσης καὶ ἐγγράφως ὑποβληθέντων.

Ἡ ἐπισκόπησις τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ἐξελίξεως τῶν περὶ ὧν ἐνταῦθα πρόκειται ζητημάτων, ἀντὶ νὰ μὲ ὁδηγήσῃ εἰς τὸ νὰ πλέξω, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς χώρας ἐγκώμια εἰς τὰς οἰκείας ἐνεργείας τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἤμην εὐτυχὴς νὰ πράξω, τοὐναντίον μὲ ἠνάγκασε, πρὸς λύπην μου, νὰ ἐκφέρω αὐστηράς τινας κρίσεις. Εὔχομαι εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐξιστορήσωσι τὰ τῶν μεθεπομένων ἐτῶν, ἵνα ἔχωσι μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν ἀφηγήσεως ὕλην, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἀποδεικνύουσαν τὴν ἁρμοδιότητα τῶν οἰκείων κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν. Ἀλλ' ὡς νῦν εἰσέτι ἔχουσι τὰ πράγματα, αὐστηραὶ κρίσεις περὶ πραγμάτων καὶ περὶ προσώπων δὲν περιττεύουσιν, ἐφ' ὅσον αὗται ἀποβλέπουσιν — ἐν τοιούτῳ δὲ πνεύματι ἐξέφρασα ἐνταῦθα τὰς ἐμὰς κρίσεις — εἰς τὸ νὰ τρέπωσιν εἰς μᾶλλον σύντονον ἐργασίαν τοὺς κυβερνῶντας καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ, εἰς ἐπὶ τούτων δὲ μᾶλλον αὐστηρὸν ἔλεγχον τοὺς κυβερνωμένους.

Σταθμίζων τὴν σπουδαιότητα, ἣν τὸ ζήτημα τοῦ κτημα-

τολογίου — ἐν τῇ παρ' ἡμῖν αὐτῷ δοθείσῃ εὐρείᾳ ἐκτάσει — ἐνέχει ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς γεωργίας (τοῦθ' ὅπερ τὰ ἐνταῦθα ἐν μέρεσι Α' καὶ Β' ἐκτιθέμενα πληρέστατα ἐπιβεβαιοῦσι), τίθημι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν τῇ ἐξεχούσῃ θέσει, ἥτις προσήκει αὐτῷ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης, ἐκ δὲ τῶν εἰκοσαετῶν προσπαθειῶν μου ὑπὲρ ἐπιλύσεως τοῦ ζητήματος τοῦ ἑλληνικοῦ κτηματολογίου ἀντλῶ τίτλον, ὅπως ἐκφέρω ἐνταῦθα σκέψεις τινὰς ἀναγομένας εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν, ἰδίᾳ τὴν τοῦ Κράτους. Λογίζομαι δὲ εὐτυχὴς ὅτι, ἐν τῇ «Ἐκθέσει τῆς μειονοψηφίας τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1907» ἀκριβῶς ὑπὸ τὸν τίτλον «*γεωργία*», λίαν ἁβρῶς συνδεομένου τοῦ ὀνόματός μου πρὸς τὸ ἐν Ἑλλάδι ζήτημα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἀναγνωρίζεται δεόντως ἡ τῆς εἰσαγωγῆς τούτων θεμελιώδης σημασία ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπενέργειαν τῆς πίστεως, πρὸς «τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γεωργικοῦ πλούτου τῆς χώρας».

Ἀφίνω εἰς ἄλλους, μᾶλλον ἁρμοδίους ἐμοῦ, ἵνα ἐξιστορήσωσι τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ἐν Ἑλλάδι, ὑπὲρ τῆς γεωργίας ληφθέντα οἱουδήποτε εἴδους μέτρα, ἰδίᾳ δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Κράτους τοιαῦτα, ἵνα δὲ ἐπὶ τούτων ἐκφέρωσι κρίσιν.

Ἐφ' ὅσον ἐπὶ τοῦ προκειμένου διατελῶ πληροφορημένος, ἀποδέχομαι ὅτι ἡ ὡς πρός τινα σημεῖα γενομένη πρόοδος ἐβάδισε μέχρι τοῦδε, καὶ βαδίζει βραδέως, ὅτι ἡ οἰκεία μέριμνα περιεστράφη κυρίως περὶ τεχνικά, ὀλιγώτερον δὲ περὶ οἰκονομικὰ γεωργικὰ ζητήματα, ὅτι μέτρα τινὰ καλά, αὐτὰ καθ' ἑαυτά, στεροῦνται τῶν πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν ἀπαραιτήτων βάσεων, μὴ ληφθείσης ἱκανῆς προνοίας περὶ τῆς ἐν γένει στερεᾶς θεμελιώσεως τῶν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἀναγομένων μέτρων, ὅτι, ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο, δὲν ἀκολουθοῦνται προσηκόντως αἱ ἐκ τῆς ἐπιστήμης δια-

γνώσεις καὶ ὑποδείξεις· πρὸς δὲ ἀποδέχομαι, ὅτι ἡ ἐμψύχωσις τῆς γεωργίας ἐπεζητήθη κυρίως ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐργασίας καὶ ἐνθαρρύνσεως, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ὑπὸ τῆς τοῦ Κράτους μερίμνης· ὅθεν συνάγω ὅτι ἐναπομένει πλείστη ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐργασία καὶ ὅτι καιρὸς πλέον εἶνε περὶ ταύτην νὰ ἀσχοληθῶσι σοβαρῶς ἥ τε Κυβέρνησις καὶ ἡ Βουλή.

Ἡ ἐν τῷ ζητήματι τοῦ κτηματολογίου μέχρι τοῦδε — ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς — ἀνεπαρκὴς ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως μέριμνα, μὲ ἔτρεψεν εἰς τὸ νὰ ἐφελκύσω ἐπὶ τοῦ ζητήματος τὴν προσοχὴν τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν (βλ. φυλλάδιόν μου τοῦ ἔτους 1901)· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μόνον ἐν μέρει ἐπέτυχον (βλ. «Διαγωνίσματα περὶ κτηματολογίου, 1901» — ἐν Ἀθήναις 1903).

Αἱ μελέται μου συχνάκις μὲ ἤγαγον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς στατιστικῆς ἐρεύνης· κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν συνεργασίαν μου, μεγάλως ᾐσθάνθην τὰς συνεπείας τῆς ἐλλείψεως στατιστικῶν στοιχείων, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἀκριβὴς ἀντίληψις ὡρισμένων τινῶν παρ' ἡμῖν συνθηκῶν, ὅθεν καὶ ἀδύνατος ἡ ἐγγυτέρα προσχεδίασις μέτρων τινῶν, ἀπαραιτήτως χρῃζόντων στηρίξεως ἐπὶ ἐπισήμων στατιστικῶν ἐξακριβώσεων. Πεπεισμένος ὢν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐμψυχώσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι στατιστικῶν μελετῶν, πρὸς δὲ θεωρήσας καθῆκόν μου ἀπέναντι τῆς ἑλληνικῆς στατιστικῆς Ἑταιρίας — τῆς πρὸ ἐτῶν εὐδοκησάσης νὰ μὲ ἐκλέξῃ ἐπίτιμον αὐτῆς μέλος —, ὅπως, κατὰ δύναμιν, συντελέσω εἰς τὴν ἑδραίωσιν αὐτῆς, ἁρμοδίως περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1902 ὑπεκίνησα τὴν παρὰ τῶν στατιστικῶν ὑπηρεσιῶν ξένων τινῶν Κρατῶν ἀποστολὴν τῶν ἑαυτῶν δημοσιευμάτων εἰς τὴν ἑλληνικὴν στατιστικὴν Ἑταιρίαν, προτιθέμενος ἵνα βραδύτερον ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἀποταθῶ καὶ εἰς

ἄλλα ἐπίσημα στατιστικὰ γραφεῖα ἢ στατιστικὰς ἑταιρίας τῆς ἀλλοδαπῆς, συντελέσω δὲ ἐν γένει εἰς πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης τῆς παρ' ἡμῖν ἑταιρίας, εἰς ὑπ' αὐτῆς διακήρυξιν διαγωνισμάτων, ἢ ὅπως ἄλλως. Ἐπανειλημμένως ἐρωτήσας τὴν στατιστικὴν Ἑταιρίαν, ἐὰν ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ ἐπισήμων γραφείων τῆς ἀλλοδαπῆς εἶχεν ἀνακοινωθῇ αὐτῇ τὸ ὡς ἀνωτέρω διάβημά μου, ζητήσας δὲ παρ' αὐτῆς καί τινας πληροφορίας ἀναγομένας εἰς τὸν διοργανισμὸν καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτῆς, δὲν ἔτυχον ἀπαντήσεως· τοῦτο ἀνέφερα, μετὰ παρέλευσιν περίπου τριετίας, εἰς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Ἑταιρίας, τὸν προθύμως δηλώσαντα ὅτι ἤθελεν ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα· μολαταῦτα τὸ γραφεῖον τῆς Ἑταιρίας οὐδὲν σημεῖον ζωῆς ἔδωκε. Τοιούτου εἴδους ἀνωμαλίαι ἐν τῷ γραφείῳ τῆς Διευθύνσεως τῆς ἑλληνικῆς στατιστικῆς Ἑταιρίας συντελοῦσιν εἰς ἐξουδετέρωσιν τῆς προθυμίας τῶν μελῶν αὐτῆς πρὸς παροχὴν ἐπιστημονικῆς ἢ ἄλλης ἀρωγῆς. Εἶνε δὲ τοῦτο ἔτι μᾶλλον λυπηρόν, καθόσον διὰ τῆς προσηκούσης αὐτῆς ἀναπτύξεως ἡ ἑλληνικὴ στατιστικὴ Ἑταιρία θὰ ἠδύνατο νὰ δώσῃ ὤθησιν καὶ εἰς τὴν ἁρμοδίαν ἀναδιοργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τῆς στατιστικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους· τοῦθ' ὅπερ εἶνε ἀναγκαιότατον.

Ἔχω λόγον νὰ πιστεύω, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γεωργικὴ Ἑταιρία ἔλαβε γνῶσιν τῆς προτάσεώς μου (Ὀκτωβρίου 1907), περὶ συστάσεως «Ἑλληνικοῦ ἀντιτοκογλυφικοῦ Συνδέσμου»· ἀλλ' ἀγνοῶ ἐάν τι καὶ τί, ὑπὸ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας ἐνηργήθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἡ ἐν λόγῳ πρότασίς μου εἶχεν ὡς ἑξῆς.

«Διὰ τῆς ὑποβολῆς τοῦ παρόντος σημειώματος ἐπιζητῶ νὰ ὑποκινήσω τὴν σύστασιν, ἐν Ἑλλάδι, Συνδέσμου σκοποῦντος τὴν καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας ἐν γένει, ἰδίᾳ δὲ ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς.

» Δὲν εἶνε οὗτος χῶρος κατάλληλος πρὸς ἔκθεσιν θεωρητικῶν

περὶ τῶν τῆς τοκογλυφίας σκέψεων, πρὸς ἐξιστόρησιν τῶν ἀλλαχοῦ ληφθέντων, ἢ ἀναζήτησιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ληπτέων νομοθετικῶν καὶ ἄλλων μέτρων ἀποβλεπόντων εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας. Ἄλλως τε ὁ Σύνδεσμος, οὗ τὴν ἵδρυσιν ἐνταῦθα προτείνω, σκοπεῖ, μεταξὺ ἄλλων, νὰ ἐνεργήσῃ αὐτός, ἢ νὰ προκαλέσῃ καὶ ὑποβοηθήσῃ ἁρμοδίως, εἰδικὰς ἐπὶ τοῦ θέματος μελέτας καὶ ἐρεύνας, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὑποδείξῃ τὰ ἐν Ἑλλάδι ληπτέα μέτρα. Ἀλλ' αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ ἐπιτυχὴς δρᾶσις τοῦ προτεινομένου Συνδέσμου δύναται ν' ἀποβῇ, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ θέλει ἀποβῇ, μέτρον ἱκανῆς σημασίας πρὸς καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας, ἡ δὲ τοῦ μέτρου τούτου ἐφαρμογὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως καὶ τῆς δραστηρίας ἐνεργείας εὐαρίθμων ἁρμοδίων προσώπων, θ' ἀπαιτήσῃ δὲ χρηματικὰ μέσα σχετικῶς ὅλως μικρά.

» Διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Συνδέσμου ἐπιζητεῖται ἡ, ἡνωμέναις δυνάμεσι, σύμπραξις οὐχὶ μόνον τῶν πολιτῶν ἐκείνων, οἵτινες κατ' ἄμεσον τρόπον ὑφίστανται τὰς καταθλιπτικὰς συνεπείας τῆς τοκογλυφίας, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐκείνων, οἵτινες, χωρὶς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ ὑποφέρωσιν, ἀναλαμβάνουσιν οἰκειοθελῶς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἐκ τῆς τοκογλυφίας πασχόντων· τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὑπείκοντες εἰς μόρφωσιν ἀρτίαν καὶ εἰς λεπτὰς τῆς ἠθικῆς ἀρχάς.

» Οἱ τελευταῖοι οὗτοι θέλουσιν ἀγωνισθῇ μετὰ θάρρους ἐναντίον τῶν φανερῶς ἢ κρυφίως αἰσχροκερδούντων, ἰδίᾳ δὲ ἐναντίον τῶν ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς ἐκμεταλλευομένων τὴν ἄγνοιαν, τὴν ἀμέλειαν, ἢ τὴν ἐλαφρότητα τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν. Ὁ ἀγὼν ἔσται θερμός, ἐπειδὴ ἰσχυρὰ εἶνε τὰ συμφέροντα τὰ στέργοντα ἐξακολούθησιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἐνθυμίζω τὴν τῶν τοκογλύφων ἀριθμητικὴν καὶ ἐμπορικὴν ὀξύνοιαν καὶ πονηρὰν διάγνωσιν τοῦ ἑαυτῶν συμφέροντος καὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν ὀφειλετῶν, καὶ τὴν ἀκάματον αὐτῶν δραστηριότητα καὶ ἄμετρον ἀσυνειδησίαν περὶ τὴν ἐξεύρεσιν μέτρων πρὸς πλουτισμόν. Ταῦτα δὲ λέγων, δὲν ἔχω ὑπ' ὄψει μόνον τὴν ἀπαίτησιν ὑπερόγκου τόκου, ἀλλὰ πρὸς δὲ καὶ τὴν σκοτεινήν, ἀμφίβολον σύνταξιν συμβολαίων, κτλ., τὴν ὑστερόβουλον διευκόλυνσιν τινῶν πράξεων ἐπὶ

ἀμέσῳ ἢ ἐμμέσῳ αἰσχροκερδεῖ τινι ἀντισηκώματι, τὴν παραίτησιν ἀπὸ μεγάλου τόκου, ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἀπαίτησιν μεγάλης προμηθείας ἢ αὔξησιν τοῦ ἐπὶ δανείῳ παρεχομένου κεφαλαίου, διὰ τῆς ἐπὶ τῆς χρεωστικῆς ἢ τῆς συναλλαγματικῆς συγχωνεύσεως τῶν τόκων μετὰ τοῦ κεφαλαίου, τοὺς ἀπατηλοὺς ὑπολογισμοὺς ἢ ψευδεῖς ἀπολογισμούς, τὴν ἔντεχνον παρεμπόδισιν τῆς προσηκούσης καὶ εὐρείας ἐξυπηρετήσεως τῆς πίστεως, ἢ παρακώλυσιν τῆς μεταφορᾶς καὶ πωλήσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἰς τὰ κατάλληλα κέντρα καταναλώσεως, τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ συστηματικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πλημμελειῶν τῆς κτηματικῆς καὶ ὑποθηκικῆς νομοθεσίας καὶ τῶν διατάξεων περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως καὶ περὶ συναλλαγματικῶν, τὴν πώλησιν παντοίων ὑλικῶν, γεωργικῶν μηχανημάτων, κτηνῶν, κτλ. κακῆς ποιότητος, τὴν ἀπάτην κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν παντοίων ὑλικῶν, κτηνῶν, κτλ., τὴν ὤθησιν εἰς ὑπὲρ τὸ δέον ἀπόκτησιν γαιῶν ἐκ μέρους μικρῶν γεωργοκτηματιῶν ἐπὶ διὰ τούτους ἀσυμφόρῳ παροχῇ ὑποθήκης, τὴν ἀπαίτησιν ἐξοφλήσεως τῶν χρεῶν ἐν δυσκόλῳ διὰ τὸν ὀφειλέτην στιγμῇ, οἷον πρὸ τῆς συγκομιδῆς, κτλ.

»Ὁ Σύνδεσμος, διατελῶν ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ πρὸς τοὺς ἐνδιαφερομένους καὶ ἐνεργῶν ἀθορύβως, ἄνευ στόμφου, καὶ διαγινώσκων, ἐξερευνῶν, ἀποκαλύπτων εἰς τὸ κοινὸν τὰς περιπτώσεις τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως, θὰ καταπολεμήσῃ τὴν ὑπὸ οἱονδήποτε τύπον τοκογλυφίαν διαρκῶς, διὰ τρόπου περιεσκεμμένου καὶ συστηματικοῦ. Ὁ Σύνδεσμος, διὰ τῶν καταμηνύσεων αὐτοῦ, θὰ γίνῃ ὄργανον οἰκειοθελὲς τῆς εἰσαγγελίας. Ὁ Σύνδεσμος, μελετῶν τὰ εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας ἀναγόμενα νομοθετικὰ καὶ ἄλλα μέτρα τῆς ἀλλοδαπῆς, καὶ ὑποδεικνύων τὰ ἐν Ἑλλάδι ληπτέα τοιούτου εἴδους μέτρα, θὰ συγκρατήσῃ ἐν τῷ πεδίῳ σοβαρῶν, ἀντικειμενικῶν ἐνεργειῶν τὴν ὅλως δεδικαιολογημένην, τὴν ἀπαραίτητον καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας· ὡς ἐκ τούτου δὲ θὰ προληφθῇ ἡ περισταλῇ ὁ κίνδυνος τοῦ ν' ἀναφυῶσιν, ἐν σχέσει δῆθεν πρὸς τὴν καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας, τινὲς ὑπὸ ὀξεῖαν μορφὴν ἐκδηλούμεναι ἀντιδραστικαὶ ἐναντίον τοῦ χρηματικοῦ κεφαλαίου ἰδέαι, προβαλλόμεναι συχνάκις, μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας. Ὁ Σύνδεσμος θὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν τοκογλύφων ἐκ τῶν

περὶ τῶν τῆς τοκογλυφίας σκέψεων, πρὸς ἐξιστόρησιν τῶν ἀλλαχοῦ ληφθέντων, ἢ ἀναζήτησιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ληπτέων νομοθετικῶν καὶ ἄλλων μέτρων ἀποβλεπόντων εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας. Ἄλλως τε ὁ Σύνδεσμος, οὗ τὴν ἵδρυσιν ἐνταῦθα προτείνω, σκοπεῖ, μεταξὺ ἄλλων, νὰ ἐνεργήσῃ αὐτός, ἢ νὰ προκαλέσῃ καὶ ὑποβοηθήσῃ ἁρμοδίως, εἰδικὰς ἐπὶ τοῦ θέματος μελέτας καὶ ἐρεύνας, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὑποδείξῃ τὰ ἐν Ἑλλάδι ληπτέα μέτρα. Ἀλλ' αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ ἐπιτυχὴς δρᾶσις τοῦ προτεινομένου Συνδέσμου δύναται ν' ἀποβῇ, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ θέλει ἀποβῇ, μέτρον ἱκανῆς σημασίας πρὸς καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας, ἡ δὲ τοῦ μέτρου τούτου ἐφαρμογὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως καὶ τῆς δραστηρίας ἐνεργείας εὐαρίθμων ἁρμοδίων προσώπων, θ' ἀπαιτήσῃ δὲ χρηματικὰ μέσα σχετικῶς ὅλως μικρά.

»Διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Συνδέσμου ἐπιζητεῖται ἡ, ἡνωμέναις δυνάμεσι, σύμπραξις οὐχὶ μόνον τῶν πολιτῶν ἐκείνων, οἵτινες κατ' ἄμεσον τρόπον ὑφίστανται τὰς καταθλιπτικὰς συνεπείας τῆς τοκογλυφίας, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐκείνων, οἵτινες, χωρὶς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ ὑποφέρωσιν, ἀναλαμβάνουσιν οἰκειοθελῶς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἐκ τῆς τοκογλυφίας πασχόντων· τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὑπείκοντες εἰς μόρφωσιν ἀρτίαν καὶ εἰς λεπτὰς τῆς ἠθικῆς ἀρχάς.

» Οἱ τελευταῖοι οὗτοι θέλουσιν ἀγωνισθῇ μετὰ θάρρους ἐναντίον τῶν φανερῶς ἢ κρυφίως αἰσχροκερδούντων, ἰδίᾳ δὲ ἐναντίον τῶν ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς ἐκμεταλλευομένων τὴν ἄγνοιαν, τὴν ἀμέλειαν, ἢ τὴν ἐλαφρότητα τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν. Ὁ ἀγὼν ἔσται θερμός, ἐπειδὴ ἰσχυρὰ εἶνε τὰ συμφέροντα τὰ στέργοντα ἐξακολούθησιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἐνθυμίζω τὴν τῶν τοκογλύφων ἀριθμητικὴν καὶ ἐμπορικὴν ὀξύνοιαν καὶ πονηρὰν διάγνωσιν τοῦ ἑαυτῶν συμφέροντος καὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν ὀφειλετῶν, καὶ τὴν ἀκάματον αὐτῶν δραστηριότητα καὶ ἄμετρον ἀσυνειδησίαν περὶ τὴν ἐξεύρεσιν μέτρων πρὸς πλουτισμόν. Ταῦτα δὲ λέγων, δὲν ἔχω ὑπ' ὄψει μόνον τὴν ἀπαίτησιν ὑπερόγκου τόκου, ἀλλὰ πρὸς δὲ καὶ τὴν σκοτεινήν, ἀμφίβολον σύνταξιν συμβολαίων, κτλ., τὴν ὑστερόβουλον διευκόλυνσιν τινῶν πράξεων ἐπὶ

ἀμέσῳ ἢ ἐμμέσῳ αἰσχροκερδεῖ τινι ἀντισηκώματι, τὴν παραίτησιν ἀπὸ μεγάλου τόκου, ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἀπαίτησιν μεγάλης προμηθείας ἢ αὔξησιν τοῦ ἐπὶ δανείῳ παρεχομένου κεφαλαίου, διὰ τῆς ἐπὶ τῆς χρεωστικῆς ἢ τῆς συναλλαγματικῆς συγχωνεύσεως τῶν τόκων μετὰ τοῦ κεφαλαίου, τοὺς ἀπατηλοὺς ὑπολογισμοὺς ἢ ψευδεῖς ἀπολογισμούς, τὴν ἔντεχνον παρεμπόδισιν τῆς προσηκούσης καὶ εὐρείας ἐξυπηρετήσεως τῆς πίστεως, ἢ παρακώλυσιν τῆς μεταφορᾶς καὶ πωλήσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἰς τὰ κατάλληλα κέντρα καταναλώσεως, τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ συστηματικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πλημμελειῶν τῆς κτηματικῆς καὶ ὑποθηκικῆς νομοθεσίας καὶ τῶν διατάξεων περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως καὶ περὶ συναλλαγματικῶν, τὴν πώλησιν παντοίων ὑλικῶν, γεωργικῶν μηχανημάτων, κτηνῶν, κτλ. κακῆς ποιότητος, τὴν ἀπάτην κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν παντοίων ὑλικῶν, κτηνῶν, κτλ., τὴν ὤθησιν εἰς ὑπὲρ τὸ δέον ἀπόκτησιν γαιῶν ἐκ μέρους μικρῶν γεωργοκτηματιῶν ἐπὶ διὰ τούτους ἀσυμφόρῳ παροχῇ ὑποθήκης, τὴν ἀπαίτησιν ἐξοφλήσεως τῶν χρεῶν ἐν δυσκόλῳ διὰ τὸν ὀφειλέτην στιγμῇ, οἷον πρὸ τῆς συγκομιδῆς, κτλ.

» Ὁ Σύνδεσμος, διατελῶν ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ πρὸς τοὺς ἐνδιαφερομένους καὶ ἐνεργῶν ἀθορύβως, ἄνευ στόμφου, καὶ διαγινώσκων, ἐξερευνῶν, ἀποκαλύπτων εἰς τὸ κοινὸν τὰς περιπτώσεις τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως, θὰ καταπολεμήσῃ τὴν ὑπὸ οἱονδήποτε τύπον τοκογλυφίαν διαρκῶς, διὰ τρόπου περιεσκεμμένου καὶ συστηματικοῦ. Ὁ Σύνδεσμος, διὰ τῶν καταμηνύσεων αὐτοῦ, θὰ γίνῃ ὄργανον οἰκειοθελὲς τῆς εἰσαγγελίας. Ὁ Σύνδεσμος, μελετῶν τὰ εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας ἀναγόμενα νομοθετικὰ καὶ ἄλλα μέτρα τῆς ἀλλοδαπῆς, καὶ ὑποδεικνύων τὰ ἐν Ἑλλάδι ληπτέα τοιούτου εἴδους μέτρα, θὰ συγκρατήσῃ ἐν τῷ πεδίῳ σοβαρῶν, ἀντικειμενικῶν ἐνεργειῶν τὴν ὅλως δεδικαιολογημένην, τὴν ἀπαραίτητον καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας· ὡς ἐκ τούτου δὲ θὰ προληφθῇ ἢ περισταλῇ ὁ κίνδυνος τοῦ ν' ἀναφυῶσιν, ἐν σχέσει δῆθεν πρὸς τὴν καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας, τινὲς ὑπὸ ὀξεῖαν μορφὴν ἐκδηλούμεναι ἀντιδραστικαὶ ἐναντίον τοῦ χρηματικοῦ κεφαλαίου ἰδέαι, προβαλλόμεναι συχνάκις, μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας. Ὁ Σύνδεσμος θὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν τοκογλύφων ἐκ τῶν

περὶ τῶν τῆς τοκογλυφίας σκέψεων, πρὸς ἐξιστόρησιν τῶν ἀλλαχοῦ ληφθέντων, ἢ ἀναζήτησιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ληπτέων νομοθετικῶν καὶ ἄλλων μέτρων ἀποβλεπόντων εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας. Ἄλλως τε ὁ Σύνδεσμος, οὗ τὴν ἵδρυσιν ἐνταῦθα προτείνω, σκοπεῖ, μεταξὺ ἄλλων, νὰ ἐνεργήσῃ αὐτός, ἢ νὰ προκαλέσῃ καὶ ὑποβοηθήσῃ ἁρμοδίως, εἰδικὰς ἐπὶ τοῦ θέματος μελέτας καὶ ἐρεύνας, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὑποδείξῃ τὰ ἐν Ἑλλάδι ληπτέα μέτρα. Ἀλλ' αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ ἐπιτυχὴς δρᾶσις τοῦ προτεινομένου Συνδέσμου δύναται ν' ἀποβῇ, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ θέλει ἀποβῇ, μέτρον ἱκανῆς σημασίας πρὸς καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας, ἡ δὲ τοῦ μέτρου τούτου ἐφαρμογὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως καὶ τῆς δραστηρίας ἐνεργείας εὐαρίθμων ἁρμοδίων προσώπων, θ' ἀπαιτήσῃ δὲ χρηματικὰ μέσα σχετικῶς ὅλως μικρά.

»Διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Συνδέσμου ἐπιζητεῖται ἡ, ἡνωμέναις δυνάμεσι, σύμπραξις οὐχὶ μόνον τῶν πολιτῶν ἐκείνων, οἵτινες κατ' ἄμεσον τρόπον ὑφίστανται τὰς καταθλιπτικὰς συνεπείας τῆς τοκογλυφίας, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐκείνων, οἵτινες, χωρὶς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ ὑποφέρωσιν, ἀναλαμβάνουσιν οἰκειοθελῶς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἐκ τῆς τοκογλυφίας πασχόντων· τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὑπείκοντες εἰς μόρφωσιν ἀρτίαν καὶ εἰς λεπτὰς τῆς ἠθικῆς ἀρχάς.

» Οἱ τελευταῖοι οὗτοι θέλουσιν ἀγωνισθῇ μετὰ θάρρους ἐναντίον τῶν φανερῶς ἢ κρυφίως αἰσχροκερδούντων, ἰδίᾳ δὲ ἐναντίον τῶν ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς ἐκμεταλλευομένων τὴν ἄγνοιαν, τὴν ἀμέλειαν, ἢ τὴν ἐλαφρότητα τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν. Ὁ ἀγὼν ἔσται θερμός, ἐπειδὴ ἰσχυρὰ εἶνε τὰ συμφέροντα τὰ στέργοντα ἐξακολούθησιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἐνθυμίζω τὴν τῶν τοκογλύφων ἀριθμητικὴν καὶ ἐμπορικὴν ὀξύνοιαν καὶ πονηρὰν διάγνωσιν τοῦ ἑαυτῶν συμφέροντος καὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν ὀφειλετῶν, καὶ τὴν ἀκάματον αὐτῶν δραστηριότητα καὶ ἄμετρον ἀσυνειδησίαν περὶ τὴν ἐξεύρεσιν μέτρων πρὸς πλουτισμόν. Ταῦτα δὲ λέγων, δὲν ἔχω ὑπ' ὄψει μόνον τὴν ἀπαίτησιν ὑπερόγκου τόκου, ἀλλὰ πρὸς δὲ καὶ τὴν σκοτεινήν, ἀμφίβολον σύνταξιν συμβολαίων, κτλ., τὴν ὑστερόβουλον διευκόλυνσιν τινῶν πράξεων ἐπὶ

ἀμέσῳ ἢ ἐμμέσῳ αἰσχροκερδεῖ τινι ἀντισηκώματι, τὴν παραίτησιν ἀπὸ μεγάλου τόκου, ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἀπαίτησιν μεγάλης προμηθείας ἢ αὔξησιν τοῦ ἐπὶ δανείῳ παρεχομένου κεφαλαίου, διὰ τῆς ἐπὶ τῆς χρεωστικῆς ἢ τῆς συναλλαγματικῆς συγχωνεύσεως τῶν τόκων μετὰ τοῦ κεφαλαίου, τοὺς ἀπατηλοὺς ὑπολογισμοὺς ἢ ψευδεῖς ἀπολογισμούς, τὴν ἔντεχνον παρεμπόδισιν τῆς προσηκούσης καὶ εὐρείας ἐξυπηρετήσεως τῆς πίστεως, ἢ παρακώλυσιν τῆς μεταφορᾶς καὶ πωλήσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἰς τὰ κατάλληλα κέντρα καταναλώσεως, τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ συστηματικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πλημμελειῶν τῆς κτηματικῆς καὶ ὑποθηκικῆς νομοθεσίας καὶ τῶν διατάξεων περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως καὶ περὶ συναλλαγματικῶν, τὴν πώλησιν παντοίων ὑλικῶν, γεωργικῶν μηχανημάτων, κτηνῶν, κτλ. κακῆς ποιότητος, τὴν ἀπάτην κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν παντοίων ὑλικῶν, κτηνῶν, κτλ., τὴν ὤθησιν εἰς ὑπὲρ τὸ δέον ἀπόκτησιν γαιῶν ἐκ μέρους μικρῶν γεωργοκτηματιῶν ἐπὶ διὰ τούτους ἀσυμφόρῳ παροχῇ ὑποθήκης, τὴν ἀπαίτησιν ἐξοφλήσεως τῶν χρεῶν ἐν δυσκόλῳ διὰ τὸν ὀφειλέτην στιγμῇ, οἷον πρὸ τῆς συγκομιδῆς, κτλ.

» Ὁ Σύνδεσμος, διατελῶν ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ πρὸς τοὺς ἐνδιαφερομένους καὶ ἐνεργῶν ἀθορύβως, ἄνευ στόμφου, καὶ διαγινώσκων, ἐξερευνῶν, ἀποκαλύπτων εἰς τὸ κοινὸν τὰς περιπτώσεις τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως, θὰ καταπολεμήσῃ τὴν ὑπὸ οἱονδήποτε τύπον τοκογλυφίαν διαρκῶς, διὰ τρόπου περιεσκεμμένου καὶ συστηματικοῦ. Ὁ Σύνδεσμος, διὰ τῶν καταμηνύσεων αὐτοῦ, θὰ γίνῃ ὄργανον οἰκειοθελὲς τῆς εἰσαγγελίας. Ὁ Σύνδεσμος, μελετῶν τὰ εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας ἀναγόμενα νομοθετικὰ καὶ ἄλλα μέτρα τῆς ἀλλοδαπῆς, καὶ ὑποδεικνύων τὰ ἐν Ἑλλάδι ληπτέα τοιούτου εἴδους μέτρα, θὰ συγκρατήσῃ ἐν τῷ πεδίῳ σοβαρῶν, ἀντικειμενικῶν ἐνεργειῶν τὴν ὅλως δεδικαιολογημένην, τὴν ἀπαραίτητον καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας· ὡς ἐκ τούτου δὲ θὰ προληφθῇ ἢ περισταλῇ ὁ κίνδυνος τοῦ ν' ἀναφυῶσιν, ἐν σχέσει δῆθεν πρὸς τὴν καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας, τινὲς ὑπὸ ὀξεῖαν μορφὴν ἐκδηλούμεναι ἀντιδραστικαὶ ἐναντίον τοῦ χρηματικοῦ κεφαλαίου ἰδέαι, προβαλλόμεναι συχνάκις, μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας. Ὁ Σύνδεσμος θὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν τοκογλύφων ἐκ τῶν

περιοχῶν, ἔνθα οὗτοι ἤδη ἐξήπλωσαν τὰς ἑαυτῶν ἐνεργείας, καὶ τὴν παρεμπόδισιν τῆς ἐν ἄλλαις περιοχαῖς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν. Τὰ ὡς ἀνωτέρω πάντα ὁ Σύνδεσμος θὰ ἐπιτύχῃ ἐν μᾶλλον βραχεῖ ἢ μακρῷ διαστήματι χρόνου· τὸ σπουδαῖον, τὸ ἐπεῖγον σήμερον εἶνε νὰ ἱδρυθῇ ὁ Σύνδεσμος καὶ ν' ἀρχίσῃ συστηματικῶς τὴν αὐτοῦ λειτουργίαν ὅσον τάχιστα.

» Ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος ἣν ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς προόδου ἐνέχει ἡ καταπολέμησις τῆς τοκογλυφίας ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς, ἐν γένει δὲ καὶ ὡς ἐξ ἄλλων λόγων, ἁρμοδία ὅπως πραγματοποιήσῃ τὴν σύστασιν τοῦ ἐνταῦθα προτεινομένου ἀντιτοκογλυφικοῦ Συνδέσμου, καὶ μεριμνήσῃ ὑπὲρ ταχείας ἐξαπλώσεως αὐτοῦ ἁπανταχοῦ τῆς χώρας, εἶνε, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἡ ἑλληνικὴ γεωργικὴ Ἑταιρία. Αὕτη θὰ δυνηθῇ εὐκόλως νὰ ἐναποθέσῃ τὰ τῆς ἐν λόγῳ συστάσεως εἰς ὀλίγα τινὰ κατάλληλα πρόσωπα, κρίνοντα ἀντικειμενικῶς, ἐκ πάσης ἀπόψεως ἀνεπηρέαστα, εἰς οὐδὲν ἴδιον συμφέρον ἀποβλέποντα. Ἐκτὸς ἐὰν τυχὸν ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία προτιμήσῃ νὰ συμπεριλάβῃ ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἑαυτῆς ἐνεργειῶν τὴν καταπολέμησιν τῆς τοκογλυφίας, ἐπὶ τούτῳ συνιστῶσα ἰδίαν μόνιμον ἐπιτροπήν, ἢ ἴδιον τμῆμα.

» Εὐελπιστῶ ὅτι ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία δὲν θὰ σταματήσῃ ἐνώπιον τῶν δυσκολιῶν ἃς ἴσως θ' ἀπαντήσῃ ἐν πρώτοις, δραστηρίως δὲ καὶ ταχέως θὰ κατορθώσῃ νὰ ὑπερπηδήσῃ ταύτας. Ἀλλὰ καὶ ἐάν, τυχόν, αἱ προσπάθειαι πρὸς σύστασιν τοῦ προτεινομένου Συνδέσμου ἐν πρώτοις ἀποτύχωσιν, οὐδεὶς λόγος μεταμελείας θὰ ὑπάρξῃ διὰ τοὺς μέλλοντας νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸ εἰς τὴν ἐν λόγῳ σύστασιν ἀποβλέπον διάβημα, οὗ τὸ ἐλατήριον εἶνε, ἐκ πάσης ἀπόψεως, ἄξιον ἐπαίνου.

» Θὰ ἦτο δὲ σύμπτωμα λυπηρόν, ἐὰν ἀποδειχθῇ ὅτι οἱ πολλοὶ εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας ἐνδιαφερόμενοι δὲν εἶνε εἰσέτι εἰς θέσιν ν' ἀναγνωρίσωσι τὸ πλεονέκτημα τῆς ἑνώσεως τῶν ἑαυτῶν δυνάμεων πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ἢ ὅτι μήτε κἂν ὑπάρχει ἱκανός τις ἀριθμὸς ἁρμοδίων, προθύμως διατεθειμένων ἀνδρῶν, δυναμένων νὰ ὁδηγήσωσι τοὺς πολλοὺς εἰς τὴν ὡς ἀνωτέρω ἀναγνώρισιν».

Εἰς τὴν πρότασίν μου ταύτην ἐπισυνῆψα πρόχειρον σχέδιον καταστατικοῦ τοῦ «Ἑλληνικοῦ ἀντιτοκογλυφικοῦ Συνδέσμου», ἀκολουθοῦν τὸ καταστατικὸν τοῦ ἐν τῷ Μεγάλῳ Δουκάτῳ τῆς Βάδης, ἐν ἔτει 1885, τῇ ὑποκινήσει αὐτοῦ τοῦ ἀειμνήστου Buchenberger ἱδρυθέντος καὶ εὐδοκιμήσαντος «Προστατευτικοῦ Συνδέσμου ἐναντίον τῆς τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ λαοῦ»· τὸ πρόχειρον σχέδιόν μου οἱ ἁρμόδιοι ἤθελον ἐν ταῖς λεπτομερείαις προσαρμόσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἑλληνικῶν συνθηκῶν, τὸ δὲ πρῶτον καταστατικὸν τοῦ Συνδέσμου ἤθελε τύχῃ βραδύτερον τροποποιήσεων, συνῳδὰ πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀνάπτυξιν τοῦ Συνδέσμου. Ἐν τῷ μνησθέντι προχείρῳ σχεδίῳ καταστατικοῦ ὁ σκοπὸς καὶ ἡ κατ' οὐσίαν λειτουργία τοῦ Συνδέσμου καθωρίζοντο ὡς ἑξῆς.

«Ὁ Σύνδεσμος σκοπεῖ τὴν ὑπεράσπισιν πάσης τάξεως πολιτῶν (κτηματιῶν, ἐμπόρων, κτλ., ἰδίᾳ δὲ μικρῶν γαιοκτημόνων) ἀπὸ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ τοκογλύφων (τοκογλυφία οἱασδήποτε φύσεως καὶ ὑπὸ οἱονδήποτε τύπον, ἄμεσον ἢ ἔμμεσον, φανερὸν ἢ λανθάνοντα· ἐπ' εὐκαιρίᾳ παροχῆς δανείων, πράξεων ἀσφαλιστικῶν, ἀγοραπωλησίας ἀκινήτων κτημάτων ἢ γεωργικῶν προϊόντων, ἐμπορευμάτων, κτηνῶν, κτλ.).

»Ὁ Σύνδεσμος ἐξακριβώνει (συλλογὴ πληροφοριῶν αὐθεντικῶν, στηριζομένων ἐπὶ ἐγγράφων, κτλ., ἀποδοχὴ καὶ ἔλεγχος παραπόνων, κτλ.), τὰς περιπτώσεις τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως· φέρει ταύτας εἰς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ (μνεία ὀνομάτων, ὅρων τῶν πράξεων, κτλ.· δημοσίευσις ἐν ἰδίῳ ἐτησίῳ ἢ ἐξαμήνῳ δελτίῳ, διὰ τοῦ ἡμερησίου τύπου, κτλ.)· φέρει εἰς γνῶσιν τῆς ἁρμοδίας δικαστικῆς ἀρχῆς τὰς ὑπὸ τὸν ποινικὸν νόμον ὑπαγομένας περιπτώσεις· παρέχει διὰ τῶν νομικῶν αὐτοῦ Συμβούλων (διὰ ζώσης ἢ γραπτῶς) συμβουλὴν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς τοκογλυφίας παραβλαπτόμενα μέλη τοῦ Συνδέσμου (δωρεὰν ὁπόταν τὰ μέλη στερῶνται τῶν ἀπαιτουμένων μέσων, ἄλλως ἐπὶ μικροτάτῃ ἀποζημιώσει)· ὑποβοηθεῖ τὰ μέλη εἰς τὴν περισυλλογὴν τῶν πρὸς ἀγωγὴν δίκης ἀπαιτουμένων τεκμηρίων καὶ εἰσφέρει, ἀναλόγως τῶν διαθεσίμων χρηματικῶν

μέσων, ποσόν τι πρὸς κάλυψιν τῶν ἐξόδων ἢ ἀναδέχεται τὰ ἔξοδα ταῦτα δι' ἴδιον αὐτοῦ λογαριασμόν.

»Ὁ Σύνδεσμος (ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν ταῖς διαφόροις περιοχαῖς τῆς χώρας ἐπικρατούσας διαφόρους συνθήκας) ἐνεργεῖ ἐρεύνας καὶ συλλέγει στατιστικὰ στοιχεῖα ἀναφορικῶς εἰς: τὰ τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως καὶ τῆς προσωπικῆς τῶν κτηματιῶν πίστεως (ὑφιστάμενα πιστωτικὰ ἱδρύματα, σφαῖρα ἐνεργείας τούτων, ὅροι δανείων, κτλ.)· τὰ τῆς ἐπὶ τῶν συνθηκῶν τούτων ἀμέσου ἢ ἐμμέσου ἐπιδράσεως τῆς κατατμήσεως τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων (μεγάλα, μέσα, μικρὰ κτήματα, κτλ.)· τὰ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ὁρίων τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων (κτηματικὸς χάρτης, κτηματικὰ βιβλία).

»Ὁ Σύνδεσμος ἐξακριβώνει τὴν ἐπάρκειαν, ἢ μή, τῶν ὡς ἀνωτέρω θεσμῶν, ὑποκινεῖ τὴν βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, διατυπώνει ἁρμοδίως (ὑποβολὴ ὑπομνημάτων, κτλ., εἰς τὴν Βουλήν, τὴν Κυβέρνησιν, τὰς Τραπέζας, κτλ.) προτάσεις (διαρρύθμισις νομοθετικῶν ἢ ἄλλων διατάξεων, ὀργάνωσις νέων ἢ ἀναδιοργάνωσις ὑφισταμένων παντὸς εἴδους πιστωτικῶν ἱδρυμάτων, τραπεζῶν, δημοτικῶν καὶ ἑταιρικῶν ταμείων, ταμιευτηρίων, ἀσφαλιστικῶν ταμείων, συνδέσμων ἀλληλοβοηθείας, κτλ.).

»Ὁ Σύνδεσμος διευκολύνει εἰς τὰ ἀξιόχρεα μέλη αὐτοῦ τὴν ἐξεύρεσιν δανείων ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους (μεσολάβησις δωρεάν, ὑπόδειξις καταλλήλου πιστωτικοῦ ἱδρύματος, κτλ.).

»Ὁ Σύνδεσμος διαφωτίζει τὰ μέλη αὐτοῦ καὶ τὸ κοινὸν ἐν γένει (διαλέξεις, ἴδιον δελτίον, ἄρθρα ἐν τοῖς ἡμερησίοις φύλλοις, κτλ.), περὶ τῶν ζητημάτων τῶν ὁπωσδήποτε ἀναγομένων εἰς τὰ τῆς τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τὰ τῆς καταπολεμήσεως αὐτῆς· μεριμνᾷ ὑπὲρ γενικεύσεως παρὰ τοῖς ἐνδιαφερομένοις γνώσεων σχετιζομένων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συνδέσμου (καταστιχογραφία τῶν μικρῶν γαιοκτημόνων, κτλ.).

» Εἰς τὸν Σύνδεσμον ἀπαγορεύεται οἱαδήποτε ἀνάμιξις εἰς ἐνεργείας πολιτικῆς φύσεως ἢ πολιτικῆς χροιᾶς (ἐσωτερικὴ πολιτική, κομματικαὶ βλέψεις, κτλ.), ὡς καὶ τὸ ὑποκύπτειν εἰς πολιτικὰς ἐπιρροάς».

Προσχεδιάζων τὴν ὡς ἀνωτέρω πρότασιν, ὡς καὶ ἐν γένει τὴν ἐκπόνησιν τοῦ παρόντος ἔργου, ἠθέλησα, μεταξὺ ἄλλων, νὰ καταστῶ ἐνήμερος σημείων τινῶν ἀναγομένων εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ εἰς τὴν μέχρι τοῦδε δρᾶσιν τῆς ἑλληνικῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας. Ἀπετάθην (κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1907) εἰς πρόσωπον ἁρμοδιώτατον, ὅπερ προθύμως ἐξητήσατο τὴν ὑπὸ τοῦ γραφείου τῆς Ἑταιρίας πρός με ἀποστολὴν διαφόρων ἐντύπων (καταστατικοῦ, ἐκθέσεων, κτλ.), ἐνεχόντων τὰς ἐνδιαφερούσας με πληροφορίας· ἀλλὰ ταύτας, πρὸς ἀπορίαν μου, δὲν ἔλαβον! Ἐξ οὗ περιορίζομαι εἰς τὴν ὡς ἑξῆς γενικὴν σκέψιν.

Πανταχοῦ αἱ γεωργικαὶ Ἑταιρίαι μεγάλως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῆς γεωργίας, ὁπόταν — συμφώνως πρὸς τὰς ἐν ἑκάστῃ εἰδικῇ περιπτώσει ἀνάγκας—τὰς ἐνεργείας αὐτῶν δὲν περιώρισαν μόνον εἰς τὰ τεχνικὰ γεωργικὰ ζητήματα, ἢ εἰς πράξεις ἐμπορικῶν προμηθειῶν, ἢ εἰς μέτρα ἐκπαιδευτικὰ ἢ ἐνθαρρύνσεως, κτλ., ἀλλ' ἠσχολήθησαν καὶ περὶ τὴν μελέτην ζητημάτων θεμελιώδους σημασίας διὰ τὴν πρόοδον τῆς γεωργίας, ζητημάτων κτηματικῆς νομοθεσίας, ἐπενεργείας καὶ ἐξυπηρετήσεως τῆς πίστεως, ἐγγείου φορολογίας, ἔργων συγκοινωνίας καὶ βελτιώσεως τοῦ ἐδάφους, κτλ., καὶ ἐνήργησαν στατιστικὰς ἐρεύνας, κτλ., καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς μεσάζουσαι μεταξὺ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν καὶ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὰς ἀνάγκας ἐκείνων διετύπωσαν εἰς ταύτην, καὶ παρὰ ταύτῃ ὑπεκίνησαν ὅσα μέτρα διέγνωσαν ὡς ἐπιβαλλόμενα ἢ ὡς λυσιτελῆ, καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἐχρησίμευσαν ὡς εἰδικοὶ διὰ τὰ τῆς γεωργίας σύμβουλοι, τῆς αὐτῶν γνώμης βαθμηδὸν ἀποκτησάσης τὴν προσήκουσαν αὐθεντίαν.

Ὅπως ἔχει εἰσέτι παρ' ἡμῖν ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα τοῦ Κράτους, τοιαύτη τις ὡς ἀνωτέρω εὐρεῖα δρᾶσις, τοιοῦτος εὐρὺς κύκλος ἐπενεργείας ἁρμόζει, φρονῶ, εἰς τὴν ἑλληνικὴν γεωργικὴν Ἑταιρίαν· καὶ πρέπει μὲν ἡ γεωργικὴ

Ἑταιρία νὰ συνεργάζηται καὶ νὰ συμπράττῃ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ πρέπει αὕτη καὶ νὰ ἐλέγχῃ, αὐστηρῶς ἐξ ἀντικειμένου, τὴν ἑκάστοτε μέριμναν, ἐξ ἴσου δὲ καὶ τὴν τυχὸν ἀμεριμνησίαν τῆς Κυβερνήσεως. Ἐκ τοιαύτης δὲ ἀπόψεως, ἐπιβάλλεται ἁρμοδία κατάρτισις τῆς διευθύνσεως τῆς Ἑταιρίας, ὑπερτερούντων ἐν αὐτῇ τῶν στοιχείων τῶν ὅλως ἀνεξαρτήτων ἀπὸ οἱασδήποτε ἐπιδράσεως τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς.

Παρὰ προσώπῳ θαλερῶν ὑπὲρ πατρίδος αἰσθημάτων, καὶ πλούτου μεγάλου, ἔθιξα ἄρτι τὴν ἰδέαν σημαντικῆς αὐτοῦ δωρεᾶς ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐν Ἑλλάδι. Παρὰ τὴν ἐκδηλωθεῖσάν μοι κατ' ἀρχὴν εὐδιαθεσίαν πρὸς τοῦτο, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόσωπον ἐνεθυμήθη τὰς ἐπὶ ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ—καὶ δὴ ἐθνωφελοῦς αὐτοῦ δωρεᾶς—ἐντυπώσεις αὐτοῦ ἐκ τῆς βραδύτητος οἰκείων τινῶν ἀποφάσεων τῆς Κυβερνήσεως, τὰς ἐνοχλήσεις ἃς ὑπέστη, ἰδίᾳ δέ, τὴν ὡς πρὸς σημεῖά τινα ἐπίδρασιν τῆς κομματικῆς πολιτικῆς· ὡς ἐκ τούτων, ἀπογοήτευσις, δισταγμοί, φόβος μήπως ἡ δωρεὰ δὲν χρησιμοποιηθῇ προσηκόντως πρὸς τὸν σκοπὸν εἰς ὃν ἤθελε προορισθῇ, ἐξ οὗ ἀποχή, πρὸς τὸ παρόν! Εὔχομαι ἵνα ἡ εὐγενὴς πρόθεσις πραγματοποιηθῇ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀλλ' ἰδοὺ πῶς ἡ ἐξ ἰδίας πείρας ἐκτίμησις τινῶν, παρ' ἡμῖν οὐχὶ καλῶς ἐχόντων, ἀναχαιτίζει τὰς διαθέσεις πολλῶν — λέγω δὲ πολλῶν, διότι τὴν ὡς ἀνωτέρω περίπτωσιν δὲν θεωρῶ πρώτην καὶ μόνην—δυναμένων νὰ συντελέσωσι, καθ' ἕνα ἢ ἄλλον τρόπον, εἰς τὸ κοινὸν καλόν.

Πρώτιστον διάβημα, δι' οὗ ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θέλει ἀποδείξῃ ὅτι ἐννοεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν προσηκούσης δράσεως ὑπὲρ τῆς γεωργίας, ἔσται ἡ ἐνέργεια συστηματικῆς περὶ τῶν τῆς γεωργίας ἐρεύνης, ἐκτελουμένης ἐπὶ τῇ βάσει

ἁρμοδίως κατηρτισμένου προγράμματος. Ἡ Κυβέρνησις δύναται βεβαίως νὰ ἐξεύρῃ τὰς δεκάδας τινας χιλιάδων δραχμῶν τὰς ἀπαιτουμένας πρὸς ἐνέργειαν τῆς ἐν λόγῳ ἐρεύνης· ἄλλως τε ἂς προβῇ ἡ Κυβέρνησις ἐκ συμφώνου, ἢ καὶ ἀπὸ κοινοῦ, μετὰ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας, ἥτις καὶ διὰ συνεργασίας καὶ διὰ χρηματικῆς εἰσφορᾶς -- ἡ γεωργικὴ Ἑταιρία διαθέτει νῦν μέσα ἄξια λόγου — ἁρμόζει νὰ συμπράξῃ εἰς τοῦτο. Γενικὴ παρ' ἡμῖν ἔρευνα περὶ τῶν τῆς γεωργίας δὲν δύναται εἰμὴ ν' ἀποβῇ, ἐκ διαφόρων ἀπόψεων, ὅλως σχετικῆς μόνον ἀξίας, ἐλλειπόντων εἰσέτι διαφόρων θεμελιωδῶν στοιχείων πρὸς στήριξιν ἐντελεστέρας τινὸς τοιαύτης ἐργασίας. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε τὰ ἐκ τῆς ἐρεύνης πορίσματα θέλουσι φανερώσῃ τὰς ἁπανταχοῦ τῆς χώρας ἀνάγκας τῆς γεωργίας καὶ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, θέλουσιν ὑποβοηθήσῃ τὸν καθορισμὸν τῶν πρὸς διόρθωσιν τῶν ἀναγκῶν τούτων ληπτέων μέτρων καὶ τῆς καταλλήλου αὐτῶν σειρᾶς, θέλουσι δὲ βεβαίως ἀποδείξῃ ὅτι πᾶν ἄλλο ἢ περιττὴ καθίσταται ἡ ἐκ μέρους τοῦ τε Δημοσίου καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν μείζων καὶ μᾶλλον συστηματική, ἢ μέχρι τοῦδε, μέριμνα ὑπὲρ τῆς γεωργίας· ὅθεν θέλουσιν ὁδηγήσῃ εἰς μᾶλλον σύντονον ὑπὲρ τῆς γεωργίας δρᾶσιν.

Παρὰ τὴν ὡς ἀνωτέρω ἐνέργειαν ἐπισήμου ἐρεύνης περὶ τῆς γεωργίας ἐκ τῶν πρώτων ἐπιβάλλεται, ἵνα ληφθῇ καὶ πρόνοια ὑπὲρ ἁρμοδίας ἀναδιοργανώσεως καὶ προσηκόντως εὐρείας λειτουργίας τῆς ὑπηρεσίας τῆς γεωργίας, τοῦ νῦν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν τμήματος τῆς γεωργίας, ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα, ὄντος ἐκτεθειμένου εἰς τὸν κίνδυνον παθήσεως ἐκ μαρασμοῦ. Ἐπανειλημμένως προανηγγέλθη ἡ σύστασις Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας· δὲν ἀποκλείω ὅτι εἰς τὴν ἐν τῇ συστάσει αὐτοῦ ἐπελθοῦσαν βραδύτητα, συνετέλεσαν καὶ λόγοι ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ἀγνοῶ δὲ — καὶ ἀμφι-

βάλλω—ἐὰν παρὰ τὴν ἵδρυσιν εἶχε προσχεδιασθῇ καὶ οὐσιωδέστερόν τι πρόγραμμα περὶ τῆς δράσεως τοῦ νέου Ὑπουργείου. Προσηκόντως λειτουργοῦν Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας ἔσται λυσιτελέστατον, ἀλλ' Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας ὑφιστάμενον μόνον ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, δύναται καὶ νὰ λείψῃ, διότι καὶ αὐτὸ τὸ νῦν τμῆμα τῆς Γεωργίας ὑποβαλλόμενον, ἐν ἀνάγκῃ, εἰς ἁρμοδίαν ἀναδιοργάνωσιν, ἀπολαμβάνον δὲ ἱκανὴν χρηματικὴν χορηγίαν, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ. Ὁπωσδήποτε, καιρὸς εἶνε πλέον ὅπως ἡ ὑπηρεσία τῆς Γεωργίας — ἀδιάφορον ἂν Ὑπουργεῖον ἢ τμῆμα τιτλοφορεῖται αὕτη — παρὰ τὰς τρεχούσας ὑπηρεσιακὰς ἀσχολίας αὐτῆς, πρώτιστα πάντων ἀσχοληθῇ—ὡς ἀνωτέρω ἀνέφερα, ἐν συμπράξει καὶ μετὰ τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας ἢ καὶ μετὰ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς — εἰς τὴν ἐνέργειαν, κατὰ συστηματικὸν τρόπον, ἐρεύνης περὶ τῆς ἐκ τῶν διαφόρων ἀπόψεων καταστάσεως καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς γεωργίας καὶ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν ἁπανταχοῦ τῆς χώρας, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἐξακριβώσεων καταρτίσῃ πρόγραμμα τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας ληπτέων μέτρων καὶ προσχεδίασιν ἑνὸς ἑκάστου τούτων, ζητουμένης, ἐν ἀνάγκῃ, τῆς συμβουλῆς ἢ συνεργασίας προσώπων εἰδικῆς αὐθεντίας, δυναμένων ὡς ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῶν φώτων ἢ τῶν πρακτικῶν αὐτῶν γνώσεων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν σκοπόν.

Κατὰ τὴν σταφιδικὴν κρίσιν, ἐγένετο λόγος—ἦν δὲ τοῦτο φυσικὸν—καὶ περὶ τῆς διὰ χρεῶν ὑπερβαρύνσεως τῶν μικρῶν σταφιδοπαραγωγῶν καὶ τῆς διακανονίσεως τῶν ἐπαχθῶν ὑποθηκικῶν χρεῶν. Ἡ ὑπὸ Προεδρίαν Α. Ζαΐμη Κυβέρνησις δεόντως εἶχεν ἀναγνωρίσει (κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1898) ὅτι, παρὰ οἱαδήποτε ἄλλα εἰδικὰ περὶ σταφίδος μέτρα, πρὸς τακτοποίησιν ὁριστικὴν πλείστων εἰς τὰ ἀγροτικὰ κτήματα ἐν γένει, ἄρα καὶ εἰς τὰς σταφιδαμπέλους, ἀφορώντων ἰδίᾳ

οἰκονομικῆς φύσεως ζητημάτων, ἔδει αὕτη νὰ μεριμνήσῃ καὶ ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων, ἤρχισε δὲ περὶ ταύτης νὰ μεριμνᾷ, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν πρώτιστα πάντων ἐν ταῖς περιοχαῖς τῆς σταφιδοπαραγωγῆς κατάρτισιν τοῦ κτηματικοῦ χάρτου καὶ σύνταξιν τῶν κτηματικῶν βιβλίων. Ἤκουσα τότε γνώμας τινὰς προβαλλούσας τὸ μακρὸν τῆς ἐν τῷ ὡς ἀνωτέρω πνεύματι ὁδοῦ. Ἀλλ' ἐὰν ἡ τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμη ἐνέργεια δὲν εἶχε διακοπῇ — διεκόπη δὲ αὕτη συντόμως ἔπειτα ὑπὸ τῆς διαδόχου ὑπὸ Προεδρίαν Γ. Θεοτόκη Κυβερνήσεως —, ἤδη σήμερον, ἐν πάσαις, ἢ ἐν ταῖς κυριωτέραις περιοχαῖς τῆς σταφιδοπαραγωγῆς θὰ ἐλειτούργει ὁ θεσμὸς τῶν κτηματικῶν βιβλίων, θὰ ἦτο ἐπαισθητὴ ἡ εὐεργετικὴ ἐπενέργεια τῆς ἀναπτυχθείσης πίστεως, θὰ ἦτο ἐφικτή, ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμου στατιστικῆς, ἡ μελέτη περὶ διακανονίσεως τῶν ἐπαχθῶν ὑποθηκικῶν χρεῶν, καὶ ἡ τυχὸν ἐνέργεια τῆς διακανονίσεως ταύτης. Ἐὰν δὲ ἐκείνη ἡ ὁδὸς ἐθεωρήθη ὑπό τινων μακρά, τίς ἄλλη, δῆθεν συντομωτέρα ὁδός, ἤγαγεν εἰς τὰ ἐξ ἐκείνης βασίμως προσδοκώμενα ἀποτελέσματα;

Τελευταῖον ἐθεσπίσθη—οὐχὶ ὑπαγορευθὲν ἐκ διαγνώσεως περὶ ἐγχωρίων γεωργικῶν ἀναγκῶν, ἢ ἐκ βλέψεων ἀγροτικῆς πολιτικῆς, ἀλλ' ἐπιβληθὲν ὡς ἐκ περιστάσεων ἐξωτερικῶν — μέτρον ἐσωτερικοῦ ἐποικισμοῦ, «συνοικισμοῦ» ἐν Θεσσαλίᾳ, οὗ συνεπείᾳ ἐναπόκειται νῦν εἰς τὸ Κράτος ἡ μέριμνα, ἡ, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ ἐφικτοῦ, συντελοῦσα ὅπως ἀποβῇ ἐπιτυχὴς ἡ γεωργικὴ ἐργασία τῶν νεοεγκαταστα-θέντων ἐποίκων.

Ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας εἶνε ὅτι, παρὰ τὰς ἀνάγκας τούτων, δέον νὰ ληφθῶσιν ἐξ ἴσου ὑπ' ὄψιν αἱ ἀνάγκαι τῶν ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ μικρῶν γεωργοκτηματιῶν. Πρὸς δέ, πρέπει νὰ ληφθῇ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὸ ζήτημα τῆς ἐκ τῶν

διαφόρων μερῶν τῆς χώρας εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν μεταναστεύσεως γεωργῶν, ἐξακριβουμένων τῶν αἰτίων ἅτινα τρέπουσιν εἰς μετανάστευσιν καὶ τῶν ἐκ ταύτης συνεπειῶν, ἐν ἀνάγκῃ λαμβανομένων μέτρων πρὸς περιστολὴν αὐτῆς· μεταξὺ δὲ τῶν μέτρων τούτων, κυριωτάτην θέσιν ἐνέχουσι καὶ τὰ τοῦ Κράτους ὑπὲρ τῆς καθόλου ἐμψυχώσεως τῆς γεωργίας λαμβανόμενα μέτρα. Ἔλλειψις ἐκτενοῦς, ἁρμοδίας ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης, συνεπιφέρει τὸν κίνδυνον τοῦ γεννᾶν καὶ πληθύνειν πάσχοντας γεωργικοὺς πληθυσμούς· καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν σήμερον ἐν Θεσσαλίᾳ νεοεγκαθισταμένων ἐποίκων γεωργῶν αὔριον πάλιν δυναμένων νὰ τραπῶσι πρὸς τὴν εἰς τὴν ξένην ἄγουσαν.

Ὅθεν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀφορμῆς τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ νεοεγκαθισταμένων ἐποίκων ἐπιβάλλεται εἰς τὸ Κράτος μᾶλλον σύντονος ἢ μέχρι τοῦδε μέριμνα ὑπὲρ τῶν ἁπανταχοῦ τῆς χώρας μικρῶν γεωργοκτηματιῶν, καὶ ἐν γένει τῶν περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων πολιτῶν, ὅπως οὗτοι πάντες ὦσιν εἰς θέσιν ἵνα, ὡς οἷόν τε κάλλιον, ἐκμεταλλεύωνται τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις τοῦ ἐδάφους· ἐπιβάλλεται ἵνα ἐν γένει ληφθῶσι μέτρα, οὐχὶ μόνον πρὸς ἐξάπλωσιν τῶν τεχνικῶν γεωργικῶν γνώσεων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς δικαιωμάτων, πρὸς ἑδραίωσιν τῆς ἐπενεργείας τῆς πίστεως καὶ ὀργάνωσιν τῆς ἐξυπηρετήσεως ταύτης, πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν γεωργικῶν συνδέσμων, πρὸς βελτίωσιν καὶ ἐξυγίασιν τοῦ ἐδάφους, πρὸς εὔκολον συγκοινωνίαν, κτλ., ἤτοι, πάντα, ἐν γένει, τὰ μέτρα τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν τοῦ Κράτους μέριμναν ὑπὲρ τῆς γεωργίας, ὑπὲρ τῶν γαιοκτημόνων, μεγάλων καὶ μικρῶν, ὑπὲρ τῶν οἱασδήποτε φύσεως γεωργικῶν συμφερόντων. Ἐὰν δέ, προσήκουσα περὶ τούτων πάντων μέριμνα δὲν ληφθῇ ἐγκαίρως, αὕτη δὲ ἐμπράκτως δὲν ἐκδηλωθῇ ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χώρας, ἐὰν συνεπείᾳ ὁπωσδήποτε ἐπεξηγουμένων προτιμή-

σεων, καταστῶσιν ἐπαισθηταὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῆς μερίμνης τοῦ Κράτους ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς περιοχῆς, ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς τάξεως, ἢ ὁμάδος, ἐνδιαφερομένων πολιτῶν, ἢ τῆς κατηγορίας συμφερόντων, ὡς ἐκ τῶν διαφορῶν τούτων, δὲν θὰ λείψωσι ν' ἀναφυῶσι, θᾶττον ἢ βράδιον, ἀγροτικῆς φύσεως περιπλοκαί, ἢ νὰ ἐγκραγῶσιν αἱ, τυχὸν ὑπὸ λανθάνοντα τύπον, ἤδη ὑφιστάμεναι.

Ἐν γένει δέ, ἀγροτικαὶ περιπλοκαί, ἑρμηνευόμεναι συνήθως ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῶν γεωργικῶν καὶ οἰκονομικῶν, τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν συνθηκῶν, ἄγουσιν, ἐνίοτε, καὶ εἰς ὅλως ἀσύγγνωστον, τῆς δημοσίας τάξεως διατάραξιν, εἰς ἣν οὐδόλως πρέπει νὰ παρέχῃ δικαιολόγησιν, ἡ τοῦ Κράτους ὑπὲρ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν ἀπρονοησία.

ΜΕΡΟΣ Δ

ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΕΩΡΓΙΚΟΥΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ πρόοδος τῆς γεωργίας, ἡ τελεσφόρησις τῆς γεωργικῆς ἐργασίας, ἀπαραιτήτως καὶ πρώτιστα πάντων ἀπαιτοῦσιν ἵνα ἕκαστος γεωργοκτηματίας ἀπολαμβάνῃ ἀνενοχλήτως τῶν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ ἐννόμως κεκτημένων δικαιωμάτων, εὐκόλως δὲ καὶ ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους εὑρίσκῃ τὰ δάνεια, ὧν χρῄζει διὰ τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργικῆς αὐτοῦ ἐπιχειρήσεως.

Εἰς τούτων τῶν ὅρων τὴν θεμελίωσιν ἀπέβλεψε τὸ ἑλληνικὸν κτηματολόγιον, ὡς τοῦτο, τῇ εἰσηγήσει μου, προεσχεδιάσθη.

Τὸ κτηματολόγιον, διὰ τῆς καταρτίσεως τοῦ κτηματικοῦ χάρτου καὶ τῶν κτηματικῶν βιβλίων καὶ ἄλλων πινάκων βοηθητικῶν, σκοπεῖ εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ, κατὰ τρόπον ὅσον ἔνεστι μᾶλλον ἀποτελεσματικόν, τὸν καθορισμὸν τῶν ὁρίων ἑνὸς ἑκάστου ἀκινήτου κτήματος, καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν

ἀκινήτων κτημάτων ἀπὸ καταπατήσεις, τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν ἐπὶ ἀκινήτων ἐννόμως κεκτημένων, ἢ κτωμένων, δικαιωμάτων καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων τούτων ἀπὸ σφετερισμοῦ, στρεψοδίκου παρενοχλήσεως, ἐγέρσεως ἀνυποστάτων ἀξιώσεων, ἐπιζημίου ἐκκρεμότητος· τῇ βοηθείᾳ τοῦ κτηματολογίου, ὡς καὶ ἄλλων τινῶν συναφῶν πρὸς τοῦτο μέτρων, τῶν ὁποίων ἡ εἰσαγωγὴ προϋποθέτει ἤδη κατηρτισμένον τὸ κτηματολόγιον, αἱ διάφοροι πράξεις ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων (ἀγοραπωλησία, διαίρεσις, συνένωσις, κτλ.) ἐνεργοῦνται ταχέως καὶ μετὰ πλήρους ἀσφαλείας διὰ τοὺς συμβαλλομένους, ὁ ζητῶν δάνειον ἐπὶ ὑποθηκικῇ πίστει ταχέως ἀποδεικνύει τὰ ἑαυτοῦ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ ὑποθηκικοῦ ἐνεχύρου, ὅπερ προσφέρει ὡς ἐγγύησιν, οἱ ἀγορασταὶ κτημάτων καὶ οἱ ὑποθηκικοὶ δανεισταὶ ἐξασφαλίζονται ἀπὸ ἀπροσδοκήτους κινδύνους, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων σήμερον ἀποφεύγουσι συχνότατα τὴν ἀπόκτησιν κτημάτων ἢ τὴν παροχὴν ὑποθηκικῶν δανείων. Ὑπὸ τοιούτους δὲ ὅρους καὶ ἡ ἀξία τῶν κτημάτων αὐξάνει καὶ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως προσχωροῦσι νέα κεφάλαια. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν κτηματικῶν βιβλίων, θέλει καταστῇ ἐφικτὴ ἡ βελτίωσις τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως (νῦν κυρίως ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης), ἡ ἁρμοδία ὀργάνωσις νέων πιστωτικῶν ἱδρυμάτων (Κτηματικῆς Τραπέζης) εὐρυτάτου κύκλου ἐργασίας, παρεχόντων δάνεια ἐπὶ ὑποθήκῃ, ὑπὸ ὅρους ὅσον ἔνεστι μᾶλλον εὐνοϊκούς· θέλει ὑποβοηθηθῇ καὶ ἡ τυχὸν ἐνέργεια πρὸς διακανόνισιν—μετατροπὴν — τῶν ὑπὸ ἐπαχθεῖς ὅρους παλαιῶν δανείων· παραλλήλως πρὸς τὰ τῆς ὑποθηκικῆς πίστεως θέλουσι συστηματοποιηθῇ καὶ ὀργανωθῇ καὶ τὰ τῆς προσωπικῆς τῶν κτηματιῶν πίστεως· θέλει δὲ ἀποβῇ ἡ τοιαύτη ἁρμοδία ὀργάνωσις τῶν τῆς πίστεως ἓν ἐκ τῶν ἀρίστων μέσων πρὸς περιστολὴν τῆς τοκογλυφίας.

Τὸ κτηματολόγιον, καταρτίζον πλήρη, ἀκριβῆ καὶ ἐνήμερον τηρουμένην καταγραφὴν τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς δικαιωμάτων, θέλει χρησιμεύῃ ὡς βάσις πρὸς στατιστικὰς μελέτας, διαφωτιζούσας τὰς παντοειδεῖς περὶ ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας συνθήκας. Τὸ ἐπὶ τῶν συνθηκῶν τούτων νῦν ἐπικρατοῦν σκότος συμφέρει μόνον εἰς ὅσους, δι' οἱωνδήποτε παρανόμων ἢ ἐκτρόπων μέσων, ἐκμεταλλεύονται τὴν ἀδυναμίαν ἢ τὴν ἀγαθοπιστίαν τῶν ἄλλων, ἐνῷ τὸ φῶς θέλει διευκολύνῃ εἰς τὴν Διοίκησιν τὴν σοβαρὰν μελέτην καὶ τὴν λύσιν πάντων τῶν ζητημάτων τῶν ἀναγομένων ἢ συσχετιζομένων πρὸς τὰ ἀγροτικὰ κτήματα, μεγάλα καὶ μικρά, οἱουδήποτε δὲ εἴδους παραγωγῆς, κτλ., πρὸς τὰ ἔργα ὑδραυλικά, συγκοινωνίας, κτλ. καὶ ἐν γένει πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς γεωργίας καὶ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν· πάντα τὰ οἰκεῖα μέτρα θὰ λαμβάνωνται συστηματικῷ τῷ τρόπῳ, ὄχι δέ, ὅπως συχνότατα μέχρι τοῦδε συνέβη, ἐπὶ τῇ βάσει ἀμφιβόλων διαγνώσεων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων μέτρα τινά, ἀντὶ ν' ἀποβαίνωσιν ὠφέλιμα, καθίστανται συχνάκις ἐπιβλαβῆ, ἐξυπηρετοῦντα ἐνίοτε ἁπλῶς τὰς βλέψεις ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς πολιτικῆς μερίδος.

Ἡ Διοίκησις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκ τοῦ κτηματολογίου δεδομένων θὰ δυνηθῇ νὰ καταστήσῃ δικαιοτέραν τὴν κατανομὴν τῶν διαφόρων νῦν ἤδη εἰσπραττομένων ἐγγείων φόρων, ἐπιζητοῦσα ἵνα οὗτοι μὴ ἐπιβαρύνωσί τινας φορολογουμένους—κατ' ἀναλογίαν—πλειότερον ἢ ἄλλους.

Ἡ ἐπιζήτησις τοιαύτης ἀναλογικῆς ἐξισώσεως τῶν ἐγγείων φόρων—ἐφικτῆς μετὰ σχετικῆς μόνον ἀκριβείας—εἶνε μέτρον δικαιότατον, μηδὲν τὸ κοινὸν ἔχον πρὸς ἐπιβολὴν ἐπὶ τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας ἢ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν προσθέτου φορολογικοῦ βάρους.

Τὸ προσχεδιασθὲν ἑλληνικὸν κτηματολόγιον δὲν ἀπέβλεψεν εἰς σκοπὸν φορολογικόν, μήτε δὲ πρὸς στιγμὴν εἰς

αὔξησιν τῶν φόρων, ἀλλ' ἀπέβλεψεν, ὡς ἀνωτέρω ἐμνήσθην, εἰς παροχὴν ὑπερασπίσεως τῶν ὁρίων τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων, εἰς παροχὴν ἀσφαλείας καὶ εὐκολίας τῶν πράξεων ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων καὶ τῶν ἐπὶ ὑποθήκῃ δανείων, εἰς προσχώρησιν κεφαλαίων εἰς τὴν ἀγροτικὴν ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν, καὶ τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν. Τοιοῦτος εἶνε ὁ ἀληθὴς σκοπός, ὃν ἐπεδίωξεν ἡ ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς καταρτίσεως τοῦ κτηματολογίου προσχεδιασθεῖσα μεταρρύθμισις, κατ' ἀντίθεσιν πάσης ἀντιθέτου διαδόσεως, πηγαζούσης ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐξ ὑστεροβουλίας, προσπαθούσης δὲ τὴν ἀποπλάνησιν τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν.

Πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τοῦ κτηματολογίου, ἡ Κυβέρνησις, ἐντὸς τῆς εἰκοσαετοῦς περιόδου ἀπὸ τοῦ 1888 μέχρι τοῦ 1908, ἠσχολήθη ἅπαξ μὲν ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Χαριλάου Τρικούπη, δὶς δὲ ὑπὸ τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ζαΐμη· ἀλλ' ἐν συνόλῳ ἡ διάρκεια τῆς κυβερνητικῆς ἐνεργείας ὑπῆρξεν οὐδὲ κἂν δύο ἐτῶν· ἡ βραχυτάτη αὕτη διάρκεια ἐξηγεῖται μέν, οὐδόλως ὅμως δικαιολογεῖται, ὡς ἐκ τῆς διακοπῆς τῶν ἀρξαμένων ἐνεργειῶν, ἥτις ἐπῆλθεν ἑκάστοτε μετὰ τὴν ἀλλαγὴν Ὑπουργείου. Διαβήματα ἅτινα πρὸ ἐτῶν ἐπεχείρησα, ὅπως τὸ ζήτημα τοῦ κτηματολογίου, ἀναγνωριζομένης τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ σημασίας, τεθῇ ἐκτὸς τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ἀπέτυχον. Ἐκτὸς τῶν μνησθέντων, πάντες οἱ λοιποὶ τὴν χώραν κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν κυβερνήσαντες, δὲν ἠσχολήθησαν περὶ τὸ ζήτημα τοῦ κτηματολογίου, τοῦτο δὲ ὑπὸ σιωπὴν διῆλθον.

Ἡ ὑπὸ τὴν Προεδρίαν Γεωργίου Θεοτόκη Κυβέρνησις, ἀρχομένου τοῦ 1906, ἐφάνη διατεθειμένη ὅπως ἐπιληφθῇ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, μοὶ ἐζήτησε δὲ ὑποβολὴν συστάσεων περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐθεώρουν λυσιτελὲς ἵνα προβῇ αὕτη. Συμφώνως πρὸς τὰς συστάσεις μου, ἡ Κυβέρνησις

ἠδύνατο ἐντὸς περίπου διετίας, ἤτοι μέχρις ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1908, νὰ ἔχῃ περατωμένην τὴν ἐκ τῶν διαφόρων ἀπόψεων παρασκευὴν τῶν μεταρρυθμιστικῶν μέτρων, ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν οἰκείαν νομοθετικὴν ἐργασίαν ἑτοίμην πρὸς ὑποβολὴν εἰς τὴν Βουλήν· ἥρμοζε δὲ ἐν τῇ μνησθείσῃ διετίᾳ νὰ εἶχεν ἐπιζητήσῃ, ἔν τε τῇ χώρᾳ καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, τρόπον πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν χρηματικῶν μέσων τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεταρρυθμίσεως· ἀλλά, μέχρι σήμερον, οὔτε ἀποτελέσματα τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ἐγνώσθησαν, οὔτε κἂν ἐπίσημός τις δήλωσις ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐγένετο. Ἐκ τούτου δικαιοῦμαι νὰ συμπεράνω ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν Προεδρίαν Θεοτόκη Κυβέρνησις, εἴτε ἐν ἀντιφάσει πρὸς τὴν κατ' ἀρχὴν ἐκδηλωθεῖσαν αὐτῆς πρόθεσιν, μετεμελήθη βραδύτερον, ἤλλαξε γνώμην καὶ δὲν ἠσχολήθη περὶ τὸ ζήτημα, εἴτε ἐδοκίμασε ν' ἀσχοληθῇ περὶ τοῦτο, ἀλλ' ἐντὸς διετίας δὲν κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς ἀποτέλεσμά τι ἄξιον μνείας. Ὁπωσδήποτε ἡ ἐν λόγῳ περίπτωσις ἀποδεικνύει ὅτι, καίτοι, κατ' ἀρχήν, ἡ μακρὰ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ διαμονὴ τῶν αὐτῶν προσώπων εἶνε λυσιτελὴς πρὸς διεξαγωγὴν συνεχοῦς ἐργασίας, ἐξ ἄλλου ἀποβαίνει αὕτη ἐπιβλαβὴς διὰ τὰ ὡρισμένα ἐκεῖνα ζητήματα, περὶ ὧν τὸ μακρόβιον Ὑπουργεῖον οὐδόλως ἀσχολεῖται, ἢ ἀσχολεῖται κατὰ τρόπον οὐχὶ σοβαρόν.

Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ ὅλην εἰκοσαετίαν, καὶ τελευταῖον πάλιν, ἡ μέριμνα τῆς Κυβερνήσεως πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τοῦ κτηματολογίου ἀπέβη ἀνεπαρκής, ἐπιβάλλεται, φρονῶ, ἵνα ἐφεξῆς εἰς κατάλληλον ἐνέργειαν τρέψωσι τοὺς κυβερνῶντας αὐτοὶ οἱ ἐνδιαφερόμενοι πολῖται.

Ἐξ οὗ, εἰς ὑμᾶς τοὺς ἰδίᾳ εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἐνδιαφερομένους, ὑποβάλλω τὰς ἑξῆς σκέψεις καὶ συστάσεις.

Δὲν σκοπῶ δὲ νὰ ἐπισύρω ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν ὑμῶν ἐπὶ μόνου τοῦ διὰ τὴν πρόοδον τῆς γεωργίας θεμελιώδη σπουδαιότητα ἐνέχοντος ζητήματος τοῦ κτηματολογίου, ἀλλ'

ἔχω ἐξ ἴσου ὑπ' ὄψει μου καὶ τὰ πολλαπλᾶ ἄλλα μέτρα, τὰ ὁποῖα τὸ Κράτος ἁρμόζει νὰ λάβῃ πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς γεωργικῆς προόδου.

Παρὰ τὰ ἤδη ὑπὲρ τῆς γεωργίας ληφθέντα μέτρα — ἂς κρίνῃ δὲ ἕκαστος ὑμῶν κατὰ πόσον ταῦτα εἶνε ἐπαρκῆ — ἄλλα πολλά, πλεῖστα ἄλλα ἐναπομένει εἰσέτι νὰ ληφθῶσιν. Ἄρισται εἶνε αἱ ἐνθαρρύνσεις τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ κλάδου τῆς γεωργικῆς ἐργασίας, διὰ λ. χ. διανομῆς σπόρου καὶ φυτῶν, ἀπονομῆς βραβείων, κτλ., ἀλλὰ μόνον τοιαῦτα ἢ παρόμοια μέτρα δὲν ἐπαρκοῦσιν· ἐπιβάλλεται δὲ ἐργασία ἐκ βάθρων, ἐπιβάλλεται εὐρεῖα, συστηματική, μόνιμος μέριμνα ὑπὲρ τῆς γεωργίας ὑποδεικνυομένη ὑπὸ διαγνώσεων σοβαρῶν, ὁποίας διαγνώσεις κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν δὲν εἴδομεν ἀκολουθουμένας παρ' ἡμῖν.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Βουλὴν κυρίως ἐπησχόλησαν ζητήματα ἐξωτερικὰ καὶ ζητήματα στρατιωτικὰ (πρὸς δὲ καὶ κομματικὰ ἢ προσωπικά, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνάξια λόγου). Ἀλλὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς ἡ προσοχὴ — εἰμὴ ἐν στιγμαῖς ἐξαιρετικαῖς καὶ διαβατικαῖς ὅλως — δὲν ἁρμόζει ν' ἀπορροφᾶται ὑπὸ ὡρισμένων τινῶν ζητημάτων, οἱαδήποτε ὦσι ταῦτα, ἐπὶ βλάβῃ τῶν λοιπῶν πάντων διὰ τὴν χώραν ζωτικῶν ζητημάτων, ἅτινα, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν, ἀποτελοῦσι τὴν ἐργασίαν ἣν ἀναδέχονται τὴν ἐντολὴν νὰ ἐκτελέσωσιν οἵ τε κυβερνῶντες καὶ οἱ ἐν τῇ Βουλῇ παρακαθήμενοι ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ. Ὁπόταν δὲ οἱ κυβερνῶντες δὲν ἐπαρκῶσιν αὐτοὶ μόνοι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν — εἴτε ὡς ἐκ τοῦ ὄγκου τῆς ἐργασίας, εἴτε ὡς ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀδυναμίας — ἂς προσλαμβάνωσι πλειοτέρους συνεργάτας, τακτικοὺς ἢ ἐκτάκτους, καὶ συμβούλους εἰδικούς· τῆς συστηματοποιήσεως δὲ καὶ ἀναπτύξεως τοῦ θεσμοῦ εἰδικῶν συμβούλων ὑπάρχει παρ' ἡμῖν μεγάλη ἀνάγκη.

Ἱκανῶς ἀπεδείχθη ὅτι ἐξωτερικά τινα προβλήματα, ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας, — καὶ δὴ τά τε ἀναφυέντα ἤδη καὶ ἄλλα προσέτι, ἅτινα, κατὰ φυσικὴν συνέπειαν, θέλουσιν ἀναφυῆ ἡμέραν τινὰ — δὲν λύονται ἐντὸς ἑβδομάδων ἢ μηνῶν, ἀλλ' ἀπαιτοῦσι καὶ δεκάδας, καὶ πλείονας δεκάδας ἐτῶν· ὅθεν δὲν ἁρμόζει ἐνώπιον αὐτῶν νὰ σταματᾷ ἡ τοῦ Κράτους μέριμνα, ἡ ἀφορῶσα εἰς πάντα τὰ λοιπὰ ζητήματα, τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς χώρας πρόοδον.

Οὐδὲ κἂν ζητήματα στρατιωτικῆς φύσεως, λαμβανόμενα ἐξ ὑπερβολικῶς μονομερῶν βλέψεων, ἁρμόζει νὰ παρεμποδίζωσιν ἢ ἐπιβραδύνωσι τὴν ἐκ πασῶν τῶν λοιπῶν ἀπόψεων πρόοδον τῆς χώρας, παραμελουμένης τῆς ἑδραιώσεως καὶ ἐμψυχώσεως τῶν αὐτῆς πλουτοπαραγωγικῶν δυνάμεων, ἐν αἷς τὴν πρωτίστην θέσιν κατέχει ἡ γεωργία. Ἡ ἐν γένει ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ πρόοδος τοῦ ἔθνους, ἡ κραταίωσις τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ ἀντοχῆς, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναμένωσιν ἵνα τούτων προηγηθῇ ἡ σύστασις καὶ ἀνασύστασις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων· μᾶλλον τὸ ἀντίστροφον θὰ ἦτο τὸ καὶ λογικώτερον· ἀλλ' ὁπωσδήποτε, ἀπαραιτήτως δέον νὰ συμβαδίζῃ ἡ περὶ τούτων πάντων μέριμνα τοῦ Κράτους.

Ἀπέναντι τῶν ὑπὸ οἱονδήποτε ὄνομα καὶ ὑπὸ οἱονδήποτε τύπον φόρων καὶ τελῶν, οὓς καταβάλλετε ὑμεῖς, οἱ ἰδιοκτῆται μεγάλων καὶ μικρῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, δικαιοῦσθε νὰ ζητήσητε ὅπως προσῆκον μέρος τοῦ ὑπὸ τοῦ Δημοσίου εἰσπραττομένου ποσοῦ χρησιμοποιῆται πρώτιστα — ἐν πρεπούσῃ ἀναλογίᾳ πρὸς τὰς λοιπὰς δημοσίας δαπάνας—διὰ τὴν ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας.

Ὑπενθυμίζω, λ. χ. ὅτι ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1907, αἱ εἰσπράξεις ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἐγγείου παραγωγῆς ἀμέσων φόρων ὑπελογίζοντο εἰς 14 ἑκατομμύρια δραχμῶν περίπου (τῶν ὁλικῶν τοῦ Δημοσίου εἰσπράξεων ἀνερχομένων εἰς 127

ἑκατομμύρια)· ἀνεγράφετο δὲ κονδύλιον ἐξόδων διὰ τὴν «γεωργίαν» ἐκ τριακοσίων χιλιάδων δραχμῶν περίπου (ἐνῷ διὰ τὰ Ὑπουργεῖα τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν ὁμοῦ προϋπελογίζετο δαπάνη ἐκ 33 ἑκατομμυρίων δραχμῶν περίπου). Εἰς δὲ τὴν ἐκ τῶν δημοσίων ἐγγείων φόρων ἐπιβάρυνσιν τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων προστίθεται καὶ ἡ προκύπτουσα ἐκ τῶν τελῶν ἐπὶ τῶν συναλλαγῶν ἐπὶ ἀκινήτων κτημάτων, ὡς καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἀμέσου δημοτικοῦ φόρου. Ἀπέναντι τῆς τὴν γεωργίαν, ὑπὸ οἱονδήποτε τύπον πληττούσης, ἐν συνόλῳ ἐκ φόρων καὶ τελῶν, ἐπιβαρύνσεως, δυσαναλόγως μικρὰ ὑπῆρξεν ἡ μέχρι τοῦδε ὑπὲρ τῆς γεωργίας δαπάνη, γλισχρότατα ἦσαν — καὶ εἶνε — τὰ χάριν τῶν συμφερόντων τῆς γεωργίας καὶ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν δαπανώμενα ποσά.

Οἱ διαχειριζόμενοι τὸ δημόσιον χρῆμα — ὡς τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων — εἶνε, ὡς φαίνεται, τῆς γνώμης ὅτι, ἐάν ποτε ποσόν τι περισσεύσῃ, τοῦτο ἴσως δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἢ ὑπὲρ ἄλλου παρομοίου σκοποῦ. Ἀλλ' ἐὰν τὰ πράγματα ἐξακολουθῶσι νὰ βαδίζωσιν ὅπως μέχρι τοῦδε, οὐδέποτε θέλει περισσεύσῃ ἄξιον λόγου ποσόν, οὔτε διὰ τὴν γεωργίαν, οὔτε δι' ἄλλον παραπλήσιον σκοπόν.

Δὲν δικαιολογεῖται εὐκόλως ἡ μὴ χρησιμοποίησις προσήκοντος μέρους τῶν ἐκ κτηματικῶν φόρων καὶ τελῶν εἰσπράξεων, διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ἀπορρέουσιν αἱ εἰσπράξεις αὗται· ἄλλως τε, καὶ τὸ Δημόσιον, ὡς φορολογοῦσα ἀρχή, συμφέρον ἔχει εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐνίσχυσιν, ἀφοῦ ὡς ἐκ ταύτης μέλλει νὰ κατασταθῇ μᾶλλον εὔκολος ἡ καταβολή, ἄρα καὶ μᾶλλον τακτικὴ ἡ εἴσπραξις τοῦ φόρου.

Ἐν ἀνάγκῃ, θὰ ἥρμοζε καὶ αὐτὴ ἡ σύναψις εἰδικοῦ δανείου πρὸς ἐφαρμογὴν μέτρων ληπτέων ὑπὲρ τῆς γεωργίας· δάνειον δέ, χρησιμοποιούμενον διὰ μέτρα συνεπάγοντα

αὔξησιν τῆς ἀξίας τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, αὔξησιν τῶν ἐκ τῆς γεωργικῆς ἐργασίας προσόδων, αὐτὸ τοῦτο θέλει, οὕτως εἰπεῖν, ἐνεργήσῃ τὴν χρεωλυτικὴν ἑαυτοῦ ἀπόσβεσιν.

Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις εἶχεν ἕτοιμον πρόγραμμα σοβαρῶς μεμελετημένον καὶ ἁρμοδίως ἐπεξειργασμένον περὶ τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας ληπτέων, γενικῆς τε καὶ εἰδικῆς φύσεως, μέτρων, ἐὰν πρὸς δὲ ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἐγγύησιν ὅτι τοιοῦτον πρόγραμμα θέλει ἐκτελεσθῇ ταχέως καὶ συστηματικῶς — ἄνευ ἀδικαιολογήτων διακοπῶν ἢ τροποποιήσεων αὐτοῦ προερχομένων λ. χ. ἐκ τῆς ἀλλαγῆς τῶν κυβερνώντων—θεωρῶ λίαν πιθανὸν ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σύναψιν τοιούτου εἰδικοῦ δανείου.

Ἀλλά, ποῦ καιρὸς πρὸς τοιούτου εἴδους σκέψεις ἐν μέσῳ τῶν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς πολλαπλῶν ἀσχολιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὡς πρὸς ὀλίγιστα σπουδαῖα θέματα ἀπομένουσιν ἴχνη ἐργασίας ἀνακαινιστικῆς καὶ μεταρρυθμιστικῆς, ἀξίας λόγου, ἐνῷ ἐξ ἄλλου ὡς πρὸς πλεῖστα σημεῖα ἀναφαίνεται ἡ σπάνις διαγνωστικοῦ καὶ ὀργανωτικοῦ πνεύματος, ἡ ἀναρμοδία ὑποδιαίρεσις τῶν ἐργασιῶν, ἡ ἀνεπαρκὴς χρησιμοποίησις τῶν διαθεσίμων εἰδικῶν γνώσεων. Ἡ ἐργασία πολλῶν ὑπουργῶν καὶ βουλευτῶν, ἀνδρῶν ἀξίας καὶ προοδευτικῶν βλέψεων, ἐνίοτε μέχρι κοπώσεως ἀσχολουμένων, ἀποβαίνει ματαία· ἄριστοι δέ, λόγῳ γνώσεων καὶ ἐργατικότητος, ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ὑπάλληλοι, ὧν πολλοὺς ἀριθμεῖ ἡ ἑλληνικὴ ὑπηρεσία, ἄνδρες οἵτινες ἠδύναντο νὰ μορφωθῶσιν εἰς εἰδικότητας πρώτης τάξεως, καταδικάζονται εἰς τὸ νὰ διέρχωνται τὸ στάδιον αὐτῶν μηχανικῶς ἐργαζόμενοι· ἐκτὸς δὲ τῆς ὑπηρεσίας διατελοῦντες ἄνδρες, δυνάμενοι ὡς ἐκ τῆς περὶ εἰδικὰ θέματα αὐθεντίας καὶ ὡς ἐκ τοῦ φιλοπάτριδος ζήλου αὐτῶν νὰ παράσχωσιν ἐπωφελῆ συνεργασίαν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, τρέπονται ἐπὶ τέλους εἰς ἀδιαφορίαν, ἀποφεύγοντες τὴν ἐν τοῖς ὑπουργικοῖς μεγά-

ροις ἐπικρατοῦσαν ἀτμόσφαιραν, ἵνα μὴ ἐκθέσωσιν εἰς τὸν κίνδυνον ἐξασθενήσεως τὴν ἑαυτῶν αὐτοβουλίαν καὶ νοητικὴν θαλερότητα.

Ἤκουσα κυβερνῶντας ἀντιτάσσοντάς μοι ἐν τῷ ζητήματι τοῦ κτηματολογίου,—ἐν εἴδει δῆθεν ἐξ ἀντικειμένου δικαιολογήσεως τῆς κυβερνητικῆς ἀφροντιστίας—ὅτι λ. χ. τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τούτου παρεμποδίζει ἡ ὑφισταμένη μεγάλη κατάτμησις τῆς ἰδιοκτησίας, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν καὶ ἡ τούτων εἰσέτι ἀνεπαρκὴς μόρφωσις, καὶ ἡ ἔλλειψις χρημάτων, κτλ. Γνωρίζων ὅτι παρόμοιαι δυσκολίαι παρουσιασθεῖσαι καὶ ἐν ἄλλαις χώραις, ἐν αὐταῖς καὶ ὑπερενικήθησαν, ὑπέδειξα, κατὰ τὰς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐπανειλημμένας εἰσηγήσεις μου, τὸν τρόπον τῆς καταπολεμήσεως αὐτῶν· οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ἐσταμάτησαν αἱ οἰκεῖαι προσπάθειαί μου, ἐνώπιον τῶν τοιούτου εἴδους ἀντιρρήσεων· τὸ κύριον πρόσκομμα διὰ τὴν πρόοδον τῶν προσπαθειῶν μου δὲν ἦσαν αἱ ἐξ ἀντικειμένου ἀναφυόμεναι πολλαὶ καὶ μεγάλαι δυσχέρειαι, αἱ ὑπερνικώμεναι δι' ἐμμόνου μελέτης, ἀλλ' ἦσαν οἱ δισταγμοὶ καὶ αἱ ἀσυνέπειαι τινῶν ἐκ τῶν κυβερνώντων· ἡ περὶ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου σημείου ἀπέναντί μου ἐκδήλωσις ἐκορυφώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1906.

Συχνοτάτας ἀποδέχομαι τὰς περιπτώσεις τῆς ἐκ παρομοίων αἰτίων παρακωλύσεως παντὸς εἴδους ἰδιωτικῆς ἐργασίας ἐν γένει· πολλὰς δὲ τὰς ὡς ἐκ τούτου συνεπαγομένας ἀδικίας καὶ παραβλάψεις συμφερόντων. Ἂς κρίνῃ ἕκαστος ὑμῶν τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων μή, τυχόν, περὶ τούτου ἔχει καὶ ἰδίαν πεῖραν.

Φρονῶ ὅτι οἱ Ἕλληνες πολῖται, πάσης τάξεως, οἱ, εἰς διαφόρους κλάδους, παρασχόντες ἤδη ἱκανὰς ἀποδείξεις τῆς ἑαυτῶν πρωτοβουλίας καὶ ἐργατικότητος, δικαιοῦνται πληρέστατα ἵνα ἀξιῶσιν ὅπως τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἀπομιμού-

μενοι οἱ—ἰδίᾳ ἐξ ἐπαγγέλματος—πολιτευόμενοι, μεριμνῶσιν ἵνα ἡ ἐργασία τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς ἐξασφαλίζῃ πεδίον πρὸς ἔτι μείζονα καὶ ἔτι ταχυτέραν ἀνάπτυξιν αὐτῆς τῆς ἰδιωτικῆς ἐργασίας.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν γεωργίαν, καιρὸς εἶνε πλέον, ὅπως ἡ Κυβέρνησις, συστηματοποιοῦσα τὴν οἰκείαν αὐτῆς μέριμναν, εἰσαγάγῃ νόμους καὶ μέτρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων θέλει στηριχθῇ εὐρυτέρα καὶ ἁρμοδιωτέρα ἡ μέχρι τοῦδε ἀνάπτυξις τῆς ἐργασίας τῶν πάσης τάξεως περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολουμένων πολιτῶν, ἰδίᾳ τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν, οἵτινες τῆς μερίμνης τοῦ Κράτους σημαντικῶς χρῄζουσι.

Πρὸ ἐτῶν προαναγγέλλεται ἡ, πρὸς συστηματοποίησιν τῆς ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης τῆς Κυβερνήσεως, ἵδρυσις ἰδίου Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο συνεστάθη εἰσέτι, οὔτε καὶ εἰς τὸ νῦν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν τμῆμα τῆς γεωργίας δίδεται ἁρμοδία διαρρύθμισις καὶ παρέχονται ἱκανὰ μέσα, ὅπως εὐρύτερον καὶ λυσιτελέστερον λειτουργήσῃ· βεβαίως δὲ δὲν ἐπαρκοῦσι μετονομασίαι καὶ ἀναδιοργανώσεις ὑπηρεσιῶν κατὰ τύπον, ἀλλ' ἀπαιτεῖται μεταβολὴ κατ' οὐσίαν, ἀπαιτεῖται κατάρτισις προγράμματος τῆς ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης καὶ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ, ἐκτέλεσις ἐργασίας μεμελετημένης, ἐργασίας πολλῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς.

Τὴν ἐν τοιούτῳ πνεύματι ἐπενέργειαν τοῦ Κράτους ἁρμόζει, φρονῶ, ἵνα ἐξαιτήσητε ὑμεῖς αὐτοί, οἱ περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολούμενοι, οἱ εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἐμπράκτως ἐνδιαφερόμενοι, μεγάλοι καὶ μικροὶ γαιοκτήμονες.

Μὴ ἀρκεῖσθε εἰς τὰ νομοθετικά, διοικητικὰ καὶ ἄλλα μέτρα, ἅτινα μέχρι τοῦδε ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐλήφθησαν, μὴ σταματᾶτε ἐνώπιον τῶν ἤδη γενομένων ἐν γένει ἢ ἐν μέρει προόδων· ἀλλὰ σκέφθητε ὅτι πολλὰ εἰσέτι ἀπομένει νὰ

γίνωσιν, ἤ, κάλλιον εἰπεῖν, ἐξακολουθητικῶς νὰ γίνωνται ὑπὲρ τῆς γεωργίας, καὶ ζητήσατε καὶ ἐπιβλέπετε ὅπως ταῦτα πάντα γίνωνται. Ἔχετε ὑπ' ὄψει, ὅτι μόνον διὰ τῆς προσηκούσης μονίμου ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης θὰ ἐξακολουθῆτε βαδίζοντες εἰς τὰ πρόσω, καθιστῶντες μᾶλλον τελεσφόρον τὴν γεωργικὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐνισχυόμενοι κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δύνασθε κάλλιον ν' ἀντιμετωπίζητε τὰς συνεπείας ἀναποφεύκτων κρίσεων, ἐκ θεομηνίας, ἐξωτερικοῦ συναγωνισμοῦ, κυμάνσεων τῶν τιμῶν, κτλ. Μέχρι τοῦδε ἡ γενομένη πρόοδος ἐπετεύχθη κυρίως συνεπείᾳ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐργασίας, καιρὸς δὲ εἶνε πλέον ἵνα δεόντως ἐπιδράσῃ καὶ ἡ τοῦ Κράτους μέριμνα· ἀλλὰ μὴ ἀναμένετε τὰ πάντα μόνον ἐκ ταύτης, μόνον ἐκ τῶν μέτρων ἅτινα δύναται καὶ ἅτινα πρέπει νὰ λαμβάνῃ ἡ Κυβέρνησις ὑπὲρ τῆς γεωργίας· τοὐναντίον καταβάλλατε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι μείζονα ἐργατικότητα, ἐπιζητήσατε αὔξησιν τῶν γνώσεών σας, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὴν πρέπει νὰ ὑποβοηθήσωσιν οἰκεῖα τοῦ Κράτους ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα. Μόνον διὰ τῆς ἁρμοδίας συμπράξεως καὶ ἀλληλοστηρίξεως τῆς τοῦ Κράτους μερίμνης καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἐργασίας θέλει ἐπιτευχθῇ ἡ ἐπιζητουμένη πρόοδος τῆς γεωργίας.

Ἐνεργήσατε ἓν πρῶτον διάβημα, σκοποῦν ἵνα ἐπισύρητε τὴν προσοχὴν τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν γεωργικῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας ἐν γένει, κατ' ἰδίαν δὲ μιᾶς ἑκάστης περιοχῆς.

Συνέλθετε ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ εἰς τὴν περιοχήν σας, ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ, εἰ δυνατὸν πάντες οἱ εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἐνδιαφερόμενοι, καὶ ἀνταλλάξατε μεταξύ σας σκέψεις περὶ τῶν διὰ τὴν πρόοδον τῆς γεωργίας ἀναγκῶν τῆς ὅλης περιοχῆς σας, καὶ ὡρισμένου εἴδους παραγωγῆς, καὶ ὡρισμένης τάξεως κτημάτων, καὶ ἑνὸς ἑκάστου ἐξ ὑμῶν· ἕκαστος ἂς ἐκφράσῃ τὴν ἰδέαν του, τὴν ἐπιθυμίαν του, τὸν πόθον του ἀνεπιδράστως, ὅπως αὐτὸς ταῦτα ἀντιλαμβάνεται.

Συστήσατε, — συνερχόμενοι ὡς ἀνωτέρω — «γεωργικὴν ἐπιτροπὴν» τῆς περιοχῆς σας, συγκροτουμένην ἀποκλειστικῶς ἢ κυρίως ἐξ ἀφιλοκερδῶς προσφερομένων ἀνδρῶν τῶν τάξεών σας. Ἡ γεωργικὴ ἐπιτροπή, λαμβάνουσα γνῶσιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν σας, — αἵτινες μόνον ἐὰν ὦσι κατ' οὐσίαν αὐστηρῶς δεδικαιολογημέναι καὶ κατὰ τύπον εὐπρεπῶς διατετυπωμέναι, θὰ ὦσιν ἄξιαι νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων—τὰς κυριωτέρας ἐξ αὐτῶν ὡς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐνδεχομένης ἐπ' αὐτῶν συζητήσεως θὰ καταστρώσῃ ἐν ἐκθέσει ὅσον τὸ δυνατὸν βραχείᾳ· διότι ἐν πρώτοις δὲν πρόκειται περὶ λεπτομεροῦς, ἐπιστημονικῆς μελέτης τῶν γεωργικῶν ἀναγκῶν ἑκάστης περιοχῆς καὶ τῶν ἑκασταχοῦ ληπτέων μέτρων· τοιαύτη μελέτη ἐναπομένει νὰ ἐνεργηθῇ ὑπ' αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως.

Ζητήσατε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ὅπως αὕτη, πρὸ παντὸς ἄλλου, ἐνεργήσῃ, συστηματικῷ τῷ τρόπῳ, ἔρευναν ἐν τῇ περιοχῇ σας—καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ—περὶ τῶν, ἐκ τῶν διαφορωτέρων ἀπόψεων συνθηκῶν τῆς γεωργίας· ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς τοιαύτης ἐπισήμου ἐρεύνης διαγνώσῃ τὰ πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων ληπτέα μέτρα, καταρτίσῃ καλῶς μεμελετημένον πρόγραμμα τῆς ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης τοῦ Κράτους, προνοήσῃ δὲ ὑπὲρ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀπαιτουμένων μέτρων, νομοθετικῆς καὶ οἱασδήποτε ἄλλης φύσεως. Ζητήσατε ὅπως ἐν τῇ μερίμνῃ τοῦ Κράτους ληφθῶσιν ἐξ ἴσου ὑπ' ὄψιν τὰ ζητήματα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, τῶν ἔργων συγκοινωνίας καὶ ἐδαφικῶν βελτιώσεων, τῆς καταρτίσεως τοῦ κτηματικοῦ χάρτου καὶ τῶν κτηματικῶν βιβλίων, τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν πιστωτικῶν ἀναγκῶν, τῆς γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως, κτλ. ἤτοι πάντα ἐν γένει τὰ σημεῖα τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν τοῦ Κράτους ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν ἐν πεπολιτισμένῃ χώρᾳ.

Ἐξαιτήσατε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἵνα διατίθενται ἱκανὰ

ποσὰ διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν. Συνεπείᾳ τῆς μερίμνης ταύτης θέλουσιν ἑδραιωθῇ τὰ συμφέροντά σας, θέλει ἐπέλθῃ αὔξησις τῆς ἀξίας τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ μείζων ἐπιτυχία τῆς γεωργικῆς ἐργασίας, ὡς ἐξ οὗ τὸ ἐκ τῶν φόρων βάρος θέλει καταστῇ ὀλιγώτερον ἐπαισθητόν· ἀλλ' ἐξ ἄλλου, ἵνα δικαιοῦσθε νὰ ζητήσητε τὴν ἐφαρμογὴν εὐρέως ὑπὲρ τῆς γεωργίας προγράμματος, πρέπει, ἐκ καθήκοντος ὑμῶν, ὡς καὶ πάσης ἄλλης τάξεως πολιτῶν, προθύμως νὰ καταβάλλητε τοὺς φόρους. Πλὴν ἐξαιρετικῶν στιγμῶν, ἐπιβεβλημένης ἀνάγκης, ἀποφεύγετε ἐν γένει τὴν αἴτησιν ἀπαλλαγῆς φόρων, εἰς ἣν, ἐνδίδουσα ἡ Κυβέρνησις, δύναται νὰ προβάλῃ τὴν ἐκ τῶν φόρων καθυστεροῦσαν εἴσπραξιν ὡς αἰτιολογίαν τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας καθυστερούντων μέτρων· ὅθεν, ὅσον τὸ δυνατόν, ἀποφεύγετε τὸ δέλεαρ τριμήνου ἢ ἑξαμήνου ἀναστολῆς φόρων, ἵνα μή, ὡς ἐκ ταύτης, διακινδυνεύσητε ἢ ἐπιβραδύνητε, τὴν λῆψιν μέτρων δυναμένων ἐπωφελῶς νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν, εἰς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι πρόοδον τῆς γεωργικῆς ὑμῶν ἐργασίας.

Ὀργανώσατε ἐν πρώτοις ὑπὸ οἱονδήποτε προσωρινὸν τύπον, ὃν θεωρήσητε τὸν μᾶλλον προσήκοντα, τὰς ὡς ἀνωτέρω κατὰ περιοχὰς γεωργικὰς ἐπιτροπάς· πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον οἱ ἤδη ὑφιστάμενοι γεωργικοί, κτηματικοὶ ἢ παρόμοιοι σύνδεσμοι δύνανται ἴσως, λυσιτελῶς, νὰ λάβωσι τὴν πρωτοβουλίαν. Ἐπωφελεστάτη ἐν μέρει καὶ ἀπαραίτητος, ἔσται ἡ εὐθὺς μετέπειτα ἕνωσις τῶν κατὰ περιοχὰς γεωργικῶν ἐπιτροπῶν ἐν μονίμῳ, ἐν Ἀθήναις κεντρικῇ ἐπιτροπῇ, σκοπούσῃ εἰς τὰ ἑξῆς: εἰς τὴν συλλογήν, κατάταξιν καὶ συναρμολόγησιν τῶν γνωμῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, τῶν αἰτήσεων καὶ προτάσεων τῶν κατὰ περιοχὰς ἐπιτροπῶν· εἰς τὴν μεταξὺ τούτων συνεννόησιν πρός, τυχόν, ἐκ συμφώνου καθορισμὸν τινῶν σημείων τῶν ἑαυτῶν ἐνεργειῶν, ἢ τῶν ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργητέων διαβημάτων, οἷον ἐρευνῶν, συσκέψεων, δια-

δηλώσεων, κτλ. εἰς τὴν τῇ Κυβερνήσει ὑποβολὴν τῶν ἐκθέσεων τῶν κατὰ περιοχὰς ἐπιτροπῶν, μετὰ ἰδίων γνωμῶν καὶ συστάσεων τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς, τῆς ὡς πρὸς τοῦτο ὑποβοηθουμένης ὑπὸ ἀνδρῶν ἐπιστημονικῆς μορφώσεως ἀφιλοκερδῶς προσφερομένων· εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν ὅπως τηρῶνται αἱ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διδόμεναι ὑποσχέσεις, εἰς τὸ καθιστᾶν τὰ ἑαυτῆς διαβήματα, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἀναγόμενον, εὐρέως γνωστὰ ἐν τῇ δημοσιότητι. Αἱ τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς ἀποφάνσεις θέλουσι τυγχάνει προσηκούσης προσοχῆς ἐκ μέρους τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῆς Βουλῆς, θέλουσι δὲ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν οἰκείων τῆς Κυβερνήσεως ἀποφάσεων, ἐφ' ὅσον θέλουσι πηγάζει ἐκ καθαρῶς ἀντικειμενικῶν βλέψεων, καὶ στηρίζεσθαι ἐπὶ αἰτιολογιῶν βασίμων, καὶ ἀνταποδίδει ἐξακριβώσεις καὶ συζητήσεις σοβαρὰς τῶν κατὰ περιοχὰς ἐπιτροπῶν· ἡ κεντρικὴ ἐπιτροπὴ θὰ εἶνε ἡ παρὰ τῇ Κυβερνήσει ἀπ' εὐθείας ἀντιπροσωπεία τῶν γεωργικῶν συμφερόντων, τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, μέχρις οὗ θεσπισθῶσι καὶ ὀργανωθῶσιν ἔτι μᾶλλον συστηματικῶς — ἴσως καὶ δι' ἁρμοδίας μεταπλάσεως αὐτῆς τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς — τὰ τῆς ἐν λόγῳ ἀμέσου ἀντιπροσωπείας ἐν ἐπισήμοις γεωργικοῖς συμβουλίοις, ἢ ἐπιτροπαῖς ἢ ἐπιμελητηρίοις καθ' ὑπόδειξιν τῶν ἀλλαχοῦ λειτουργούντων τοιούτων θεσμῶν.

Δώσατε ῥητὴν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἐν τῇ Βουλῇ ἀντιπροσώπους τῆς περιφερείας σας, ἵνα οὗτοι θερμῶς ὑποστηρίζωσι τοὺς ἐν ταῖς ἐκθέσεσι τῶν γεωργικῶν ἐπιτροπῶν διατυπουμένους πόθους· μὴ ἀρκεῖσθε τοῦ λοιποῦ εἰς τετριμμένας καθησυχάσεις καὶ διαβεβαιώσεις, εἰς ὑποσχέσεις ὑπὸ ὑπουργῶν καὶ βουλευτῶν συχνότερον τοῦ δέοντος διδομένας, ἀλλὰ σπανιώτερον τοῦ δέοντος τηρουμένας, μὴ ἀρκεῖσθε εἰς λόγια, ἀλλὰ ζητεῖτε ἔργα, καὶ δημοσίευσιν καὶ εὐρεῖαν κυκλοφορίαν δικαιολογητικῶν ἐκθέσεων, ὑπομνημάτων, ἐν σχέσει πρὸς πάντα τὰ ἐνδιαφέροντα ὑμᾶς ζητήματα.

Ὑπομένετε, ὅταν ἀναμφιβόλως ἀποδεικνύηται—ἐπὶ τούτῳ δὲ φρουρὸν τάξατε τὰς γεωργικὰς ἐπιτροπάς, ἰδίᾳ τὴν κεντρικὴν ἐπιτροπήν — ὅτι ἡ Κυβέρνησις μελετᾷ καὶ προετοιμάζει τὴν λύσιν προβλήματός τινος ἢ ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ, διότι τοιαύτη παρασκευὴ καὶ ἐφαρμογὴ δὲν κατορθοῦται καθ' ἁρμόδιον τρόπον, ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν· πρὸς μελέτην, παρασκευήν, ἐφαρμογὴν πολλῶν ἐκ τῶν περὶ ὧν πρόκειται μέτρων, ἰδίᾳ τινῶν νομοθετικῶν μέτρων, ἀπαιτεῖται χρόνος ἐνίοτε μακρός, ἀκριβῶς δὲ ὡς ἐκ τούτου ἐπείγει ἵνα μὴ βραδύνῃ ἐπὶ πλέον ἡ ἔναρξις καὶ διεξαγωγὴ τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν. Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, ὁσάκις βασίμως ἐξακριβοῦται ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἀδρανεῖ, οἱ δὲ ἐν τῇ Βουλῇ ἀντιπρόσωποί σας ἐξ ἑνὸς μὲν συνιστῶσιν εἰς ὑμᾶς ὑπομονήν, ἐξ ἄλλου δὲ δὲν προνοοῦσιν ὑπὲρ τῶν ἐνδιαφερόντων ὑμᾶς ζητημάτων, δεδικαιολογημένη ἔσται ἡ πανδήμως ἔκφρασις τῆς ἀνυπομονησίας σας. Τονίσατε, διὰ τρόπου εὐπρεποῦς, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἱκανὴν μέχρι τοῦδε ὑπομονὴν ἐπέδειξεν, νῦν δὲ ζητεῖ σοβαρὰν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως μεταρρυθμιστικὴν δρᾶσιν, πρὸς ἐμψύχωσιν πάντων τῶν κλάδων τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας. Δώσατε εἰς τὸ κίνημά σας τύπον εὔτακτον καὶ δημοτελῆ, ἀποφεύγοντες οἱανδήποτε διατάραξιν τῆς δημοσίας τάξεως, ἀποσκορακίζοντες ἐκ τοῦ μέσου ὑμῶν τὰ ἐπικίνδυνα ἀγυρτικὰ καὶ ταραχοποιὰ στοιχεῖα, δυσπιστοῦντες πρὸς τοὺς δημοκόπους, οἵτινες δὲν θὰ λείψωσι ν' ἀναφανῶσιν, ὅπως δῆθεν ὑπερασπίσωσι τὰ συμφέροντά σας, κατ' οὐσίαν εἰς τὸ ἑαυτῶν συμφέρον ἀποβλέποντες. Αὐτὴ ἡ τοῦ Κράτους ἁρμοδία καὶ ἐγκαίρως λαμβανομένη ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα θέλει προλάβῃ τὴν μεταξὺ ὑμῶν ἐξάπλωσιν τῶν ἐπικινδύνων ἰδεῶν τῆς λεγομένης ἄκρας ἀγροτικῆς πολιτικῆς, ἐνῷ τοὐναντίον, ἐὰν ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας κυβερνητικὴ ἀδράνεια ἐνριζωθῇ, ὡς παρ' ἡμῖν ἀπειλεῖ νὰ ἐνριζωθῇ, θ' ἀποτελέσῃ τοῦτο λυπηρὰν δικαιολό-

γησιν τῆς δυσαρεσκείας τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν, ἄγουσαν ἴσως, ἡμέραν τινά, καὶ εἰς ἔτι μᾶλλον λυπηρὰν ἐκδήλωσιν ὀξυτέρας τινὸς ἀντιδράσεως.

Ἐπιδείξατε εὐτάκτως καὶ ἐπιβλητικῶς παρατεταγμένην τὴν δύναμιν τῶν εἰς τὴν γεωργίαν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν, δύναμιν σημαντικωτάτην, λόγῳ οὐχὶ μόνον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐνδιαφερομένων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀξίας ἣν ἀντιπροσωπεύει ἡ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία, καὶ τῆς ἀξίας καὶ σπουδαιότητος τῶν γεωργικῶν προϊόντων, καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν καταβαλλομένων οἱουδήποτε εἴδους κτηματικῶν φόρων καὶ τελῶν. Συνέλθετε καὶ ὀργανωθῆτε — ὡς ἀνωτέρω ὁ λόγος — ἀνὰ ἑκατοντάδας ἐν πρώτοις, βαθμηδὸν δὲ ἀνὰ χιλιάδας, ἀνὰ πολλὰς χιλιάδας, σεῖς οἱ ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χώρας κάτοικοι τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, πολῖται ὀρθοφρονοῦντες, εἰρηνικοὶ οἰκοκυραῖοι. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ τοῦ τοιούτου κινήματος, ἐρχόμενοι καὶ τηρούμενοι εἰς στενωτέραν συνάφειαν πρὸς ἀλλήλους, θ' ἀναγνωρίσητε τὴν σπουδαιότητα ἣν ἐνέχει ἡ συνένωσις ὑμῶν εἰς παντὸς εἴδους γεωργικοὺς συνεταιρικοὺς συνδέσμους, πιστωτικούς, παραγωγῆς, καταναλώσεως, ἀγορᾶς μηχανημάτων, κτλ. θ' ἀναγνωρίσητε σεῖς αὐτοί, ὅτι ἡ μεταξὺ ὑμῶν ἐξάπλωσις τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος θέλει παράσχῃ μέγα ὄφελος εἰς τὰ συμφέροντά σας, θέλει πατάξῃ τοὺς ἐπὶ βλάβῃ ὑμῶν κερδοσκοποῦντας, θέλει σᾶς βγάλῃ ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν τοκογλύφων, θ' ἀναγνωρίσητε ὅτι, καὶ ἁρμοδίας οὔσης τῆς τοῦ Κράτους ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης, μολαταῦτα, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἡ εἰς συνδέσμους ἕνωσις τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπιβάλλεται, διότι δι' αὐτῆς ἐνισχύεται ἀποτελεσματικῶς ἡ ἐργατικὴ δύναμις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀντοχὴ ἑνὸς ἑκάστου ἀτόμου, ἰδίᾳ δὲ ἡ τῶν μικρῶν παραγωγῶν, ἡ τῶν μικρῶν γεωργοκτηματιῶν. Ἐξ ἄλλου πάλιν καὶ αὐτὴ ἡ μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων ἀνάπτυξις τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος, καὶ ἡ εὐρεῖα τῶν συνδέσμων

ἐξάπλωσις, καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ὀργάνωσις καὶ λειτουργία ἑκάστου ἐξ αὐτῶν, ὡς καὶ τῶν κεντρικῶν αὐτῶν ἑνώσεων ἢ ταμείων, ἀπαιτεῖ ἵνα τὸ Κράτος μεριμνήσῃ ὅπως τεθῶσι καὶ νομοθετικαὶ καὶ κανονιστικαὶ καὶ ἐνθαρρυντικαί τινες βάσεις, εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποβλέπουσαι, ὅθεν καὶ ὡς πρὸς τὸ εἰδικὸν τοῦτο σημεῖον, ζητήσατε ἵνα ἁρμοδίως ἀσχοληθῇ ἡ Κυβέρνησις.

Μὴ ἀναμείνητε στιγμὰς γεωργικῆς κρίσεως, γενικῆς ἢ μερικῆς, ὅπως ἐπιχειρήσητε τὸ ἐνταῦθα συνιστώμενον κίνημα· ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα τοῦ Κράτους δέον νὰ ἐκδηλοῦται οὐχὶ μόνον ἐν στιγμαῖς κρίσεως, ἀλλὰ νὰ ᾖ ἐξακολουθητική· οὕτω καὶ πολλὰς τῆς γεωργίας κρισίμους φάσεις προλαμβάνει αὕτη, καὶ αἱ ἐκ τῶν ἀναποφεύκτων κρίσεων συνέπειαι καθιστῶνται ὀλιγώτερον ἐπαισθηταί.

Μὴ ἀναμείνητε δὲ ἡμέρας ἐκλογῶν πολιτικῶν. Παύοντες πλέον ἀπὸ τοῦ νὰ συγκαταλέγεσθε μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τούτου ἢ ἐκείνου ἐκ τῶν οὐχὶ μόνον κατ' ὄνομα, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν προσωπικῶν πολιτικῶν κομμάτων, τάχθητε ὀπαδοὶ τοῦ ἐξ ἰδίων ὑμῶν πεποιθήσεων καὶ ἐξ ἰδίου ὑμῶν συμφέροντος γεννηθησομένου κόμματος τῆς ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης, τοῦ γεωργικοῦ ἢ ἀγροτικοῦ κόμματος, ὅπερ, ἅμα προσηκόντως ἐνεργήσητε, τὸ ἐνταῦθα συνιστώμενον λαϊκὸν κίνημα δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ λάβῃ σάρκα καὶ δεόντως ν' ἀναπτυχθῇ. Δώσατε νῦν ἤδη ἐντολὴν εἰς τοὺς ἐν τῇ Βουλῇ ἀντιπροσώπους σας ἵνα, ἐκ τοῦ βήματος, ἐξαιτήσωσι παρὰ τῆς Κυβερνήσεως σύντονον μέριμναν ὑπὲρ τῶν καθόλου συμφερόντων τῆς γεωργίας· ἐὰν δὲ οἱ ἀντιπρόσωποί σας τοῦτο δὲν πράξωσι καὶ δὲν ἐξακολουθῶσι πράττοντες μέχρις ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ, ἀποδοκιμάσατε αὐτοὺς πανηγυρικῶς, καὶ διδάχθητε ἵνα κατὰ τὰς προσεχεῖς ἐκλογὰς ἐκλέξητε ἄλλους καταλληλοτέρους, καὶ ἄλλους ἐφεξῆς, κατὰ προτίμησιν δὲ ἄνδρας ἐκ τῶν τάξεών σας, μαθήσεως ἢ πρακτικῆς πείρας.

Συνέλθετε ὅσον πρότερον καὶ συσκεφθῆτε καὶ ὀργανωθῆτε καὶ ἐνεργήσατε. Ἄς ἀρχίσῃ ἐπιτυχῶς τὸ κίνημα εἴς τινας περιοχὰς τῆς χώρας, καὶ θὰ ἐξαπλωθῇ βεβαίως ἔπειτα καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. Ἄς γίνῃ, εἰ δυνατόν, νῦν ἀμέσως ἔναρξις τοῦ κινήματος ἵνα, προσεχῶς συνερχομένη ἡ Βουλή, λάβῃ γνῶσιν τῶν ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὑποβληθεισῶν ἐκθέσεων τῶν οἰκείων γεωργικῶν ἐπιτροπῶν, ἀποφανθῇ δὲ ἡ Κυβέρνησις τί ὑπὲρ τῆς γεωργίας σκοπεῖ νὰ πράξῃ, πῶς ὑπὲρ ταύτης σκοπεῖ νὰ προβῇ· ὑμεῖς δὲ θὰ κρίνητε ἂν τὰ σχέδια τῆς Κυβερνήσεως σᾶς ἱκανοποιοῦσιν. Ἐὰν δὲ ἡ Κυβέρνησις τηρήσῃ σιωπὴν ἀπέναντι ὑμῶν καὶ εἰς τὰς αἰτήσεις σας δὲν δώσῃ προσοχήν,—τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦτο σύνηθες συμβάν, καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ Κυβέρνησις διαθέτει ἀρκοῦσαν πλειονοψηφίαν—τοῦτο ἐκλαμβάνοντες ὡς ἔνδειξιν ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν σκοπεύει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προσηκούσης ὑπὲρ τῆς γεωργίας μερίμνης, ἐπαναλάβετε τὸ διάβημά σας, ἄνευ δισταγμοῦ, ὅσον πρότερον πάλιν, καὶ ἐξακολουθεῖτε ἐπαναλαμβάνοντες τοῦτο ἀνὰ βραχείας περιόδους μέχρις οὗ ἐπιτύχητε τὴν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς ἀπαραίτητον ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν· θὰ ἀπολήξητε δὲ βεβαίως εἰς τὸ νὰ κατορθώσητε τοῦτο, ἐμμένοντες εἰς τὰς ὑποκινήσεις σας, ἐπιβαλλόμενοι διὰ τῆς ὡς ἀνωτέρω καθορισθείσης δυνάμεως ὑμῶν. Θὰ τύχητε τῆς συμπαθείας πάντων τῶν πολιτῶν τῶν πονούντων ὑπὲρ τῆς ἐκ τῶν διαφόρων ἀπόψεων προόδου τῆς χώρας. Θὰ εὕρητε ὑποστήριξιν ἐκ μέρους τῶν ἡμερησίων φύλλων, ἅτινα—ἐκτὸς ἴσως τινῶν ὑπὸ τῶν πολιτικῶν μερίδων συντηρουμένων ὀργάνων—ἐπὶ μᾶλλον ἀσχολοῦνται εἰς ἐθνωφελῆ ζητήματα καὶ ἀναλαμβάνουσι τὴν τούτων ὑπεράσπισιν. Ἀναφέρω λ. χ. ὅτι, ὁσάκις ἡ Κυβέρνησις ἠσχολήθη σοβαρῶς περὶ τὸ ζήτημα τοῦ κτηματολογίου, τὰ σημαντικώτερα ἑλληνικὰ ἡμερήσια φύλλα ἐφάνησαν προθυμότατα ὅπως συντελέσωσιν εἰς διευκρίνησιν

τοῦ ζητήματος παρὰ τοῖς πολλοῖς· αἱ δὲ ἐν αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐκφρασθεῖσαι γνῶμαι ἐτηρήθησαν, σχεδὸν ἀνεξαιρέτως, ἐν τῷ πεδίῳ τῶν καθαρῶς ἐξ ἀντικειμένου κρίσεων.

Ἀντλήσατε ἐνεργητικότητα ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι ὁ Βασιλεύς, μοχθῶν ὑπὲρ τῆς ἐν γένει προόδου τῆς χώρας, ὑπὲρ τῆς προόδου πάντων τῶν κλάδων ἐθνικῆς ἐργασίας, τρέφει — ηὐτύχησα δὲ ἐκ τοῦ σύνεγγυς νὰ ἐξακριβώσω τοῦτο — μέγα ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς γεωργίας καὶ ὑπὲρ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, ἐξ ἴσου δὲ ὑπὲρ πάσης τάξεως αὐτῶν, ὅθεν ὑπὲρ τῶν τε μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν γαιοκτημόνων, ἐν γένει δὲ ὑπὲρ παντὸς εἰς τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν ἀσχολουμένου. Ὁ Βασιλεὺς ἔχει σχηματίσει ἰδίαν γνώμην περὶ ζητημάτων ἀναγομένων εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμναν. Ἀλλ' ἆρά γε—(τοῦθ' ὅπερ ἐνταῦθα ἐκφράζω ὡς αὐθορμήτως ἐν ἐμοὶ ἐγειρομένην ὑπόνοιαν)—αἱ σκέψεις τοῦ Βασιλέως αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὰ ἐν λόγῳ ζητήματα, αἱ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καθιστάμεναι γνωσταὶ εἰς τοὺς ἑκάστοτε κυβερνῶντας, τυγχάνουσι πάντοτε τῆς ὑπὸ τούτων προσηκούσης προσοχῆς; ἢ μὴ τοὐναντίον καὶ ἡ Βασιλικὴ πρωτοβουλία ἐνίοτε ἀναχαιτίζεται, ὑπ' αὐτῶν τῶν Συμβούλων τοῦ Στέμματος; ἀντὶ ὑπὸ τούτων νὰ τυγχάνωσι περαιτέρω ἀναπτύξεως καὶ ἐπεξεργασίας αἱ ἰδέαι τοῦ Ἄνακτος; Εὐλόγως δεδικαιολογημένον καὶ εὐτάκτως ὠργανωμένον ὑπὲρ τῆς γεωργίας κίνημα ὑμῶν τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν, εὐελπιστεῖτε ὅτι μετὰ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος θέλει παρακολουθήσει ὁ Βασιλεύς, ἐν ἀνάγκῃ παρέχων εἰς αὐτὸ τὴν προστασίαν ἐκείνην, ἧς θέλει ἀποδειχθῇ ἄξιον ν' ἀπολαύῃ, ἐὰν ἐνεργηθῇ ἁρμοδίως, κατ' οὐσίαν τε καὶ κατὰ τύπον· ὅρος οὗτος ὅλως ἀπαραίτητος. Ἐὰν δὲ οἱ πόθοι, οὓς ὁ Βασιλεὺς τρέφει ὑπὲρ ἐμψυχώσεως τῆς γεωργίας, εὕρωσι στερεὰν βάσιν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι διὰ τοῦ λαϊκοῦ ὑπὲρ τῆς γεωργίας κινήματος διατυπουμένων

αἰτήσεων τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν, τοῦτο, κατ' ἄριστον τρόπον, ὑπόσχεται τὴν τοῦ σκοποῦ ἐπιτυχίαν.

Τὰς ὡς ἀνωτέρω συστάσεις μου παρέθεσα (ὡς μέρος Δ') ἐν τῷ ἔργῳ μου «*Ὑπὲρ τῆς γεωργίας*», ὅπως κάλλιον φανερώσω ὅτι αὗται πηγάζουσιν ἐκ τῶν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἐκτεθειμένων θεωρητικῶν σκέψεων (μέρος Α'), καὶ ἐκ τῶν ἐξακριβώσεων περὶ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ γενομένων (μέρος Β') καὶ ἐκ τῶν ἐντυπώσεών μου περὶ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ἐξελίξεως τοῦ ζητήματος τοῦ ἑλληνικοῦ κτηματολογίου (μέρος Γ').

Ἀναλογισθεὶς ὅτι παρῆλθεν εἰκοσιπενταετία, ἀφ' ὅτου ἐν πρώτοις (1883), ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ ἑλληνικῆς Πρεσβείας ὑπεβλήθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν χειρόγραφος μελέτη μου περὶ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἐξελίξεως τῆς χαρτογραφίας τοῦ Κράτους, παρῆλθε δὲ εἰκοσαετία ἀφ' ὅτου τὸ πρῶτον (1888) ἐκλήθην ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὅπως ἐν ὑπουργικαῖς συσκέψεσι ποιήσω εἰσήγησιν ζητημάτων τινῶν περὶ χαρτογραφίας καὶ κτηματολογίου, σταθμίσας δὲ τὰ ἐν τῷ ὡς ἀνωτέρω μακρῷ χρονικῷ διαστήματι ἐμπράκτως ἐπιτευχθέντα μικρότατα ἀποτελέσματα ἐκ τῆς κοπιώδους καὶ δαπανηρᾶς μελετητικῆς ἐργασίας μου — ἥτις δι' ἐμὲ ἐπλήρωσε τὴν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ εἰκοσιπενταετῆ περίοδον τοῦ θερμοῦ ζήλου καὶ τῶν θαλερῶν πρὸς ἐργασίαν δυνάμεων — ἀπεφάσισα νὰ προτρέψω ὑμᾶς ὅπως ὑψώσητε τὴν φωνήν σας ὑπὲρ ἑαυτῶν, εὐελπιστῶν ὅτι, ἐὰν ἑνὸς μόνου ἡ φωνὴ δὲν εἰσακουσθῇ, ἴσως εἰσακουσθῶσιν αἱ ἡνωμέναι φωναὶ πολλῶν.

Ἐὰν μὲν ὑμεῖς οἱ εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἐνδιαφερόμενοι φρονῆτε—τοῦθ' ὅπερ θεωρῶ ἀπίθανον—ὅτι περιττὴ καθίσταται ἡ περαιτέρω τοῦ Κράτους μέριμνα ὑπὲρ τῆς γεωργίας, καθ' ὃ τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς, τότε βεβαίως ἀποβαίνει ἄσκοπος ἡ ἐνταῦθα διατυπωθεῖσα προτροπή μου· ἐν ᾗ ὅμως περιπτώσει

καὶ ὑμεῖς θεωρεῖτε ὅτι ἡ ὑπὲρ τῆς γεωργίας δρᾶσις τοῦ Κράτους δέον νὰ καταστῇ μᾶλλον ἀποτελεσματικὴ ἢ μέχρι τοῦδε, μὴ παραμελήσητε τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐνταῦθα συνιστωμένου ὑμῖν διαβήματος, ἐξαιτούμενοι ὅπως ὑπὲρ τῆς γεωργίας μεριμνήσῃ ἡ Κυβέρνησις, ἐπὶ τῇ βάσει ἁρμοδίου προγράμματος· διότι, ἐὰν παραμελήσητε τὴν ἔγκαιρον τούτου ἐνέργειαν, θὰ φανῆτε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι μὴ μεριμνῶντες δεόντως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων σας, θὰ ἐκθέσητε ταῦτα εἰς κίνδυνον σοβαρόν, ἐπὶ τούτῳ καὶ σεῖς αὐτοὶ φέροντες τὴν εὐθύνην.

Ἤδη κατὰ τὸ 1899, ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ, προσεπάθησα — ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον — νὰ ἐπισύρω τὴν προσοχὴν τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπὶ τοῦ ζητήματος, ὅπερ ἐνταῦθα ἐκτενέστερον ἀνέπτυξα. Εὔχομαι νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο ἡ σημερινὴ προτροπή μου, ἥν, πρὸς λύπην μου, ἀναγκάζομαι μακρόθεν ν' ἀπευθύνω εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους, ἐνῷ, ἐὰν τοῦτο ἔπραττον ἐπὶ τόπου, ἐνώπιον αὐτῶν, θὰ ἠδυνάμην ἴσως νὰ καταστήσω τὰς σκέψεις μου μᾶλλον εὐκαταλήπτους, ἐξ οὗ καὶ θὰ προσεδόκων μᾶλλον αἴσιον τῶν λόγων μου ἀποτέλεσμα· ἀλλ' εὐελπιστῶ ὅτι δὲν θὰ λείψωσιν ἄνδρες, μᾶλλον ἁρμόδιοι ἐμοῦ, οἵτινες τὰς γενικὰς ἐνταῦθα διατυπουμένας συστάσεις θέλουσιν ἀναπτύξῃ καὶ συμπληρώσῃ δεόντως, καθορίζοντες καὶ προσαρμόζοντες ταύτας καταλλήλως εἰς τὰς ἑκασταχοῦ τῆς χώρας εἰδικὰς συνθήκας. Ἀλλὰ καὶ καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ σημερινὴ προτροπή μου ἀποβῇ ματαία, ὡς μάταιαι ἀπέβησαν, μέχρι τοῦδε, αἱ πλείονες τῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν περὶ μεταρρυθμιστικῆς ἐργασίας συστάσεών μου, μολαταῦτα οὐδόλως θέλω μεταμεληθῇ ἐπὶ τῇ διατυπώσει αὐτῆς.

Διαβλέπω τὸ εἰρωνικὸν μειδίαμα τῶν πρεσβευόντων — καὶ δικαίως ἄλλως τε — ὅτι παρ' ἡμῖν ἐμπράκτως οὐδὲν κατορθοῦσιν αἱ προσπάθειαι διὰ τῆς μελετητικῆς ὁδοῦ· μολαταῦτα ἐπροτίμησα, καὶ ἐν τῷ σημερινῷ διαβήματί μου — εἰ μή τι ἄλλο, ἀξιοπρεπείας πολυετοῦς μελετητικοῦ σταδίου ἕνεκεν —

νὰ τηρηθῶ ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ, μὴ ἐπιδιώκων δάφνας καὶ προαγωγὴν ἰδίων συμφερόντων, διὰ τὰ ὁποῖα βεβαίως αἱ ἐν τοῖς πολιτικοῖς παρασκηνίοις ἐνέργειαι εἶνε ὁδὸς ἀσφαλέστερον ἄγουσα εἰς ἐπιτυχίαν, ὡς πλεῖστοι παρ' ἡμῖν τοῦτο γνωρίζουσιν ἐξ ἰδίας πείρας.

Εἰς τὰς μεταρρυθμιστικὰς προσπαθείας μου δὲν θεωροῦμαι εἰσέτι ἡττημένος. Ἐὰν δὲν κατώρθωσα τὴν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμιστικῶν σχεδίων μου — ἐξαιρέσει τοῦ ἐκτελεσθέντος τριγωνισμοῦ τῆς χώρας — κολακεύομαι ὅτι τοὐλάχιστον συνετέλεσα κατά τι εἰς τὸ νὰ ἐπισκιάσω τινὰ ἐνίοτε μεθ' ἱκανοῦ στόμφου ἐπισήμως προαναγγελθέντα κυβερνητικὰ σχέδια, ἀναγόμενα λ. χ. εἰς τὰ τῆς κτηματικῆς πίστεως, τὰ τῆς ἱδρύσεως κτηματικῆς Τραπέζης, τὰ τῆς ἐγγείου φορολογίας, καὶ ἄλλα παρόμοια. Διὰ τῶν μελετῶν μου προσεπάθησα ἵνα, κατὰ δύναμιν, δώσω ὤθησιν εἰς παρ' ἡμῖν μᾶλλον εἰδικὰς περαιτέρω μελέτας, ἵνα παράσχω ἐφόδια εἰς τοὺς ἡμέραν τινὰ μέλλοντας νὰ χρησιμοποιήσωσι ταῦτα ἐμπράκτως. Αἱ γνῶμαι μου ὡρίμασαν ἐν τῷ πεδίῳ τῶν ἐξ ἀντικειμένου ἐρευνῶν καὶ μελετῶν, καὶ ἀπὸ οἱουδήποτε προσωπικοῦ συμφέροντος ἀνεξαρτήτων σκέψεων· ἐν τῷ αὐτῷ δὲ πεδίῳ θέλω, ἐν ἀνάγκῃ, ὑπερασπίσῃ τὰς γνώμας μου, ἢ ἐπανορθώσῃ αὐτάς, ὑπὸ αὐθεντικωτέρων γνωμῶν διδασκόμενος.

Ἐν τῇ παλαίστρᾳ τῆς πολιτικῆς δὲν κατεπολεμήθησαν, μέχρι τοῦδε, φανερῶς αἱ κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν Ὑπουργείων Τρικούπη καὶ Ζαΐμη περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ κτηματολογίου ἐνέργειαι· ἐξ ἄλλου ὅμως, τὸ ζήτημα κατεδικάσθη σιωπηρῶς ὑπὸ πάντων τῶν λοιπῶν Ὑπουργείων. Εἶνε δὲ τὸ σύστημα τῆς σιωπηρᾶς ἀντενεργείας καὶ καταδίκης, ἢ καὶ τῆς δι' ἐπιτυχῶν ῥητορικῶν φράσεων, ἢ πονηρῶν εὐφυολογιῶν, καλύψεως τῶν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς πλημμελειῶν, ἄριστον σύστημα, ὁπότε φρουρὸς τῆς

Κυβερνήσεως ἵσταται ἡ ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ πλειονοψηφία, χρησιμώτατον σύστημα πρὸς προμάκρυνσιν τοῦ βίου τῶν Ὑπουργείων, καὶ τῆς εὐεξίας τῶν ὀπαδῶν τοῦ κόμματος.

Αἱ ἐνταῦθα διατυπούμεναι σκέψεις καὶ συστάσεις δὲν εἶνε πυροτέχνημα παρεχόμενον εἰς τοὺς ἐκλογεῖς ὑπὸ ὑποψηφίου ἐξαιτουμένου ψήφους, ἐν ἡμέραις ἐκλογῶν. Αἱ ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ τοῦ μελετητοῦ ὡριμάζουσαι, ἐλεύθεραι οἱασδήποτε ἐπιδράσεως πεποιθήσεις, δημοσίᾳ ἐκφραζόμεναι, σκοποῦσι τὴν κατὰ δύναμιν διαφώτισιν τῶν πολλῶν, ἀδιαφοροῦσαι εἰς τίνας θ' ἀρέσωσιν ἢ εἰς τίνας ἄλλους θ' ἀπαρέσωσι.

Ὅθεν, δὲν διστάζω νὰ προτρέψω θερμῶς τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμοὺς ἵνα οὗτοι προβῶσιν εἰς τὸ ἐνταῦθα διατυπωθὲν εὔτακτον κίνημα, ἔστω καὶ ἐὰν ὡς ἐκ τούτου θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ σύγκρουσίς τις μεταξὺ ἐξ ἀντικειμένου ἀντιθέτων συμφερόντων· θὰ ᾖ τοῦτο προτιμότερον διὰ τὴν γεωργικὴν — καὶ διὰ τὴν ἐν γένει — πρόοδον τῆς χώρας, παρὰ αἱ συνέπειαι ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε μᾶλλον τοῦ δέοντος βραδείας, καχεκτικῆς, ἐξελίξεως τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας — καὶ ὑπὲρ ἄλλων θεμάτων — κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν. (Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν πρέπει νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς παρανόησιν· εἰ μή τι ἄλλο, ἐν αὐτῷ τῷ ἔργῳ ἐξ οὗ πηγάζουσιν αἱ παροῦσαι σκέψεις, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον αὗταί εἰσι παρατεθειμέναι, ἐκδηλοῦται ἱκανῶς, ὁ τοῦ συγγραφέως σεβασμὸς διὰ πᾶν ὅ,τι ἀνάγεται εἰς τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως).

Τὸ λαϊκὸν ὑπὲρ τῆς γεωργίας κίνημα ἂς παροτρύνῃ τοὺς ἁρμοδίους, ἰδίᾳ τοὺς διατελοῦντας ἐν ὑπουργικοῖς καὶ βουλευτικοῖς ἀξιώμασιν, ἐπιβάλλον εἰς αὐτοὺς πάντας τὴν πρόσθετον ἀσχολίαν, ἣν θέλει συνεπαγάγῃ ἡ τοῦ Κράτους προσήκουσα ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέριμνα· ἂς τρέψῃ δὲ τοὺς τὰ κατάλληλα προσόντα κεκτημένους, ἵνα ἐπιδοθῶσιν εἰδικῶς εἰς τὴν *ὑπὲρ τῆς γεωργίας πολιτικήν*, ἤτοι εἰς πεδίον πολλῆς καὶ μονίμου καλλιεργείας χρῇζον, ὑποσχόμενον δὲ εἰς

πολλοὺς εἰδικοὺς ἄνδρας εὐρὺ στάδιον ἐθνωφελοῦς ἐνεργείας.

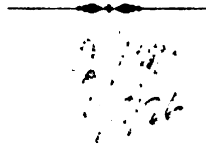
Τὸ τῶν γεωργικῶν τάξεων κίνημα ἂς χρησιμεύσῃ ὡς παράδειγμα καὶ εἰς τὰς ἄλλας τάξεις πολιτῶν, ἵνα καὶ οὗτοι, κατ' ἀνάλογον τρόπον, μεριμνήσωσιν ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν συμφερόντων, ἂς συντελέσῃ εἰς τὸν συνασπισμὸν τῶν δυνάμεων πάντων τῶν ὑγιῶν στοιχείων τοῦ ἔθνους· θέλει δὲ ἀποδειχθῇ ὅτι, εὐτυχῶς, εἶνε ταῦτα καὶ τὰ ἀσυγκρίτως πλειότερα. Δι' ἡνωμένων δὲ δυνάμεων, θέλει κατορθωθῇ ἡ διόρθωσις τῶν κακῶς ἐχόντων, διὰ πολλὰ τῶν ὁποίων εὐθύνονται, φρονῶ, φαῦλά τινα ἤθη καὶ ἔθιμα καθιερωθέντα ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ ὑπὸ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκμεταλλεύσεως πολιτικῶν ἀξιωμάτων, λόγῳ συμφεροντολογίας, μικροϋποθέσεων, κενοδοξίας καὶ παρομοίας φύσεως ποικίλων, ἢ καὶ οὐτιδανῶν, ἐλατηρίων.

Εἶνε καιρὸς νὰ καταπολεμηθῶσι, παντὶ σθένει καὶ μέχρι ἐξοντώσεως, τά, ἐκ τῆς σχεδὸν διαρκῶς ἐν ἀνωμάλῳ καταστάσει διατελούσης ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, αἴτια, τὰ παρεμβάλλοντα πρόσκομμα εἰς πᾶσαν σοβαρὰν ἐργασίαν, συντελοῦσαν εἰς τὴν περαιτέρω ταχεῖαν ἐθνικὴν πρόοδον· ἐφ' ὅσον παρέρχεται ὁ χρόνος, τόσον μᾶλλον περιπλέκονται τὰ πράγματα, δυσκολωτέρα δὲ ἔσται βραδύτερον ἡ διόρθωσις αὐτῶν.

Σημαντικὴ μὲν ἐγένετο παρ' ἡμῖν πρόοδος, ὡς πρὸς πολλὰ σημεῖα· ἀλλ' ὑπερβολικὴ περὶ τούτου αἰσιοδοξία καὶ στενὴν ἀντίληψιν μαρτυρεῖ καὶ ἐπιβλαβὴς ἀποβαίνει. Ἐξ ἄλλου ἐπιβάλλεται ἡ λυπηρὰ ἀναγνώρισις ὅτι ἐπὶ τῆς γενομένης προόδου, ἡ ἐπενέργεια τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς, ὡς πρὸς πλεῖστα σημεῖα, μᾶλλον τοῦ δέοντος, καθυστέρησε καὶ καθυστερεῖ· τί δέ, ἐντὸς μιᾶς, ἢ ἐντὸς ὀλίγων τινῶν δεκάδων ἐτῶν, ὡς πρὸς πάντας τοὺς κλάδους τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας, δύναται νὰ κατορθωθῇ, τῇ μερίμνῃ ἱκανῆς καὶ δραστηρίας Διοικήσεως, περὶ τούτου μαρτυροῦσιν ἐμπράκτως πολλὰ παραδείγματα ἀλλαχοῦ. Καιρὸς πλέον εἶνε, ὅπως Κυβέρνησις καὶ

Βουλή, διὰ σοβαρᾶς ἀνακαινιστικῆς καὶ μεταρρυθμιστικῆς ἐργασίας, ἀποτελεσματικῶς ὑποβοηθήσωσι τὴν παρ' ἡμῖν παντοιοτρόπως ἐκδηλωθεῖσαν καὶ ἐκδηλουμένην ἔξοχον ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐργασίαν, εἰς ἣν κυρίως, ἵνα μὴ εἴπω ἀποκλειστικῶς, χρεωστεῖται ἡ μέχρι τοῦδε ἐπιτευχθεῖσα πρόοδος τῆς χώρας.

Ὑμεῖς δέ, οἱ εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἐνδιαφερόμενοι, δώσατε νέαν ἔνδειξιν τῆς ἰσχύος τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, διενεργοῦντες, ἁρμοδίως καὶ ἐμμόνως, λαϊκὸν κίνημα ἀποβλέπον εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς λίαν δεδικαιολογημένης ἀξιώσεως, ὅπως ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Βουλὴ μεριμνήσωσι — μονίμως μεριμνῶσι — ὑπὲρ τῆς κυριωτέρας πηγῆς τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου, *ὑπὲρ τῆς γεωργίας.*

ΑΘΗΝΑΙ, ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ,, Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ & Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ 6631